

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

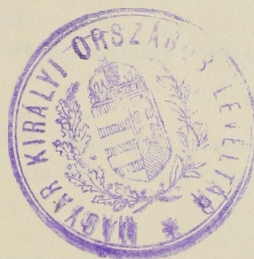
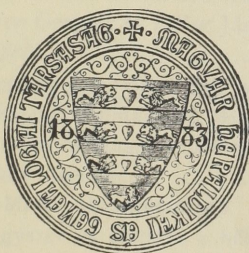
SCHÖNHERR GYULA

TITKÁR

ÉS

VARJÚ ELEMÉR

AZ IGAZG. VÁL. TAGJA.

HUSZONKETTEDIK KÖTET.

1904-IK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMIV.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
ANTONIDES	37
Dr. ÁLDÁSY ANTAL	144
SZENTKATOLNAI BAKK ENDRE	113
BARTAL BÉLA	161
B. CLES HILDEBRAND	148
Cs. E.	191
CSOMA JÓZSEF	57
KIRÁLYDARÓC/I DARÓCZI ZOLTÁN	189
ÉBLE GÁBOR	42
—F.	87
GHYCZY PÁL	1
HATYÚFFY DEZSŐ	170
HERCZEGH MIHÁLY	165
HORVÁTH SÁNDOR	36
— —	148
— —	182
KÁLLAY UBUL	39
— —	39
— —	41
— —	41
— —	85
— —	86
— —	86
— —	185
Dr. KARÁCSONYI JÁNOS	80
— —	153
R. KISS ISTVÁN	105
KÖSZEGI SÁNDOR	147
LEHOCZKY TIVADAR	119
PÁZMÁNY ZOLTÁN	190
B. RADVÁNSZKY BÉLA	156
STESSEL JÓZSEF	41

	Lap
STESSEL JÓZSEF... .. A Fraknóiak és Pernsteiniek	87
VARJÚ ELEMÉR Vélemény Vizakna r. t. város czimere felől. (<i>Egy czimerképpel</i>)	117
Dr. WERTNER MÓR Ujabb nemzetségi kutatások. (<i>I—IV. közlemény</i>) 26, 67, 131,	178
— — — — — Az első Eddeiek	82
ZARÁNDY A. GÁSPÁR. Az angol főkamarási méltóság magyar igényjogosultja. (<i>Két önálló melléklettel és egy czimerképpel a szövegben</i>)	49
— — — — — A Pejácsevichek. (<i>Egy leszármazási táblával</i>)	64
— — — — — Pótlások	186

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései 45, 89, 149,	192
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904. évi működéséről. Dr. SCHÖNHERR	
GYULA társulati titkártól	194
<i>Szakirodalom.</i> A. Blanchet. Sigilographie française. Ism. —L.	47
F. Tribolati. Grammatica Araldica. Ism. —L.	48
Der Deutsche Herold. XXXIV. évf. Ism. V.	48
Csoma József. Magyar nemzetségi czimerek. Ism. VARJÚ ELEMÉR.	90
Pázmány Zoltán. A Szilasi és Laki Pázmány nemzetség. Ism. CS. E.	100
Der Doppel-Adler. Ism. HORPÁCSI SÁNDOR.	101
Heraldisch-Genealogische Blätter für adelige und für bürgerliche Geschlechter. Ism. V.	102
Armoiries des familles contenues dans l'Armorial General de J. B. Rietstap. Ism. V. E.	102
Ströhl H. G. Städtewappen von Oesterreich-Ungarn. Ism. —R.	103
Kämmerer-Almanach. Ism. X.	103
v. Heyden Hermann. Ehrenzeichen Deutschlands und Oesterreich-Ungarns. Ism. X.	104
Szepesvármegye művészeti emlékei	104
Csizmadia János. A Bartakovich, Just, Rudnay és Rutnyánszky családok története	104
J. Siebmacher's Wappenbuch	104
Capelletti compendiuma a lovagrendekről	104
Siegelabbildungen zum Urkundenbuch der Stadt und Landschaft Zürich	104
Áldásy Antal. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának czimeres levelei. Ism. BIBLIOPHIL	150
Petri Mór. Szilágy vármegye monografiája. Ism. —L.	151
B. Tinti Herman. Hoffähigkeit. Ism. —Y.	152
Zarándy A. Gáspár. Árpád vére. I. Hohenlohe. Ism. BÚS VIADOR.	197

*

Hibaigazítás	48
Kérelem a Turul olvasóihoz	104

Melléklet.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai.)	I—VIII
--	--------

GELRE HEROLD CZIMERKÖNYVE.

(19 czimerképpel és egy táblával.)

A bruxellesi királyi könyvtár kéziratosztálya 15652—15656. szám alatt a heraldika fénykorának egyik legbecsesebb emlékét őrzi, mely mint első rangú, közvetlen kutforrás megérdemli, hogy vele mindenki megismerkedjék, a ki czimer iránt érdeklődik, és czimertannal foglalkozik. Gelre herold Wapenboeckja minden tekintetben, úgy terjedelem mint művészi kivitel szempontjából egyaránt, messze felülmulja az azon korból reánk maradt összes czimerkönyveket.

A középkori czimerkirályok, heroldok, persevantok tudvalevőleg nem polgári nevükön, hanem tisztségükkel járó különleges elnevezések alatt szerepelnek; e szokás Anglia, Skótország és Irland herold szervezetében a mai napig fennáll. Érdekesen írják le a régi krónikások, például Olivier de la Marche, az ilyen heroldkeresztelésnél követett szertartásokat, a mikor a fejedelem az új czimertisztet egy kupa borral leöntvén, neki új hivatalos nevet ad. Ezen elnevezést rendszerint a fejedelem czimerképe, jelvénye, csatakiáltása, de legtöbbször egyik tartományának vagy uradalmának neve szokta szolgáltatótani. Így a francia czimerkirály: Montjoie; az angol: Garter a térdszalagrend után; egy burgundi herold: Fusil (acél csiholó) az aranygyapjas rend jelvénye után; tartományok nevére: Berry, Navarre, Sicile; Beijeren; Charolois, Holland stb. — Ungerlant, Krabatland (Horvátország). A németeknél ilyenféle heroldnevek is divatoztak; Suchenwirt (= such den Wirth); Lob den frumen stb.

Gelre herold, a Wapenboeck szerzője, pol-

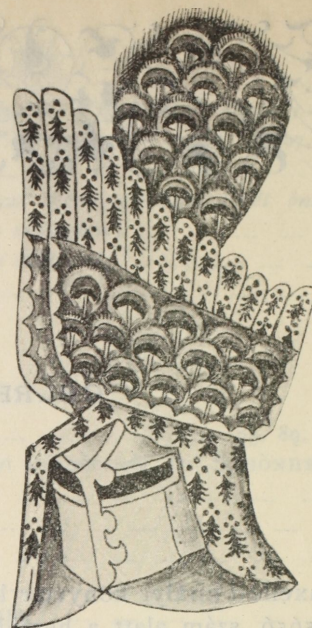
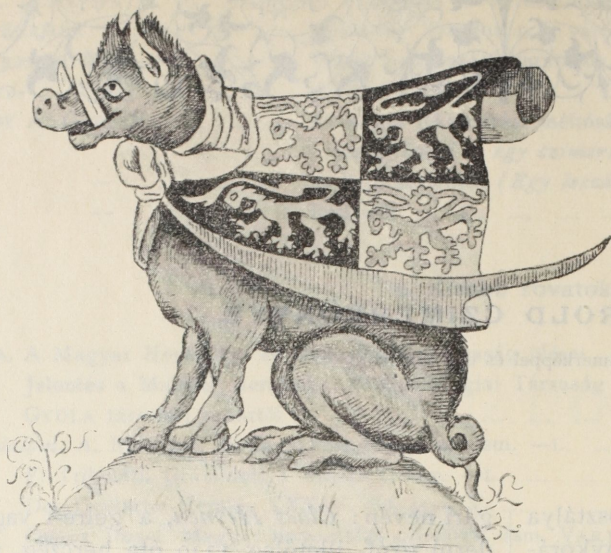
gári nevén: *Claes Heynen*, a gelre-i vagyis gelderni gróf, illetőleg 1339 óta herceg, szolgálataiban állott; innen hivatalos neve: Gelre = Geldern; e minőségben 1334 (mások szerint 1332) és 1370 között szerepel.

Fennmaradt műve, mely ó-németalföldi nyelven írt verses czimerleírásokból, rimes krónikákból, és a tulajdonképéni Wapenboeckből — egy, majdnem az egész keresztény világra kiterjedő czimergyűjteményből áll, eléggé tanúsítja, hogy íróttal, ecsettel egyformán tudott bánni, és így tisztségének minden ágában jól megállotta helyét.

Az első költemény János brabanti hercegnek háboruskódásaira vonatkozik. Tizenhatsz czimerpajzsral vannak képviselve: a kölni, lüttichi egyházfejedelmek; a cseh király; Bar, Jülich, Cleve, Marck stb., minden pajzs alatt egy-egy kihívást, fenyegetést, bátorítást kifejező rövid versszakal, melyben a czimeralakok *személyesítve* szólalnak meg; végül a brabanti herceg képében egy ülő vadkan, hátán a Brabant, és Limburg négyelt czimerével himzett herold köpeny; mellette a brabanti sisak¹ (lásd az ábrát). Sajátságos varázs van ezen naivitásukban is megkapó versekben; a fehér oroszlán, a fekete sas kihívó szavaira büszkén felel a «vadkan ur», *heer*

¹ A vadkan takarója négyelt: 1—4. feketében veres nyelvű, szemű és karmu sárga oroszlán (Brabant), 2—3. fehérben kettős farku veres oroszlán (Limburg).

A sárga sisak takarója kívül hermelinnel, belül veres Rajta vágott szárnypár: fenn hermelinnel, alul pávatollal kirakva, az alsó részt sárga pánt szegélyezi. A szárnyak között pávafark emelkedik ki.

everswijn: «Itt vagyok, nyugodtan várlak; én vagyok az Ardennek vadkanja!»

Ezután jön a stavereni mezőn elesett tizen-négy lovag czimerpajzsa (Hoorn, Ligne, Antoning, Avkel stb.) s a brabanti herczegek, és a hollandi grófok rimés krónikái, festett czimerekkel. E krónikák hihetőleg 1332, illetőleg 1350 táján irattak. A brabanti herczegek családfáját felviszi «Priamus és Hektor magyar királyig»;

Hectors geslachte ende sün pertye
Trocken te wonen in Ongherye
Beide mit Kindern ende mit wiven...

(Hektor családja és népe gyerekestül és feleségestül Magyarországba jött lakni.)

Priamus czimerét: feketében két szembe fordult, veres nyelvű, szemü és karmu sárga oroszlán kitünő stilizálásáért itt közöljük. Valjon nem vezette-e Gelrét valami homályos em-

lék, hogy hajdan a magyar király czimerében oroszlánok voltak?

Legérdekesebb a verses részt befejező tizenegy «blasons;» jeles vitézek dicsérete, festett czimerekkel, valóságos «írott és festett költemények»! Itt Gelre elmondja hennegauai Vilmos, holsteini Gerhard, nidai Rudolf stb. viselt dolgait, hőstetteit, érdemeit, és elbeszéli, milyen volt pajzsuk, sisakjuk? Későbbi kéz — 1400 táján — még két ilyen verset jegyzett a többihez, a jülich herczeg (hertooch van gulich) és Adam van Mabbertingen czimerével.

Mutatványul itt közöljük spanheimi János czimerét; a róla szóló költemény így kezdődik:

Eyn edel vrou sprac to my:
Hoir, Gelre, nu wil ic dy
Bekummeren mit eynre zaken;
Ich doe eyn nye kamer maken
Die ich mit wapen wil doen malen,
Du salt my bescreven halen
Ridder, die des waerdich siin
Dat ich in die Kamer miin
Malen mach zonder wiswende...

(Egy nemes urnő így szólított meg: hallod, Gelre, én most rád akarok valamit bizni; új szobát csináltatok, melyet czimerekkel akarok kifestetni; írj le nekem olyan lovagokat, a kik méltók rá, hogy szobámban lefestessem őket...)

Gelre erre eldicséri Spanheim Jánost:

Doe sprach zi, die vrouwe:
Velt gestaectafelt mit lasure;

Dair op zo leecht eyn Varensteele
 Van viif hangen, root van kele
 Elic hauc is durchgraven,
 Viif lettren siin dairup verhaven ;
 Als men die leest, die luden : Johan
 Spanem, Spanem, roep men dan.
 Dat is siin kry, zo wair he vaert,
 Die der eren wael is waert,
 Ende draecht den helm, dien ich visiere,
 Van sinen wapene eyn conversiere,
 Dair eyn guldiin croon op steit ;
 Van pawen vedren dair nyt gheit
 Eyn stanghe riiclic ghestacht :
 Aldus zo is der helm ghemacht,
 Die men dick mit wapen bricht.

(Ekkor így szólt a drága
 urnó: a mező kékkel koczkázott, rajta egy veres tornagallér fekszik, öt függővel; mindegyike át van törve, öt betű van rajta; ha elolvassák, így hangzik: Johan, Spanem, Spanem, így kiáltanak; ez az ő csatakiáltása, bár merre is jár ő, ki valóban méltó a tiszteletre; sisakján pedig, melyet most blazonálok, címeréből van a takaró — vagyis szintén (arannyal és) kékkel koczkázott — rajta arany korona áll, melyből pávatollal gazdagon megtűzdelt pálcza emelkedik ki; így van a sisak készítve, melyet fegyverrel gyakran törnek össze).

Spanheim Jánosnak tehát személyes címertörés-képen olyan tornagallérja volt pajzsán, melynek minden fogán keresztnevének egy-egybetűje van ábrázolva. Ilyen betűkkel való címer-törés a nyugati heraldikában ritka, gyakoribb Portugalban és Spanyolországban. Meg kell jegyeznünk, hogy e betűk az itt reprodukált címerfestményben nincsenek feltüntetve.

A tulajdonképeni Wapenboeck egy könnyedén színezett tollrajzzal kezdődik, mely a császárt ábrázolja a szent birodalom választó-

fejedelmének körében. Következnek a címerek:

A *császár* (IV. Károly); Meisen, a morva örgróf; Lotharingia stb;

A *mainzi, kölni és trieri* egyházi választófejedelmek; *cseh* király, a *rajnai* palotagróf, a *szász* herceg és a brandenburgi örgróf, mint világi választófejedelmek.

A *bajor* herceg, a *sváb* herceg,¹ a *nürnbergi* várgróf, a hildesheimi püspök; mind e fejedelmeket több-kevesebb hűbére követi: összesen 316 címerrel.

A *francia* király, mellette a királyi ház tagjai: Anjou, Berry, Artois, Orléans stb; és a nemesség; összesen 192 címer.

A *magyar király*, negyvennyolcz címerrel; e részre, mely minket közelebről érdekel, még reátérünk.

A *dán* király.

Az *angol király*, számos hűbéresével.

A *spanyol* (castiliai) király; címere egymagában áll, Gelre a castiliai lovagok közül egyiknek címerét sem adja.

Az *aragoni* király, hűbéreseivel.

A *skót* király; azon részről, mely különös gonddal van festve, mint különösen érdekes körülményt említjük fel azt, hogy az itt közölt skót címer és név nagy részét mai napig viselik az utódok.

A *svéd* király, néhány nemessel.

A *navarrai* király.

A *norvégiai* király.

A *portugali* király.

E három uralkodó címere egymagában áll.

A *siciliai* király (Aragon-Sicilia); mellette a durazzoi herceg, Orange (des Baux), Orsini.

A *siciliai király* (Aragon-Sicilia.)

A *cseh* király, ki már fent a választó fejedelmek között előjött.

A *cyprusi* király (Jeruzsálem-Lusignan).

Az *arméniai* király.²

¹ *die hertoge van swauen*: fehérben kilencz, pólyaszerűen egymáshoz illesztett hosszú, hegyes ruta (fusée) Ezt mint a sváb hercegség címerét más régi armorialokban is látjuk, pedig különben a sváb címer: aranyban három egymás felett lépkedő fekete oroszlán, a Hohenstaufoknak tulajdonított címer.

² *die coninc van aarmenien*: sárgában kék karmú nyelvű és szemöldökű veres, lépkedő oroszlán, felemelt

Az *osztrák* herceg; Cilli, Sunneck, Walsee, Stadeck stb. Ma is élnek: Stubenberg, Lichtenstein, és Stockhorner.

A *bretagnei* herceg.

Következnek a németalföldi fejedelmek, hűbéreseikkel:

A *brabanti* herceg; a *limburgi* herceg; a *flandriai* és a *hollandi* gróf; a *jülich-i, gelderni* és *bergi* hercegek; *Cleve*; ismét *Köln*; a *lütlich-i* püspök.

A *savoyai* gróf.

A *hesseni* tartománygróf.

A *holsteini* gróf.

Nassau.

A *mecklenburgi* herceg és nemesek.

Vegyes czimerek, köztük Athén, Konstantinápoly, Albret stb.

Az *utrecht-i* püspök; a *marki* gróf; a *münsteri* püspök; a *német lovagrend* nagymestere; a *pomerániai* herceg, és a *foix-i* gróf.

E fejedelmek nagyrészt több-kevesebb hűbéres követi; egyesek azonban magukban állanak, és a nemességnek szánt lapok üresen maradtak.

A Wapenboeck végén Gelre *önmagát* festette le, herold köpenyén a gelderni oroszlánnal; kezében széttépett lánczot tart, talán azt akarván ezzel jelezni, hogy szolgálatjának vége szakadt. Ezen érdekes arczképet közölte H. G. Ströhl «Heraldischer Atlas»-ában, mely a Wapenboeck-ből egy táblán mutatványokat is ad.

E nagyszabásu, mondhatni: megbecsülhetetlen értékű munka a századok folyamán több család kezén forgott és vétel útján már évtizedek óta a bruxellesi királyi könyvtár birtokában van. Az által, hogy e czimerkönyvet kiadta, nagy érdemet szerzett magának néhai Victor Bouton francia heraldikus, ki nemrég életének kilencedik évtizedében hunyt el. Munkás életének javarészt a Wapenboeck-nak szentelte, nem sajnált sem költséget, sem fáradságot, hogy azt a tudományos világnak hozzáférhetővé tegye, és olyan — még a francia viszonyokhoz képest is páratlanul fényes kiállítású diszunkát hagyott hátra, hogy emléke maradandó lesz,

első jobb lábával fehér nyelvű, veres horgonykeresztet tart. A sisaktakarón Jeruzsálem czimere; kék sisakkorona; sisakdisz: sárga koronás, álló veres oroszlán a pajzsbeli keresztet emeli.

míg a heraldikával csak foglalkozni fognak, bár kutatásainak eredménye nem is felelt meg némely tekintetben a modern szellem irányának. Különösen becsülendő Victor Bouton szorgalma és lelkiismeretessége, melyel ott is dolgozik, hol a felhasználható irodalmi források — mint például Magyar- és Lengyelországnál — reá nézve majdnem hozzáférhetetlenek voltak. E sorok írója sok értékes másolatot és egyéb adatot köszön neki.

A kiadás czime:

Gelre, héraut d'armes, 1334—1370. Wapenboeck ou Armorial contenant les noms et armes des princes chrétiens ecclésiastiques et séculiers, suivis de leurs feudataires selon la constitution de l'Europe et particulièrement de l'Empire d'Allemagne, conformément à l'Edit de 1356, appelé la Bulle d'Or, précédé de poésies héraldiques. Publié par M. Victor Bouton peintre héraldique et paléographe. Tiz kötet, az első 1881-ben jelent meg. Összesen hatvan példányban nyomtatott, melyből egy a budapesti m. kir. egyetemi könyvtár tulajdona.

Victor Bouton nem élhette meg nagy művének befejezését; a még hátralevő utolsó három kötetet (Brabant, Flandria stb.) fia, Noël Victor Bouton adja ki, nem változtatván semmit az atyja által hátrahagyott előkészített anyagon.

A összes versek stb. francia fordításban is közöltetnek; egyes lapok a kéziratból fénynyomásban. Az írott és festett lapok — kétszáz darab — hasonmásban, a czimerek kézzel színezve reprodukáltak.

A Wapenboeck egyes színezetlenül maradt, vagy lekopott részleteiből látható, hogy Gelre a czimer körvonalait tollal rajzolta meg, és azután rakta fel a színeket. Victor Bouton a körvonalakat könyomással adatta vissza, és vízfestéssel, kézzel színezte, olyan hiven, hogy az eredetinek minden foltját és kopását is megtalálhatni.

Mint már említettük, Gelre művében előjönnek idegen kéztől származó, későbbi bejegyzések és festmények is, melyeket különben nem lehet minden esetben határozottan olyannak felismerni; ezen idegen, vagy gyanus részleteket a kiadás hasonlóan hű másolatban közli.

Az egyes táblákat bő magyarázó szöveg kíséri, minden egyes czimer részletes és pontos

blazonálásával, sokszor érdekes adatokkal a címer tulajdonosának családi és egyéb viszonyaira és történelmi szereplésére nézve. A kiadás fényét és értékét számtalan pecsét, kézirat, festmény stb. mása emeli, utóbbiak különösen Jehan Froissart krónikájának kézírataiból kölcsönözve. Ehhez járul még egy külön fénykép-hasonmás gyűjtemény album alakban.

Az itt közölt címerek részint a budapesti egyetemi könyvtár példányából, és az «Adler», bécsi cs. kir. heraldikai társaság birtokában levő egyes kötetekből vett másolatok; részint pedig néhai Victor Bouton személyes közlései; mindezeknek bármely módon való felhasználására úgy ő, mint fia, M. Noël Bouton, szíves volt beleegyezését megadni.

* * *

Ha végigtekintünk a Wapenboeckon, feltűnik, hogy némely uralkodó címere egymagában áll és hogy néhol sok üresen hagyott pajzs között csak itt-ott van egy-két címer; egész lapok is csak ilyen üres pajzsokat tartalmaznak. Feltűnő az is, hogy egyes országoknak legfényesebb és leghatalmasabb családjai hiányoznak: míg sok csekélyebb nemes címere ott diszeleg.

Ezt azzal magyarázhatjuk meg, hogy Gelre csakis az olyan címert vette be könyvébe, melyet pajzs, sisakon, zászlón stb. *valósággal látott*; másrészt pedig a címereket lehetőleg tulajdonosuk rangja szerint igyekezett sorakoztatni és ezért hagyta üresen azon urak helyét, kiknek heraldikai felszerelésével nem volt alkalma megismerkedni.

Minden arra mutat, hogy Gerle mint urának kiküldöttje, vagy talán kísérője, Europa jó részét beutazta. Ezt különösen azon országokról és tartományokról tehetjük fel, melyeknek nemességét bővebben tárgyalja. Ennek valószínűsége mellett szól azon körülmény is, hogy ő némely tekintetben szigorúan alkalmazkodik egyes nemzeteknek lokális heraldikai divatjához; így például a sisakdisznek szolgáló *szárnyak* festésénél: más alakot fest a német, mást a francia lovagoknál; az ugynevezett *tornakalap* más az angolok, más a németek sisakján. Hogy pedig hiven adja vissza, a mit tényleg látott: arról tanuskodik a korából fennmaradt pecsét-

tek, egyéb címeres emlékek, és az ő festményeinek sokszor meglepő egybevágása.

Gelre a valóságos pajzsot, sisakot, közvetlen szemléletből ábrázolja: nem ad sablonszerű konvencionális rajzokat, mint például a németek által annyira becsült «Züricher Wappenrolle.» Az, hogy néha ő is botlik: hibás, mesés, vagy koholt címert közöl, emberi dolog; műve értékéből nem von le.

Gelre a címereket a Wapenboeckban sisakdiszszel festi; csak a költemények illusztrálására szolgáló festmények között találunk *álló* pajzsot; a Wapenboeckban a pajzs állása *dült*, és ha némelyiknél hiányzik a felső címer, az bizonyosan abban leli okát, hogy Gelre az illetőnek csak pajzsát vagy zászlaját ismerte. A Wapenboeckban ott látjuk a címerek mellett, folyó írásban tulajdonosuk nevét és címét, sokszor az illetőnek anyanyelvén, például: siir robbert colleuile; en pier ernaut; luert a seton (Lord of Seton) Minthogy Gelre a nevet hallás után írta, némelyik teljesen el van ferditve; másnál meg csak a keresztnév fordul elő: siir archibald (Douglas); heer willem (Bacqueville). E körülmények sok esetben megnehezítik a címer-tulajdonos kilétének megállapítását, különösen a francia, lengyel stb. uraknál, kiknek nevét a gelderni herold ugyancsak kiforgatja.

A Wapenboeckban a királyok fejedelmek címere nagyobb méreteket mutat; a pajzs, tengelye: 4,5—5 cm., az egész címer magassága a timbre-rel: 15—16 cm. Különben e méretek a pajzsnál: 2—2,5 cm., egész címernél pedig: 6—7 cm.-re szállanak.

Gelre általánosan a korában divatozó lábánál nem tulhegyes, enyhe csúcsba végződő háromszögpajzsot festi. Egyes kivételekre is akadunk; például Rudolf nidai gróf címerében, a rimes blasonok között, azon tárcsa szerepel, mely a tizennegyedik század folyamán a felső Rajna mentén divatozott. E címer rajzát közli Seyler: Geschichte der Heraldik, 438. ábra; a tárczát magát pedig Bárczay Oszkár Heraldikája, 95. ábra. Téves az a vélemény, mintha a tárcsát, *tiszta címerpajzs* gyanánt, az élő heraldika nem használta volna. A tizennegyedik században két típusára akadunk: az egyik szögletes, erősen jelzett csúcsokkal, mint a Nidau címerben! a másik pedig az ovalishoz közeledő

ovalis tárcsa, mely Nagy Lajos királynak némely czimeréből ismeretes. Eltér továbbá a normális formától a mecklenburgi herceg pajzsa: felső szélén a norman pajzs módjára, ívszerű kihajlással.

Előfordul a czimer néha nem csak pajzson, de zászlón is; ez hosszú négyszögletes alakú, banniére lándzsás végű rudon; Bretagne-nál: a montforti és a richmondi grófok; Ausztriánál: Karinthia, Styria és Tyrol czimere. Gelre ugyanilyen formában *valóságos* zászlót is ad, melynek képe tudniillik rendszerint nem pajzsban, hanem csakis mint zászlójelvény szokott előfordulni; így az aragoni király zászlaját: kékben lebegő, széles végű, alul hegyes ezüst kereszt (croix pattée alaisée au pied fiché); a dán királynéé: veresben ezüst kereszt, a Danebrog.

Különös gond nyilatkozik a czimerállatok nyelve, karma stb. a testtől többnyire elütő színezésénél; ott hol egy család több tagjának czimerét adja, Gelre pontosan visszaadja a megkülönböztető, czimertörő jeleket is.

Az itt közölt mutatványokból is látható, milyen művészet: erővel párosult egyszerűség nyilvánul a czimerfestményekben. E cikk keretében nem terjeszkedhetünk ki az egyes czimerállatok, természetes és mesterséges tárgyak bővebb ismertetésbe; de talán még más alkalommal foglalkozhatunk Gelrevel, mint a klasszikus heraldika nagy mesterével.

A mi a mázakat illeti, Gelre majdnem kizárólag *sárgát* és *fehéret* használ a megfelelő fémek helyett. — Gyakran szerepel a természetes szín, például fekete helyett barna, különösen a sisak díszben; valamint ugyanott a természetes, nem heraldikus prém (hermelin) is.

Nagy élénkséget ad a Wapenboeck lapjainak az, hogy a sisakok színre, alakra, állásra a legnagyobb változatosságot mutatják; ez, és a sisakdíszek elevensége a szemlélőben azt a benyomást kelti, mintha egy fényes, tornadiszbe öltözött lovagsapat vonulna el szemei előtt. Látunk aczél, szürke, lilaszín, zöldre futtatott sisakokat, melyek diszükkel mindig egy harmonikus egésznek képeznek; mindenféle mázú koronákat, melyeknek helyét gyakran ugynevezett tornakalapok, tekercsek, virágkoszorúk stb. foglalják el. A takaró, mely vagy egyszerű, sima szegélyű, vagy pedig csipkésen kivágott, haso-

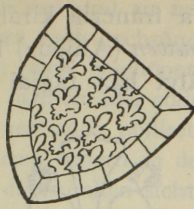
gatott, többnyire az oromdisznek egyszerű folytatása és része; így például sasfej a takarót képező alsó részén is tollakat mutat. Máskor a pajzs czimerképe a takarón egészen vagy részben ismétlődik. Igen gyakori a sisakra tölcyszerűen húzott hengerforma burkolat, melyből emberi alak, állatfej, tollbokréta stb. emelkedik ki. Szem előtt van tartva a sisaknak és a cimernek egymáshoz való aránya, állása, orientációja; egyes csekély eltérés könnyen megérthető, ha meggondoljuk, hogy a középkori művészek a nem heraldikus festményekben, csataképekben, vadász- és egyéb jelenetekben sem igen törődnek a perspektíva szabályaival.

* * *

Mielőtt áttérnénk a Wapenboeck azon részének ismertetésére, mely a magyar király, Nagy Lajos czimerét adván minket legközelebből érdekel, megemlítjük, hogy a külföldi nemesség soraiban is természetesen sok jó ismerősre akadunk, ki mint Nagy Lajos kortársa hazánk történetében szerepet játszott. Ott látjuk a később magyarrá lett Ellerbachok czimerét: *dye van elre bach*: arannyal és zölddel négyelt;

sisakdísz két szarv, a sisakra húzott koponya bőrrel, melyen a fülek is rajta vannak, mindez a pajzs színeiben négyelve. Anjou-Siciliánál ott van a durazzo herceg (hihetőleg Károly) czimere: kékben elszórt sárga liliomok; és veres és fehérből összerótt ráma. Az angol lovagok között megtaláljuk a híres Sir John Howkwoodot, a zsoldos vezért, ki Nagy Lajosnak olaszországi hadbaszállásainál oly nagy szerepet ját-

szott. Czimere: fehérben fekete szarufán három fehér kagyló; a sisakon tűzokádó sárkányfej:

felső részén fehér, nyaka hermelin, fekete csikkel; szeme sárga, füle veres; a tekercs: veres-ezüst.

* * *

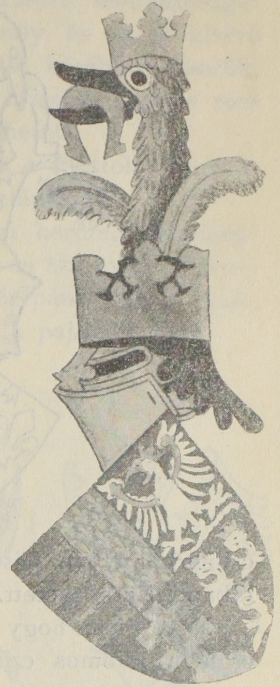
Nagy Lajos magyar és lengyel király czimere: *Die coninc van ungeren*. Négyelt pajzs: 1. hasított, elől veres- és ezüsttel hétszer vágott, hátul kékben elszórt arany liliomok. 2. veresben arany koronás, ugyanilyen csőrű és lábu ezüst sas, szárnyán lóherelevél végül arany pánttal. 3. Veresben zöld halmon ezüst kettős kereszt. 4. veresben három jobbra néző, arany koronás veres szemű, levágott ezüst oroszlánfej.

A lilaszinbe játszó sisakon arany korona, melyből két ezüst strucztoll között arany koronás ezüst struczfej emelkedik ki, veres csőrében arany patkót tartva. A struczmadár fekete szemét arany gyűrű veszi körül; nyaka pedig a sisakkorona levéldisznének magasságában átmegy az alsó szegélyén csipkézett, fekete (bársony) takaróba.

Gelre arany helyett részben sárgát használt (a liliomok; a sas lába; és a strucz szeménél);

az ezüst színt pedig szürkével és fehérrel adta vissza, — különösen a sisakkorona — erősen megbarnult.

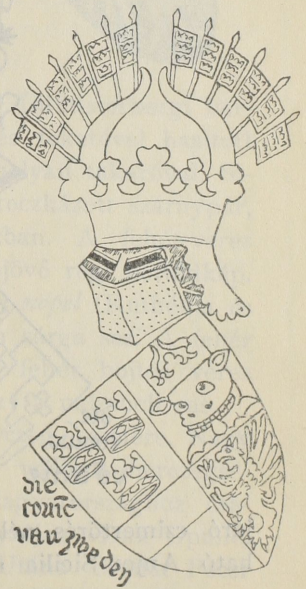
A tizennegyedik században mindenesetre szokatlan dolog *öt* külön egységnek: a vágások, a liliomok, lengyel sas, magyar kettős kereszt és Dalmácia czimérének egy pajzsban való egyesítése. Ha a festmény nem viselné annyiramagán Gelre művészetének jellemző bélyegét, azt kellene hinnünk, hogy az idegen, későbbi kéz munkája. Fel-tűnő továbbá az is, hogy a magyar kettős kereszt a lengyel sasénál kevésbé előkelő helyre jutott. Dalmácia czimere ezen variánsban: nem szembe néző, de jobbra fordult oroszlánfő-
kel, veres mezőben, elő-
jön a constanzi «Concilienbuch»-ban is ott arany mázzal. (Bárczay Oszkár, Heraldika 460. lap.)

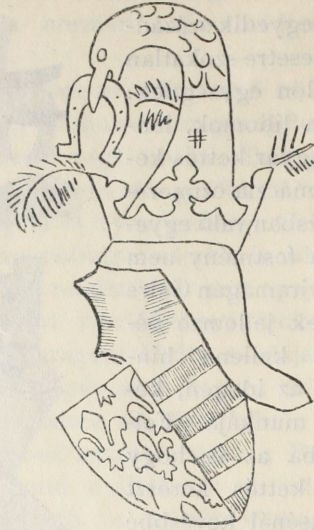
A tizennegyedik században kettőnél több czimerek egy pajzsba való foglalása igen ritka; azonban a Wapenboeckban is találunk még több ilyen példát.

A svéd király (*die coninc van zweden*), mecklenburgi Albert czimere, melyet rajzban közlünk, négyelt pajzsának minden negyedében önálló czimert mutat: 1. Svédország, 2. Mecklenburg (Vandalia), 3. Schwerin, 4. Rostock. — Szintén complicált szerkezetű a Wapenboeck aragoni részében a Villena czimer is.

A Nagy Lajos királyunktól fennmaradt egyéb cimereken a vágások és liliomok magukban szerepelnek. — Királyfi korában használt pecsétjén a liliomok megelőzik a vágásokat;

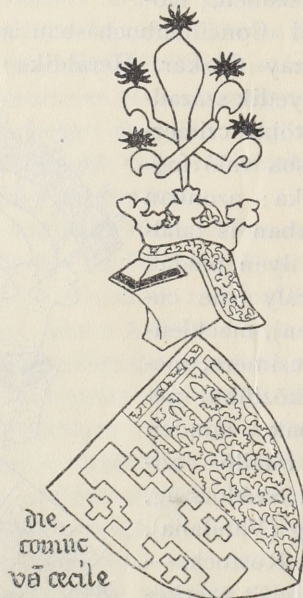

ugyanilyen a sorrend a Wappenbuch von den Ersten, genannt Codex Seffken czimen kiadott

czimerkönyvben (lásd az ábrát) mely Gelre korában keletkezhetett.

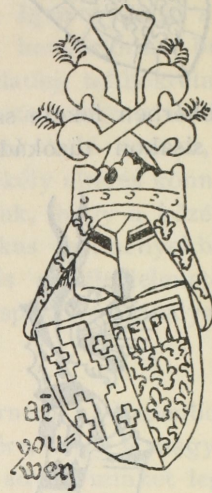
Nevezetes, hogy Anjou házbeli királyaink családi, lilomos czimerüket állandóan a vele

járó czimertörés nélkül használják. Az itt látható Anjou-Sicilia czimerén¹ nem hiányzik a

¹ *Die coninc van ecile*: hasitva: elől Jeruzsálem, hátul a nápolyi Anjouk czimere, veres kereszt- és ugyanolyan tornagallér töréssel. Arany sisak veres szegélyű lilomos takaróval; arany korona; a sisakdisz lilomának minden ágán egy-egy fekete bojt.

brisure. Gelre a francia király mellett is adja e czimert: *denyouwen* (Anjou;) lásd az ábrát. — A francia királyi ház tagjai még később, ha

idegen trónra is jutottak, megtartották a születésükkel járó czimertörést; így a spanyol király czimerében a lilomos szív-pajzsot ujjabb időben is a veres Anjou-rámával ábrázolják.¹

* * *

Térjünk most a sisakdiszre, Nagy Lajos patkós struczczára, melyet a külföldön annyira ismertek és becsültek, hogy még a következő századokban is ezt tekintették a magyar király speciális sisakdisznek; ezt rajzolták a magyar czimer fölé, mikor abból a lilomok már régen eltűntek.

Adjuk itt át a szót Suchenwirt Péter heroldnak, ki mint szemtanu, így blazonálja Nagy Lajos czimerét:

- Den schilt man sicht getziret
In plauchweis gleich partiret
175 Ain part die geit liechten schein
Von perlein chlar und von rubein,
Purliert, acht stukch sind dar gelait
In parra weiz und wol berait
Di ander part ist hymel pla
180 Dar auf reichlich getziret da
Sind lilyen reich von gold erhaben
Gestrewt, die dikhe stewart gaben
Den wappen mit ir reichen prehen,

¹ Jelenleg úgy Don Carlos, madridi herceg, mint az Orleánsi herceg, a teljes, törés nélküli czimert használja.

- Die liepleich wol sind an zesehen,
 185. Seinz helmes dach gechrönet
 Mit gold ist reich beschönet
 Dar in leit manich edel stain
 Verworcht und auch polliret rain;
 Tzwo strauzen vedern in der chron
 190 Gestakcht, da twischen sicht man schon
 Den strauzen hals hermleinen
 Sein augen von rubeinen
 Glesten gen der veinde schar
 Der snabel ist von golde gar
 195 Dar inn er fürte ze preisen
 Gestalt, als ein hufeysen
 Gepogen chlar von golde vein.
 Gechrönet ist daz hawbet sein
 Mit golde reich. Nu merkchet
 200 Wi er mit ern sterkchet
 Dy wappen und der chreyen schal.
 Der gernden mund auch nie verhal
 In Ungerlant chunich Ludweig:
 Er hat gepent strazz unde steig
 205 Die tzu den ern laitten,
 Sein lob daz wil ich praitten:
 Hurta, Hurta, Ungerlant
 Dein chrey den pesten ist Vechant

Suchenwirt szerint tehát a struczmadár szeme *veres*, csőre pedig *arany*. — Tévedésre adhatnak alkalmat Suchenwirt e szavai:

... den strauzen hals hermleinen, ez alatt ő nem hermelint ért, hanem *ezüstöt*, melyet: hermelinen, harm; perlein, mégriese (gyöngy) körülírással szokott kifejezni. A hol pedig valóságos hermelinprémet blazonál, ott azt mondja: «von harm geswentzet» (hermelin farkkal diszítve. Lásd erre nézve Seyler: *Gesch. der Heraldik*, 221. 1.)

A *fekete sisaktakaró* a Codex Seffken czimerében is előjön. Különben Nagy Lajos arany lilommal beszórt kék sisaktakarót is szokott használni. A zárai szent Simon koporsóján e lilomos, köpenyszerű takarót hermelinprém béleli (Ewe: *Decorative Heraldry*).

A különféle emlékeken változó a strucznyakat kísérő *tollak* száma. A gelderni herold ebben is megegyezik ausztriai kor- és kartársával, Suchenwirttel.

* * *

Sajnálatos, hogy Gelre a magyar főnemzet-ségek czimerét nem örökítette meg művében; a nekik szánt hely üresen maradt. A magyar

király után majdnem kizárólag lengyel és sziléziai urakat látunk jönni, ámbár ez idő tajt Szilézia nagy része a cseh korona fennhatóságát ismerte el. A magyar király és az őt kísérő urak czimerének festését kissé későbbre tesszük, mint Victor Bouton; azt hisszük, hogy e rész 1372 és 1379 között készülhetett.

A királyi czimert követik a Piastok czimerei, melyek közül néhányat közlünk:

1. *Ht. van brige* (Briegi herceg, hertog) Sárgában fekete sas, mellén és szárnyain lóherelevélvégű, félholdalaku fehér pánt; fehér sisak, sárga takaróval; sisakdisz; a pajzsbeli sas.

2. *Ht. van munsterberch* (Münsterbergi herceg.) Sárgában veressel és feketével hasított sas; — fehér sisak, ugyanolyan takaróval. Sisakdisz: fehér- és veressel kockázott szárnypár, félholdra emlékeztető alakban. A fehér-veres kockázás a sas mellett előjövő régi heroldkép.

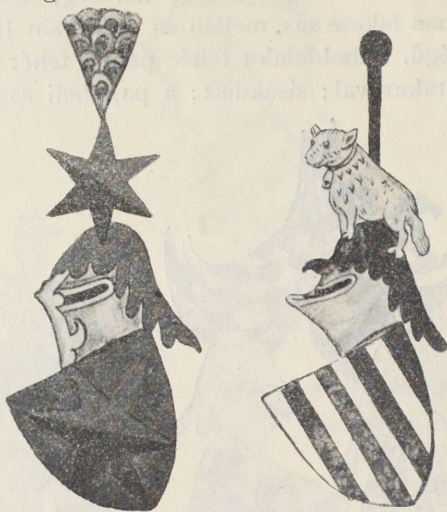
3. *Ht. van rusen enn van nopel* (Ruthénia és Oppeln hercege). Kékben sárga sas. A fehér sisakon kék takaró, mely fehér bojtos veres gombba végződik. Sisakdisz: a pajzsbeli sas.

Ez László, oppelni herceg czimere. Nagy Lajostól hűbérbe kapta a wielnni hercegséget; 1372-től 1378-ig a Magyarországhoz csatolt Vörösruthénia kormányzója; «Dux Opulie, Velunnensis et Russie». Utána Czudar Péter horvát bán lett Ruthénia vajdája. — Oppelni László magyar nádor korában használt lovas pecsétje (1369. évből) a fenti czimert mutatja a sas oromdiszszel; sisakpecsétjén 1368. évből egész sas helyett pávatollas sisakczimer szere-

pel (Országos Levéltár; 5787 szám és 5687. szám.)

Ugyanezen lapon van a Szentgyörgyi és Bazini grófok czimere, melynek rajzát a magyar Siebmacher is közölte.

G. van seinte iorien (Szentgyörgyi gróf). Kékben arannyal és veressel jobbharánt osztott, hatágu csillag. Halavány sárgás barna sisak kék takaróval. Sisakdisz: a csillag, felálló ágán pávatoll forgó.

Gelre itt sárga szín helyett aranyat használt, ha ugyan az arany talán később más által nem festetett. — A Huntpázmán nemzetség ezen ágának azt hisszük, ez legrégebbi festett czimere.

H. vulric zwner. Fehérrel és veressel hétszer hasított. Sárga sisak veres takaróval, rajta sárga kolompos fehér juh, melyet gömbös végű, veres rúd mintegy a sisakhoz szegez.

Ósrégi, sziléziai nemzetség czimere, mely ma Schaffgotsch és Dallwitz néven virágozik. Későbbi ábrázolásokban a juh fenyőfa alatt áll.

Mutatványképen itt adjuk a Wapenboeck XLVI. tábláját hasonmásban, mely szintén Nagy Lajos alattvalóinak czimereit tartalmazza, és különben heraldikai szempontból is egyike a legérdekesebbeknek. A tábla három sorban tizenöt czimert mutat.

A felső sorban;

1. *H. otten van cessou*. — Zeschau-i Otto ur. Fehér-fekete négyelésen veres pólya. A sárga sisakon fekete (sötétbarna) kúp, csucsan körül fekete tollakkal diszitett sárga korong vagy

golyó. Korona vagy tekercs helyett veres himszálas fehér virágokból font koszoru.

Zeschau vagy Tzöskau családdal Sziléziában és Szászországban találkozunk ugyanezen czimerral.

2. *H. bernt van cedelits*. — Zedlitzi Bernát ur. — Veresben háromszögletes fehér csat, sarkain lóherelevél-forma diszszel; a csatszég úgy van ábrázolva, mintha az a pajzsot borító szövetbe vagy bőrbé volna beleszúrva. Sárga sisak kék bélésű veres takaróval. Sisakdisz: a sisakhoz erősített álló veres deszkába tűzött fehér tollakból képezett két szárny. — Az ilyen fajta szárnyoromdiszt régebben a sisak oldalához illesztették.

A Zedlitz család ismeretes czimere.

3. *H. ian van meserers* (?) Veresben fehér (vagy halaványsárga?) félszárny, ráillesztett sárga, lóherevégű pánntal, mely a veres takarós fehér sisakon ismétlődik.

A szárnyoromdisznek ismét egy érdekes példája.

4. *H. pylie*. — Veressel és fehérrel hasítva; benne szint cserélve elől fél ökörzarv, hátul fél szarvasagancs. Sárga sisak a pajzs szerint színezett takaróval; sisakdisz: a pajzs alak.

Ez a lengyel Rogala czimer.

5. *H. yeskiin*. — Jesko ur. Kékben sárga félhold, felálló szarvai között ráillesztett hatágu sárga csillag. Kék takarós fehér sisak; oromdisz: a pajzsalak, a csillag felálló ágán pávatoll bokréta.

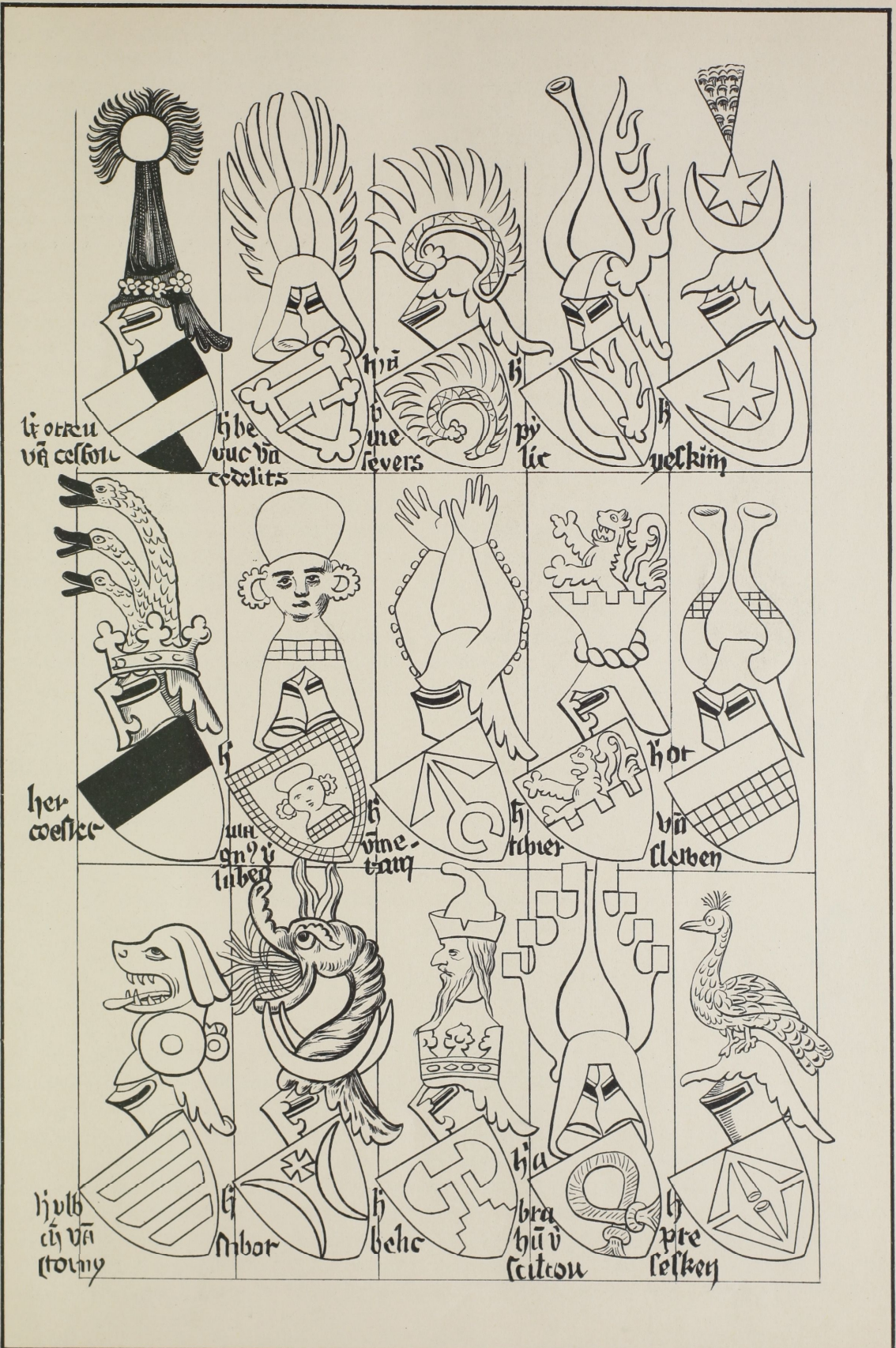
A lengyel Leliwa czimer. Heer Jeskiin bizonyosan nem más, mint Tarnowski Tesko, ki e korban hazája történetében nevezetes szerepet játszott.

A Huntpázmán nemzetség számos kihalt ága — a Zovárdffy, osgyáni Bakos, Jánoky, Korláthkeőy stb. családok — tökéletesen hasonló czimert használt; csak a sisakdisz pávatoll forgója — melyet pedig az ugyanezen genusból származó Szentgyörgyi grófok czimerében feljebb megtaláltunk — hiányzik.

A tábla középső sorában;

1. *Her coester* (?) Feketével és fehérrel vágott, a fehér koronás, sárga sisakon három feketeőrü, fehér hattyu- vagy kacsafej.

2. *H. magnus van luben*. — Labeni Magnus ur. — Kékben szembe fordult természetes színű

Nyomt. ULLMANN J. FIA, Budapesten IV.

emberi törzs, sárga fülkarikákkal, veres süveggel, mellét veres-fehér koczkázott keret veszi körül. Sárga sisak; oromdisz: a pajzsalak, melynek zölddel bélelt kék ruhája a sisaktakarót képezi.

A Loeben család czimere később így módosult: vágott pajzs: fenn kékben növekedő szerecsennő, alul veressel és ezüsttel koczkázott.

3. *H. ynmerain*. — Veresben alul félgyűrűben végződő fehér nyilvas. — Kék takarós fehér sisak. Sisakdisz: két kékbe öltözött emberi kar; a kiterjesztett kezek természetes színűek; a szűk ruhaujjakra kívül sárga gombok vannak varrva.

A lengyel Ogonczyk czimer. Sisakdisze későbbi források szerint: két, a pajzsalakot emelő meztelen női kar.

4. *H. tibier* (vagy kibier?). — Ormós vágással fehérrel és veressel osztott; a vágásból veres nyelvű és szemű sárga oroszlán emelkedik ki. Fehér sisak. Sisakdisz: fehér tekerescsel összeszorított, fenn ormós, veres hengerből kinövő pajzsbeli oroszlán.

Igen érdekes a pajzsalaknak oromdiszben való alkalmazása: az oroszlán a pajzsban falból, a sisakon pedig mintegy toronyból látszik kiemelkedni.

A Wapenboeck sisakdiszeiben a növény állati alakok mint törzs: fej és nyak, szoktak előjönni, de többször ilyen lábát is mutató oroszlán is akad, például a Schwarzburg és a Reinach czimerben.

Feltűnő a sárga oroszlánnak fehér mezőbe való helyezése; ilyen eltérést a heraldikai színezés szabályától különben nem igen találunk Gelrenél. Victor Bouton e czimer tulajdonosának kilétét nem tudta kideríteni; nevét előbb «Kiviec»-nek olvasta. E czimerkép: ormos vágásból vagy falból növény oroszlán, különböző színezésben és különféle sisakdiszszel, és újabbkori járulékokkal, sokfelé előfordul. Magyarországon a Ghyczy családnak ez ősi czimere; itt a pajzs veressel és ezüsttel vágott. — Lengyelországban a Zareba czimer: biborban arany vagy fekete oroszlán, ezüst falból kiemelkedve, a Prawdzic czimer: ezüsttel és veressel ormos vágással osztott; a vágásból arany oroszlán nő ki, első jobb lábában arany karikát tart, melyen három arany kulcs lóg; színezésre tehát legin-

kább megegyezik a Wapenboeck czimerével. — A Prawda czimer: ormós vágással kék- és veressel osztott, a vágásból arany oroszlán emelkedik ki. — Egy tizenötödik századból való czimerkönyv, melyet Lorédan Larchey: «Ancien Armorial équestre de la Toison d'Or et de l'Europe au XVe siècle» czimen adott ki, szintén tartalmaz egy ilyen czimert, Nicolay de Kynky névvel, a Prawda czimertypus színezésében; összehasonlítás kedvéért itt közöljük rajzát.

5. *H. ot van sleven* (Schliebeni Otto ur) Sárgában fehérrel és kékkel, három sorban koczkázott pólya. Fehér sisak, sárga takaróval; oromdisz: két sárga szarv, mindegyikén a pajzsbeli pólya.

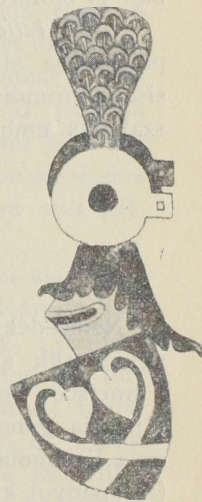
Az alsó sorban:

1. *H. van stoiny* (?) Veresben három lebegő fehér pólya. Fehér sisak. Oromdisz: veres nyelvű és szemű fehér kutyafej; nyakához két lapos, közepén veres, fehér füles tányérféle van illesztve. Itt közlünk egy másik czimert, melynek sisakdiszében ugyanilyen tányér látható:

rombont goray: veresben két fehér levél, hosszú keresztbe tett száron (ugyanaz a Kaunic stb. család ősi czimere). Sárga sisak veres takaróval; oromdisz: két kívül fehér, belül veres tányér között pávatoll forgó.

A három lebegő pólya a lengyel Korczak czimertypus, melyet a magyar vágásos czimerrel hoztak a lengyel heraldikusok összekötésbe. Újabb források szerint a vele járó sisakdisz: lapos, arany táliban ülő, szürke vagy fekete kutya. A Korczak czimerrel rokon a Czasza czimertypus, mely előbbinek oromdiszét a pajzsba, heraldalakját pedig a sisakdiszre helyezi: veresben lapos, arany táliból vagy csészéből kiemelkedő természetes színű kutya; sisakdisz: pávatoll forgón három rövidített ezüst pólya.

2. *H. stibor* (Stibor ur). — Veresben két álló, szarvával kifelé fordult sárga félhold között fenn

szélesvégű, sárga keresztcske. A fehér sisakon veres lángokat okádó fekete (barna) sárkányfej; szeme és belső füle veres, szemöldöke sárga; foga fehér; nyakához jobbra-balra, szarvával felfelé, egy-egy sárga félhold van illesztve.

Az Ostoja czimer; ujabban a keresztcskét arany markolatos ezüst kard helyettesíti, hegyével lefelé fordítva.

Gelre itt Stibor, későbbi pozsonyi főispán és erdélyi vajda pajzsát és sisakját festette le. Az Országos Levéltár Pecsétmutatója fénynyomatban közli Stibor 1389. évi pecsétjét: itt a sisakdisz sérült, de a mi maradt belőle: a sárkányfej egy töredéke és a félhold is mutatja, hogy úgy Gelre, mint a pecsétvéső, a plasztikus sisakdiszt vehette mintának. Feljebb adtuk Sir John Hawkwood czimerét: a sárkányfej ott nem annyira impozáns, monumentális, mint a mi Stiborunk sisakján; ez talán az egész Wapenboeck legszebb sisakdisze. — Ebből is láthatjuk, hogy a sisakdiszkészítés, pajzsfestés mestersége, egy szóval: a heraldikai ipar Nagy Lajos birodalmában olyan magas fokon állott, hogy bátran mérkőzhetett a nyugateurópai mesterek termékeivel. Stibor sisakdisze az Ostoja czimer félholdjaival és keresztcskéjével négyelve, pajzsban is előfordul.

3. *H. belic.* Veresben sárga nyelével lépcsős pajzsládba átmenő, kettős szekercze (?) Fehér sisak. Oromdisz: veres ruhás, természetes színű, szakálás emberi törzs; fején feltürt veres kari-

más fehér süveg; ruháját, mely a csipkés takarót képezi, sárga korona szorítja a sisakhoz.

A pajzs e sajátságos ábráját, mely sok fantasztikus blazonálásra adott alkalmat, megtaláltuk a Gurecki, Sobek, Kornitz családok czimerében.

4. *H. abraham van scitcou.* Veresben körformán hajlitott fehér kötél; keresztbe tett vége bojtos csomókban végződik. Sárga sisak, kék belésű veres takaróval. Sisakdisz, nyolczágu fehér szarvasagancs, miuden ágára egy egy veres, négyyszögletes zászlócska van húzva.

Ez a lengyel Natecz czimer; a kötelet kendőnek, vagy homlokkötőnek is használják.

5. *H. presesken.* — Veresben egymás felett két fehér nyilvas, az alsó hegye lefelé van fordítva. A veres takarós sárga sisakon fehér páva áll.

Ez a lengyel Bogorya czimertípus. Ujabb variáns szerint a sisakdisz: természetes színű, sátorozó páva, csőrében nyillal.

A közlötteken kívül van még egypár czimer Nagy Lajos kíséretében: ezek is lengyel, és sziléziai családokéi.

A Wapenboeck cimerei felelevenítik ama korszakot, melyben a magyar király a kereszténység egyik leghatalmasabb uralkodója volt; megismertetik a nagy anjou-i Lajos vitézeinek fényes felszerelését. Ezért akartuk felhívni a magyar közönség figyelmét Claes Haynen, Gelderni heroldnak majdnem hatodfélszázad előtt létrejött művére. GHYCZY PÁL.

A SPANYOL KIRÁLYOK MAGYAR VÉREI.

Nemzedékrendtörténelmi valóságos remekműnek vettük a negyedik kötetét. Szerzője: Don Francisco Fernández de Béthencourt. Címe: Historia genealógica y heráldica de la Monarquía Española, Casa Real y Grandes de España (A spanyol királyság genealogiai és heraldikai történelme, a királyi ház és Spanyolország nagyjai). A czim tökéletesen kifejezi a tartalmat. A művet Enrique Teodoro nyomdai intézete állította ki Madridban erős papíron, nagy negyed-rétű alakban. Az első kötet (VII. és 567 l.) 1877-ben, a második (VIII. és 632. l.) 1900-ban, a harmadik (VIII. és 627. l.) 1901-ben, a negye-

dik (VIII. és 582. l.) 1902-ben jelent meg. Az egész munka terjedelme be sem látható. Állhat még tíz kötetből, de kiterjedhet akár harmincz kötetre is, mert a terve olyan rengeteg, a mekkora vállalkozásokhoz eddig csak az angol könyvpiacra szoktunk hozzá.

A munka két részre oszlik.

Az első rész kizárólag a királyi háznak van szentelve és tizenkét könyvből áll. Az első könyv a királyi ház eredetét, emelkedéseit és előjogait adja elő abból a tekintetből, hogy XIII. Alfonso, a mai király, mennőiben vérbeli, tehát jogi utódja is az összes ősi uralkodóháznak. A legősibb

uralkodóház Spanyolországban a gótoké. Miután csaknem az összes spanyol főnemesség a régi királyok törvényes vagy törvénytelen ágából származtatja magát és igen sok magyar főrangú család (*Esterházy, Pálffy, Zichy, Batthyányi, Erdődy, Széchényi*) távolabbi ősei közt szerepelnek spanyol országnagyok, nem lesz érdektelen, ha Béthencourt gót genealogiáját közöljük, amely azonban nem mindenben egyezik Grote (Münzstudien) és Stokvis (Manuel d' histoire) adataival.

1. Leovigild, a nyugati gótok királya Toledóban: 568—586.
Neje: Teodosia.

2. I. Recaredo, király: 586—601.
1. neje: ? Badda.
2. neje: Clodowinda meroving királyleány, I. Sigebert metzi király († 579) és Brunhild spanyol királyleány († 613) leánya.

Szent Hermenegild, † 585.
Neje: Ingunda meroving hgnő, I. Chlotarnak, egész frank birodalom királyának († 565) és ? Ingundának leánya.

3. Suintila, király: 621—630.
Neje: Teodora.

Atanagildo.
Neje: Flavia Julianna, a görög császár (?) unokája.

4. Chindaswinda, Liubigotona király: 643-49.
† 653.
Neje: Reciberga.

Ardabasto.
Neje: gót várbeli spanyol hercegnő.

5. Favila, Cantabria hercege.

Erwigio, király: 680—687.
Neje:

6. Pelayo, Asturiai Gijon fejedelme, Asturia első királya 718—737.
Neje: Donna Gaudiosa.

Pedro, Alava hercege.

7. Hermisenda.
Férje:

I. Katholikus Alfonso, Asturia (739) és Galicia (750) királya, † 757.
Neje:

Fruela Cantabria hge.

8. I. Fruela, Asturia királya 757—768.

I. Bermudo, Asturia királya 789—792.

9. (Törvénytelen) Don Roman gróf.

I. Ramiro, Asturia, Oviedo és Galicia királya 842—850.

10. Don Rodrigo Romanez.

Donna Juana Romanez.
Férje:
Don Mendo gr.

I. Ordoño, Asturia (850) és Leon (855) királya, † 866

11. Donna Aldonza Rodriguez.
Férje:

Don Fruela Mendez.

III. Alfonso, Asturia és Leon királya 866—910.

Don Nuño, Amaya grja, a Guzmanház őse.

12. Don Bermudo Frólaz.
Neje:

Don Bermudo Frólaz.
Neje:

II. Ordoño, Galicia (910) és Leon (914) kir., † 924.

II. Fruela, Asturia kir. 910—925.
Don Aznar Fruela infáns, a Silva, Acuña, Cisneros és Giron házak őse.

Trastamara és Trava grófjai.

(L. folyt. a köv. hasábon.)

13. II. Ramiro, Asturia, Leon és Galicia királya 931—950.
14. III. Ordoño, Asturia, Leon és Galicia királya 950—957.
15. II. Bermudo, Asturia, Leon és Galicia királya 982—998.
16. V. Alfonso, Asturia, Leon és Galicia királya 999—1028.
17. Sancha infánsnő, Leon örököse és királynője 1037—1067.
Férje: I. Ferdinánd, Castilia (1035) és Leon (1037) királya, † 1065.
18. VI. Alfonso, spanyol császár 1072—1109.
19. Urraca, spanyol császárnő 1109—1126.
Férje: Don Ramon, Felső Burgund (Franche-Comté) grófja, Nagy Károly császár leányági vérségéből
- Donna Teresa infánsnő, Portugál grófnője 1112—28.
Férje: Capet-Burgundi Henrik, Portugál (Oporto) grófja, 1094—1118.

Ettől a két leánytól származnak és pedig Urracától, Spanyolország, Teresától Portugál királyai, akiknek sorrendje ettől fogva akár-melyik lexikonból összeállítható.

Béthencourt első kötete is ennél a két testvérnél végződik az ötödik könyvvel. A hátralévő hét könyv legalább két kötetet fog kitenni és a jelenleg uralkodó XIII. Alfonsóval fog végződni. Nem ítélt meg, hogy Béthencourt miért szakította meg nagy műve első részét, de a második kötet már a munka második részét kezdi meg.

A második rész a spanyol országnagyokat tárgyalja, a grandokat, a kiknek kis része a második, harmadik és negyedik kötetet tölti meg.

Béthencourt terve az országnagyokat a régi korbeltól, az osztrák, a Bourbon és a II. Izabella idejébeltől grandokba osztja, a kikhez járulnak külön a II. rész 7. (utolsó) könyvében az összes külföldi (czimzetes) grandok, amilyen volt például gr. *Andrássy Gyula* is.

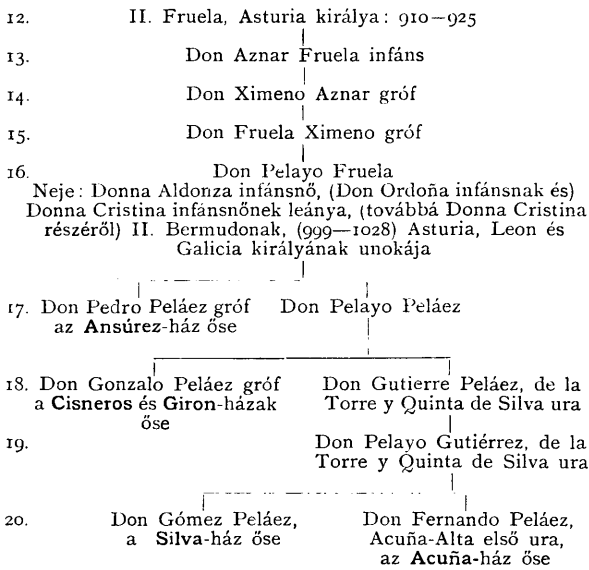
A legrégebb korbeltől nagyok háza alatt azokat érti Béthencourt, a kiket V. Károly császár (mint spanyol király: I. Károly) 1520-ban elismert. Ez a második rész III. könyvéig terjedne (a héttől) és 20 családot (házat) foglal magába: Acuña (Escalona hercegei és Ureña grófjai), Aragon (Segorbe hercegei és Villahermosa hercegei), Borja (Borgia, Gandia hercegei), Cardona Cardona hercegei, Castro (Lemos grófjai), De la Cerda (Medina-Celi hercegei), Cordova (Priego örgrófjai és Cabra grófjai), De la Cueva (Albuquerque hercegei), Enriquez (Melgar grófjai), Guzman (Medina Sidonia hercegei), Manrique (Aguilar örgrófjai és Najera hercegei), Mendoza (Infantado hercegei), Na-

varra (Lerin grófjai), Osorio (Astorga örgrófjai), Pimentel (Benavente hercegei), Ponce de Leon (Arcos hercegei), Sandoval (Denia örgrófjai), Toledo (Alba hercegei), Velasco (Frias hercegei) és Zuniga (Bejar hercegei és Miranda grófjai).

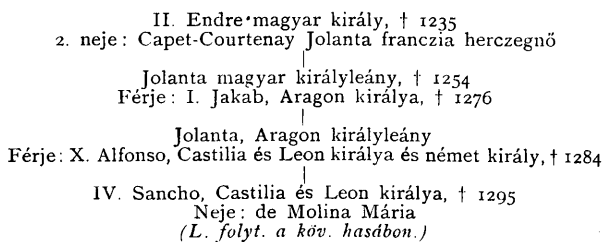
Az összes országnagyoknak ez a 25 czimmel bíró 20 család a negyed vagy ötödrésze s a munka II., III. és IV. kötete ebből is csupán az Acuña, Aragon, Borja és Castro-házakat adja. Vagyis ilyen arányokban a munka még harmincz kötetben sem lesz talán teljes!

Ami azonban megjelent, az tökéletesnek mondható.

Az Acuña-ház eredete Asturia királyainak már ismertetett törzsében rejlik.

Az Acuña-házból valók Montio grófjai, akik két testvérben végződnek. Az egyik nővér Berwick és Alba mai hercegeinek a nagyanyja, a másik a szerencsétlen Eugenia, III. Napoleon özvegye. Azonkívül az Acuña-ház sarjai Osuna, Uceda és Escalona mai hercegei, akik közül Osuna hercegei egyszersmind *Árpád vérei* is a következő merőben hiteles ősvonal szerint:

IV. Fernando, Castilia és Leon királya, † 1312
Neje: Konstancia portugál királyleány

XI. Alfonso, Castilia és Leon királya, † 1350
Neje: Mária portugál királyleány, IV. Alfonso portugál királynak († 1357) és Beatrix castiliai királyleánynek leánya, IV. Sancho castiliai királynak († 1295) és de Molina Máriának unokája, tehát szintén *Árpád vérsége*

I. Péter, Castilia és Leon királya, † 1369
Valamelyik ágyasától fia:

Don Diego de Castilla

Donna Maria de Castilla

Férje: Gomez Carrillo de Acuña

Alonso Carrillo de Acuña, Caracena ura
Neje: Donna Leonora de Toledo, Pinto urnője

Gomez Carrillo de Castilla y de Toledo, Pinto és Caracena ura
2. neje: Beatriz Sarmiento de Villandrando

Don Alonso Carrillo de Toledo, Pinto és Caracena ura
Neje: Sancha Pacheco

Don Luois Carrillo de Toledo, Pinto és Caracena ura
Neje: Leonor de Chacon

Don Luis Carrillo de Toledo, Caracena 1. grófja és örgrófja és Pinto 1. grófja
1. neje: Donna Isabel de Velasco y Mendoza örgrónő

Donna Anna Carrillo de Toledo, Caracena 2. örgrónője, Pinto grónője

Férje: Don Luis de Benavides, Fromista 4. örgrófja

Don Luis de Benavides, Fromista 5. örgrófja, † 1668
Neje: Ponce de Leon Katalin, † 1701

Donna Anna Maria de Benavides, Fromista 6. örgrónője és Caracena 3. örgrónője

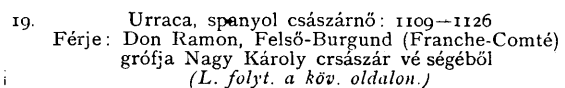
Férje 1673: Don Gaspar Tellez-Giron, Ureña 9. grófja, Osuna 5. hercege és Peñafiel 5. örgrófja, Uceda hercege és Belmonte örgrófja. Fromista és Caracena örgrófja és Pinto grófja, † 1694

Osuna hercegei.

Az Acuña-ház annak a húsz háznak egyike, amelyeket V. Károly császár 1520-ban elismert. Mind a húsz ház együtt csak negyed- vagy ötödrészt teheti Bethencourt munkájának s még ennek a negyed- vagy ötödrésznek az egy huszadrésze, az Acuña-ház, elfoglalja az egész második kötetet és a harmadik kötet 380 oldalát. Be sem látható, hogy az egész munka mekkora fog lenni. Bárha az Acuña-házon túl a többi eddig megjelent ház már nem ilyen hallatlanul bőven tárgyalódik.

A második ház, amelyet Bethencourt ismerttet (III. 381—627), az Aragon-ház, amelyből valók Segorbe és Villahermosa hercegei.

Segorbe hercegei vérei Aragon királyainak és utódjai Spanyolország ősi gót királyainak, akiknek vonalához így kapcsolódnak:

20. VII. Alfonso, Castilia és Leon királya, † 1157
2. neje: *Piaszt* Richza lengyel hercegnő
21. Sancha castiliai királyleány, † 1208
Férje: II. Alfonso, Aragon királya, † 1196
22. II. Pedro, Aragon királya, † 1213
Neje: de Montpellier Mária grófnő, † 1219
23. I. Jakab, Aragon királya, † 1276
Neje 1235: *Árpádházi Jolanta magyar királyleány*,
1219—1254
24. Jolanta aragon királyleány
Férje: X. Alfonso, Castilia és Leon királya és német király,
† 1284
25. IV. Sancho, Castilia és Leon királya, † 1295
Neje 1282: de Molina Mária
26. IV. Ferdinand, Castilia és Leon királya, † 1312.
Neje: Constantia portugál királyleány
27. XI. Alfonso, Castilia és Leon királya, † 1350
Agyasa: de Guzman Eleonóra
28. II. Henrik, Castilia és Leon királya, † 1379
29. I. János, Castilia és Leon királya, † 1390
Neje: Eleonora aragon királyleány, † 1382
30. I. Ferdinand, Aragon és Szicilia királya, † 1416
Neje: Eleonora de Castilla, † 1435
31. Don Enrique, Aragon és Szicilia infánsa, Villena hercege
Neje: Prinontel Beatrix
32. Don Enrique de Aragon, Segorbe első hercege
Neje: Donna Guiomar de Portugal hercegnő
- Segorbe hercegei.

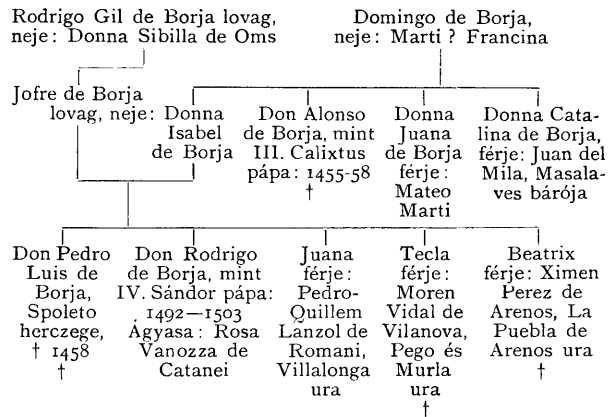
Villahermosa hercegei Segorbe hercegeinek
ősvonalából ágazván ki, szinten utódai a Piasz-
toknak és az Árpádoknak is:

30. I. Ferdinand, Aragon és Szicilia királya, † 1416
Neje: Eleonora de Castilla, † 1435
31. II. János, Navarra, Aragon és Castilia királya, † 1479
Törvénytelen fia:
32. Don Alonso de Aragon, Villahermosa első hercege
és Ribagorza grófja
Törvénytelen fia:
33. Don Juan de Aragon, Luna első hercege és Ribagorza grja
Neje: Donna Maria Lopez de Gurrea
34. Don Alonso Felipe de Aragon y de Gurrea, Ribagorza
3. grófja, † 1550
1. neje 1503: Donna Isabel de Catalona
35. Donna Aldonza de Aragon y de Gurrea, Ebol algrófnője
Férje: Don Guillen-Ramon-Galceran de So de Castro
y de Pinos, Ebol 9. algrófja
36. Donna Leonor de Castro y de Aragon
Férje: Don Francisco de Gurrea
37. Don Francisco Luis de Gurrea y Aragon
38. Don Alonso de Gurrea y Aragon
39. Don Francisco Luis de Gurrea y Aragon
40. Donna Josefa Francisca de Gurrea y Aragon
Férje: Don José-Domingo-Benito de Urries
41. Donna Josefa-Cecilia de Urries y Gurrea de Aragon
2. férje: Don Juan de Azlor, Guara 2. grófja
(*L. folyt. a köv. hasábon.*)

42. Don Juan-José de Azlor y Aragon, Guara 3. grófja
Neje: Donna Ines Zapata de Calataynd.
43. Don Juan-Pablo de Aragon-Azlor, Guara 4. grófja,
Villahermosa 11. hercege, † 1790
Villahermosa hercegei, Granada de Ega hercegei
és Luna hercegei.

A negyedik kötet két házat tartalmaz a Borja
vagy Borgia és a Castro-házakat.

A Borgiak eredete nem oly fényes, mint az
Acuna és az Aragon házaké, de történelmi sze-
replésük fontossága messze túlhaladja ezeket.
Eredetileg két Borgia család virágzott a 13. szá-
zadban, de egymással való előbbi rokonságu-
kat nem ismerjük. A két Borgia-család VI. Sán-
dor pápában egyesült.

Jofre és Izabel öt gyermeke közül csupán a
pápanak és Juannának volt ivadéka.

Juana utódjai a Borja-Lanzol nevet vették
fel és vonalaik: Castelnovo örgrófjai San Pet-
rillo y Campo Sobrarbe bárói, Anna bárói és
grófjai, Elda grófjai és a Folch de Cardona-ház.

Don Rodrigo de Borja, mint VI. Sándor:
1492—1503 pápa, a Borgiak hatalmának igazi
megalapítója, akit már kortársai egészen külön-
böző szellemben ítélték meg, amiről két korabeli
epigramm tanuskodik. Az egyik szerint:

Cæsare magna fuit, nunc Roma est maxima, sextus
Regnat Alexander, ille vir, iste Deus!

Az bizonyos, hogy ez a magasztalás egyenest
istenkáromlás számába mehet. Egészen ellenkező
a másik epigramm:

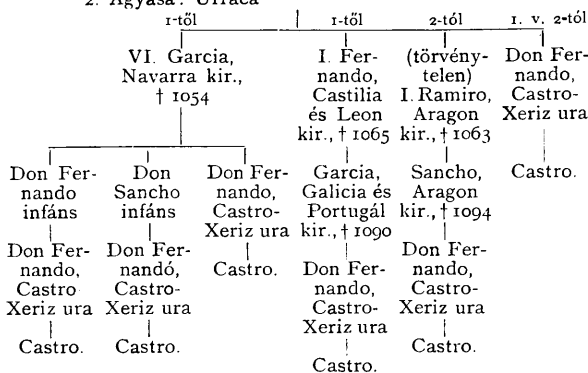
Sextus Tarquinius, sextus Nero, sextus et ipse!
Semper sub sexto perdita Roma fuit.

VI. Sándor pápának és Vanzoza de Catanei Rózának gyermekei és ezeknek utódja már világtörténelmi szerepet játszottak, miért is egészen főlöseges volna itten bővebben foglalkozni velük. A Borgiák fiágon teljesen kihaltak.

A IV. kötet 390—582. lapja a Castro-nemzetségbeli Lemos grófok házával foglalkozik. A háznak alapítója Don Fernando, Castro-Xeriz ura, Donna Maria Alvareznek, Castro-Xeriz urnőjének férje, akinek királyi származása kétségtelen, csak épen az ősvonalát nem tudják megállapítani. A különböző vélemények szerint Don Fernando okvetlenül a következő vonalak egyikének sarja:

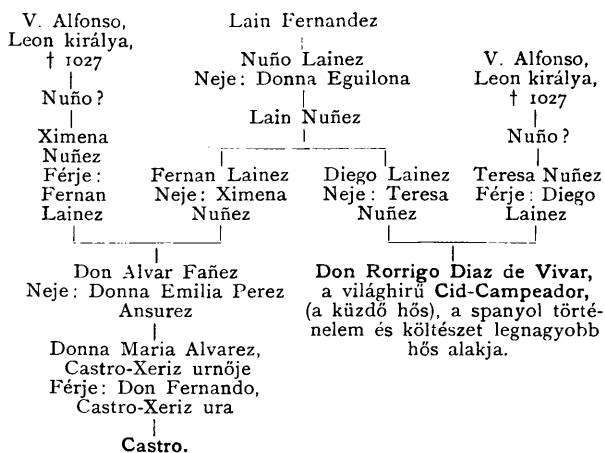
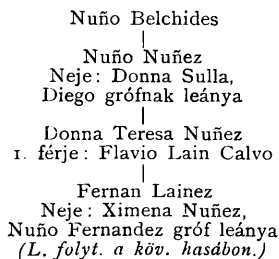
III. Sancho, Navarra, Aragon és Castilia királya, † 1035

1. Neje: Maria, Castilia örököse és grófnője
2. Ágyasa: Urraca

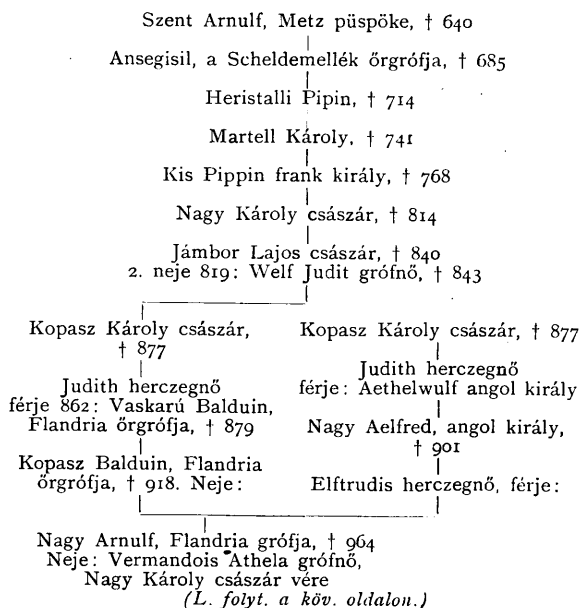
A spanyol történetírók tehát nem kevesebb, mint hat vonalban származtatják a Castro-házat III. Sancho királytól. Igen valószínű, hogy most már soha el nem lesz döntve, melyik a valódi ősvonal, csak az látszik bizonyosnak, hogy Lemos grófjai Navarra királyaitól származnak.

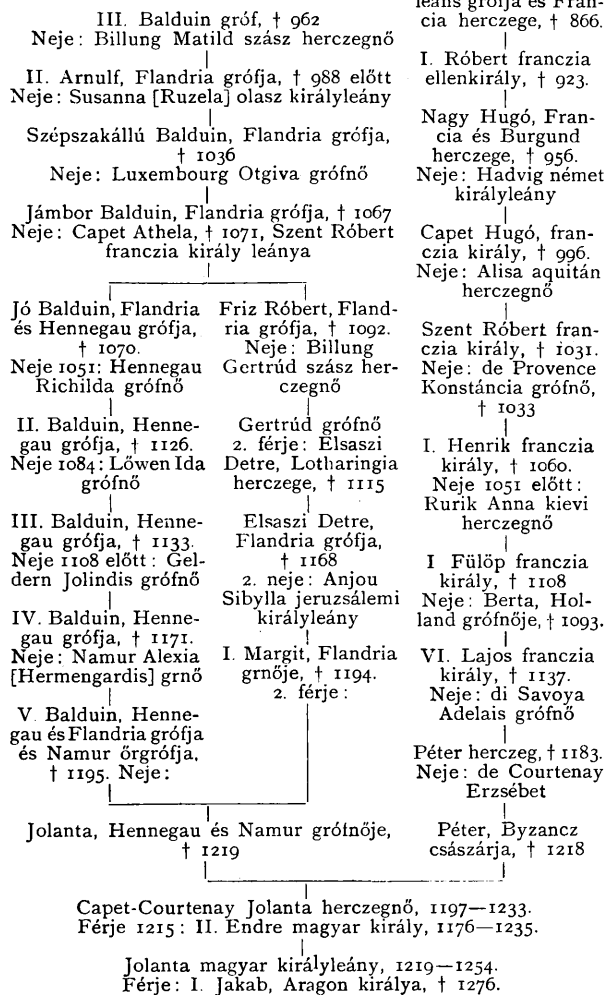
Az első Castronak felesége Donna Maria Alvarez, Castro-Xeriz urnője, Don Alvar Fañez grófnak a leánya, Fernan Lainez-nek és Donna Ximena Nuñeznek (Alfonso leoni király unokájának) az unokája, tehát szintén királyi vér. De még ennél is érdekesebb rokonsága van Donna Maria Alvareznek:

A Castro-ház asszonyai közt igen sok a királyi vér és Castro-leány is került úgy Castilia, mint Portugal trónjára. A mai Lemos grófok bár csak leányági utódjai a Castro-háznak, talán még a Castroknál is előbbkelő származásuk: Berwick és Alba hercegei a Stuartok királyi házában törvénytelen fiágából.

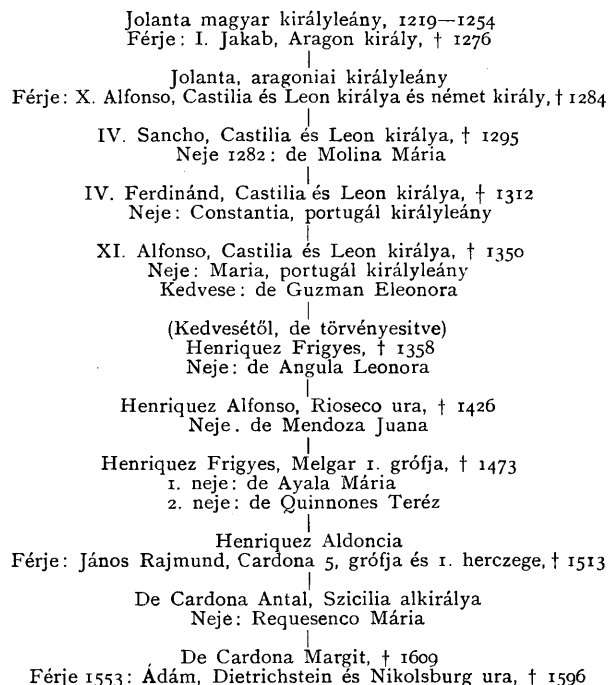
A spanyol főnemesség egy fővonalban került a legtöbb magyar főnemes család ősei közé s mind a két vonal egyaránt II. Endre királyunk utódja. Nemzedékrend történelmi szempontból alig lehet érdekesebb valami ennél a föltétlenül *hiteles* és mesementes összeállításnál, amely a világtörténelem összes dicsőségét Magyarország főnemességének ősvé teszi.

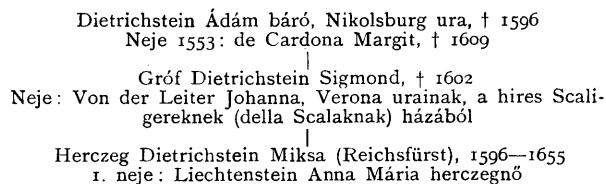

A mai magyar főnemesség egyes családjai számos vonalban származnak le a spanyol királyoktól, így a herceg Esterházyak az Earls of Jersey, gróf Festetics Thassziló gyermekei a Du-

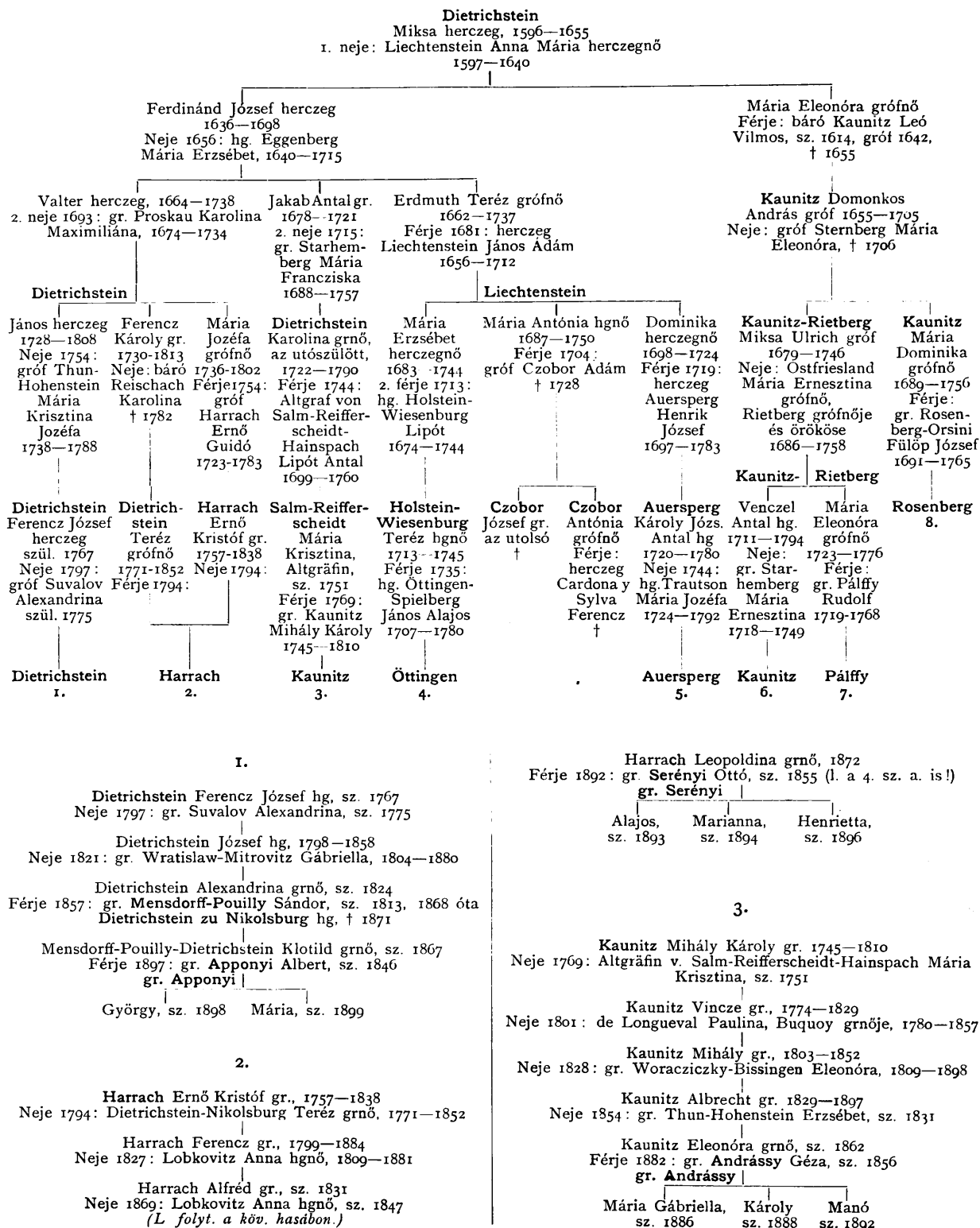
kes of Hamilton révén. De általában a legtöbb magyar főnemes család egy fő vonalban egyesül, mint a spanyol főnemesség vére: a Dietrichstein vonalban. Ezt a következő táblázat mutatja:

Kötetekben alig lehetne kimeríteni az összes ettől a párttól eredő magyar vonalakat s azért csupán a legidősb, a Dietrichstein vonalra és a spanyol-brit vonalra szoritkozunk.

Spanyolország királyainak és az Árpádoknak magyar véreit a következőkben foglaljuk össze:

4.

Öttingen-Spielberg János Alajos hg., 1707–1780
Neje 1735: Holstein-Wiesenburg Teréz hgnő, 1713–1745

Öttingen-Spielberg Eleonóra hgnő, 1745–1812
Férje 1761: hg Liechtenstein Károly, 1730–1789
hg Liechtenstein

Károly, 1765–1795
Neje 1789:
gr. Khevenhüller-
Metsch Marianna
Jozefa, 1770–1849

Móric, 1775–1819
Neje 1806: hg Esterházy Mária
Leopoldina, 1788–1846

hg Liechtenstein

Károly, 1790–1865
Neje 1819:
gr. Wrba-Freudenthal
Francziska,
1799–1863
4a.

Eleonóra,
1812–1873
Férje 1830:
hg Schwarzenberg
János Adolf,
1799–1888
4b.

Leopoldina,
sz. 1815
Férje 1837:
hg Lobkowitz
Lajos, 1807–1882
4c.

4a.

Liechtenstein Károly hg, 1790–1865
Neje 1819: gr. Wrba-Freudenthal Francziska, 1799–1863

Liechtenstein Mária hgnő, sz. 1835
Férje 1856: hg Kinsky Rudolf, sz. 1834

Kinsky Francziska grnő, sz. 1861
Férje 1879: hg Montenuovo Alfréd, sz. 1854

Montenuovo Julia hgnő, sz. 1880
Férje 1903: gr. Draskovich Dénes, sz. 1875
(l. a 6. és 8. sz. a. is!)

4b.

Schwarzenberg János Adolf hg, 1799–1888
Neje 1830: hg Liechtenstein Eleonóra, 1812–1873

Schwarzenberg Adolf József hg, sz. 1832
Neje 1857: hg Liechtenstein Ida, sz. 1839

Schwarzenberg Francziska hgnő, sz. 1861
Férje 1880: gr. Esterházy Miklós, sz. 1855
gr. Esterházy

Móricz, sz. 1881 Alajos, sz. 1883 Mária, sz. 1886 Polyxéna, sz. 1891 Mária Ida, sz. 1891

4c.

Lobkowitz Lajos hg., 1807–1882
Neje 1837: hg Liechtenstein Leopoldina, sz. 1815

Lobkowitz Anna hgnő, sz. 1847
Férje 1869: gr. Harrach Alfréd, sz. 1831

Harrach Leopoldina grnő, sz. 1872
Férje 1892: gr. Serényi Ottó, sz. 1855 (l. a 2. sz. a. is!)
gr. Serényi

Alajos, sz. 1893 Marianna, sz. 1894 Henrietta, sz. 1896

5.

Auersperg Károly József Antal hg, 1720–1780
Neje 1744: hg Trautson Mária Jozefa, 1724–1792

Auersperg Vilmos hg, 1749–1822
Neje 1778: gr. Waldstein-Wartenberg Leopoldina Francziska,
1761–1845

Auersperg Károly hg, 1784–1847
Neje 1810: Lenthe auf Wrestedt Augusztia Eleonóra brnő,
1790–1873

(L. folyt. a köv. hasábon.)

Auersperg Henrietta hgnő, 1815–1901
Férje 1835: hg Hohenlohe-Bartenstein und Jagstberg Lajos,
1802–1850

Hohenlohe-Bartenstein Bartenstein Károly hg, 1837–1877
Neje 1859: gr. Sternberg Róza, sz. 1836

Hohenlohe-Bartenstein Bartenstein Mária Henrietta hgnő,
sz. 1861

Férje 1885: Lónyay Albert

Károly Róza Ernő

6.

Kaunitz-Rietberg Venczel Antal hg, 1711–1794
Neje: gr. Starhemberg Mária Ernesztina, 1718–1749
Kaunitz-Rietberg

Ernő Kristóf hg,
1737–1797
Neje: Öttingen-
Spielberg
Leopoldina hgnő,
1741–1795

Domonkos András hg,
1739–1812
Neje: gr. Plettenberg
Bernhardina,
1743–1779

Antonia grnő,
1745–1769
Férje:
gr. Thürheim
Kristóf Vilmos,
1731–1809

Eleonóra grnő,
1775–1825
Férje:
hg Metternich-
Winneburg
Kelemen,
1773–1859
6a.

Teréz grnő,
1763–1813
Férje:
gr. Wrba-
Freudenthal
Rudolf,
1761–1823
6b.

Alajos
Venczel hg,
1774–1848
Neje 1798:
Ungnad von
Weissenwolf
Francziska
grnő,
1773–1859
6c.

Thürheim
Alojzia grnő,
1767–1851
Férje 1786:
gr. Migazzy
Kristóf,
1765–1831
6d.

6a.

Metternich-Winneburg Kelemen hg, 1773–1859
Neje: gr. Kaunitz-Rietberg Eleonóra, 1775–1825

Metternich-Winneburg Leontina hgnő, 1811–1861
Férje 1835: gr. Sándor Móricz, 1805–1878

Sándor Paulina grnő, sz. 1836,
1897 óta: Metternich-Sándor hgnő
Férje 1856: hg Metternich-Winneburg Richárd, 1829–1895

Metternich-Winneburg Sónia hgnő
sz. 1857

Férje 1878: hg Öttingen-Spielberg

Albrecht, sz. 1847
hg Öttingen-Spielberg

Móricz, sz. 1885 Erzsébet, sz. 1886

6b.

Wrba-Freudenthal Rudolf gróf, 1761–1823
Neje: gr. Kaunitz-Rietberg Teréz, 1763–1813
gr. Wrba-Freudenthal

Francziska, 1799–1863
Férje 1819: hg Liechtenstein
Károly, 1790–1865

Rudolf, 1802–1874
Neje 1826: gr. Chorinsky
Konstánzia 1807–1831

Liechtenstein Mária hgnő sz. 1835
Férje 1856: hg Kinsky Rudolf
sz. 1834

Rudolf 1831–1893
Neje 1856: Nemeskéri Kiss
Vilma

Kinsky Francziska grnő sz. 1861
Férje 1879: hg Montenuovo
Alfréd, sz. 1854

Paula sz. 1857
Férje 1884: gr. Draskovich
György, sz. 1856

Montenuovo Julia hgnő sz. 1880
Férje 1903: gr. Draskovich
Dénes sz. 1875 (l. a 4. és 8. sz. a. is!)

Draskovich György gr.
sz. 1885

6c.

Kaunitz-Rietberg Alajos Venczel hg, 1774—1848
Neje 1798: Ungnad v. Weissenwolff Francziska grnő, 1773—1859
Kaunitz-Rietberg |

Leopoldina grnő sz. 1803
Férje: hg. Pálffy Antal
1793—1879
↑
Ferdinándina grnő
1805—1862
Férje 1822: gr. Károlyi
Lajos, 1799—1863
gr. Károlyi Alajos
1825—1889
Neje 1867: gr. Erdődy
Francziska, sz. 1842
gr. Károlyi
Ferdinándina sz. 1868
Férje 1893: gr. Berchtold
Lipót, sz. 1863
gr. Berchtold |
Alajos sz. 1894
Béla sz. 1895
Zsigmond sz. 1900
Lajos sz. 1872
Neje 1902: gr. Széchenyi
Johanna sz. 1872
(l. a 8. a.
alatt is!)
Sófia sz. 1875
Férje 1896: gr. Károlyi
Imre, sz. 1873
gr. Károlyi |
Tibor sz. 1897
Ferencz sz. 1900

6d.

Migazzy Kristóf gr. 1765—1831
Neje 1786: gr. Thürheim Alojzia 1767—1851
Migazzy Rudolf gr. 1787—1850
Neje 1827: Szentiványi Matild sz. 1809
Migazzy Vilmos gr. 1830—1896
Neje 1853: Marczibányi Antónia 1838—1886
gr. Migazzy
Irma sz. 1855
Férje 1881:
gr. Erdődy
Imre sz. 1854
Eugénia sz. 1857
Férje 1879:
gr. Forgách
Károly, sz. 1840
Vilma, sz. 1866
Férje 1887:
gr. Oberndorff
Hugó sz. 1846
Antónia sz. 1868
Férje 1892:
gr. Ambrózy
István
gr. Erdődy:
1. Ilona sz. 1883
2. Mária sz. 1884
3. Vilmos sz. 1887
4. Gabriella sz. 1888
gr. Forgách
1. Károly sz. 1880
2. Francziska sz. 1886
gr. Oberndorff
Gusztáv sz. 1888

7.

Pálffy Rudolf gr. 1719—1768
Neje: gr. Kaunitz-Rietberg Mária Eleonóra, 1723—1776.
Gyermekei:
I. gr. Pálffy Antónia, 1743—76 előtt. Férje: gr. Cziráky László,
† 1776. (Wurzbach szerint gr. Pálffy Antónia 1776-ban halt
meg. Ez lehetetlen, mert az 1776-ban elhunyt gr. Cziráky
Lászlónak csupán második nejétől volt gyermeke. Vagyis
gr. Pálffy Antónia 1776 előtt halt meg). Kihalt vonal.
II. Pálffy János gr., 1744—1794
Neje: gr. Esterházy Mária Anna. Gyermekei:
— I. gr. Pálffy Amália, sz. 1774
Férje: gr. Erdődy Sándor, sz. 1766. Gyermekei:
— A. gr. Erdődy Károly, 1793—1837
Neje: gr. Harbuval-Chamaré Henrietta, 1795—1841.
Gyermekei:
— a) gr. Erdődy Szidona, sz. 1819
Férje: Rubido Antal
— b) gr. Erdődy György, 1823—1849
Neje: gr. Orssich Amália, † 1851. Leánya:
gr. Erdődy Olga, sz. 1845
Férje 1864: báró Ozsegovics Lajos
— c) gr. Erdődy Alexandrina, sz. 1829
Férje 1852: gr. Kulmer Frigyes, 1814—1877.
Gyermekei:
— I. gr. Kulmer Lajos, sz. 1855
Neje: 1884: Paczolay-Hellenbach Fanny brnő,
sz. 1859. Gyermekei:

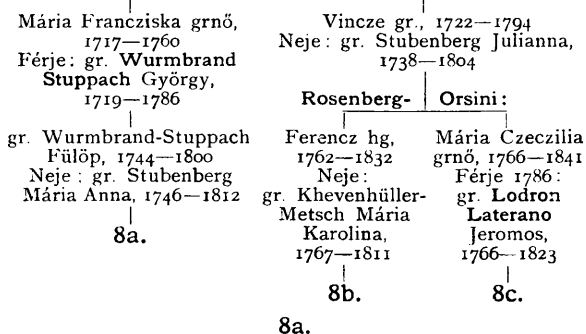
II. I. A. c) I. 1. gr. Kulmer Ferencz, sz. 1885
— 2. gr. Kulmer Lajos, sz. 1889
— 3. gr. Kulmer Iván, sz. 1890
— II. gr. Kulmer Frigyes, sz. 1860
Neje 1886: Türk von Karlovacgrad Elvira,
sz. 1865
— III. gr. Kulmer Emil, sz. 1862
Neje 1887: Türk von Karlovacgrad Beata,
1866—1890. Fiai:
— 1. gr. Kulmer Frigyes, sz. 1888
— 2. gr. Kulmer Sándor, sz. 1899
— d) gr. Erdődy Gizella, sz. 1835
Férje 1859: gr. Pálffy Géza, sz. 1834. Gyermekei:
(II. I. D. és II. 9 alatt is!)
— I. gr. Pálffy Sándor, sz. 1861
Neje 1894: gr. Batthyány Erzsébet, sz. 1875. Fia:
gr. Pálffy Fidél, sz. 1895
— II. gr. Pálffy Fidél, sz. 1863
Férje 1882: báró Apor Gábor
— III. gr. Pálffy Amália, sz. 1865
— IV. gr. Pálffy Alajos, sz. 1872
— V. gr. Pálffy János, sz. 1872
— B. gr. Erdődy János, 1794—1879
Neje 1840: Raczyńska Teréz grnő, sz. 1820. Kihalt
vonal.
— C. gr. Erdődy Antal, 1797—1864
Neje 1836: br. Lo Presti Ludovika, sz. 1817.
Gyermekei:
— a) gr. Erdődy Laura, sz. 1840. Kihalt.
— b) gr. Erdődy Jozefina, sz. 1845
— c) gr. Erdődy János, 1847—1878
Neje 1867: br. Zornberg Mária, sz. 1842, †.
Gyermekei:
— I. gr. Erdődy Tamás, sz. 1868
Neje 1892: br. Rast Teréz, sz. 1866
— II. gr. Erdődy Leó, sz. 1869
— III. gr. Erdődy Kálmán, sz. 1873
— IV. gr. Erdődy Mária Terézia, sz. 1878
— D. gr. Erdődy Amália, 1800—1867
Férje 1830: gr. Pálffy János, 1797—1870. Gyermekei:
(l. IV. 9. alatt is!)
— a) gr. Pálffy Géza, sz. 1834
Neje 1859: gr. Erdődy Gizella, sz. 1835. Gyermekei:
(ugyanitt II. I. A. d) alatt!)
— b) gr. Pálffy Emil, sz. 1837
Neje 1871: gr. Grimaud d'Orsay Dominika, sz. 1848.
Gyermekei:
— I. gr. Pálffy Rájner, sz. 1871
— II. gr. Pálffy András, sz. 1873
— III. gr. Pálffy Zsigmond, sz. 1875
— c) gr. Pálffy András, sz. 1839
Neje 1871: gr. Almássy Melánia, sz. 1846. Leánya:
gr. Pálffy Erzsébet, sz. 1872
— d) gr. Pálffy Gyula, sz. 1841
— E. gr. Erdődy Katalin, 1802—1838
Férje 1827: Harbuval-Chamaré János. Kihalt vonal.
— 2. gr. Pálffy János Károly, 1776—1858
Neje: gr. Rindsmaul Lujza. Gyermekei:
— A. gr. Pálffy Teréz, 1801—1862. Kihalt.
— B. gr. Pálffy Paulina, 1804—1860. Kihalt.
— C. gr. Pálffy Eufémia, sz. 1806, †. Kihalt.
III. gr. Pálffy Francziska, 1746—1773
Férje: gr. Serényi Károly. Kihalt.
IV. gr. Pálffy Rudolf, 1750—1893
Neje 1782: gr. Kolowrat-Krakowsky Antónia, 1763—1842.
Gyermekei:
— 1. gr. Pálffy Erzsébet. Kihalt.
— 2. gr. Pálffy Vilma, 1784—1843
Férje: gr. Lazsansky János, † 1830. Gyermekei:
— A. gr. Lazsansky János Károly, 1806—1878
Neje 1846: gr. Lazsansky Mária, sz. 1817. Kihalt.
— B. gr. Lazsansky Prókóp, 1809—1875
Neje 1846: gr. Hoyos Szidona, sz. 1818. Fia:
gr. Lazsansky János, sz. 1857
Neje 1886: hg. Schwarzenberg Ida, sz. 1861. Gyermekei:
a) gr. Lazsansky Károly, sz. 1887
b) gr. Lazsansky Teréz, sz. 1890
c) gr. Lazsansky Vilma, sz. 1891
— C. gr. Lazsansky Ernesztina. Kihalt.
— D. gr. Lazsansky Venczel 1818—1853
Neje 1844: Gnevosz von Olerow Mária sz. 1824. Kihalt
— 3. gr. Pálffy Ferencz 1785—1841
Neje 1808: gr. Erdődy Jozefina † 1813. Gyermekei:

- IV. 3. A. gr. Pálffy Hermina, sz. 1809
Férje 1841: Lippai gr. Tolomei Máriusz.
— B. gr. Pálffy József. Kihalt.
— C. gr. Pálffy Móricz, sz. 1812
Neje 1850: gr. Wilczek Paulina 1829 1894 Gyermekei:
— a) gr. Pálffy Irma, sz. 1852
— b) gr. Pálffy József, sz. 1853
Neje 1895: gr. Wilczek Lucietta, sz. 1862. Gyermekei:
— I. gr. Pálffy Mária Lucietta, sz. 1896
— II. gr. Pálffy Francziska, sz. 1897
— III. gr. Pálffy József, sz. 1898
— IV. gr. Pálffy Péter, sz. 1899
— c) gr. Pálffy Gizella, sz. 1854
Férje 1880: gr. Dubsky Adolf, sz. 1833
Fia: gr. Dubsky Ferencz, sz. 1883.
— d) gr. Pálffy Teréz, sz. 1856
— e) gr. Pálffy János, sz. 1857
Neje 1889: gr. Schlippenbach Erzsébet, sz. 1872
Fia: gr. Pálffy Pál, sz. 1890.
— f) gr. Pálffy Paulina, sz. 1866
Férje 1896: gr. Stubenberg Károly, sz. 1860
— g) gr. Pálffy Móricz, sz. 1869
Neje 1897: von Suchodolska Janina, sz. 1872. Gyermekei:
— I. gr. Pálffy Teréz, sz. 1900
— II. gr. Pálffy Teréz, sz. 1900
— 4. gr. Pálffy Rudolf 1786 1803. Kihalt.
— 5. gr. Pálffy Borbála 1787 1862
Férje: gr. Wenckheim Ferdinánd † 1838. Kihalt.
6. gr. Pálffy Fidél, sz. 1788
Neje 1816: gr. Döry Ernesztina, 1791 1861. Gyermekei:
— A. gr. Pálffy Konstantin. Kihalt.
— B. gr. Pálffy Antónia † 1819. Kihalt.
— C. gr. Pálffy Fidela 1821—1843
Férje: gr. Königsegg-Rothenfels Sándor, 1813—1875. Kihalt.
— 7. gr. Pálffy Vincze 1792—1854
Neje 1818: gr. Csáky Apollónia 1796 1868. Gyermekei:
— A. gr. Pálffy Pál. Kihalt.
— B. gr. Pálffy Rudolf 1822 1878
Neje 1850: Donáti Paulina 1829 1881. Gyermekei:
— a) gr. Pálffy Alice, sz. 1851
Férje 1877: gr. Bolza József, sz. 1853. Gyermekei:
— I. gr. Bolza Rudolf, sz. 1878
— II. gr. Bolza Mária, sz. 1880
— III. gr. Bolza Matild, sz. 1882
— IV. gr. Bolza Péter, sz. 1883
— V. gr. Bolza Alice, sz. 1887
— VI. gr. Bolza Karolina, sz. 1891
— b) gr. Pálffy Janka, sz. 1853
Férje 1874: br. Grovestins Ede † 1889
— c) gr. Pálffy Julia, sz. 1855
Férje 1881: gr. Hübner Sándor, sz. 1839. Leányai:
— I. gr. Hübner Melánia, sz. 1882
— II. gr. Hübner Gabriella, sz. 1884
— III. gr. Hübner Alice, sz. 1885
— d) gr. Pálffy Arthur. Kihalt
— e) gr. Pálffy Tamás 1859—1862. Kihalt
— f) gr. Pálffy Rudolf 1861—1893.
Neje 1889: Zimmermann de Chavannes Rozália Kihalt
— g) gr. Pálffy Jacqueline, sz. 1864.
— C. gr. Pálffy Gabriella, sz. 1823
— D. gr. Pálffy Georgina, sz. 1827
Férje 1859: von Roth Károly † 1879
— E. gr. Pálffy István, sz. 1828
Neje 1856: gr. Desseffy Matild, sz. 1827. Gyermekei:
— a) gr. Pálffy Alojzia, sz. 1857
Férje 1887: Stillfried-Ratenic Rudolf br., sz. 1849.
Leányai:
— I. br. Stillfried-Ratenic Gabriella, sz. 1888
— II. br. Stillfried-Ratenic Mária, sz. 1890
— b) gr. Pálffy Béla, sz. 1858
Neje 1891: gr. Batthyány Blanka, sz. 1871
— c) gr. Pálffy Odón, sz. 1863
— F. gr. Pálffy Sarolta, sz. 1832
— G. gr. Pálffy Ernesztina, sz. 1833
Férje 1867: br. Schell-Bauschlott Rudolf, sz. 1827.
Gyermekei:
— a) Schell-Bauschlott József báró, sz. 1868
Neje 1898: gr. Sigray Klára, sz. 1878. Gyermekei:
— I. br. Schell-Bauschlott Mária Lujza, sz. 1899
— II. br. Schell-Bauschlott József, sz. 1900
— b) Schell-Bauschlott Mária bárónő, sz. 1869
Férje 1898: br. Fiedler Rudolf, sz. 1860. Fia:
Fiedler, József br., sz. 1900
- IV. 7. G. c) Schell-Bauschlott Sarolta bárónő, sz. 1872
— d) Schell-Bauschlott Ernő br., sz. 1875
— 8. gr. Pálffy Mária Anna. Kihalt
— 9. gr. Pálffy János, 1797—1870
Neje 1830: gr. Erdődy Amália 1800—1867. Gyermekeit l.
II. i. D. és II. i. A. d) alatt!
— 10. gr. Pálffy Alajos, 1801—1876
Neje 1833: hg Jablonowska Sónia, 1812—1848. Gyermekei:
— A. gr. Pálffy Ede, Ugezd bárója, sz. 1836
Neje 1864: br. Walterskirchen Mária, sz. 1842. Gyermekei:
— a) gr. Pálffy Sónia, sz. 1865
Férje 1886: gr. Wallis György, sz. 1856
— b) gr. Pálffy Mária, sz. 1866
— c) gr. Pálffy János, sz. 1872
— B. gr. Pálffy Zsigmond. Kihalt
— C. gr. Pálffy Zsófia, sz. 1842
V. gr. Pálffy Eleonóra, 1751—1758. Kihalt
VI. gr. Pálffy Mária Anna, 1752—1802.
Férje: br. Jöchlinger József Ignác 1733—1802.
Gyermekei:
— I. báró Jöchlinger Karolina 1777—1851
Férje 1802: gr. Pálffy Lipót 1764—1825. Fia:
— gr. Pálffy-Daun Lipót, Teano hge 1807—1900.
Neje 1832: hg Lobkowitz Szipónia, 1812—1880. Fia:
— A. gr. Pálffy-Daun Lipót, Teano hge 1834—1884
Neje 1881: Lónyay Klótid Olga, sz. 1845. Kihalt
— B. gr. Pálffy-Daun Vilmos, Teano hge, sz. 1836
Neje 1862: Villani-Crivelli Anita, sz. 1845.
Gyermekei:
— a) gr. Pálffy-Daun Anna Mária, Teano hgnő sz. 1865
Férje 1886: Degli Alessandri János gr., † 1894
— b) gr. Pálffy Daun Vilmos, Teano hge, sz. 1867
Neje 1889: gr. Nugent Eleonóra, sz. 1867.
Gyermekei:
— I. Aimée hgnő sz. 1890
— II. József Vilmos hg, sz. 1892
— III. Mária hgnő, sz. 1897
— c) gr. Pálffy-Daun Bianka, Teano hgnő, sz. 1870
Férje 1894: gr. Goluchowsky József, sz. 1861.
Leánya:
gr. Goluchowska Mária, sz. 1895
— C. gr. Pálffy-Daun Károly, Teano hge, sz. 1844
— 2. br. Jöchlinger Félix, 1786—1846
1. neje 1808: gr. Ursenbeck Massimo Mária Vilma
1789—1809
2. neje 1815: gr. Batthyány Mária, 1781—1849. Gyermekei
— A. br. Jöchlinger Emerencia, (az első házasságból)
Férje: Kull Jakab birtokos
— B. br. Jöchlinger Johanna, 1815—1892
Férje 1839: gr. Rosenberg-Orsini Frigyes, 1801—1887.
Gyermekei:
— a) gr. Rosenberg-Orsini Adelgunda, sz. 1840
— b) gr. Rosenberg-Orsini Johanna, sz. 1842
Férje 1865: Károly-Pattyi és Vasvári Károlyi Zsigmond
— c) gr. Rosenberg-Orsini Hildegárd, sz. 1843
— d) gr. Rosenberg-Orsini Stefánia, sz. 1844
— e) gr. Rosenberg-Orsini Félix, sz. 1846
Neje 1875: br. Henniger v. Seeberg Fanny, sz. 1853.
Gyermekei:
— I. gr. Rosenberg-Orsini Hedvig, sz. 1877
Férje 1899: gr. Consolati Guidobald
— II. gr. Rosenberg-Orsini Gabriella, 1879
— III. gr. Rosenberg-Orsini Félix, sz. 1886
— f) gr. Rosenberg-Orsini Lothár, sz. 1853
Neje 1883: gr. Hoditz-Wolframitz Angelika, sz. 1855
Gyermekei:
— I. gr. Rosenberg-Orsini Johanna, sz. 1884
— II. gr. Rosenberg-Orsini Farkas, sz. 1887
— C. br. Jöchlinger Ernestina, sz. 1818
Férje 1838: gr. Wagensperg Adolf, 1809—1888.
Gyermekei:
— a) gr. Wagensperg Rajmund, sz. 1840
Neje 1898: br. Mattencloit Gizella, sz. 1858
— b) gr. Wagensperg Kamilla, sz. 1842
Férje 1869: br. Gudenus Ernő, sz. 1832. Fia:
— I. Gudenus Adolf br., sz. 1874
— II. Gudenus Miksa br., sz. 1883
— c) gr. Wagensperg Félix, sz. 1844
Neje 1887: br. Kometer von Trübein Szidonia,
sz. 1842. Leánya:
— gr. Wagensperg Mária Olga
— d) gr. Wagensperg Jenő, sz. 1853
— e) gr. Wagensperg Olga, sz. 1855

- VII. gr. Pálffy Jozefa, 1753—1795
Férje: br. Bornemisza János hunyadi főispán.
(Wurzbach szerint, de hibásan: László!) Gyermekai:
— 1. br. Bornemisza Lipót, † 1836
Neje: br. Bornemisza Róza. Gyermekai:
— — A. br. Bornemisza János, sz. 1805
Neje 1833: br. Jósika Antónia, 1813—1879. Leányai:
— — — a) br. Bornemisza Janka, sz. 1842
Férje 1865: gr. Mikes Miklós, sz. 1841
— — — b) br. Bornemisza Antónia
— — B. br. Bornemisza Ignác, 1809—1877
Neje 1840: Katona Klára. Gyermekai:
— — — a) br. Bornemisza Susanna
Férje: Machik Béla
— — — b) br. Bornemisza Gyula, 1842—1856
— — — c) br. Bornemisza Tivadar
Neje 1871: br. Jósika Rozália, sz. 1851.
Gyermekai:
— — — — 1. br. Bornemisza Mária
— — — — II. br. Bornemisza Gyula
— — — — III. br. Bornemisza Lipót
— — — — IV. br. Bornemisza János
— — — — V. br. Bornemisza Adél
— — C. br. Bornemisza Lipót
— — D. br. Bornemisza Jozefa
Férje 1843: gr. Haller Gábor, 1812—1860
— — E. br. Bornemisza Róza, 1815—1874
Férje 1835: gr. Mikes Károly, 1815—1876
2. br. Bornemisza Jozefa
Férje: gr. Nemes Adám
- VIII. gr. Pálffy Teréz, 1754, †
Férje: gr. Erdődy János, 1733—1806. Kihalt.
- IX. gr. Pálffy Pál, 1761—1763. Kihalt.
- X. gr. Pálffy Ernesztina, sz. 1764, †
Férje: br. Berényi János. Kihalt.

8.

Rosenberg-Orsini Fülöp József gr. 1691—1765
Neje: gr. Kaunitz Mária Dominika, 1689—1756
Rosenberg- | Orsini:

- Wurmbrand-Stuppach Fülöp gr., 1744—1800.
Neje: gr. Stubenberg Mária Anna, 1746—1812. Leánya:
Wurmbrand-Stuppach Maximiliána grnő, 1770—1838.
1 férje: gr. Seilern-Aspang Károly Jakab, 1754—1806.
Leánya:
Seilern-Aspang Kreszcencia grnő, 1799—1875
1. férje 1819: gr. Zichy Károly; 1778—1834
2. férje 1836: gr. Széchényi István, 1792—1860. Gyermekai:
I. gr. Zichy Karolina, sz. 1820
Férje 1842: gr. Festetics Dénes 1813—1891. Gyermekai:
— 1. gr. Festetics Kálmán, sz. 1847
Neje 1880: gr. Clam-Gallas Klotild, sz. 1859
2. gr. Festetics Vilmos, sz. 1848.
— 3. gr. Festetics Mária, sz. 1850
Férje 1874: gr. Draskovich Pál 1846—1889. Gyermekai:
— — A. gr. Draskovich Dénes, sz. 1875. (I. a 4. és 6. sz. a. is!)
Neje 1903; hg. Montenuovo Julia, sz. 1880
— — B. gr. Draskovich Erzsébet, sz. 1877.
— — C. gr. Draskovich Pál, sz. 1884
II. gr. Zichy Alfréd. Kihalt
III. gr. Zichy Mária. 1822—1881
Férje 1851: gr. Wenckheim Antal, 1813—1864. Gyermekai:

- III. I. gr. Wenckheim Mária, sz. 1854.
Férje 1878: gr. Degenfeld-Schonburg Ferdinánd 1835—1892.
Fiai:
— — A. gr. Degenfeld-Schonburg Ferdinánd, sz. 1882
— — B. gr. Degenfeld-Schonburg Ferencz József, sz. 1888
— — C. gr. Degenfeld-Schonburg Henrik, sz. 1890
— — D. gr. Degenfeld-Schonburg Antal, sz. 1891.
— 2. gr. Wenckheim Ferencz, sz. 1855
1-ső neje 1887: báró Radák Klára, 1866—1889.
2-ik neje 1893: gr. Forgách Ilona, sz. 1871. Leánya:
— — gr. Wenckheim Mária, sz. 1889
— 3. gr. Wenckheim Henrik, sz. 1857
Neje 1895: Baumgartner Jozefina, sz. 1868
— 4. gr. Wenckheim István, sz. 1858
1-ső neje 1881: gr. Kollonitz Huberta, 1862—1884.
2-ik neje 1887: gr. Pálffy Margit, sz. 1863. Gyermekai:
— — A. gr. Wenckheim Erzsébet, sz. 1888
— — B. gr. Wenckheim Miklós, sz. 1890
— — C. gr. Wenckheim Antal, sz. 1891
— — D. gr. Wenckheim Margit, sz. 1892
— 5. gr. Wenckheim Sarolta, sz. 1860
Férje 1885: gr. Seilern-Aspang Ferencz, sz. 1850. Gyermekai:
— — A. gr. Seilern-Aspang Ferencz József, sz. 1886
— — B. gr. Seilern-Aspang Ilona, sz. 1887
— 6. gr. Wenckheim Dénes, sz. 1861
Neje 1896: gr. Wenckheim Fiderika, sz. 1873
— 7. gr. Wenckheim Stefánia, sz. 1863
IV. gr. Zichy Géza, sz. 1828
V. gr. Zichy Imre 1831—1892
Neje 1866: Wülfing Lujza, sz. 1829. Fia:
gr. Zichy Miksa, sz. 1867
VI. gr. Zichy Rudolf, 1833—1893
Neje 1864: gr. Péchy Jacqueline, sz. 1846. Gyermekai:
— 1. gr. Zichy Zenaida, sz. 1865
Férje 1888: gr. Almásy György, sz. 1864. Gyermekai:
— — A. gr. Almásy Rudolfina, sz. 1889
— — B. gr. Almásy Georgette, sz. 1890
— — C. gr. Almásy Pál, sz. 1892
— — D. gr. Almásy Jacqueline, sz. 1895
— 2. gr. Zichy Eleonóra, sz. 1866
Férje 1885: gr. Andrassy Tivadar, sz. 1857. Leányai:
— — A. gr. Andrassy Ilona, sz. 1886
— — B. gr. Andrassy Borbála, sz. 1890
— — C. gr. Andrassy Katalin, sz. 1892
— 3. gr. Zichy Béla, sz. 1868
Neje 1895: Wright Mabel Erzsébet, sz. 1869
— 4. gr. Zichy Mária, sz. 1869
Férje 1892: gr. Vay Adám, sz. 1868. Fiai:
— — A. gr. Vay Rudolf, sz. 1893
— — B. gr. Vay Adám, sz. 1894
— 5. gr. Zichy Márta, sz. 1870
Férje 1895: gr. Vay Gábor, sz. 1862. Leánya:
— — gr. Vay Mária, sz. 1896
— 6. gr. Zichy-Meskó Jakab, sz. 1872
Neje 1896: Mengersen-Helpensen Mária Anna Berta bárónő,
sz. 1876. Fiai:
— — A. gr. Zichy Rudolf, sz. 1896
— — B. Zichy Manó, sz. 1897
— — C. gr. Zichy Henrik, sz. 1899
— 7. gr. Zichy Klára, sz. 1875
Férje 1895: gr. Hadik-Barkóczy Endre, sz. 1862. Leánya:
— — gr. Hadik Eleonóra, sz. 1895
VII. gr. Zichy Ilona. Kihalt
VIII. gr. Széchényi Béla, sz. 1837.
Neje 1870: gr. Erdődy Johanna, 1846—1872. Leányai:
— 1. gr. Széchényi Alice, sz. 1871
Férje 1895: gr. Teleki Tibor, sz. 1871. Fia:
— — gr. Teleki Béla, sz. 1896
— 2. gr. Széchényi Johanna, sz. 1872
Férje 1902: gr. Károlyi Lajos, sz. 1872 (I. a 6c) alatt is!)
IX. gr. Széchényi Odön, sz. 1839
Neje 1864: Almay Irma, 1844—1891. Gyermekai:
— 1. gr. Széchényi Andor, sz. 1865
Neje 1884: Korostowzoff Ilona. Fia:
— — gr. Széchényi Lipót Andor, sz. 1886
— 2. gr. Széchényi Vanda
Férje 1886: Bahram-Dadian bej.

8b.

- Rosenberg-Orsini Ferencz hg., 1762—1832
Neje: gr. Khevenhüller-Metsch Mária Karolina, 1767—1811.
Leánya:
gr. Rosenberg-Orsini Mária Terézia, 1798—1866

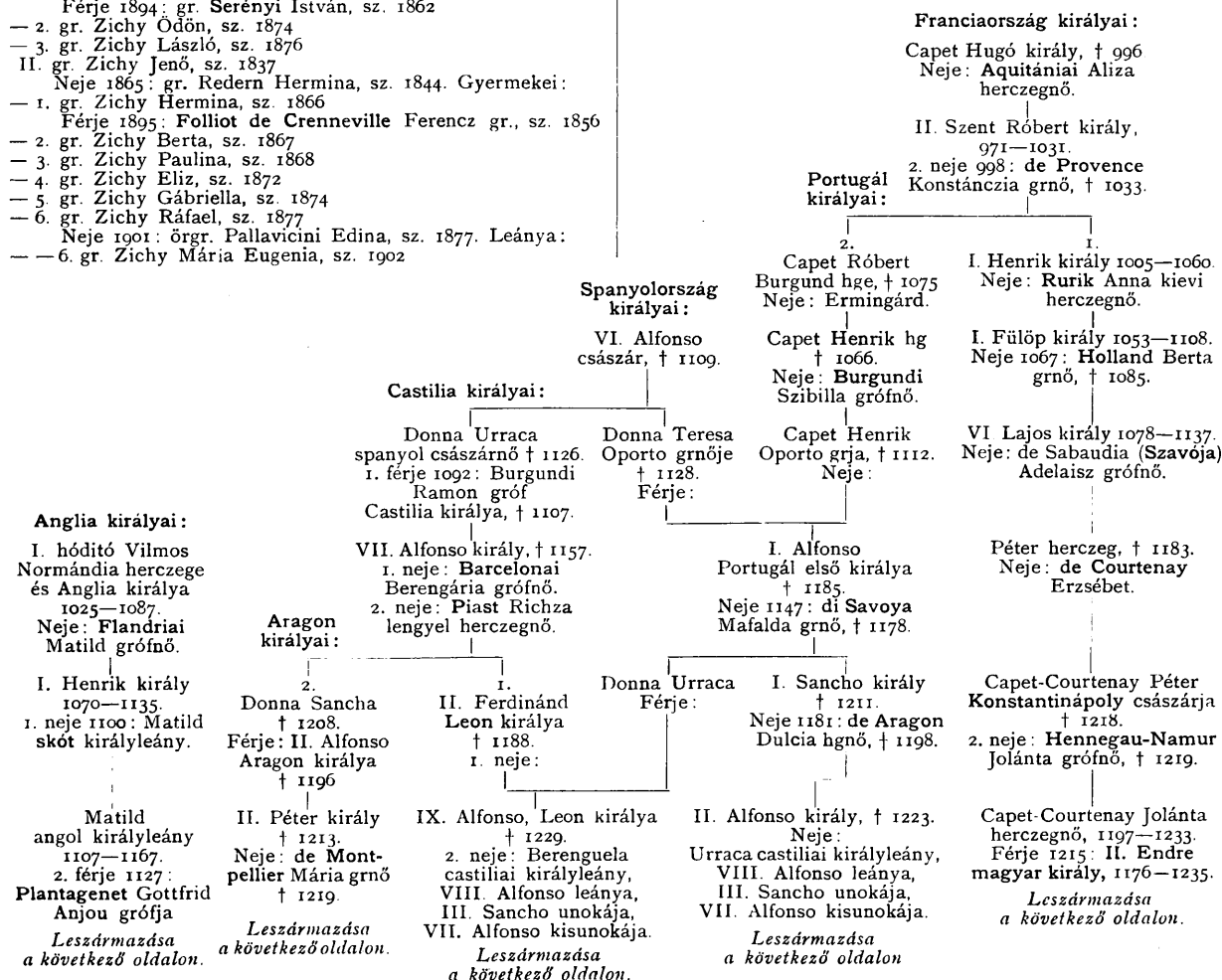
- Férje 1817: gr. Czernin Jenő 1796—1868. Leánya:
gr. Czernin Mária Terézia, sz. 1829
- Férje 1857: gr. Pejácsevich László, sz. 1828. Leányai:
I. gr. Pejácsevich Francziska, sz. 1859
- Férje 1884: gr. Clary-Aldringen Manfréd, sz. 1852. Gyermekei:
— 1. gr. Clary-Aldringen Ödön, sz. 1885
— 2. gr. Clary-Aldringen Mária, sz. 1886
— 3. gr. Clary-Aldringen Dorottya, sz. 1892.
- II. gr. Pejácsevich Karolina, sz. 1861
- Férje 1891: gr. Bellegarde Rudolf, sz. 1862. Leányai:
— 1. gr. Bellegarde Rudolfina, sz. 1892
— 2. gr. Bellegarde Vilma, sz. 1894
— 3. gr. Bellegarde Ladiszlaja, sz. 1895
- III. gr. Pejácsevich Mária Anna, apácza. Kihalt
- IV. gr. Pejácsevich Teréz, sz. 1867
- Férje 1885: gr. Seilern-Aspang Gyula, sz. 1858. Gyermekei:
— 1. gr. Seilern-Aspang László, sz. 1886
— 2. gr. Seilern-Aspang János, sz. 1887
— 3. gr. Seilern-Aspang Mária Terézia, sz. 1895

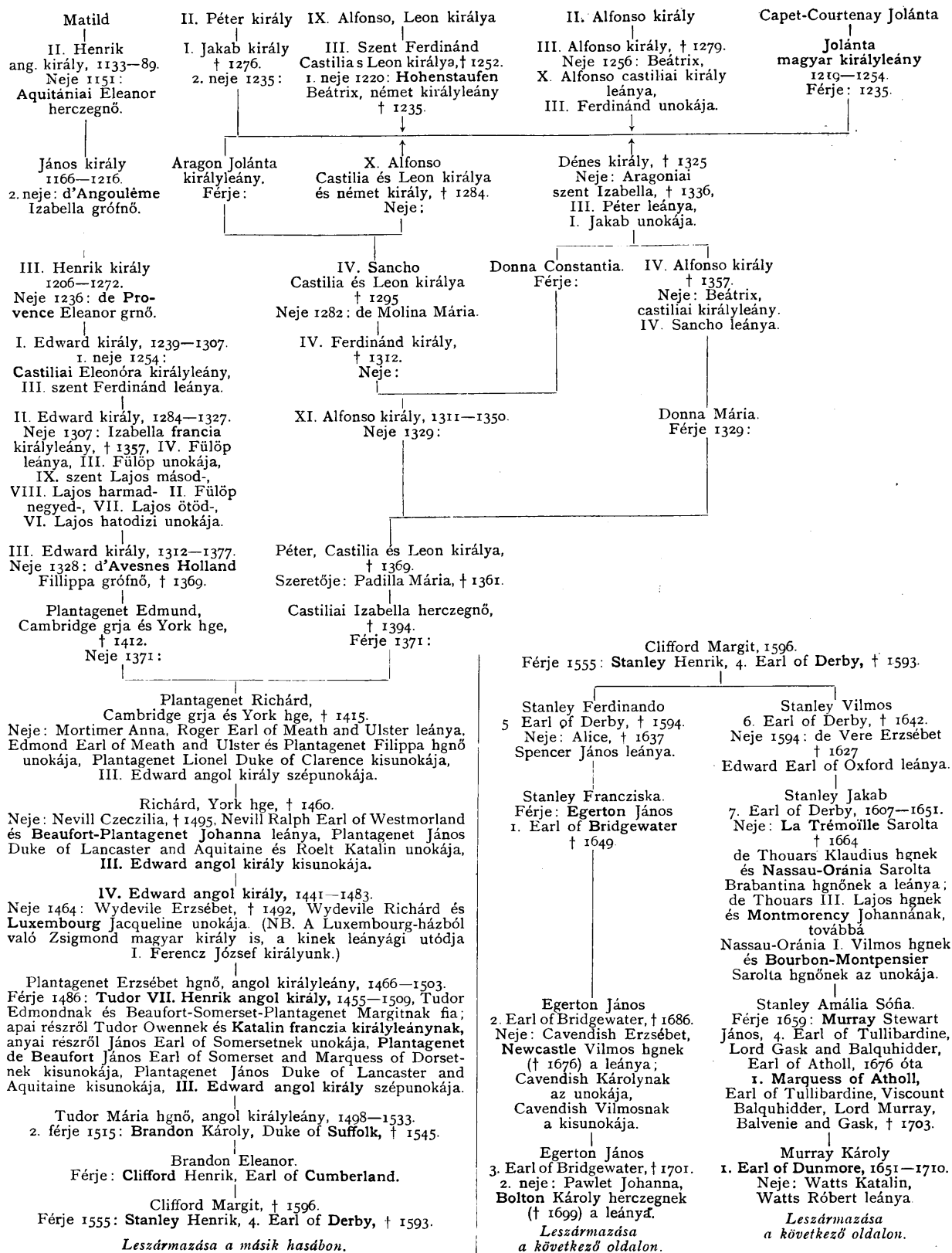
8c.

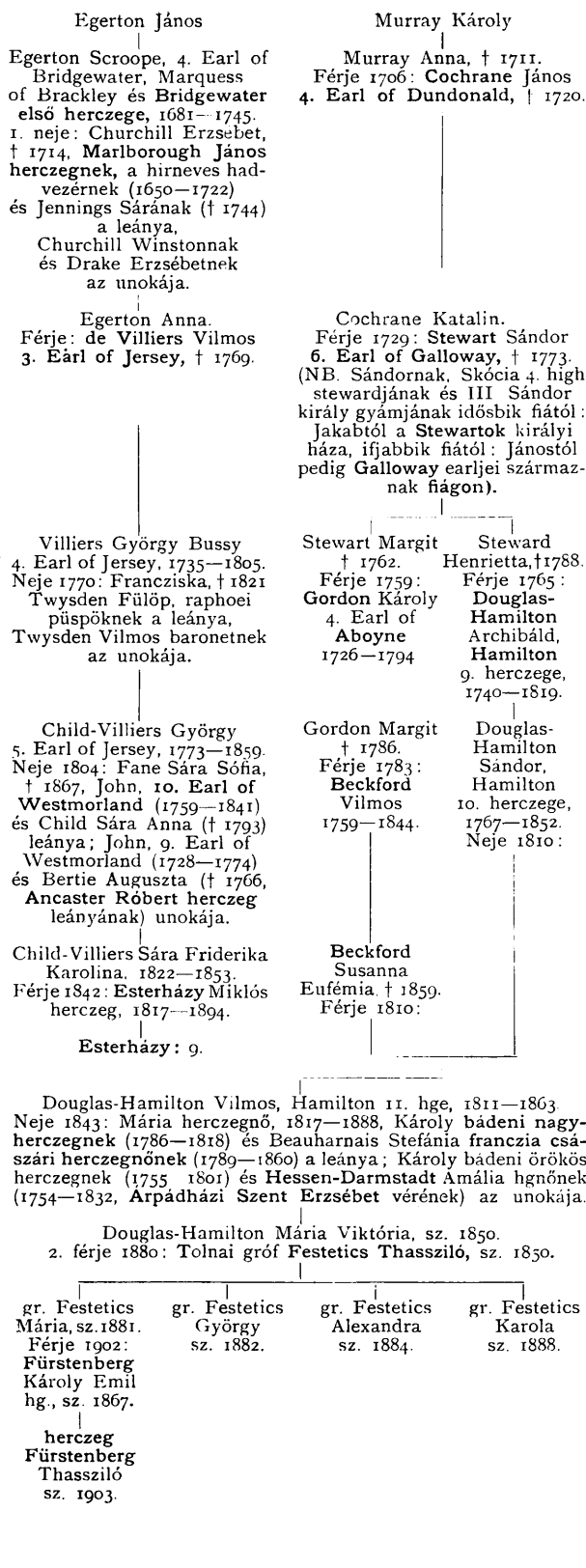
- Lodron-Laterano Jeromos gr., 1766—1823
Neje 1786: gr. Rosenberg-Orsini Mária Cecília, 1766—1841.
Leánya:
Lodron-Laterano Mária Dominika grñő, 1789—1847
Férje 1807: gr. Zichy Ferencz, 1751—1812. Fia:
Zichy Odön gr., 1811—1894
- Neje 1832: hg. Odescalchi Paulina, 1810—1866. Gyermekei:
I. gr. Zichy Odön, sz. 1834
Neje 1863: gr. Gatterburg Gabriella, sz. 1842. Gyermekei:
— 1. gr. Zichy Aglaja, sz. 1868
Férje 1894: gr. Serényi István, sz. 1862
— 2. gr. Zichy Odön, sz. 1874
— 3. gr. Zichy László, sz. 1876
- II. gr. Zichy Jenő, sz. 1837
Neje 1865: gr. Redern Hermina, sz. 1844. Gyermekei:
— 1. gr. Zichy Hermina, sz. 1866
Férje 1895: Folliot de Crenneville Ferencz gr., sz. 1856
— 2. gr. Zichy Berta, sz. 1867
— 3. gr. Zichy Paulina, sz. 1868
— 4. gr. Zichy Eliz, sz. 1872
— 5. gr. Zichy Gabriella, sz. 1874
— 6. gr. Zichy Ráfael, sz. 1877
Neje 1901: örgr. Pallavicini Edina, sz. 1877. Leánya:
— 6. gr. Zichy Mária Eugenia, sz. 1902

- III. gr. Zichy Livia, sz. 1846
Férje 1860: gr. Zichy Nándor, sz. 1829. Gyermekei:
— 1. gr. Zichy Nándor, sz. 1861
— 2. gr. Zichy Karolina, sz. 1862
- Férje 1882: gr. Mailáth György, sz. 1854. Gyermekei:
— A. gr. Majláth György, sz. 1883
— B. gr. Majláth Livia, sz. 1888
— C. gr. Majláth Ferdinánd, sz. 1891
— D. gr. Majláth István, sz. 1893
— E. gr. Majláth Károly, sz. 1895
— F. gr. Majláth László, sz. 1897
— G. gr. Majláth Pál, sz. 1898
- 3. gr. Zichy Aladár, sz. 1864
- Neje 1893: gr. Hunyadi Henrietta, sz. 1872. Leányai:
— A. gr. Zichy Livia, sz. 1895
— B. gr. Zichy Mária, sz. 1896
— 4. gr. Zichy Livia, sz. 1868
— 5. gr. Zichy Mária, sz. 1870
- Férje 1894: gr. Majláth Géza, sz. 1860. Gyermekei:
— A. gr. Majláth Géza, sz. 1896
— B. gr. Majláth Mária, sz. 1897
— C. gr. Majláth Etelka, sz. 1899

Ezekben összeállítottuk a Folck de Cardona hercegi házban egyesült spanyol királyoknak és Árpádoknak lehetőleg valamennyi magyar vonat. De csakis a magyar vonalat, a melyeket még kiegészítünk a magyar főnemesség spanyol-brit ősvonalával, a mint következnek:

9.

Esterházy.

- Hg. Esterházy Miklós, 1817—1894.
- Neje 1842: Child-Villiers Sára Friderika Karolina 1822—1853, György, 5. Earl of Jersey (1773—1859) és Fane (Earls of Westmorland háza) Sára Sónia († 1867) leánya. Gyermekei:
- I. hg. Esterházy Pál, 1843—1898.
1. neje 1868: gróf Trauttmansdorff Mária, 1847—1876, hg. Trauttmansdorff-Weinsberg Ferdinándnak (1803—1859) és Liechtenstein Anna hercegnőnek (sz. 1820) a leánya; hg. Trauttmansdorff-Weinsberg János Józsefnek (1780—1834) és Fürstenberg-Weitra Filippina tartománygrnőnek, továbbá herceg Liechtenstein Károlynak (1790—1865) és Wrbn-Freudenthal Francziska grnőnek (1799—1833) az unokája.
2. neje 1879: Croy Eugénia hgnő, 1854—1889, Croy Rudolf hgnő (1823—1902) és Ligne Natália hgnőnek (1835—1863) a leánya; Croy-Dülmen Alfréd hgnő (1789—1861) és Salm-Salm Eleonóra hgnőnek (1794—1871), továbbá Ligne Eugén hercegnek (1804—1880) és de Trazegnies Natáliának az unokája. Fiai:
- 1. hg. Esterházy Miklós, sz. 1869.
Neje 1898: gr. Cziráky Margit, sz. 1874, gr. Cziráky Antalnak (szül. 1850) és Esterházy Alice grófnőnek (1850—1882) a leánya; gróf Cziráky Jánosnak (1818—1884) és Dezasse de Petit-Verneuille Lujza grnőnek (szül. 1821), továbbá gr. Esterházy I. ászlónak (1810—1891) és Orczy Erzsébet bárónőnek (szül. 1822) az unokája. Gyermekek:
- — A. hg. Esterházy Mária Róza, sz. 1900.
— — B. Esterházy Pál örökös herceg, sz. 1880.
- 2. hg. Esterházy Rudolf, sz. 1880.
- II. hg. Esterházy Alajos, sz. 1844.
- III. Esterházy Sára hgnő, 1848—1885.
Férje 1869: hg. Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst Miklós, 1841—1886. Leánya:
— Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst Sára Mária hgnő, sz. 1885.
- IV. hg. Esterházy Antal Miklós, sz. 1851.
Neje 1888: gróf Andrassy Irma, szül. 1858, gróf Andrassy Manónak (1821—1891) és Pálffy Gabriella grnőnek (sz. 1833) a leánya; gr. Andrassy Károlynak (1792—1844) és Szápáry Etelka grnőnek (1798—1876), továbbá gr. Pálffy Ferencnek, Szentgyörgy és Bazin grófjának (1780—1852) és Erdődy Natália grnőnek (1803—1845) az unokája.

* * *

Ezek a spanyol királyok magyar vérségének a fővonalai, a melyek hasonló teljességben még soha sem közöltettek. Természetes, hogy azért akadnak még más vonalak is, de valamennyit kötetekben alig lehetne összegyűjteni. Így vannak a spanyol királyoknak magyar vonalai a Savoya és Lobkowitz házak révén is. Ez a munka tehát csak részlete az Árpádok spanyol-német-magyar és spanyol-brit-magyar vérségének, de mint ilyen föltétlenül igaz, hiteles és a mennyire ismételtén átnéztük, hibátlan. E szerint a spanyol királyok magyar véreirez a következő magyar családok tartoznak:

Almásy gr.	Czobor gr. †
Ambrózy báró	Degenfeld-Schonburg gróf
Andrassy gr. (2 vonal)	Draskovich gr. (4 vonal)
Apponyi gr.	Erdődy gr. (2 vonal)
Bellegarde gr.	Esterházy hg.
Berchtold gr.	Esterházy gr.
Bolza gr. <i>mw</i>	Festetich gr. (2 vonal)
Bornemisza báró	

Fiedler báró	Károlyi de Károly-	Ozsegovics báró	Schell-Bauschlott báró
Folliot de Crenneville gr.	Patty et Vasvár	Pálffy hg.	Serényi gr. (3 vonal)
Forgách gr.	Kulmer gr.	Pálffy-Daun gr., Teano	Stubenberg gr.
Goluchowsky gr.	Lónyay	herczeg	Széchenyi gr.
Gudenus báró	Machik	Pálffy gr. (3 vonal)	Teleki gr.
Hadik-Barkóczy gr.	Majláth gr. (2 vonal)	Pejácsevich gr.	Vay gr. (2 vonal)
Haller gr.	Migazzy gr.	Roth	Wallis gr.
Károlyi de N.-Károly	Mikes gr. (2 vonal)	Rubido	Wenckheim gr.
gróf (3 vonal)	Nemes gr.	Sándor gr.	Zichy gr. (3 vonal)

ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Első közlemény.)

I. Aba.

a) *Alkal-Bodon és a Szücsiek.*

Az Aba nemzetségnek Erdélyben szereplő első ismert tagja bizonyos Leustachius fia «Alcolbodun» comes, ki 1228-ban András király kiküldöttjeként Tomaj nb. Dénes tárnokmestert a kolozsmegyei Széplak és a dobokamegyei Gyeke faluba statuálja.¹ E férfi úgy nevének etimológiájára, mint további sorsának történeté nézve mindeddig ismeretlen személy.

Én sem vagyok azon helyzetben, hogy jelen sorokkal az őt környező homályt teljesen szétoszlassam, de miután a logikai következtetés útján nyert valószínűségi adatok a későbbi szerencsésebb genealogiai kutatónak legalkalmasabb kiinduló pontját képezik, azt hiszem, hogy a következő valószínűségi adatokkal a jelzett irányban nem egészen felesleges szolgálatot teszek.

A mi az «Alcol» nevet illeti, azonnal kijelentem, hogy megfejtésére nézve legkisebb támaszpontunk sincs. Miután az illető okirat eredetijét nem ismerjük és a közzététele csak a váradi káptalan 1357-iki átiratán alapszik, kérdéses, vajjon az eredetiben tényleg «Alcol» állott-e vagy nem. Legyen azonban bárhogy, annyi bizonyos, hogy ez «Alcol»-ban, bár a «Budun» előtt áll, csak valamely jelző rejlik és hogy, mert a Bodon név az Aba nemzetség későbbi tagjainál elég gyakran szerepel, az 1228-ban működő férfi neve tulajdonképen csak Bodon. Fejér, ki az illető okiratot III/II. k. 130. old. közli «Alol-

bodun»-ot olvas; miután azonban bizonyosra vehető, hogy az újabb kiadók az «Alcolbodun»-t helyesen olvasták, meg nem értjük, hogy valaki még napjainkban is az «Alolbodus, másképp Alcolbodun» megjelöléssel élhessen.

Történetére nézve a következő támaszpontot akarom felhasználni;

A váradi regestrumból tudjuk, hogy Eusták fia Bodun comes a biharmegyei Salamon faluban lévő birtokát — az ottani határ harmadrészét — Pata fia Jákónak 1214-ben eladta.¹ Hogy az eladó fél és fentebbi Alkal-Bodon között az azonosság valószínűségét felteszem, annak kétszeres indoka van.

Miután tudjuk, hogy Alkal-Bodon 1228-ban Erdélyben mint királyi kiküldött bizonyos birtokstatuálásnál működik, majdnem bizonyos, hogy vagy Erdélyben vagy egy ezzel tőszomszédságban lévő magyar megyében volt birtokos; miután Biharmegye Kolozsmegyével határos és a Leusták név az Eustákkal azonos, nem éppen hihetetlen, hogy a névhasonlatosság és a birtokviszonyok körülményei jelen esetben döntő jelentőségűek legyenek. De van még egyéb támaszpontunk is.

Midőn az Aba nb. György fiai 1275-ben az Aba nemzetség ősi fészében, Hevesmegyében fekvő tarjáni birtokukat határoltatják, a következő szomszédos birtokosok is szerepelnek: 1. Gyöngyösi János, 2. Rédei László és Dezső, 3. *Jaco fia Zuuchi János comes*, 4. Encsi Péter, 5. Pata fiai Demeter és Pata, 6. Solymosi

¹ Hazai okmánytár, VI. k. 21. l.

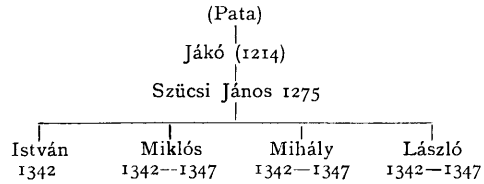
¹ Fejér, VII/I. 193. l.

Pál;¹ miután ezek között a Gyöngyösiék, Rédeiek és Pata fiai az Aba nemzetség tagjai, több mint valószínű, hogy a velök ugyaszólván egy és ugyanazon pontban határos szomszédok is azok és így jogosítva vagyunk arra, hogy Jákó fiát: Zuuchi Jánost is Aba-nemzetbelinek vegyük; Zuuch pedig nem a hevesmegyei Szucs, hanem az ugyanazon megyében még most is létező (Gyöngyös-) *Szücsi*. Fennebb láttuk, hogy Eustach fia Bodon comes biharmegyei salamoni birtokát 1214-ben Pata fia Jákónak eladta; tudván már mostan, hogy a Pata név az Aba nemzetségnél divott és hogy Szücsi Jánosnak az atyja Jákó, alig csalódunk, ha azon véleménynek adunk kifejezést, hogy Pata fia Jákó is Aba-nembeli ember, — hogy 1214-ben a salamoni birtokot nemzetségbeli rokonától, Eusták fia Bodontól vette és hogy e Jákó fia 1275-ben mint Szücsi János comes Hevesmegyében szerepel. Ennek egyik következménye különben az is, hogy Chuley fia Petus, ki 1214-ben a salamoni földek kétharmadának tulajdonosa, minden valószínűség szerint szintén az Aba nemzetség tagja és talán az Ugrai-ágnak, melyben egy Cheley nevű tagot 1325-ben találunk, egyik őse.

Alkal-Bodon utódjait nem ismerjük, valamint azt sem tudjuk, vajjon ő-e a későbbi ágak némelyikénél előforduló Bodon nevű ősök egyike. A Szücsi családról azonban a következő adataink vannak.

Midőn Aba nb. Nekcsei Demeter 1328-ban Hevesmegyében fekvő Fajzat nevű birtokát nejére átruházza, tudunkra adja, hogy e birtokot bírói ítélet alapján nyerte. *Jákó fia János fia István, Miklós, Mihály és László* az ő (t. i. Demeternek) hevesmegyei birtokain garázdálkodtak, alattvalóit és szolganépeit részint megölték, részint fogságba ejtették, minek az lett a megtorlása, hogy Fajzaton lévő jószágait bírói ítélet alapján kénytelenek voltak a károsítottaknak átengedni. Melyik évben történt ez? nem tudjuk és a Szücsiekre csak 19 évvel később tudunk megint ráakadni. Midőn t. i. a hevesmegyebeli Lengyéndieket 1347-ben az ugyanazon megyében fekvő Fancsal-ba beiktatták, János fiai: Szücsi Mihály, Miklós és Laczk (István tehát már nem élt) azzal álltak elő, hogy

nekik a fancsali birtokra vonatkozó és tulajdonjogukat igazoló okirataik vannak, mire a nádor ezeknek felmutatására határnapot tűz ki;¹ az ügy további menetét nem ismerjük. Ezek szerint a Szücsicsaládnak következő nemzedékrendjét kapjuk:

Midőn Zsigmond király 1408-ban keresztúri Garázda Miklósnak és Szilágyi Lászlónak a temesmegyei Horogszeget adja, többi között említi, hogy ezeknek és rokonaiknak már 1408 előtt a hevesmegyei *Szücsi*, Fajzat, Réde és Ecsed, valamint a nógrádmegyei Csécse-t adta, mely birtokokat mostan a királynak visszaadják.² Jákó unokáiról itt már szó sincsen.

b) *Vitális*.

A váradi regestrumban olvassuk, hogy Deda fia Mihály az Aba nb. *Vitálist* és *fidt* bizonyos károsítás miatt beperelte s hogy az ügyben már azelőtt a fogott bírák között egy Onga helységből való ember volt. Ebből már most azt lehetne következtetni, hogy Vitális is vagy az Abauj vármegyében fekvő Ongán vagy legalább is az ezzel határos megyék egyikében volt birtokos. Nyomára a következő adat vezethet.

II. András 1214-ben a leleszi prépostságot mindazon birtokokban megerősíti, melyeket annak Boleszló váci püspök adományozott. A Fejér, III. I. k. 153. s kk. lapjain közzétett okirat annyira ferdíti a helyneveket, hogy némelyeket fel sem ismerhetni. Többek közt egy «Hermely» nevűt is említi, melyben a zemplénmegyei Helmecc-re ismerünk; azután azt mondja, hogy a püspök a Helmecczel határos Gyueres-t vagyis *Géres*-t adta a prépostságnak és hogy e *Gérest Vitális comes fiaitól Csák és Istvántól* 15 márkáért vásárolta vala. Miután Zemplénmegye Abaujvármegyével határos, több mint valószínű, hogy itt Aba nb. Vitális fiaival van dolgunk és hogy ennek értelmében a Vitális-pör 1214 előtt játszódott le.

¹ Hazai okmánytár, VI. k. 211. l.

¹ Anjoukori okmánytár, II. k. 378. l., V. k. 92. l.

² Temesmegyei okmánytár, I. k. 400. l.

2. Balog.

Melyik nemzetséghez tartozik a krasznamegyei Szécsi-család?

Midőn annak idején Csánki «Magyarország földrajza a Hunyadiak korában» című művét ismertettem, azon véleménynek adtam kifejezést, hogy a Krasznamegyében szerepelt Szécsi-család a Pok nemzetségnek egyik hajtása, holott Csánki (I. k. 590. l.) e családot a Balog nb. rimaszécsi Szécsiekkel azonosnak vette, bár ez állítását egyetlen egy érveléssel sem támogatta. Jelen soroknak az legyen a feladata, hogy ezen érdekes kérdést véglegesen tisztázzák.

* * *

Pok nb. Miklós vajda és fiai kijelentik 1319 február 9-ikén, hogy *rokonaik* (cognati seu proximi) Lukács fiai Gergely, László és Péter már kora ifjúságuk óta nekik nagy szolgálatokat tettek, hogy *Lőrincz* nevű fivérök az ő szolgálatukban Máramarosban elesett, hogy dunántúli birtokaikat a Güssingiek garázdálkodásai következtében elvesztették és hogy mindezeknek kárpótlásul Krasznamegyében fekvő *Szécs* nevű birtokukat nekik adományozzák.¹ Miután 1267-ben egy Pok nb. *Lukács* és ennek fiai István, *Gergely* és egy ismeretlen nevű prépost fordulnak elő,² jogositva éreztem magamat feltételezni, hogy Miklós vajdának 1319-ben szereplő rokoni az 1267-ben említett Pok nb. Lukácsnak a fiai. Vajjon e feltevés még mindig igaz-e vagy nem, nem tartozik e sorok keretébe, mert mi itten csak a krasznamegyei Szécsiek nemzetiségét akarjuk tisztázni.

Károly király 1341-ben Dancs krasznamegyei főispánnak az ugyanazon megyében fekvő Valkót adományozza és a beiktatással a váradi káptalant bizza meg. Midőn a beiktatással megbízott emberek a Dénes bán birtokában lévő *Bagos* és *Monyoród* nevű jószágok határait akarták megjárni, a bán megbízottjai meg nem engedték, hogy a Valkó, Bagos és Monyoróddal határos *Hosszuaszón* a határjárását eszközöljék.³

Hogy azon Dénes bán, ki 1341-ben a kraszna-

megyei Hosszuaszó, Bagos és Monyoród birtokosa, nem más mint Balog nb. Dénes, kit 1330 óta szörényi bánnak ismerünk, az oly kétségtelen, hogy közelebbi indokolása teljesen felesleges. Meddig élt? nem tudjuk. Az 1342-ik év végén már más a szörényi bán.

Négy fia volt: Balázs, Tamás, Péter és János, kiket legelőször 1347-ben emlitenek; 1357-ben Balázs és Tamás már mint «Szécsi»-ek szerepelnek, előbbi akkor «strenuus miles».¹ Balázs 1372 október 11-ikén még él,² fiai Dénes és Péter Temesmegyében fekvő *Bazsar* nevű birtokukat 1391-ben Tomaj nb. Losonczi László erdélyi vajdának adják el.³

A rendelkezésemre álló kútfők 1391 után jó ideig e Szécsieket nem említik. Csak 1434-ben találjuk megint, hogy Szécsi Osvát a kolozsmonostori konvent előtt az alább nevezett Szécsieket a Krasznamegyében fekvő Szécs-en lévő birtokainak foglalásától tiltja. Az illetők: 1. Miklós és fia Tamás, 2. János fia András, 3. Lőrincz fiai András és János, 4. Mihály, 5. Bálint, 6. Bertalan.⁴ 1454-ben Szécsi Silveszter és Tamás Krasznamegye ispánjai. Bagoson és Hosszuaszón pedig 1471-ben is a Szécsiek a földesurak.⁵

Már most világos, hogy azon Szécsiek, kik 1341 után a Krasznamegyében fekvő Bagoson és Hosszuaszón birtokosok, a Balog nb. rimaszécsi Szécsieknek Dénes bántól származó ivadékaik és így Csánkinak igaza lehet, ha azt mondja, hogy a megyének 1454-ben szereplő ispánjai is e családhoz tartoznak. Ezzel azonban még nincsen bebizonyítva, hogy az 1319-ben szereplő Lukács-fiak, kik akkor a krasznamegyei Szécsiet kapták, kihaltak és hogy a XV. században előforduló krasznamegyei Szécsiek kivétel nélkül Balog nb. Dénes bán utódjainak tekintendők. Feltűnő t. i., hogy a Balog nb. Szécsiek birtokában a XV. században (legalább a rendelkezésemre álló adatok szerint) csak Bagost és Hosszuaszót, nem pedig egyuttal Szécsiet is találjuk, valamint 1341-ben sem mondják, hogy Szécs a Balog nb. Dénes bán birtokában lett volna.

¹ Fejér, IX.II. k. 606. l. V. ö. VII/III. k. 129. l., ddo. 1366.

² Hazai oklevéltár, 299. l.

³ Temesmegyei okmánytár, I. k. 211—212. l.

⁴ Zichy okmánytár, VIII. k. 541. l.

⁵ Csánki, I. k. 589. l.

¹ Anjoukori okmánytár, I. k. 505. l.

² Fejér, IV/III. k. 428. l.

³ Anjoukori okmánytár, IV. k. 143. l.

Feltűnő az is, hogy az 1434-ben előforduló Szécsi birtokosok közül egyetlen egy sem kapcsolható össze az 1391-ben említett Dénessel és Péterrel.

Mindezekből tehát az derül ki, hogy a krasznamegyeyi Szécs urai, kikkel a XV. században találkozunk, minden valószínűség szerint az 1319-ben felmerült Lukács-fiaktól származnak, ellenben, hogy azon Szécsiek, kik Bagozon és Hosszaszón birtokosok, minden kétséget kizáró módon a Balog nb. Dénes bán egyenes utódai.

3. Bána.

A Komárommegye gesztesi járásában még most is létező Bana nevű helység (melyet a legrégebb időben kétségkívül «Báná»-nak neveztek) első birtokosa tudtommal *Bánai Imre*, ki többekkel együtt 1233 táján a pannonhalmi apátság és a templomosok közötti birtokperben fogott bírónaként működik.¹

1275 július 18-án pedig tanusítja László király, hogy *Bána nb. Mihály fia Mihálynak*, hű szolgálatainak elismerésül a veszprémmegyeyi Bakonyban fekvő *Dolosdon* négy ekealját adományozott. Ugyanezen Mihály kieszközli a királynál, hogy tisztviselői, Bánai Salomo és Ambrus 1276-ban Dolosdon egy ekealját kapjanak.² Ennyi az anyag, mely a Bána nemzetségre vonatkozólag mindeddig rendelkezésünkre állott. A következő sorokban ki akarjuk mutatni, hogy a nemzetség későbbi nyomait is megtaláljuk, sőt a belőle kiágazott családokat is.

a) a *Bébiek*, *Bánaiak* és a *Pinnyeiek*.

IV. László király 1273 szeptember 15-ikén azzal bizza meg a győri káptalant, hogy a komárommegyeyi Vas és Zelebeg nevű birtokok viszo-

nyairól jelentést tegyen. Miután a jelentés a király megaláztatására szólt, kijelenti még ugyanazon évben, hogy a nevezett két birtokot *Bánai Imre fia Mihály* lovászmesternek¹ és unokatestvérének (fratris sui patruelis), *Lőrincz fia Miklósnak* adományozza.

Itt azonban mindjárt ki kell emelnünk, hogy Miklós atyja nem — mint ezt az illető okirat állítja — Lőrincz, hanem, mint majd alább látjuk, *Péter*; a hiba onnét ered, hogy az 1273-ik évi adományozást nem az eredeti okirattól, hanem csak egy 1338-ból származó átirattól ismerjük,² mely utóbbiba e hiba belecsuszott.

László király ezen adományozás alkalmával kiemeli, hogy Miklós 1273-ban Hájszentlőrincz előtt a kunok ellen harczolt és hogy fivére *Sebestyén* itt a király szolgálatában életét vesztette.

1276-ban tanusítja a székesfejérvári káptalan, hogy Koppán nb. Paulin comes fiai Jakab és Frigyes, kiskoru nemzetségi rokonaikkal egyetértőleg Komárommegyében fekvő *árpai* birtokrészüket *rokonaiknak* (fratribus): *Miklós*-, *Mihály*-, *Benedek*- és *Imrénének* örökbe vallották.³ Mindeddig tehát azt kellett hinnünk, hogy a vevők is a Koppán nemzetség tagjai, az alábbi kutatásokból azonban kitűnik, hogy a «frater» szó ez esetben csak anyai rokonságot vagy sógorsági kapcsolatot jelent.

1283 május 13-ikán László király újra megjutalmazza e Miklóst, ki akkor Galgóczi főispánja. Kiemeli, hogy fivére, Sebestyén, 1273-ban Győr ostromlása alatt elesett, maga Miklós megsebesült; a morvamezei csatában lábán súlyos sérülést szenvedett, Szaláncz előtt (1280-ban) arcán megsebesült és utoljára (1282) a kunok ellen menesztett hadsereg működésében vett részt. Mindezekért adja neki a Sopronmegyében fekvő

¹ Fejér, VII/I, k. 198. l. szerint Mihály kir. pohárnokmester 1253-ban a királyi pohárnokoknak Veszprémmegyében fekvő patonai birtokok miatt fenforgott perét intézi el, mely alkalommal fejérmegyeyi ember, Gyóni Bocha a pristaldus. — 1247-től 1251-ig bizonyos Bágyon a királyi pohárnokmestere és miután Mihály nevű pohárnokmestert ez időtájt nem ismerünk és az említett okirat hitelessége nem gyanus, feltehetjük, hogy itt Bánai Mihálylyal van dolgunk és hogy az évszám talán 1273-ra helyezendő.

² Hazai okmánytár, VI. k. 190. l.

³ Fejér, VII/III, k. 77—78. l.

¹ Wenzel, VII. k. 278. l. Az itt közölt okiratnak nincsen keltezése, kiadója az 1248 körüli időbe helyezi. Miután a fogott bírák közül Igmánd nb. Olt is szerepel, kit Wenzel VI. k. 530. l. szerint 1233-ban kimutathatunk, biztosabban járunk, ha Bánai Imre fellépését is ez időre tesszük. Wenzel ebben az okiratában «Henricus de Bana»-t közöl; előttem gyanus volt e szövegezés, én Imrére gondoltam. Dr. Erdélyi László győrszentmártoni levéltárnok ur volt szives velem közölni, hogy az idézett okiratban nem «Henricus», hanem «*Hemericus* (Hemricus) de Bana» áll. — Továbbá tudjuk, hogy a bírák között szereplő Rozsd nb. (Tahi) Dénes 1237-től 1240-ig ismeretes.

² Fejér, VII II, k. 40., 52. l.

Osl, Szécseny és Kecsenér nevű birtokokat. Részt vesznek ez adományozásban még *Mihály, Benedek* és *Imre* nevű rokonai is.¹

Midőn IV. László 1284 január 12-én a komárommegyei Vasról szóló adományozását megújítja, akkor az adományozásban részesülőket következtézőleg jelöli meg: 1. *Péter fia «Fátra» Miklós*, 2. *Imre fia Mihály*, királyi lovászmester, 3. rokonaik: *Benedek* és *Imre*. Itt is kiemeli, hogy Miklós a Morvamezőn megsebesült és Hájszentlőrinczen a kunok ellen harczolt, továbbá, hogy Mihály a morvamezei csatában lándzsadőfés következtében lebukván, életveszélyben forgott.² 1289 november 9-ikén megújítja László a Vas és Zelebegről szóló adományozást; most azonban már *Imre fia «Zsidó» Mihály* az adományozást élvező, míg Fátra Miklósról az mondatik, hogy a király szolgálatában megölték.³

III. András is megemlékezik a nevezett személyek hőstetteiről, a mennyiben 1291 december 12-én *Imre fiait: Zsidó Mihályt, Benedeket* és *Imrét* Vas és Zelebeg birtokokban megerősíti; elbeszéli, hogy mindhárman 1291-ben az osztrákok elleni hadjáratban vettek részt, hogy Benedek Bécs kapui előtt megsebesült és egyik rokonuk, *Pál fia Pál*, hősiiesen elesett.⁴ 1295-ben pedig olvassuk, hogy Koppán nb. Miklós fia János özvegye Aglenth, Vaszteji (= Vasztli) András leánya és kiskoru fia Miklós vasi birtokrészét *Bánai Imre fainak: Mihály, Imre és Benedeknek* örökbevallja.⁵ 1297 november 26-án megerősíti András király *Bánai Imre fia Mihály* tárnokmestert és *néhai Miklós fiait* az osli, szécsenyi és kecsenéri birtokban; a király kiemeli, hogy Miklós e birtokokat Sebestyén nevű fraterének Győr ostromakor bekövetkezett haláláért kapta.⁶

Hogy kik voltak Miklós fiai? azt egy kelet-nélküli okiratból tudjuk,⁷ mely arról tesz tanúságot, hogy *Fátra Miklós fiait Péter, László és Miklós* és e Fátra Miklós frateré *Zsidó Mihály*, az általuk elfoglalt, Veszprémmegyében fekvő

Gyimót nevű birtokot, illetőleg egy gyimóti birtokrész jogos tulajdonosának, a nagyváradai káptalannak visszaadtak. Itt azonban egy kis visszapillantásra van szükségünk.

Gyimót már sokkal korábban képezte vita tárgyát a váradi káptalan és a veszprémmegyei *Béb* (Beed, Beud, Fejérnél elferditve: Wees) birtokosai között, miről Wenzel, II. k. 327. l. (kelet nélkül, de 1256 körüli időre helyezendő) és Fejér, IX/VI. k. 139. l., (mely oklevél kétségtelenül 1256-ból származik) szólnak. Az utóbbi okirat tanúsítja, hogy a Bébi nemesek és a váradi káptalan Gyimótot maguk között felosztották és hogy a Bébi nemesek közül a következők mint az összes érdekelt rokonság képviselői szerepeltek: 1. *Csépán*, 2. *Gyuge*, 3. *György*, 4. *Zuda*, 5. *Péter fia Miklós*. Miután alább meglátjuk, hogy Béb «Fátra» Miklós ősi birtokát képezte, világos, hogy az 1256-ban szereplő *Péter fia: Bébi Miklós e Fátra Miklóssal azonos és hogy ennek következtében Bánai, illetőleg Zsidó Mihály őseit is a Bébiek között kell keresnünk*. Nemzetiségüket majd alább állapítjuk meg.

Karácson győri prépost tanúsítja egy keltezten okiratban, hogy Gutkeled nb. Amadé fia Lotártnak, a királyi bírák, Ernő és Bázs, végzése alapján *Péter fia Miklós* comes ellen bizonyos lovak miatt tanukat kellene előállítania; az ügyet azonban mindkét fél mulasztása miatt el nem intézték.¹ Szervi összeköttetésben áll ezen darabbal IV. Bélának 1269-ben kiállított oklevele, melyben előadja, hogy a királyné vitéze, *Péter fia Miklós* comes Bős és Árpád-suka nevű szolgagyőri és csallóközi birtokát szomszédainak zaklatása miatt Héder nb. Dénes fia Hédernek eladta s hogy e földek szomszédja többiek között (Amadé fia) Lotárd.² Ákos nb. Ernő 1267-től 1269-ig első ízben Béla király országbirája; Garam-Mikolai Bázs pedig 1262–64-ben István ifj. király, 1270-től 1272-ig azonban Szolgagyörmege főispánja. Gutkeled nb. Amadé fia Lotárd pedig, ki 1264-ben Bős és Aportsoka (igy!) tulajdonosa, 1274-ig mutatható ki. A fentebbi oklevél tehát 1270 körül lett kiállítva.³

¹ Kubinyi, M. Tört. Eml. I. k. 125. l.

² Ugyanott, 132. l.

³ Ugyanott, 138. l.

⁴ Ugyanott, 147. l.

⁵ Hazai okmánytár, VIII. k. 284. l.

⁶ Kubinyi, 163. l.

⁷ Fejér, IX/VI. k. 121. l.

¹ Hazai okmánytár, III. k. 33. l.

² Wenzel, VIII. k. 225., 226. l.

³ V. ö. Hazai okmánytár, VIII. k. 99. l., Fejér V II. k. 190. l.

Fátra Miklósnak még egy *Margit* nevű leánya is volt, ki 1355 október 20-ikán mint a Pápa nb. Undi öregebb Máté özvegye a győri káptalan előtt kijelenti, hogy *Pinnye, Osl, Lak, Küllak, Bellak, Köcsönér, Béb és Endréd* nevű birtokokból leánynegyedi részét egyetlen *fivére László fiainak* eladja.¹ Ebből az következik, hogy Fátra Miklósnak két neje volt, hogy Margit és László az egyiktől, a többi fiak a másiktól születtek.

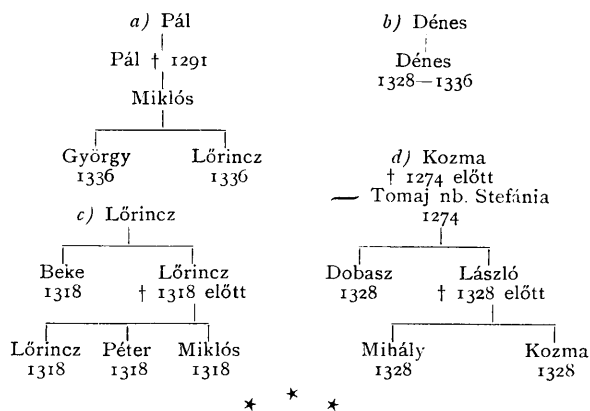
A komárommegyei vasi birtok Zsidó Mihály ágának tulajdona. Zsidó Mihálynak, kinek biztos nyomait csak 1300-ig követhetjük, két fia volt: *Sándor* és *János*, kik közül Sándor 1324 május 8-ikán mint királyi kiküldött Szomor fia Miklóst és Rédei Mihály fia Jánost megidézi. Ugyanazon évben ő is, fivérei is «*de Gunu*» (= Gönyői) néven szerepelnek.² 1333 február 9-ikén azonban mindkét fivér mint «*vasi Zsidó*» ismeretes.³ Sándornak utódait nem ismerjük. János, ki 1355-ben Komárommegye alispánja, *László* nevű fia maradt, ki 1372-ben Szántai Kolozs Jakabot testvérévé fogadván, összes birtokai örökösévé tette. 1386 kezdetén László már nem élt és így Jakab megkapta a Komárommegyében fekvő *Vas, Porvad, Beech*, valamint a Veszprémmegyéhez számított *Csep, Dolosd* és *Varjad* nevű birtokokat.⁴

1327 február 26-ikán a győri káptalan, oklevele szerint a következő családtagok Osl, Szécseny és Kecsenér nevű birtokon osztoztak:

1. *Miklós fia László*, 2. *Mihály fiai Sándor és János*, 3. *Benedek fia Bána*, 4. *Imre fia Pál*.⁵ Ez utóbbi Imrének azonban még *Pónya* nevű fia is volt, ki 1342-ben mint Vasi Pónya a Szentgyörgyi-Bazini családbelieknek birtokrendezése alkalmával mint bizalmi férfi szerepel.⁶ 1352 jul. 5-ikén már nem él. Öt fia volt: *Imre, András, László, István* és *Pál*, kik atyjukkal együtt 1344-ben merülnek fel; anyjuk 1373-ban még él; Pónyát csak 1347-ig találjuk az élők sorában.⁷ 1352 július 5-én kijelenti *Bánai Zsidó János*

saját, ugymint Pónya fiai nevében, hogy *Kis-keszű* nevű birtokukra vonatkozó okirataikat a győri káptalan előtt fogják felmutatni.¹

Hogy a régiebb okiratokban előforduló *Bánaiak*² szintén Zsidó Mihály és Fátra Miklós nemzetségi rokonai, biztosra vehető. Ezeknek nemzedékrendje a következő;

Fátra Miklós fiai közül *László* 1319-ben mint «*Bébi*» (= Beed) fordul elő.³ 1327 január 9-ikén — mint már mondtuk — Zsidó Mihály ágával együttesen Osl, Szécseny és Kecsenéren osztozik. 1331 augusztus 1-én még csak e birtokok tulajdonosa; 1353 április 11-ikén azonban már *Pinnyei Lászlónak* nevezi magát.⁴ Hogy mikor került e sopronmegyei helység családjának birtokába, nem tudjuk, de kétséget nem szenved, hogy ő már atyjától örökölte, mert Fátra Miklós leánya Margit mint «*filia condam Nicolai dicti Fotra de Pynne*» néven szerepel. László 1355 október 20-ikán már nem él. Neje Vernhard nevű soproni polgárnak a leánya. Három fia volt: Miklós, Péter és István. Ezek a nevezett napon atyjuk nővérétől, Margittól (l. f.) ennek pinnyei, osli, laki, küllaki, bellaki bébi, kecsenéri és endrédi birtokrészét vásárolták meg.⁵

¹ Anjoukori okmánytár, V. k. 597. l.

² Pl. Anjoukori okmánytár. I. k. 479. l. (Lőrincz utódai.) Fejér, VII/III. k. 149 do 1328. l. Wenzel, IX. k. 90. l. stb.

³ Anjoukori okmánytár, I. k. 525. l.

⁴ Sopronm. okmánytár, I. k. 123., 239. l. (de Freindorf) Fejér, VIII/II. k., 548. l. szerint egy Pinnyei György 1324-ben Sopronmegyében királyi kiküldött.

⁵ Ugyanott, 249. l.

¹ Soproni okmánytár, I. k. 249. l.

² Hazai okmánytár, I. k. 135., 137. l.

³ Anjoukori okmánytár, III. k. 7. l.

⁴ Hazai okmánytár, III. k. 192., 240. l.

⁵ Soproni okmánytár, I. k. 115. l.

⁶ Anjoukori okmánytár, IV. k. 238. l.

⁷ Fejér, VII/III. k. 141., 147. l.

Péter többé nem is szerepel. *Miklóssal* is csak még 1360 június 12-én találkozunk,¹ de nevén kívül mit sem tudunk felőle.

István folytatja a családot. 1360 február 6-án tanusítja a győri káptalan, hogy *Pinnyei István* (Miklós fia László fia) *Béb* nevű birtokát (Veszprémmegyében) Ugodi Csenyek fiainak, *Istvánnak* és *Péternek* zálogba adja s ha abban őket valaki háborgatná, akkor Sopronmegyében fekvő Oslí és Pinnye birtokaiból ugyanannyi birtokrészt kapnak kárpótlásul.² 1360 június 12-ikén már el van jegyezve. Az érdekes eljegyzési (vagy házassági) szerződésből³ tudjuk, hogy a menyasszony neve *Bentl* (Benthul), atyja *Schmuckenpfenning* Jakab soproni polgár, anyja pedig János soproni bíró nővére, — hogy *István Pinnye*, Szécseny és Kecsemér nevű birtokait jegyesének 100 márka erejéig elmóringolja, — hogy csak Miklós nevű fivére él és hogy Sopron városban való állandó tartózkodásra nézve mindazt, mit anyai nagybátyjával, Vernhard fia Miklóssal határozott, egész tartalmában fentartja.

1398 január 29-ikén már nem él, mert a csornai konvent akkor tanusítja, hogy *Pinnyei István fia Miklós* saját úgy mint *fivérei* nevében az Oslí nb. Csornaiakat Oslí nevű birtokában bizonyos halászóhely eladásától tiltja.⁴

Istvánnak többi gyermekeivel 1402 november 22-én találkozunk, midőn Zsigmond király arról tesz tanuságot, hogy *Pinnyei István* fiai: *Antal*, *Miklós*, *László* és *Balázs*, sógorokkal, Oslí nb. Lozsi Beleddel, ki nejét, *Katalint*, a nevezett *Pinnyeiek* nővérét megölte, kibékültek.

Balázsról nem tudunk többet.

Miklós 1409 márczius 20-ikán már nem él, mert ezen napon már *fia László* szerepel nagybátyjai mellett, midőn ezek Lozsi Beledet fennebbi kötelezettségei alól felmentik.⁵ 1420 szeptember elsején arról értesülünk, hogy e *Pinnyei László* neje, *Laki László* és nejének, *Ilonának*, leánya *Scholastica* anyai hozománya és saját leánynegyede dolgában *Laki Ferencz* (sopronmegyei család sarja) ellen esküt fog letenni; le

¹ Ugyanott, 328. l.

² Ugyanott, 321. l.

³ Ugyanott, 327. l.

⁴ Ugyanott, 528. l.

⁵ Ugyanott, 591. l.

is tette 1420 október 8-án.¹ *László* 1426 február 19-ig szerepelt.

István fia László nyomai szintén csak 1426 február 19-ig találhatók.²

Antal, ki 1408 június 18-ikán Sopronmegye alispánja³ 1426 február 19-ike után szintén nem fordul elő. Halálzási évét nem ismerjük. 1410-ben már *Máté* nevű fia van,⁴ de ez — úgy látszik — fiatal korában halt meg. 1462 május 17-ikén tanusítja a sopronmegyei alispán, hogy *Oslí* nb. *Viczai György Pinnyei Antal* özvegyének, *Annának* és fiainak, *László*, *István*, *Miklós* és *Antalnak* pinnyei jobbágyain hatalmaskodásokat követett el.⁵ Egy későbbi oklevélből tudjuk, hogy *István* 1453 körül, *László* 1455 körül, *Antal* 1457 körül, *Miklós* 1459 körül született. Ebből, valamint azon körülményből, hogy ezeknek anyja, *Antal* özvegye, férje halála után újra férjhez ment, joggal következtethetjük, hogy az 1410-ben szereplő *Máté*, *Antalnak* első nejétől született és hogy *Anna*, *Antalnak* második neje volt. *Antal* maga 1459 és 1462 között halt meg.

1463 október 3-ikán a *Pinnyei*-családnak többrendbeli tagjaival találkozunk, kiket azonban, sajnos, összefüggő nemzedékrendi láncolatba be nem illeszthetünk. *Pinnyei Antal* özvegye *Anna* és gyermekei: *István*, *László*, *Miklós* és *Antal*, továbbá leánya, a hajadon *Zsófia* és ezeknek érdektársai: *Haraszi Tapán János* neje *Katalin* és leánya *Apollónia*⁶ *Kispinnyei Ambrus* és társait *Alsópinnye* nevű birtok fölkérésétől tiltják. *Kispinnyei Ambrus* társai a következők: 1. *fia István*, 2. *Baszti Balázs* neje *Scholastica*,⁷ 3. *Völcese Pál* neje *Katalin*, 4. *Kispinnyei Domonkos* neje *Anna*.⁸

¹ Ugyanott, II. k. 52—54. l.

² Ugyanott, II. k. 74. l.

³ Ugyanott, I. k. 584. l.

⁴ Ugyanott, I. k. 613. l.

⁵ Ugyanott, II. k. 419. l.

⁶ A *Harasziak* vas megyei birtokosok voltak. *István* fia, *Haraszi Tapán János* és neje *Katalin* röviddel *Albert* király halála († 1439) után említettnek. E *János* 1444-ben kapuvári várnagy; leánya *Apollónia* 1461 szeptember 14-én merül fel legelőszőr; 1474-ben ezen *Apollónia Polyáni Jánosnak* a neje és atyjának birtokaiban fiúsittatik.

⁷ Él még 1479-június 7-ikén. Fiai *Osvát*, *Fülöp* és *István* (Sopronm. okmánytár, II. k. 524. l.)

⁸ Ugyanott, II. k. 424., 425. l.

1464. június 21-én Pinnyei Antal özvegye már a sopronmegyebeli Völcsi Gergelynek a felesége s ezen napon első férjétől született fiainak életkorát meghatározta.¹ E fiukról csak azt tudjuk, hogy István és László fiutódokat hagytak maguk után.

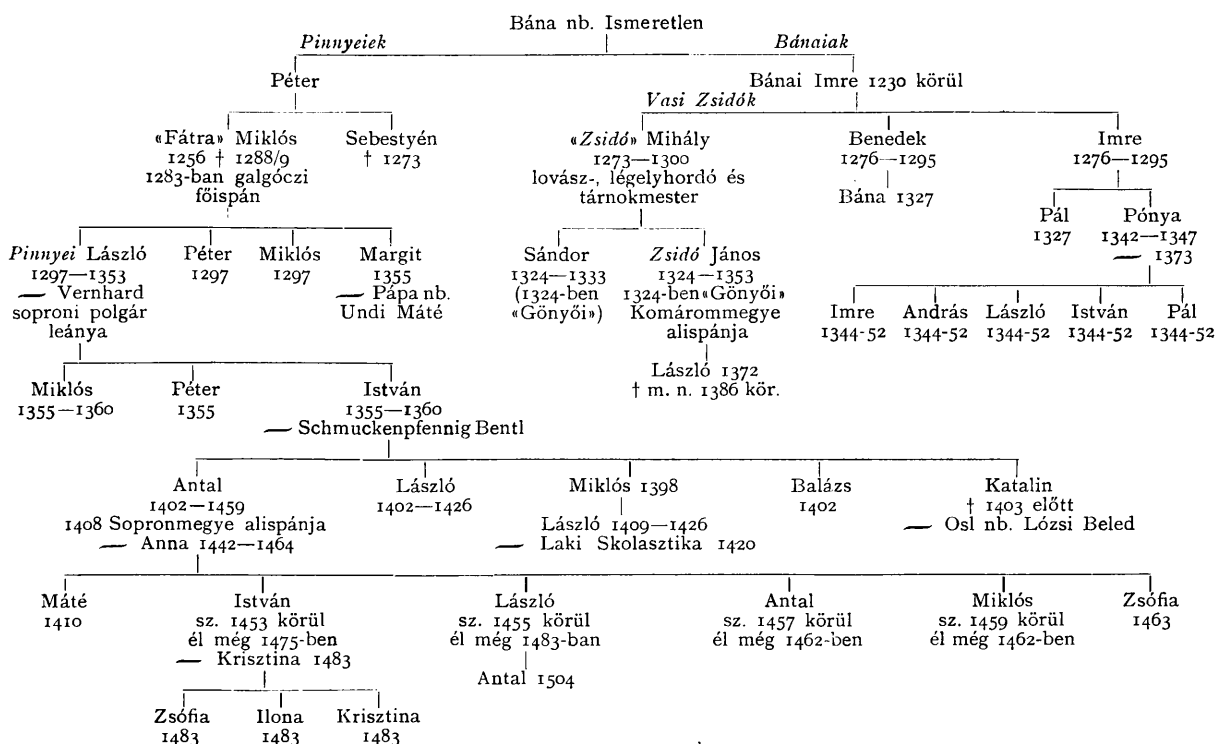
István 1465 május 21-én arról panaszkodik, hogy Pinnyei Tamás leányai; Völcsi Balázs neje Scholastica, Völcsi Pál neje Katalin, Csengei Domonkos neje Anna, továbbá Pinnyei Ambrus és fia István, Pinnye, Oslí, Kecsenér és Szécseny nevű birtokokra vonatkozó okleveleit visszatartják; utóljára említik őt 1475-ben.² 1483 jul. 1-én már nem él. E napon tanúsítja a csornai konvent, hogy Pinnyei László Pinnyei István özvegyének, *Krisztinának* és leányainak: *Zsófia, Ilona* és *Krisztinának* Oslí-n

és Pinnyé-n egynéhány telket átengedett. 1485-ből pedig tudjuk, hogy László özvegy sógornéját e birtokokból kiüzte.¹

A Pinnyeiekről szóló, rendelkezésemre álló utolsó adat az, hogy néhai Pinnyei *László* fia *Antal* 1504 jul. 18-án Ostfi Ferencznek néhai Pinnyei Antalnak osli birtokrészébe történendő beiktatása ellen óvást emelt.² Magától értetődik, hogy a Pinnyei család még 1504 után is virágzott.

Az eddigiekből megczáfolyhatlanul kitűnik, hogy a sopronmegyei Pinnyei család *nem* — mint egyik kiváló írónk állítja — *az Oslí, hanem Fáttra Miklósnak alább meghatározandó nemzetségéből való.*

Az eddig tárgyalt családok nemzedékrendje pedig a következő:

¹ Ugyanott, 429. l.

² Hazai okmánytár V. k. 326. l. — Kétséget nem szenvedhet, hogy a Pinnyei család mindazon tagjai, kiket Fáttra Miklósnak eddigi utódaival szakadatlan láncolatba össze nem illeszthetünk, Fáttra Miklósnak Péter és Miklós nevű fiaitól származnak. A rendelkezésemre álló okiratok nem elegendők arra, hogy kétségtelen genealogiai összefüggésüket bebizonyítsam. Annyi legyen azonban még kiemelve, hogy Pinnyei Antal fiai 1464

április 25-ikén Pinnyei Tamás leányainak Mátyás király által czélba vett fuisitása ellen óvásukat bejelentik. 1469 december 15-ikén megengedi a király, hogy Pinnyei Antal fia István Pinnyei András fia Tamás fentvezett leányai, valamint Pinnyei Ambrus leánya ellen Alsópinnye birtok iránt perujitással éljen. (V. ö. Sopronm. okmánytár, II. k. 433., 434. l.)

¹ Ugyanott, 547., 548. l.

² Ugyanott, 594—596. l.

b) *A Cseszneki, Rédei Fejes és Pókaföldi Kondé családok.*

IV. Béla király 1263-ban *Jakab* nevű kardhordójának kérésére a veszprémi várhoz tartozó *Tóth-Réde* nevű földet Bánk veszprémi várjobbágnak, *Jakab* tisztviselőjének adományozza. *Jakab* számos szolgálatot tett a királynak;¹ további sorsát nem ismerjük.

1293 január 24-én *Jakab* mester fiai *Miklós*, *Szomor* és *Lőrincz* már «*Viski*»-ek, a miből tudjuk, hogy a hontmegyei *Visk* tulajdonosai; egyúttal azt is tudjuk, hogy akkor a hontmegyei *Kemencze* nevű birtokra is némi igényeket emelhettek.² 1296 április 25-ikén előadja *András* király, hogy *Jakab* fiai: *Miklós*, *Lőrincz*, *Szomor* és *Mihály*, kik most már a «*Cseszneki*» nevet viselik, hűtlenségbe estek és számos garázdálkodásokat követtek el, miért is őket a nógrádmegyei jeni várhoz tartozó *viski* birtokuktól megfosztotta s ezt *Csák* nb. *Csák* fia *János*nak adta.³ 1390 augusztus 1-én *Jakab*nak még egy ötödik fiával találkozunk. A hantai káptalan tanúsítja t. i. a nevezett napon, hogy *Jakab* mester fiai *Miklós*, *Lőrincz*, *Szomor*, *Mihály* és *Pál* összes vagyonukban megosztzkodtak. Az ezen alkalommal közreműködött bizalmi férfiak a következők:

1. *Szotmosz* (?) fia *Kema*, kit kérelmükre *István* mester küldött;

2. *nemzetségi rokonai*: a) *Mihály* fia *Mihály* nevű *fraterük*, b) **Zsidó Mihály comes**, c) *Csépán* fiai *András* és *Márton*;

3. *szomszédaik*: a) *Némái Tiborcz* fia *Péter*, b) *Bönyi Cernob* fia *Miklós*.

A felosztásnak a következő eredménye lett:

a) *Szomor* kap *Rédén* ó telket; b) *Szomor*, *Lőrincz*, *Mihály* és *Pál* megkapják a (Győrmegeben fekvő) *gönyői*, *árpási* és *bönyi* birtokokat c) *Pál* maga megkapja a *varaskati* (?) népek földjét; d) *cseszneki váruk* osztatlan maradt.⁴

A fentemlített nemzetségbeli rokonainak révén már most képesek vagyunk az osztozkodó *Csesznekiek* nemzetségét meghatározni.

¹ Hazai okmánytár, VI. k. 114. l.

² Knauz, II. k. 339. l.

³ Ugyanott, 386. l.

⁴ Wenzel, X. k. 399., 400. l.

Miután fentebb láttuk, hogy *Zsidó Mihály* unokája *László* ősi birtokai között *Dolosd* is szerepel és *Bána* nb. *Mihály* fia *Mihály* 1275-ben ugyanezen *Dolosdon* adományt kap, *Zsidó Mihály* pedig a *Bánai* névvel él, világos, hogy *Zsidó Mihálynak* 1300-ban szereplő nemzetségi rokonában a *Bána* nb. *Mihály* fia *Mihályra* ismerünk és hogy ezeknek alapján nem csak *Zsidó Mihály* legközelebbi rokonai, mint a *Bébiek*, *Pinnyeiek*, *Bánaiak* és *vasi Zsidó-k*, hanem a *Csesznekiek* is a *Bána* nemzetségből származnak. Miután *Bánai Imrével* együtt 1233 körül *Apa* fia *Mihály* is bíraskodik és a bíróság egyik ülését a *komárommegyei Banán* tartotta több mint valószínű, hogy *Apa* fia *Mihály* és *Péter* fia *Csépán* szintén a *Bána* nemzetség tagjai. *Apa* fia *Mihály* 1225-ben királyi lovászmester, ezután nem találkozunk vele 1231-ig; innen kezdve egészen II. *András* haláláig, 1235-ig megint kir. lovászmester. 1235 után már nem találjuk őt az országnagyok sorában, de azért meg nem szűnt a közéletben működni; midőn IV. *Bélának* 1241-ben a *Rákoson* a *tatárokkal* első összekocczanása volt. *Mihály*, annyira kitüntette magát, hogy *Bélától* 1244-ben a *győrmegeyebeli gönyői udvarnokok földjét* kapta; akkor egyúttal *Bolondócz főispánja* is;¹ 1244 után elvész a nyoma. Miután *Mihály* lovászmester már 1225 előtt a *gönyői udvarnokok földesura*,² 1234-ben pedig a *győrmegeyeyei Rába-Szentmihály* határjárását eszközi,³ és 1244-ben a *gönyői udvarnokok földjét* kapja, világos, hogy *győrmegeyebeli birtokos* volt és miután az 1300-ban véghezment osztályozásból kitűnt, hogy *Cseszneki Jakab* fiai a szintén *Győrmegeyében* fekvő *Gönyő*, *Árpás* és *Böny* helységekben birtokoltak, azt hiszem, be van bizonyítva, hogy 1. *Apa* fia *Mihály* lovászmester és *Bolondócz főispánja* a *Bána* nemzetség tagja és 2. azon *Mihálynak* az atyja, ki 1275-ben a *veszprémmegyei Dolosdon* birtokos.

A mi pedig az 1300-ban felmerülő *Csépán* fiait, *Andrást* és *Mártont* illeti, megjegyzendő, hogy e *Csépán* alatt vagy az 1256-ban szereplő *Bébi Csépánt*, vagy, a mi sokkal valószí-

¹ Hazai okmánytár, I. k. 23. l.

² Wenzel, I. k. 210. l.

³ Ugyanott, VI. köt. 552. l.

nübb, az Apa fia Mihálylyal 1233 körül együttesen működő Péter fia Csépánnal azonos. Birtokaik egy része a veszprémmegyei Réde mellett feküdt, Mihály fia Mihály birtoka szomszédságában.

Kövessük már most a Cseszniekiek további nyomait.

A XIV. század kezdetén viszálykodásokba keverednek a komárommegyei Mellértöviékkal, mely alkalommal arról értesülünk, hogy Szomor fivérei egyszer az orosz határon, máskor Erdélyben tartózkodtak.¹ 1303-ban megerősíti Venczel király Csák nb. Csák fia Jánost a viski birtokban és felemlíti egyuttal, hogy Cseszneki Jakab fiai Miklós, Lőrincz, Szomor, Mihály és Pál az ő elődei idejében elkövetett rendellenességeikkel be nem érven, koronázása után is sokat garázdálkodtak és különösen akkor, midőn Károly ellenkirály őt a budai várban ostromolta, *rokonukkal, Csák nb. Márk fia Istvánnal* együtt a legcsunyább bünteteket követték el.² Ez utóbbi adat segítségével már most azt is tudjuk, hogy azon István comes, ki magát 1300-ban az osztozkodó Cseszniekiek kérésére tisztartójával képviseltette, nem más, mint a hirhedt Csák nb. Márk fia István; minden valószínűség a mellett szól, hogy a Cseszniekiek az ő nővérének fiai lehettek.

Erre azután sokáig mit sem hallunk felőlük. 1323-ban azonban olvassuk, hogy *rédei «Fejes» János* cseszneki birtokrészét győrmegyei Pázmánd nevű birtokáért Csák nb. Márk fia István fiaival elcserélte az utóbbit pedig 1329 május 6-ikán Dejtlin pannonhalmi várnagynak eladta. Az eladó akkor *Mihály fia «Fejes» János a veszprémmegyei Rédebből való nemes és fia Jakab*. Az eladásba következő rokonai egyeznek bele: 1. *Jakab fia Rédei Miklós*, 2. *Szomor fia Rédei Miklós*.³ Ezek szerint tehát látjuk, hogy Bána nb. Jakab utódai 1323-ban és 1329-ben a *«rédei Fejes»* nevet viselik.

E család tagjainak nyomait 1329 után elvesztjük; Szomor utódaira azonban még ráakadunk.

¹ Hazai okmánytár, VII. k. 325., 326., 330., 337., 339. l.

² Fejér, VIII/I. k. 115., 116. l.

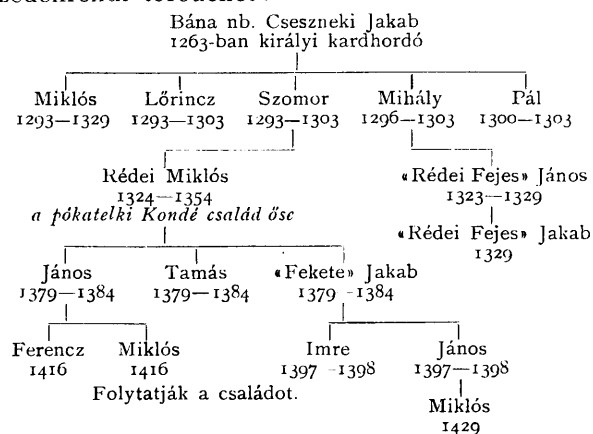
³ Anjoukori okmánytár, II. k. 405., 448., 514. l., Csánki, III. k. 208. l.

Bizonyos Póka (= Pálka = Palkó) fia Kelemen pozsonyi nemes várjobbágy, futód hátrahagyása nélkül halt meg, mire a Csallóközben feküdt *Pókatelke* nevű birtoka a koronára szállt. Károly király az birtokot Csór nb. Péter fia Tamásnak, Liptó megye főispánjának adományozta. Tamás azonban nemsokára tuladott e birtokon, a mennyiben Károly király 1342 nyarán tanusítja, hogy Tamás Pókaföldet egyik tisztviselőjének, *Szomor fia Miklós*nak, részint hű szolgálatai elismeréséül, részint 60 márka vételáron átengedte.¹ Szomor fia Miklós 1346-ban a csallóközi Szerdahelyiekkel akként egyezkedik, hogy Csukár-Abony és Udvarnok felét kapja.²

Miklósnak 1324-től 1354-ig *János, Jakab és Tamás* nevű fiai maradtak, kikkel 1379-től 1384-ig találkozunk. *Jakab fiai Imre és János* és az utóbbinak fia *Miklós* (1429) a *Pókatelki* nevet viselik. A XV. század végén a család egyik ága a *pókatelki Kondé*, a másik a *pókatelki Szomor* nevet használja.³ A pókatelki Kondé család czimere: nyíllal átlőtt, kardot villogtató pánczélos kar, kétségkívül későbbi szerzemény.

Hogy azon Szomor, kinek fia Miklós a Kondé-család alapítója, Cseszneki Szomorral azonos, bizonyítja azon körülmény, hogy a Cseszneki Szomor részére 1300-ban kiállított osztálylevelél eredetije a pókaföldi Kondé-család levéltárában őriztetik.

Ezek szerint megkapjuk a következő nemzedékrendi töredéket:

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Fejér, VIII/IV. k. 558. l.

² Fejér, IX/I. k. 412. l.

³ Hazai okmánytár, V. k. 372., 378. l.

VEGYES.

Szepesy Gergely és Fodor János czimereslevele
1456-ból.

(Szines czimerképpel.)

V. László király Budán, 1456 február 19-ikén *bethlenfalvi Szepesy Gergelynek¹ és általa édes testvérének, Fodor János budai prépostnak* s az előbbi utódainak, a haci érdemek jutalmául, régi családi czimerét megerősíti.

A czimereslevél² szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Ladislavus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, Austrieque et Stirie dux, necnon marchio Moravie etc., tibi fideli nostro egregio Gregorio Scepsy de Bethlenfalva, salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis velud e sole radii nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependent,³ ita, ut omne nobile generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane attentis et in nostris precordiis digna mentis consideratione pensatis multimodis eius fidelitibus et fidelium servitiorum gratuitis meritis, quibus pro nostri honoris augmento et regni nostri statu tuendo adversum hostes et inimicos regni nostri fideliter et viriliter depugnando, continue maiestati nostre laudabiliter studuisti, eoque ferventius et diligentius imposterum studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos, tibi et per te venerabili domino Johanni Fodor, preposito ecclesie Budensi, fratri tuo carnali, tuisque heredibus et posteritatibus universis hec arma sew nobilitatis insignia, videlicet clipeum cum campo rubeo, superapposita galea, et in campo rubeo leonem aurei sive crocei coloris, ore aperto et lingua extensa, caudaque eiusdem supra dorsum versa, inter unguis pedum anteriorum rosam similiter crocei coloris tenentem, et in capite coronam similiter crocei coloris, cum cruce de eadem corona preeminente gestantem, et supra galeam ipsam alam rubei coloris extensum et preeminentem, in cuius medio leonem priori excepta dumtaxat corona omnino conformem, ipsamque galeam tectura crocei et rubei coloris, cum *czattis* hincinde dependentibus, aliisque opportunis ornamentis, prout et quemadmodum in capite presentium litterarum nostrorum pictoris arte suis appropriatis coloribus depicta sunt, *quibus hactenus ex benefica collatione dominorum regium nostrorum scilicet predecessorum usi estis* animo deliberato et ex certa nostra scientia de novo dedimus et contulimus, ymo ex habundanciori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presen-

tibus elargimur, ut vos tuique heredes et posteritates universe, preacta arma, sew nobilitatis insignia, more aliorum armis utentium, a modo imposterum ubique in preliis, hastiludiis, duellis torneamentis, ac aliis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus, necnon sigillis, anulis, velis, cortinis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cuiuscunque conditionis, preeminentie, status, gradus, vel dignitatis existant, insignitos dici, ac veros nobiles nominari et teneri volumus ac etiam reputari, gestare, omnibusque et singulis gratiis, honoribus et libertatibus, quibus ceteri proceres, nobiles militesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet consuetudine, vel de iure freti sunt et gavis, frui et gaudere possitis et valeatis; de talisque singularis et specialis nostre gratie antidoto merito exultetis, ac tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis, vestra inantea solidetur intentio, quanto vos largiori favore regio preventos conspiciatis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes litteras nostras *secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur in pendentis communitas*, duximus concedendas. Datum Bude feria quinta proxima ante festum kathedre beati Petri apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. sextodecimo, Bohemie vero tercio

Az oklevél hátán XVII. századi kézzel:

«Litteræ istæ donate sunt mihi Georgio Thurzo de Bethlenfalva, comiti comitatus Arwensis, pincernarum regalium in Hungaria magistri, ac sacræ Cæsareæ regiarque maiestatis consiliarii, per egregios Paulum et Stephanum Lithasy, in arce Bittsche, die: 9. Februarii, anno domini 1600.

A teljesen ép hártýáról fehér-zöld selyem zsinóron a királynak kissé rongált titkos pecsétje függ.

Ezen czimereslevél V. László királynak gyér számmal ismertetett czimerlevelei között a hatodik; csak pár nappal előbb kelt, mint a Turulban legutóbb bemutatott Sirokai, Fricsi, Hedri és Berthóti családoké.

A közlést már csak azért is megérdemli, mert az irodalomban hosszú ideig — bár alaptalanul — mint a *bethlenfalvi Thurzó-család első czimeradó-mánya* szerepelt.

*Nagy Iván*¹ gróf Teleki József műve² nyomán, Szepesy név alatt helyesen adja, csak a czimerleírás helytelen. Szerinte ugyanis az országnak vagy rózsát, vagy koronát tart, a melyből kereszt emelkedik ki; pedig, a mint később látni fogjuk, ez nincs így. Fodor alatt nem közli.

¹ Magyarország családai, X. k. 678. o.

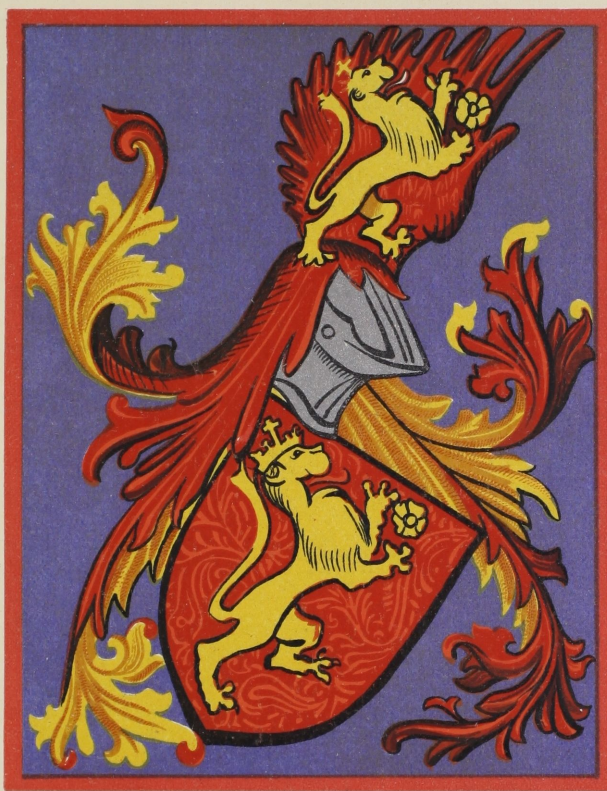
² Hunyadiak kora Magyarországon, X. k. 492—94. l. a czimereslevél teljes, itt-ott hibásan olvasott szövege.

¹ *Bárczay*, A heraldika kézikönyve, 446. o. hibásan Györgynek mondja és a társszerző Fodor Jánost elhagyja.

² Eredetije az Orsz. Levéltárban, DL. 24763., régi jelzete NRA. f. 828. Nr. 8. *Csergheő* az *Arch. Ért.* 1886. évf. 366. o. tévesen írja, hogy a M. Nemz. Múzeum levéltárában őriztetik.

³ dependunt-ból kijavítva.

Turul, 1904. évf. 36. laphoz.

ULLMANN J. FIA BUDAPEST.

A SZEPESY ÉS FODOR CSALÁD CZÍMERE 1456-BÓI.

Már *br. Nyáry*¹ a Thurzó-család czimeresleveleként szerepelteti; közli is a czimert több hibával, a melyeket azután *Csergheő*² helyesbített.

Nyáry nyomán került bele a Siebmacherbe is, «*Stammwappen der nachm. Thurzó*» megjegyzéssel, csak hogy hibásan, mert a leírás és az ábra szerint az oroszlán a rózsát csak elkapni készül, valójában pedig tartja; a szöveg alján egyszerűen megjegyzi, hogy a czimereslevelet Szepesy Gergely és Fodor János kapja. A Siebmacher pótkötetében pedig már a Fodor név alatt is közli a czimert, azzal a hibával, hogy a sisakdiszben lévő oroszlán feje *is ad koronát*, noha a szöveg világosan megmondja, *hogy nincs*. Ugyanebben a kötetben *Szepesy* név alatt, a szövegben határozottan helyreigazítja ezen czimereslevél felől eddig elterjedt azon teljesen téves és önkényes nézetet, hogy az a Thurzó-család czimereslevele volna; a 101. táblán azonban hiába keressük a Szepesy-czimert!

*Csoma*³ is Thurzó-czimernek állítja még «Az olasz renaissance a magyar heraldikában» cz. cikkében. *Csergheő*nek a Siebmacher pótkötetében tett helyreigazítására hivatkozva, *ismételjük tehát, hogy ezen czimerlevél soha sem volt sem a Thurzó-család, sem azok őseinek czimerlevele*, mert a két család közt összefüggést egyáltalán nem lehet megállapítani.

A jóval későbbi keletű Thurzó-czimer a meszteralakra nézve hasonlít ugyan a Szepesy-család ezen czimeréhez, úgy, hogy bátran lehetne ezen czimer későbbi átalakulásának venni, ha a kettőnek egymáshoz egyáltalán valami köze volna. A Thurzó-czimerre vonatkozólag bőséges adatokat talál az olvasó ezen folyóiratnak V. k. 8., 132. és VI. k. 21. lapjain.

Az egész — hosszú időn át fennállott — tévedés valószínűleg onnan származott, vagy származhatott, hogy a czimereslevél, a mint az annak hátán olvasható feljegyzésből kitűnik, 1600 február 9-ikén Lithasy Pál és István ajándékából Thurzó György birtokába került.

Valószínű tehát, hogy ezen időben az itt szóbanforgó Szepesy-család már ki is halt.

A bethlenfalvi Szepesy-család és Fodor János budai prépost czimere az armálison teljesen ép állapotban maradt reánk. A czimer vörössel keretelt, két alapra van festve; magassága 9'9, szélessége 8 cm.

Leírása a következő: Balra hajlott, háromszögű pajzs damaszkolt vörös mezejében balra fordult, nyelvét oltó, ágaskodó arany oroszlán, fején arany kereszttel diszitett koronával, két

mellső lábában arany rózsát tart; a csőrűsisak disze hasonlóan damaszkolt vörös sasszárny, melyben az előbbi oroszlán ismétlődik, azzal a különbséggel, hogy fején csak arany kereszt van korona nélkül Takaró vörös-arany. A czimer magassága 9'2, a pajzs 4'1, a sisak a diszszel együtt 5'4 cm.

A czimer nemcsak az V. László király által adományozott, eddig ismert czimerek, hanem egyáltalán a magyar heraldika összes alkotásai közt kitűnik. A Hunyadiak grófi diplomájától eltekintve, méltán sorakozik a *Leövey*, *Buday*, *Disznósy* és *Sirokai* armálisokhoz, melyek közül csak a Disznósy-családé szebb kivitelű; miként a Leövey czimerben, úgy ebben sincs ércszin festve; az arany helyett mindenütt sárga van alkalmazva.

Azt hiszem nem csalódom azon föltevésemben, hogy az itt bemutatott Szepesy-czimert és a Sirokai, Fricsi, Hedri és Berthóti családoknak 1456 február 24-ikén kelt czimerét egy és ugyanazon festő készítette; annyira egyezik e kettő nemcsak a külsőségekben, hanem szerkezet tekintetében is.

A czimereslevélben említett Szepesy Gergely és édes testvére Fodor János budai prépost személyét, illetve családját illető semmiféle adatot sem sikerült feltalálnom.

HORVÁTH SÁNDOR.

Az Üchtritzcsalád.

Ő Felsege báró Üchtritz Emilt magyar grófi rangra emelte Várkonyi gróf Üchtritz-Amadé név alatt. A magyar főrangú családok száma tehát szaporodott egygyel.

Az Üchtritzeknek magyarországi ága leányágon utódja a Várkonyi Amadé ősi magyar grófi családnak, a melynek története azonban általánosan ismeretes nálunk. Ismeretlen ellenben az Üchtritzké s így nem lesz fölösleges az új magyar mágnás család nemzedékrendi történelmét előadni.

A Nuchterwz (később Uchterwz, majd a XV. század végétől kezdve Üchtritz) nemzetség multja a monda homályában vész el. A régi bárdok énekei őket is azok közé a lygiai és quád lovagok közé számítják, a kik Kr. u. 9-ben Quintilius Varust a vitéz Hermann vezérlete alatt seregestől megsemmisítették a teutoburgi erdőben. E szerint a családnak már ötszáz esztendővel a szláv bevándorlás előtt virágoznia kellett Németországban.

A mi a történelmi valót illeti, a család kétségtelenül a meiszeni ősnemességhez tartozik. Első ismert ősök az a Nuchternz lovag, a kire

¹ A heraldika vezérfonala, 152., 153. l.

² Turul, V. k. 132. és Arch. Ért. 1886. évf. 366., 367. ll.

³ Turul, XI. k. 157. és 163. l.

Mnatha cseh herceg rábizta Flyns pogány isten védelmét. A kőből faragott bálvány a Flyns-hegyen állt az Óriás hegység északi lejtőjén s védelmével együtt járt a Marklissától a hegyhát legmagasabb csúcsáig az egész termékeny vidék uralma. Saját hatalmának biztosítására és a vidék oltalmára a lovag kis birodalmának közepére építette Schwerta várát, a melynek romjai ma is látszanak. Idővel az Üchtritzek négy törzsre oszoltak: a Schwerta, Steinkirch, Grossendorf és Lützschena-törzsre, mely utóbbi 1889-ben János báróval fiágon kihalt. A Steinkirch- és Grossendorf-törzsek virágznak ugyan, de minket magyarokat csupán a legidősebb, a Schwerta-törzs érdekel, Ennek a most már magyar törzsnek ez a nemzedékrendi történelme a fiágon kihalt vonalak mellőzésével:

1. *Nuchternz I. Nikol*, Schwerta, Messersdorf és Gebhardsdorf ura (1187—1237) kezdi meg a szakadatlan történelmi nemzedékrendet. Fia:

2. *Nikol Heintze* (1240—1269). Fia:

3. *Gáspár Antal* (1282—1322). Fia:

4. *I. Hanz* (1330—1379). Fia:

5. *Poppe* (1390—1414). Fia:

6. *II. Hanz* (1425—1451). II. Hanznak idősb fia, Basztián (sz. 1448, † 1525) Schwerta, Messersdorf és Gebhardsdorf ura lett, de vonala 1592-ben kihalt unokájával, IV. Hanzzal. II. Hanz ifjabbik fia, I. Antal Hauspachot és Fugat örökölte.

7. *I. Antal*, Hauspach és Fuga ura. Fia:

8. *Üchtritz III. Hanz*. III. Hanznak három fia ismét három vonalra osztotta a családot. Ezek közül V. Hanz Osterholz ura lett. Az ő unokája unokájának, II. Kristófnak († 1693) hitvese, von Metzrad Krisztina alapította a családi hitbizományt 1700-ban, de az ő utódjai már fiával, Hanz Kristóffal kihaltak 1698-ban, a vonal másik ága pedig 1767-ben halt ki Kristóf Ernővel, Gebhardsdorf urával. III. Hanz másik fia, Fábrián Tirnewant örökölte, de vonala már unokájával, V. Antallal kihalt 1632-ben. A harmadik fiu, II. Antal lett a magyar vonal őse.

9. *Üchtritz II. Antal*, Hauspach és Fuga ura. Fia:

10. *Üchtritz I. Ábrahám*, † 1595. Neje: von Gersdorff Márta. Fia:

11. *Üchtritz II. Ábrahám*, sz. 1591., † 1567. Első neje: von Gersdorff Mária, Gersdorff Gáspár és Metzrad Eszter leánya. Fia:

12. *Üchtritz Gáspár Ábrahám*, szász-merseburgi főlovászmester, sz. 1635., † 1681. Neje: von Dieskau Margit, sz. 1638., † 1688., Dieskau Jeromos és von Schick Ágnes leánya; Dieskau Jeromos (sz. 1565., † 1625.) és Pflug Anna († 1635.), továbbá Schick Farkas Detre és von Miltitz Orsolya unokája. Fia:

13. *Üchtritz Keresztély*, sz. 1668., † 1723. Neje:

von Witzleben Anna Katalin, sz. 1669., † 1727. Witzleben Ádám György (1638—1695) és von Harstall Anna Szabina (1643—1697) leánya; Witzleben János Ernő és von Cornberg Anna Szabina, továbbá Harstall Ádám György és von Eschwege Anna Borbála unokája. Fia:

14. *Üchtritz Károly Emil*, sz. 1694., † 1775., Wangenheim, Haina, Tüngeda, Hochheim ura, Ponitz ura és Gebhardsdorf hitbizomány ura. Neje 1745: von Opper Dorottya Krisztina, sz. 1724, † 1775., Opper Ehrenfried (1687—1757) és von Planitz Krisztina leánya; Opper János György (1635—1696) és von Koseritz Márta (1644—1711), továbbá Planitz Károly Ágost (1671—1735) és von Zehmen Krisztina (1679—1754) unokája. Fia:

15. *Üchtritz Károly Sigmond Emil*, † 1849. Neje 1776: von Opper Karolina Augusztina Franciska, 1759—1810. Fia:

16. *Báró Üchtritz Emil*, sz. 1783., † 1841. Neje 1806: báró Werneck Henrietta, sz. 1782., † 1858., báró Werneck Ferencz altábornagy († 1806) leánya. Fia:

17. *Báró Üchtritz Emil*, sz. 1808., † 1886. Első neje 1841: Várkonyi gróf Amade Dominika, sz. 1809. † 1875., gróf Amade Ferencz (1786—1823) és gróf Payersberg Jozefa leánya, gróf Amade Antal (1761—1835) és gr. Esterházy Anna († 1830) unokája, gróf Amade Tádé és Nyáry Sónia grófnő kisunokája, báró Amade Péter és Somogyi Erzsébet dédunokája. Fiai:

18. I. *Várkonyi gróf Üchtritz Amade Emil*, sz. 1841. Neje 1875: von Üchtritz Viktória az Üchtritz-Grossendorf-házból, sz. 1857., von Üchtritz Ottó (sz. 1824) és Wartensleben Olga grnő leánya. Fia:

19. *Várkonyi gróf Üchtritz-Amade Emil*, szül. 1875.

18. II. *báró Üchtritz Sigmond*, szül. 1846.

Ez az új magyar grófi család teljes fiági ősvonala. A család ezen ágának még csak két itt eddig nem említett élő tagja van: Üchtritz Sybilla urnő, a ki 1846-ban született, Üchtritz Pál szászmeiningeni főudvarmesternek (1809—1884) és Gablenz Mária bárónőnek (1808—1881) leánya, Üchtritz Károly szász nagyhercegi kamarásnak 1786—1828) és von Speszhardt Ágnesnek († 1828) unokája és a fenn említett Üchtritz Károly Sigmond Emilnek († 1849) kisunokája; továbbá Üchtritz Henrietta, sz. 1820-ban, 1845 óta Nostitz-Rieneck Sigmond gr. neje, 1890 óta pedig özvegye, báró Üchtritz Emilnek († 1841) és báró Werneck Henriettának († 1858) leánya.

Az Üchtritz-Schwerta törzsnek ez az öt tagja él jelenleg s az új grófi család fentartása egyedül az ifjabbik Emil grófnak a feladata.

ANTONIDES.

A Subity nemzetség.

Wertner Mór a Századokban¹ folytatja a Turulban² megkezdett kritikáját Karácsonyi János nagybecsű, sőt páratlanul álló munkája fellett. Nem lehet hivatásom e kritika jogosult vagy jogosulatlan voltát taglalni, de úgy látszik, hogy a Subity nemzetséget illetőleg igazsága van. Azt mondom, hogy úgy látszik, mert minden esetre feltűnő azon körülmény, hogy a Brebiriek csakis a XV. században nevezik meg nemzetségüket, a Zrinyiek meg épen a XVI. században. Hiszen a Becsey család 1342-ben, tehát a XIV. században, világosan Becse-Gergely nembelinek mondja magát, pedig — csak női ágon származott e nemzetségből.

Wertner határozott kijelentései tehát még koraiak. Nagyon valószínű, hogy a Zrinyiek stb. egyenesen a Subity nemből származtak, de az is lehetséges, hogy csak női ágon eredtek belőle, sőt az sincs kizárva, hogy csakis a XV. és XVI. század genealogusai keverték össze a Subity és a Subichievich nemzetséget. Ezen kérdést csak beható kutatás és minden adatnak lelkiösmeretes mérlegelése fogja eldönthetni. Talán a következő adat is utmutatásul szolgálhat.

A Kállay család XVI-ik századbeli okleveleinek elenchusában³ a következőket olvashatjuk:

No. 500 (de anno 1580.). Privilegiales Rudolphi Regis sive confirmatorie quaternarum quarundam literarum Andreæ II., Belæ IV., Ludovici et Sigismundi Regum Hungariæ privilegialium, majoribus et progenitoribus familie Melith de Briber... propagatorum, quarum:

Primæ sunt: 1223. (= III I. 402.)

Secundæ sunt: 1251. (= 25. VII. 319/222.)

Tertiæ sunt: 1345. (IX 2 492.), ad petitionem magistri Gregorii filii dicti Comitis Budyzaei in anno 1366 transsumptionaliter renovatae.

Quartæ sunt: Donationales Sigismundi Regis super omnibus et quibuslibet possessionibus ac iuribus possessionariis, tam in tenutis et territoriis civitatum Jadræ et Sibenici, quam comitatu Oztrovice et districtu Ruka in Regno Croatiae exist. habitis, per fideles Mykach filium Marci, Jacobum filium Pauli et Joannem filium Nobiles de Berberio generationis Subych vel eorum alterum, seu progenitores fratres et proximos ipsorum prædictæ generationis Subych quibuscunque personis aut aliis infidelibus, Venetisque Regiæ Majestatis æmulis adhiærentibus venditis et obligatis emanatæ. Anno 1412. KÁLLAY UBUL.

Az Ó-Marjayak nemzetsége.

A Turul 1900-ik évfolyamának 155-ik lapján azon állítást kockáztattam, hogy az Ó-Marjayak az Ákos nemzetségből származnak. Ér-

¹ 1903. 453—461 l.

² Turul 1902. évf.

³ Eredetije a Magyar Nemz. Múzeumban, Klay állt.

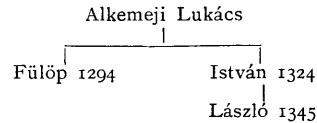
veim — úgy látszik — nem voltak elég meggyőzőek, mert Karácsonyi nagy munkájában az Ákosok között az Ó-Marjayakat nem említi. Új érvek után láttam, s azokat is találtam.

Ugyanis, mint épen Karácsonyinál olvasható¹ a Bebek—Csetneky ág birtokai voltak Sajó-Vámos és Pálfalu is (Borsod vármegyében). Ezen községekhez nagyon közel fekszik a mai kemeji puszta, Zsolca és Sajó-Lád vidékén,² mely valaha Al-Kemej név alatt az Alkemejieket uralta. Ezen a vidéken volt az Erne bán ága is birtokos.³

Az Alkemejiekéről a következő adatokat ösmerem:

III. Endre király korában az egri káptalan Zbuska⁴ nevű földét bizonyos Alkemeji Lukács fia Fülöp foglalta el erőszakosan, sőt a káptalan jobbágyait le is nyakasztatta, később magába tért és a birtokot visszaadta. A káptalan nem késett a birtokjogot szorgalmazni, és erre csakugyan királyi szentesítést is nyert (1294).⁵ De az Alkemejiek tovább is nyugtalanították a káptalant és különösen István mester igérete ellenére sem Zbuska elfoglalásáról le nem mondott, sem az új határjáráshoz beleegyezését nem adta (1324).⁶ Alkemeji László Zbuskát 1345-ben elpusztította, sőt a káptalan tizedét is lefoglalta.⁷

Pesty az Alkemejiekéről a következő nemzedékrendi töredéket közli:⁸

De épen az Ó-Marjayak birtoka volt Kemej és (Sajó) Arnót;⁹ a nemzedékrendi adatok egyezvén, Alkemeji Lukácsban az Ó-Marjaiak őseit kell felösmernünk. Már most, ha tekintetbe vesszük, hogy az Ó-Marjayak birtokai Borsodban a Bebek-Csetneky ággal, Biharban az álmosdi Csirékkal voltak szomszédosok, hogy Vasad részben a Bebek-Csetneky ág, részben az Ó-Marjayak birtoka, végre hogy a Bebek-Csetneky ág ősenek, Máténak egyik fia Fülöp, Fülöpnek fia Lukács, Lukácsnak fia Lukács, míg az Ó-Marjayak őse Lukács, ennek fiai Fülöp és Lukács, a birtokviszonyokból, meg a Fülöp és Lukács nevek ismétlődéséből egész biztos-

¹ Magy. nemz. I. 111 l.

² Csánki I. 174. l.

³ Karácsonyi L. 115. l.

⁴ Pesty Frigyesnél (Magyarország helynevei I. 51) Buska. Ma puszta Ernót és Sajó-Pálfalu között.

⁵ Pesty i. h., idézve: egri kápt. magán lt. Nro. VIII. Buska.

⁶ u. o. idézve: u. ott 1324. évből.

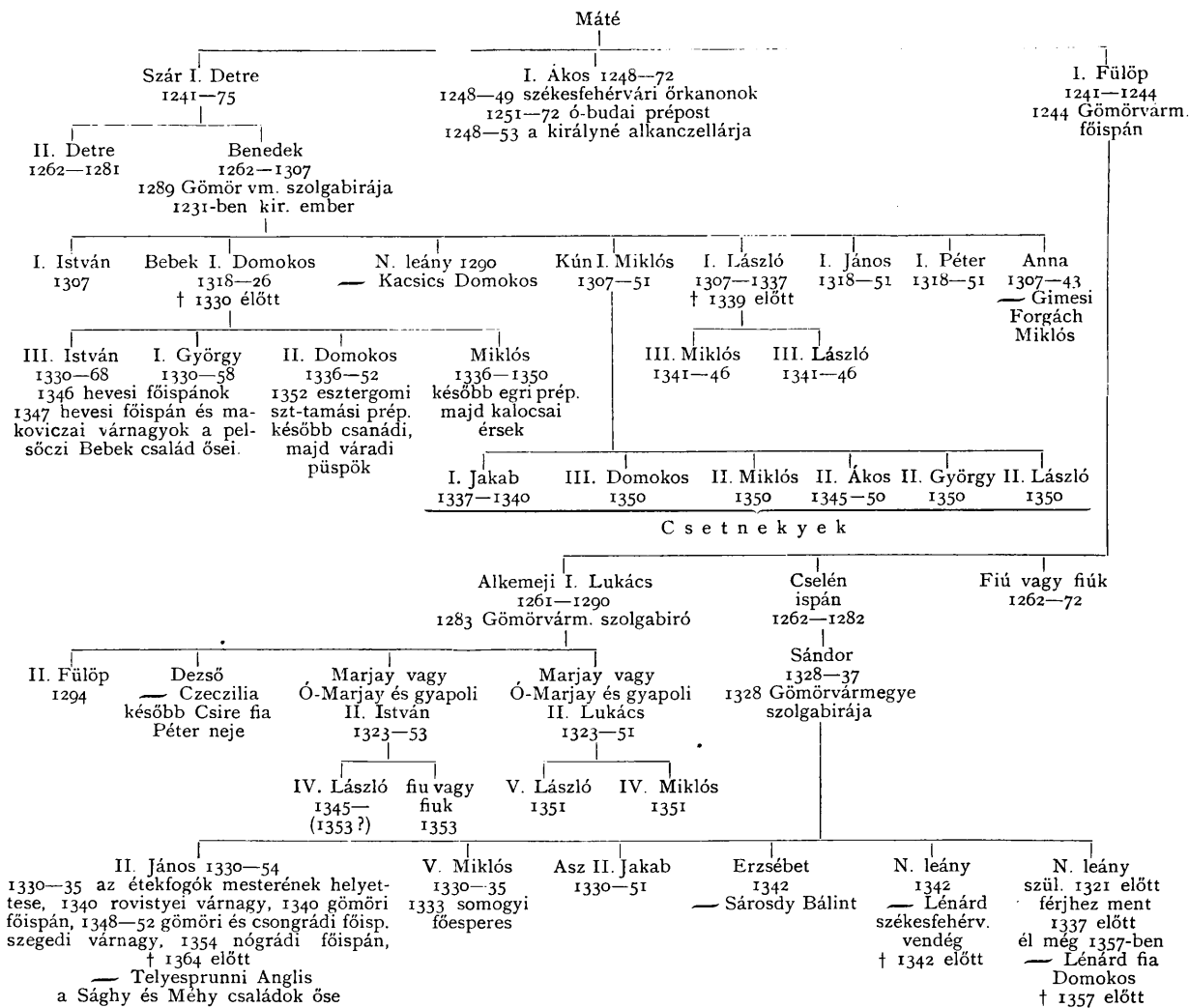
⁷ Ugyanott.

⁸ Ugyanott.

⁹ A VI. 62—63 l.

sággal megállapíthatjuk, hogy — mint ezt már a Turulban 1900-ban is kifejtettem — az Ó-Marjayak az Ákos nemzetségből, még pedig a Bebek-Csetneki ág őseinek, Máténak Fülöp nevű fiától származtak.

Ezen adatok, meg Karácsonyi műve,¹ Wertner fejtegetései,² és Bunyitay adatai³ alapján az Ákos nemzetség ezen ágának, — melyet legokosabb ha egyelőre Máté ágának nevezzük — nemzedékrendje így alakul (I. a táblát).

Az Ó-Marjayak genealogiáját bővíti a következő ösmeretlen adat is:

A Kállayak és álmosdi Csirék között a XV. században hosszas per folyt. Ezen per alatt többek között azt is bebizonyítják, hogy bizonyos Czecczilia urnő valaha Dezsőnek, Lukács fia István édes fivérének (frater uterinus), majd álmosdi Csire Péternek volt felesége.¹ Tévestehát Bunyitay azon kombinációja, hogy Czecczilia Ó-Marjay Lukács leánya lett volna, sőt ezen adat alapján az is kétséges, hogy apját

csakugyan Lukácsnak hívták-e? s nem hibás okmányolvasás tette-e Lukácsot apjává «consortis Deseu patris Stephani condam filii Lucachy» helyett «consortis Deseu fratris Stephani, condam filie Lucachy»-t olvasván.

Ha már az Ákos nembeli Ó-Marjayaknál vagyunk, egy füst alatt az álmosdi Csiréknek Karácsonyinál közölt⁴ nemzedékrendjéről is meg akarok emlékezni. Wertner Mór — külön-

¹ Kállay lt. XV. századbeli iratok III. Elenchusa nro. 1103 ad annum 1471.

² I. h. 95 l.

³ Turul. 1899. 172-93. l.

⁴ III. 278. l.

⁵ I. h. 98. l.

ben elfogult — kritikájában e nemzedékrendről írja: «Szerző szerint Csire 1261-ben él, fiának fia László pedig még 1432-ben is; már pedig azt, hogy atya és unoka között 171 évi időkülönbség legyen, sehogy sem tudjuk elhinni; itt legalább is egy nemzedék hiányzik.¹ A kronológiát illetőleg Wertnernek igaza van, de hogy csak egy fél iz is hiányzanék, kötve hiszem. *Az összes — többnyire kiadatlan — oklevelek szerint Csirének fia Péter.* Másutt kell a hibát keresnünk. A F. VII/3 41 alatt közlött oklevelet nem ösmerem, mégis hamisítványnak tartom, *sőt azt is kétségbe vonom, hogy Csire apja Álmos lett volna. Mert Álmos-ról nevezték a Csirék birtokát Álmosdot, de Álmosdot Csire a feleségével kapta.* 1406-ban Kállay Miklós bizonyítja, hogy «possessio Álmos, præterea equi equatiales qui hactenus sub potestate dicti Joannis et Ladislai Chyre existissent, annotato Chyre cum Domina avia ipsorum Joannis et Ladislai (t. i. Chyre)... data fuisset et assignata, et hoc vicecomiti et iudlium Cottus Zathmar constaret evidenter.»²

Hogy 1406-ban nem perelhettek oly háts lovakért, melyeket az asszony még a XIII. században hozott a családhoz, hogy erről az alispánnak biztos tudomása nem lehetett volna, világos. És az is valószínűvé válik, hogy Álmos nem Csirének, hanem Csire ösmeretlen nevű feleségének volt az apja (vagy nagyapja).

Karácsonyi nemzedékrendjén Csire Czezcilia nevű felesége is törlendő, mert Czezcilia Csire fiának Péternek volt a felesége.

KÁLLAY UBUL.

Még egyszer és utoljára a hűtlen Kozmafiakról.

A hűtlen Kozmafiaknak a Hont-Pázmány nemzetség szentgyörgyi ágához való tartozását legelőször dr. Wertner Mór³ állapította meg. Wertnernek ezen cikkét nem ismerve, tőle függetlenül én is ugyanazon eredményhez jutottam.⁴ Dr. Karácsonyi János elősmerte ugyan Hont-Pázmány nb. származásukat, de más ághoz sorozta őket.⁵ Wertner Mór azonban újfent a szentgyörgyi ágból való származást vitatja.⁶

Ezen kérdést végleg eldönti a következő adat. Mint idézett cikkemben kifejtettem, a Lónyayak Hont-Pázmány nb. I. Kozma (egy névleg ösmeretlen) leányától származtak. A Lónyayaknak egyik régi birtoka Namény. De Namény a vá-

radi regestrum szerint¹ egy bizonyos Sebös birtoka. Ha most ezen adatot tekintetbe vesszük, s a hűtlen Kozmafiak nemzedékrendjén szereplő egyének neveit összehasonlítjuk a Szentgyörgyi ág tagjaival, nem lehet kétségünk, hogy a hűtlen Kozmafiak csakugyan ez ágból származtak. De a bővebb bizonyítékokat, mint örömmel értesültem, majd Karácsonyi fogja kifejteni.

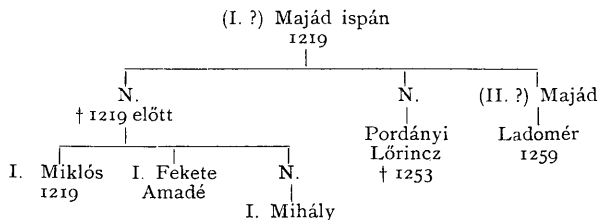
KÁLLAY UBUL.

A Gút-Keled nb. régiebb Majádiak nemzedékrendje.

E folyóirat hasábjain a Majádaikról már két cikk látott napvilágot.² Mivel az általam írt értekezés genealogiai adatai tévesek, kötelességemnek tartom azokat helyesbiteni.

Dénes fia Örkény csakugyan a Tomaj nemzetség sarja, mint ezt régebben sejtettem s azt Karácsonyi be is bizonyította.³

De tekintetbe véve a Wertner és általam felhozott érveket,⁴ Majád ispánban mégis a régiebb Majádiak őst kell felösmernünk. Karácsonyi táblázata⁵ alapján tehát a helyesbitett nemzedékrend a következő:

Kérdéses csak az lehet, hogy Ladomér nem I. Majád ispán fia-e? De a kronologiai adatok szerint inkább két Majád létezését kell feltételeznünk. Hogy Pordányi Lőrincz ez ágból származott, bizonyos, de biztossággal az iz szerint való származás ki nem mutatható.

KÁLLAY UBUL.

Urkund = Urkon kiejtéséről.

A Turul 1902. évi folyama 142. lapján azt olvassuk, hogy az oklevelekben említett régi Urkund = Urkon személynevet, mely helységnevül is szolgált, egyik írónk Urkony-nak, másik pedig (hihetőleg azért, mert a régi Buken személynév a mai Bökénynek felel meg) Örköny vagy Örköny-nek, egy harmadik írő meg Örkönd-nek ejti ki.

Tény az, hogy a régi Urkundból képződött

¹ Kandra K. kiad. 422. l. 298. sz.

² Turul 1901. 104—105 l.

³ Magy. Nemz. III. 113. l.

⁴ Turul 1902. 142—43. l.

⁵ Magy. Nemz. II. 33. l.

¹ Turul 1902. 26. l.

² Kállay it. Elench. III. Salt. XV. nro. 256. ad annum 1437.

³ Monatsblatt der herald. Ges. Adler. 189. sz. (IV. k. 77—80. l.)

⁴ Turul. 1900. évf. 29—31. l.

⁵ Magy Nemz. II. k. 234—237. l.

⁶ Turul. 1902. évf. 71. l.

Urkont manapság másképp mint «Urkon vagy Urkony» sem olvasni, sem írni nem lehet, mert az 1241., 1289., 1344., 1358., 1360., 1393., 1425. és 1429. évi oklevéli adatok szerint¹ Sopronvármegyében a Fertő partján állott Urkon helység régen Egyházas-Urkun, Urken, Urkun, Urk, Urkon és Urkund néven fordul elő; s miután ez a helység elpusztulván, annak határa Süttör helység területébe olvadt: ez utóbbinak egyik dűlője, ott, hol az egykori Urkun falu állott, mai napon is tényleg Urkon vagy Urkony nevét viseli.

Tehát a régi Urkon helyes kiejtését az élő mai Urkon vagy Urkony helynév határozottan megszabja; s ha a régi Tubul személynév a mai Tuboly családnévnek felel meg: akkor önként merül föl az a kérdés, vajjon az ősi Ubul személynévet is nem kellene-e manapság Uboly-nak kiejteni? _____ STESSEL JÓZSEF.

A Dessewffyek czimere.

A Turul mult évi utolsó füzetében a föntebbi czimen — F jel alatt a Dessewffyekről irt munkámról néhány megjegyzés látott napvilágot. Mivel legjobb tudomásom szerint ezen megjegyzések néhány tévedést tartalmaznak, helyreigazításul el kell egyet-mást mondanom a Dessewffyek czimeréről.

A czikkiró ur Cserneki Andrásnak 1444. évi pecsétjét páncczélós kar, rövid nyelvű buzogány-nyal) közönséges emblemának tartja, s azt mondja, hogy ez önkényt fölvett jelvény! Mi alapon állítja ezt a czikkiró ur, nem tudjuk; mert a bizonyítékokat elfeledi fölemlíteni, jobban mondva *ilyen bizonyítékok egyáltalán nincsenek*. Az ellenkezőre nézve azonban már vannak bizonyítékaink, II. Lajos czimerbővítő levele ugyanis a régi czimerkép szimbolikus jelentését magyarázván, világosan megmondja, hogy a Dessewffyek őse a tatárjárásban megmentette az ország zászlaját, bár ő maga a jobb kezét elvesztette. A mit II. Lajos király említ, az a családban a Dessewffyeknek ősi tradíciója volt, s erre nézve mindenestre az elveszett IV. Béla-féle, Csernekre vonatkozó adománylevelél nyújthatott volna közelebbi adatokat,² melyben bizonyosan le volt írva a család ősenek hős tette.

A valószínűség tehát azt mutatja, hogy a Dessewffyek, illetőleg azok ősei a Csernekiek nem önkényt vették föl a páncczélós kart a buzogány-nyal, hanem fölvették azt hadvezető ősök vitézi

tettének emlékére,¹ a mely tett fejében Csernek birtokába jutottak. Téved a czikkiró, ha azt hiszi, hogy a munkámban 1509-ből közölt másik pecséten a páncczélós kar *hosszu egyenes kardot tart*. Ez a pecsét (pajzsalakba foglalva) szintén buzogányt tart, csak hogy a buzogány feje nyomás által el van nyújtva, a mint az eredeti oklevélre nyomott pecséten világosan látható. S erről a buzogányról Lajos király elismeri, hogy a család *régi czimerének* kiegészítő része! Ez a második pecsét is azt bizonyítja, hogy a buzogányt tartó páncczélós kar nem önkényt fölvett emblema, mert hisz nem tehető föl, hogy az ilyen találmásra fölvett jelvényt a nagyon is elágazó család többi tagja is fölvegye. Már pedig az 1509-iki pecsét tulajdonosa Dessewffy Ferencz, Cserneki András dédunokáival áll egy vonalon! Tehát jó távol állanak egymástól, s mégis ugyanazt a jelvényt, illetőleg czimert használják. Ha a Dessewffyek a buzogányt tartó páncczélós karhoz őseik hadi érdemeit fűzték, egészen helyesen jártak el; mert hisz a hadi érdemek jutalmazására az ilyen motivumú czimer adományozása éppen nem szokatlan. Így Jersai László 1431 október 2-án a buzogányt tartó kart kapja czimerül, még pedig kiváló hadi érdemei jutalmául!

Ha a buzogányt tartó páncczélós kar csak olyan találmásra fölvett jelvény volna, akkor bizonyára gyakrabban találkoznánk vele. De hisz éppen a czikkiró ur említi, hogy a buzogányt tartó kar igazolására a XIV. és XV. századból mindössze csak két adat áll rendelkezésére. Az egyik egy alispánnak 1355-diki pecsétje, a másik pedig Cserneki Andrásé 1444-ből.

A czikkiró ur szememre hányja, hogy munkámban csak ezt a két «*sablonos*» pecsétet közöltem a II. Lajos uralkodását megelőző korból. Aki ismeri a Dessewffy család multját, szinte csoda számba veszi, hogy ez időből még két pecsét is fönmaradt. Hány hires, ősi családnak nem ismerjük czimerét, csak azért, mivel az emlékek elkallódtak; pedig, hogy voltak ilyenek, azt a többi fönmaradt emlék mutatja, hol török, tatár, kurucz, labancz nem pusztított. Hát bizony szívesen közöltem volna én többet is, ha lenne! S a czikkiró igen lekötelezett volna, ha az én sovány gyűjtésemet néhány ilyen pecséttel kiegészíti!

A czikkiró ur tévesnek jelzi «azon máskülönbén szépen stylizált XIV. századbéli czimert, melyet én a bevezető fejezet homlokdiszélül és a törzstáblán a család ősi czimere gyanánt közöltem. A Cserneki, illetve Dessewffy család —

¹ Wenzel VII. k. 125. l. — IX. k. 503. l. Hazai okmánytár I. k. 187. l. Soproni oklevéltár. I. k. 187., 289., 325., 517. l. — II. k. 99., 132. l.

² IV. Béla adományleveléről van is szó egyik 1488-ik évből eredő okiratban.

¹ Hisz maga a királyi szöveg világosan mondja: «*quamvis alioquin ex nobili prosapia et antiquo, neque insignibus carentē stemmata oriundos*» (Jól lehet egyébként is nemes nemzetségből és régi idők óta már czimerrel bíró nemes törzsből származtak).

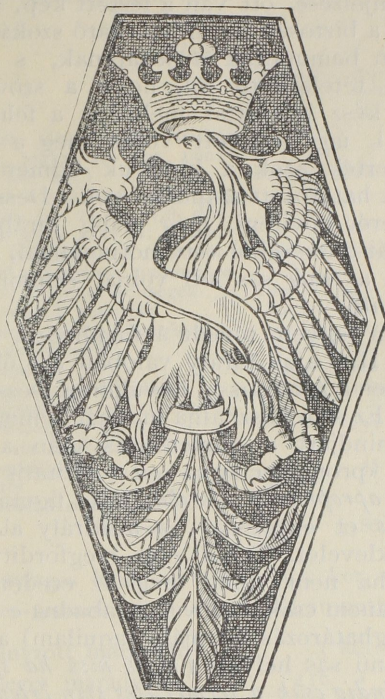
irja a czikkiró ur — e cimert ilyen alakjában sohasem használta!»!

Ebben teljesen igaza lehet a czikkiró urnak, és én csak annyi megjegyzést teszek rá, hogy a munkámban sehol egy szóval sem említem, hogy a Dessewffyek e cimert *ilyen alakban* használták. Pedig teljes joggal említhettem volna, hiszen II. Lajos király cimerebővítő levele a család régi cimere — a melynek eredetije sajnos elveszett — motívumaira nézve pontosan és helyesen megállapítja. A legeredetibb a dologban, hogy a mi miatt a czikkiró engem hibáztat, azt ő maga is elköveti; mert hisz minden megjegyzés nélkül lenyomatja az általam összeállított cimert. A mit én itt egyszer megtettem, azt kiváló heraldikusok nem egyszer megcselekedték, hogy t. i. töredékes emlékekből rekonstruálták a régi cimereket. Ilyen rekonstrukciók majdnem az összes nemzeti czimereink, pedig ezek közt egy sincs olyan, a melyről emlékek alapján állithatók, hogy a rekonstruált formában viselte a nemzetség egyik XII—XIII. századbeli tagja. Holott ezzel szemben mi még egy hiteles pecsétre is hivatkozhatunk, a mely a cimert — a stilusbeli eltéréstől eltekintve — egészen úgy mutatja, a mint azt hibáztatott rajzunk ábrázolja. Ez pedig a Dessewffy Ferencz pozsegai alispán 1509-diki pecsétje, a mely ugyan a mai állapotában nagyon töredezett, de a melyen még ki lehet venni a buzogányt (s nem pallyt) tartó kart, és azt, hogy a pajzson egykor sisak is volt. S mi lehetett volna ennek más a díse, mint a II. Lajos király diplomájában pontosan körülírt tollforgó?!

A czikkiró ur további fejtegetésében egy föltűnést keltő merész, de mindenesetre téves állítást bocsát napvilágra. Azt állítja ugyanis, hogy a Dessewffyek, a kiknek eredeti nemesi cimerelevelükön kívül bárói és grófi diplomáik is vannak, *négyszáz év óta hibásan* használják czimereikben a barna sást, mert őket a lengyel «koronás ezüst sas»¹ illeti meg. A czikkirónak e merész állítása ugyan már a négyszáz éves ususon is megdőlt, de hát az ususon kívül még kézzelfogható bizonyítékok is vannak, hogy a Dessewffyek joggal és helyesen használják a barna sást, sőt *csakis a barna sást használhatják*.

¹ A lengyel cimereben a sas *nem ezüst*, hanem természetes fehér színű. A Jagelló-könyvtár igazgatója Estreicher ur e tárgyban hozzá intézett megkeresésemre 1898. december 21-én 443 sz. a. Krakóból a következőket írta nekem: «Das polnische Landeswappen (weisser Adler) nahm zu verschiedenen Zeiten verschiedene Umrisse an. Gegen das Jahr 1525 wurde eine Form gebräuchlich, die vom König Sigismundus I. angenommen, nach ihm «Zygmuntowski» heisst, und man findet in sämtlichen Büchern, Urkunden und epigraphischen Monumenten aus der Zeit 1506 bis gegen die Neige des XVI. Jahrhunderts nur diese Form; höchst wahrscheinlich also meinte man auch diese Form in dem von Ludwig II. 1525 ausgestellten Diplome». —

Megvallom, hogy míg az eredeti cimerelevelét föltalálnom nem sikerült, magam is abban a nézetben voltam, hogy a fehér sas használható jogosan s így a Dessewffyek bárói és grófi cimereiben tévedés történt. A mikor azonban az eredeti cimerelevelét kezembe került, meggyőződ-

tem, hogy téves volna, sőt határozottan a királyi adomány ellenére való lenne, ha a Dessewffyek ujabban a fehér sást vették volna föl. Az, hogy a király kitüntetésül saját cimereinek egy részét adományozza, nem szokatlan dolog. A bevett szokás azonban az ilyen adományoknál az volt, hogy a királyi cimere adományozott része, vagy színben, vagy más valami vonásban, az eredetitől eltért. Ezt az eljárást *cimertörésnek* nevezzük. Nagy Lajos is a saját cimere adományozta Breznó-Bánya városának, de egészen ellenkező színekkel.

Igy történt ez a Dessewffyek cimereinél is. Mert mit is mond az oklevél? «Superaddimus aquilam gerentem in capite coronam auream», tehát a mint a koronánál, mely pedig rendesen arany, tiszta pleonasmus az *auream*, az *aquilam*-

Később még ezekről nyertem értesítést: «Der polnische weisse Adler ist authentisch mit weisser Naturfarbe gemalt.» Végre: «Zunge, Füße und Krallen des polnischen Adlers sind weiss, und die Krone in Gold.» A rendelkezésemre bocsátott fényképekről a sas alakja is pontosan megállapítható; ez pedig mindenütt *stilizált*, mint az itt közölt ábrán, a mely az 1520 körül készült krakói Jagelló-kápolna egyik faragványán látható. Tehát a Dessewffy-cimere sasa alakjában sem felel meg a lengyel királyi cimere fehér sasának.

nál épp megfordítva nagyon is szükséges volna az *albam* vagy *candidam* jelző, mert hisz azért, hogy a koronás saszast adja a király, csak az ő czimere *genus*-át a saszast, nem pedig a *species*-ét: a *fehér* saszast adja, ez világos. De tegy k f l, hogy a szövegíró feled kenys g b l maradt ki a sas színjelz se, ott van a festett kép, melynek v zlatat, a biztosan meg llap thato szokás szerint előzetesen bemutat tt  a királynak, s az csak már nem tételezhető f l, hogy a szöveg is, a festő is kész akarattal mellőzze a fehér sz nt, ha az t. i.  gy festetett volna meg a tervben, hisz ismert k azok a királyuk czimerét. Itt a királynak határozott szándéka volt a Dessewffyek  si czimerét b viteni, még pedig királyi kegyb l a saját czimeréből vett motivummal, de hogy ez éppen a *fehér* sas lett volna, semmivel sem bizony thato.

De  m legyen, tévedt a fogalmazó, tévedt a festő, és II. Lajos király valóban azt óhajtotta, hogy éppen a *fehér* sassal bővüljön a Dessewffyek czimere. Ez sem használna ma már semmit, mert ott j n mindjárt a czimerleírás után a rendes formula: «prout hec arma seu nobilitatis insignia stb. *suīs ap propriatis coloribus* stb. figurata sunt *distinctius* et expressa», s a király alá is írja ezt az oklevelet. Tehát épp megfordítva, az a kérdés: ha nem volna meg az eredeti festett czimer, hanem csak a szöveg, szabadna-e az általános meghatározás alapján (aquilam) a természetes színű helyett (*mert hisz ha színjelzés nincs, mindig csak a természetes szín értendő*)  nk ny leg belemagyarázni egy olyan színű saszast, a melyet a szöveg egyáltalában nem említ? Mind-ezeket összevéve kénytelen vagyok czikkíró ur állításával ellenkezően azt állítani, hogy semmi alap sincs arra a föltevésre, hogy a festett czimer eltér a szövegtől s hogy negysz z éves abusznak állittassék az egyedül helyes koronás *barna* sas használata. Nem érvényesült, mert nem is érvényesülhetett a család további czimerb v t sein l sem a fehér sas, mert nem is lett volna semmi jogi alapja, hogy a II. Lajos által adományozott s általa aláírásával is szentesített természetes színű saszast f lcser lj k más színével. A «bona fides»-r l, e hatalmas és minden védő argumentumot fölöslegessé t v  okról nem is szólva, mely pedig negysz z éves gyakorlattal van igazolva, helyes érzékünk volt a b r i és grófi rangra emelt Dessewffyeknek, hogy a saszast mindig megtartották olyan szín nek, mely leginkább megfelelt az őseiknek adományozott sas szín nek.

Mennyire mérvadó és kötelező a czimerlev lben adományozott festett czimer, határozottan bizonyítja a *sisakdisz* is. Erről a szöveg egész  ltal nossg ban azt mondja: a sisak csúcsán van a fehér színben festeti *tollbokréta* («supra verti-

cem galee est *crista* albo colore depicta»), és nem írja körül milyen és hány tollból áll a tollbokréta, de a festett czimerk pen — a melyre a király a szövegben utal — világosan látjuk a *h t fehér strucztollb l*  ll  sisakdiszt!

Azt, a mit a czikkíró ur a pajzstart kr l * ltal ban* mond, r sz nk r l is helyesnek v lj nk; azt azonban, hogy a Dessewffyek a II. Lajos király czimerb v t  levelére festett pajzstart kat *t ved b l* használták olyanokul folytatólag, nem írhatjuk alá. Mert a Triton és a Nereida itt, ha nem is expressis verbis kijelentett királyi akaratból, hanem *de facto* pajzstartók. Hiszen csak meg kell nézni a Dessewffy nemesi czimer Tritonj t jobbf l, a Nereid j t bal f l, a mint *két kézre fogva markolva tartják a pajzsot*, mindenki meggyőződhetik r l, hogy itt nem a czimerfestő önkényesen alkalmazott diszit  motivumair l, hanem határozottan pajzstart kr l van szó, melyek jogos használatát épp a szöveg állapítja meg «prout hec arma» stb. szavaival.  s vajjon akkor, a mid n a király a Dessewffyeket pallosjoggal ruházza f l, régi nemességüket megujítja és régi czimerüket, különös kegyelme jelölő, *saját czimerének egy részével bővíti meg*; nincs-e eléggé indokolva a pajzstartók adományozása is? ! Hogy a czimerb v t  levél szövege ezekről nem sz l, az magától értetődik, mert telamonokat czimerlevelekben *extra*  s *expresse*  psissimis verbis csak a XVII. századtól kezdve kezdettek adományozni az uralkodók.  pp azért nem értem czikkíró ur azon állítását: «hogy joga van bárkinek királyi adomány nélkül is telamont használni, mert ahhoz királyi adomány nem kell». Igenis, a mióta a pajzstart kat a királyi adom nylevelekben szóval is f lhozz k, azóta a királyi consensus ezekhez épp  gy megkivántatik, mint a czimer egyéb r sz ihez. Ott van pl. az  d mf ldi és k ln i Bornemissza család czimere. A család önkényesen fölvett és használt k t szir nt pajzstart kul, de mikor hitelesített egysz r a czimere, mivel a két syr n az I. Ferdinánd által adományozott eredeti armalisban el  nem fordult, hiába volt a hosszú használat, még sem hitelesített az a szir nekkel, hanem csak azok nélkül.

Mindezek alapján ujra és határozottan állítom, hogy a Dessewffyeket csak is  gy, abban az alakban és azokban a színekben illeti meg a czimer, a hogy azt nekik II. Lajos király 1525 április 9- n saját kezeir s val és pecsétjével megerősített czimerb v t  levelében, festett alakban is adományozta; azért f lhimom, s t kérem a Dessewffyeket, ne hagyják magukat bármily tudományosnak látszó magyarázattal tévútra vezetetni, hanem ragaszkodjanak tovább is ahhoz a diszes és egyedül helyes czimerhez, a mit nekik dicső  s k, Dessewffy János megszerzett.

 BLE GÁBOR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1904 február 25-ikén tartotta meg ez évi első ülését, melyen báró Radvánszky Béla elnöklete alatt Bánó Főzsef és Fejérbataky László másodelnökök, Boncz Ödön, Borovszky Samu, id. Daniel Gábor, Dézsi Lajos, Emich Gusztáv, Éble Gábor, Kollányi Ferencz, Makay Dezső, ifj. Reiszig Ede, Soós Elemér, id. Szinnyi Főzsef, Varjú Elemér ig.-vál. tagok, Schönherr Gyula titkár, Áldásy Antal jegyző és Tóth Árpád pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, Varjú Elemér ig.-vál. tag felolvassa Csoma Főzsef «Magyar Nemzeti Czimerek» című munkájáról szóló ismertetését, mely a Turul legközelebbi füzetében fog megjelenni.

Ezután a titkárnak és jegyzőnek öt éves megbízásuk lejártával megüresedett helye tölthetett be titkos szavazás útján, melynek eredményeként a beadott 19 szavazat közül 17 szavazattal két üres szavazó-lap ellenében dr. Schönherr Gyula titkárrá és dr. Áldásy Antal jegyzővé az 1904-8. évek tartamára újból megválasztottak.

A folyó ügyek élén új tagok felvételtek: a pártoló tagok sorába gróf Pálffy Sándor Marcheggen (aj. a jegyző), az évdijas tagok sorába dr. Goszthony Mihály Bárdibükkön és Desseffy Antal Vésén (mindkettőt ajánlja Sárközy Imre).

A pénztárnok kimutatása az 1903. év számadásairól, a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlításával, a következőkben terjesztetett elő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1903. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredmények egybevetése.

	Bevétel.		
	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbözet K. f.
1. Pénztári maradvány 1902-iki évről	310 63	310 63	—
2. Értékpapírok kamatai (24.800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelzálog hitelbanki nyer.-kölsönkötv. után 4%)	1000	1000	—
3. Be nem fizetett alapítványok után 5% (5400 kor.)	270	230	40
4. Tagdíjak:			
a) pártoló tagok után	2500	2519 80	+ 19 80
b) évdijas tagok után	2700	2813 60	+ 113 60
5. A Nemzeti Zsebkönyv kiadására a takarékpénztárban elhelyezett összeg (82 11 kamatok)	400	482 11	+ 82 11
6. A társulati kiadványok eladásából:			
a) A Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	400	400	—
b) egyéb kiadványokból	200	151 86	+ 48 14
7. Alapítvány-befizetés	200	—	-200
8. Postai megbízások költségeiből megtérülés	35	44 57	+ 9 57
9. Rendkívüli bevétel	20	50 42	+ 30 42
Összesen	8035 63	8002 99	- 32 64

A tényleges bevétel e szerint 32 kor. 64 fillérrel kevesebb az előirányzatnál (figyelembe veendő, hogy alapítvány-befizetés nem volt).

	Kiadás.		
	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbözet K. f.
1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600	1600	—
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai (a) 24 írói díja, ivenként 48 k. 1152 k.; b) szerkesztés ivenként 10 k., 240 kor.)	1392	1400 50	+ 8 50
3. A Turul 4 füzetének nyomtatása és egyéb nyomdai költségek	2900	2695 10	- 204 90
4. Szinnyomatok készítése	600	600	—
5. Metszetek, rajzok készítése	300	700 52	+ 400 52
6. Postai megbízások	80	71 10	- 8 90
7. Irodai átalány	120	120	—
8. Társulati szolgáló díjazása	120	120	—
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb.	250	233 16	- 16 84
10. A Nemzeti Zsebkönyv II. részének munkálataira	400	45 70	- 354 30
11. Tökésítés	200	—	- 200
12. Rendkívüli kiadás	20	—	- 20
Összesen	7982	7586 08	- 395 92

A tényleges kiadások tehát 395 kor. 92 fillérrel kevesebbet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány --- 53 kor. 63 fill.

Tényleges maradvány --- 416 " 91 "

A többlet tehát 363 kor. 28 fill.

Vagyonszállás 1903. decz. 31-ikén:

1. Értékpapírokban (24,800 kor. koronajáradék, 200 kor. jelz. hitelbanki nyer. kölcs.-kötvény) --- 25,000 kor. -- fill.
 2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok --- --- --- 4400 " --- "
 3. Kötelezvény nélküli alapítványok 1000 " --- "
- Az alapítványok összege --- 30,400 kor. --- fill.
4. Az 1903. évi pénztári maradvány 416 " 91 "
- Összes vagyon --- 30,816 kor. 91 fill.

A pénztári kimutatással kapcsolatosan a számvizsgáló-bizottság részéről Borovszky Samu ig.-vál. tag felolvassa a bizottság jelentését az 1903. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, ugyancsak a titkár által bemutatott 1904. évi költségvetési előirányzatról.

A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1903-iki pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi

február 10-ikén teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddig szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1903. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1903. december 31-ikével 8002 kor. 99 fill. bevétellel, 7586 kor. 08 fill. kiadásal és a folyó 1904. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átvendő 416 kor. 91 fill. pénzmaradvánnyal lezártuk.

Ezután a kézi pénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1904. évi tételeit, kezdve a múlt évről átvitt és fentebb kimutatott 416 kor. 91 fillérenyi pénzmaradvánnyal, bezárólag február 10-ikéig összegeztük és 1534 kor. 51 fill. bevételt, 295 kor. 64 fill. kiadást, vagyis 1238 kor. 87 fill. pénzmaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 368 koronát előleg-nyugtákból, 370 kor. 87 fillért készpénzben, takarékpénztári könyvecskében 500 koronát, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalanul jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzsvagyonskönyvet. E szerint a társaságnak a mai napon 6 ezer koronás (6000 kor.), 36 négyezer koronás (14.400) és 33 kétszáz koronás (6600 kor.) alapító tagja lévén, az alapítók száma nem emelkedett. A felsorolt, összesen 27.000 koronát tevő alapítványokból be van eddig fizetve 21.600 korona és fizetetlen még 5.400 korona. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (szám szerint 8 darabban) biztosítva van 4.400 kor., amiről közvetlen szemlélet és számbavétel alapján meggyőződünk, ellenben 1000 kor. kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

A társulat törzsvagyonához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 3.400 kor. összeg is, amely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyonára összesen (27.000 + 3.400) 30.400 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 21.600 kor. befizetett alapítvány és a megtakarított 3.400 korona, összesen 25.000 korona az osztrák-magyar banknál őriztetik, a bank 6 db letéti jegyének megtekintése által győződünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes vagyonállása a fentebb említett 30.400 kor. törzsvagyonnal és a múlt évi 416 kor. 91 fill. pénztári maradvánnyal, tehát 1903. évi december 31-ikén összesen 30.816 korona 91 fillérral állapított meg.

A mi az 1903-iki zárszámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlítását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 32 korona 64 fillérral kevesebb volt; ezzel szemben azonban a kiadás is 395 kor. 92 fillérral tett ki kevesebbet, úgy hogy az előirányzott 53 kor. 63 fill. maradvány helyett a tényleges maradvány 416 kor. 91 fillért tesz ki, a többlet tehát 363 kor. 28 fillér. Megjegyezzük, hogy a bevétel azért volt kevesebb, mert alapítványfizetés nem történt; így tehát a 32 kor. 64 fill. kevesebb bevétel ebben találja magyarázatát. A kiadásoknál mutatkozó különbségetekre vonatkozólag pedig megjegyezzük, hogy a metszetek és rajzok tételénél a

400 korona 52 fillérenyi tulköltség a Turul 1904-iki évfolyamába szánt rajzok készítésén kívül a középkori czimerképek sorozata számára történt megrendelésekben nyeri magyarázatát, a melyek folytán a társaság folyóirata két évre teljesen el van látva színes czimerképekkel.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmúlt évben is reálsan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy Tóth Árpád társulati pénztárnok urat a múlt 1903. évi számadásokra nézve a szokásos fentartással felmenteni méltóztassék.

Átérve az 1904. évi költségvetési előirányzatra, annak tételeit 7776 kor. 91 fillér bevétellel, 7772 kor. kiadással s így 4 kor. 91 fillérenyi előirányzott maradvánnyal van szerencsénk javaslatba hoznunk.

Budapest, 1904. február hó 10-ikén.

Dr. Borovszky Samu,
számv. b. tag.

Szinnyei Főzsef,
számv. b. tag.

Békefi Remig,
számv. b. tag.

A számvizsgáló-bizottság jelentése egész terjedelmében tudomásul vétetvén, az igazgató-választmány *Tóth Árpád* társ. pénztárnoknak a felmentést a szokásos fentartással megadta, a számvizsgáló-bizottságnak pedig buzgó fáradozásáért köszönetet szavazott.

A számvizsgáló-bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1904. évre a következőképp állapított meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetése
az 1904. évre.

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1903-ról	410 kor. 91 fill.
2. Értékpapírok kamatai (24.800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsonkötvény után 4%)	1000 " " "
3. 5400 kor. be nem fizetett alapítvány után 5%)	270 " " "
4. Tagdíjak:	
a) pártoló tagok után 2500 k.	
b) évdíjas tagok után 2700 k.	5200 " " "
5. A társulati kiadványok eladásából:	
a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	400 " " "
b) egyéb kiadványokból	200 " " "
6. Alapítvány-befizetés	200 " " "
7. Postai megbízások költségeiből megtérülés	40 " " "
8. Rendkívüli bevételek	50 " " "
Összesen	7776 kor. 91 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)... ..	1600 kor. — fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai (a) 24 iv írói díja, ivenként 48 kor. 1152 kor.; b) szerkesztés ivenként 10 kor., 240 k.)	1392 " — "
3. Nyomdai költségek	2700 " — "
4. Színnymatok készítése	600 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése	300 " — "
6. Postai megbízások	80 " — "
7. Irodai átalány	120 " — "
8. Társulati szolga díjazása	120 " — "
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb.	240 " — "
10. A Nemzeti Zsebkönyv II. részének munkálataira	400 " — "
11. Alapítvány-tökésítés	200 " — "
12. Rendkívüli kiadás	20 " — "
Összesen	7772 kor. — fill.
Előirányzott maradvány	4 kor. 91 fill.

A Magyar Nemességi Zsebkönyv új kötete kiadásának fedezéséről az évi költségvetés keretén belül nem történvén gondoskodás, az igazgató-választmány az elnök indítványára kimondta, hogy a mennyiben a kötet kiadása már ez év folyamán sorra kerül, annak költségei fedezésére kölcsönképen az egyesület vagyonának alapítványi jelleggel nem bíró, 3400 koronát kitevő része lesz felhasználható.

A pénztárnok jelentése szerint a társaság pénztárába az ülés napjáig befolyt 1598 kor. 21 fill., kiadott 365 kor. 60 fill., maradvány 1232 kor. 61 fill.; vagyonállás: 1. alapítványi tőke, a) értékpapirokban 21,600 kor., b) kötelezvényekben 4400 kor., c) kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor.; 2. alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés értékpapirokban 3400 kor.; 3. pénztári készlet 1232 kor. 61 fill., összesen 31,632 kor. 61 fill.

Vizakna város szentkatolnai Bakk Endrének a város czimere és pecsétje megállapítása tárgyában kidolgozott emlékiratát biralat végett a társaság elé terjesztvén, az igazgató-választmány ez ügyben Varjú Elemér ig.-vál. tagot kérte fel véleményadásra.

Az elnök indítványára az igazgató-választmány elhatározta, hogy körlevélben szólítja fel a vármegyét és városokat az alapító tagok sorába való belépésre és megkeresést intéz a belügy- és vallás- és közoktatásügyi miniszteriumokhoz, hogy a hatáskörükbe tartozó intézeteknek a társaság céljainak támogatását figyelmükbe ajánlják.

Végezetül *Emich Gusztáv* ig.-vál. tag a Turul

mellékleteként családtörténeti értesítő kiadását hozván javaslatba, az igazgató-választmány az indítványt elvben magáévá tette és annak végrehajtása tárgyában az indítványozón és a társaság titkárán kívül *Pettkó Béla*, *iff. Reiszig Ede* és *Varjú Elemér* ig.-vál. tagokat küldte ki részletes javaslatételre.

Több tárgy nem lévén, a jegyzőkönyv hitelesítésére *Dézsai Lajos* és *Kollányi Ferencz* ig.-vál. tagok küldettek ki s az ülés ezzel véget ért.

SZAKIRODALOM.

Sigillographie française. Par Adrien Blanchet. Paris, Picard, 1902.

E kis füzet a párisi société des études historiques által kiadott kritikai bibliographiák sorozatában jelent meg, és használható repertóriumát adja a francia pecsétani irodalomnak. Szerzője a Bibliothèque Nationale tiszteletbeli könyvtárnoka, ki e bibliographikus jegyzéket nyolcz fejezetre osztotta. Az elsőben azok a munkák vannak fölvéve, melyek a pecsétan definitióját, hasznát és célját tárgyalják. Ebben mindössze csak négy munkát, illetve értekezést sorol fel. A második fejezet folyóiratok jegyzékét adja, köztük több külföldi, olasz, német és svájci folyóirat czimét. A harmadik fejezet gyűjteményes munkák jegyzékét adja. A IV. fejezet a didaktikai munkákat foglaljamagában három részre osztva és pedig az elsőben a kézikönyvek és szótárak, a másodikban egyes specziális kérdések, a harmadikban a pecsétek anyagára, vésésére és vésési módjára vonatkozó bibliographiát. Az ötödik fejezettel kezdődik meg a franciaországi pecsétek szakszerűen csoportosított bibliographiája. És pedig a francia királyi és királynői, az egyházi és világi hatóságok, majd a «sceaux de particuliers» című fejezetben a franciaországi zsidók és egyes személyekre vonatkozó bibliographia foglaltatik. Az utóbbi fejezet voltaképen fölösleges volna, mert az egyes személyek pecséteire vonatkozó adatok a nyolczadik fejezetben foglaltatnak tulajdonképen. E fejezet az egyes provinciák és városok pecséteiről szól. Kezdődik Páris városával és sorra veszi az összes francia tartományokat, beleértve természetesen Élsass-Lotharingiát is.

A kis füzetecske jó tájékoztatást nyújt a francia sphragistikai irodalomról. Kár, hogy a munkának előszava nincsen, s így nem vagyunk kellőleg tájékoztatva azokról az irányelvekről, melyek e munka összeállításánál mérvadók voltak. Annyit megmond Blanchet a bevezető sorokban, hogy a pecsétani irodalomból kiválasztott anyagot ad, hogy azonban minő szempontok voltak mérvadók, azt nem mondja meg. Nekünk különösen az első fejezet, továbbá a IV. fejezet harmadik

része a pecsétekkel foglalkozó műtörténeti munkák jegyzéke látszik túl soványnak, míg az egyes tartományokra vonatkozó részek eléggé teljeseznek látszanak. Igaz, hogy e munka célja nem annyira egy teljes bibliographia, mint inkább a legfontosabb művek jegyzékének összeállítása és e tekintetben a kutatóknak jó szolgálatokat tesz. —1.

F. Tribolati: Grammatica araldica. Quarta edizione di G. di Crollolanza. Milano, Ulrico Hoepli, 1904.

Ezen a német Sacken-féle heraldikai kathekizmus mintájára készült olasz heraldikai kézikönyvecske, mely első sorban az olasz igényeket tartja szem előtt, immár negyedik kiadásban jelenik meg, mi mindenestre bizonyítéka a művecske hasznavehetőségének. A művet Crollolanzanak, a Pisában székelő heraldikai akadémia titkárnak egy értekezése vezeti be a heraldika eredetéről és általános jellegéről, mely szerzőnek «Araldica ufficiale» cz. 1891-ben Pisában megjelent művének kivonata. A tulajdonképeni anyagot tizenöt fejezetben tárgyalja, és pedig röviden, csakis a legszükségesebb megjegyzésekre szorítkozva. A XII. fejezetben a czimerek jelmondatairól és a különböző harci jelszavakról szól, mely utóbbikra nézve szívesen vettük volna, ha az olasz városok, Velence, Flórencz, Bologna stb. harci jelszavait is felsorolta volna. A művecsket, mely nem lép nagyobb igényekkel fel és csakis a művelt közönség heraldikai tudományszomját van hivatva kielégíteni, 274 csinos kiviteli rajz díszíti. —1.

Der Deutsche Herold. Zeitschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde, herausgegeben vom Verein Herold in Berlin. XXXIV. évfolyam, 1903.

Míg a bécsi «Adler» évkönyveiben a magyar vonatkozású cikkek éppenséggel nem ritkák, addig a tőlünk távolabb eső nagy német «Herold-Verein» folyóirata csak elvétve tartalmaz bennünket közvetlen érintő dolgot. Ennek lehet tulajdonítani, hogy ez utóbbi még eddig nem talált ismertetőkre a Turulban; pedig a régibb heraldikát illető általános érdekű cikkei, pompás műmellékletei s gazdag szakirodalmi rovata méltán magukra vonhatják a czimertannal behatóbban foglalkozó szakembereink figyelmét. Régi mulasztást óhajtunk pótolni akkor, a midőn az ismertetni szokott szakfolyóiratok sorába a *Deutsche Herold*-ot is felvesszük s bemutatjuk elsőnek az elmúlt évi, immár harmincznegyedik évi folyamatot.

Íme az érdekesebb cikkek rovata:

Az első füzetben *E. Lorenz Meyer* Angewandte Heraldik cz. rövid dolgozatában a heraldikai motívumoknak butorokon való helyes és izléses alkalmazását ismerteti. Cikkéhez két táblán rajzokat is közöl. A harmadik füzetben figyelmet érdemel a hesseni nagyfejedelemség czimerét megállapító 1902 december 9-ikén kelt rendelet, melyhez a nagy és a kis czimer képe járul. E czimer bennünket különösebben érdekel, mert ezüsttel s vörössel kilencszer vágott oroszlánja

valószínűleg az Árpádok, illetve magyarországi Szent-Erzsébet czimerére vezethető vissza. A negyedik füzetben kezdődik s a következőben fejeződik be könyvészeti összeállítás a *C von Hesse* ur birtokában (Szent-Pétevár) levő hivatalos almanachok és névkönyvekről. A gazdag gyűjteményben Magyarországot egyetlen kötet képviseli: *Almanach von Ungarn aus den Jahr 1778.* Az ötödik és hatodik szám *Hubert von Platen* tollából hoz nagyérdékű cikket a von Platen család czimer- emlékeiről. A család legrégibb czimeres pecsétje 1316-ból való. Az ötödik füzetet díszítő fénynyomatu mellékletet a régi heraldika összes kedvelőinek különösen figyelmébe ajánljuk. A képen XIV. századi bronz aquamanilát látunk, a mely teljes fegyverzetű lovagot ábrázol. A lovag fején csöbörösisak van, melynek czimerdisze reá tűzött czimertábla (schirmbrett); az alakon sodronying van, e fölött pedig szorosan testhez álló bőrpánczél, lábainak vértézete kivehetetlen. Hóna alatt egykor (most már hiányzó) lándzsa volt, dőfésre készen előre nyujtott hegygyel. Lovaszerzőnija merőben különbözik a nyugati lovagokétól, a mérsékelt magasságu kápával ellátott nyereg, a lószerszám egyszerű szabása inkább a keleti, könnyű lovásra mutatnak. Az érdekes műdarab az 1902-iki düsseldorf-i múkiállításon volt látható; tulajdonosa, Oppenheim Albert báró szerint, Belgiumból származik.

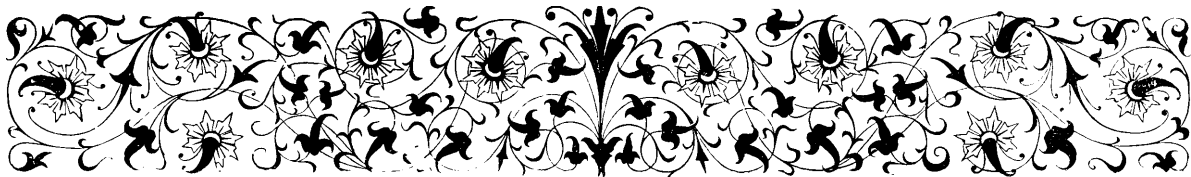
A hatodik szám a 92 éves korában elhunyt világhírű műtörténész *Jakob Heinrich von Hefner-Alteneck* († 1903 május 19.) nekrológiájával kezdődik. A megboldogult neve sokkal ismeretesebb, különösen a heraldikusok előtt, mintsem hogy róla itt szólnunk kellene. Ugyanezen számban, a társulati ülésekről szóló tudósítások között találunk bennünket érdeklő hírt: «*Ad. M. Hildebrandt tanár úr jelenti, hogy a Horvát-Szlavon-Dalmát tartományi levéltár igazgatósága Karl Emich Graf zu Leiningen-Westerburg urat Neupasingban tiszteletbeli bizalmi-férfit (Ehren-Vertrauensmann) nevezte ki.*» Nem tudjuk, a kitüntetés, vagy a kitüntetés osztogatón mosolyogjunk-e inkább. Mindenesetre nevezetes, hogy a zágrábi levéltár Németországban keres «bizalmi» férfit.

A következő füzetben szép fénynyomatu képet találunk az 1506-ban elhunyt boroszlói püspök Róth János gyönyörű siremlékéről, a melyet Peter Vischer készítet. Csinos műmelléklet van a 8. füzetben is: két a XVI. század elejéről való fából faragott czimer. A tizenkettedik füzet a mittauai (Poroszország) heraldikai kiállításról hoz tudósítást s egy érdekes cikket *Max Bach* tollából a sváb czimerről. V.

Hibaigazítás.

Dr. Wertner Mór urnak folyóiratunk 1903. évi IV. füzetében megjelent «Megjegyzések» cz. közleményébe két értelemzavaró hiba csuszott be; és pedig
a 171. oldalon *Gara* keresztnév áll *Garáb* helyett;
a 174. oldalon *Bezerédi* helyett *Bezédi*-nek kell állnia.

Petrovay György ur (Nagy-Körü) a Turul I—III. (1883—1885) évfolyamait keresi megvételre és szíves ajánlatokat kér.

AZ ANGOL FŐKAMARÁSI MÉLTÓSÁG MAGYAR IGÉNYJOGOSULTJA.

(Két önálló melléklettel és egy czimerképpel a szövegben.)

A nemzedékrendi történelem ősfáinak érdekében tömérdek virág pompázik elrejtve, ismeretlenül, nem tudva vagy elfelejtve. Ilyen virág az angol főkamarási méltóság igényjogosultsága is, a melynek angol eredetü magva magyar földön hajtott ki. Tagyosi Chapó Vilmos cs. és kir. kamarás és nagybirtokos úrnak köszönjük, hogy családi okmányait rendelkezésünkre bocsátva, lehetővé tette a rendkívül érdekes és bonyolult történelmi, jogi és nemzedékrendi kérdés megismertetését és az eredeti angol kútfők segítségével vétele mellett való megvilágítását, a melyből kétségtelenül kiderül, hogy a büszke Anglia főkamarási méltóságának tulajdonképen az ősmagyar családból eredő Chapó Vilmos az igényjogosultja, mint a de Vere-házbeli Earls of Oxford hatodfélszáz esztendeig virágozott fényes nemzetségének leányági utódja és örököse.

Kevéssé ismeretes lévén minálunk magának a főkamarásságnak a lényege, nem fog ártani, ha néhány szóval megmagyarázzuk ennek a hivatalnak, tisztségnek vagy méltóságnak a természetét.

A kamarás eredetileg olyan tisztviselő volt, a ki az uralkodó személyét szolgálta és udvarának szertartási rendjére felügyelt. Ezt a szerepkört idővel több tisztviselő közt osztották meg. A római césároknak a kamarását cubiculariusnak hívták. A középkor kamarásainak főtisztje az uralkodó pecsétgyűrűjének őrzése volt, mihez a frankoknál az udvarnagyság is járult, a mi köztudomásulag a merovingok trónjába került. Az angol Lord great chamberlain fényes méltóságát a de Vere család kapta és erről szállt, Chapó Vilmos úr okmányai szerint, tévesen, mint

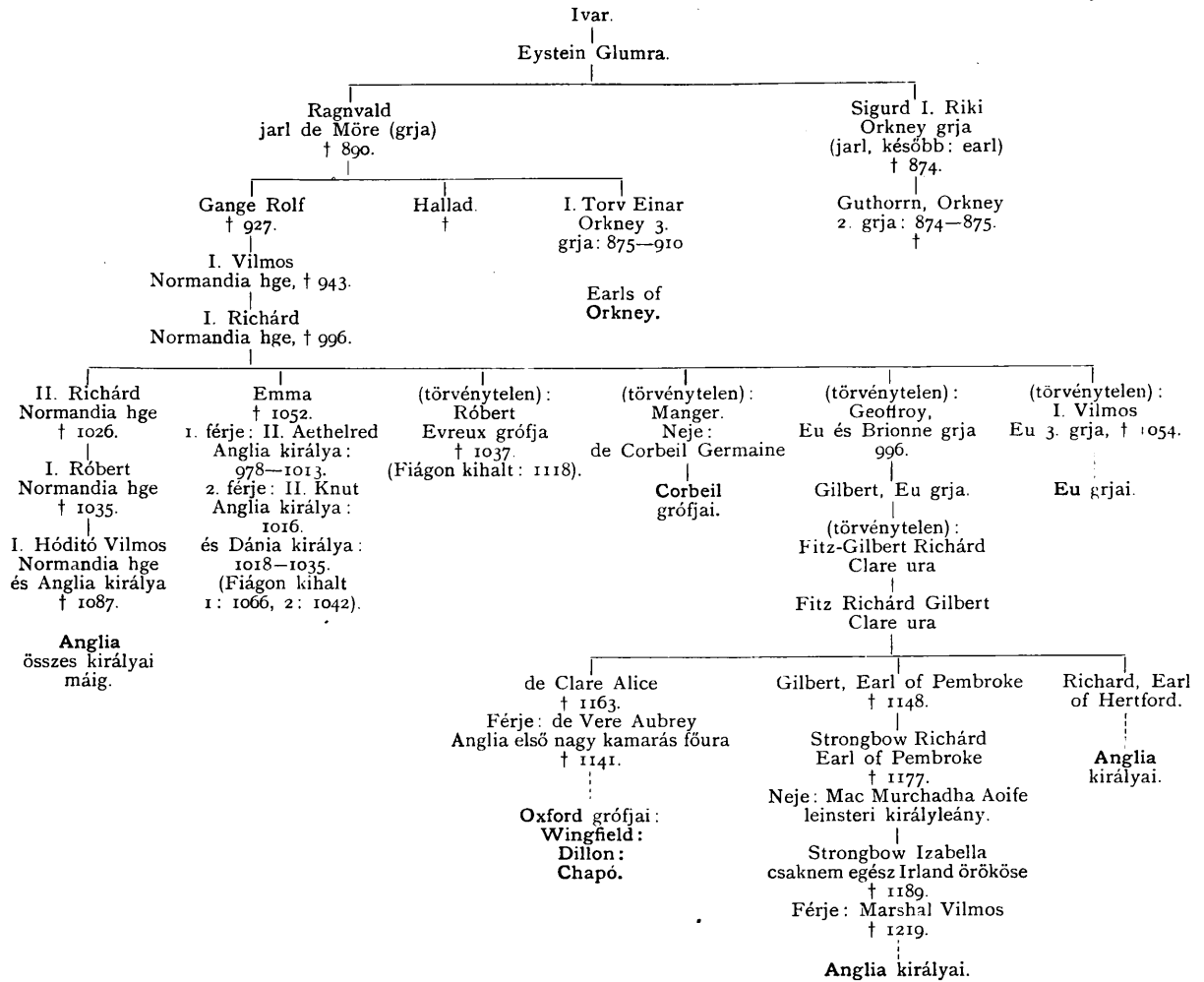
bitorlás, a Bertie családra, a melytől 1777-ben, a 4. Duke of Ancaster halálával, a Cholmondeley és Willoughby of Eresby házakra jutott s ma ennek a két háznak a tagjai közt oszlik meg. Az átszállást egyik házról a másikra az uralkodóváltás eszközözi.

Az egész dolog legkönnyebben megérthető a de Vere-ház történetéből, a melyet itt foglalnunk össze röviden:

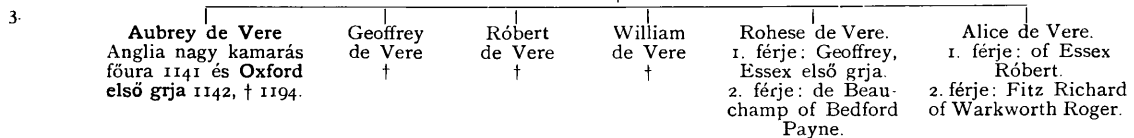
1. **Aubrey (Albericus) de Vere**, a ki nevét valószínűleg a Bayeux melletti Ver-től vette, Hódító Vilmostal jött Angliába. Anglia főbírája 1626-ban a lordok házában azt mondta, hogy Aubrey de Vere, mint Guines grófja költözött Angliába. Ez tévedés. A törzsapa Aubreynek unokája, szintén Aubrey, az első Earl of Oxford volt rövid ideig Comte de Guines, a mint látni fogjuk. Az első angol de Vere Hódító Vilmostól nagy birtokokat kapott, különösen Wulfwinet, továbbá nagy területeket Essex, Suffolk és Cambridge grófságokban, két kastélyt Huntingdonshireben és Kensington kastélyt Middlessexben (Domesday Book). Emlékét megörökítette a kensingtoni templommal, a melyet az apátságnak ajándékozott (Abingdon Chronik). Nejének csak keresztnevét tudjuk: Beatrice volt. Fia:
2. **Aubrey de Vere**, Anglia első nagy kamarás főura (lord great chamberlain) 1133 óta, a kinek anyji jogvitára alkalmat adott adománylevele kivonatosa így hangzik:

Henricus, Dei Gratia Rex Anglorum, omnibus . . . Sciatis universi quod dedi et concessi Alberico de Ver et haeredibus suis post eum de me et haeredibus meis tenendum Magisterium Camerarium meum totius Angliæ in feodo et haereditate: quare volo et firmiter præcipio, quod ipse et haeres sui eum iure haereditario teneant cum omnibus dignitatibus et libertatibus et honorificenciis ad eum pertinentibus ita bene et libere et honorifice, sicut Robertus Malet vel aliquis alius ante eum vel post eum unquam melius et liberius vel honorificentius tenuit cum liberationibus vel hospitiiis Curiaæ meæ quæ ad ministerium Camerariæ pertinent. Teste . . . etc.

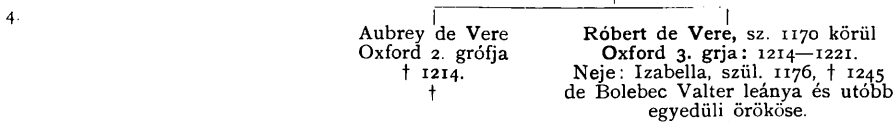
A de Vere házbeli első nagy kamarást 1141. május 9-én egy londoni lázongásban agyonütötték. Neje: de Clare Alice, a ki Saint Osyth's Priory-ba visszavonulva halt meg 1163-ban s a ki által a de Vere-k vérségi kapcsolatba kerültek Anglia királyaival a következő táblázat szerint:

Aubrey de Vere és Alice de Clare gyermekei:

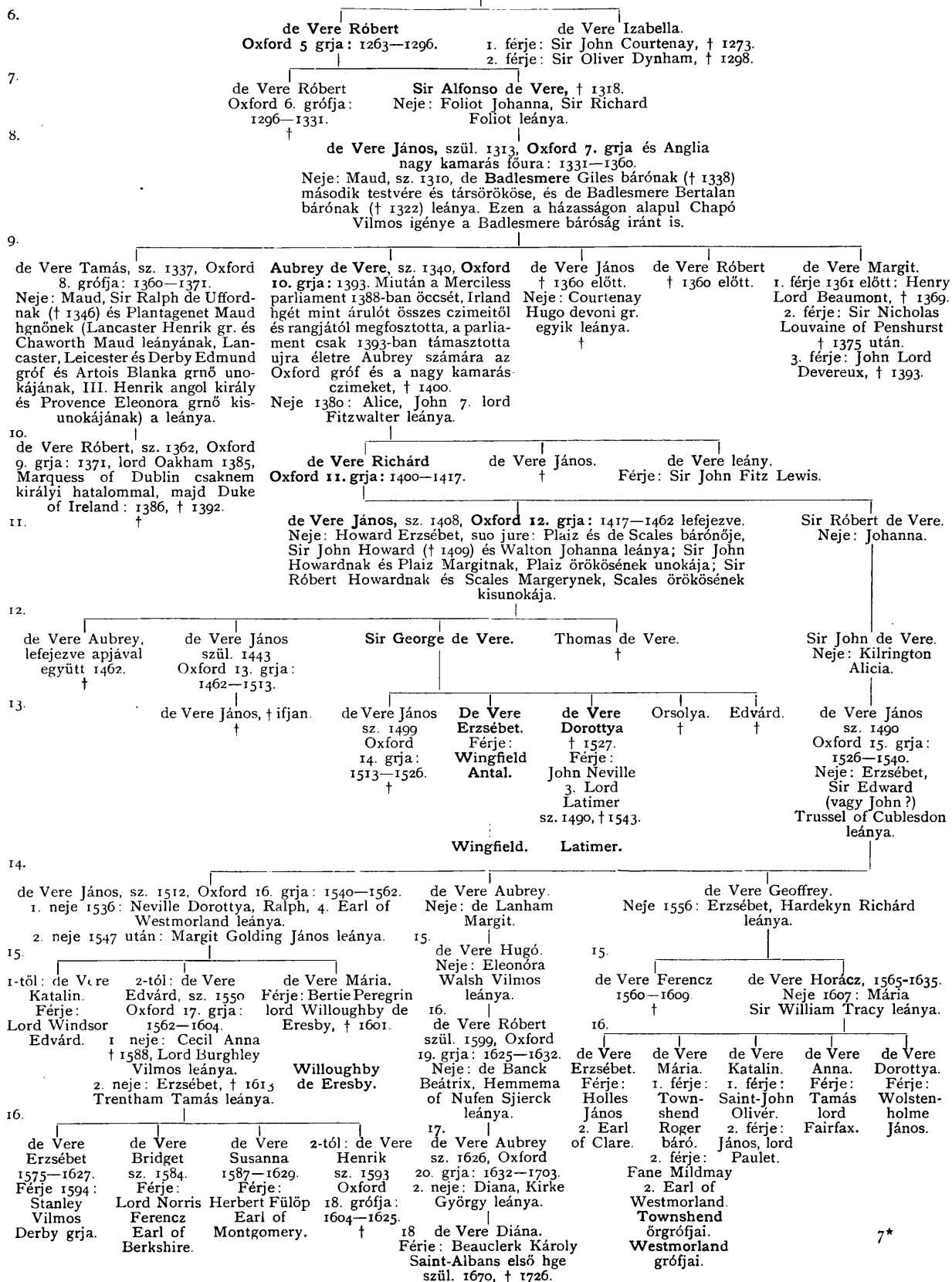

Oxford első grófjának de Gand-Bourbourg Beátrix († 1142) volt az első felesége. Ez a hölgy Henrik bourbourgi várurnak (castellan) és de Guines Szibilla Rózának († 1137), Manasszes († 1137) guinesi gróf leányának és örökösének volt a leánya és e miatt a házasság miatt lett ez az Aubrey de Vere (nem pedig a nagyapja, a mint Anglia főbirája 1026-ban *hibásan* mondta a lordok házában) Guines grófja rövid időre, mert felesége csakhamar elvált tőle s gyermekek nem lévén, de Vere a grófságot is elvesztette nejével együtt. Oxford első grófja azután Canteloupe Eufémiát vette el, de ez is gyermektelen volt. Harmadik nejétől: Essex Henriknek Lucia nevű leányától azonban két fia maradt:

Leszármazása a következő oldalon.

Hugh de Vere

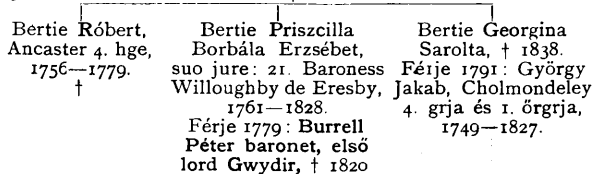

A de Vere-háznak ebből a történelméből nyilvánvaló, hogy míg az Oxford grófi címnek, csakis fiágra lévén adva, a 14. gróf 1526-ban bekövetkezett halálával át kellett szállnia az ifjabb fiágra, s ennek is a 20. gróffal 1703-ban történt teljes kihalásával, a de Vere fiággal együtt meg kellett szünnie, a nagy kamarási méltóság egészen más beszámítás alá esik. Angliában egyáltalában érvényes a vonali örökös (heir of line) intézménye. Ezért akarták száz éven át tüzzel-vassal megszerezni Franciaországot a Capetingek kihalásával az angol királyok az ifjabb Valois fiág elől, mint a Capetingek idősb vonalának leányági örökösei. 1526-ban a nagy kamarási méltóság de Vere Erzsébet férjét Wingfield Antalt illette volna, vagy utódját, mert Henrik király adománylevele csupán örökösökről szól, nem pedig fiörökösökről, tehát beáll a vonali öröklés szerint a legidősebb leányág jogigénye. Csodálatosképen még 1703-ban, az utolsó Earl of Oxford halálával sem követelték a Wingfield-utódok (a Dillonok) ezt a fényes méltóságot, a melynek vonali öröklendőségét legkitünőbbén igazolja az, hogy 1625-ben a 18. earl halálával úgy a grófi cím, mint a nagy kamarasság vitassá lett és mindakettőt a legifjabb de Vere örökösök mellőzésével a 18. earl apja nővérének fia: Bertie Róbert, 13. lord Willoughby de Eresby és 1. earl of Lindsey († 1642) követelte magának.

A fiágot illető Oxford grófságot nem kapta meg. Az jog szerint de Vere Róbertre († 1632) szállt. De megkapta a nagy kamarasságot a vonali öröklési jog értelmében, a mely szerint azonban ez a méltóság föltétlenül a Wingfield-utódokat, ezek kihalása esetén a Latimer-utódokat illette volna. A Bertie-ház tehát csak bitorlta a nagy kamarasságot. Ennek a bitorlásnak egyébként ez a története:

1. de Vere János, sz. 1512, Oxford 16. grja, 1540–1562. Második neje 1547 után; Margit, Golding János leánya. Leányuk:
2. de Vere Mária. Férje: Bertie Peregrin, 12. lord Willoughby de Eresby, † 1601. Fia:
3. Bertie Róbert, 13. lord Willoughby de Eresby, Anglia nagy kamarása 1625 és Lindsey első grja 1626, † 1642. Neje: Erzsébet, lord Montague of Boughton Edvard leánya. Fia:
4. Bertie Montagu, 14. lord Willoughby de Eresby 2. earl of Lindsey, † 1666. Első neje 1627, Márta, Cokayne Vilmos leánya. Fia:
5. Bertie Róbert, 15. Willoughby de Eresby báró és 3. Lindsey gróf, † 1701. Második neje: Erzsébet, lord Wharton Fülöp leánya. Fia:

6. Bertie Róbert, Lindsey 4. grja és 1715 óta Ancaster és Kes-
teven hge, 1660–1723.
I. Neje 1678: Mácia, † 1689, Wynne Richárd baronet leánya.
Fia:
7. Bertie Peregrine, Ancaster 2. hge, 1686–1742.
Neje 1711: Johanna, † 1736, Brownlow János baronet leánya.
Fia:
8. Bertie Peregrine, Ancaster 3. hge, 1714–1778.
Második neje 1750: Mária, † 1793, Panton Tamás leánya.

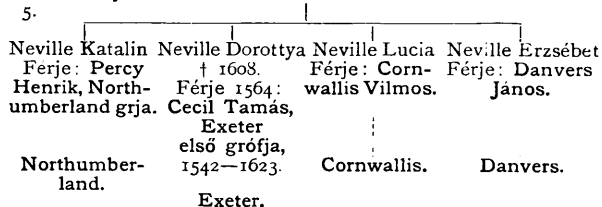

Willoughby de Eresby. Cholmondeley.

A két Bertie-leány: Priscilla és Georgina társörökösei voltak Ancaster 4. hercegeének és közösen örökölték a carnarvoni Gwydir of Wynn baronetek vagyonát, valamint Anglia nagy kamarasi főuri méltóságát, a mely trónválkozás szerint oszlik meg a Willoughby of Eresby és a Cholmondeley-házak közt, bárha ez tulajdonképpen nem birtoklás, hanem bitorlás.

A de Vere-család előzőleg közölt nemzedék-rendjéből világosan kivehető, hogy a Bertie-házánál erősebb joggal bir Anglia nagy kamarási főuraságára még a Nevilleknek Latimer-vonala is, a melynek elágazását azért közöljük, hogy érthető legyen a több ízben megkezdett per a nagy kamarasság birtoka iránt.

1. de Vere János sz. 1408, Oxford 12. grja: 1417–1462.
Neje: Howard Erzsébet, saját jogán Plaiz és de Scales bárónője. Fia:
2. Sir George de Vere. Második leánya:
3. de Vere Dorottya.
Férje: Neville János, 3. Latimer báró 1490–1543.
4. Neville János, 4. Latimer báró, † 1577.
Neje: Lucy, Somerset Henriknek, Worcester 2. grófjának († 1549) és Browne Erzsébetnek leánya.
Leányai és társörökösei:

Mindezek a Latimer-házbeli Neville-utódok erősebb joggal birnak a Willoughby de Eresby és Cholmondeley-házbeli Bertie utódoknál, akik ma bitorolják Anglia nagy kamarasságát. De legerősebb és kétségtelen joggal az első leányág bir, a Wingfeldek és általuk a Dillonok és a

A DILLON CSALÁD CZIMERE.

Chapóknak ez a vonala, a melylyel és őseivel, mint magyar vonallal behatódobban kell foglaloznunk.

A Wingfieldek eredete az angol-szász királyok korában vész el és a család nagy tekintélyét főként az bizonyítja, hogy a térdszalagrendnek nagyszámu lovagja volt belőle. Kapcsolatuk a de Vere-házzal a következő:

1. de Vere János sz. 1408. Oxford 12. grja: 1417—1462
Neje: Howard Erzsébet, saját jogán Plaiz és de Scales bárónője. Fia:
2. Sir George de Vere. Első, tehát legerősebb örökjogú leánya:
3. de Vere Erzsébet.
Férje: Wingfield Antal baronet. Fia:
4. Wingfield Róbert baronet.
Neje: Wentworth Cecilia.
5. Wingfield Tamás baronet.
Neje: Drue of Drury Erzsébet. Fia:
6. Wingfield Antal baronet.
Neje: Anna, Dean János leánya. Fia:
7. Wingfield Richárd baronet.
Neje: Winter (Wintour) Mária, Winter János baronet leánya; Winter of Lydney Edvárd baronet, és Somerset Anna unokája; Somerset Edvárd, 4. Earl of Worcester († 1728) kisunokája, a kinek angol királyi ősvonalát itt közöljük:
 - a) III. Edvárd, sz. 1312, Dei gratia rex Angliae et Franciae et dominus Hiberniae: 1327—1377.
Neje 1329: d'Avesnes Filippa, † 1369, Holland és Hennegau III Vilmos grnak († 1337) és Capet-Valois Johanna francia hrgnőnek († 1342) leánya. Fia:
 - b) Genti János, Lancaster és Aquitánia hrge, Richmond grfja Castilia és Leon (czimzetes) királya, 1340-99.
3. neje 1396: Katalin, † 1403, Roelt Payne lovag leánya és társörökőse Házasság előtti, de a pápa és a parlament által törvényesített fia:
 - c) de Beaufort János, Somerset grja és Dorset őgrja, † 1410.
Neje: Holland Margit, † 1440. Tamás, earl of Kent, leánya. Fia:
 - d) de Beaufort Edmund, Somerset 4. grja (és 1 hge 1447 óta) † 1455.
Neje: Beauchamp Eleonóra, Richárd, Earl of Warwick leánya és társörökőse. Fia:
 - e) de Beaufort Henrik, Somerset 2. hge, † 1463. Természetes fia:
 - f) Somerset Károly, 1506 óta: Baron Herbert of Ragland, Chepstow and Gower, 1514 óta: 1. earl of Worcester, † 1526.
1. neje: Herbert Erzsébet, Vilmos, earl of Huntingdon és lord Herbert of Ragland, Chepstow and Gower leánya és egyedüli örökőse. Fia:
 - g) Somerset Henrik, Worcester 2. grja, † 1549.
Neje: Erzsébet, Browne Antal leánya. Fia:
 - h) Somerset Vilmos Worcester 3. grja, † 1589.
Neje: Krisztina, lord North of Kirtling Edvárd leánya. Fia:
 - i) Somerset Edvárd, Worcester 4. grja, † 1628.
Neje: Erzsébet, Huntingdon Ferencz gr. leánya. Leánya:
 - k) Somerset Anna.
Férje: Winter of Lydney Edvárd. Fia:
 - l) Winter of Lydney János.
Neje: Mária. Leánya:
 - m) Winter of Lydney Mária.
Férje: Wingfield Richárd baronet. Fia:
8. Wingfield Henrik baronet.
Neje: Touchet Mária, Mervin, Earl of Castlehaven and Baron de Audley és Shrewsbury grófok házából való Talbot Mária leánya. Fia:

9. Wingfield Mervin baronet.
Neje: Mária, Dalton Theobald és Fleming Mária leánya. Leánya:
10. Wingfield Mária, † 1765.
Férje: Dillon Ferencz, a kinek utódjaira szállt át Anglia nagy kamarási főuraságának jogigénye.

A Dillon családnak a Roscommon grófokéval, a Dillon viscountokéval és a Clonbrock lordokéval közös törzsapja a már ősi francia nemes családból származó De Lion lovag, a ki rokonát Eleonora aquitániai (guyennei) herczegnőt átkísérte, mikor ez férjhez ment II. Henrik angol királyhoz és Angliában megtelepedvén, később Moreton gróf (János angol király) titkára lett. Ősvonala így kapcsolódik a Wingfieldekéhez:

1. Dillon Richárd, 1565.
Neje: Cruise Anna. Fia:
2. Dillon Péter.
Neje: Lyrch of Skreen Eleonóra, a kinek révén a Dillon of Proudston család azután a Skreen nevet is fölvette. Fia:
3. Dillon Richárd, 1635.
Neje: Breston of Ballmedon Mária. Fia:
4. Dillon Gerárd.
Neje: Margit, Saint-Laurence Kristóf leánya. Fia:
5. Dillon Ferencz.
Neje: Preston Mária, Preston Róbert és Sarsfield Katalin leánya. Fia:
6. Dillon Vilmos.
Neje: Plunket Mária, Plunket Richárd és Duom Alicia leánya. Fia:
7. Dillon Ferencz.
Neje: Wingfield Mária, † 1765, Anglia nagy kamarási főuraságának valódi jogos igénylője, Wingfield Mervin baronet és Dalton Mária leánya. Fiai:
 8.

Róm. szent bir. Dillon János Talbot báró. †	Róm. szent bir. Dillon Ferencz báró. Neje: Spendelow Erzsébet (Dániából). †	Róm. szent bir. Dillon Vilmos Mervin báró. †
--	---	---
 9.

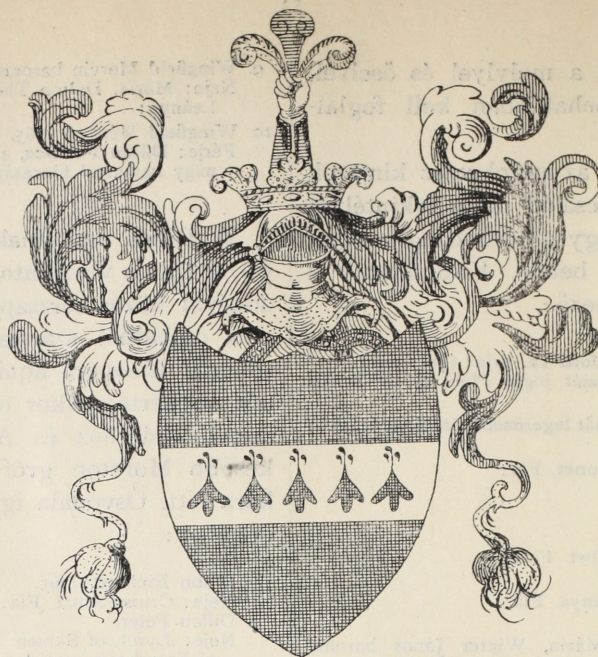
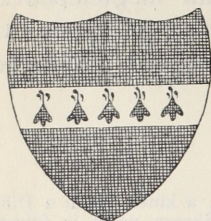
Dillon of Proudston and Skreen Károly, a római szent birodalom bárója. Neje: Csepreghy leány	Dillon Rozália bárónő. Férje: Tagyosi Chapó Pál.	Dillon Antonia bárónő, 1769—1835. 1. férje 1803: Coreth zu Coredó und Starckenberg Ferencz gr., 1770—1805. 2. férje: Coreth zu Coredó und Starckenberg Gáspár gróf, 1779—1832.
---	--	---
 10.

báró Dillon Antal †	báró Dillon Karo- Gáb- lina †	báró Dillon Gáb- riella †	Tagyosi Vilmos Neje: Nedeczkei Hedvig	Második házasságból: gr. Coreth Rudolf 1807—1860 2. neje 1836: Wagensperg Karol na grnő
---------------------------	--	---------------------------------	--	--
 11.

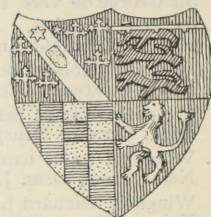
Tagyosi Chapó Vilmos, cs. és kir. kamarás, tolna-tengeliczi nagybirtokos, Anglia nagy kamarási főuraságának igényjogosultja Neje: Karlovai Karlovszky Vilma	gr. Coreth Károly, 1837—1894. Neje 1874: Pankratieff Anna, sz. 1849, Pankratieff Teofil és Fonton de l'Etang la Ville Ernesztina leánya	gr. Coreth Ernő, sz. 1838 Neje 1870: Schmidburg Gábiella bárónő sz. 1844
--	--	--
 12.

Tagyosi Chapó Elemér Dániel	gr. Coreth Mária Terézia, sz. 1874. Férje: gr. Batthyány László	gr. Coreth Irén Elza. Férje: gr. Somssich Béla
--------------------------------	---	---

WINTER.

HOWARD

A Winter és a Howard család czimere.

A ki a közöltük nemzedékrendi táblázatokat figyelemmel kíséri, annak méltán feltűnhetett, hogy 1526-ban a 14. Oxford gróf halálával sem a Wingfieldek, sem a Latimerek kíséretet nem tettek a nagy kamarási méltóság elnyerésére. Legalább ilyen kíséretnek nyoma sincs! Ennek a közönynek nem birtuk magyarázatát találni.

Egészen más volt a helyzet 1625-ben, amikor a 18. Oxford gróf meghalt és végrendeletében örökössé tette lord Willoughby de Eresby-t, a vonal leányági vérségét. Ezt a végrendeletet de Vere Róbert (1599—1632) megtámadta, és magának követelte úgy a grófságot, mint a nagy kamarasságot. A jogvitát úgy intézték el, hogy a nagy kamarasságot a végrendeleti örökös Willoughby de Eresby lord kapta, mert Henrik király adománylevele szerint ez a méltóság a vérbeli örökösökre volt szállandó (az pedig nem volt kimondva, hogy csupán a fiörökösökre), ellenben a grófságot de Vere Róbertnek ítélték oda a végrendelet ellenére, mert a grófság csupán a fiági de Vere vérségre szállhatott. De a mint így intézték el a nagy kamarasság ügyét, a döntés magában foglalta hallgatagon az alapelvet a vonali leányági öröklési jogról, ez pedig szintén hallgatagon megállapította, hogy e szerint már száz évvel előbb a Wingfieldeket és Latimereket illette volna az előkelő méltóság.

A jogigény ekkor már a Wingfield-örökös Dillonokra szállt, a kik kivándorolván, a perről

nem birhattak tudomással és azt állítják, hogy Willoughby és Oxford a lordok előtt elhallgatták az ő létezésüket és ilyen módon tehát csalással, vagy legalább is megtévesztéssel szereztek meg a Willoughby-ak a nagy kamarasságot. Itt is egy nagy kérdés marad felelet nélkül. Ha már a Dillonok nem tudhattak a külföldön a megnyílt örök jogról, hogyan van az, hogy az utánuk, de szintén a Willoughby-ak előtt jogosult Neville-Latimer örökösök: a Percy-Northumberlandok, Cecil-Exeterek, Cornwallisok és Danversok, a kik mind Angliában voltak és a kik közül a Northumberland és az Exeter-házak mindenesetre hatalmasabbak és tekintélyesebbek voltak a Willoughby-ak akkori képviselőinél, egyáltalában nem érdeklődtek a kérdés iránt. Nem tudták volna elsőbbségi jogukról? Ez majdnem hihetetlen, mert Northumberland és Exeter tagjai voltak a lordok házának, és valószínűleg részt is vettek az ítéletben, a mely a nagy kamarasságot a Willoughby-háznak juttatta. Ez a kérdés is megmagyarázhatatlan.

Akármi volt is a Latimer-utódok közönynek az oka, ez a Dillonok jogát semmiben sem érvénytelenítette.

Nemsokára az első pèr után, 1661-ben az akkori Oxford gróf és Willoughby de Eresby lord újra a lordok elé hozták vitájukat és mindkét fél újra egyedül magának követelte úgy a grófságot, mint a nagy kamarasságot. Ám a lordok

háza nem ment bele a perbe, hanem kimondta, hogy mutassanak ki a felek az előbbi ítéletben tévedést, de új anyagot nem szabad többé a perbe hozni. Okmányokat, új anyagot nem lévén szabad felhasználni, tévedés csupán a személyben lett volna kimutatható s miután egyik félnek sem volt érdeke, de kedve sem a 14. gróf örökösait fölírni közönyűkből, mindkét fél elhallgatott és nem bolygatta a dolgot, nehogy véletlenül elveszítsék a nagy kamarásságot, esetleg a grófságot is.

Mikor 1779-ben Bertie Róbert, Willoughby de Eresby 20. bárója és Ancaster 4. hercege egyenes utódok nélkül elhunyt, ismét megindult a nagy kamarásság iránti per. Őt igény jelentetett be a parlamentnek, az igénylők voltak:

1. Bertie Priszilla, Ancaster 4. hercegének idősbik testvére, Willoughby de Eresby 21. bárónője (1761—1828) 1779 óta Burrell Péter baronet, első lord Gwydyr († 1820) felesége.
2. Berti Georgina, Ancaster 4. hercegének ifjabbik testvére († 1838) 1791 óta György Jakabnak, Cholmondeley 4. grófjának és 1. örgrófjának (1749—1827) hitvese.
3. Northumberland hercege, a ki de Vere Latimer vérség lévén, jogilag megelőzte volna tényleg a Willoughby-akat. A herceg azonban saját hibájából kibukott a perből. Mikor a lordok háza Northumberland ügyvédét maga elé idézte, megkérdezték, hogy milyen minőségben igényli a nagy kamarásságot, mint pusztá méltóságot vagy pedig a maga egészében? A maga egészében! felelt a herceg és

ezzel ügyét a közönséges perek közé sorolta, a melyekre a hatvan éves elévülés szabály, akár milyen jogtalan is valami birtoklás.

4. Ancaster hercege, az elhunyt herceg utódja, a kit azonban kizártak a perből, mint nem de Vere vérséget, a kinek Bertie-réven örökölt hercegségével a nagy kamarásságnak semmi köze.
5. Atholl hercegnő, a kit azonban, mint ifjabb leányágbelit az 1626 határozat kizárt idősb leányágak létében.

Igy maradt a nagykamarásság a Bertie-vérnél Northumberland alaki hibájából. Ám a lordok háza nem ütötte el az ő jogát érdemleges ítélettel s így ma is fennáll a Dillon-örökösök eszményi joga Anglia nagy kamarássága iránt. Ennek a jognak az alaptalansága soha sem lett kimondva s így a Henrik király adománylevelében kimondott és megparancsolt, vérben gyökeröző öröklési jog szerint Anglia nagy kamarási méltóságának valóban tagyosi Chapó Vilmos cs. és kir. kamarás, tolna-tengeliczi nagybirtokos az igény jogosultja unokatestvéreivel, a Coreth zu Coredó és Starckenberg grófokkal.

Végül közöljük Chapó Vilmos őseinek brit királyi ősvonalát, a melyből kiderül, hogy a Chapók ez ága egyaránt vére Anglia, Franciaország, Navarra, Spanyol- és Magyarország királyainak.

Ez az ősfaj Lancaster János hg. (1340—1399) ősfája, a kitől való leszármazását a Tagyosi Chapóknak már előbb közöltük:

III. Henrik, Anglia királya 1206—1291. Neje 1236: de Provence Eleonóra grnő, † 1291, de Provence Rajmond gr. leánya.	I. Edvárd, Anglia királya, 1239—1307. 1. neje 1254:	II. Edvárd, Anglia királya, 1284—1327. Neje 1307:	III. Edvárd, Anglia királya, 1312—1377. Neje 1329:	Plantagenet János, Lancaster és Aquitánia hge, Richmond grófja, Castilia és Leon (czimzetes) királya, 1340—1399. Az ő harmadik nejétől származik a Beaufort-Somerset ház, ettől a Somerset-Worcester, ettől a Winter (Wintour), ettől a Wingfield, ettől Dillon-ház, a melynek leányági utódja: Tagyosi Chapó Vilmos, a mint az előző táblázatokon hitelesen kimutattuk.
III. Szent Ferdinánd, Castilia és Leon királya, † 1252. 2. Neje: d'Aumale Johanna grnő, Ponthieu és Aumale örököse.	Eleonora, castiliai királyleány, † 1290. Ponthieu örököse.			
III. Merész Fülöp francia király, 1245—1285. 1. Neje 1262: Izabella aragoniai királyleány, † 1271, I. Jakab aragoniai királynak és Jolantha magyar királyleánynak a leánya.	IV. Szép Fülöp, Navarra és Franciaország királya, 1268—1314. Neje 1284:	Izabella francia királyleány, † 1358.		
I. Henrik, Navarra királya, † 1274. Neje 1269: d'Artois Blanka grnő.	Johanna, Navarra királynője, † 1304.			
d'Avesnes János, Hennegau grja, † 1255. Neje: Adelheid, Holland grnője.	II. János, Hennegau és Holland grja, † 1304. Neje:	III. jó Vilmos, Hennegau és Holland grja, † 1337. Neje 1305.		
I. Henrik, Luxembourg grja. Neje: de Bar Margit grnő.	Luxembourg Filippina grnő, † 1311		d'Avesnes Filippa, Hennegau-Hollandi grnő, † 1369.	
III. Merész Fülöp francia király, 1245—1285 1. Neje 1262: Izabella aragoniai királyleány, † 1271, I. Jakab aragoniai király és Jolantha magyar királyleány leánya.	Károly, Valois grja. † 1325. 1. Neje 1289:	Johanna francia hgnő, † 1342.		
Capet-Anjou II. Károly, Nápoly és Jeruzsálem királya, † 1309. Neje 1270: Mária magyar királyleány, † 1323. V. István magyar király leánya.	Margit nápolyi királyleány.			

Minket, magyarokat, legközelebről a magyar ősszármazás érdekelvén, az előző táblázat kiegészítésül közöljük Chapó Vilmos Árpádházi teljes és föltétlenül igazolt hiteles ősvonalát:

1. Árpád, a magyarok első nagyfejedelme, 840—907. Fia:
2. Zoltán nagyfejedelelem, 931—972. Neje: Mén Marót biharvidéki fejedelem leánya. Fia:
3. Taksony nagyfejedelelem, 931—972. Neje: Kún leány. Fia:
4. Mihály herceg, a ki Nagy Géza véleménye szerint talán egy személy Erdőelvi Zoltánnal, Erdély hgével Szent István nagybátyjával.
Neje Nagy Géza véleménye szerint talán: Piast Adelheid lengyel hgnő, a kit sokáig Géza nagyfejedelelem második nejének tartottak, holott Géza nagyfejedelemlnek csupán egy neje volt: Sarolt (nem Sarolta!).
5. Szár László hg, † 1031 előtt.
Neje: Rurik Premiszlava kievi orosz hgnő.
6. I. Béla magyar király. † 1063
Neje 1033: Piast Richza lengyel királyné.
7. I. Géza magyar király, 1040 előtt —1077.
Neje: a görög Szinadene.
8. Vak Álmos hg, 1075—1129.
9. II. Vak Béla magyar király, 1108—1141.
Neje 1129: Ilona szerb hgnő, † 1157 előtt.
10. II. Géza magyar király, 1130—1161.
Neje 1146: Rurik Eufrozina kievi orosz hgnő, 1130—1193.
11. III. Béla magyar király, 1148—1136.
I. neje 1168 Châtillon Agnes (Anna) antiochiai hgnő, 1154—84.
12. II. Endre magyar király, 1176—1235.
Első neje 1203: Andechs Gertrúd merániai hgnő, 1185—1214.
Második neje 1215: Capet-Courtenay Jolantha konstantinápolyi császárléány, 1197—1233.
13. IV. Béla magyar király, 1206—1270.
Neje 1220: Laszkariz Mária nikæai császárléány, 1206—1270
Jolantha magyar királyné, 1219—1254.
Férje 1235: I. Jakab, Aragon, a Baledrok és Valenczia királya, † 1276.
14. V. István magyar király, 1239—1272.
Neje 1254: Erzsébet kún hgnő, † 1295 előtt.
Izabella aragóniai királyné, † 1271.
Férje 1262: Capet III. (merész) Fülöp francia király, 1245—85.
15. Mária magyar királyné, † 1321.
Férje 1269: Capet Anjou II. Károly, Nápoly és Jeruzsálem királya, † 1309.
IV. szép Fülöp, Navarra és Franciaország királya, 1268—1314.
Neje 1284: Johanna, Navarra királynője, † 1304.
Valois Károly gr., † 1325.
I. neje 1289: Margit, nápolyi királyné.
16. Margit nápolyi királyné.
Férje 1289: Valois Károly gr., † 1325.

Leszármazása a másik hasábban.

17. Izabella francia királyné, † 1358.
Férje 1307: II. Edvárd angol király, 1284—1327.
Johanna francia hgnő, † 1342.
Férje 1305: III. jó Vilmos Hennegau és Holland grja, † 1337.
18. III. Edvárd, angol király, 1312—1377.
Neje 1329: d'Avesnes Filippa hennegau-hollandi grnő, † 1369.
Férje 1329:
19. Plántagenet János, Lancaster hge, 1340—1399.
Harmadik neje 1396: Roelt Katalin, † 1403.
20. Beaufort János, Somerset grja és Dorset ögrja, † 1410.
Neje: Holland Margit, † 1440, Kent gr. leánya.
21. Beaufort Edmund, Somerset 1. hge, † 1455.
Neje: Beauchamp Eleonóra, Warwick gr. leánya.
22. Beaufort Henrik, Somerset 2. hge, † 1463.
23. Somerset Károly, Worcester 1. grja, † 1526.
Első neje: Herbert Erzsébet, Huntingdon gr. leánya.
24. Somerset Henrik, Worcester 2. grja, † 1549.
Neje: Browne Erzsébet.
25. Somerset Vilmos, Worcester 3. grja, † 1589.
Neje: North of Kirtling Krisztina.
26. Somerset Edvárd, Worcester 4. grja, † 1628.
Neje: Erzsébet, Huntingdon gr. leánya.
27. Somerset Anna.
Férje: Winter of Lydney Edvárd.
28. Winter of Lydney János.
Neje: Mária.
29. Winter of Lydney Mária.
Férje: Wingfield Richard baronet.
30. Wingfield Henrik baronet.
Neje: Touchet Mária, Castlehaven gr. leánya, anyai részről Shrewsbury gr. unokája.
31. Wingfield Mervin baronet.
Neje: Dalton Mária.
32. Wingfield Mária, † 1765.
Férje: Dillon Ferencz.
33. Dillon of Proudston and Skreen Ferencz, róm. szt. bir. báró.
Neje: Spendelow Erzsébet
34. Dillon Rozália bárónő.
Férje: Tagyosi Chapó Pál.
35. id. Chapó Vilmos.
Neje: Nedeczei Nedeczky Hedvig.
36. ifj. Chapó Vilmos cs. és kir. kamarás.
Neje: Karlovai Karlovsky Irma.
37. Chapó Elemér Dániel.

Lehető tökéletesség okáért közöljük a Dillon-Wingfield ősfát is a Mahoni Demeter gróf, Plunquett Tamás tábornok, Mylord Villiers és Nugent gróf (Valdesotto ögrja) által hitelesített, 1769. nov. 15-én kelt eredeti, színes czimerekkel ellátott hártya-oklevélről.

Geraldus Dillon de Proudston. Neje: Saint-Laurence Margit.	} Dillon Ferencz. Neje:	} Dillon Vilmos. Neje:	} Dillon Ferencz Neje:
Preston de Rogerston Róbert, Neje: Sarsfield Katalin.			
Plunket Kristóf lovag. Neje: Sarsfield Franciska.	} Plunket Richárd. Neje:	} Wingfield Mervin báró Neje:	} Proudstoni és Skreeni Dillon Ferencz, a római szent birodalom bárója, a kinek leányági utódja: Tagyosi Chapó Vilmos.
Dunn Jakab. Neje: Nugent Susanna.	} Dunn Alitia.		
Wingfield Richard baronet. Neje: Winter Mária, az előző táblázat szerint a Plántageneteknek, Árpádoknak, Capeteknek és Spanyolországi királyainak vére.	} Wingfield Henrik br. Neje:	} Dalton Mária	
Castlehaven Mervin gr., Audley br. Neje: Talbot Mária, a Shrewsbury grófok házából.	} Touchet Mária.		
Dalton Edvárd. Neje: Barnewall Erzsébet.	} Dalton Theobáld. Neje:		
Fleming Róbert. Neje: Buttler Anna.	} Fleming Mária.		

Ezzel befejeztük az Anglia lord great chamberlain méltóságára vonatkozó ismertetésünket, a mely megállapítja, hogy ez a magas méltóság, a mely csupán a pecsétőri mögött áll, tulajdonképen és jog szerint magyar embert

illetne meg. Nemes családjaink okleveles ládáiban tömérdek ilyen történelmi kincs lehet elrejtve, vajha buzdulnának Chapó Vilmos úr példáján és köztulajdonná tennék ezeket a kincseket.

ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

A XVI. SZÁZADI MAGYAR HERALDIKA.

(Négy czimerképpel.)

I.

Az ősi nemesség a mohácsi vész után, czimer tekintetében három sorozatba volt osztható. Egyik része az volt, mely már korán, az Árpád-házi királyok alatt nagy vagyonra s ennek alapján nagy befolyásra tett szert, melynek úgy zászlón, mint pajzson és pecséten szüksége volt családi czimerére. Ezen rész önként vette föl czimerét még a czimeradományozásokat megelőző korban és ezen önként felvett czimernek folytonos használatában maradt. A másik rész az Arpádok korában elmulasztott önként felvett czimerjelvénynyel gondoskodni magáról — mivel nem volt szüksége reá — s később, a czimeradományozás korának beálltával, a királyok kegyéből nyert czimeradományokkal pótolta az elmulasztottakat. A mohácsi vész előtt — mint látuk — armálissal való nemesítés csak legritkábban, alig egy-két esetben fordul elő, a többi czimeradományt mind régi, több százados nemes nyerte. De mi volt ezen kétszázados (1326—1526-ig tartó) czimeradományozási korban kiosztott 3—400 czimer az összes ősi nemesség nagy számához képest? Így maradt az ősi nemességnek egy harmadik, a legszámosabb, része, mely sem az Árpádkorban nem vett fel önként czimert, — mivel szükségét nem látta — sem az ezt követő két század alatt nem nyert czimeradományt, mert az már csak a nemesek nagy száma mellett sem lett volna elérhető, a Habsburg-dinasztia trónraléptéig czimer nélkül.

Ezen dinasztia trónralépte nemcsak a heraldikai izlés tekintetében beállott változással alkotott korszakot, de főképen az armalista nemesség megteremtésével; mert a minő kizárólagossággal a mohácsi vész előtt csak régi nemeseknek adományoztak czimert az uralkodók, a Habsburgok

épen olyan következetességgel csak nem nemeseknek adományoztak czimert, megnemesítvén őket éppen ezen czimer adományozásával. Mert Magyarországon a czimeradományozás — ellenében a külfölddel — mindig nemességadományozással is járt. Ezt bizonyítja a czimernek ezen armálisokban használt latin elnevezése is: «arma, seu nobilitatis insignia», mi azt mutatja, hogy nálunk a czimer csak a nemesség jelvénye volt.

A Habsburg-uralkodók által adományozott armálisok tehát egyszersmind nemesítések is voltak, kivéve a rangemeléséknél előfordult vagy máskülönbö adományozott czimerbővítéseket, czimerjavításokat s egyes olyan armálisokat, melyekben jelezve van, hogy az adományos már előbb is nemes volt vagy nemes szülőktől eredett. — Az ilyen armálisok száma elenyészőleg csekély a czimer nélkül maradt ősi nemesség nagy számához képest.

Ez ősi nemességre nézve előállott azon kényszerhelyzet, hogy önként felvett czimerekkel kellett pótolni az elmulasztottakat. Apránként, szórványosan, észrevétlenül, csaknem a XIX. század beálltáig.

Az út és mód e tekintetben különböző volt.

Némelyek azon sablont vagy emblémát vették fel állandó czimerül, melyet az ősök, mint a megye tisztviselői — vagy másként is — az előző időkben használtak. Érdekes látni, hogy az előbb körbe foglalt emblémák ezen időtájt miként foglaltatnak apránként pajzsba s mint vésetnek gyűrűpecsétekre.

Mások családjuk történetének egy-egy kimagasló momentumát vették fel czimerükbe. Így keletkeztek a családi czimermondák, a Fáyak, Irinyiek, Lipovniczkyak czimerei, melyeknek

keletkezése a XVI. századnál korábbi időkre alig tehető.

Némelyek egyes vérrokon családok czimereit vették fel, azon hitben, hogy a közel atyafiság közös czimerviselésre is feljogosítja őket. Így használta a felsőgechei Gechey-család, a vele vérrokon Buzlay-családnak Zsigmond királytól adományozott czimerét, a Giletfyek Sáros vármegyében a Dessewffyek czimerét vették fel, úgy a mint azt II. Lajos király a Dessewffyeknek adományozta.¹ A vilsei Gribékek és iványi Feketék a Thybayak czimerét használták, a miért per is folyt közöttük. Így vették fel a Divék nemzetség leszármazóinak terebélyes fa alatt ballagó medvéjét a velök sógorsági összeköttetésben álló Kórossyak, Prileszkyek, Turcsányiak, Kosztolányiak és Vályiak. Tamásfalvi Györgynek, Zsigmond királytól 1415-ik évben adományozott czimerét a bikali Vitéz és valószínűleg a Kemény, Mikola és Kabos-család s ide sorozhatjuk a Bánó, Luby, Szentiványi törzsek és a vele rokon családok közös czimereit.

Mások egyszerűen felvették a két legszokottabb sablont, a kart karddal, felékítve azt a XVI—XVII. századi heraldika cziczomáival koronára könyököltetve, kíséretül csillagot és félholdat adva hozzá, vagy az oroszánt, karmában kardot tartva, mely a bátran harczoló nemes ember jelvényéül tekintetett.

E négy uton előállott czimerekből lassanként minden ősnemes ellátta családját czimerrel; az uzus szentesítette, senki sem ellenőrizte, senki sem kifogásolta s az lassanként a család jogos attributumává erősödött.

II.

A nagy király, Hunyady Mátyás alatt nálunk meghonosodott olasz reneszánsz hatásáról a magyar heraldikára, más alkalommal értekeztem. Ezen értekezésemben röviden vázoltam azt, hogy ezen modor miként hódított fokozatosan tért a XV. század végéig annyira, hogy a XVI. század első tizedeiben, a mohácsi vészig a festészet, szobrászat és műépítészet terén, — néhány felvidéki németajku város kivételével —

¹ L. a Giletfy-család egyik tagjának epitáfiumát a berzeviczei templomban Sárosmegyében.

hol a conservatív irányu polgárság még mindig a késő csucsives modorhoz ragaszkodott — csaknem kizárólagosan érvényre jutott.

Különösen érezhető volt ezen hatás a királyi kancelláriában, hol a fényesen kiállított armálisokba a czimereket a nagy Mátyás király könyvtárának egykori jeles miniátorai festették nagy művészettel, de kevés heraldikai érzékkel, az olasz izlésnek megfelelően, legtöbb esetben csakis a pajzs heraldikáját emelve érvényre.

A mohácsi gyászos ütközetben a nemzet színe-javával elesett a király is. Üres trónjára Szapolyay Jánost választották az ország rendei.

János király a trónnal a királyi kancelláriában az elődje alatt működő olasz czimerfestőket is átvette. Mozgalmas uralkodása úgy látszik kevés időt engedett arra, hogy hiveit czimeradományozásokkal tüntesse ki, mert nagyon kevés azon armálisok száma, melyek tizenhárom évre terjedő uralkodása idejéből felmaradtak.

Ezek között van valódi miniatori műremek. Ilyen valószínűleg a Vécsey István armálisába festett czimer, melyet neki János király 1532-ik évben október 16-án adományozott.¹ Ennek eredetije a b. Vécseyek sárközujlaki levéltárában van, de hasonmásban nincs közzétéve. De ilyen a Záray Lázár armálisába festett czimer, a következő 1533-ik évből, mely remek kivitelére, stílusára és heraldikai elrendezésére teljesen egyezik a mohácsi vész évéből s az azt megelőző esztendőből származó Forgách, attaki Bosnyák, Vásárhelyi armálisok czimereivel és kétségtelenné teszi azt, hogy a Záray czimert is, miként ezeket, egy és ugyanazon miniator festette.

Ezen időn túl a művész vagy elhalt, vagy visszaköltözött a mozgalmas belvillongások idejében hazájába, mert a János királytól adományozott harmadik czimer, melyet hasonmásban ismerünk: Dévay Péter 1538. jul. 13. Segesvá-

¹ Századok, 1889. 124. l. A czimer: kék pajzsban öt ormóju várfalból növekvő balra forduló oroszánt, két első karmával pajzsot tart, melynek veres mezejében, a pajzs bal keretéből, felhőből kinyuló pánczélos kar, markában vasdárdát tart, felül jobbra hatágu arany csillagtól, balra befelé forduló holdsarlótól kísérve. Az oroszántól tartott pajzs, az 1507-ben II. Ulászló királytól Vécsey-Szöllösy Balásznak adományozott czimer, némi módosítással a pajzs színénél és a pajzsalak kíséreténél.

Nos infrascripti requisiti ab Illmo Viro ac Domino Francisco S. R. Imperii Barone Dillon de Strien et Brouclston in Comitatu Meath Regni Hibernia Armigero fidem facimus et attestamus eundem ea per antiqua nobilique in predicto Regno ortum esse familia Dillon /cujus genus inter vetustissimas ac nobilissimas Hibernia Grosapias ab immemorabili recensitum tum ex clarissimis gentis historicis, tum ea constanti Nostratum traditione constat /ceterasque Familias, qua in hoc Schemate genealogico continentur, antiqua et nobili stirpe oriundas, earumque Arma et insignia quoad colores et gentilitia aque ac quoad filiationem rite ducta ac enumerata esse; Quae omnia cum non solum nobis bene nota sint, verum etiam ex Documentis authenticis nobis exhibitis pateant, sub fide Nobili, heramenti instar, ac pro veritate attestamus. Datum Nieme die decima quinta Novembris 1769.

Demetrius Comes a Maioni, Thomas Plungett, Generalis, My Lord Villers, Comes de Nugent, Marchio de Saldeotto.

ron kelt armálisában,¹ noha tiszta olasz reneszánsz festmény, de már nem a kitünő miniator munkája. A vonások erőteljesebbek, durvábbak s bár e czimer kerete — mondhatnánk — egyetlen renaissance motivumokból van összeállítva, a pajzsalak természetes, közvetlenül ható mozdulatával, kifogástalan.

A Vécsey és Dévay czimeradományozásoknál János király abban a tekintetben is elődei nyomdokán haladt, hogy mindkét esetben már előbb is nemes embernek adományozta a czimert.

Az említettekén kívül János királynak még két czimeradományáról van tudomásunk: egyik a szentkatolnai Bakk György 1535-ik évből, a másik a chani Noeh Imrée 1539-ik évből. — Ezen két armálisba festett czimert sem eredetiben, sem hasonmásban nem ismerjük. A Siebmacher-féle czimerkönyv közölte azokat a többi Erdélyországi czimerek sablonja szerint, sisakkal és színezetlen takarókkal, megjegyezvén, hogy sisakdiszek nem adományoztattak. A Bakk család armálisának szövege V-ik Ferdinánd egyik kiadványában át van írva 1832-ben, ennek czimerleírása az ötszögű pajzs, a pajzs mindkét oldalát ékesítő «aranyos virágok» teljesen egyezik a II. Lajos király armálisáiban használt czimerleírásokkal és valószínű, hogy modorra és kivitelre az armálisba festett czimer is egyezett.²

Az armálisokba befestett czimerek nemcsak stilusban, elrendezésben és művészies kidolgozásban egyeztek II. Ulászló és II. Lajos királyok czimeradományáival, hanem az adományozott czimereknek az említett kort jellemző motívumaiban is. A Dombay, Paulovics, Radák, Cseh, Vásárhelyi jelenetes czimereknek megfelelnek a Szentgyörgyvölgyi Bakács és Dévay czimerek csatajelenetei. Sajnos, az előbbinek csak leírása maradt korunkra, mert az eredeti armálisba belé-

festett czimer, a hol Bakács Sándor, Bánffy János életét lova átadásával megmenti — a mint azt dr. Boncz Ödön és Varju Elemér urak alaposan bebizonyították — későbbi, XVII. századi eredetű.

De hol a czimerábrázolatok nem jelenetek is, azok jelképes jelentősége kétségbevonhatatlan. A Záray czimer éppen olyan kvodlibetszerű, mint a Jagelló királyok korából a Füzy, attaki Bosnyák s talán a Kállay; szövegében le van írva az egyes motivumok értelme és jelentősége is. Leírja, hogy a veres kalapos, szakállas emberfő azon német lándzsás feje, akit Záray a csata hevében levágott. Szintúgy kétségbevonhatatlan a Vécsey, Serpilius, Szentkatolnai Bak, chani Noeh családok czimereinek jelképes jelentősége.

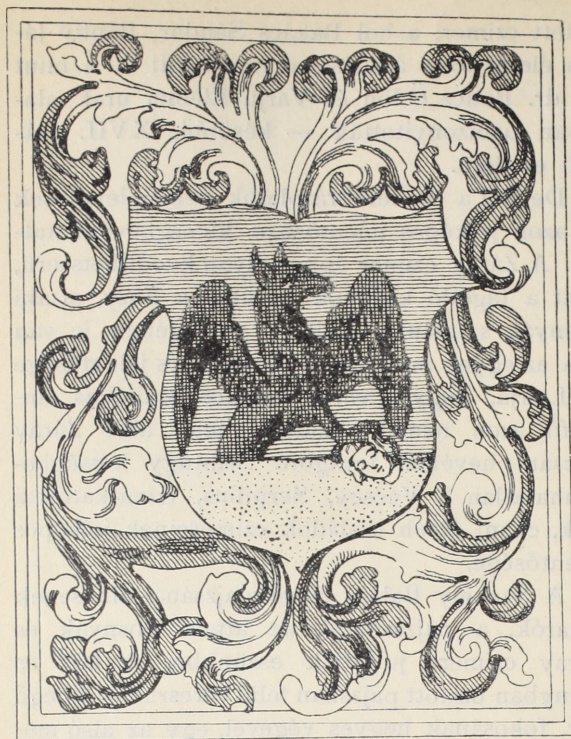
A Székely Balázs czimerpajzsánál nincsenek takarók, a pajzsalakok az attaki Bosnyák és Záray czimert juttatják eszünkbe. A kék és aranyban osztott pajzsban felül veresruhás lebegő kar, fokosának hegyes végével, egy az alsó mezőben fekvő (?) veresruhás török fejét látszik ütni. (A török mellén arany teli hold van.) (Hiteles másolata és hasonmása Borsodmegye levéltárában.) Zutori Szabó Lukács czimerlevele nagyon szerény kis oklevél, egyszerű czimerfestménye: kék pajzs, benne veresruhás kar, markában görbe kardot tart. (Kiállítva az ezredéves kiállításon.)

Izabella királyné, királyi férje halála után néhány esetben szintén élt a czimeradományozás jogával. Három czimeradományja ismeretes: mármaroszi Szigethy Pál deáké 1545-ből, somosdi Székely Balázssé 1547-ből és zuthori Szabó Lukácsé 1548-ból.¹ Ez is, mind a három pajzsczimeradományozás olasz reneszánsz modorban, bár már ezeknél úgy kivitelben, mint a szerkezetre nézve a hanyatlásnak igen szembeötlő jelei mutatkoznak.

¹ A Szigethy Pál czimerénél az előző olasz minták szerint a czimer háttérét a pajzs karimája és a keret között takarók töltik ki, csak hogy nem levén a pajzson sisak, a takarók a pajzs felső karimájának közepéből indulnak ki s ezek elég heraldikátlanul zöld és violaszínűek, holott a czimer pajzsa kék és aranyban osztott, a czimerállat, az osztási vonalból növekvő grif színe fekete. (Ismeretve: Turul, IV. k. 47., eredetije b. Bálintitt József levéltárában Nagy-Enyeden.)

¹ Adler, Jahrbuch. neue Folge, II. B. czimkép és 112. l. — A czimer: veres pajzsban, balra fordult kék ruhás tatár, sárga alsónadrágban, barna bőrcsizmákban, baljával egy mellébe dőfött, eltörött dárda végét huzza ki, jobbájában egy széles kétélű pallost tart balharánt lecsüngő helyzetben.

² A diploma czimerleírása ez: «scutum videlicet quinquangulare, coelestini coloris, quod sinistrum hominis lorica tectum ac semihasta supra cubitum transfixum intra se continet, margines vero scuti flores auricolorum referentes undique vestiunt». — Bakk Endre: «A Bakk és Jancsó-család története», 27., 28. l. jegyzet.

Szigethy Pál czimere 1545-ből.

János Zsigmond választott királynak, az utolsó Szapolyainak, csak két czimeradománya ismeretes, egyik a Kothek Andrásnak 1560-ik évben Gyulafehérváron adományozott armális. Ez is csak pajzsczimer-adományozás. A reneszánsz veres pajzsban arany sisak van, mely balharánt helyzetben nyillal van átlöve. Az ilyen alaku gerezdes, orrvassal és rákpánczélos nyakvédővel ellátott sisakokat — mint dr. Szendrei megjegyzi — e korban a magyar huszárság viselte s így ez mint hadi viseletkép is érdekes. A másik a Szabó Balázs armálisa, az 1564-ik évben Kolozsváron kiállítva, szintén pajzsczimer: veresben, zöld hármashalomra illesztett arany koronán könyöklő zöldruhás kar, markában balharánt irányban egyenes pallost tart.¹

Az olasz reneszánsz pajzsczimer adományozás a Szapolyai-ház kihaltával sem szűnt meg Erdélyben. Szórványos példáit látjuk az erdélyi

¹ János Zsigmond egy harmadik armálisának is van nyoma, a Liszay, másként Literati Ferencznek adományozott czimer, mely 1587-ben lett adományozva. A czimer aranyban daru, mely emelt jobb karmában golyót tart. (Siebmacher, 368. l. 277. tábla.)

fejedelmek egyes czimeradományaiban, minők Báthory Zsigmondé Gyulay Balázs részére¹ és Báthory Andrásé Fenessy István részére,² mindkettő a század utolsó éveiből. Az utóbbi az Erdélyben kiállított legdiszesebb armálisok közé tartozik.

Az elmondottakból látjuk, hogy a királyi kancellária és czimerfestői a budai várból a királyi udvarral együtt Erdély felé húzódtak s végre Gyulafehérváron ütöttek állandó tanyát. A miniator művészek nyomait az 1533-ik, esetleg az 1535-ik éven túl nem találjuk, csakhogy utódaik ha a miniatori művészetben nem is, de a heraldikai stílusban követték az elődök nyomdokait.

Erdélyben új hazát hódítottak meg a heraldikának s ez külön fejedelemséggé alakulva, átvette a gyulafehérvári királyi kancellária heraldikai hagyományait. Az erdélyi fejedelmek czimerfestői rossz iskolában tanultak s lassanként elfeledték az olasz iskola előnyeit is és gyártották nagy számban az erdélyi armálisok heraldikai szörnyszülőtteit, ellátva a pajzsczimert sisakkal, a sisakot koronával és «különböző színű» takarókkal.

Az erdélyi czimerek, a heraldika legmélyebb sülyedését mutatják, de hanyatlásuk utját követve, azon eredményre jutunk, hogy ezek a Mátyás király, a Jagellók és a Szapolyayak udvarában divó olasz reneszánsz heraldikai modor elferdült, félreértett fattyuhajtásainak tekintendők.

III.

A XVI. században az olasz reneszánsz pajzsheraldika, mintegy nemzeti szokásnak, nemzeti hagyománynak tekintetett, mint a mely még sokszor visszasíratott igazságos Mátyás király korából származott s ez irányt nemcsak nemzeti fejedelmeink követték czimeradományaikban, hanem tért hódított az a heraldika, a művészet és müipar egyéb ágazatainál is.

Ha az 1526—1600-ig terjedő időkből a gyűrűpecsétet vizsgáljuk, meggyőződünk, hogy ezek csekély kivétellel, mind pajzspecsétek; sisak, sisakdisz és takarók nélkül, a pajzs felső karmáján a tulajdonos nevének kezdőbetűivel. De a

¹ Turul, VII. k. 97. l.

² Eredetije a Nemzeti Múzeumban.

pajzs ezen felső karimájánál nagyon gyakran látnunk egy csillagot és egy félholdat, emlékeztetőt a török harcokra. A csillag és félholdnak, mint a magyar heraldika egyik igen gyakran alkalmazott czimerképének ez volt első jelentkezése s ez uton jutott be már a XVI. század végén, de főképen a XVII. század folyamán számtalan esetben a pajzsfőbe, mint egy-egy főczimeralak kísérete.

A pajzsczimer divata volt aztán oka annak, hogy miután nagyon sok jeles, régi családunk czimere csak XVI. századbeli pecsét után maradt reánk, ezeknél csakis a pajzsalakot ismerjük, nem egyszersmind azok sisakdiszét is. Ilyenek a Szalók nemzetségből származó Balayak, az Ogmánd nemzetségből a Kechetyek, a Bél nemzetségből származó Bekölceiek, a Csolt nemzetségből származó Ábránffyak, a Tyukod nemzetségből származó Gerendyek és nagyon sok mások czimerei.

De nemcsak a kisebb gyűrűpecséteken látjuk a pajzsczimer ezen szokását, hanem előkelő főurak nagyobb pecsétein is. Könnyen hozzáférhető példakul idevonatkozólag felhozom e korból a Perényi Imre, Czibak Imre, Fráter György, Petrovics Péter és Illésházi István pecséteit.¹

Czimerismereteinkre nézve mindig kiváló fontosságúak voltak a sirkövek. Az ezeken kivésett szobrászati munkák voltak legavatottabb tolmácsolói egyes korszakok divatjának, izlésének és modorának. Ha a tárgyalt korszakunkból származó sirköveink sorozatán végigtekintünk, úgy találjuk, hogy az egyes felvidéki, többnyire németajku szabadkirályi városok templomában lévő, ott élt egyének sirköveitől eltekintve, az országos egyének sirköveinél igen sok esetben ismét csak az olasz pajzsczimert találjuk.

A főpapok czimereinél általában a sisak és sisakdisz helyét a főpapi jelvények foglalják el, de a hol ezt mellőzik, ott sem helyettesítik azt a czimer sisakdiszével.

Az 1527—1600-ik évig terjedő korból a következő sirköveket sorolom fel: Várallyai Szaniszló (Szepeshely, 1548, Ujlaky Ferencz (Pozsony, 1555), Battyhány Boldizsár (Németujvár,

1560), Görgey Ferencz (Topporcz), Balassa Menyhért (Széleskút, 1568), Báthory András (Máriavölgy, 1568), Bocskay András (Gálszécs, 1579), Keczer Ambrus (Keczer-Peklén, 1579), Nádasdi Darabos László (Sopron, 1585), Triebel Gergely (Lőcse, 1593, Monaky Péter (Lazony, 1599) és a XVII. század első évéből 1600-ból Darholcz Kristóf siremléke a demjétei templomban Sárosmegyében e felírással: «hodie mihi, cras tibi».

Ezen sorozatban az utolsó a XVII. század első évéből való. Az évszám azt mutatja, hogy az olasz pajzsheraldika divata az egész XVI. század folyamán fennállott, a sirkövek sorozata pedig azt, hogy ezen divat az egész ország területén el volt terjedve; az Ausztriához közel eső Pozsonyban éppen úgy, mint a német befolyás alatt álló Szepességen; a lengyel határokat érintő Zemplén vármegyében úgy, mint a Stiriával határos Vasmegyében.

Ugyanezt mutatják egyéb műépítészeti emlékeink is. A pajzs heraldikájai találkozunk a bittsei kastély kapuzatán (1574), az ungvári várkastélyon (1598), a gyulafehérvári Bethlen-házon, Fráter György kolozsvári egykori palotájának diszitményei között (1541) és a Büdi Mihálytól 1536-ban megújított munkácsi csucsives templom falán.

Hogy a műipar egyes ágazatainál is divott a pajzsheraldika, bizonyítják XVI. századbéli régi nyomtatványaink czimerdiszitményei, a krasznahorkai híres Bebek-ágyuk s különösen a műötvösségnél régi kelyheink; ezek között első sorban Losonczy Antalnak az 1548-ik évből származott óriás ezüst kancsója.

IV.

Ferdinánd ellenkirály a maga részéről szintén osztogatta a czimert és a nemességet. Eleintén gyéribben, utóbb, mint egyedüli uralkodó sürübben. Székhelye Bécs, tartózkodási helyei Prága, a birodalmi gyűlések alatt Regensburg; Magyarországra ő ugyan Budáig, de utódai csak Pozsonyig és Sopronig hatoltak. Ezen két városban keltek Magyarországon adományozott armálisai is, melyeknek czimereit a nyugaton divó *német* reneszánsz modorban festették.

Azonban csodálatosképen az eddig ismert,

¹ Megjelentek a Szilágyi-féle Magyar Nemzet Történetében.

I. Ferdinándtól adományozott legrégebb magyar vonatkozású, született magyart illető⁴ armális, Bornemisza Benedek 1533-ik évi armálisa, a Füzy vagy Záray czimerhez hasonló lebegő, egymással össze nem függő képtelen czimeralakjával, valamint Igali Ferencz 1539-ik évi armálisa, bár mindkettő Bécsben kelt, de a legkövetkezetesebb olasz reneszánsz modorban vannak megszerkesztve, úgy a festett czimerképen, mint

Kétségtelen, hogy ezen armálisok olaszos modora, mely ezen korban a magyar izlésnek jobban megfelelt, az adományozás értékének növelését volt elősegítendő, egyenlő értékűvé óhajtván azokat tenni János király czimeradományával.

Mihelyt azonban Ferdinánd nem volt többé ellenkirály, hanem egyedüli uralkodó, nem gondolt tovább a magyar izléssel, hanem behozta

Bornemisza Benedek czimere 1533-ból.

az oklevél szövegébe bevett czimerleírásban. Az utóbbinál a kettő nem egyezik ugyan, de a szöveg kiegészíti a festmény hiányait.

A czimerfestmény díszes keretbe foglalt pajzsczimer, a szöveg sisakot is helyez a pajzs felé s a takarók helyett — a szöveg szerint — a pajzs két oldalát virágok és viráglevelek kerítik.

⁴ A Kakuk (1533), Drakulya (1534), Boynichich (1536) armálisok adományosai nem voltak magyar nemzetiségűek. — Van nyoma a Szemere-család levéltárának elenchusában egy armálisnak, melyben I. Ferd. meszesi Meszes Gergelynek 1528-ik évben czimert adományozott. Ezen érdekes armálisnak nyoma veszett.

a magyar heraldikába is a német-római császárságban divó, német reneszánsz modort. E modor kétségtelenül jó hatású volt a magyar heraldikára, mely az olasz befolyás alatt több mint félszázad óta, a különben is csekély heraldikai érzékkel megáldott magyarok között sok szabálytalanságra és izléstelenségre vezetett.

A német reneszánsz eltérése a klasszikus heraldikától nálunk is csak a heraldika általános hanyatlásában nyilatkozott. A XVI. század közepe már nem volt többé a harczjátékok ideje, azon harczjátékoké, melyek pár század előtt a heraldikát teljes fényében kifejlesztették. —

A XVII. századi armálisok sablonos szövegében ugyan benne van az is, hogy az új nemes az adományozott czimert csatákban, viadalokban, harczokban, gerelydobálásoknál, tornáknál, párviadaloknál s minden más, nemest illető hadi gyakorlatoknál, pecséteken, vitorlákon, edényeken, kárpitokon, gyűrűkön, zászlókon, pajzson, sátrakon, házakon, temetkezéseknél egyaránt használhatja, de a való életben, a lőpor,

heraldikai diszek, a több sisak, pajzstartók, jelmondatok, melyek mind a heraldika hanyatlásának jelei.

Az első Habsburgoktól adományozott régibb czimerek a későbbi magyar heraldikának kétségtelenül legjobb termékei. I. Ferdinándnak, Miksának és különösen Rudolfnak a prágai várban kiállított armálisai, heraldikai szépség tekintetében, messze túlhaladják a már tárgyalt

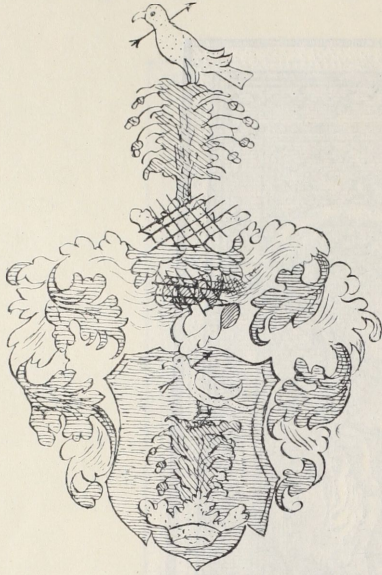
Igaly Ferencz czimere 1539-ből.

ágyu és puska korában, a harczjátékok letűnével a czimer használata már csak a pecsétekre és a müparczikkekre, butorokra, serlegekre, kárpitokra, kastélyok homlokzatára s halotti czimerekre szorítkozott. S miután a valóságban sem pajzson, sem sisakon nem viselték, ez volt oka, hogy az újonnan adományozott czimerek legtöbb esetben elvesztették azon nemes egyszerűséget, amelyet a való életben való viselésük megkívánt; szerkezetük szövevényesebb, terheltebb, — mondjuk — heraldikátlanabb lett. És mivel már használatuk leginkább müipari tárgyra szorítkozott, lassanként divatba jöttek a

olaszos heraldika termékeit. Az egységes pajzmezőt nem tartják a czimer szükséges feltételének s bár a pajzmező megosztásánál a színzésben nem követik a régi klasszikus idők mesterreit, de ezen megosztott alapra vagy alapokra szépen stilizált czimeralakokat festenek s úgy ezek megfestésénél, mint a czimer szerkezetének arányainál, hiven követik az azon korban élt és működött czimerfestő és rajzoló német müvészek nyomdokait.

Annak is akadunk némi nyomaira, hogy ezen első Habsburgok a Németországban divó heraldikai stílus mellett, a nemesség s a czimer-

viselőik között ott szokásos rangfokozatot is igyekeznek átplántálni. Németországban a polgári czimerek sisakjait a nemesség sisakkoronája helyett a tekercs (Wulst) ékesítette s e sisak zárt volt, mint a nemességi pántos. Az első Habsburgok a magyar armálista nemességet nem nézték többre, mint a német czimeres polgárságot s ezért nagyon gyakori a tőlük adomá-

Thuri másként Paakó András czimere 1578.

nyozott czimereken a zárt sisak és e s sakon a tekercs. Hogy ez nemcsak véletlenből, a czimerfestő szeszélyéből történt így, hanem öntudatos szándék kifolyása volt, érdekesen illusztrálja a Payzoss levéltárban egy czimerkérő levél.

Thury másként Paakó András 1578-ik évben nemességet és czimert kért. A királyi kancelláriában reá festették a czimerkérő levélre az adományozandó czimert, mely kék pajzsban arany koronából emelkedő zöld cserfa makkok-

kal; tetején arany madár áll, melynek nyaka elülről nyíllal van átlöve. A pajzsra *koronás nyílt sisak* van helyezve, melyen a pajzsalak ismétlődik. A festésen a sisak pántjai és koronája — mely utóbbi itt inkább a pajzsalak ismétlésének volna tekintendő — többszörös erős tollvonásokkal van keresztülhuzva. És valóban az armálisba festett czimeren a sisak pántjai s a sisakra illesztett korona mellőzve vannak, sőt még a madár arany színe is feketére van változtatva, mert amaz az armálista nemeshez nagyon is előkelőnek látszott.

Azonban ezen idegenből átplántált heraldikai szokások Magyarországon gyökeret nem verhetek s a későbbi czimeradományok azt mutatják, hogy ezek átplántálásával fel is hagytak, sőt megmaradtak azon régi magyar szokásnál is, a mely szerint az armálisokban az adományozott czimereket az oklevél elejére helyezték, holott Ausztriában s a császárság tartományaiban az armális közepére festették. De a czimerek itt nem követték a heraldikai udvariasság szabályait, nem fordultak szembe — miként Zsigmondkori czimereink — az adományozó uralkodó nevével, a czimer és czimeralakok helyzete nem lett korlátozva s ezek szabadon követhették azon irányt, a mely a heraldika szabályainak megfelelt.

Az elmondottakból láttuk, hogy az olasz reneszánsz befolyás — melynek a köztudat mintegy nemzeti jelleget tulajdonított — a mohácsi vész után is, az egész századon keresztül fentartotta magát a magyar heraldikában; előbb önállóan, majd küzdve a német reneszánszal, melyet a Habsburg-ház ültetett át hozzánk. Ez utóbbi a század vége felé mind több tért nyert, de egészen csak a következő században érvényesülhetett, a mikor a heraldikának teljes hanyatlása is bekövetkezett.

CSOMA JÓZSEF.

A PEJÁCSEVICHEK.

(Egy leszármazási táblával.)

A nemzeti múzeum könyvtára becses ajándékban részesült. Olyanban, a melynek nemcsak adásához, hanem létesítéséhez is uri hajlam és uri vagyon kell. Verőczei gróf Pejácse-

vich Julián (a nasiczai vonalból) 1876-tól 1900-ig, tehát egy negyed évszázad alatt összegyűjtötte jeles családjának minden irott hagyományát, okmányát, képbeli emlékét, arcsképeit, czime-

reit hat részbe osztott tizenhárom (néha 500-nál is több oldalas) negyedretű kötetben és leginkább könyomással sokszorosítva kiadta saját költségén mindössze harmincz példányban. A kézirat gyanánt megjelent mű egy példányát a gróf a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta.

Miután a munka nem egységes rendszeren alapul, tartalmát csak nagyjából lehet ismertetni. Az I. kötet (valami 600 l.) a Knezevich, Parchevich, Thoma-Gionovich, Pejácsevich és Cserkicz családok szétválását és a Pejácsevichekben való újra egyesülését tárgyalja. A II. kötet (valami 560 l.) 3 részben a Parchevich Péterre vonatkozó adatokat közli. A III. kötet Sofia és Marcianopolis érsekségeivel, a Ducaginokkal, Kneze kastélylyal (a Knezevichék ősi fészkeivel), Parchevich Gioni báróval, a Cserkicz bárókkal és a boszniai Knezovichokkal foglalkozik. A IV. kötet Pejácsevich Miklós és György bárók kihalt vonalainak a történetét adja. Az V. kötetet Pejácsevich János báró kihalt vonala foglalja el. S végül a VI. kötet (1000 lapnál is több) Pejácsevich Márkus báró vonalát tartalmazza a rumai, nasici és budai ágra való szétválásig. A következő kötet (a mely jelzete szerint: VI. kötet 2. függelékének 1. osztálya) a rumai Pejácsevichekkel, az ezután való (6. köt., 2. függ., 2. oszt.) a nasicziakkal s a következő (6. köt., 2. függ., 3. oszt.) a kihalt budaiakkal foglalkozik. A VI. kötet 3. függeléke (1000 lapnál több) a Pejácsevich-Dőry-féle háromszoros rokonságot tárgyalja, míg a VI. köt. 4. függeléke Pejácsevich Lászlónak, a jeles szerző bátyjának van szentelve. Egy külön füzet egy velencei követség okmányait, egy másik füzet pedig a Liber regius kivonatait tartalmazza.

Az teszi rendkívül becsessé ezt a munkát, hogy nem csupán az utódokkal foglalkozik, hanem tömérdek nőági Pejácsevich-ösnek az ősfáját is adja a kamarási és csillagkeresztes hölgyi ősfákkal, tehát a leghitelesebb módon. Az egész roppant munkának lényege különben a családnak itt következő lehetőleg teljes nemzedékrendi történelme:

1. Pejácsevich II. Miklós báró, a ki 1655 előtt született Bulgáriában és 1707 előtt halt meg, ismeretlen vezetéknévű Annát vett nőül, a ki 1706 október 18-ikán hunyt el. Egy fiuk

volt, Pejácsevich József báró, Jézus-társasági atya, az 1714-ben megjelent: «Veteris et novae geographiae compendiosa congeries» című munka szerzője, a ki 1676 táján született és 1773-ban halt meg. Vele kihalt az ág.

2. Pejácsevich II. György báró 1655-ben született Bulgáriában, bulgár szabad csapatok vezére volt 1688—1689-ben s 1690-ben Magyarországra menekült a török elől, 1712-ben megszerezte Csatalját és Roglaticzát, 1715-ben bácsi alispán volt és 1725-ben hunyt el. Először 1679 táján nősült, törzsrokonát, egyik Parchevich bárónót (sz. 1660 k., † 1697 után) vevén nőül, a kitől két fia volt: *Mátyás* báró (1680—1732) és *Károly József* báró (1681—1746). György báró 1703 táján nősült másodsor. Neje a bulgáriai Marinovics Dominika (sz. 1686 k., † 1732) volt, szintén két fiu anyja: György Albert (1704—1757) és Miklós Lipót báróké (1706—1732), de ezeknek nem volt gyermekük.

György fia: *Mátyás* báró (1680—1732) 1703 táján ismeretlen eredetű Margit férje, négy gyermek apja: *Henriké* (a kinek három fia volt), *Ignácze* († 1716, kihalt), *János Antalé* (sz. 1717, † 1744 után, kihalt) és *Mária Erzsébeté* (sz. 1719, kihalt).

Mátyás fia *Henrik* báró 1704 táján született, 1742-ben Alsó-Roglaticza felét eladta Vojnich István örököseinek, † 1749. Neje 1729 óta: ismeretlen *Johanna Mária Anna*, három fiu anyja. Ezek: *Lipót* (egy fiu apja), *József* (1742—1769, 1768-ban Thurn és Valsassina Jozefa grófnő férje, kihalt) és *Károly Ferencz* (sz. 1748, kihalt).

Henrik fia: *Lipót* báró (1740—1765) 1764-ben nemes *Ziegler Mária Zsuzsannát* vette nőül, a ki 1747-ben született és 1798 előtt halt meg. Egyetlen fiukban, *Márk Henrik* báróban, *Verőcze* örökös urában (1764—1766) kihalt a vonal.

György ifjabbik fia, *Károly József* báró (sz. 1681 k., † 1746 k.) háromszor nősült. 1721 előtt ismeretlen *Annát* († 1723 k.), 1731-ben nemes *Merl Máriát* († 1737) és 1737 után nemes *Battycs Anna Máriát* († 1760 után) vette nőül, de csak az elsőtől volt két leánya: *Ilona Florentina* (sz. 1721, † 1746 k., 1732 óta *Miskolczy* István Antal hitvese) és *Mária Francziska* (sz. 1723, kihalt). *Miskolczy* István Antal, Bácsmegeye jegyzője, mint Roglaticza társtulajdonosa (sz. 1710, † 1760 után), fölvette a Rogla-

ticzai előnevet. Pejácsevich Ilona Florentina bárónővel három gyermeke volt, a kik 1739 és 1745 közt születtek: Ferencz, József és Antónia. Ferencznek vagy Józsefnek a fia kellett hogy legyen az a Roglaticzai Miskolczy Farkas, a ki 1800 táján a Bácskából Biharba költözött s 1802-ben a nagyváradai püspöki jószágok kezelője lett. Ennek fiága kihalt. A család utolsó sarjai Farkas fia János főhadnagy és Mihályi Teréz három leánya: Miskolczy Ludovika (Bölesi és Növedi **Juricskay** Ede neje, nyolcz gyermek anyja), ismeretlen nevű leány (Szent-Mártoni **Ónody** Lajos hitvese) és ismeretlen nevű leány Bölcsei **Buday** Imre felesége).

3. Pejácsevich János báró 1666-ban született Bulgáriában, 1690-ben Magyarországra menekült a török elől és 1724-ben halt meg. 1690 táján vette nőül a bulgáriai Stekich Mártát (sz. 1674 k., † 1727). Nyolcz gyermekük volt: Antal báró (sz. 1691 k., 1730-ban Cardona grófjától megszerzi Orahoviczát és Fericsanczét), Miklós, † 1732-ben; első nejétől, Bardich Anna Máriától, a kit 1719-ben vett el s a ki 1703—1723-ig élt, nem volt gyermeke; második nejétől, Gabetich Anna Máriától, a kit 1727 előtt vett el s a ki 1733-ban halt meg, két gyermeke volt: János Ignác József báró, élt 1727—1734, és Mária Francziska bárónő, élt 1729—1732, a kikben Antal ága kihalt). Anna Mária bárónő (1692—1777 után, férje 1709: **Nicolantin** Gergely Bulgáriából, a ki 1690 k. született és 1748-ban halt meg), Márk báró, szerémi főispán (sz. 1694 után, a határvidékhez csatolt Mitrovicza helyett Rumát, Verőczét és Rétfalut kapja 1749-ben kárpótlásul, † 1762), Erzsébet († ifjan), Ignác Márk János (1704—1712), Ilona bárónő († 1762 után, mint az 1762 előtt meghalt **Biricsics** Ferencz özvegye), Mátyás jézustársasági atya, majd a péterváradai Szent-Háromság apátja (sz. 1707, † 1781) és Mária Francziska (sz. 1713, † 1791 után, mint az 1770 előtt elhunyt **Losek** József özvegye).

Nicolantin Gergelynek három leánya volt: Francziska (**Wallner**-né), Erzsébet (**Labordan**-né) és Borbála (**Bernjácovich** Ferencz Miklós báró neje).

Biricsics Ferencznek négy gyermeke volt: Mária Anna (**Cseh** Mihályné), Borbála (**Ebner**

né), Márta (**Frank**-né) és Ferencz, a kinek nemességét 1763-ban erősítették meg s a kinek két fia volt: Biricsics Jakab és Kristóf (1763).

Losek József három gyermeke: Anna (**Borcsiczky**-né), Francziska (**Mihalovich**-né) és **Losek** József.

4. Cserkiczy Mihály báró utódairól nem tudunk.

5. Pejácsevich Mária grófnőnek (1811—1883) és gr. Althann Ferdinándnak (1808—1890) három gyermeke van: Althann Mária Eleonóra grófnő (sz. 1838), a ki 1870 óta a hamburgi **Schröder** Antal Henrik neje, **Althann** Mihály Sándor gróf (sz. 1842, 1878 óta Csepini Adamovich Irma férje, de nincs gyermeke) és **Althann** Mária Ottilia grófnő (sz. 1847).

6. Pejácsevich Julia grófnőnek (1815—1861) és Palm Rudolf bárónak (1813—1871) gyermekei: **Palm** Károly báró (sz. 1843, 1868 óta Rosen Natália bárónő férje) és Palm Juliána bárónő (sz. 1844). Palm Károly és Rosen Natália gyermekei: Palm Margit bárónő (sz. 1870, 1895 óta **Stackelberg** Károly bárónak, Oroszországban, Dagö szigetén Putkas urának a hitvese) és **Palm** Fülöp báró (sz. 1872).

7. Pejácsevich Klementina grófnőnek (1817—1889) és gr. Althann Alfrédnek (1807—1864) vonala kihalt fiukkal: gr. Althann Mihály Ágosttal (1854—1900), Grammont de Trabes-Touloungon Karola bárónő férjével.

8. Rendkívül virágzó, utódokban gazdag Pejácsevich Ludvina grófnő (1826—1889) vonala két férjétől: Eltz Hugó gróf (1817—1848) és Eltz Károly gróf (1823—1900) fivérektől. Eltz Hugó gróf egyetlen leánya: Hugolina grófnő (sz. 1849) 1869-ben Eltz Rübenach Kunó báró (1832—1889) második neje lett és öt gyermeket szült: báró **Eltz-Rübenach** Lidvinát (sz. 1870), Hugót (sz. 1872), Pált (sz. 1875), Kunót (sz. 1876) és Miksát (sz. 1878). Ezek közül Lidvina bárónő (sz. 1870), 1895 óta **Westphalen** Ferencz gróf (sz. 1864) neje s öt gyermekük van: gr. Westphalen Kelemen (sz. 1896), Hugolina (sz. 1897), Károly (sz. 1898), Johanna Mária (sz. 1900) és Antónia (sz. 1902). Eltz Károly grófnak, Pejácsevich Ludvina grófnő második férjének, hét gyermeke volt: Eltz Sónia grófnő (sz. 1854, 1876 óta Geyr v. Schweppenburg Frigyes báró neje és kilencz

gyermeknek: báró **Geyr von Schweppenburg** Frigyesnek, Miksának, Lidvinának, Kunónak, Jánosnak, Teréznek, Antóniának, Rudolfnak és Tivadarnak anyja), Eltz Marianna grfnő (sz. 1856), Eltz Antónia grfnő (sz. 1858, 1887 óta **Wambolt von Umstadt** Fülöp báró neje és három gyermeknek: báró Wambolt von Umstadt Ferencznek, Károlynak és Lidvinának anyja), **Eltz** Jakab gróf (sz. 1860, 1891 óta Lobkowitz Mária hgnő férje és öt gyermek apja: gr. Eltz Ludvinaé, Károlyé, Annaé, Antóniaé és Györgyé), Eltz Johanna grfnő (sz. 1861, 1890 óta **Khuen-Belasi** Henrik gróf neje és három gyermek anyja: gr. Khuen-Belasi Károlyé, Henriké és Ludvinaé), **Eltz** Ervin gróf (sz. 1863) és Eltz Francziska grfnő (sz. 1866, 1899 óta **Magnis** Vilmos gróf neje és két leány anyja: gr. Magnis Lidvinaé és Gábríeláé).

9. Pejácsevich Lenke grófnőnek (sz. 1849) és gr. Festetics Andornak (sz. 1843) két fia van: gr. **Festetics** Sándor (sz. 1882) és András (sz. 1884).

10. Pejácsevich Francziska grófnőnek (sz. 1859) és Clary und Aldringen Manfréd grófnak (sz. 1852), három gyermeke van: gr. **Clary und Aldrin-**

gen Odön (sz. 1885), Mária (sz. 1886) és Dorottya (sz. 1892).

11. Pejácsevich Karolina grófnőnek (sz. 1861) és gr. Bellegarde Rudolfnak (sz. 1862) három leánya van: gr. **Bellegarde** Mária (sz. 1892), Vilma (sz. 1894) és Ladiszlaja (sz. 1895).

12. Pejácsevich Teréz grófnőnek (sz. 1867) és Seilern und Aspang Gyula grnak (sz. 1858.) két gyermeke: gr. **Seilern und Aspang** László (sz. 1886) és Mária Teréz (sz. 1896.)

A mellékelt táblázatokból az tűnik ki, hogy fiágon csupán a nasiczi ág virágzik tovább és pedig három vonalban: Tivadar gróf horvát bánében (a kit a Pallas nagy lexikona a rumai ágbeli Péter gróf fiának ad ki, a Pejácsevich-Mikó vonalban és János gróf vonalában. Természetes, hogy a leányágakat Pejácsevich Julián gróf elhanyagolja, azokat én egészítettem ki. Szintoly természetes, hogy ilyen rengeteg munkánál hibák is csuszhatnak be, azokat kijavítottam, és hiszem, hogy ismertetésem a Pejácsevicheknek csaknem tökéletes nemzedékrendi történelme, a melynek egész érdeme gróf Pejácsevich Julián urat illeti.

ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Második közlemény.)

4. Bézs nemzetsége és Bézs bán utódai.

a) Bézs bán.

Egy ismeretlen nevű atya két fiút: *Rüdigert*¹ és *Lestákot*, hagyott maga után, kik Bars- és Sopronmegyében voltak birtokosok. Rüdigernek — kiről nevén kívül mit sem tudunk — egy *Bézs* (=Bees) nevű fia maradt.

¹ Az okirat Ludgerus-nak nevezi ugyan, de ez csak változat. Hontmegyében Szebelében bizonyos Rudguer comes birtokot kapott; ezt az okiratok egyszer Ludgeriusnak, másszor Redugeriussnak nevezik (Knauz, I. k. 221., 237., 238. l.), a mi pedig nem más, mint az ónémet Rüdigér névnek latinosa alakja. Ebből minden áron magyaros hangzású «Lögér»-t gyártani, mint ezt egyik újabb kutatónk minden indokolás nélkül teszi, sehogy sincs megengedve.

E Bézs 1258 okt. 28-án, mint István ifj. király pohárnokmestere előadja az esztergomi káptalan előtt, hogy nagybátyjával, Lestákkal, bizonyos birtokokat cserélt. Lesták, ki Bézsnek 30 márkával tartozott, Barsmegyében lévő *lovászi és váradi* birtokrészeit adja, míg Bézs neki az ugyanazon megyében fekvő *nemcsényi* birtokának felét oly kikötéssel engedi át, hogy azt élethossziglan élvezze; halála után azonban a birtok Bézsre vagy örököseire szálljon. Miután Bézs mint királyi pohárnokmester már érettkorú ember lehetett, magától értetődik, hogy Lesták akkor már öreg ember volt, kinek — mert Nemcsényt csak élethossziglani élvezetre kapta és örököseiről nem tesznek említést — fiutódai nem voltak; el nem fogadhatjuk tehát egyik újabb kutatóknak azon érvelését, hogy

Lestáknak Bogod nevű fia maradt, kinek magvaszakadtán vagyonának egy része egyik oldal-rokonára szállt. Erről azonban majd alább lesz bővebben a szó.

1259-ben már Buzád- Hahót nb. Csák az ifjabb király pohárnokmestere, míg Bézsre csak 1261-ben akadunk újra. Nevezett évben IV. Béla szeretett hive, Bézs mester kértére rokonának (cognatus), a magvaszakadt Doba fia Gyuretának (=Gurecha) birtokaiból¹ *Gurhun* nevű falut, mely Györecs (Gurech) halála óta királyi birtokot képezett, neki adományozza. Miután e falu később «Dicheen» alakban szerepel, Décsény- vagy Gyécsény-nek nevezhetjük; most azonban nem ismerjük. 1264-ben kezdetét veszi egy hosszadalmas per, mely Bézs mester és Tomaj nb. Dénes nádor fia Miklós között folyt. Dénes nádor valamikor Orbán «condam comite Tamat (?)»-tól egy «*Lemecha*» nevű birtokot vett meg. Kétségtelen, hogy itt úgy az eladónak, mint a birtoknak neve el van ferditve. Orbánban Komárommegyének azon hasonló nevű főispánjára kell ismernünk, ki a komárommegyei ronkai birtokát 1216 előtt Antal fia Jánosnak eladta,² Lemeche nevű helységet azonban sem Bars-, sem Komárommegyében nem ismerünk. A vétel még IV. Béla idejében történt. A nádor leánya férjhez ment bizonyos Sándor fia Bodóhoz,³ kinek a nádor fia, Miklós a lemechei birtokot átengedte. Hogy mily jogon támasztott már most Rüdiger fia Bézs mester e Lemechére birtokigényeket, nem tudjuk; annyi ismeretes, hogy egyszer oly egyezséget kötöttek, melynek értelmében Bézs a lemechei birtokról lemond és azért Bodótól a barsmegyei *tőrei* birtokot kapja, melyet ez utóbbi fivéréből, Csöllétől, valamikor csere utján szerzett és mely Bézsnek *nagyodi* birtokával határos; átengedi továbbá Bodónak azon örökös részt, mely őt (t. i. Bézs-t) *Kozlan*-ban illeti. Ez utóbbi azonban ferditett név, mely a barsmegyei Koszmálynak felel meg. Bodó nem teljesítette kötelessé-

gét, mire az ügy előbb Kemény fia Lőrincz országbíró, azután Simon alországbíró elé került, kinek sikerült is a feleket kibékíteni és Bodót a tőrei birtok átadására rábírní; erre azután IV. Béla 1264-ben az egyezséget¹ megerősítette. 1268 október 19-én, a nyitrai káptalan előtt Ludugár fia Bees mester, a valamikor a fejérvári várhoz tartozó (most Bars megyében fekvő) *béládi* birtokrészét, melyet Hontpázmán nb. Ivánka fia András comes (a Forgács-család őse) királyi adományozásból kapott, ez Andrásnak 20 ezüst márkáért eladta.² Ez a róla szóló utolsó hir.

Miután 1259-ben Istvánnak már más a főpohárnoka és Bézs 1258 után összes ügyeit Béla király előtt bonyolítja le, világos, hogy 1258 után már nem állt István szolgálatában; arról azonban, hogy ez idő után hol és minő országos hivatalt viselt, határozott adataink nincsenek, mert 1268-ig csak mint mestert ismerjük. Tény azonban mégis, hogy valamikor bán vagy albán is volt. Egy 1302., 1321. és 1383. évi okirat határozottan Bézs bánnak nevezi őt, a nélkül azonban, hogy bántágát közelebbről meghatározná.

Három fia volt: II. Bézs, Bars és László.

II. Bézs egyetlen egyszer, 1284 április 7-én fordul elő, midőn mint szomszéd beleegyezik, hogy Iván és Köcsmegy, kikeresztelkedett kúnok a Bars megyében fekvő rohosncai birtokukat Dáma fiainak, Mihály és Farkasnak eladják.³

László a nyitramegyei Berencs és Pográn vidékén birtokos.⁴ 1302-ben nemcsényi birtokát Vezekényi Péter fiainak, Bars-, Ravasz- és Péternek eladta, mi ellen fivére, Bars, ugyanazon évben tiltakozik.⁵ László ezután — úgy látszik — további életét Zalamegyében vagy legalább Bars megye határain túl töltötte.

Pécz nb. Gergely bán 1291 nyarán Bars megye főispánja volt és úgy látszik, hogy közte és Bézs bán családja között akkor valamely sógorági kapocs jött létre. Fiát, Iváhhont (=Jahun=

¹ E Doba fia Gyreta 1246-ban a barsmegyei Malonya ura és megveszi rokonaitól Venczel fiai Tamás- és Mihedeustól a Zsitva mindkét partján fekvő Henőcz nevű birtokot. (Wenzel, VII. k., 214. l.)

² Wenzel, I. k., 139. l.

³ Róla szólnak a következő helyek: W. VIII. k. 352. l. X. k. 8. l. Kn. II. k. 472. l.

¹ Botka, Barsmegyei okirattár 66., 67. l.

² Fejér, IV/III. k. 477. l.

³ Knauz, II. k. 180. l.

⁴ Knauz, II. k. 227., 490. l. (de a 227-ik old. olvasható, 1287-ben kelt darab hamisítvány!)

⁵ Magyar tört. tár, X. k. 221. l.

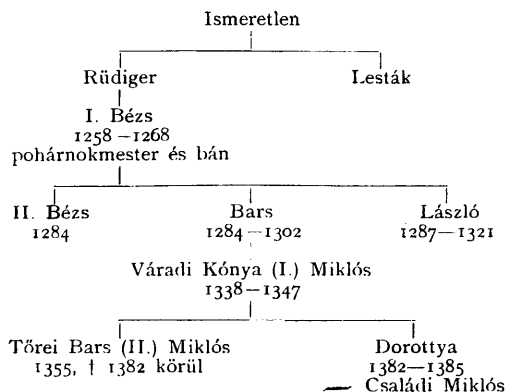
Joákim), a Marczaliak egyenes őst, Bézs bán fia László «proximus»-ának nevezi. Jvähonnak volt valahol az ország nyugati szélén egy erősege, melyet Gúszingi Gergely fia András ostrom alá vett; az éppen akkor ott tartózkodott László az ellenség fogságába került, melyből őt sem rokonai, sem barátai ki nem váltották. Magát kiszabadítandó, az Osl nb. Imre fia Lőrinczhez, a Kanizsaiak őséhez fordult, ki érte a váltságdíjat le is fizette. 1321 márczius 21-én kijelenti tehát a zalavári konvent előtt, hogy tartozása fejében Sopronmegyében lévő *Boz* nevű birtokát Lőrincznek zálogba adja s egyuttal beleegyeznek, hogy Lőrincz azon bozi birtokrész, melyet tőle már azelőtt Lőrincz fivére Gergely zálogba vett, kiválthassa. Miután határozottan kiemeli, hogy *Boz* az ő örökölt tulajdona s hogy azt mindazon jogokkal együtt átadja, melyekkel ő és *elődjei* birták, világos, hogy Bézs bán ősei is sopronmegyei birtokosok voltak.¹ László további sorsát nem ismerjük.

Bars, ki II. Bézszel együtt 1284-ben merül fel, 1302-ben az ellen tiltakozik, hogy László a nemcsényi birtokot eladta. Egyetlen ismert fia «*Kónya*» Miklós 1338 április 19-én Bézs nb. Sándor fia Péterrel azon lovászi és törei birtokrészeket osztja fel, melyeket néhai Bézs comes 1258-ban nagybátyjától, Lestáktól harmincz márkáért vásárolt. Péter megkapja a váradi, Kónya Miklós pedig a törei részeket, miről a nyitrai káptalan 1338 ápril 22-én hiteles okiratot ad ki;² hogy mi indította őket ez osztályozásra, arról az okmány egyetlen egy szóval sem tesz említést. 1347-ben Váradi Miklós néven szerepel: ekkor közte és Véty fiai között *Décseny* nevű birtok határolásának ügye rendbe hozatott.³

Két gyermeke volt: II. Miklós és Dorottyá.

II. Miklós 1355-ben «Törei Bars» néven királyi kiküldött minőségben szerepel⁴ és 1382 táján fiörökös hátrahagyása nélkül hal meg. Nővére Dorottyá pedig (Mária-) Családi János fia Miklóshoz ment férjhez.

Ezek után megkapjuk a következő nemzedékrendi táblát:

II. Miklós magvaszakadtán Lajos király Töre, Pográny és Décsény (e két utóbbi nyitramegyei) nevű birtokokat Gutkeled nb. Kusalyi Jakcs fainak, György-, István-, András- és Dénesnek adományozta, miből minden kétséget kizáró módon kiviláglik, hogy II. Miklós személyében nem csak Bars, hanem II. Bézsnek és Lászlónak, szóval Bézs bán összes nemzetségének fiága sirba szállt.

Lajos halálával azonban új fordulatot vett a dolog, a mennyiben most már Dorottyán kívül még a barsmegyei Váradi László is előállt és azt vitatta, hogy Bars nevű őse Bézs bán fiával Barssal azonos, minek következtében Bézs bán családjának hagyatéka őt is illeti. Hogy és miképpen sikerült neki Dorottyát és a dolog megvizsgálásával megbizott férfiakat rábirni, hogy koholt leszármaztatását elismerjék, nem tudjuk; elég, hogy a bíróság 1383-ban kimondta, hogy Bézs bán fiága még ki nem halt és hogy a vitás birtokok Váradi László és Családi Jánosné jogos tulajdonát képezik. A következőkben ki akarjuk mutatni, hogy a levezetés koholt volt, hogy Bézs bán fiága tényleg kihalt és hogy Váradi Lászlónak — legalább az általa előadottak alapján — Bézs bán családjához semmi néven nevezendő nemzetségi hozzátartozandósága sem volt.

* * *

Midőn Euzidin (=Öszöd) comes 1156-ban Barsmegyében a brátkai egyházat megajándékozta, az erre vonatkozó okmányban tanuként szereplők sorában «Bors» királyi tisztviselővel is találkozunk.¹ Vajjon e Bors az alább tárgya-

¹ Sopronmegyei okmánytár, I. k. 86. l.

² Botka, 22. l.

³ U. ott, 67. l.

⁴ U. ott, 41. l.

¹ Knauz, I. k. 110. l.

landó családoknak az őse-e? nem tudjuk, de annyi bizonyos, hogy az eddig közzétett okiratok tanúsága szerint bizonyos Bars e családok közös ősatya.

E Bars fiai: Brezó, Péter és Szádor 1256-ban merülnek fel mint hontmegyei birtokosok, első ismert birtokuk pedig a még jelenleg is a palásti járásban létező Drenó, melyről a honti várjobbágyok azt állították, hogy várföld és ennek következtében őket illeti. A három fivér azonban nevezett évi április 4-én három más nemesel együtt a nekik odaitélt esküt letette, hogy Drenó ősi birtokuk.¹ A három eskütárs: Sándor fia Bökény, Lambert fia Péter és Péter fia Gyugy; utóbbi a lévai Cseh-család egyik oldalóse.

Szádorral többé nem találkozunk; fiai *Miklós* és *János* azonban 1295-ben palásti birtokosok.²

Brezó és Péter egy ideig közösen szerepelnek. Igy a 60-as évek kezdetén sógornőjüknek, *Lesták comes özvegyének* és leányainak, Bökény és Szoboszló comesek özvegyeinek hozományi, hitbéri és leánynegyedi követeléseit dolgában többször intézkednek. Az egyik alkalommal a következő bizalmi férfiak működnek közre: a) Bars fiai részéről András, az esztergomi keresztések commendátora, Bened fia Lesták, Endréd falubeli Bars és (Varsányi) Márton fia Simon b) a nők részéről: Lőrincz, (Berenchi) Debes fia János, Ludány nb. Kozma és Endre (=Indryh) comesek. Az ügy azonban csak 1265-ben nyert végleges elintézést és az arra vonatkozó okirat a következő közelebbi felvilágosítást adja: *Lesták comes özvegye, Fülöpnek anyja* és két leánya, Szoboszló és Bökény comesek özvegyei Túrje nb. Fülöp esztergomi érsek előtt Brezót és Pétert az iránt pörölték be, hogy *Fülöp fia Jánosnak vezekényi, palásti és barsi* birtokrészeiből őket illető hitbéri és leánynegyedi követeléseiket fizessék ki. Miután az érsek a három nő követeléseit 56 márkában állapította meg, kijelenti az esztergomi káptalan, hogy alperesek a megítélt összeget lefizették.³ Erre mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, hogy Lesták özvegyének «mater Philippi»-vel történt

megjelölése szokatlan és éppen azért is arra enged következtetni, hogy e Fülöp nem Lestáknak, hanem az özvegyének valamely korábbi férjétől nemzett fia volt. Ha Fülöp Lestáknak a fia, akkor atyjának a hagyatéka ő reá száll és akkor nem Brezó és Péter, hanem maga Fülöp köteles a hitbéri és leánynegyedi követeléseket kielégíteni. Hogy Fülöp fia János ki volt, nem tudjuk ugyan, de nem szenvedhet kétséget, hogy Lestáknak nemzetségi rokona, kinek magvaszakadtán az említett birtokrészek előbb Lestákra, azután Brezóra és Péterre háramlottak. A mi pedig Lestáknak két elhalt vejét illeti, azt hisszük, hogy Bökény talán az 1256-ban tanuként szerepelt Sándor fia Bökény-nyel azonos, míg Szoboszló — mert a nők oldalán két Ludán-nembeli férfit látunk — talán a Ludán-nemzetség tagja.

Magát Lestákot az eddigi irodalom még meg nem határozta. Egyik írónk¹ azonosnak veszi őt Rüdiger fivérével, azaz Bézs bán nagybátyjával, de ez nagy és tarthatatlan tévedés. Valakinek magvaszakadtakor az özvegynek és a leányoknak követeléseit rendesen vagy az elhaltnak legközelebbi nemzetségi rokonai, kikre a birtok szállt, vagy pedig az elégitette ki, aki az üresedésbe jött hagyatékot pl. királyi adományozás útján megkapta. Ha Lestákunk Rüdiger fivérével azonos, akkor az ő legközelebbi nemzetségi rokona, Bézs bán és nem az idegen Brezó és fivére fizetik ki a nőörökösöket, arról pedig, hogy Bars fiai Lestáknak üresedésbe jött birtokait kapták volna, szó sem lehet, mert egyik helyen² világosan elismerik, hogy Lesták özvegye az ő «sógornéjük» (glos), leányai pedig «sororeseik», világos tehát, hogy ők Lestáknak legközelebbi nemzetségi rokonai voltak.³ Meg is találjuk e rokonság fokát.

Az esztergomi prépost tanusítja 1226-ban, hogy a garam-szentbenedeki apátság egynéhány barsmegyei birtokossal bizonyos vitás birtok felett egyezséget kötött és hogy *Borc fia Les-*

¹ Turul, VIII. évf. 135. 1.

² Botka, 2. 1.

³ Hogy Brezó és Péter mellett a harmadik fivér, Szádor itt nem szerepel, abban találhatja magyarázatát, hogy ő akkor már nem élt és fiai még zsengekoraak voltak, vagy pedig, hogy neki Fülöp fia Jánosnak birtokai-ból annak idején nem jutott osztályrész.

¹ Hazai okmánytár, VI. k. 87. 1.

² Fejér, VI/I. k. 341. 1.

³ Botka, 1—2. 1. Hazai okmánytár, VIII. k. 101. 1

ták ezen ügyben mint királyi pristaldus működött.¹

Az esztergami káptalan előtt 1228-ban, Pál, Vid és Dobroszló barsi várjobbágyok *Ryuchka* és *Béla* birtokukat *Borch fia Lesták* comesnek 50 márkáért eladták. A többnyire csak hegyi patakok neveit magában foglaló határleírásból tudjuk, hogy *Lesták és fivére Borch* a Béla nevű hegyi patak egyik oldalán birtokosok.² Itt van tehát a talány megfejtése: *Bars fia Lesták Brezónak és Péternek a nagybátyja*, kinek magvaszakadtán a két fivér a hátrahagyott nőörökösöket kielégíti.

Miután a két fivér közös működése 1265 után már ki nem mutatható, leszármazásukat egymástól elkülönítve tárgyaljuk.

a) Péter ága.

I. Péter 1281-ben Rakoncza és Bozók táján birtokos;³ 1284-ben fiával Bars-sal azon birtokosok sorában szerepel, kik a rohozsnicai birtok eladásába beleegyeznek;⁴ 1288 január 19-én fiaival Péter-, Bars- és Ravasz-szal együttesen a Palásti nevet viseli és megveszi Csák nb. Márk fiaitól, István és Pétertől azoknak palásti birtokrészét.⁵

Fiai: III. Bars, Ravasz és II. (Sánta) Péter 1295-ben Szádor fiaival és egyéb palásti birtokosokkal együtt palásti birtokjogukat az esztergomi érsek ellen védelmezik.⁶ Ugyanők — most már világosan «Palástiak» — megveszik 1304-ben Oszlányi Mártonnak Bars megyében fekvő *tolmácsi* birtokát,⁷ miután nemsokkal azelőtt, 1302-ben, Bézs bán fia Lászlótól ennek *nem-*

csényi birtokrészét vétel útján megszerezték. (L. f.)

Ravasz utódairól nincs tudomásunk.

III. Borsnak fiai: *Kopaj, Péter, Bató* és *Lambert* szomorú véget értek. Kopaj feleségül vette Zaah nb. Felicián leányát Erzsébetet (=Sebe), minek következtében Feliciánnal való összeköttetésüket az ismert merénylet után a bitófán fizették meg;¹ birtokaikat mások kapták. Esetleges utódaikat nem ismerjük.

II. vagy Sánta Péternek fia *György* 1352- és 1380-ban mint «Nemcsényi» szerepel,² de miután ennek sem ismerjük utódait, joggal mondhatjuk, hogy I. Péter fiága e Györggyel sirba szállt.

b) Brezó ága.

Brezó neje *Margit* a Bézs nemzetség egyik ősenek, Benednek a leánya,³ minek következtében utódai és a Bézs nembeliek között szorosabb kapocs jött létre.

Brezónak egyetlen fiát ismerjük, *Miklóst*, ki 1295 decz. 10-én a «Vezekényi» nevet viseli és Vezekényi Pétertől (anyai nagybátyjától) ennek kisvezekényi birtokrészét örök áron megveszi.⁴ 1306-ban már fiaival: *Fülöp-, János-, Péter-* és *György-gyel* együtt szerepel, midőn Várad Bézis utódai neki és fiainak, néhai Margit, Brezó neje után járó leánynegyed fejében a bars megyei Várad egy részét átengedik.⁵ 1322-ben fiaival és rokonaival együtt egyrészt Bars megye főispánja Becsei Imre, másrészt bizonyos Bochof talán Bathó) comes ellen pört indít; rokoni, kikhez őt valószínűleg csak sógorsági kapocs fűzi, a következők: 1. Endrédi Maty fia János fiai Jakab és Varjas Tamás⁶ 2. Gos Miklós 3. Málasi Bőd fia Tamás. Maga Miklós ugyanazon évben Bars megyének egyik szolgabirája; utoljára 1324 november 1-én találkozunk vele, midőn a Váradiak Brezó nejeinek leánynegyedére vonatkozó 1306. évi osztályukat megújítják; most

¹ Knauz, I. k. 261. l.

² Wenzel, VI. k. 460—462. l.

³ Wenzel, IX. k. 326. l.

⁴ U. ott, 405. l.

⁵ Wenzel, IV. k. 326. l. (helytelenül Bowaz).

⁶ Fejér, VI/I. k. 341. l. (hol Ravasz helyett Pous áll).

⁷ Knauz, II. k. 546. l. — Azon barsi várjobbágyok közül, kik 1262-ben a Tolmács nevű földnek egy részét a garamszentbenedeki apátságnak átengedték, Puyna (=Pónya) fia Márton «*de villa Korsak*» is volt. (Knauz, I. k. 473. l.) Korsak nevű helységet nem ismerünk, miért is nem éppen valószínűtlen, hogy ez az «Oslan» ferdítése és hogy azon Simon, ki 1264 körül Bars fiainak bizalmi embere, az 1242. évi Mártonnak a fia. E Simonnak fia Márton pedig az 1304. évi eladó.

¹ Anjoukori okmánytár, IV. k. 451. l. Kubinyi, Hont megyei okmánytár, 103 l.

² Anjoukori Okmtár, V, k. 611. l. Fejér, IX/V. k. 418. l.

³ Mások szerint Bézsnek a leánya, de erről majd alább lesz a szó.

⁴ Botka, 5. l.

⁵ U. ott, 7. l.

⁶ V. ö. Knauz, II. k. 661. ddo. 1312. l.

már ő is, fiai is a «*Vezekényi*» néven szerepelnek.¹

Fiain kívül még egy névleg ismeretlen *leánya* is volt, ki Hontpázmán nb. Szegi Istvánhoz ment férjhez. Ez utóbbi 1326 aug. 1-én már nem élt, mire fivére Jakab az özvegy hitbéri és hozományi követeléseit kielégíti.²

Fülöp 1326-ban kimutatja, hogy *Vichnye* és *Berzencze* nem a barsi várhoz tartoznak, hanem ősi birtokát képezik. 1325-ben fivérével Jánossal együtt Vezekényen lakott, hol őket Palásti Kopaj egyik tisztviselője Bepej, halállal fenyegette.³ 1341 szept. 24-én fivérével Péterrel együttesen kénytelen Váradra vonatkozó birtokjogait Bézs nb. Szecsei Péter ellen védelmezni.⁴ Az újabb egyezés most már Fülöp haláláig zavartalan maradt. 1349 jan. 4-én Fülöp már nem él és akkor tanúsítja az esztergomi káptalan, hogy Bézs nb. Szecsei Péter és Brezó fia Miklós fia Péter valamint utóbbi néhai fivérének, Fülöpnek fiai: *Miklós, Tamás, János* és *István* hosszabb perlekedés után egyezséget kötöttek, melynek értelmében Drugeth Vilmos nádor fentebbi ítéletlevelének megfelelően Várad helységet összes tartozékaival maguk között felosztották.⁵ Fülöp fiai Tamás és István 1355-ben még élnek.

Péter, ki 1349 óta súlyos betegségben szenvedett, életének utolsó éveit pörökkel töltötte. Lajos király ugyanis a Bézs nembeliek kihaltával azoknak perlepi, váradi és szecsei birtokait Matyk fia Domonkosnak adományozta, a mi ellen Váradi Péter és fia Benedek óvást emeltek. Az ügy Péter betegsége miatt sokáig húzódott, mignem Benedek 1355 febr. 25-én kijelentette, hogy atyja röviddel ezelőtt meghalt, maga pedig a vitás jószágokra való igényeit be nem bizonyíthatja, mire ezeket Domonkosnak ítélték oda.⁶

Benedeken kívül Péternek még László és *István* nevű fiai maradtak; Benedek ezentul

¹ U. ott, 13., 17. l.

² Anjoukori Okmánytár, II. k. 248. l.

³ Botka, 18—21. l.

⁴ U. ott 33—34. l. Botka az illető okmány rubrumában a keltet 1351-re teszi, de ez helytelen. Maga az okmány 1341-et mond; a fő azonban az, hogy az okmányt kiállító Drugeth Vilmos nádor már 1342-ben meghalt.

⁵ Anjoukori okmánytár, V. k. 256. l.

⁶ U. ott, VI. k. 290—297. l.

csak apróbb birtokügyekből ismeretes és 1385 kezdete után már nem szerepel.¹

László, fivére Benedek társaságában 1379-ben többrendbeli erőszakoskodással van vádolva, melyeknek következményeit azonban magától el tudta háritani. Több apróbb birtokviszályai után² 1382-ben nagy örökösödési pert indított, melynek lényege a következő:

Bézs bán családja 1382 körül Bars unokájával, Tőrei Miklóssal kihalván, Lajos király Tőrét, Pogrányt és Décsényt Gutkeled nb. Kusalyi Jakcs fiainak adományozta. Ez ellen Tőrei Miklós nővérén, Dorottyán kívül, fentebbi Váradi László is tiltakozott, előadván, hogy Brezó nevű ősének atyja Bars, Bézs bán fiával Barssal azonos, minek következtében Bézs bán nemzetsége az ő személyében még mindig létezik és az eladományozott birtokoknak jogos tulajdonosa. Hogy és mikép sikerült neki Dorottyát és az illetékes birákat e leszármaztatás elfogadására rábirni, nem tudjuk; valószínű, hogy hamisított okleveleket mutatott fel és hogy Dorottyá, előttünk ismeretlen okoknál fogva a hamisítóval egyetértett. Elég az hozzá, hogy a leszármaztatást elismerték és Lászlónak a vitás birtokokat 1383-ban megítélték. Mi pedig az eddigiek után jól tudjuk, hogy a nemzedékrend gyártott adatokon alapszik és csak azt az egyet tartjuk, szükségesnek kiemelni, hogy *Brezó atyja Bars már 1256-ban nem él, holott Bézs bán fia Bars, ki László állítása szerint vele azonos, még 1302-ben is életben van!*

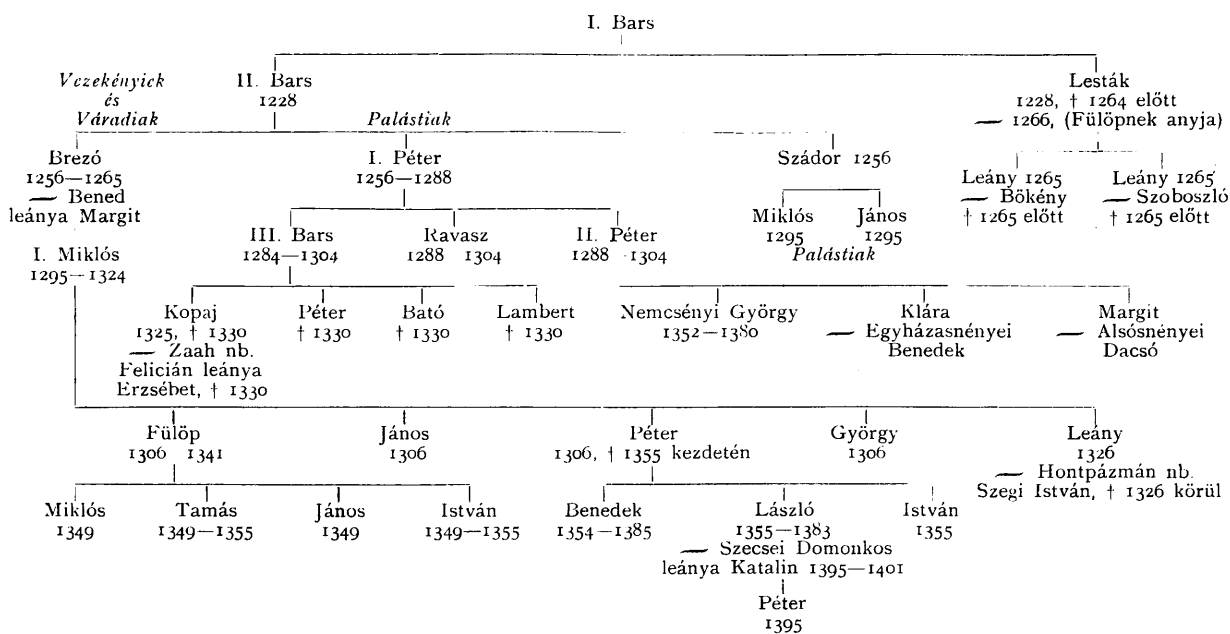
Halálának évét nem ismerjük; 1395 október 19-én már nem él. Ez napon özvegye *Katalin*, Szecsey Domonkos (Matyk fia) leánya, saját úgy mint *fia Péter* és egyéb rokonai nevében az ellen tiltakozik, hogy Lévai Péter Szecset, Uj-Váradot és Perlepet alattomosan törökszik kezeibe keríteni. Ez ügyben Zsigmond király még 1401-ben kiad egy vallató parancsot, melyben Szecsei Domonkos leányát Katalint, mint még életben levőt emlit.³

Az eddigiek nyomán megkapjuk tehát a következő stemmatörédek, melyről azonban korántsem merjük állítani, hogy a Bars utódairól szóló összes adatokat magában foglalja.

¹ Botka, 70. l.

² V. ö. Botka, 61—64. l.

³ Botka, 80., 81. l.

b) Bézs nemzetsége.

Bizonyos *Szemetynek* (= Zemech), kiről csak azt tudjuk, hogy valamikor a barsmegyei Vezekényt megvette, *Bened* nevű fia maradt,¹ kinek négy fia volt: István, Bézs, Péter és Lesták.²

*Istvánról*³ tudjuk, hogy 1259 máj. 27-én a nyitrai megyei Csekej mellett birtokos.⁴ Utódait nem ismerjük.

Lestáknak, ki 1264-ben Bars fiai, Brezó és Péter oklálán mint bizalmi férfi szerepelt,⁵ nem maradt fia. Fivérének, Péternek egyik fia elbeszéli 1325-ben, hogy Bened fia Lestáknak váradi birtokrésze ő reá szállt.⁶

A családot csak Bézs és Péter folytatta, de mielőtt róluk szólnánk, szükséges egyet-mást még Bened leányairól is mondani.

¹ Botka, 4. l.

² Azon királyi kiküldöttek sorában, kik 1236-ban a barsmegyei birtokviszonyokat megvizsgálják, *Benete* commessal is találkozunk. (Wenzel, VII. k. 26. l.)

³ A Bézs-nemzetséget legújabbán D. Karácsonyi János «A magyar nemzetségek» 238. lapján tárgyalja. Ő is idézi Wenzel, VII. k. 510. lapját, de bár az idézett helyen elég világosan «Stephanus scilicet et Bees filii Comitis Bened» olvasható, a nemzedékrendi táblában ez Istvánt hiába keressük.

⁴ Wenzel, VII. k. 516. l.

⁵ Botka, 1. l.

⁶ Botka, 19. l.

Turul. 1901. II.

Hogy Benednek több leánya volt, be van bizonyítva; névszerint azonban csak az egy *Margitot* ismerjük, ki Bars fia Brezóhoz ment férjhez és kinek férjhezmenetele — mint már előbb kimutattuk — a Vezekényiek és Váradiai között többszörös és hosszadalmas pörökre adott okot. Egyik újabb irónk¹ azon határozott állításnak ad kifejezést, hogy Margit nem Bened, hanem Bézs leánya, a mit arra alapít, hogy 1326-ban csak Bézsnek ivadéka fizet Margitért leánynegyedet, ellenben Péter ivadéka csak beleegyezését adja hozzá; különben is az 1306-ki oklevél Margitot világosan Bézs leányának mondja «s ezzel szemben a másíknak nincs bizonyító ereje, mert hisz okleveleink sokszor filiának (leánynak) nevezik az unokát».

Mi ezen állítást el nem fogadjuk, az utolsó érvelést pedig tarthatatlannak tartjuk. Éppen az 1306. évi okmány, a melyre Karácsonyi hivatkozik, ellene szól az érvelésnek. Igaz ugyan, hogy benne «Margarete filie eiusdem Bes» áll, *de közvetlenül utána olvassuk «exceptis et exclusis aliis quartis puellaribus filiarum dicti Bened»;* ezt miért nem idézte Karácsonyi? Ebből kiviláglík, hogy az okmány fogalmazója, bár Margitot Bés leányának írta, mégis csak Bened leányaira gondolt, úgy hogy a «Bes» kifejezés,

¹ Dr. Karácsonyi János i. m. I. k. 238—239. l.

tekintettel erre s azon későbbi okiratokra, melyek *kivétel nélkül* Margitot Bened leányának nevezik, csak írási hibának veendő. Van különben még más valami, a mi Karácsonyi állítását megingatja s ez a kronologia. Brezó már 1256-ban érett korú férfi, tehát nem igen valószínű, hogy oly embernek veje lett volna, ki még 1274-ben mint erőteljes ember háborúban vett részt, sokkal valószínűbb tehát, hogy ez utóbbi nevének fivére lett légyen. Margit nővéreiről különben részletes adatokat nem ismerünk.

1. Bézs utódai.

Bened fia *Bézs*, kivel 1259-ben mint nyitrai megyei birtokossal találkoztunk, családjának legkimagaslóbb tagja, kiről magát egyik fivérének utódja «Bézs nembeli»-nek nevezi. Már IV. Béla és V. István alatt részt vett a nyilvános életben, a nélkül, hogy az erről szóló közelebbi részleteket ismernők. IV. László alatt a cseh Ottokár elleni harcokban Detrekő vára előtt (1273-ban) oly kiváló érdemeket szerzett magának, hogy őt László 1274 febr. 10-én a nyitrai megyei *Geszteu* birtokkal jutalmazta.¹

Két fia volt: Máté és Berke.

Máténak, kinek csak nevét ismerjük, egy fia maradt: *II. Péter*, ki 1306-ban nagybátyjával, *Berkével*, I. Péter fia Sándor beleegyezését is kinyerve, Bened leánya Margit fiának Miklósnak, az anyja után őt illető leánynegyedét kiadja; mindezek a családtagok akkor «*Várad*»-ak.² 1324-ben megerősítik az 1306. évi egyezséget, mely alkalommal arról értesülünk, hogy Margit fia Miklós Mátétól már azelőtt a *lovászi* és *anasi* birtokrészt örök áron megvette és hogy Bézs unokája és fia, Miklóst és fiait magszakadás esetére osztályos rokonoknak nyilvánítják.³ 1324 után nyomuk vész; 1333-ban sem Berke, sem *II. Péter* nincs életben. Vagyonuk, bár az 1324. évi szerződés Margit utódait örökösöknek nyilvánította, I. Péter utódaira szállt át, miután ezek Berke leányának, *Iloná*-nak leánynegyedi követeléseit kielégítették.

¹ Hazai okmánytár, VIII. k. 158. l.

² Botka, 7. l.

³ Ugyanott 17., 18. l.

2. Péter utódai.

I. Péter, ki a «*Vezekényi*» nevet viseli, 1295 decz. 12-én kisvezekényi birtokának egy részét fennebbi Brezó fia Miklósnak adja el.¹ 1306-ban már nem él.

Fián, Sándoron, kívül még egy névszerint ismeretlen *leánya* maradt, ki bizonyos Lesták fia Bogodhoz ment férjhez. Erről azonban külön fejezetben kell szólnunk.

I. Sándor 1298-ban sógorának egynéhány szolgát engedett át; 1306-ban *fiával együtt* beleegyezését adja, hogy Margit utódai a nemzeti vagyonból kielégíttessenek; ugyanezt teszi 1324-ben is. Ugyanazon évi márcz. 30-án Kistapolcsányi András és fivére Gyula, Péter fia Sándort a bars megyei *Ebedecz* nevű birtok eladásától tilalmazzák.² 1325 máj. 1-én a «*Szecsei*» nevet viseli s akkor Váradnak azon részét, melyet Bened fia Lesták után örökölt, Sági Benedeknek adja zálogba:³ ezután elvész a nyoma.

Két fia volt: *III. Péter* és *György*. Ez utóbíró csak annyit tudunk, hogy 1333-ban Berke leányát, Ilonát leánynegyedére nézve kielégíti.

III. Péter 1338-ban Bézs bán unokájával Kónya Miklóssal azon birtokokat osztja fel, melyeket Bézs bán még 1258-ban nagybátyjától Lestáktól, megvett volt. E felosztás alkalmával Péter a várad részét kapta. Az osztályozás indokaira nézve az illető okmány⁴ nem nyújt támaszpontot. 1341-ben (akkor is «*Szecsei*») a Vezekényiekkal pörben áll, csak hogy most nem Margitnak leánynegyedét, hanem Váradnak azon részét kéri vissza a Vezekényiektől, melyet ő maga még Máté fiától *II. Péter*től szerzett.⁵ 1349 jan. 4-én véglegesen befejezi ez ügyet, a mennyiben Váradot a Vezekényiekkal megfelezi.⁶

Egyetlen fiával, *II. Sándorral* sirba szállt a

¹ Ugyanott 4. l.

² Anjoukori okmánytár, II. k. 122. l.

³ Ugyanott 19. l.

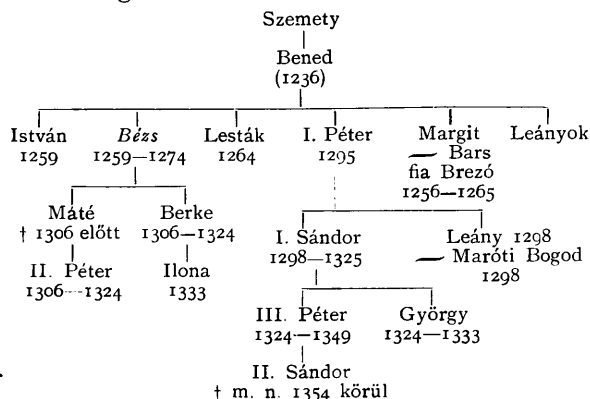
⁴ Ugyanott 22. l.

⁵ Botka, 34. l. Már fentebb bebizonyítottuk, hogy ezen oklevél nem 1351-ben, hanem 1341-ben kelt. Nem áll tehát, a mit Karácsonyi mond (239), hogy *III. Péter* 1351-ben *II. Péter*nek várad birtokában van. 1341. jan. 13-án mint Sándor fia *Szecsei Péter* királyi kiküldöttként működik. (Anjoukori okmánytár, IV. k. 69. l.)

⁶ Anjoukori okmánytár, V. k. 256. l.

nemzetség. Mikor halt meg II. Sándor, meg nem állapíthatjuk. Annyi áll, hogy 1354 szept. 15-én már nem élt és hogy Lajos király az elhunytak összes birtokait (két Szecse, Várad, Perlep Bars megyében, Vezekény Nyitramegyében) akkor már Matyk fia Domonkosnak adományozta. II. Sándor tehát valószínűleg 1354 kezdetén halt meg.

Bézs nemzetségének leszármazása tehát következőleg alakul:

Az adományozás ellen ketten tiltakoztak. Egyfelől Margit unokája, Várad Péter, ki akkor már hosszabb idő óta betegségben synlódó ember volt és a pör bevégezése előtt 1355 jan. 13 és február 25 között meghalt, mire fia Benedek folytatta a pört. Csakhogy igényeit nem tudta kellőleg bebizonyítani, minek következtében Domonkos győztes maradt; leánya, Katalin különben e Benedek fivéréhez, Várad Lászlóhoz ment később férjhez. Szerencsésebb volt a másik követelő, Máté fia Vezekényi Péter, ki fiaival: Vörös Miklós-, Sándor-, László- és Mátéval együtt Szecsei (III.) Péter és fia (II.) Sándornak összes bars megyei birtokaira igényt emelt és egynehány közvetítő ember tanácsát követve, Domonkossal oly egyezséget kötött, hogy ez utóbbi neki a Nyitramegyében Sárffó mellett feküdt Kis-Vezekényt, 35 márka denárt és 10 ménest engedett át.¹ Mi indította Domonkost arra, hogy e követelő igényeit elismerte s vajjon Bézs nemzetségéhez tartozott-e az illető, nem tudjuk. Margit utódainak sorában hiába keressük őt.²

¹ Anjoukori okmánytár, VI. k. 391. l.

² 1355-ben Miklós fia Vezekényi János egyszer mint

c) Lesták fia Bogod.

Fentebb láttuk, hogy Bézs nb. I. Sándornak nővére bizonyos Lesták fia Bogodhoz ment férjhez, és hogy e Sándornak fia III. Péter 1338-ban Bézs bán nagybátyja Lesták után Váradon és Lovászon maradt birtokrészekben Kónya Miklóssal osztozkodik. Dr. Karácsonyi János többször idézett munkájában (I. k. 240–241. l.) azt vitatja, hogy III. Péter e Lesták után örökölt és ez öröklés arra vezetendő vissza, hogy Bogod atyja Lesták, Bézs bán nagybátyjával, az 1258-ban szereplő Lestákkal azonos. E Lestákról a váradi birtok fiára, Bogodra, szállott, «midőn pedig magtalanul elhunyt, vagyona vérrokonát, Túrei (helyesen: Tőrei) Kónyát illette, de ennek ki kellett adnia belőle Bogod özvegyének nászhozományát és pedig az özvegy legközelebbi rokonának, Bés nembeli III. Péternek. Mivel pedig a Túrey Kónyának elegendő készpénze nem volt, kiadta ingatlanban s e végre átengedte az 1258-ban vett váradi és lovászi birtok felét.»

E kombináció el nem fogadható. Az 1338-ban történt osztályról szóló okmány egy árva betűvel sem mondja, hogy Bézs nb. III. Péter a váradi és lovászi birtokrészeket örökösödési czímen kapja és Lesták fia Bogod nem halt meg magtalanul, a mint ezt a következő sorok igazolják.

Lukács sági prépost tanusítja 1263-ban, hogy előtte *Bogod fia Lesták özvegye, fival Bogod*-dal együtt megjelenván, a következőket adta elő: Férje, rokonainak Péternek, Bogyoszlónak és Endecsnek beleegyezésével *Ősödön* lévő birtokából egy ekealját bizonyos Istvánnak és Hektornak adott el, kik a vételárt ki is fizették. Miután azonban az eladott föld még nincsen meghatározva, kötelezi magát az özvegy, fia nevében is, hogy annak idején, mikor a nemzetségi birtokot felosztják, az eladott rész kellő elhatárolásáról gondoskodni fog.¹ 1277-ben pedig Lőrincz sági

királyi kiküldött és egyszer mint birtokos szerepel (Anjoukori okmánytár. VI. k. 291. l. és Botka, 12. l.). Ez utóbbi minőségben mint pörvesztes Vezekényi Miklós özvegyének és fiainak bizonyos birságot fizet ki s ez alkalommal arról értesülünk, hogy Királyszilváján, Bélen és Leveleden (Bars megyében) volt birtoka. Fia-e azon Jánosnak, ki mint Margit unokája 1306-ban szerepelt? nem tudjuk.

¹ Wenzel, III. k. 72. l.

prépost előtt, *Lesták fia Maróti Bogod* hatod magával letette az esküt, hogy a Keszőpataka és Terbegec közt elterülő (Ipoly) keszői föld az ő ősi birtokát képezi.¹ Marót pedig nem más, mint a Hontmegyében még most is létező Apát- vagy Egyház-Marót. Bogod 1295 nov. 28-án nemzetségi rokonától, Bogyoszló fia Keszői Miklóstól, ennek Hontmegyében levő *keszői* és *ősödi* birtokrészeit megveszi és már azelőtt szerzett keszői tulajdonát megerősítetteti; ez utóbbi alkalommal a «*Maróti*» nevet viseli.² Midőn az esztergomi káptalan 1297 ápr. 2-án az ezekre vonatkozó okmányokat átírja, akkor is «*Lesták fia Maróti Bogod comes*» néven szerepel.³ 1298-ban a Hontpázmán nb. Csalomjaiak kovárszegi birtokának határjárásában királyi emberként működik,⁴ valamint ugyanazon évben a Hontpázmán nb. Bényiek által elkövetett garázdálkodások ügyében mint tanu szerepel.⁵ Névszerint ismeretlen neje Bézs nb. I. Péter leánya, kinek révén sógorától, Péter fia Váradi I. Sándortól, László sági prépost tanusága mellett a sági konvent előtt husz márkáért hat szolgát kap. Az illető okmány keltéből már csak «in octavis beati Nicolai confessoris . . . octa . . .» olvasható s így kiadó,⁶ tekintettel arra, hogy László sági prépostot 1281-től 1300-ig ismerjük, az okirat keltét az 1288 körüli decz. 14-ére teszi. Mi pedig azt hisszük, hogy, mert Sándor atyja Péter még 1295-ben élt, a fiunak e transactionja 1298-ra esik. II. Bogodról ez különben az utolsó hír.

Fia *III. Bogod* rosszul gazdálkodott. Ősödi birtokát 1312 előtt Kistapolcsányi Gyulának előbb zálogba adta s midőn egyre növekedő szegénysége következtében ki nem válthatta, jónak találta az egész birtokot 1312 nov. 18-án Gyulának örök áron eladni. Ez alkalommal már nem — mint atyja — «*Maróti*», hanem «*Keszői*» néven szerepel.⁷

Elszegényedése mellett még nagyobb baj is sújtotta, melyet politikai pártállásának köszönhe-

tett. A Trencsényi Máté és Károly király között folyt viszálykodások alatt Bogod hű királypárti maradt; midőn 1315 nov. 26-án a királyi udvarhoz utazott, Trencsényi Máté őt elfogatta és megvakított. Bogod meg volt győződve, hogy Kistapolcsányi Gyula, ki Máténak egyik főembere volt, őt a hatalmas oligarchánál bevádolta s hogy ennek köszöni megvakíttatását. Csak 13 évvel ezután sikerült Gyula fiának, Kistapolcsányi Gergelynek, atyja ártatlanságát kimutatni, a mennyiben több nemessel együttesen atyjának ártatlanságára vonatkozólag az esküt letette.¹ Csakhogy ez még sem akadályozta őt abban, hogy Gyulának 1321 szeptember 27-én még egy birtokrészt eladjon. Nevezett napon arról értesülünk, hogy Bogod fia Bogod és Kémes fia Mihály, hontmegyei nemesek, Ősödön lévő részeit örökölt, részint vásárolt birtokukat fentebbi (Kistapolcsányi) Gyulának örök áron eladták.² Vajjon Kémes fia Mihály e Bogodnak nemzetségi rokona-e? nem tudjuk; Bogod 1352-ben már nem él. 1353-ban özvegye s fiai *Péter* és *János* a hontmegyei Kesző nevű birtokokat, melyet a megye tőlük elfoglalt, visszakapják.³

5. Bogát-Radván.

Bogát utódai.

A Bogát-Radván nemzetségbeli Bogátnak két fia maradt: István és Fülke (= Fülöpke); ez utóbbit megölte nemzetségbeli rokona Csiz, mire a megöltnek rokonai 1227-ben az e büntetből keletkezett ügyet maguk között rendezték.⁴ Így beszéli ezt Garai Miklós nádor 1409-ben kelt oklevelében; az ügyre vonatkozó, az egri káptalan előtt állítólag 1227-ben kibocsátott eredeti oklevelet nem ismerjük. Ilsvai Lesták nádor egyik 1393-iki okirata szerint a nemzetség tagjai ugyanebben az ügyben 1252-ben újabb egyezséget kötöttek; ugyan ezt az évszámot Böbék Detre nádor 1400-ban említi;⁵ miután azonban nem igen hihető, hogy egy és ugyanazon ügy kétszeri rendezése között 25 év mult volna el, valószínűnek tartjuk, hogy az első

¹ Knauz, II. k. 79. l.

² Ugyanott 379. l.

³ Ugyanott 401. l.

⁴ Wenzel, V. k. 193. l.

⁵ Botka, 6. l.

⁶ Hazai okmánytár, VI, k. 335. l.

⁷ Anjoukori okmánytár, I. k. 274. l.

¹ Ugyanott II. k. 443. l.

² Ugyanott I, 628. l.

³ Fejér, IX/II. k. 213. l.

⁴ Wenzel VI. k. 444. l.

⁵ Hazai okmánytár, V. k. 23. l. Wenzel: XI. 383. l.

rendezés kelte (1227) a későbbi irnok hibájára vezetendő vissza s hogy az inkább 1247-re helyezendő. Legyen azonban bárhogy, annyi bizonyos, hogy Bogát fia István mindkét egyezségben részt vett és hogy 1252-ben a «Berettői» nevet használja. 1252 után már nem akadunk nyomára. 1252-ben fiait is említik, a nélkül, hogy neveiket ismernők; de miután tudjuk, hogy István fiai István és Miklós 1300-ban a zemplénmegyei Mérk birtokosai, melyet Bogát fia István és fiai 1252-ben kaptak, biztosak vagyunk benne, hogy Berettői Istvánnak két fia, Miklós és II. István maradt.

Miklós, ki 1326-ban a «Lazonyi» néven szerepel,¹ 1337-ig ismeretes. Egyetlen gyermekét ismerjük, leányát *Magychot*, ki 1337 június 15-én mint *Telchi Demeter fia özvegye*, a zemplénmegyei Mérk felének tulajdonosa.² E leánynak későbbi sorsát nem ismerjük.

II. István, kit többnyire a Pelejteiekkal viselt pöreiből ismerünk és kivel csak 1324-ig találkozunk, két fiut, Jánost és Jakabot, és Zsebe (= Sebe = *Erzsébet*) nevű leányt hagyott maga után.

Zsébe 1335-ben az olasz származású és azért «Olasz»-nak nevezett János boldvakői (Abauj-megyében) várnagynak a neje és megkapja ez évben fivéreitől és nagybátyjától (Miklóstól) a szabolcsmegyebeli Berczel helyiséget, melyet Károly király 1335 előtt II. István fiának Jánosnak visszaitélt vala. 1337 június 15-én olvasuk, hogy Olasz János a maga s felesége Zsebe nevében Bercel birtokukat Zsebe fivéreinek és nagybátyjának Mérk zemplénmegyei fél birtokával elcseréli; 1339 január 22-én az országbíró *Berceli Mihály* fia Barabás³ ellenében Bercel birtok felét «Gallicus» (= Olasz) Jánosnak és feleségének Zsébe asszonynak ítéli; 1342 január 25-én tanusítja a jászói konvent, hogy Gallicus János boldvakői várnagy és II. István fiai úgy egyeznek meg, hogy Bercel birtok előbbinek jut; 1360 augusztus 29-én arról értesülünk, hogy

¹ Anjoukori okmánytár, II. k. 261. l.

² Történelmi Tár, 1900. évf. 399.

³ Alig szenvedhet kétséget, hogy ez azon Bogát-Radván nb. Mihály fia Barnabással azonos, ki mint Izsépi Barnabás 1342-től 1351-ig szerepel. Ez esetben is látjuk, hogy egy és ugyanazon család tagjai rövid időközökben különböző családi neveket használnak, a mi többnyire egyik vagy másik birtokon lévő hosszabb tartózkodásukkal állt összefüggésben.

Olasz János már nem él és hogy Zsebe akkor már bizonyos Ábrahám fia Péternek a felesége, kivel és első férjével nemzett fiával Jakabbal együttesen fivéreit Bercel birtok elidegenítésétől eltiltja. E Jakab 1370 október 13-án még él. Nyoma van, hogy fia maradt.¹ Olasz Jánosnak azonban még egy másik fia is volt, ki 1357 január 16-án mint Olasz János fia Berczeli László, Szabolcsmegyében szerepel.²

II. István fiai: *János* és *Jakab* majdnem kivétel nélkül együttesen szerepelnek. Midőn János 1335 előtt a berceli birtokot megkapja, az «Izsépi» nevet viseli; 1335-ben fivérével együtt Bercelnek egy részét Zsébe asszonynak engedi át; az «Izsépi» nevet 1349 május 18-án is viseli, midőn fivérével együtt ősi és szerzett birtokait a szintén Bogát-Radván nb. Cseleiekkal felosztja.³ 1359-ben kellemetlen pörbe keveredtek, a melynek alapul az szolgált, hogy II. István fia *Lazonyi Jakab* czinkostársaival együtt Csicseri Istvánt, a midőn Ráczország felé utazott, szabad uton, a Szentés nevű birtokon, annak Szentés-ligete nevű erdejében megölte, fivérét János pedig életveszélyesen megsebesítette. 1360 aug. 29-én a két fivér megint a «Lazonyi» néven szerepel, de midőn az országbíró ugyanazon évi december 7-én Jakabot és szolgáját, Pócs fia Pált, Csicseri István megöletése dolgában megidézetti, akkor Jakabot «Bánóczi»-nak nevezi. 1361. augusztus 25-én ugyane néven szerepel és akkor arra kötelezi magát, hogy Csicseri János megsebesítéseért és István megöletéseért kártérítésül 680 forintot fizet, 200-at készpénzben, a többi fejében pedig a szabolcsmegyei berczeli részirtokot adja, melyet, ha fivére tiltakozása miatt át nem adhatna, zemplénmegyei Újör és Lask nevű birtokait köti le. Kötelezettségének azonban nem tett eleget, miért is a leleszi konvent 1362 január 2-án Bánóczi Jakabnak berczeli birtokrészébe a Csicserieket iktatja be. Az erre vonatkozó összes bírósági levelekben Bánóczi Jakab mint Drugeth János nádor fia Jánosnak tisztje (= famulus) szerepel. 1360 november 18-án Jakab már nem él, mire a Csicseriekkel kötött

¹ Fejér, VI/II. k. 297. l. (Anjoukori okirat kivonata !)

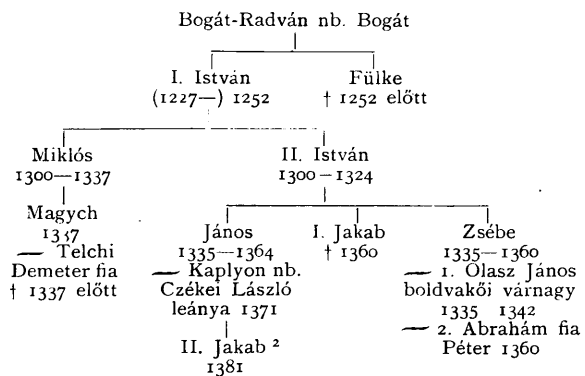
² Anjoukori okmánytár, VI. k. 528. l. V. ö. különben Fejér IX VI. k. 167. l. hol Olasz János fia Jakab a szabolcsmegyei Berczel nevű birtok ügyében szerepel.

³ Anjoukori okmánytár V. k. 278. l.

egyezsége fivérére, Jánosra szállt át, miből világosan kitűnik, hogy Jakab fiörökös hátrahagyása nélkül halt meg. János, ki fivérének kötelezettségét csak nagy nehezen akarta átvenni, 1360 óta megint a «Lazonyi» néven szerepel; utóljára 1364 január 8-án akadunk rá, midőn az egri káptalan előtt kijelenti, hogy a berceli birtokára vonatkozó levelei elégték. 1371 márczius 31-én már nem él. E napon jelenti a leleszi konvent a királynak, hogy az országbíró parancsára a Csicserieket Bercel, Újör és Berettő birtokokba ellentmondás nélkül és Újör szomszédjainak, Czékei László fiai, László és Márton, a *Bánóczi János özvegye fivéreinek* jelenlétében beiktatta. János neje tehát a Kaplyon nb. Czékei-család egyik sarja.

E házasságból tudtunkkal egyetlen egy fia született, kivel 1381-ben találkozunk. Bőbék Detre nádor tanusítja t. i. akkor, hogy azon Bogát-Radván nembeliek sorában, kik a szerencsi monostor kegyurasági ügyében igényeiket az ezeket tagadó egyéb Bogát-Radván nb. családtagokkal szemben védelmezik és állításaik behozonyítására a fentebb említett, 1252-ből származó okiratot bemutatják: *János fia Bánóczi Jakab* is szerepel,¹ kinek további sorsáról és esetleges utódairól mit sem tudunk, miért is jogosítva vagyunk feltételezni, hogy nemzetségének ezen ága vele sirba szállt.

Midőn még azt is kiemeljük, hogy az eddigieken kívül Lazonyban és Bánóczon egyéb birtokosokra is akadunk, kiknek nemzetségi hovatartozandóságát mindeddig nem ismerjük, a fentebbiek alapján ez ágnak a legujabb időben közzétett sok tekintetben kiegészítendő nemzedékrendi tábláját a következőben mutatjuk be:

¹ Wenzel, XI. k. 383. l.

² V. ö. a Történelmi Tár 1900. évf. 396—410 és 1901. évf. 42—51 oldalaiával.

6. Csák.

A zarándmegyei ág.¹

Midőn V. István 1271 második felében a hajóhalmi országgyűlésen egy az egri püspökség viszonyainak megvizsgálásával megbízott, 25 tagból álló bizottságot választott, a kizárólag Magyarország északkeleti részein lakó főurakból állt bizottság tagjainak sorrendjében többek között magister Bagon, comes Gerhardus de genere Chak, és comes Abraham de Cholth, de Comitatu de Zarand is szerepelnek.²

Hogy a «zarándmegyebeli» megjelölés csak is Csolti Ábrahámra vagy egyuttal a két előző Csák-nembelire is vonatkozik, azt az eddigi irodalom határozott bizonyossággal nem tudja megmondani; arra a kérdésre, vajjon voltak-e e Csák nembelieknek fiutódaik, nem tud válaszolni, amennyiben mindeddig e két személyt mindenütt mint utódnélkülieket találjuk feljegyezve. A következő sorok nem csak e kérdésekre fognak válaszolni, hanem egyuttal azt is ki fogják mutatni, hogy Fejér az egyik Csák-nembelinek a nevét hibásan tette közzé.

* * *

A nagyváradi konventnek egyik 1342 április 9-én kiadott okleveléből³ tudjuk, hogy Gutkeled nb. Bátori Berecknek névleg ismeretlen neje bizonyos *Merhardnak* a leánya; megjegyezzük azonban mindjárt, hogy a Merhard, Morhard, Murhard, Marchard nem más, mint a német középkori Marquard = Markward névnek magyaros alakja. Marhard leányának fiai, Bátori János és Miklós, idővel anyjuk hozományát, illetőleg atyai örökségét keresték, mire anyjuk fivérei vagyis Marhard fiai: *Bencenc, Ugron és II. Marhard*, nekik a Fejér-Körös mentén fekvő Zynche és Thuba nevű helységeket adták, mely adományozásba később *Bencenc fia Csák*, kétségkívül mint atyjának és két nagybátyjának egyedüli örököse, beleegyezett.

E helységeket hiába keressük ma e néven; de miután tudjuk, hogy a régi Zarándmegye a mai Aradmegyének északi feléből és a mai

¹ Szükségesnek találom annak kiemelését, hogy jelen dolgozat már 1902 márcziusában készen állott.

² Fejér, V/I. k. 156. l.

³ Anjoukori okmánytár, IV. k. 197—198. l.

Hunyadmegyének Fehér-Körös menti északi részéből állt, első sorban e tájon fogjuk őket keresni. Meg is találjuk itt a jelenleg Aradmegyének kisjenői járásában fekvő *Szintye* nevű falut, melyben az okirati Zynchére ismerünk; miután továbbá tudjuk, hogy a zarándmegyebeli Kis-Szintye vidékén a XIV. században *Kupa* nevű helység létezett,¹ jogositva vagyunk elhinni, hogy «Thuba», melyre sehol sem akadunk, csak közlési hiba, és Kupával azonos. A legfényesebb bizonyítékát annak, hogy fentebbi két helység tényleg Zarándmegyében feküdt, abban találjuk, hogy a nagyváradi káptalan bizonyosága szerint azon ötven nemes ember közül, kik 1323-ban a biharmegyei Gutkeled nembelieknek bizonyos hatalmaskodási ügyében az esküt letették, «*magister Chaak filius Bencency de comitatu de Zarand*» is szerepelt.² Többet e Csákról nem is tudunk.

Nagybátyáira nézve csak egyetlen egy adatot tudtam megtalálni. A nagyváradi káptalan tanusítja 1306. február 2-án, hogy a Bór-Kalán nb. Szeriek és Borsa nb. Kopasz nádor között egyezkedés jött létre és hogy a közvetítő nemesek között egy Marhard fia Ugron nevű mester is volt.³

Kérdés már most, kicsoda ez a Marhard és mely nemzetségből vagy családból való? erre a kérdésre a fentebbi okirat szintén ad felvilágosítást.

A nagyváradi konvent t. i. ugyanazon napon (1342 április 9-én) tanusítja, hogy Bátori János és Miklós mellett *Bágyon fia Miklós fia János és ugyanazon Bágyon fia Ugron fia László* is megjelentek előtte. Ezek előadják, hogy *eleik* (progenitores), Merhard fiai Bencenc, Ugron és Merhard, nővérük fiainak, Bátori János- és Miklósnak, anyjuk örökösödési követelését kielégítendő, Zynche és Thuba nevű birtokaikat átadták és hogy e Bencenc fia Csák ez adományozást később helybenhagyta. Midőn ők maguk, t. i. Bágyon unokái e vidékre jöttek, nevezett

Bátoriak, rokonaik (proximi) több rendbeli szolgálatot tettek nekik és annyira segítették őket, hogy most mindezek jutalmául, az őseiktől rájuk szállt Zynchére és Thubára vonatkozó tulajdonjogaikat, éppen úgy mint őseik, a Bátoriakra és ezeknek örökösire ruházzák át.

Miután Bágyon (ami nem más, mint a Balduin név magyaros alakja) nem Marhardnak a fia, világos, hogy Marhard és fiai nem lehettek Bágyon unokáinak egyenes ősei és hogy a «progenitores» ez esetben csak «oldalösök»-nek veendő; de miután Marhard utódainak magvaszakadása után a fentebbi két helységre vonatkozó tulajdonjog Bágyon unokáira szállt, ezek a Bátoriakat rokonaiknak nevezik és progenitoreseiknek, Marhard fiainak adományozását megerősítik, világos, hogy *Bágyon unokái és Marhard utódai egy és ugyanazon nemzetség sarjai*.

A genealogiai homály erre már szétoszlik. Miután kimutattuk, hogy I. Marhard unokája Csák 1323-ban Zarándmegyéből való ember, s hogy Zynche és Thuba ugyanazon megyében feküdtek az izenkénti leszármazás pedig Bágyon és I. Marhardnak egyidejűségére vall, már most mint varázsütésre felismerjük, hogy az eddig tárgyalt személyeknek ősei Bágyon és Marhard az 1271. évi országgyűlésen szerepelt Bágyon és «Gerhard»-dal azonosak és *így a Csák nemzetségnek tagjai*, melynek egyéb ágiban a Csák és Ugron név elég gyakran fordul elő. De a Marhard név sem idegen itt. Csák nb. Marhard fia Gyarmán 1269-től 1299-ig Fejér- és Sopronmegyében ismeretes. Csák nb. Ugron esztergomi érsek öccse vagy unokaöccse különben már 1230 előtt is zarándmegyei birtokos.

Fejér az 1271. évi okiratban rosszul olvasta a nevet; *nem Gerhardus az, hanem Merhardus*, minek bizonyítékát különben abban is megtaláljuk, hogy az Aba nemzetségnek ama bizonyos országgyűlési bizottságban szereplő egyik tagját szintén Gerhardusnak írja,¹ pedig jól tudjuk, hogy ez nem Gerhard (= Gerold = Gellért) hanem Marhard, az ismert abaujvármegyei főispán, nemzetsége aszalai és szikszai ágának őse. Mily izenkénti rokonság volt Bágyon és I. Marhard között, határozottan meg nem mondhatjuk; tekintettel azonban a kronologiai viszonyokra,

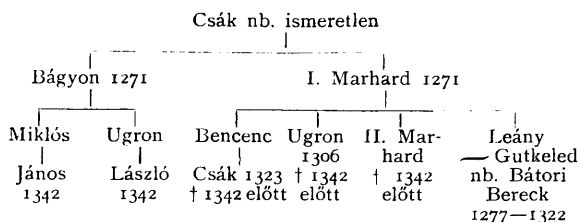
¹ Fejér, V./I. k. 155. l.

¹ Csánki I. k. 738. l.

² Békésm. oklevéltár, 1. l.

³ Anjoukori okmánytár, I. k. 107. l. (hol tévesen áll Menhardy) A közvetítők még a következők: *a)* Igmánd nb. Lőrincz cz. vajda, *b)* Bábólai Gergely, *c)* Hont-Pázmán nb. Albert, *d)* Vásári Gergely, *e)* Tiszai István és mások.

alig tévedünk, ha őket fivéreknek vesszük. Így megkapjuk a Csák nemzetség ez ismeretlen ágának következő leszármazását:

Be nem végezhetjük e fejezetet anélkül, hogy a következőre ne figyelmeztessük olvasóinkat.

A székesfehérvári káptalan előtt 1334. év

október 6-án,¹ Bágyon fia Ugron comes özvegye Klára és fia László, Gyugy nevű somogy megyei birtokukat János, székesfehérvári kanonoknak eladták. Bár itt három nemzedékben azonos neveket találunk, bár nincsen kizárva, hogy egy északkeleten székelő család ne legyen egyttal az ország nyugati részén is birtokos és bár a kronológiai viszonyok sem ellentmondók, még sem tartjuk valószínűnek, hogy az itt nevezett Bágyon fentebbi Csák nb. Bágyonnal azonos legyen. Erről azonban más alkalmal fogunk szólni. Dr. WERTNER MÓR.

¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 121—122. l.

VEGYES.

A Baksa nemzetség eredete.

«A magyar nemzetségek» cz. művem I. k. 163. lapján azt írom, hogy ha az 1153-iki hamis oklevél felmutatásakor nyilatkozó családi hagyományak hihetnénk, a Baksa nemzetség ősi fészket Heves megye északi részén kellene keresnünk.

De másrészt, mint ugyanott megjegyeztem, a Baksa nem birtokszerzései arra mutatnak, hogy e nemnek inkább a Bodrogszék volt a hazája.

Ennélfogva inkább azt mondtam, hogy az ősi fészket meghatározni lehetetlen, mintsem valakit határozott állítással félrevezessek.

Nemrégiben azonban oly adat került kezembe, a mely biztos utmutatást nyújt a Baksa nem korábbi fészkének, sőt származásának meghatározására is.

Biztos, hogy a Tarna felső völgyébe eső, heves megyei Szajla 1329-ben még a Baksa nemzetségé volt és ekkor a Bocskay-ágnak jutott.¹ Biztosnak hittem azt is, hogy 1280 előtt e nem birta a Zagyva balpartján, Heves megye északi részén eső és a mai Lengyend-pusztát maguk közé fogó Bátor és Dorog falvakat s ezeken kívül voltak falvai a Rima folyó mellett is.²

Végre egy szerfölött hibás és hiányos kivonatból tudtam azt is, hogy a heves megyei Cseh 1285 előtt Simon ispán fia Dénes, a Bocskay-család közvetlen őse birta.

Csak hogy e kivonat eredeti oklevele a sovány

birtokról szóló tudósításon kívül nevezetes nemzedéki adatot is foglal magában. Magister Dyonisius, filius comitis Symonis, — mondja az eredeti oklevél — terram suam hereditariam in comitatu de Heves existentem, Cheh vocatam, cuius terre dimidietatem, similiter Cheh vocatam, *per divisionem factam inter patres eorum* idem Pous (filius Marsa) possidet, odaadja Marsa fia Pósispánnak cserébe ennek Detre-Villy nevű abajmegyei birtokáért.¹

Kétségtelen ebből nem csak az, hogy a heves megyei Egertől északra eső Csehi a Baksa nemzetségnek ősi birtoka, hanem az is, hogy e nem Marsa fia Pósispánnal osztályos atyafiságban állott.

Marsa fia Pósis 1277-ben jutott neje révén Detre-Villy-hez. Ekkor adták ugyanis Csenelyi (de Cherne) Péter és Demeter, Miklós fiai, Detre unokái, neki mint sógoroknak, leánytestvérük férjének, Regmecz (Redemech) másként Villy nevű falut.² Villy csakugyan Regmecz mellett esik és egykori alapítója, Detre után méltán viselhetette a Detre-Villy nevet.

A heves megyei Csehi birtokosának, Pósnak atyját másként Mersa-nak és Merse nek is írták. Mert Pósis fiai 1310-ben megosztóztván birtokaiban, azt mondják, hogy Csehin kívül a szintén heves megyei Bolya falu (most Pétervásárától keletre eső puszta) is az övék.³ E Bolya (Buya falut atyjuk, Pósis 1284-ben szerezte és

¹ Anjoukori okmánytár, 452—51. l.

² Fejér, Cod. Dip. V. III. k. 52. l.

¹ Szepesi káptalan levéltára. Scrin. XI. f. 1. nr. 4.

² Szepesi káptalan levéltára Scr. XI. f. 1. nr. 2. — Wenzel, Asp. Okm. IV. k. 91. l.

³ Melczér okmánytár, 15. l.

ekkor Póst Mersa fiának írják.¹ 1359-ben, mikor a Varaszayak nagyanyjuknak leánynegyedét e Pós unokáitól megkapják, nagyanyjukat «filia Merse»-nek írják.² Mivel pedig e helyütt a név latinosan birtokos esetben áll, annak nevező esete Mersa vala.

Mersa fia Pós néven okleveleink sűrűn emlegetik Pós urat. 1280-ban a bolyai nemeseket osztogatja,³ 1284-ben a hevesmegyei Bátor falut szerzi meg (nem annyira ajándékul kapta, mint inkább vette).⁴

Egy eddig kiadatlan 1285-iki levélben rábukkanunk testvérére, Lőrinczre is. Ez évben Mersa fiai, Lőrincz és Pós az Ug másként Bél és a Bolyk (Buchk) nemzetségek több tagjaival együtt az egri káptalan előtt bizonyoságot tesznek, hogy Nemel fia János és Emsöd fia János Albert fia Albertnek rokonai.⁵

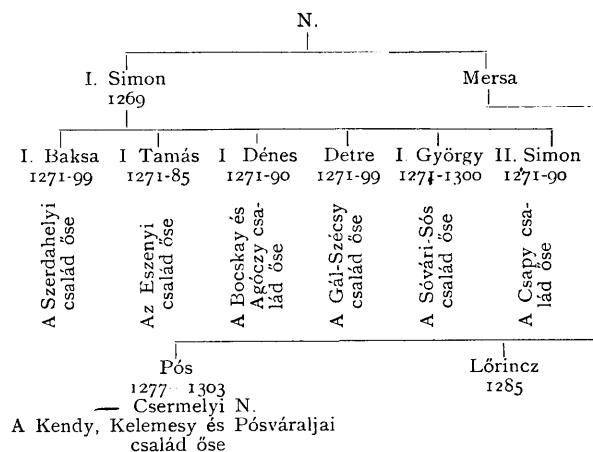
A Baksa-nemzetség származásának kérdésére nézve azonban Pósnak legnevezetesebb tette az volt, hogy 1295-ben odaadta bátori birtokát az egri püspöknek és helyette kapta az egri püspökség *Batan*-nak irt faluját és Fedémes egy részét. Batanról a névhasonlatosság révén könnyen azt gondolhatnók, hogy az a zagyvavölgyi Bálony! Pedig ha a határjárást végigbetűzzük, vitágos, hogy e Batan a Pétervásárától keletre eső Bolya, Fedémes, Aranyos és Butaj falvakkal (most felében pusztákkal) volt határos s így nem lehet más, mint a mai Pósvár puszta, hajdan Pósvárallya, még előbb Alsók falu.⁶

E Batan holléte egyszerre kiábrándított engem a zagyvamenti Bátöny, Lengyeld és Dorog falvakkal összeszőtt hozzávetésből. Kiábrándíthat abból is, hogy az 1231-ben előforduló Batkot a Baksa-nemzetség ősei közé sorozzuk. Mert nyilvánvaló, hogy ha egyszer Pétervására mellett, Szajla közelében volt egy Batan nevű falu, akkor semmiesetre sem szabad a Baksa-nemzetség szintén Batan (Bacan)-nak irt faluját a zagyvavölgyi Bátönynyal azonosítani. A másik Dyuryg-nek irt falut ugyanis csak erőltetve lehetett Dorognak magyarázni, mert ez időben a Dorog hely- és személynéveket Drug-nak, Durug-nak irták. E Dorog-magyarázat azonkívül teljesen figyelmen kívül hagyta a Dyuryg névben kétszer is előforduló y hangot. Azonkívül a Soós levéltár régi lajstromozója e nevet Dióvégnak olvasta,⁷ tehát az eredetiben alkalmasint nem Dyuryg, hanem Dywyg állott.

Mivel pedig Batan és Dyuryg vagy Dywyg Pétervásárától keletre feküdtek s mivel már most kétségtelen, hogy az innen nem messze, az Eger

felső völgyében eső Csehi is a Baksa-nemzetség ősi jóságaihoz tartozott, szakítanunk kell végleg a Baksa-nemzetség zemplénmegyei származásával. Ellenben el kell fogadnunk azt, hogy Hevesmegye észak-keleti csúcsa, a Tarna és Eger patakok felső völgye volt eredeti fészke.

Kitűnik az eddigiekből az is, hogy a Kendy, Kellemesy és Pósvárallyay családok szintén a Baksa-nemből ágaztak ki. Összeköttetésüket és első elágazásukat mutatja e tábla:

Közös őse ezen családoknak az időrend szerint azon Miklós lehetett, a kinek szépunokája Erzsébet Teköle Uszhoz menz férjhez, de még 1331 előtt meghalt s tulajdonkép még a XIII. században élt.¹

Az, hogy Pós a Pilis nembeli Csesznelyi Miklós leányát vette nőül, megmagyarázza azt is, hogyan jutottak az ő fiai Sárosmegyébe. Azt tudtuk eddig is, hogy 1312-ben Pós fiai Miklós, Egyed, Mihály és Lőkös (Lőrincz, de hogy nagybátyjától megkülönböztessék, kicsinyítve Lőkösnek hívták), Sáros várát I. Károly ellenében védelmezték s e miatt Kendi és Kellemes nevű falvaikat egy időre elvesztették,² de nem tudtuk annak okát adni, miért kellett nekik Sáros várát a király ellen védelmezniök?

Azonban most már tudjuk, hogy ők Pilis-nembeli Miklós fia Demeternek, a hatalmas zólyomi, majd pozsonyi ispánnak unokaöcscsei voltak s mivel Miklós fia Demeter a XIV. század elején Sáros várát kezére kerítette,³ nagyon természetes, hogy unokaöcscsei személyében az akkori pártváltoztatások idején biztos embereket kerestek s így Sáros várában várnagyokká őket tette.

Ez adatokból egyszersmind fény derül a Baksa-nemzetség származására is.

¹ Wenzel, Árp. Okm. IX. k. 399. l.

² Melczér okm. 50. l.

³ Wenzel, Árp. okm. IX. k. 289. l.

⁴ Ugyanott 352., 423. l.

⁵ Sóvári Soós cs. levéltára a Nemzeti Múzeumban.

⁶ Wenzel, Árp. Okm. X. k. 201—2. l.

⁷ Századok, 1882. évf. 50. l.

¹ L. Magyar Nemzetségek cz. művem I. k. 158—59. lapok közt levő tábla és III. k. 58. l.

² Melczér okm. 25. l.

³ Fejér, VIII/I. k. 446. l.

A Pilis nemzetség, a melynek egyik tagját Pósvette nőül, mint a neve is mutatja, szláv eredetű volt. Az a Csernely-falu, a hol Pósvette apósa és sógorai laktak, szintén szláv nevű és Borsodmegyének éppen azon a részén esik, a melyet 1241 előtt cseh jövevények, települők szállottak meg, a mint az a váradi tüzesvaspróba lajstrom nyilván mondja.

De ez nem sokat bizonyít. Gyökeres magyar is összeházasodhatott a megtelepült s hamar magyarosodó Pilis nemzetséggel.

Nevezetesebb, hogy a Baksa nemzetségnek ősi birtoka Csehi. Ezt e szerint a Baksa nemzetség telepítette, a telepítés pedig úgy ment könnyen, ha a telepítők ismerősök voltak a csehekkel.

Még ez sem volna döntő. Ha esetleg Csehit Baksa és Pósvette nagyatyja kapta, akkor azt I. Simon és Mersa már örökölt (hereditaria) birtokuknak mondhatták. Döntő az, hogy a nemzetség legelső tagjai Baksa és Mersa (Marsa, Merse) személynéveket viselnek.

Baksát írják másként Boksá-nak is és ez nem egyéb mint a szláv Bog főnév és *sa* képző. Jelentése körülbelül annyi mint a német Gottfried-nek.

E Bogsa-ból származott könnyebb kiejtéssel a Boksá, majd a magyarosabb Baksa,

A Mersa név jelentését nem tudom megfejtetni, de hogy szláv szó Mersa-ból származik, biztos. Éppen azért írják egyszer Marsa-nak, máskor Mersá-nak, mert a magyar kiségitőhang nélkül nem tudta kimondani, hanem a bretva-ból vagy borotvát vagy beretvát csinált, épúgy Mersa-t is hol Marsa, hol Mersa-nak próbálta kiejteni. A Mersából aztán a hangilleszkedés törvénye szerint lett Merse. (V. ö. Gecca = Gecse, Becsa = Becse stb.)

E három jel együttvéve, azt hisszük, eléggé bizonyítja, hogy a Baksa nemzetség a másik Zemplénben oly nagygyá növekedett Bogát-Radvány nemmel együtt szláv eredetű. Mennyit tett a magyar állam, társadalom és föld, míg e nemzetséget úgy átalakította, hogy az hazánkban Bocskay Istvánt adta! Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

Az első Eddeiek.

Bizonyos *Iharos* nevű somogy megyei birtokosnak, kiről nevén kívül egyebet nem tudunk, két fia volt. Az egyik, kinek neve szintén ismeretlen, Buzát-Hahót nb. Panyit fogságába került, minek következtében IV. Béla király Panyitot 30 marka birságra ítélte. Az elfogatás évét nem ismerjük; annyi bizonyos, hogy Panyitnak már 1254 november 18-án kellett volna az összeget lefizetnie s hogy Béla — mert Panyit azt állította, hogy Güssing-i Henrik országbíró és so-

mogyi főispánnak ítéletlevele hamis — a végleges ítéletet 1255 február 17-én hozta.¹) A névtelen fiúról többet nem is tudunk.

I. Iharosnak másik fia: *Gergely*, ki névtelen fivérének képviseli s az ezért fizetendő birságot átveszi, ettől fogva Somogy megyében és vidékén előkelő birtokosként szerepel. — Így már 1262-ben a vas megyei Radócziaknak bizonyos birtokporében Olyvösön (Somogy megyében) fogott bíró. Ugyanazon minőségben szerepel 1268-ban somogy megyei birtokok ügyében többször is.³ A mellett azonban a közügyekben is részt vett. Mária királyné 1268-ban előadja, hogy Juharos fia Gergely comes IV. Bélának, és fiának Béla hercegnek sok szolgálatot tett, miért is neki Juharos nevű örökölt birtoka szomszédságában, *Berényen* bizonyos földeket adományoz;⁴ e Berény megfelel a mai somogy megyebeli Iharos-Berénynek. 1269-ben fogott bíróként működik a somogy megyei Lepled birtok ügyében.⁵ — Ugyanezt olvassuk róla 1278 márczius 6-án a somogy megyei Csavonya birtok rendezése alkalmával.⁶ De szerző ember is volt. 1276 január 20-án megveszi Ják nb. Mikótól ennek Somogy megyében lévő *inkei* birtokrészét; 1276 augusztus 17-én tanusítják Pécz nb. Gergely bán Somogyvármegye főispánja, Bó nb. János, Kovásznai Kozma és Elle nb. Ugra comesek, hogy Gergelynek Bágyon fiai Miklós és István ellen kártérítési pöre volt, melynek folyamán alperesek macakosságuk miatt el lettek marasztalva. Gergelynek adatott azon engedély, hogy mindaddig, míg őt nem kártalanítják, Somogy megyében fekvő *Bár* nevű birtokukat elfoglalva tartsa.⁷ Utoljára 1278 október 29-én találkozunk vele, midőn Inkei Bot fiainak, Ivánnak és Jónak, hogy földönfutókká ne váljanak, Inkén egy kis jószágot adományoz.⁸ Három fiu maradt utána: I. János, II. Iharos és Baksa. *I. János*, ki már az *Eddei* nevet viseli,⁹

¹ Fejér IV/III. k. 3, 284. l.; az okmányoknak nincs keltezése, de miután IV. Béla 1255 márczius 17-én Vaskán tartózkodott (Wenzel XI. 412), jelen okirat pedig Vaskán kel s Güssing-i Henrik 1254-től 1256-ig mint országbíró egyuttal Somogy megye főispánja is volt, apodiktikus bizonyossággal mondhatjuk, hogy az okirat csak 1255-ből származhatik.

² Wenzel VIII. k. 35. l.

³ Wenzel III. 184—186, 188—190. Hazai okmánytár VIII. 115. (Wenzel VIII. 206 ddo. 1268. helytelenül nevezí őt János fiának), V. ö. Fejér, VII. k. 1, 349. l.

⁴ Wenzel VIII. k. 193. l.

⁵ Ugyanott 229. l.

⁶ Wenzel IX. k. 48. l. Kelet nélkül, de a szereplő ország-nagyok alapján 1278-ra helyezendő, vö. ugyanott 222. l.

⁷ Fejér V. l. k. 2, 366—367. (v. ö. 421.)

⁸ Wenzel XII. k. 700—702. l.

⁹ E helység legrégebbi neve: Egede (1230, Wenzel I. 279); 1294-ben «Egyude» (Wenzel V. 103); ugyane néven előfordul 1302-ben (Anjoukori okmánytár I. k. 43. l. — 1309-ben pedig Egyda (Knauz II. k. 602. l.); 1341-ben Egede (Anjoukori okmánytár IV. k. 125. l.)

1294-ben saját és fivére nevében a somogy-megyei *Kara* nevű helységre való igényeit a pannonhalmi apáttal szemben képviseli. Sikertelenül is neki kimutatni, hogy IV. László Iharos fiának Gergelynek¹ Karán egynehány dűlőt adományozott, de miután egy későbbi tárgyaláson meg nem jelent és a pannonhalmi apát tulajdonjogát bebizonyította, elvesztette János a pört. 1294 után elvesz a nyoma.

Nejével a somogy-megyei *Szóllósb* kapta hozományul.² E nő származására nézve tudjuk, hogy Péter fia Zsidó a székesfehérvári káptalan előtt 1244-ben Somogy-megyében lévő Szóllós nevű birtokát két leányának, Katalinnak és Erzsébetnek átengedte.³ Miután I. Eddei Jánosnak egyik unokája a Katalin nevet viseli, azt hisszük, hogy Zsidó leányai közül Katalin volt János neje, a mi természetesen ki nem zárja, hogy ez esetleg Erzsébet is lehetett. E Zsidónak fia János később királyi hirnökmester.⁴

I. Jánosnak egyetlen fiát ismerjük: II. vagy *Fodor Jánost*, kiről nevén kívül mit sem tudunk. Úgy látszik, hogy korán halt meg, mert 1302-ben már csak fiával találkozunk. E Fodor János előnyös házasságot kötött, mi által családjának birtokait jócskán szaporította. Bizonyos Petres fia: Torvaji Petres megszerezte örökáron 1265 június 8-án a somogy-megyei *Sövényt*, mely vételhez IV. László 1277-ben adja meg beleegyezését.⁵ 1279 május 5-én megveszi Petres a Szalók nb. Elek özvegyétől ennek *adándi* birtokát, mely saját birtokai, *Kisfalud* és *Sövény* szomszédságában feküdt.⁶ Leánya *Margit* Eddei Fodor Jánoshoz ment férjhez, mely alkalommal a sövényi birtokot kapta. Petres fia Domonkos végrendeletében sövényi részen kívül még *Jut* nevű birtokát is Fodor János fiának Imrének hagyományozta.⁷

Fodor Jánosnak három gyermeke maradt: Imre, Margit és Katalin.

Margit 1302-ben Pok nb. Péter fia Móriczhoz ment férjhez, mely alkalommal fivéréől Imrétől Sövényen és Juton egynehány földet kapott hozományul.⁸ Egyebet nem tudunk róla.

Katalin a somogy-megyei *Hetesi* Lév fiához, Miklósához ment férjhez, kiről tudjuk, hogy 1333-ban Inke egy részét, melyet Katalin fivéréől Imrétől kapott, Osztopáni Péter fia Petőnek átadja.⁹ Miklós-nak özvegyeként 1341 augusz-

tus 16-án e Katalin szerepel. E napon tanusítja a somogyári konvent, hogy Katalin a somogy-megyei Inkén lévő birtokrészét Gutkeled nb. Miklós bán fia Miklós-nak zálogba adta.¹ Röviddel utóbb, 1342 szeptember 3-án tanusítja Erzsébet királyné, hogy özvegy Hetesi Miklós-né, szül. Eddei Katalin, a somogy-megyei Szóllóson lévő azon birtokrészét, melyet atyai nagyanyja után kapott, Ugali Pál országbírói főjegyzőnek 35 márká dénárért örökül vallja.²

Imréről 1302 után csak azt tudjuk, hogy 1330-ban Inkén és Iharoson még birtokos volt; 1333-ban nővérel Katával együtt szerepel.³ 1344-ben már nem él. Neje, fia Miklós és leánya Katalin túlélik őt.

Fia *Miklós* pénzszerűvel küzd. 1344 szeptember 26-án Iharoson lévő birtokát Nagymartoni Pál országbírónak, kinek 80 márkával adós, örökáron eladja. Anyjának hozományi, valamint Katalin nevű nővéreinek leánynegyedi követeléseit maga fizeti ki.⁴ Miklós-nak további nyomait nem kutatjuk és így I. Gergely többi fiaihoz kell visszatérnünk.

II. Iharos, mivel már 1294-ben találkoztunk, 1299-ben Oberthi László bűnyügyében annyiban szerepel, a mennyiben neki joga lett volna, Lászlónak oberthi birtokát megszerezni, a mit azonban nem tett;⁵ ebből világos, hogy Oberthben vagy ennek tőzsomszédságában birtokos volt. 1316 december 4-én tanusítja a somogyvári konvent, hogy Inkei Jób fia János és Gergely comes fiai, Iharos és Baksa az előbbinek inkei birtokrésze ügyében akként egyezkedtek, hogy Gergely fiai e birtok használatában maradjanak. Az ügy azonban csak 1318 május 1-én nyerte végleges elintézését, mely alkalommal Iharos és Baksa a viszályos birtokot véglegesen megkapták.⁶

II. Iharosnak 1316 után elvesz a nyoma. Csak leányai maradtak, kikről, egy az országos levéltárban N. R. A. fasc. 34. nr. 10. sz. a. őrzött, eddig kiadatlan elenchus (az illető okirat eredetije már nincs meg) a következőket mondja:

In causa Georgii filii Ladislai de Kovách contra Georgium filium Lorandi de Berzenche intuitu Possessionis Inke in comitatu Simig. existen. coram palatino Regni Nicolao de Gara suscitata per eundem in causam attractum juri exhibitæ amicabilem compositionis, sive transactionis inter Stephanum filium Trepk et Cholk eiusdem; nec non Peteu filium Petri de Osztopánu (Uztupán) et Kathych eiusdem; item Mark filium Stephani et Andream filium Sydo de genere Peech, horumque consortes, filias scilicet condam

¹ Az illető okirat (Wenzel V. k. 103—104 l.) tévesen mondja: János fia.

² Anjoukori okmánytár IV. k. 260. l.

³ Wenzel VII. k. 182. l.

⁴ Róla és utódairól más alkalommal lesz szó.

⁵ Hazai oklevéltár 43, 49, 77.

⁶ Wenzel XII. k. 275. l.

⁷ Anjoukori okmánytár. I. k. 44. l.

⁸ Ugyanott 43—44.

⁹ Fejér VIII/VII. k. 249. l.

¹ Anjoukori okmánytár IV. k. 125. l.

² Ugyanott 260. l.

³ Fejér VIII/VII. k. 7. 249. l.

⁴ Fejér IX/I. k. 1, 198. l.

⁵ Wenzel V. k. 234—235. l.

⁶ Anjoukori okmánytár I. k. 409., 466. l.

Magistri Iharus filii Gregorii de Egude ex Margaretha, Stephani de Darou filia, susceptas, ab una: ac Joannem, Nicolaum et Dominicum filios Boxa filii prædicti Gregorii de Egude ab alia partibus: ratione quartæ puellaris præactarum Cholk, Kathych et aliarum nominatim non expressarum, dotisque ac rerum paraphernalium matris earundem prædictæ de bonis hæreditariis memorati magistri Iharus patris ipsarum provenire debentium, coram Henrico Vesprimiensi episcopo et reginali cancellario aliisque probis viris taliter: ut annotati Joannes, Nicolaus et Dominicus de Egude repetitis filiabus Magistri Iharus earumque hæredibus in satisfactionem iuris earundem quartaliti, dotis item ac rerum paraphernalium matris ipsarum totalem præscriptam possessionem Inke (salva dumtaxat portione eiusdem Emerici filii Joannis ibidem permanente): inter ipsas æqualiter dividendam iure perpetuo assignaverint, ac insuper portionem quoque mentionati Emerici filii Joannis in possessione Iharus habitam iisdem seu ad emendum, sive ad pignus ad se recipiendum indulerint. Anno 1330. initæ, Transsumptum seu par iudicium pro Petro filio antelati Ladislai de Kováchy expeditum 1412. Sub. auth. etc.¹

Ebből tehát a következők tűnnek ki:

II. Iharos neje *Margit* előkelő családból származott, a mennyiben atyja, Darói István, II. Majs nádor nemzetségi rokona, Tolnamegyében tekintélyes birtokos volt. Margittal kötött házasságából négy leány származott:

1. *Csalka*, kinek férje *Bő nb. Trepk fia István*, somogy megyei birtokos. Ez előfordul 1324 óta; tőle származik a Kürtössi és a Messer család.

2. *Katicza* (Katalin), kinek férje: *Osztopáni Péter fia Pető*, somogy megyei birtokos. Előfordul 1317-től 1361-ig (1333-ban megveszi sógorának, Hetesi Miklósnak inkei birtokrészét).

3. A harmadik, névleg ismeretlen leány *Pécz nb. «Lég» István fia Márk*-hoz ment férjhez. E házasságból származott többek között Roland is (1367—1374), kinek fia György a *Berzencei* családot folytatta.²

4. A negyedik, szintén névtelen leány *Zsidó fia András*hoz ment férjhez, kire nézve a következőt kell kiemelnünk:

A fentebbi elenchus szószerint mondja: «item Mark filium Stephani et Andream filium Sydo de genere Peech». Márkról biztosan tudjuk, hogy a Pécz nemzetségnek sarja; azt pedig, hogy Zsidó fia András is — a mint az elenchus mondja — e nemzetséghez tartozik, mindeddig nem találtuk bizonyítottnak, miért is ezt egyelőre érdekes nyílt kérdésnek tekintjük. Magát Andrást azonban jól ismerjük: a somogy megyei *Kapolyi* család tagja ő, kivel még 1347 márczius 3-án találkozunk.³

¹ Dr. ifj. Reiszig Ede úr szives közlése.

² V. ö. Turul 1897. évf. 134. l.

³ Róla s családjáról másutt.

Mind e négy leány, illetve ezeknek férjei 1330-ban Henrik veszprémi püspök és királynéi kancellár előtt anyjuknak, Darói Margitnak hitbérét és saját leánynegyedi örökségüket atyjuk, II. Iharos rokonaitól követelik. Ezeket képviselik a már szintén nem élő Baksa fiai, kik a dolgot úgy rendezik, hogy Iharos leányai Inkén egy részt kapnak és Imrének iharosi birtokára nézve úgy vétel, mint kiváltás tekintetében elsőbbségben részesülnek.

Kovácsi László, somogy megyei birtokos¹ 1412-ben fentebbi Pécz nb. István fia Márk unokáját Berzencei Roland fia Györgyöt Inke birtok miatt beperelvén, utóbbi az 1330. évi egyezkedést mutatja elő, a miből, úgy látszik, az következik, hogy Kovácsi Lászlónak egy Berzencei leány volt az anyja, mert máskülönben a Kapolyaiak, Osztopániak és a Bő nembeliek is szerepeltek volna a pörben.

Az 1330-ban szereplőknek egy részével találkozunk még 1354 április 26-án is; Csalka akkor már özvegy; Katicza még mindig Osztopáni Petőnek a neje; Pécz nb. Márk neje már nem él, de helyette szerepel leánya Erzsébet; Kapolyi Andrásné nincsen képviselve, a miből az következik, hogy már nem élt és hogy gyermektelen volt. Közös elintézni valójuk van, a mennyiben György fia Gyegőtől és Szakácsi János fia Miklós nejétől, Erzsébettől ezeknek Inke mellett lévő Kisfalud nevű birtokát megveszik és a vételért fennebbi napon az eladóknak megadják, mire ezek őket a megvett birtokba bocsátják.² Vajjon volt a két fél között rokonsági viszony? nem tudjuk. Az ismeretes, hogy a Szakácsiak somogy megyei birtokosok voltak.

Baksának, kivel utoljára 1318-ban találkozunk, János, Miklós és Domonkos nevű fiai maradtak, kik 1329 július 2-án még zsengekoraak, miért is őket a királyné a somogy megyei Csicsó nevű birtok iránti perükben oltalmába veszi.³ 1330-ban (mint fent láttuk) II. Iharos leányainak örökösödési követeléseit kielégítik. *II. Jánosról* azontul már mit sem tudunk.

I. Miklós és *Domonkos* veszekedő emberek lehettek. 1339-ben arról értesülünk, hogy a két fivér a vasmegyei Köcski Miklós fiát Miklóst megölte és hogy Kutasi András fia István mester, somogy megyei birtokos és a királyi udvarnokok ispánja, helyettük a 26 márkát érő vérdíjat Köcski Lőrincz és Dénes kezéhez lefizette. Ezért eladják Istvánnak a Somogy megyében fekvő *Gyümölcsény* nevű birtokukat.⁴

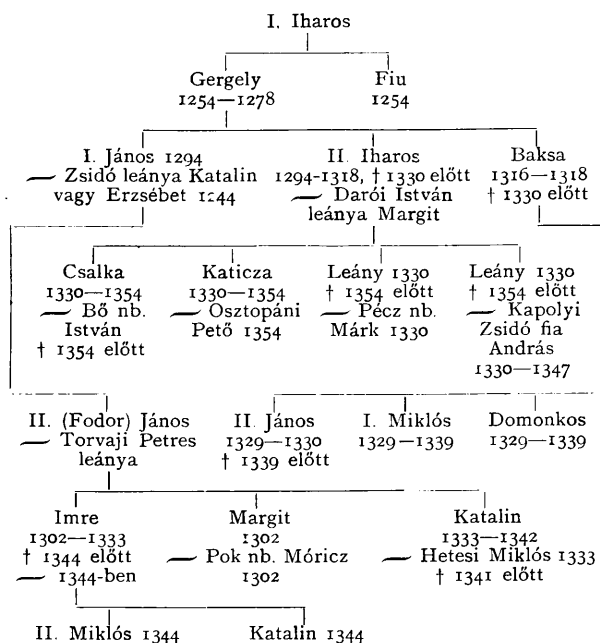
¹ Kovácsi István fia László előfordul 1370-ben. Hazai okmánytár III. k. 274. l.

² Anjoukori okmánytár VI. k. 198—199. l., hol Iharos helyett tévesen Johannes áll.

³ Hazai okmánytár III. k. 102. l.

⁴ Fejér VIII/IV. k. 401. l.

Az előadottak alapján megkapjuk tehát az első Eddeiek következő leszármazási tábláját:

Csánki szerint (II. 669.) a somogy megyei Eddeiekkel 1403. 1405 és 1435-ben is találkozzunk; a róluk szóló oklevelek az Országos Levéltárban találhatóak. Megjegyzendő azonban, hogy Edden még más birtokosok is voltak, kikről nem tudjuk, vajjon I. Iharos utódaival rokonságban álltak-e vagy nem. Így ismerjük 1321-ben Egudei Csatót,¹ de ez talán más Eddéből (bár Somogy megyéből) való. László fia Miklós, királyi alétekgfogó, megkapja 1345-ben Lajos királytól az Eddén, Szinyéren és Mikófalván (mind Somogy megyében) lévő királyi birtokokat.²

Dr. WERTNER MÓR.

László nagyváradi kanonok, dékán és szeghalmi főesperes származása.

László kanonok, dékán és szeghalmi főesperes. Vérségi kötelék fűzte a Kállai ősnemzettséghez, melynek egyik tagját, Imrét, ki birtokáról, a szabolcs megyei Oroszról írta magát, midőn 1357-ben kelt leveleivel felszólítja, hogy a váradi káptalan bagaméri jobbágyainak szolgáltasson igazságot, — határozottan rokonának nevezi, sőt atyafiúi vonzalmát is tanúsítja iránta, azon szép ajánlatot tevén előtte, hogy fiát, kit értesülése szerint Váradra készül iskolába adni, küldje egyenesen ő hozzá, ő a gyermeknek majd

¹ Zichy okmánytár I. k. 205. l.

² Fejér IX I. k. 274. l.

híven gondját viseli.»¹ Pecsétje «tojásdad alakú, mezejében sarkig érő női ruhában álló szentet tüntet fel, ki jobbájában hatküllős kereket, baljában pedig pálmaágot tart; mellette két oldalt egy-egy virágszál, de a jobboldalinak már csak szára alja van meg. Kétségkívül Szent Katalin. Körirata egyszerű kettős vonal közt alant, a szent lábainál kezdődik s jobbról balra folyik mauskula-betűkkel:

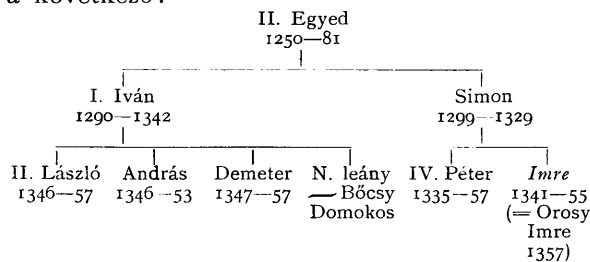
* SI . LADISLAI . CANONICI . VARADIEN *

(* Sigillum Ladislai Canonici Varadiensis).

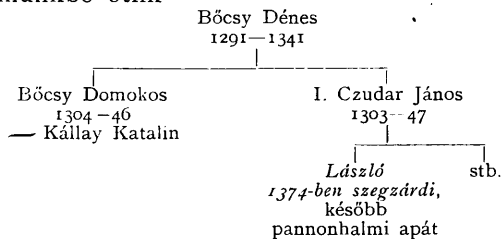
E pecsét bár előkelő származású s állású férfi tulajdona volt, de szerény külsejével s egyszerű fejez viasz anyagával — kivált ha püspökeink gazdagon díszített s piros viaszba nyomott pecsétjeivel hasonlítjuk össze — élénken hirdeti a nagy rangkülönbséget, mely tulajdonosaik közt létezett.

László főesperes 1363-ban fordul elő utoljára.²

Mindössze is csak ennyit közöl velünk a váradi püspökség tudós történetirója László kanonokról. Bályok-Semjén nb. rokonának nemzedékrendi töredéke pedig Karácsonyi szerint³ a következő:

Gyanuba vehetjük ezen a nemzedékrenden szereplő II. Lászlót, de róla az okiratok nem árulják el, hogy papi ember lett volna. Azért is azt sejttem, hogy László származását másutt kell kutatnunk, még pedig a Böcsy rokonok között. A Wertner által összeállított táblázatból⁴ rögtön szemünkbe ötlük

Azt hiszem, Czudar László egy személy a szeghalmi főesperessel. De ez csak hozzávetés,

¹ Bunyitay, II. k. 95. l.

² U. o. 96-97. l.

³ Magy. nemz. I. tábla a 180-81. l. közt.

⁴ Turul, 1892. évf. 176. l.

mely lövebb bizonyításra szorul. Leginkább dr. Karácsonyi János a megmondhatója, helyes nyomon járok-e? KÁLLAY UBUL

Tamás váradi püspök nemzetsége.¹

Bunyitay Vincze nagy művében Tamás váradi püspöknek csak keresztneveiken említett rokonait sorolja föl; nemzetségéről nem ír semmit, sőt úgy véli, hogy e rokonok révén sem juthatunk Tamás püspök származásának nyomába.²

Karácsonyi János munkájában sem található adatot Tamásról, holott az *Aba* nemzetség *Somosi* ágánál ugyanazon oklevélre³ hivatkozik,⁴ melyre *Bunyitay*.

Pedig Tamás nemzetségét könnyen megállapíthatjuk. E kérdést csakis egy hibásan kezelt oklevél bonyolította össze.

Tamás 1274 után vasvári prépost lett.⁵ 1278-ban még prépost.⁶ Valószínűleg már 1279-ben (jun. 13. után) választották váradi püspökké, mert 1279-ben a vasvári préposti hely üres.⁷ 1282-ben (június 18. után) szentelték püspökké.⁸ Az 1283-ik év vége felé halt meg.⁹ Hagyatékán — régi magyar szokás szerint — rokonai: egyrészt *Péter fia János és Miklós*, másrészt *György és fiai* összereltek. *E rokonok az Aba nemzetség somosi ágából származtak.*¹⁰

IV. László király 1284 augusztus 21-én¹¹ rendeletet ad ki néhai Tamás váradi püspök jószágainak (az említett) atyafiak közt való igazságos elosztására.¹²

De ösmerünk egy — 1280 szeptember 8-iki kelettel ellátott oklevelet, mely szerint ugyanazon *Somosi ágbeliek, testvérük*, — szintén Tamás mester jószágain, miután egymással már perbeszéltek is, több *Aba* nembeli közbenjárására békésen megsztoznak.¹³

A személyneveknek, az eseményeknek ezen összehatalálkozása nem lehet a véletlenség játéka, külö-

¹ Az igazság érdekében megjegyzem, hogy dr. Karácsonyi János függetlenül tőlem, már hónapokkal az én felfedezésem előtt ugyanazon eredményre jutott. E tény szerény soraimnak csak értékét emeli.

² Vár. püsp. I. k. 120. l.

³ V/III. k. 172—73. l.

⁴ Magy. nemz. I. k. 16. l. r. sz. jegyz.

⁵ IV. Márton pápa levele szerint a lyoni zsinat (1274) után lett vasvári prépost. Így az 1272-ben szereplő (HOV. 49) Tamás vasvári prépost más személy volna.

⁶ Wenzel, IX. k. 216. l.

⁷ Wenzel, IX. k. 263. l.

⁸ *Bunyitay* i. h. 118—19. l.

⁹ Karácsonyi, *Oklev. jegyz.* 114—15. l., 148. sorszám.

¹⁰ Kar. Magy. nemz. i. h.

¹¹ E keltre nézve l. Kar. okl. jegyz. i. h.

¹² V/III. k. 172—73., 508. l.

¹³ V/III. k. 66—67. l. Wenzel, X. k. 70—71. l. Utóbbi helyütt a fejezetben teljesen hibásan 1291-ről keletkezve.

nösen ha tekintetbe vesszük, hogy Kún László rendelete Aba Amrédnek is szól s hogy Aba nembeli békebírák között első sorban ugyanazon Amade szerepel.

Az egyezséglevelet Wenzel az egri káptalan 1291-iki átiratából közli¹ s bizonyos, hogy ezen átiratban az 1284-iki évszámból a négyes szám elkallódott.²

Ez oklevél tehát 1284. szeptember 8-án kelt, és az egyezség Kún László 1284. augusztus 21-iki rendelete alapján jött létre.

Nehézséget legfeljebb azon kérdés okozhatna, mint került Tamás a vasvári prépostság élére. Ezt sem nehéz megfejteni.

Ezen időben az *Aba* nemzetség lőrinczi ágának³ atyainai alága⁴ e vidéken is birtokos volt. Épen 1274-ben kapja I. Lőrincz a vasvármegyei Szent-Mihályt,⁵ ugyanő 1253—63-ban és 1268—69-ben soproni főispán,⁶ Tamást tehát a befolyásos rokon jóakarató támogatása és bizonyára nem súly nélküli szava is segíthette a prépostság elnyerésére.

Az első *Aba* nb. *Somosyak* családfája tehát így alakul;

I. Péter				
I. György ispán 1284	I. Miklós ispán 1284	I. Tamás mester 1278 vasvári prépost	I. János ispán 1283—84 1283 királyi apród	Mihály mester 1284—97 1288—97 mislyei prépost
 fiai 1284		1273-83 váradi püspök † 1283 végén		

Végül még megemlítem, hogy 1260-ban egy bizonyos Tamás váradi kanonok-dékán.⁷ Egy személy-e *Aba* Tamással, állítani igen, de bizonyítani alig lehet. KÁLLAY UBUL.

A Majs nemzetség.

Karácsonyi *Mez* név alatt ösmerteti e nemzetséget.⁸ Fájdalom! genealogiáját új adatokkal nem bővíthetem, csak nevének mai kiejtését akarom megállapítani.

Baranya vármegyei nemzetség volt, de Baranyában *Mez* vagy *Méz*, vagy *Mész* nevű helység nem található s ily nevű helységnek a multban való létezéséről tudomásunk nincsen. Ez ugyan nem volna elég ok arra, hogy a nemzetségnév írásmódjának helyességében kételkedjünk, — hiszen

¹ Wenzel, X. k. 57. l.

² Az 1280. évszám nem lehet hibás közlés eredménye, mert Fejér is úgy közli V/III. k. 66—67. l.

³ Turul, 1901. évf. 198. l.

⁴ Kar. Magy. nemz. I. k. 5. és 40—48. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 89. l.

⁶ Kar. i. h. 5. l.

⁷ *Bunyitay* i. h. II. k. 63. l.

⁸ Magy. Nemz. II. k. 362—63. l.

más megyében létezhetett volna ily nevű község vagy pusztá — de szerencsére ez egyetlen oklevél, mely a nemzetségről szól,¹ a helyes írásmódról és a mai kiejtésről is tájékoztat.

A «Mez» nemzetségnek volt birtoka többek között Vák, Bán és Rékás is. Azon szerencsétlenség után, mely a «Mez» nembelieket érte,² e birtokok a többivel együtt Máté fia, Pál kezébe kerültek; ám Pál nem sokáig bírta békében, mert azokat a baranyai Szent-Mihály monostora, mely a mai Monostor helyén állott,³ foglalta el hatalmasul. Bár Pál e javakat itéletileg vissza nyerte, a monostor nem hagyta nyugton, mert e jószágokat újfent elfoglalta.

Úgy látszik, hogy a monostor nagyon ragaszkodott e három birtokhoz, így valószínű azon feltevés, hogy azokat *mint alapítóinak, volt kegyurainak* az ősi birtokait nem akarta idegen kézen hagyni. De ez csak szép, tetszetős feltevés volna, ha nem tudnánk, hogy a *baranyai Szent-Mihály monostorát Moyz néven is bírták. Meyz tehát olvasási vagy íráshiba Moyz helyett.*

Nem messze Monostortól, tehát a régi baranyai Szent-Mihály monostorától, állott hajdanta Moyz falu is, melynek nevét a mai Petárda határszélén elterülő Majska pusztá örzi.⁴ *A nemzetség nevét tehát helyesen Majsnak kell írunk és kiejtenünk.*

Ezen adatok a nemzetség genealogiáját ugyan nem bővítik, de történetét igen. Nevét így értelmezve megtudjuk, hogy bölcsője Baranya vármegyében ringott, hogy őse Majs alapítá (valószínűleg a XII. század vége felé) a baranyai Szent-Mihály monostorát, melynek e nemzetség volt kegyura — míg csak egy önmaga okozta szerencsétlenség össze nem törte. Gazdag volt, hatalmas volt, — hiszen csak gazdag, hatalmas nemzetség alapíthatott monostort, — végre is földönfutóvá lett. Későbbi ivadékait nem ösmerjük, mint nem ösmerjük Ákos István, Aba Amadé, Borsa Beke későbbi utódait sem. Ha csak az nem vezet valaha nyomra, hogy egyik tagját Rászlónak hívták,⁵ ki a baranya vármegyei Rászló⁶ falvat alapítá. Az sem lehetetlen, hogy Majs nb. Lőrincz egy személy Szent-Mihály monostorának Máté fiával Pállal perlekedő apátjával, Lőrinczczel.

KÁLLAY UBUL.

A Fraknóiak és a Pernsteiniek.

A «Magyar nemzetségi czimerek» cz. műben a 92. lapon a szerző a Héder nemzetség Pernstein ágának czimeréről értekezvén, az olvasó

¹ L. VI. k. 440—41. l.

² L. Karács. i. h.

³ Csánki II. k. 508. l.

⁴ No. 504.

⁵ Karácsonyi i. h.

⁶ Csánki II. k. 519. l.

előtt akaratlanul az a kérdés merül föl, vajjon a Lazius állítása szerint 1446. évben örökös nélkül elhalt «Forchtensteini és Pernsteini Vilmos gróf» alatt nem-e az 1446-ban fiörökös nélkül elhalt Fraknói gróf Vilmos lappang, kinek ősei Spanyolországból költözvén be, nem származnak a Héder nemzetségből; továbbá vajjon a Héder-nembeli Pernstein-ágnak tulajdonított czimer is nem-e más családra vonatkozik? Mert noha lehetséges volna, hogy a Pernstein-ág tagjai a stíriai Forchtenstein várát is bírták, de az mindenestre igen föltűnő véletlen, hogy a magyarországi Borostyán egykori birtokosai közül, kik e váruk után vették föl a Pernstein nevet, az állítólag utolsó tag: Vilmos gróf 1446-ban, tehát akkor, midán az utolsó Fraknói Vilmos gróf, halt meg.

Megjegyzendő, hogy egy Pernstein nevű vár Ausztriában is van, mely egy nagy területű uradalomnak volt székhelye, s azt a XIV. században a Walsee-család bírta. Lazius, mint Nagy Iván mondja, a családok eredetét igen tévesen közli; tehát nincs kizárva, hogy a fenn érintett munkában is Lazius helytelen előadásával van dolgunk.

STESSEL JÓZSEF.

A Dessewffyek czimere.

Midőn a Dessewffy czimerre vonatkozó szerény magyarázataimat a Turul mult évi utolsó füzetében közzé tettem, távolról sem gondoltam, hogy azzal («A Dessewffy-czimer» cz. a. a Turul ez évi elő füzetében) nagy vihart zuditok a fejemre, mert én Éble Gábor úr művét sem nem bíráltam, sem nem czáfoltam, csakis a könyvében érintett heraldikai momentumok bővebb magyarázatát kíséreltem meg, a magyar heraldika fejlesztésére. Ezen czéломot cikkem bevezető soraiban is jeleztem.

A polemiának nagy ellensége vagyok, s mindig kerülöm, hogy okot adjak reá. Örömet mellőzném most is ezen felszólalásomat, de kénytelen vagyok Éble úr cikkére felelni, mert hallgatásom annak beismerését jelentené, hogy én talán előző cikkemben könnyen czáfolható valótlanságokat állítottam.

Vegyük sorba É. úr czáfolatának egyes pontjait.

Elsőben is az tűnik fel É. úrnak, hogy én Cserneki András 1444. évi pecsétjét, önként felvett jelvénynek tartom. «*Mi alapon? mert erre bizonyítékok egyáltalán nincsenek.*» Dehogy nincsenek kérem, vannak száz és száz számra, csak tessék áttanulmányozni a levéltárak XIV. és XV. századi pecséteit, azoknak karakteristikáját s ezek közt száz ilyen körbe foglalt emblémát talál ad-dig, a míg 2—3 valódi, pajzsba foglalt czimeres

pecsétet, valamint tanulmányai közben meggyőződhetik arról is, hogy ezen önként felvett, körbe foglalt emblémákat a XVI. század elejétől kezdték pajzsba vésni, a mikor az, azután nagyon gyakran egy-egy család állandó czimerévé alakult.

Hogy a Dessewffyek czimere is ezen a változáson ment át, tekintet nélkül a családi hagyományokra, azt az 1444. évi pecsét jelvénye is bizonyítja, mely (a XV. században!) nem pajzsba, hanem körbe van foglalva. És hogyha ezen embléma a családi hagyományt szimbolizálná, ez esetben a kar markában nem buzogány, hanem zászló lett volna, mert hiszen a Dessewffyek névtelen őse «az ország zászlóját mentette meg, bár ha ő maga, jobb kezét elvesztette!»

Csalatkozik Éble úr, a mikor azt állítja, hogy én szemére hányom azt, a miért több pecsétadatot nem közölt. Ez nagyon távol állott tőlem, mert hiszen én nagyon jól tudom, minő munkával és utánjárással jár e korból, bármely családra vonatkozó pecsétre találni s legtöbb esetben, minden erre fordított fáradság kárba veszt. Éble úr ezen kifejezése is mutatja azt, hogy ő nem olyan szemekkel olvasta cikkemet, mint a minő szándékkal én azt megírtam.

Azon állításom, hogy a Dessewffyekeket koronás ezüst sas illeti meg, nem «feltűnést keltő merész» és semmi esetre sem «téves», hanem természetes. Sőt nem is állítás, hanem egy bizonyítást nem kívánó tény egyszerű felemlítése. A czimerlevél szövege ugyanis, nem csak annyit mond, hogy «superaddimus aquilam, gerentem in capite coronam auream», a meddig azt É. úr idézi, hanem hozzá teszi: «quo vos nostris hereditariis armis fecimus participem.» Ha pedig a király Dessewffy Jánost öröklött czimerének teszi részesévé a sassal, ez csak fehér sas lehetett. Ezt félremagyarázni nem lehet s ezt bizonyítja az is, hogy bár a czimerleírásban Éble úr pleonazmust is talál, a sas színe még sincs jelezve. Igen, mert ez, mint egy ország czimerjelvénye, általánosan ismert volt.

És én nem is tartom «világosnak» azt, hogy itt a király az ő czimere «genusát», nem pedig «speciését» adja. Ellenkezőleg, mert az ő czimere nem a sas, hanem a fehér sas és ha az a sas nem fehér, akkor az megszűnik a király czimere lenni. Ez okból tévesnek tartom É. úrnak további ide vonatkozó összes reflexióit is. S hogy ezek valóban tévesek, mutatja É. úr következő nyilatkozata: «mennyire mérvadó és kötelező a czimerlevélben adományozott festett czimer, határozottan bizonyítja a sisakdisz is.» Erre azt válaszolhatom, hogy ott, hol a szövegben a czimerleírás is bennfoglaltatik, a festett czimer sehol sem mérvadó, seholsem kötelező. És hogyha a Dessewffy-czimer sisakdiszénél hat fehér tollat

rajzolnánk a hét helyett, éppen olyan kevésbé követnénk el hibát, mintha négyet, ötöt vagy nyolcat rajzolnánk, mert az egyedül hiteles czimerleírás csak fehér tollforgót jelez, a nélkül, hogy a tollak számát közelebről is meghatározná.

De meg van annak is természetes magyarázata, miért barna a Dessewffyek armálisába festett sasnak a színe? Ennek oka az olasz reneszánsz, melynek túl-természetes iránya mellett 1525-ben a festő már el sem képzelhette, hogy valamely állatot más színűnek vagy helyzetűnek festhessen, mint a minő a természetben. Nézzük végig Jagelló királyaink — II. Ulászló, II. Lajos — czimeradományait, az 1492. évi Castelliono-czimer kivételével, egyet sem találunk, melynek czimerállatja ne természetes színében és állásában lenne megfestve.

A mit a pajzstartókról mond és czáfol, erre nézve csak előbbi cikkemnek szavait ismételhetem, mert erre más felelet nincs s én sok idevágó példával (Bakócz, Chazary, Thakaró, Vesseni, Kanizsay, Kállay-Vitéz, Imreffy, Forgách, Várkonyi, Campanellis, Paulik, Dobay, Zuhodoli, Vásárhelyi) bizonyítottam, hogy ezek az olasz reneszánsz kedvelt motívumai voltak, de mindig csak a czimerfestő önkényesen alkalmazott diszitó motívumainak tekintendők.

Ehez most sincs semmi hozzátenni való; csupán Éble úrnak ama szavaira, hogy pajzstartókat czimerlevelekben extra és expresse, ipsissimis verbis, csak a XVII. századtól kezdve kezdettek adományozni, jegyzek meg helyreigazításul annyit, hogy az 1519. évben Kanizsay Lászlónak adományozott armális szövegében, tehát a Dessewffy-armálissal csaknem egykoru s ugyanazon királytól adományozott armálisban — extra és expresse, ipsissimis verbis, világosan ki van jelölve, hogy a két sárkány a czimerhez külön — mint pajzstartó — adományoztatik, következő szavakkal: «duas item draconum coronatorum et ferocissimorum quidem figuras rubris insectionibus terribiles et viridi aureoque maculis micantes, pedibus perniciousibus, alisque celeribus formidolosas, avitis insignibus premissorum meritum tuorum intuitu de gracia nostra specialia adiecimus».

A mi azon állítást illeti, hogy «joga van bárkinek királyi adomány nélkül is pajzstartót használni, mert ahoz királyi adomány nem kell» nem az én állításom, hanem a czimertané, de természetesen ehez nem a XVIII—XIX. század czimerszokásait kell zsinórmértékül venni, a mely még a tizenegy pontos rangkoronát is megtűri. Ha ez nem így volna, mi jögné használnák azt a Dessewffyek? Hiszen az ő 1525. évi armálisuk szövegében sincs ez extra és expresse világosan kifejezve.

Ennyit válaszol. — Nekem multkori cik- kemhez hozzátenni, vagy elvenni valóm nincs. Ezért mai válaszom multkori cikkemnek is- méltése. — A szenvedélyes hangon tartott felelet se meg nem czáfolt, se meg nem győzött, csak azt a példabeszédet juttatta eszembe, hogy «a ki haragszik, annak nincsen igazsága.»

A szenvedélyes hang legjobban érvényre jut Éble úr cikkének záradékában, hol felhívja és kéri a Dessewffyeket: ne hagyják magukat tév- útra vezetetni bárminő tudományosnak látszó(?) magyarázattal, hanem ragaszkodjanak továbbra is a régi, *egyedül helyes czimerhez*.

Szóljunk ehhez is egy pár szót.

A mérleg egyik serpenyőjében egy natura- lisztikus irányú kir. kancelláriai czimerfestő a királyi adománynak meg nem felelő festményé- nek, majdnem négyszáz éves ususa áll bizonyíté- kul, a másikban a családi mult iránt való ke- gyelet, büszkeség és elismerése azon ténynek, a melynek alapján egy országot czimerét viselhe-

tek czimerpajzsukban kitüntetésül, jogosan, ki- rályi adomány alapján.

Könnnyü eldönteni merre billen a mérleg.

Én is intézhetnék egy felhívást, sőt kérel- met a Dessewffyekhez, hogy vessék félre ezen tév- vedésen alapult 400 éves abúzust, mely czimerük fényét elhomályosítja s léptessék végre jogaiba II. Lajos király czimeradományát, ékesítsék fel pajzsukat a lengyel, koronás ezüst királyi sassal, mely családjuk czimerének fényét emeli, a tra- díciókat érvényre juttatja s melyet derék ősük gazdag örökségképen hagyott reájuk.

De nem teszem. Nekem teljesen mindegy, bármelyik család, bárminő czimert használ, én a heraldikai tudományt önmagáért művelem és szeretem; engem nem riaszt vissza semmi — még az alaptalan támadás sem — hogy ha ta- lálók, több százados hibákat is ne igyekezzem kijavítani és tisztázni, éppen hazai heraldikánk érdekében és ennek emelésére.

Ezzel én mindenkorra végeztem a Dessewffy czimerrel. —F.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1904 április 28-ikán ülést tar- tott, melyen *Fejérpataky László* elnökle alatt *Barabás Samu*, *Csánky Dezső*, *Kállay Úbul*, *Makay Dezső*, *Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, id. *Szinnyei József*, ig- vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, *Aldásy Antal* ig. vál. tag felolvasta *dr. Wertner Mór* ig. vál. tagnak «Újabb kutatások a Hont-Pázmán nemzetségről» című dolgozatát. A dolgozat a Turulban fog megjelenni.

A pénztárnok beterjesztette kimutatását, mely szerint a társulat bevételei az ülés napjáig 247611 koronát, kiadásai 169313 koronát tettek ki, egyenleg 78299 kor. A vagyonállás: 1. Alapítványi tőke *a)* értékpapirokban 21800 kor., *b)* kötelezvényekben 4400 kor., *c)* kötelezvény nélküli alapítványokban 800 kor., 2. alapítványi jelleggel nem bíró tőke 3400 kor., 3. a nemzetségi zsebkönyv alapja a takarékpénztárban elhelyezve 100 kor., 4. egyenleg 78299 kor. Össze- sen 3128299 kor.

Reiszig Ede ig. vál. tag jelentette, hogy a Nemzetségi Zsebkönyv II. sorozata I. kötetének anyagához a maga részéről a munkálatok be vannak fejezve, a kéziratnak a családok nemzedékrendjét tárgyaló része készen van. Kérte e kéziratnak háromtagu bizottság, esetleg az elnökség által való megvizsgálását és indítványozta, hogy a vizsgálat eredménye alapján a to-

vábbi teendőik tárgyában rendkívüli ig. vál. ülés tar- tassék. Az ig. választmány *Reiszig Ede* jelentését tu- domásul véve, az általa elkészített anyag kéziratának megvizsgálásával az elnökséget bizta meg és a további teendőik tárgyában június havában rendkívüli ig. vál. ülés tartását határozván el, felkérte *Pettkő Béla*, ig. vál. tagot, mint a N. Zs. társszerkesztőjét, hogy az általa végzett munka eredményéről az ülés elé részle- tes jelentést terjesszen.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Csánky Dezső* és *Reiszig Ede* ig. vál. tagok kértettek fel s az ülés ezzel véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1904 június 14-ikén rendkívüli ülést tartott, melyen *báró Radvánszky Béla* elnök- lete alatt *Barabás Samu*, *Éble Gábor*, *Fejérpataky László*, *Pettkő Béla*, *Reiszig Ede*, *Szinnyei József*, ig. vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, titkár felolvasta az igazgató-választmány április 28-iki ülésének a jelen rendkívüli választmányi ülés tartása felől hozott ha- tározatát.

Ennek kapcsán *Aldásy Antal* társ. jegyző jelen- tette, hogy a Nemzetségi Zsebkönyv II. kötetének *Reiszig Ede* által elkészített nemzedékrendi részét az

elnökség megbízásából átvizsgálta s azt csekély pótlások mellett sajtókész állapotban találta.

Pettkó Béla ig.-vál. tag jelentette, hogy a II. kötet történeti részének munkálataival jelentékeny mértékben előhaladt s azt ez év végéig teljesen befejezhetni reméli.

Az ig.-választmány mindkét jelentést tudomásul vette.

Reissig Ede írásbeli jelentést tett a szerkesztési munkálatok eddigi eredménye felől s annak alapján indítványozta, hogy az előfizetési felhívás és gyűjtő ivatek már most szétküldessenek.

Fejérpataky László másodelnök, tekintettel arra, hogy a történelmi rész befejezte csak ez év végére várható, korainak tartva a felhívás kibocsátását, azt arra az időre javasolta halasztani, amikor azon a megjelenés határidejét pontosan meg lehet jelölni.

Báró Radvánszky Béla elnök csatlakozott *Fejérpataky László* indítványához, de idő nyeres szempontjából kívánatosnak tartja, hogy a nemzedékrendi rész szedése már most megkezdessék, s a történelmi rész anyaga is elkészülte sorrendjében egymásután szedés alá adassék.

Az igazgató-választmány az előfizetési felhívás és a gyűjtő ivatek szétküldését akkorra halasztotta, a mikor a nyomdai munkálatok befejezésükhöz közelednek s a munka megjelenésének pontos határideje megjelölhető. Addig is megadja a felhatalmazást arra, hogy a munka készen levő kézírata július hó végétől kezdve folyta tólágosan szedés alá adassék.

Elnök kérésére az ig.-választmány megadta a felhatalmazást az elnökségnek az iránt, hogy a nyomdával a kötet kinyomatása iránt az I. sorozat I. kötete kiadásának eddigi keretei között megállapodásra léphessen.

Az előfizetési felhívásnak *Reissig Ede* ig.-vál. tag által készített tervezete felolvasatván, az igazgató-választmány *Fejérpataky László* másodelnököt és titkárt megbizta, hogy az előfizetési felhíváson a fentebbi határozatoknak megfelelő változtatásokat tegyék és az átdolgozott szöveget a következő ig.-választmányi ülés elé terjesszék.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Pettkó Béla* és *Reissig Ede* ig.-választmányi tagok kéretnek fel s ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Csoma József, Magyar nemzeti címerek. A magyar nemzeti címerek a XIV. század közepéig című munka III. kötetének második fele. Budapest, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1904. 8r. 172 oldal, VIII. színes táblával és 80 ábrával a szöveg közt.

A magyar családtörténeti tudomány legszebb feladatai közé tartozik a nemzetségek történetének kutatása.

Hosszú ideig azt sem tudták, mik azok a genusok, a melyekről XIII—XIV. századi okleveleink s krónikáink minduntalan beszélnek. Azt hitték, hogy arról a száznolcz nemzetségről, helyesebben törzsről van szó az oklevelekben, a melyek a krónikairó szerint a beköltöző magyarságot alkották; s a midőn egy-egy oklevél Csák vagy Aba nemzetségéből való ivadékokról szól, egyenesen Álmos, vagy Árpád vezér valamelyik fegyvertársára mutat vissza. Csak legújában gyujtott világosságot a nemzetségek mivoltát borító homályban a kutatás s alig pár éve, hogy a nagyérdemű Karácsonyi János szabatosan formulázta és kimondta: genusoknak nevezik okleveleink a XI—XIV. században egyszerre több ágon virágzó, de egy közös őstől származó családok összességét.

Mi érdemei vannak a nemzetségek történetének felderítésében Wertner Mórnak, minő része van benne társulatunknak s folyóiratunknak, mi Karácsonyi Jánosnak, nem tisztünk e helyen elmondani; most csupán azt akarjuk megállapítani, hogy mióta utóbbinak nagy műve *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* napvilágot látott, azóta nemzeti tanulmányainkban új korszak kezdődött. Az elmúlt idő a tapogatózás kora volt; a jövő biztos czéllal dolgozik. Az alap Karácsonyi munkájával meg van vetve; ehhez hordani az újabb anyagot, ezen építeni tovább hasznos és többé nem hálátlan feladat.

A nemzetségeket illető tanulmányoknak egy különleges ága is van: a nemzeti címerek kutatása. Valamely biztosan meghatározott nemzeti címer nem csak azért fontos, mert kiegészíti a nemzetségről tudottakat, hanem azért is, mivel kitűnő segédeszközül szolgál genealogiai kutatásoknál. A címer rendszerint biztos utmutató arra nézve, hogy a nemzeti név adó ősnak vére hová, mely családokba ágazott el; viszont régi, nemzetségből eredő családok címerei a nemzeti ősi jelvényének megállapítására vezethetnek.

A nemzeti címerek kutatása nem régi keletű. Legelőször az érdemes Csergheő Géza kezdett e tárggyal foglalkozni s vele munkatársa és korai elhunytá után céljainak örököse *Csoma József*. Ez utóbbi most évek során át fáradhatatlanul gyűjtött aprólékos adataiból összeállította az eredményt s kötetben számol el arról, mit és mennyit tudunk máig a nemzeti címereiről.

Műve, mint Karácsonyi munkájának kiegészítő kötetét látott napvilágot. Megjelenését a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság méltán örömmel s büszkeséggel fogadhatja, hiszen ez a munka folyóira-

tunkból sarjadzott ki, alapjait ennek lapjain rakták le, szerzőjének neve, munkássága, iránya szorosan össze van forrva társulatunkkal. Az a rokonszenv s az a jogos várakozás, a melylyel e munkát fogadjuk indokolja azt, hogy vele a szokottnál bővebben s behatóbban foglalkozunk.

Ismertetésünk nem lenne teljes, ha elmulasztanók megemlíteni, miként jött létre az előttünk fekvő kötet.

A Magyar Tudományos Akadémia 1891-ben a magyar nemzetségek történetére pályázatot hirdetett. A kitűzött díjat, mint az ismeretes, két évvel utóbb Karácsonyi János nyerte el. Ugyanakkor, a mikor ő munkájának tervét s néhány kidolgozott fejezetét bemutatatta, Csergheő Géza a magyar nemzetségek czimereiről szóló befejezett dolgozatot nyújtott be az Akadémiához. Karácsonyi műve hét évvel utóbb elkészült s meg is jelent. Ám ekkorára Csergheő munkája teljesen elavult, maga a szerző pedig, a ki az átdolgozást elvégezhetette volna, régen megtért örök nyugóhelyére. Más kellett tehát megbizni a Karácsonyi könyvét kiegészítő heraldikai rész megírásával. Az Akadémia választása a legméltóbbra esett, a mikor Csoma Józsefet, Csergheő leghivatottabb munkatársát szőlította fel, írja meg újra a nemzetségek czimereinek ismertetését. Csoma József könyve 1903 végére elkészült s vele teljessé lett a magyar nemzetségek története.

A munka hatvankét nemzetséggel foglalkozik, de czimerét csupán 29-nek állapítja meg, több-kevesebb biztonsággal. Ez a szám első pillantásra kicsinynek látszik, szemben a Karácsonyi ismertette 189 nemzetséggel.¹ Csakhogy nem szabad szem elől téveszteni, hogy a nemzetségek jó részéről Karácsonyi sem igen tud egyebet a névnél, s ez is nem egyszer olyan időből való, a melyben a czimerviselés még ismeretlen valami, vagy legalább igen kis kör kiváltsága volt. Az sem egészen bizonyos, hogy minden nemzetségnek (mint ilyennek) volt czimere, sőt valószínű az ellenkező.

A szerző nemzetségi czimereink aránylagosan kis számát az árpádkori hadviselési rendszerrel s a törvénykezési gyakorlat módjával akarja indokolni.

A nemesség zöme — mondja — a megyei ispán zászlaja alatt harczolt, silány fegyverzetben, s csak kevesen voltak, a kik saját zászlajaik alatt, külön hadcsapat élén nyugati módra vértelve vonultak hadba, a kiknek tehát módjuk s alkalmuk volt czimerüket fitogtatni és a kiknek éppen ezért czimerviselés szükségük volt a czimerre.

Ez az ok talán nem bir elég súlylyal. Először

mert a czimert viselő lovagok számának még így is nagynek kellett volna lenni, másodsor mert a czimert a magánosan, kísérek, bandérium, hadcsapat nélkül táborba szálló szegényebb nemes is használhatta, akár kópjája lobogóján, akár pajzsán, vagy öltönyén. Tegyük azonban hozzá azt is, hogy a XIII—XIV. században háboruba nem igen mentek czifra czimeres pajzsokkal és sisakkal; a czimeres pajzsok, a minők e korszakból például Marburgban maradtak, nem lehettek csatára valók. Hogy a miniátorok az ütközetben forgó lovagokat is gyakorta czimeres pajzsokkal és sisakkal festették, csak olyan értékkel s jelentőséggel bir, mint az, hogy a királyokat ágyban fekve is koronával rajzolták; czélja annak s amannak egy: felismerhetővé tenni az ábrázolt alakot.

A második érv, hogy t. i. a nemességgel «a hazai jogszokások nem éreztették... a czimeres pecsét hiányát, mert hiszen köznemesek közhitelű okmányt saját pecsétjük alatt ki nem állithattak» még kevésbé állja meg helyét. Mert abban az időben, a mikor a czimerviselés Közép-Európában elterjedt, igen nagy a pecsétet használó magánosok s az okleveleket kiállító köznemesek száma. Már a XIII. századnak a tatárjárást megelőzőtt évtizedeiben sok oklevél kibocsátó világi méltósággal találkozunk. De vannak a pecsétet használók között már ekkor kisebb hivatalu köznemesek is; így pl. Iván királyi és érseki testőr (miles domini regis et domini archiepiscopi Berchtoldi Colocensis) 1206 és 1218 közt kelt végrendeletére a borsmonostori konventé mellé a saját *czimeres* pecsétjét is oda teszi.² 1236-ból Mitkó ispán pecsétjét ismerjük.³ Ugyanezen időtájban Ponet ispán szép czimeres függő-pecséttel erősíti meg egyik oklevelét.⁴ A század végén már minden ispánnak, alispánnak, várnagnak, fogott birónak, magisternek, szolgabirónak van pecsétje. Például: a XIII. század végső éveiben nagy pajzsalaku pecsétje van Csépan mesternek, a ki végrendeletét már csak azzal látja el.⁵ Egyed mester 1290 körül nejéhez irt levelét gyűrűpecsétjével zárja le.⁶ Sur, a kobolti várnagy 1277-ben nem lévén kéznél a sajátja, hivatalt nem viselő fivére nagy pecsétjével látja el egy oklevelét.⁶ Barátii Márton mester 1265 körül az uralkodóhoz irt levelét czimeres pecsétjével erősíti meg.⁷ Paska mester 1273-ban czi-

¹ Országos Levéltár, D. O. 782.

² U. o. D. O. 213.

³ U. o. D. O. 206.

⁴ Magyar Nemzeti Múzeum, törzslevéltár. Kubinyi, Monumenta, I. 169.

⁵ U. o. Hazai Okmánytár, VII. 387.

⁶ U. o. Kubinyi, I. 100.

⁷ Országos Levéltár, D. O. 668.

¹ A tót- és horvátországiakkal együtt 248.

meres pecsétet használ.¹ Megyei kiadványokon két-három pecsét egészen közönséges. Szatmármegye négy szolgabirájának egy 1299 november 30-dikán kelt levelén három gyűrűpecsét nyoma van.² Krasznamegye alispánja és két szolgabirája egy 1290–1300 közt kelt inquisitoriára mindhárman rányomják pecsétüket.³ stb., stb.

Adataink arra a feltevésre jogosítanak, hogy a XIII. században szerte az országban a czimeres és jelvényes pecsétek százai voltak használatban, a XIV. században pedig már alig akad tekintélyesebb köznemes pecsétnyomó vagy pecsétgyűrű nélkül.

A heraldikai anyag s ezzel a rekonstruálható nemzeti czimerek kis számáért tehát nem a régi kor meddőségét kell okolnunk, hanem a sors mostoha-ságát, a mely okleveleink elképzeltelmenten mennyiségét pusztította el a félezredéves beháboruk alatt.

Ván még egy ok, a mely a szóban forgó munkában megállapított nemzeti czimerek számát kicsinyre szabja, s ez szerzőnek merev ragaszkodása a heraldika elméleti szabályaihoz.

A nemzeti czimeket úgy megállapítani, a mint azt szerzőnk kívánja, hogy t. i. azok minden heraldikai szabálynak megfelelően, pontosan blazonálhatók legyenek, alig ha lesz valaha lehetséges. Világos ez előttünk, mihelyt tisztába jövünk 1. a nemzeti czimer fogalmával, 2. megismerkedünk azokkal a változásokkal, a melyeken a heraldika, helyesebben: a czimer a nemzeti czimerek korában, tehát a XIII. század elejétől körülbelül a XIV. derekáig keresztülment.

Nemzeti czimerek elnevezése alatt olyan cimereket értünk, a melyeket a nemzeti kapcsolat fennállása és ismerete korában, tehát a XIII–XIV. században a nemzetségek egyes tagjai felvettek s a melyek azután az illető nemzetségek közös jelvényévé váltak. Magától értetődik, hogy a nemzeti czimer a legritkább esetben, vagy talán soha sem ment vissza egész a nemzetség alapítójáig; azok, a kikről a nemzetségek neveiket vették s a kikre a szerte ágazott családok mint birtokaik közös hagyományozóira hivatkoztak, majdnem mind a czimerviselést megelőző időben éltek. Nem szenved tehát kétséget, hogy a legtöbb nemzeti czimer a XIII. század folyamán, nem egy pedig éppen csak a XIV. században jött létre, mint

¹ M. N. Múzeum, törzslevéltár. H. Okmánytár, VIII. 157.

² M. N. Múzeum, Kállay-levéltár.

³ M. N. Múzeum, Forgách-levéltár. Az egyik pecsét még egészen ép, rajta kerekalju, felül kiszélesedő pajzson a köv. czimer látható: jobbra ágaskodó oroszlán, feje mögött félholddal.

valamely nemzetség egyik kiváló tagjának személyi jelvénye, melyet a vérokonság főleg azért tett magáévá, hogy vele a nagytekintélyű rokonhoz való kapcsolatát megmutassa.

Az a 120–150 év, a melyet a nemzeti czimerek keletkezési korának nevezhetünk, a czimer fejlődésében bizonyára a legfontosabb időszak. Kezdeté majdnem összeesik a cimerek keletkezési korával; azzal a korról, a mely még nem ismerte el a pajzst a czimer legfőbb hordozójául; a XIII. század első felében fejlődik ki a pajzsczimer, ez a század hozza létre az első teljes, pajzsból, sisakból és takaróból álló cimereket s e század második felében veszi kezdetét a sisakczimerek divatja. Tehát az ezen időközön belül keletkezett cimerek jellege nem lehet egyenlő; egész más szerkezetű, modoru s alaku czimer lesz az, a mely a XIII. század elején, a pajzsczimerek korában állt elő, mint az, a melyet tulajdonosa Károly Róbert korában, a sisakczimerek divatja idején szerkesztett. Ebből világos, hogy az adataink alapján helyreállítható nemzeti czimereket nem lehet s nem szabad egy azon sémába beszorítani, nem különösen olyanba, a mely a nemzeti czimerek korszaka után keletkezett. Viszont pedig nem szabad visszariadni valamely nemzeti czimer rekonstrukciójától pusztán azért, mert az adataink alapján kialakuló ősi czimer egyik vagy másik korszak heraldikai szabályainak nem felel meg s nem egyezik meg azokkal az ideálokkal, a melyeket a késői kor heraldikusa a kifogástalan középkori cimerről magának alkotott.

Ha könyvünk szerzője ezeket tekintetbe véve megenged magának itt ott némi eltéréseket a teoretikus heraldika szabályaitól, az általa megállapított nemzeti czimerek száma bizonyosan magasabb lenne.

Ám az eredményt így is tisztának fogja találni a ki tudja, milyen kevés a kutató rendelkezésére álló adat s elismerésre méltónak a szerző által végzett nagy munkát. E könyv megjelenése nagy nyereség irodalmunkra; talpköve, szilárd alapja lesz ez a jövő kutatóknak, a melyre biztosan fogunk építhetni.

Kisértsük meg a benne kifejeződött eredmények rövid összefoglalását.

Teljesen, színeivel együtt könyvünk tizenkilenc nemzeti czimerét állapítja meg. Ezek a következők: *Aba, Balog, Boksa, Buzád-Haholt, Csanád, Dorozsma, Gütkeled, Győr, Héder, Hermán, Hontpázmán, Ják, Kaplyon, Káta, Katiz, Osl, Pécz, Miskolcz és Tomaj.*

Szerző régi érdeme, hogy egyik legtekintélyesebb genusunk, az *Aba* nemzetség igazi czimerét, a sást ismerjük, miután hosszú időn keresztül tévedésben voltunk annak mivolta felől. Ezuttal szerzőnk a czimer

színeit is megállapítja, és pedig így: ezüstben fekete sas.

A pajzsalak színe iránt nincs kétség, a pajzs színének meghatározását azonban merésznek kell tartanunk. Elég korai adatunk van rá Keczer Miklós 1584-iki és Keczer András 1631-diki czimerujtó leveleiben, hogy a pajzs színe az *Aba* genus czimerében vörös. Az ezüst színt szerzőnk csupán egy 1712-diki indirekt adatra (Károlyi Sándor 1712-diki grófi diplomájára) és a *heraldika* „gyökeres” szabályaira hivatkozva állapítja meg. Úgy véljük téved. 1712-diki adata szemben a két előbbivel számba sem jöhet, a mások dikra hivatkozva pedig még a heraldika igazi hazájában, német vagy francia földön sem szabad középkori czimereket rekonstruálni, annál kevésbé nálunk, a hol — ha a valóban létezett czimerekből vonnók le a következtetéseket, — az elmélettel merőben ellenkező szabályokat kapnánk. Lehet, hogy Bartolus de Saxoferrato az *Abák* vörös pajzsba foglalt fekete sasát gáncsczimernek, hibásnak deklarálta volna, de abban a korban, a XIII. században, a mikor ez a czimer gyaníthatólag keletkezett, nem találhattak hibát a fémet teljesen mellőző *Aba*-czimerben. Addig tehát, a míg a felhozottaknál erősebb ellenbizonyíték nem áll rendelkezésünkre, az *Aba* nemzetség czimerét így kell leírni: Vörös pajzsos csőrében zöld koszorú tartó, arannyal fegyverzett fekete sas, sisakdisz a pajzsalak kinövően.

A *Balog* nemzetség czimerének meghatározása, az emlékek tekintélyes számát és egybevágó voltát nézve nem ütközhetik nehézségbe. A színekre nézve ugyan csak XVII. századi adataink vannak, de ezek teljesen megbízhatóknak látszanak. Ennélfogva könyvünk meghatározását, mely szerint a czimer: aranyban vörössel fegyverzett fekete kétfejű sas, sisakdisz a pajzsalak kinövőleg, takaró fekete-arany véglegesnek tekintetjük.

Ezzel ellentétben ingatag alapon áll szerzőnk, a *Boksa* nemzetség czimerének meghatározásánál. A nemzetség czimerére vonatkozó legrégebbi adat 1402-ből való s ez Soós Simon pecsétje, a melynek mezején kosszarvas női fej látható, ugyanaz a czimerkép, a melyet Zsigmond király 1418-ban Soós Miklós kérére, mint *ősi* czimert megerősít. Semmi kifogásunk sem volna ellene, ha azt mondaná szerzőnk: íme ez a czimer gyaníthatólag a *Boksa* nemzetség ősi jelvénye. Miután azonban előtte a tetszetős czimerkép a XIII—XIV. századhoz illetlennek, tulságosan díszesnek, komplikáltnak tűnt fel, így okoskodott: Soós Simon czimerképe valószínűleg sisakpecsétről van véve, a melyen a női mellkép csak segédalakul szerepelt és a kosszarvak elhelyezésére szolgált. Világos tehát, hogy az eredeti pajzsalak két kosszarv. Ennek meg-

felelően aztán így rekonstruálja a czimert: kékben két kifelé görbülő arany kosszarv, sisakdisz veres ruhás női törzs, fejére illesztve a pajzsalak.

Ezt a rekonstrukciót nem tudjuk elfogadni. Először, mert ezt semmiféle adat nem támogatja, másodsor, mert a Soós Simon czimere a maga eredeti alakjában sokkal inkább megfelel a heraldika őskorának, mint a szerző által megszerkesztett czimer. A XIV—XV. században nem ritka nálunk az ehhez hasonló mellkép mint czimeralak; szarvasagancsos fő van pl. Gordovai László horvát-szlavon-dalmát bán 1404. évi pecsétjén, koronás női mellkép Özdögei Besenyő Pálén ugyanazon évben (mindkét pecsét Oh. Dl. 24., 705. sz. a.), a Soós-czimerhez tökéletesen hasonlótl visel Buzád-Haholt nbeli István 1328-ban, és pedig pajzsba foglalva. De van adatunk hasonló czimerre igen régi időből, a tatárjárás előttről is: Ponet comes egy 1235 körül kiadott oklevélen függő pajzsalaku pecsétjén szakállas emberfőt visel, a melynek fejéből egy pár görbe sarv nő ki.¹

Nincs tehát rá ok, hogy a Soósok czimerképéből segítségiskdiszt csináljunk s megtegyük az azt jellemző s bizonyosan valami mítoszra, ősi mesére vonatkozó sarvakat czimerképnek.

A *Buzád-Haholt* nemzetség czimeréhez nem férhet kétség; számtalan emlék tesz róla tanúságot, hogy az a *bövényfő*. Színeit illetőleg három forrás állott szerzőnk rendelkezésére: a Képes Krónika képe, a mely szerint a czimer: fehér paizsban veres homlokcsontból kinövő sarvpár, tehát kiegészítve: ezüstben fekete sarvu vörös bövényfő; a pozsonyi Sz.-Márton egyház XV. századi faragott czimere, a melyen vörös mezőben ezüst a bövényfő s egy a Siebmacher czimerkönyvében forrás megnevezése nélkül közölt czimer: arany pajzs ezüst sarvu fekete bövényfővel. Kiegészíthetjük a Siebmachert azzal, hogy ez a czimer egy XVIII. századi metszetről van véve. E három eltérő adat közül könyvünk a középsőt fogadja el, holott a pozsonyi dóm zárkövein levő czimerek többszörösen át vannak festve. Még hozzá a szóban forgó czimer nem tulajdonítható teljes bizonyossággal a Buzád-nemzetségnek; szerzőnk is csak azért tartja annak, mert a templom szentélyének (hol a zárkó alkalmazva van) építési ideje alsóindvai Bánffy Miklós pozsonyi főispánságával esik egybe. Részünkről hajlandók vagyunk ez esetben a későbbi, a XVIII. századi czimerképnek adni az elsőséget, annál is inkább, mert a bövényfejet (s a Buzád nemzetség czimerében kétségtelenül ez van) a középkori czimerekben mindig feketével szokták volt színezni, a fehér színt az ökörfő számára tartották fenn.

¹ Országos Levéltár, Dl. 206.

Kitűnően sikerült a *Csanád* nemzetség czimerének megállapítása; sajnós, hogy a rekonstruált nemzetségi cimereket mutató színes ábrák között éppen ennek képe a leggyaralóbb. Ugyanezt mondhatjuk a *Dorozsma* nemzetség kifogástalanul megszerkesztett czimeréről is, szépen van ellenben megrajzolva a *Győr* nemzet-ségé: kékben arany lilium; sisakdisz a pajzsalak.

A *Héder* nemzetség czimerénél kifogásunk van a sisakdisz ellen. A czimert könyvünk így írja le: «vörös pajzsban három ezüst czölöp; sisakdisz ernyő, a pajzsalakkal megrakva; takaró veres-ezüst». A színes ábra a leírástól némileg eltér, rajta az ernyő ki van karélyozva s csucsain bojtokkal van czifrázva. Ám arra, hogy a nemzetség valamelyik tagja ilyet használt volna, nincs adat; azon a két pecséten, a melyen a *Héder* nemzetség czimere sisakdiszszel van ábrázolva, nyoma sincs ennek a czimerjelvénynek. Az elsőn, Iván bán 1285-diki pecsétjén a sisakdisznek csak az alja látszik, ez pedig nem egyéb, mint egy karika, a mely a sisak tollbokkrétájának az összefoglalására szolgál; a másodikon, Benedek ispán 1312-diki pecsétjén világosan tollbokréta a sisakdisz, a melyet semmiképpen sem nézhetünk táblának vagy ernyőnek. Hogy a sisakdisz valójában nem is lehet más, mint tollbokréta, az világos lesz előttünk, mihelyt a *Héderek* czimerének eredetét vesszük szemügyre. Mert mi is ez a czimerkép tulajdonképen? Semmi más, mint az ország színei pajzsra téve, tehát eredetileg u. n. méltósági czimer, olyan, a minőt visel egy csapat *Aba-nembeli*, vagy a *Katiz-nembeli Tamás* vajda, a *Póki-nembeli Miklós* vajda, s igen sokan mások. Már pedig ehhez a czimerhez, a mint az közismeretes, *tollforgós sisakot volt szokás alkalmazni*.

A *Hermann* nemzetség czimerét egész sor szép régi pecsétről ismerjük, meghatározása tehát nem ütközött nehézségbe. Színeken ábrázolva azonban csak a *Képes Krónikában* fordul elő, s itt fehér alapon arany sárkányt látunk. Szerző ezt az adatot nem fogadja el hiteles gyanánt, nem pedig azért, mert szerinte «ezüst pajzsban arany sárkányt a középkori heraldika nem tűrt el».

Hosszas lenne itt azt az indokolást ismételni, a melyet szerző ehhez az állításához csatol. Elég legyen megemlíteni, hogy ezzel kapcsolatosan két fontos heraldikai szabályt állapít meg, melyek szerint 1. minden czimer csak kétszínű lehet, 2. minden czimerben legyen arany vagy ezüst. «Ezen szabályból állt elő — mondja tovább — azon később hangoztatott, ezzel egyértelmű szabály, hogy színre szín és féltre féltre a cimereknél nem alkalmazható.»

Nagyon jól tudjuk, hogy ezt a két (helyesebben három) szabályt már a középkor heraldikusai felállították, a legújabb kor teoretikusai pedig egyenesen

dogmává tették, hanem azzal is tisztában vagyunk, hogy *sem régente, sem a jelenben nem alkalmazták következetesen*, úgy, hogy ezeket XIII—XIV. századi cimerek elbírálásánál nem igen lehet felhasználni.

Ezen az alapon pl. a szerző által legtekintélyesebb forrásként emlegetett zürichi czimertekercs cimereinek legnagyobb része hibás. Mert ezek közt alig van, a melyikben ne szerepelne három szín; s számos olyan akad, a melyik négy színben pompázik. Találhatunk e hires gyűjteményben példát a második szabály megszegésére is; így pl. a 32. számú czimer: vörösben kék jobbharánt pólya; ebben tehát nincs fém, épp úgy mint az 50. számúban: vörössel s feketével osztott pajzs felső mezején szerecsenfő; az alsó üres. Sőt a harmadik szabály sincs mindenütt betartva! A 65. sz. czimer ezüst mezeje aranynyal van keretelve; a 122. számú: ezüstben arany kereszt; a 499. szám alatt ezüsttel s feketével hasított pajzsban arany horgonyvégű csillagot látunk stb. Hasonló példákkal szolgálhatunk a heidelbergi «Manesse-Codex»-ből is, a hol Wernherr von Teufen czimere: vörösben ezüst sisakdisz arany sisak, Heinrich von Tettingené: aranyban két ezüst sarló, Kristan von Luppiné: zölddel, vörössel, zölddel, feketével és újból zölddel csikolt pajzs (három szín, fém nélkül), vagy Kunig Chuonrat der Junge-é: aranyban ezüst kereszt.

Elég ennyi példa annak a megmutatására, mit érnek a teoretikus szabályok. Ezeket tudva, nincs jogunk a *Képes Krónikának* a *Hermann* nemzetség czimerét illető adatában kételkedni, mindaddig, a míg valamely a XIV. századi kéziratnál nagyobb bizonyító erővel bíró ellenkező adat nem áll rendelkezésünkre. A nemzetség czimerét tehát így kell leírunk: *ezüstben arany sárkány; sisakdisz a pajzsalakkal rakott szárny*.

A *Huntpázmán* nemzetség czimerének kifogástalan meghatározása szerzőnek régiebb időből való érdeme. Új ellenben a *Žák* nemzetség jelvényének megállapítása. A czimer ezek szerint egyike a legszebbeknek ősi cimereink között: feketében arany oroszlán.

A *Kaplyon* nemzetség czimerét: kékben arany sólyom, Vetési Albert veszprémi püspök 1470-ből való festett cimere őrizte meg; a *Káta* nemzetségét: vörösben arany kerék, Káthay Jakab 1439-diki pecsétje s Csáholyi Lucziának a XVI. század elejéről való emlékcimere. Nagyon elmés módon határozza meg Csoma József a *Katiz* nemzetség oroszlános czimerének színeit Kanizsay Dorottya 1519-diki czimeréből s megállapítja, hogy a czimer: kékben arany oroszlán; ugyan-ezen czimer szolgált döntő bizonyítékot az *Os!*-nembeliek czimer színeihez.

A *Pécs* nemzetség czimerének megállapítása is föltétlen elismerésünket vivja ki. A czimer, természete-

tesen színek nélkül, a XIII. század vége óta több, a nemzetségből származó főur pecsétjén fennmaradt. Színeit szerzőnk abban a tarka reneszánsz-czimerben találta meg, a melyet 1507-ben a Vayak Ulászló királytól nyertek s a mely a Vayak és anyai őseik, a Pécz nemzetségbeli Ibrányiak czimereinek összetételéből keletkezett. E szerint a czimer: kékben jobbharánt ezüst pólya; sisakdisz kék szárny a pajzsalakkal rakva.

A *Rátold* nemzetség czimerét már régóta ismerjük; róla boldogult Csergheő Géza terjedelmes értekezést közölt folyóiratunkban. Ehhez csatlakozik még a *Tomaj* nemzetségnek most, szerzőnk által meghatározott czimere: kékben arany grif, sisakdisz a pajzsalak kinövéleg, a melylyel aztán a munkában pontosan, színek szerint is meghatározott nemzetségi czimerek sora ki van merítve.

Tizenegy czimert csupán ábrák szerint, színek nélkül közöl könyvünk. Ezek a következő nemzetségeket illetik: *Akos*, *Balog-Semjén*, *Borsa*, *Csák*, *Geregyen* (két czimer), *Kemény*, *Miskolcz*, *Póki*, *Szente-Mágócs* és *Vaja*.

Az *Akos* nemzetség czimerének meghatározása igen merész, kombinációra készíti a szerzőt. A nemzetség összes régi pecsétjein az ország czimeréből vett hatalmi jelvényt kettős keresztet, rátűzött tollforgóval látunk, úgy, hogy már a XIV. század második felében s a XV-ben bátran tekinthetjük ezt a nemzetség általánosan elfogadott, apáról fiura szálló czimerének. E czimerhez a XIV. század második felében a Bebek családnál sisakdisz járul: egy pár hal által kísért női mellkép.

Ez adatokból szerzőnk úgy alakítja meg nemzetség czimerét, hogy a teljes Bebek-czimerből elhagyja az egész pajzsképet, miután szerinte az nem igazi czimer, csak hatalmi jelvény, a sisakon levő női mellképben nem lát egyebet, mint segédsisakdiszt, marad tehát két hal, mint a nemzetség czimere. Az ősi czimer ennél fogva: «*pajzspan hal* (a rajz szerint két hal); *sisakdisz koronás női törzs, két oldalt nyakához illesztve két hal feje, mely(ek)nek törzse félkörben kanyarodik a női törzs feje felé.*»

Ez a megfejtés igen tetszetős ugyan, de nem elégíti ki bennünket. Több mint egy tucat középkori czimerét ismerjük a nemzetségnek, de ezek között egyetlen egy sincs, a melynek pajzsában a hal bármilyen módon is előfordulna. Ellenben folyvást szerepel, nemzedékről nemzedékre száll a kettős kereszt. Hogy ezt az őst a XIII. században az ország czimeréből vette s először bizonyosan hatalmi jelvény gyanánt viselte, az semmit sem változtat azon a tényen, hogy a kettős kereszt a nemzetség ősi czimere.

A halaktól kísért női mellkép valószínűleg sem itt, sem más czimerekben nem segédsisakdisz, hanem

jelképe, része a középkor kedvelt mitikus alakjának a *hableánynak* (Meerweib). Egész hableányt plasztikusan megformálni és a sisakra ráalkalmazni nem igen lehetett, a középkori ember tehát, mint más alakoknál is, megelégedett a hableány mellképével. Miután azonban ez nem lett volna jellemző, hiányozván belőle a felismeréséhez szükséges alsó rész, két halat adtak mellé. Ilyen alakban elég gyakori ez a sisakdisz úgy a külföldön, mint nálunk. *Fellemző, hogy az ilyen sisakdiszű czimerek közt egy sincs, a melynek pajzsalakja hal lenne.*

Hogy az állítólag segédsisakdiszként használt pajzsalakból nem igen szabad következtetnünk a pajzsalakra, arra igen sok példát hozhatnánk fel. Vegyük csak elő újból a zürichi czimertekercset.

64. szám. Sisakdisz női mellkép, a karok helyén egy pár felfelé álló fehér szarvval. Kellene lenni tehát a pajzspan fehér szarvpárnak és van: fehér s vörössel jobbharánt vágott pajzs.

89. Sisakdisz: szerezcsenő két szarvval; a pajzspan nem szarvpár, hanem — három sulyok.

100. A sisakon kinövő emberi alak vállára vetett ásóval; a pajzspan nem ásó, hanem három egyfejű sas.

505. Sisakdisz: férfi mellkép, vállából kinövő sarvasagancsokkal; a pajzspan koronán álló számár; stb.

Ugyanitt számos példa van arra, hogy halakat sisakczimer gyanánt minden segédsisakdisz nélkül alkalmaztak.

A *Balog-Semjén* nemzetség ősi czimerét a belőle származott Iván szabolcsi ispán pecsétjén találta meg szerzőnk s ez sást mutat. Ez egyszerű, de szép czimeralakhoz az utódok hamar hűtlenek lettek; Kállai János már 1474-ben halat és holdsarlót ábrázoló czimert használt.

Érdekes módon határozza meg szerzőnk a *Borsa* nemzetség czimerét. A nemzetségből származó Nadányi család a XVII. század óta egy vagy két, markában halat tartó kart használ czimerül. Régi időből való pecsétje a nemzetségnek csak egy van, Kopasz nádor fia Bekcs 1316-dik évi pecsétje, a melyet Nyáry Albert közölt heraldikájában. E pecsét pajzsalaku mezéjén Nyáry ábrája szerint *hajlott disznóláb* látható, olyan czimeralak, a melynek párcját bizonyosan hiába keresnők. Csoma József, megvizsgálva az erősen rongált eredeti pecsétet, rájött, hogy a rajta levő kép aligha «hasított körmű állat lábszárát» ábrázolja, hanem inkább halat. Összevetve már most ezzel a felfedezéssel a Nadányi-czimert, igazat kell adni a szerzőnek, a mikor a Borsa nemzetség czimerét így írja le: *kék pajzspan ezüst hal.*

A *Csák* nemzetség ismert czimeréről mondottakat mellözve, a Geregye nemzetség czimerének megfejtése

költi fel érdeklődésünket. E nemzetségnek szerzőnk két czimerét mutatja be: az egyik pajzsban két pólya, az egész pajzs pólya által hasítva; sisakdisz különös alaku falevél, a melyet szerzőnk természetes faágnak nevez. A másik czimer a pajzsban és a sisakon egyaránt ezen különös faágat tartalmazza.

Az első czimert a szerző olyan adat után rekonstruálja, a melyet sem ő meg nem értett, sem más meg nem érthet. Ez az adat a Hazai Okmánytár VIII. kötete, 74. lapján van, a hol Miklós országbírónak (a ki a Geregye nemzetségből eredt) 1275-diki oklevélen függő pecsétje így iratik le: «ép pecsét, a pajzs közepében a czimer hosszukás négyszögeket tüntet elő.» Miként lett ebből a könyvünkben közölt czimer, meg nem foghatjuk. Hihető, hogy a pecséten az ország czimeréből vett vágások vannak; minden esetre óhajtandó, hogy a körmendi Batthyány-levéltárban levő pecsét kifogástalan ábrában mihamarább közöltessék.

A másik czimert szerzőnk szokott szigorú heraldikai módszere segítségével alkotta meg. Úgy találta, hogy a Geregye-nemzetségbeli Egervári Mihály 1365-ben, Egervári László horvát bán pedig 1492-ben leveles galyat tartó kart használnak czimerül. «Ha e nemzetség legrégebb czimerét vizsgáljuk — olvassuk könyvünkben — a kart csak azon naturalisztikus irány eredményének kell tekintenünk, mely nálunk a XIV. század utófelében fellépett, mely mint a Szepeszy Jakab országbíró, vagy az Alsániaknak szintén ezen korból származó czimereiben is feltűnő, eredetileg lebegő czimeralakokat egy kar markába helyezte. A kar az ősi czimerből hiányzott s marad ott a leveles galy lebegőn, mely az ősi czimernek egyuttal sisakdisze is volt.»

Nézetünk szerint az Egervári czimerben a nemzetségi czimer nyomait keresni nem lehet, miután az nagyon valószínűen az Egervári névre vonatkoztatott beszélő czimer, a mely hihetőleg a XIV. században keletkezett, nem sokkal azután, hogy a nevet adó Egervár a XIV. század elején a Geregye nemzetség birtokába jutott. Hogy a község s a vár környékén levő nagy égerfaerdőktől nyerte nevét, nem szenved kétséget, nincs tehát csodálni való azon, ha az Egervári család a birtokát borító erdők fáját választja czimerül.

A dolog nem példátlan Németországban a kihalt *Erlenkamp*-ok (Erle = égerfa) három égerfát viseltek czimerükben s ugyanazt viselnek a még ma is élő *von Langermann und Erlenkamp* bárók.¹

A beszélő czimerek sem tartoznak az elképzelhetetlen jelenségek közé ebben a korban. A külföldön,

különösen Németországban, igen sűrűn fordulnak elő; nálunk ugyan ritkébbak, de nem hiányoznak Beszélő czimert visel pl. Him Benedek pozsonyi főispán 1380-diki évi pecsétjén,¹ t. i. egy szarvashimet vagy gimet. Parb Konrád (hihetőleg miskolczi) polgár a XIV. században Barb-ot, magyarul pontyot visel czimerében,² Bártfa városnak XIV. századi czimerén bárd = Hellebarte van; teremhegyi Bika Jánosén 1412-ben bika, stb., stb.

Ilyen beszélő czimernek tartjuk mi az Egerváriakét, a mely ennél fogva nem lehet a Geregye nemzetség közös jelvénye.

A *Kemény* nemzetség czimeréről azon három *★ csillagot veszi szerzőnk, a melyet az ezen nemzetségből való Lőrincz nádor viselt 1268-diki évi pecsétjén. Ez az egyedüli adat e nemzetség jelvényéről, a mely — sajnos — a szép czimer sisakdiszéről és szineiről nem nyújt felvilágosítást. Épp így vagyunk a *Miskóc* nemzetség czimerével, a sassal is, a mely először Bors ispán 1222-diki pecsétjén fordul elő.

Szépen állapítja meg szerzőnk a *Póki* nemzetség stilizált rózsát mutató czimerét. Ide vágó nagyérdékű fejtegetése azonban már akadémiai székfoglalójából eléggé ismeretes.

A *Szente-Mágo*cs-nemzetségbeli Alsáni család tagjai a XIV. század végén s a következő elején koczkázott pajzsfő alatt hármas rózsaszálat tartó kart viseltek. Elveihez hiven, szerzőnk ezt a czimert nem fogadja el nemzetségi jelvény gyanánt, hanem elveszi belőle a pajzsfőt, mely, mint törés nem illik bele nemzetségi czimerbe, el a naturalisztikus pótlékokat, a kart, a virágok szárait s csak a három rózsát tartja meg, természetesen ezeket is stilizált formában. A három rózsás czimerhez aztán sisakdiszt szerkeszt: a három rózsával megrakott szarvpárt.

Az utolsó nemzetség, a melynek czimerét szerzőnk rekonstruálja a *Voja* nemzetség. A czimer Sándor országbíró 1272-diki pecsétjén maradt fenn, a melynek mezején hasított pajzs látható. Az ősi czimerkép, szerző szerint, századok mulva merül fel újra, és pedig a nemzetségből eredő Zay család czimerében, a melynek régi sisakdisze *osztott szárny*. E sisakdisz a család grófi czimerében is előfordul, még pedig arany-ezüstben. De van ebben a Zay-czimerben még valami, a mi szerzőnk figyelmét kikerülte: arany s ezüsttel hasított pajzsláb. Ez veszedelmesen hasonlít a Sándor országbíró czimerére; sajnos, egész értékét lerontja az, hogy a család XVI—XVIII. századi czimereiben semmi nyoma.

Nézetünk szerint különben Sándor országbíró pe-

¹ Gritzner Maximilian, Handbuch der Heraldischen Terminologie. Nürnberg, 1890. 104. lap.

¹ Turul, 1896. 149. lap.

² Turul, I. 99.

csétjén az ország vörös-ezüst színében hasított pajzs, tehát méltósági czimer foglal helyet.

Az eddig felsorolt nemzetségekkel nincsen könyvünk tartalma kimerítve. A nagyszorgalmu szerző még egész sor nemzetségre vonatkozó kutatásait ismerteti meg, a melyekből nem tudott, vagy — néha tulzott óvatosságból — nem akart eredményt levonni. Fejtegetései így is igen nagy értékkel bírnak; utmutatást, sőt alapot adnak a jövődő kutatásokra.

Azokat, a melyek teljesen nemleges eredményel végződnek mellőzve, csupán a legérdekesebb fejezetekből említünk meg még néhányat, megtevé rájuk egyéni nézetünket tolmácsoló megjegyzéseinket.

A *Bogáth-Radván* nemzetségnél megállapítja szerzőnk, hogy a belőle származott családok közül kettőnek, a Rákóczi és Morvai családnak egységes czimere van: *tört keréken álló madár*. Még egy harmadik családnál is van ennek a czimernek nyoma: a Monakiaknál, a kik ugyan a XVI. század óta az ősi czimertől eltérő naturalisztikus czimert viseltek, de a kiknek egyik őse, Munaki Mihály 1355-ben olyan sisakpecsétet használ, «*melyen*» — így olvassuk könyvünkben — «*a sisakra íj van helyezve, közepén keresztel. E sisakdisz tulajdonképen nem az, a minék látszik, ez inkább korona keresztel, mely nagyon hasonlít a lengyel koronához.*»

Tegyük hozzá e leíráshoz, hogy e sisakdisz nem egyéb, mint *félkerék, rátüzött keresztel*, tehát a madár híjján ugyanazon czimer, a melyet a Rákócziak és a Morvaiak használtak. A *Bogáth-Radván* nemből eredt többi családok *régi* czimerei ismeretlenek.

Ez adatok alapján bátrak vagyunk szerzőnk azon állításával szemben, hogy a nemzetség ősi czimere a *madár* lehetett, azt az állítást megkoczkáztatni, hogy a *Bogáth-Radván* ivadékok czimerképe eredetileg *fél- vagy törtkerék* volt.

A *félkerék* nem egyéb, mint a büntető hatalom egyik szimboluma. A középkori kivégzések ezen legborzalmasabb eszköze, mint ilyen kifejező jelvény nem ritka a régi XIII—XIV. századi czimerekben. Már 1241-ben előfordul, a mikor ezt használja (még pedig beszélő czimer gyanánt) Radeggi Rudolf comes, s utóbb ugyanezt fia Henrik, pajzsalakú pecsétre helyezve.¹ Ugyanez szerepel a zürichi czimertekercs egyik pajzsán (525. sz. a.) Ez a czimere a lengyel *Osorya* czimertörzsnek is, még pedig olyan alakban, a mint az a Munaki Mihály sisakján szerepelt: *félkerék rátüzött keresztel*.

Ez egyszerű czimerképhez idővel mintegy magya-

ráló pótlékul, a szimbolum érthetőbbé tétele céljából járult a madár, a mely sem nem szarka, mint némelyek hiszik, sem nem sas, mint a XVII. század folyamán a fejedelmi Rákócziak viseltek, hanem *holló*, a vesztőhelyek, bitófák, a kivégzések madara.

Ha ezeket mérlegeljük, kimondhatjuk, legalább is akkora bizottsággal, mint a minővel p. o. a Geregye vagy a Szenté-Mágoacs nemzetség czimere megállapított, hogy a *Bogáth-Radván nembeliek közös czimerjelvénye a félkerék* volt.

A *Csór* nemzetségnek egyetlen czimeremléke Tamás vajda gyűrűpecsétje, a melynek mezején kinövő griffes sisak foglal helyet. E kifogástalanul stilizált sisakpecsétből joggal rekonstruálhatjuk a nemzetségi czimert, a mely e szerint *griff* lehetett.

Alig van magyar nemzetség, a melynek családjai annyira megegyező czimert viselnének, mint a *Divék* nemből eredők. Tizenöt virágzó, nagyobbára ma is élő család, sőt a nemzetségből leányágon leszármazott familiák egy része is viseli a *fa előtt ballagó medvét* czimerpajzsán, és szerzőnk ennek daczára sem ismeri el azt nemzetségi czimerül, pusztán azért, mert ez az összetett czimerkép szerinte nem felel meg a középkornak s újabb eredetre mutat.

«*Ha ezen czimernél az ősi nemzetségi czimerre gondolhatnánk, egyszerűbb alakban kellene azt megalakítanunk. Ha az valóban létezett mint zászlós jelvény, úgy az nem lehetett több, mint egy medve, lépő vagy hátulsó lábain álló helyzetben. De ezen feltevésnek ellentmond az, hogy ezen czimert a legrégebb nyomokon kezdve maig mai alakjában használta nemcsak az ezen nemzetségből származott . . . 15 család, de sokan a nőági leszármazók között is . . . A leszármazók a fát a czimer épen oly fontos alkatrészének tartották, mint a minőnek a medvét; s ez csaknem döntő érv a czimer későbbi eredetére nézve*» Így ír szerzőnk.

A ki ismeri a XIII—XIV. század külföldi gazdag pecsétanyagát, az előtt ez az érvelés szinte érthetetlen. Hiszen az ilyen összetételű czimert még bátran az egyszerűbbek közé sorolhatjuk, szemben p. o. a délnémet heraldika komplikált alkotásaival! Sőt még a szomszédba sem kell mennünk példakért, ha efféle összetett alakokat keresünk; ime legrégebb ismert czimerünk, az Árpádoké ugyancsak összetett ábrájú: többszörösen szelt pajzs, a mely oroslánokkal és hulló hárslevelekkel van megrakva. Ehez képest a *Divék* nembeliek czimere a legegyszerűbb!

A lépő medve a heraldika első két századában nem éppen ritka; még komplikálva más állati alakokkal is előjön. Így igen különös formában használja azt Lippold von Behr 1283-ban: a pajzs medvéjén nyakánál szorosán kötött takaró van, a melyre három (***)

¹ Siegelabbildungen zum Urkundenbuch der Stadt und Landschaft Zürich. Lief. II. III.

hattyufő van himezve.¹ A fa is elég sűrűn alkalmazott czimerábra. Egyedül használja azt czimerpajzsán p. o. Wolfram frankfurti soltész 1261-ben,² vagy Ulrich von Hohenklingen 1256-ban;³ de előfordul a fa más alakokkal egyesítve is. 1253-ban Adolf dannebergi gróf pecsétjén a következő képet viseli: talajból kinövő fenyőfára oroszlán kuszik fel;⁴ Miklós schwerini gróf pecsétjén 1289-ben a következő (pajzsba foglalt) czimer van: gyökerestől kitépett fa alatt két sárkány;⁵ Teljesen ilyen a czimerkép Gunzelin schwerini gróf 1322-ik évi pajzsalakú pecsétjén.⁶ Körülbelül ez utóbbival egykorú Henrik schwerini plebánus pecsétje, mezején fa alatt álló sárkánynyal.⁷ Teljesen megfelel végül a Divék nemzetségbeliek czimerén levő képnek a Pritzwalk város XIII. század végéről való pecsétjén levő ábrázolás: *fa előtt, melynek ágai között (a brandenburgi) sas ül, farkas lépdel,*⁸ vagy Wolfhagen város ugyanezen korbéli czimere: *gyökeres tölgyfa előtt vágatató farkas.*⁹

Bátran megfordíthatjuk a szerző tételét a Divékek czimerére nézve s azt mondhatjuk: az a naiv szimbolika, az a neme a természetességnek, a mi ebben a czimerben megnyilatkozik, egyenesen a XIII—XIV. századba utalja azt; mert a XV. század (a melybe helyezi szerzőnk a Divék czimer keletkezését) hihetőleg nem így stilizálta volna meg; e kornak a heraldikusa az uralkodó izlésnek megfelelően, a medvét akcióban, cselekvőleg, tehát ágaskodva, fára kapaszkodva, tánczolva, örvösen, stb. ábrázolta volna.

Elfogadhatjuk tehát a szóban forgó czimert a Divék nembeliek ősi czimerének minden aggály nélkül, így, a mint van s beigtathatjuk nemzetségi czimereink rövidke sorozatába, a melynek egyhangú ábrái között a legszebbek egyike leend. Feltevés gyanánt (de csakis mint ilyet) megkoczkáztathatjuk azt, hogy a czimer eredetileg csak a ballagó medvéből állott, a melybe a fa — mint sok más czimerbe — valamely pecsétvéső, vagy vésető szeszélyéből járult, mint a pajzs, illetve pecsétmező kitöltésére szolgáló figura. Hogy

azonban ez a mellékes alak időjárástával integráns czimer-részszé vált, arra bizonyítékul az összes idevágó emlékeket felhozhatjuk.

A *Kean* nemzetség czimerének tárgyalásánál szerző egy rendkívül nevezetes pecsétani emlékre hivatkozik s ez a tragikus végű Gyula (Jula) nádor 1224. évi pecsétje. Jellemző hazai szfragisztikánk hátramaradt voltára, hogy ez a pecsét máig kiadatlan. Sajnos, az előttünk fekvő munka sem pótolja e hiányt; a becses maradvány itt sincs leírva, sem megfelelő ábrában nincs bemutatva. Pedig fölöttébb szükséges lenne kifogástalan megörökítése, annál is inkább, mert a pecsétből már csak csekély töredék van meg, a mely rövid időn belül teljesen el fog porlani.

E pecsét első és főnevezetessége az, hogy kettős pecsét. Kettős magánpecsétek e korban külföldön sem nagy számmal vannak; nálunk meg éppen az elsőrendű ritkaságok sorába tartoznak. Második nevezetessége: hogy lovas-pecsét; a harmadik pedig: hogy igen korai czimeres pecsét.

Fájdalom, a bennünket most leginkább érdeklő czimerből alig hagyott meg valamit az idő vasfoga. Az egykor körülbelül 7 cm. átmérőjű pecsétből ma már csupán mintegy 3 cm. sugaru körszeletkényi darab van meg. a kerek mezőt elfoglaló csúcsíves czimerpajzs jobb sarkával, a melyen lépdelő s szembe néző oroszlán alakja konstatálható.

Szerzőnk szerint a czimer a következő lenne: *«osztott pajzs, felül üres, alul lépő, szembenéző leopárdos oroszlán.»* Ez téves. Ugyanis, ha a czimert jobban megvizsgáljuk s a meglevő darabot pontosan lerajzolva kiegészíteni próbáljuk, rájövünk arra, hogy a czimer nem lehetett *osztott*, hanem alapja vagy síma volt, vagy (ha az oroszlán felett észlelhető vágás nem későbbi, véletlen karczolás) *pólyás*, vagy pedig (s ez a legvalószínűbb), *háromszor szelt*. Egyebet is megállapíthatunk a kiegészítés útján; azt ugyanis, hogy a látható oroszlán befele fordult feje csak a pajzs közepéig érhetett, s előtte, vagy egy vele szembe néző, vagy hozzá hasonlóan jobbra lépő másik oroszlánnak kellett lenni. Ha már most háromszor szeltnek vesszük a pajzsot, úgy a négy osztás legalsóbbikában szükségképen még egy oroszlánnak kellett lenni.

Igy rekonstruálva a Jula nádor pecsétjén levő czimert, lehetetlen fel nem ismernünk a királyi czimert abban az alakban, a mint azt éppen e tájban II. Endre királyunk viselte, csupán annyi eltéréssel, hogy a királyi pecséten a czimer többszörösen van osztva. Ez pedig középkori értelemben nem bír jelentőséggel.

Csoma József kitűnő heraldikai érzékéről tesz tanúságot, hogy ő, bár a Gyula nádor pecsétjének *igazi* czimeréről nem bírt sejtélemmel, felismerte abban a hatalmi, az országos czimert s a lépő oroszlánban

¹ Fürst Hohenlohe-Waldenburg, Sphragistische Aphorismen. (1882.) Tafel II. Nr. 22.

² Seyler, Geschichte der Siegel, 342 l.

³ Siegelabbildungen zum Urkundenbuche der Stadt und Landschaft Zürich. III. Lief. E czimer színeit a zürichi czimertekercsből ismerjük: sárga pajzson *kék* tölgyfa.

⁴ Seyler, Geschichte der Heraldik. 177. lap.

⁵ U. o. 75. l.

⁶ Seyler, i. m. 272. lap.

⁷ Hohenlohe-Waldenburg hg. i. m. XXIV. tábla, 267. ábra.

⁸ Seyler, Geschichte der Siegel, 331. lap.

⁹ Hohenlohe-Waldenburg hg. i. m. XII. tábla, 124. ábra.

nem látta a Kean nemzetség czimerét. Ennek megállapítása ugyan egyik nevezetes nemzetségünk czimerének ismeretétől foszt meg bennünket, viszont azonban az országczimer történetéhez nyújt érdekes adalékokat.

A *Nádasd* nemzetségnek egységes czimerét azok közé sorozza szerzőnk, a melyeket naturalisztikus voltuknál fogva nem vehet igazi nemzetségi cimereknek. Szerinte a Darabosok, Nádasdiak és Petheők vadkacsája csak a XV. században keletkezett beszélő czimer; a czimer tulajdonkép nem is vadkacsát, hanem két nádszál és egy vadkacsa által példázott *nádas* tartalmaz, «főalakja a két nádszál, . . . a kacsa ennek csak tartozéka, mint a nádas legszokottabb, legjellemzőbb lakója».

Szabad legyen ennek a feltevésnek ellentmondanunk.

Feltéve, hogy szerzőnk nézete a czimerábrát illetőleg megállná a helyét, akkor sem volna okunk azt a czimert, a melyet a XV. században az egyazon nemből származó összes családok egyértelműen viseltek, a XV. század termékének tartani. Mert hiszen egy ilyen czimer, még ha beszélő-czimer is, legkevésbé sem anakronisztikus a XIV. vagy akár a XIII. században.

Éppen a czimeresség legrégebb korában mindennapiak a beszélő-czimerek. Ime néhány példa Hohenlohe herczeg és Seiler kéznél levő munkáiból.

1163. Ramsbergi Rudolf czimere: vadkan (Ram).

1220. Minzenbergi Ulrik czimere: hármass hegyen (Berg) egy-egy virágszál (Minz = Münze = ménta.)

1269. Hundesbergi Henrik czimere: négyes halmon (= Berg) kutya (Hund).

1274. Buchhorn város czimere: fára (Buche) akasztott kürt (Horn).

1283. Lippold von Ber czimere: medve (Bär).

1290. Johannes dictus Gans de Perleberg czimere: két, gyöngyökkel (Perle) rakott torony közt, hasonlóan díszített kapu, mely fölött liba (Gans) áll stb.

Tehát *mint beszélő-czimer* bátran lehet a Darabos-Nádasdi-Petheő czimer ősrégi. De lehet az természetes jellege daczára is. *Mert a természetességre való törekvés megvan a XIII—XIV. század cimereiben, akár csak a XV. és XVI. századból valóokban, csak-hogy a korábbi ábrázoló művész sokkal kezdetlegesebb eszközökkel érzékíti meg a dolgokat, mint a magasabb képzettségű, fejlettebb ízlésű utódok.*

Hogy a XIII—XIV. század heraldikusa természetesség dolgában néha vetekedik a késői reneszánsz czimerfestőivel, arra is szolgálhatunk példákkal.

Schweicker natternbergi bíró 1256-iki pecsétjén *pajzsra helyezve* a következő kép foglal helyet: egy vár távlati képe, két toronnyal, mellette fák; az elő-

térben három kuszó vipera (= Natter). Mi ehhez képest a Nádasd nemzetség czimere?

1289—93 között Wernigerodei János lovag pecsétjén a következő czimert használja: fa tetején fészek, a melyen fiókáit vérevel tápláló pelikán áll. Mit szólnának hazai heraldikusaink hozzá, ha az Andreánszky, Detrich, Luby stb. közös czimer eredetét a középkorban mernők keresni?

Schaffhausen városának pecsétczimere 1250 körül a következő: virágokkal hintett talajon a pecsét bal-széléből kinyuló várfal, sarkán kaputoronnyal, melynek nyílásából kos lépked ki. E czimerrel később pajzsos is találkozunk.

A «legklasszikusabb» zürichi czimertekercs sem mentes a naturalisztikus cimerektől. Még *jelenetes* czimer is van benne; 234. számú czimerpajzsán vörösből *két harczoló pánczélos vitézt látunk*; sisakdísz sisakos, pánczélgalléros fő.

A Nádasdi czimerrel rokon vonást mutat az a szintén beszélő czimer, a mely az 1378-ban elhunyt Frosch Weikhárd lovag sirkövére van vésvé: jobbháttal hullámos pólyán (tehát folyóvízben) három béka. Világos, hogy a hullámos pólya itt azt a szerepet játssza, mint ott a nádszál.

Azt hisszük elég ennyi érv és példa annak a bebizonyítására, hogy a Darabosok, Nádasdiak és Petheők közös czimere, a *vadkacsa* (a nádszálak mellékes attributumok) a Nádasd nemzetségnek volt ősi czimere.

Az utolsó nemzetség, a mely könyvünkben szerepel, a gr. Csákiaké, a mely a középkorban a Zsidó nevet viselte.

A nemzetség leszármazói közül két család él, a gr. Csáky és a Becsky; czimerét is csupán e kettőnek ismerjük. Az utóbbinak a czimere (újabb időbeli pecsétek után) a következő: két egymással szembe néző oroszán kormánypálcát tart; az előbbi családé: csucos süvegű, szakálas levágott *tatár* (?) a melynek nyakából a vér csepeg.

E czimert a szerző nem tartja a Zsidó nemzetség czimerének, hanem Csergheő Géza azon véleményéhez csatlakozik, a mely szerint azt valószínűleg Zsigmond király adományozhatta a Csáky család őseinek.

Arról vitatkozni, hogy mikor keletkezhetett ez a czimer, meddő lenne. Itt csak azt a nézetünket óhajtjuk kifejezni, hogy a Csákyak czimere valószínűleg a nemzetség nevére vonatkoztatott *beszélő czimer*, mert a benne levő alak valójában aligha tatárt, hanem inkább jellemző süvegről felismerhető *zsidót* ábrázol.

Nem szenved kétséget, hogy a zsidófő középkori cimerekben többször előfordul; azonban kétségtelenül megállapítani azt, hogy valamely czimerben levő fő zsidóé, tatáré, vagy — a mint németesen mondják — csak általában pogányé akart-e lenni, csupán ott le-

het, a hol a czimer névrajtő, vagy beszélő-jelvény. Ilyen például a stíriai *Judenburg* város czimere egy 1488-iki pecséten: pajzsban szembe néző zsidófé.¹ Félreismerhetetlenül zsidófé, a sisakdisze a zürichi czimertekercs 490. számú czimerének is, a mely azonban nem tartozik a névrajtő czimerek sorába, miután (valószínűleg) a Masingen családot illeti.

Mondanunk sem kell, hogy az itt elmondottakkal Csoma József könyvének gazdag tartalma még nincsen kimerítve. Ám egy ismertetés keretébe beszorítani, abban csak fel is sorolni azokat az eredményeket, a miket hosszú évek munkássága hozott létre, lehetetlen. Szerző óriási anyaggal dolgozott; gyűjtői szorgalma előtt tisztelettel kell meghajolnunk; gondossága, lelkiismeretessége a feldolgozásban, a legnagyobb elismerésre méltó. S ha itt-ott megtévedt, az nem annyira írói egyénisége, mint inkább azon heraldikai iskola rovására irandó, a melyhez ő (s vele együtt még a czimerkutatók legnagyobb része) tartozik.

Ez az iskola nem vette észre, hogy a czimer és a czimertan a középkori életnek egyik része, egyik eleme, a melyet *önmagában*, az élet egyéb nyilvánulásaiból kiragadva, nem szabad, nem lehet tárgyalni. Ez az iskola elveket, sőt törvényeket állít fel, a melyeknek az emlékekben nincs meg a gyökere s mikor megállapítja a «klasszikus» czimertan szabályait, nem veszi észre, hogy ezeket tisztán, hibátlanul egyetlen kor, egyetlen ország sem alkalmazta.

S a *magyar heraldikusnak* még egyebet is észre kell venni. Azt t. i., hogy ha létezett valahol valamikor a gyökeres szabályoknak mindenben megfelelő czimeres gyakorlat, úgy az nem Magyarországon volt.

Hogy a szerző ezt nem vette figyelembe, az művének értékét alig csökkenti. Az mindenkor alapvető forrása lesz a nemzeti czimerek tanulmányának s egyik jelessége heraldikai irodalmunknak.

Varjú Elemér.

Pázmány Zoltán. A szilasi és laki Pázmány-nemzetség. Genealogiai és heraldikai tanulmány, czimerral, okmánytárral s nemzedékrendi táblázatokkal. Pozsony, Angermayer Károly, 1904. 8r. 58 old. 1 lev. (Ára 3 korona.)

E munkácska azon családtörténeti kis monografiák sorába tartozik, a melyek nincsenek nagyobb körnek szánva, de viszont nem is elégitik ki azokat az igényeket, melyeket a nyilvánosságnak átadott irodalmi termékekkel szemben támasztani szoktunk.

Egy tisztos nemes család történetéről nyújt vázlatos és igen hézagos képet, a melynek első nyomaira a XVI. század elején akadunk. Sajnos, szerző az így

is elég messze visszanyúló eredettel meg nem elégedve, egyenesen Hunt-Pázmánnal kezdi el genealogiáját, összekötve családját, pusztán névhasonlóság alapján, egy olyan nemzetséggel, a melyhez semmiféle köze nincs.

Családját — minden alap nélkül — a panaszí Pázmány családdal tartja rokonságban levőnek s e réven, meg a sokszor bizonyítékul emlegetett «családi hagyomány» alapján, a Hunt-Pázmán genusból eredezteti. A szerző megtévesztéséhez hozzájárult családi iratainak legkorábbi darabja is. Ezen 1518-ban kelt oklevél szerint *zylasi* Pazman Simon és fivére Lőrincz, valamint fiaik, ugyszintén Bogyai Ambrus és fia Farkas, Olchai Boldizsár, Bogyai János deák és felesége Zsófia, két fiukkal, a komárommegyei Szakálás, másként Lak községben feküdt bizonyos birtokot az andrásházi Kys családtól megvettek s ehhez a királyi jóváhagyást és rá a donatiót megszerezték. Az oklevélben, írja szerzőnk, Pázmán Simon neve «*négyszer jön elő előnévvel kapcsolatosan. A zylas szó azon a két első helyen, a hol előfordul, későbbi javítás; s még a tinta is feketébb, mint magában a szövegben. A zewlews szó a két utolsó helyen világosan olvasható; a zylas szó első előfordulásánál a z betű még a zewlews szó maradványa, második előfordulásánál pedig az újabb írás alatt kivehető a zewl szótagnak nyomai.*»

Már pedig Szöllös, a mint azt a szerző jól tudja, a Hunt-Pázmán nemzetség egyik birtoka volt s a bazini grófok ősei néha e birtokukról is nevezték magukat. Ez alapon aztán kész az összeköttetés a Hunt-Pázmán ivadékok és a komárommegyei egyházi nemesek között.

Ha a munkácska összeállítója kevesebb elfogultsággal s több kritikával vizsgálja adatait, magától is rájött volna, mekkorát tévedett. Hogy az idézett oklevélben előforduló előnevet illetőleg igaza van-e, nem kutatjuk; tény az, hogy a királyi adománylevél után még ugyanazon évben, a budai káptalan által kiadott igdatólevél a Pázmánokat következetesen *zylasi*-aknak írja. De bátran írhatta volna őket *zewlewszi*-eknek is, a Hunt-Pázmáni eredet mellett ez sem bizonyítana, mert hiszen ez a Szöllös ugyancsak komárommegyei helység (ezért tévedhetett rá az iródiák tolla az első oklevél írásakor), a melyben akkortájt épp úgy, mint Szilason az esztergomi érsek nemes-jobbágyai laktak; míg ellenben a Baziniak Szöllösse innen igen messze, Pozsony-megyében feküdt!

Az utódok különben soha sem nevezték magukat szöllösieknek, hanem mindig *szilasi*aknak.

A genealogiai hagyományok szövevényeiben való eltévelyedésért — sajnos — a biztosan megállapítható ősoktól való leszármazás sem nyújt kárpoztást. Kapunk ugyan egy genealogiát, a mely az 1518-iki oklevélben megnevezett Simontól napjainkig levezeti a családot, ennek adatait azonban semmiféle bizonyítékok nem

¹ Lind, Blätter für ältere Sphragistik. (1878.) 21. tábla.

támogatják. Azok a historiai személyek, a kikről a szöveg szól, e levezetéssel kapcsolatba nem hozhatók; viszont a leszármazás legfontosabb alakjairól hallgatnak a szöveg s a hozzácsatolt oklevelek.

Az «Okmánytár» a már említett 1518-iki két okiraton kívül egy 1730-ból való nádori és egy 1744-ből való érseki adománylevelet, az előbbire vonatkozó igató parancsot, Komárommegye 1824-iki, Hevesmegye 1826-iki nemesi igazolványát és a pannonhalmi főapátnak 1831-ből való adománylevelét egy fél nemesi telekről tartalmazza. Sajátságos, hogy míg az ilyen csekély fontosságú irattól, a minő pl. az utóbbi, három nyomtatott oldalt nem sajnált a munka kiadója, addig becses okleveleit csak melesleg említi meg. Így elmulasztja közölni P. Ferencz és János 1758-iki osztálylevelét, a mely a család genealogiáját tartalmazza 1480-tól 1758-ig, vagy Szilasi Pázmán Istvánnak és anyjának P. Simonné sz. Bogyai Krisztinának 1549-ben kelt magyar nyelvű záloglevelét. De nem közli, még kivonatban sem, a másutt található azon igen fontos okleveleket, a melyekről tudomása van. Így p. o. tudja, hogy Pestvármegye levéltárában megvan laki és szilasi Pázmány György armálisának 1639-iki kihirdetése s ugyanott feltalálható a család leszármazása 1619-től, azonban még annyi figyelmet sem fordít ez adatokra, hogy a dátumokat kiírná belőlük. Pedig abban a kihirdetésben bizonyosan megvan az armalis kelte s ezzel meg volna fejtve a család eredetének kérdése. Persze ez az adat esetleg megdöntené a Hunt-Pázmánoktól való leszármazás romantikus meséjét.

A magyar családörtörténet tudományos jellegének megőrzése megkívánja, hogy művelői több komolysággal fogjanak munkáik megírásához s még akkor is, a mikor végcéljuk a családi és egyéni hiúság kielégítése, ragaszkodjanak a történeti igazsághoz. Nincs az a szerény körben mozgott nemes család, a melynek története ne szolgálhatná egyben-másban a köz-, vagy a művelődéstörténetet; ám a legelőkelőbb ősnemzetiségé is hasznavehetetlen lommá válik, mihelyt adatai a megbízhatóságot nélkülözik.

Kivánjuk, hogy az itt ismertett munká szerzőjének — a kinek nem ez az első kísérlete családja történetének megírásában — nyiljék alkalma a Pázmány család multját új alapokon megismertetni. Cs. E.

«Der Doppel-Adler.» Monatsschrift der österreichisch-ungarischen Monarchie, für Genealogie, Heraldik und die verwandten Fächer. Eigentümer und Herausgeber: Hermann Hermann. Wien, I. Jahrgang. 1903.

Ezen Bécsben, 1903 márczius havában megindult

folyóirat, melynek összesen csak hat füzete jelent meg, címével: «Der Doppel-Adler», úgy hiszem, nálunk nem gyakorolt valami nagy vonzó erőt. Még kevésbé tudott rokonszenvet kelteni az 1. és 2. füzet boríték-lapján (a 3—6. füzet már e nélkül jelent meg), és belül, a füzet élén diszjelgő czimképe miatt, melyeknek alkalmazása egy Magyarországon is terjesztetni szándékolt folyóiratnál egyáltalában nem mondható sikerült gondolatnak. A boríték czimképén egy osztrák és egy magyar pánczélos vitéz terjesztik ki kardjukat az uralkodóház családi czimere fölött; a belül alkalmazott vignettán pedig a kétfejű sas tartja karmai között egyfelől az osztrák, másfelől a magyar czimert.

Hermann Hermann úr «Genealoge und Schriftsteller» aligha tudta mit cselekszik, a mikor Magyarországnak is szánt folyóiratára ilyen «bélyeget» nyomott.

Az 1—6. füzeteknek egybefoglalt tartalma a következő:

Az 1. füzet «Unser Herrscherhaus» czim alatt a Habsburg-ház rövid történetét és leszármazását kezdte meg és folytatta a következő füzetekben.

Ezt követi az «Allerhöchste Entschliessungen» állandó rovat, a mely ezen és a 2—5. füzetekben adott folytatásokban nemesség-, kamarási méltóság- és rendjel-adományokat közöl.

«Der Adel von seiner Entstehung bis zum Jahre 1848» című cikksorozatban a nemesség történetéről kaptunk zavaros elmefuttatást. Mondani sem kell, hogy a dolgozat a magyar jogfejlődést röviden és vajmi kevés ismerettel érinti.

Azután a bennünket közelebről is érdeklő «Zur Prager Adelsaffaire» közleményében megemlékezik a czimer- és nemeslevél hamisító Müller Alajos és Mejsky eliteltetéséről.

A «Genealogie» cikkben a közönséget az ősök iránti kegyeletre buzdítja, a «Heraldik» rovatban pedig elég érdekes, de régen ismert adatokat sorol elő. «Matrikenwesen» című rovatában az anyakönyvek tekintetében Ausztriában multhatatlanul szükséges intézkedésekre tesz javaslatokat. «Copie eines Adelsdiploms vom Jahre 1584» czim alatt pedig 1584-dik évi nemeslevelet közöl.

Az első négy füzetben, «Der Adel Österreich-Ungarns» című rovatban, magyar nemes családokkal is találkoztunk. És pedig az 1. füzetben: A felsőöbri Rába, a 2. füzetben: abrahámfalvi Ugrom, vizeki Tallián (hibásan mindenütt Tillian-nak írva!), és Pettkó, a 4. füzetben: a dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család czimerének leírását, származási helyét és czimerét közölte. A használt források idézését azonban hiába keressük.

A «*Wappen bürgerlicher Familien*» rovatban polgári czimeradományozásokat és ilyen czimert nyert családokat ismertetett. Egy az 1. füzetben megkezdett «*Länder-, Städte- und Märkte-Wappen*» című sorozat, a melyben *Budapest* czimere is megjelent, abbanmaradt.

Igen hasznosaknak és előnyösekknek mondhatók az osztrák kutatóra nézve «*Die Matriken und ihr Alter*» cím alatt megjelent közlemények, a melyekben (1—3. füzet) Bécs városa I—XX. kerületei, azután a 3—6. füzetben Baden, Fischament, Hainburg, Hüteldorf, Kirchberg a. W., Kirchschatz, Klosterneuburg, Laa U. W. W., Neunkirchen, Wiener-Neustadt, Pottenstein, Bockfluss, Gaubitsch, Haderdorf, Hausleuthen, Laa U. W. B., Pierwarth, Pillichsdorf és Probstdorf esperességei területén fekvő egyházak anyakönyveinek korát közli.

A 2. füzetben, a már jelzettekén kívül, «*Woher stammen unsere Familiennamen*» cím alatt, a 3., 4. és 5. füzetben adott folytatásokban, a családnevek keletkezéséről értekezik, elég terjedelmesen és nem minden érdekesség nélkül. Terjedelmes cikksorozat az «*Erwerbung, Bestätigung und Verlust des Adels*» című is, mely a nemességszerzésre, annak igazolására és megszűntére illetőleg elvesztésére nézve ad hasznos utbaigatásokat. Arról azonban, hogy az osztrák büntetőtörvénykönyv 27. §. a) pontjában (halálra ítéles, vagy súlyos börtönbüntetés esetében) kimondott, csak személyre szóló *nemességvesztés* Magyarországon érvénytelen, vagyis hogy a magyar nemes soha és semmi körülmények között nem veszítheti el nemességét, természetesen mitsem tud!

Egy a Mülleréhez hasonló esetet közöl «*Noch ein Adelsprozess in Prag*» cím alatt. Az eset a következő: *Zidlitzky Wladimir*-ra atyjától egy czimer maradt, a mely czimer alapján a család őseire és nemességére nézve kutatást indított meg. Az ügy elintézését *Pelikán* czimerfestőre bízta. Ez nagyon hamar elkészült a reá bízott feladattal! *Zidlitzky Wladimir* egyik őseinek *Zidlitzki Bertalan* *zidlichovici* polgármesternek nevére, egy állítólag *II. Ferdinánd királytól* 1631-ben adott czimereslevelet hamisított, a melyet megbízója hitelesnek tekintve, többi okiratával együtt, az illetékes hatóságnál felülbírálás végett be is mutattott. Így derült napfényre a derék *Pelikán* turpissága. Ezért őt — a ki közben nem mulasztotta el, hogy a család több tagját a «*feltalált*» czimeres nemeslevél ötletéből alaposan megzsarolja — három havi börtönre ítélték. Ezen eset kapcsán a «*Doppeladler*» óva inti a közönséget a nemességügyek elintézésével megbízandó egyének megválasztását illetőleg.

A «*Die polnischen Stammwappen*» rovatban (a 4., 5. és 6. füzetben folytatólagosan) lengyel ősnemes családok czimerleírását adja.

Az 5. és 6. füzetben «*Die Ahnenprobe*» cím alatt lovagrendek és nemesi alapítványok elnyeréséhez való öspróbákat ismerteti.

Ha végigtekintünk a füzetek tartalmán, el kell ismernünk, hogy sokat és hasznosat iparkodott felölelni, de kevés sikerrel. A mit pedig *magyar vonatkozású tárgyakkól* adott, az végesvégig téves és hibás volt. Megszűntén ennélfogva nincs okunk sajnálkozni.

Horpácsi Sándor.

Heraldisch-Genealogische Blätter für adelige und bürgerliche Geschlechter. Monatsschrift für Pflege der Heraldik, Genealogie, Sphragistik, Epitaphik, Diplomantik, Numismatik und Kulturgeschichte. Herausgegeben von H. Th. von Kohlhagen. Bamberg. I. Jahrgang. 1904.

A fentebbi címet egy új német szakfolyóirat viseli. Az első füzet tartalma s különösen diszes kiállítása mutatják, hogy olyan vállalat indult meg vele, a mely — ha pártolókra talál — a győzelem reményével fogja felvenni a versenyt a többi német czimer-tani és családtörténeti folyóiratokkal. Kérdés azonban, hogy nem teszi-e eleve népszerűtlenné címében kijelölt irányzata a német nemességnél? A polgári családoknak a czimerekkel s családtörténeti monografiákkal üzőtt kultusza Németországban már-már nevetség tárgyává kezd lenni s egy folyóirat, a mely hasábjait ilyen tárgyú dolgozatokra is szenteli, már ezzel is veszít értékéből.

A füzetnek bennünket magyarokat kevésbé érdeklő tartalma a következő: *P. Grun*: a *Piastok* liegnitzi sirboltja s az ott elhelyezett szarkofágok czimerei. — Polgári heraldika. — *Exlibris*. — *Bajorország* ősnemessége. — *A Hohenthal* grófok és *Egg vára*. — *A kraichgauri* nemesség. — *L. Oelenheinz*: a *Neckerek* származástörténetéhez. — *X. Leo* és *I. Ferencz* francia király közös pecsétje. — *Gebsattel János Fülöp* bajor hercegének síremléke az ottani *Mihály-templomban*. — Egy családtörténeti lexikon kérdéséhez. — Könyvismertetések. — Szerkesztői posta.

A füzet dusan van illusztrálva. A szövegek képen kívül két igen szép színnyomatu tábla disziti; az egyik a *bajorországi Pappenheim* grófok, a másik a *Dalberg*ek czimerét ábrázolja.

V.

Armoiries des familles contenues dans l'Armorial General de I. B. Rietstap, publiées par l'Institut Héraldique Universel. Directeurs F. Bender & V. Rolland. Paris. I-er fascicule, 4-rét, 8 levél és 12 czimer-tábla.

Van-e heraldikus, a ki nem ismeri *Rietstap* hatal-

mas munkáját, az *Armorial-Generale*-t, a mely számtalan hibája mellett is munduntalan segítségére van a kutatónak *százszet* meghaladó czikkével. Ez óriási műhöz kíván most kiegészítést nyújtani az Institut Héraldique az által, hogy a Rietstapnál leirt czimerek ábráit kiadja. Már a híres heraldikus tervezte, hogy munkájához atlaszt nyujt, de tervét nem valósíthatta meg. Hogy most megvalósul-e, nem tudjuk. Az egyes füzetek előállítás költsége igen nagy, az ár aránylag kicsi; sok előfizető kell ahhoz, hogy a vállalat meg ne bukjék.

Az előttünk fekvő füzet a bevezetésen s az általános czimertani szabályok magyarázatát tartalmazó lapokon kívül 12 táblát tartalmaz, összesen 672 czimmerrel. Az első czimer a rotterdami *van der Aa* családé, az utolsó a brabanti *Aelmannoké*. Sajnos, az ábrázolások csupán a pajzsczimerekre szorítkozva, a sisakdiszt s a takarókat mellőzik, ennél fogva csak tökéletlen fogalmat nyújtanak a közlött családi cimerekről.

Bár a munka az egész Európát felöleli, Magyarországot hiába keressük az országok névlajstromában, a hol pedig *Pomeránia* vagy *Limbourg* (!) is külön szerepelnek. Ennek daczára két magyar családdal is találkozunk a czimerek között. Egyik *Achaz de Lenkey* (!), melyet természetesen az L betű alá kellett volna osztani. Miféle Lenkey család ez (a mely különben a megjegyzés szerint *Bécsben* resideál), nem tudjuk. Czimerében: zöld talajon, kék mezőben, szálló arany oroszlán és arany griff koronát tartanak. A második czimer az *Adelffy* családnak a Siebmacherben is közlött cimere, hibásan rajzolva.

Mint ebből is látni, a munka a magyar családi czimerek kutatójának kevés hasznot fog hajtani; a kit azonban czimermotivumok, vagy ilyeneknek országok s vidékek szerinti különféleségei érdekelnek, az itt bőséges forrásra lel.

V. E.

Ströhl Hugo Gerard. Städte-Wappen von Österreich-Ungarn. Zweite vermehrte und verbesserte Ausgabe. Wien, 1904. Anton Schroll & Co. 4r. VIII, 106 oldal és XXXVII. színes-nyomású tábla. (Ára kötve 45 korona.)

Ströhl szép munkája, a mely 1885-ben látott először napvilágot, második kiadást ért, bizonyosságul annak, hogy rá szükség van s van közönség is, a mely a drága könyvet megvegye.

A második kiadás sok tekintetben felülmulja az elsőt; abban a táblák száma kilenczszel volt kevesebb s a czimerek, főleg a magyar városokéi közt, sok volt a hibás. Úgy a hiányok pótlására, mint a hibák kijavítására mindent megtett a szerző; felhasználta nem csak a kiadott forrásokat, hanem részben a levéltárak

anyagát is, így például az osztrák belügyminiszteriumban levő u. n. «Adelsarchiv» czimerlevél-fogalmazványait.

A magyar rész összeállításánál Tagányi és Altenberger igen használható, de, sajnos, befejezetlenül maradt munkája szolgált alapul. Már ez is hatalmas anyagot tartalmaz, a melyet Ströhl még erősen gyarapított, úgy, hogy műve második kiadásában már 155 magyarországi város (ebből 22 Horvátországra esik) czimerét közli. Hogy a czimerek megállapításában, vagy egyik-másiknak történetében hibák vannak, azon nincs mit csodálkozni; szerző az adatokat jórészt másodkézből kapta s az eredeti, magyar forrásokat nem volt módjában használni. Még így is a Ströhl műve tartalmazza városaink czimereinek eddigelé legjobb összeállítását.

Nem lehet eléggé dicsérnünk szerzőnek azon érdemét, hogy városaink neveit kivétel nélkül magyarul adja s az esetleges idegen elnevezést csak zárójelben közli. A magyar helynevek írása kifogástalan, csak Csáktornya nevéből lett (nyilván sajtóhibából) Czak-tornya. A horvátországi rész városneveinél elől a németes alak áll, a horvát és a magyar kiejtés szerinti zárójelbe foglalva következik.

A czimerek reprodukciói — bár sablonosak — igen szépek. Miután azonban a szerző kevés eredeti pecsétet s czimerlevelet látott, a magyaros jelleget nem tudta felismerni s ennek hiánya a szakember előtt azonnal felöltik.

Addig is, a mig honfitársaink közül vállalkozik valaki hasonló munka kiadására, ajánljuk Ströhl könyvét a magyar szakemberek figyelmébe. —r.

Kämmerer-Almanach. Historischer Rückblick auf die Entwicklung der Kämmerer-Würde. Zusammenstellung der kaiserlichen Kammerherren seit Carl V. bis zur Gegenwart. Die Geschichte der Landeserkämmerer. Im Anhang die lebenden k. und k. Kämmerer, mit ihren Titeln, Würden etc. und Domizil. Wien, (1903.) 16r. XIV, 521 old. és 18 műmelléklet. (Ára, eredeti kötésben 12 korona.)

A munka hosszú czime egyuttal kimerítő tartalomjegyzékül is szolgál s elmondja, mit találhat az érdeklődő az előkelő izléssel kiállított kötetben. Mekkora munkát végzett, minő anyagot dolgozott fel az almanach összeállítója *witkenbergi Pickl Vilmos* és munkatársa *Tippmann Ferencz dr.*, arról csak annak lehet fogalma, a ki a munkát használja. E könyv arra, a ki akár a kamarassággal, mint intézménnyel, akár pedig a kamarások legnagyobb számát szolgáltató főuri családok történetével foglalkozik, nélkülözhetetlen. Hogy minő becses adatokat tartalmaz, arra nézve elég legyen megemlíteni azt, hogy 1740-től kezdve az

összes kamarási méltóságot viselők neveit felsorolja, az előbbi időkből pedig mindazokét, a kikről nyomtatott vagy levéltári forrásokban említés történik.

A kötet fényes kiállításban jelent meg; nyomása, papírja, izléses vászonkötése kifogástalan. Élén *Podstatzky-Lichtenstein Gusztáv gróf* v. b. t. és kamarás arcképe áll; több műmellékletei pedig a kamarási kulcsjelvények különböző korbeli formáit s a kamarások diszruháját mutatják be. x.

Heyden, Hermann v. Ehren-Zeichen (Kriegs-Denkzeichen, Verdienst- und Dienstalters-Zeichen) der erloschenen und blühenden Staaten Deutschlands und Österreich-Ungarns. Frankfurt a. M., Heinrich Keller. 8-r. XII, 295 és 19 oldal. (Ára 7 márka.)

E munka bennünket magyarokat főleg azért érdekel, mert az osztrák érmek mellett a mi régi katonai érdemrendjeinket is felsorolja. Azon, hogy a munkában külön helyet nem kaptunk, nincs mit csodálkozni; a külföld, a közös diplomaciai képviselő révén csak mint az Österreichisch-Ungarische Monarchie egyik felét ismer bennünket. Így történik azután, hogy az előtünk fekvő munkában egy sorba kerülnek a magyar szabadságharcz kitüntetései az osztrák honfiai érdemek jutalmazására szolgáló érdempénzekkel.

A magyar érdemjelek száma különben kicsiny. A legkorábbi gyanánt könyvünk egy Mária Terézia királynő által alapított érmet említ, a mely a második sziléziai hadjáratban (1748-ban) küzdött magyar vitézek megjutalmazására szolgált. 1848/49-ből három érdemjelet sorol fel; ezek egyuttal az utolsó *igazi magyar* kitüntetések; az ezután következők egytől-egyig «közösek».

A munka tetszetős kiállítású s néhány ritkább érdemjel képével van diszítve. x.

A szepesvármegyei történelmi társulat nagyszabású forrásmunka kiadására vállalkozott: *Szepes vármegye művészeti emlékei* czimen a műemlékek orsz. bizottsága támogatásával kiadja a vármegyeje területén található összes műemlékek s régi iparművészeti tárgyak ismertetését. Az építészeti maradványokat tárgyzó első rész megírását a szorgalmas Divald Kornél, a szobrászati és festészeti emlékek bemutatását pedig Vajdovszky János vállalta el. A harmadik részt, az iparművészeti emlékek méltatását Pekár Károlyra, a jőnevű esztetikusra bízták. A diszmű kis negyed-rétben, kb. 30 íven jelenik meg, 120—150 szöveggel és 60—90 műmelléklettel. Előfizetési ára igen alacsonyra, 20 koronára van szabva. A társulat tagjai három évi tagilletmény fejében ingyen kapják meg. Előfizetési pénzek Förster Rezső társ. pénztárnok címére Lőcsére küldendők.

Kisvárdai Csizmadia János m. kir. sóellenőr a *Bartakovich, Justh, Rudnay és Rudnyánszky családok története* czim alatt genealogiai munkára hirdet előfizetést, a mely munka a czimben felsoroltakon kívül még az azokkal rokon Almássy, Babóthy, geresgáli Batthyán, Boltzár, Conrad, Csizmadia, Döry, Dubniczky, Frideczky, Gyürky, Lónyai, Majthényi, Mikovinyi, Nozdroviczky, Ordódi, Pyber, Sándor, Szegheő, Szentkirályi, Simonyi, Szüry és Tarnóczy családokkal foglalkozik bővebben.

A munka ára 2 korona lesz. Előfizetések szerző czimén Kézmárkakra küldendők. Szerző a tiszta jövedelmet a Felvidéki magyar közművelődési egyesület és a Magyar vörös-kereszt egyesület közt osztja meg.

J. Siebmacher's Grosses und allgemeines Wappenbuch-jából legutóbb a következő füzetek jelentek meg: 484. füz. Kirnbauer von Erzstätt, Der oberösterreichische Adel.

485—486. füz. v. Mülverstedt, Der preussische Adel. Edelleute.

487. füz. Seyler, Die deutschen Souveräne (Mecklenburg, Schwerin, Tecklenburg).

488. füz. Bojničić, Der galizische Adel.

489. füz. v. Mülverstedt, Der preussische Adel. Edelleute.

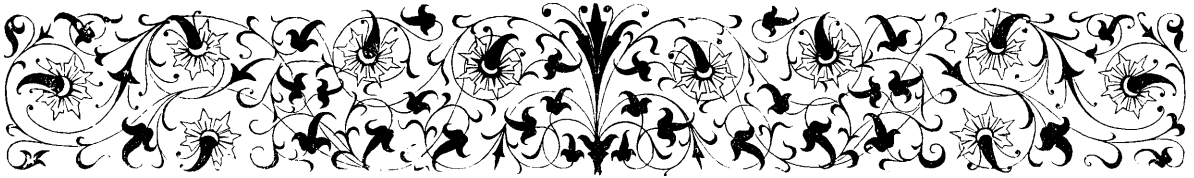
A *Giusti* livornói könyvtárusczég az összes lovagrendek történetét tárgyzó kompendium megjelenését jelzi, a melynek megírására Licurgo *Cappelletti* a livornói kir. ipariskola történet-tanárát nyerte meg. A munka kis nyolczadrétben 416 oldalon jelenik meg s igen sok ábrával lesz diszítve. Ára 6 franc 50 centimes. Az érdeklődők figyelmébe különösen azért ajánljuk, mert a lovagrendek irodalmának lehetőleg teljes könyvészetét is tartalmazni fogja s így a kutatóknak kitünő segédkönyvvül szolgálhat.

Siegelabbildungen zum Urkundenbuch der Stadt und Landschaft Zürich. Bearbeitet von P. Schweizer und H. Zeller-Werdmüller. 5. Liefg. 2-r. 67—85 lap és 8 fénynyomatu tábla.

Svájcz a heraldika őskorából származó pecséteknek valódi hazája s a zürichi okmánytárhoz csatlakozó szfragisztikai táblák az eddig ismeretlenül lappangott érdekesebbnél-érdekesebb emlékek gyönyörű sorozatát ismertetik meg a szakférfiakkal. E füzet méltóan csatlakozik az előzőkhöz s tartalma sok újat nyújt.

Kérelem a Turul olvasóihoz.

A mohácsi vész előtti czimerlevelek lehetőleg teljes összegyűjtése czéljából azzal a kéréssel fordulunk tisztelt olvasóinkhoz, hogy a mennyiben kiadatlan s az irodalomban sehol le nem irt ilyen oklevelekről volna tudomásuk, sziveskedjenek azoknak rövid, a kiállító uralkodó s az összes adományosok nevét, a keltet, a czimer leírását, valamint az oklevél hollétére vonatkozó adatokat tartalmazó regestáit, vagy, a mennyiben ez lehetséges, lemásolás czéljából eredeti-jeit hozzánk beküldeni. Szerkesztőség.

A MÁRTONFALVI CSEH CSALÁD KÉT ARMÁLISA.

(Színes címerképpel és egy címerrel a szövegben.)

Két armálist mutatunk be ez alkalommal, a melyeknek nem a velük kitüntetett család fényes története, hanem heraldikai és diplomatikai jelentőségük kölcsönöz a szokottnál nagyobb érdekességet. Ép ezért ez alkalommal mellőzöm a család történetét, s inkább arra fogok törekedni, hogy e rövid ismertető sorok által maguknak az okleveleknek jelentőségét kiemeljem.

Az első armális középkori. Bárczai ismeretes, összeállításában nem említi fel, pedig már régóta nyilvános levéltárban, az Erdélyi Múzeumban őriztetik. II. Ulászló királyunk adományozta mártonfalvi Cseh Bálint fiainak, Jánosnak, Gábornak és Mihálynak 1514. évi november 30-án. Oly időben kelt tehát, a melyet középkori heraldikánk feltűnő hanyatlási korszakaként szoktak emlegetni, a mikor nemcsak a címér heraldikai kompozíciójára és kivitelére, hanem az armális hibátlan szövegezésére sem fordítottak kellő gondot. Ebből kifolyólag, ha meg is maradnak az oklevél főrészei, az sokat veszít formulaszerűségéből, kimértségéből, úgy hogy hosszas bölcseleti fejtegetések, humanista stílvirágok, émelegős dicséretes sőt curriculum vitæ-k kapnak benne helyet és a disponáló rész elvesziti egységét. Míg ugyanis az armális a régi szokás szerint rendszerint csupán címert adományoz és csak ritkább esetekben nemességet is, II. Ulászlótól kezdve anyagi kiváltságadományozás is belekerül, sőt nem egyben ez dominál, annyira, hogy a címradományozás ténye másodrangú fontosságra sülyed. Mondhatnók, hogy ezzel zárul be az armális-kor ideális időszaka, mert többé nem elégíti ki az alattvalókat a nemesség nagyobb

diszére való címér adományozása, ha nem járul hozzá anyagi előnyöket biztosító kiváltságolás is.

Ez anyagi irányzathoz átmenetet képeznek azon armálisaink, a melyekben a címerszerző, érdemei nagyobb elismeréseül, ius gladii-t is nyer. Ily esetben a pallosjog adományozása a másodrendű; a kettő annyira össze is olvad, hogy az oklevelet egy kis engedékenységgel még egységesnek, *egynek* tekinthetjük; de ha birtokadományozás is történik, úgy ez annyira előre tolikodik, annyira dominál, hogy az oklevél egysége nemcsak az összefüggés hiánya, hanem azon eszmei ellentét miatt is megbomlik, a mely a címér- és birtokadomány között van. Tekintetbe kell vennünk itt azt is, hogy a két privilegium között nemcsak e sajátos eszmei ellentét van meg, hanem jogi szempontból sem felelnek meg egymásnak. Tudjuk, hogy birtokügyben végérvényesen, privilegialiter, a jogsértés elkerülése céljából nem intézkedtek királyaink; címert pedig Zsigmond király uralkodásától kezdve feltétlenül, tekintet nélkül mások címereire, tehát privilegialis alakban adnak ki. E jogi ellentét állja útját annak, hogy az eltérő természetű privilegiumok szövege összeolvadjon; szóval, hogy az oklevél egységes legyen.

E hiba nagyon feltűnő a Cseh-armálisban. Szerkezetének lazasága nyilvánul: 1. a *formulák zagvaságában*, 2. a *két oklevél közötti ellentmondásokban* és 3. a *kül- és belalak közötti ellentétben*.

Bárha a birtokügyi privilegium az első, a kezdő formulák és különösen az arenga szóról-szóra armálisra vall, sőt erre vall a narratio is

egy ideig (v. ö. pl. az Érky-armálissal), de azután áthajlik confirmatoria és ezzel együtt a levélalak általános alakává válik. Elmondja ugyanis, hogy a király érdemeikért azon birtokokat, a melyeket különböző személyektől több helyen szereztek, mivel a parasztlázadás alkalmával leveleik Csanádon — a hová biztonság okáért helyezték el — elégték, újból nekik adja és rajtuk levő esetleges királyi jogairól lemond. *Salvo tamen iure aliorum*, a miért a beiktatás előtt nem is ad ki privilegiális oklevelet. «*Quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae.*» Csak a keltezés hiányzik, és készen lenne egy nyílt alaku confirmationális levél. De a király még jobban ki akarja tüntetni az adományosokat, azért felveszi az arengánál megszakadt fonalat és ismét levél formában, közvetlenül szólítván meg őket, nemességet és címert adományoz nekik.

Kétségtelen, hogy sorrend és tartalom szerint a birtokügyi intézkedés a fő és az oklevél külsejében mégis az armálisok természetéhez alkalmazkodik, mert a szokásnak megfelelően privilegiális módjára, függő, titkos pecséttel van megerősítve.

Az oklevélben még több szokatlan dolog is van. Ezek között nem tulajdonítok nagyobb fontosságot azon ellentmondásnak, a mely szerint az oklevél első része a címernyerőknek még az apját is nemesnek mondja és mégis a második oklevél kiveszi őket «*e statu ignobilitatis*». Ily esetekben — mert előfordult — ha egyéb jel nem vall hamisításra (mint pl. az Érky armálisban), az ellentmondást az oklevélíró szórakozottságának kell felrónunk, a mely miatt összezavarta a formulákat.¹

E hiba kikerülte a secretarius figyelmét, de ugyanő észrevett és kijavított egy másik hibát. Az áll ugyanis az oklevél alján: *Relacio reverendi domini Michaelis Keserew stb.* A mit Keserü secretarius észrevén, saját kezével rá-

¹ Véleményem szerint más elbírálás alá esik azon még gyakoribb ellentmondás, mely szerint az oklevél a címzésben nevezi a címerszerzőt nemesnek (*tibi nobili stb.*) a disponáló rész mégis megnemesíti. Tökéletesen hasonlít a mai gyakorlatban ehhez az, hogy a kinevezést az illetőnek új címre alatt kézbesítik. Ez a példa felment annak bizonyítása alól, hogy kár megütközni ily jámbor ellentmondás fölött.

vezette a plicaturára: *Relacio magnifici domini Johannis Bornemyza.*

Mert bizony több adatból tudjuk ma már, hogy a cancellaria sem vala olyan hibátlanul működő gép, mint a milyennek régen képzelték, úgy, hogy bukkanunk hibákra olyan oklevelekben is, a melyekre rávezették: *Lecta et correcta*; de azért az oklevél hiteles marad, ha nagyobb vétek nem terheli.

Nagy hibát követnék el, ha ezen apróságokkal sokáig törődve, nem emlékezném meg arról, hogy ennek az oklevélnek van egy óriási nagy jelentősége, a mi valóságos felfedezés számba menne, ha élét a körülmények nem tompítanák meg. A hátára van ugyanis vezetve: *Rla folio XXXVI. anno etc. 1515.*

Tudjuk azt, hogy az Anjou-kortól kezdve a legtöbb privilegiális levelet bevezették a királyi registerekbe, azonban még eddig nem találtunk magyar király által kiadott armálison a mohácsi vész előtt regiszter-jegyet.

Vilószínű, hogy régen, a mikor a címert valóságos birtokjogként, oly erős privilegiumként adományozták, hogy azt más ne is viselhesse, bevezették a királyi könyvbe is. Ekkor még ugyanis tökéletesen egyezik az armális és más privilegiális oklevél kiadási módja. Előbb patens alakban állították ki és csak a statutióknak megfelelő proclamálás¹ után adták ki privilegiális alakban.

Hogy e szövevényes és sok nehézséget okozó eljárás megszűnt, az igen természetes. Ellenére volt a nemesi szabadságnak és a historiai jogfejlődésnek az, hogy valaki régi címerét veszítesse csak azért, mert a király kedvelt hívét hasonló címerrel tüntette ki, vagy — a mi még gyakoribb eset lett volna — hogy a király ne adományozhasson jogsértés nélkül már előbb másnak adott címeralakot, a mikor úgyis az ő személye a legfőbb jogforrás. És mihelyt egy emberhez, vagy családhoz többé egy címeralakot vagy szint kizárólagos joggal nem lehetett kötni, megszűnt a címernek rigorózus, pri-

¹ A proclamatio a Habsburgok alatt is megvan, de egészen más czéllal. Mivel a címeradomány nemesi-téssel és sok esetben adóelengedéssel volt összekötve, azt *nyilván* kellett tartani. Ily nyilván tartási czéliből vezették be a registerbe is.

vilegiális birtokjogi természete, úgy, hogy többé a címeradomány mások jogát nem sérthette. Ezért megszűnt a kihirdetésnek statutionális jellege; egyszerre privilegiális alakban állították ki az armálist, a nélkül, hogy bevezették volna a királyi könyvbe.

Ha azonban az armális az ártatlan címeradomány mellett esetleg mást károsítható, vagy mások támadását kihívó jogot is tartalmaz, akkor minden esetben be kellett volna vezetni a királyi könyvekbe.

Ezt azonban a legtöbb esetben elmulasztották. Így nem vezetik be a nemesítéssel kapcsolatos címeradományt még 1514—26 között sem, akár megelőzi, akár követi a nemesítő formula a címerleírást; pedig a nemesítés oly jogokat ad, a melyek kárára vannak egyfelől a földesurnak, másfelől az immunitás folytán az országnak is. Nem vezetik be az oly armálisokat sem, a melyek pallosjogot is adnak, akár a címer szerző érdemeinek nagyobb jutalma, akár a királyi kegyelem kiváló nagysága jeléül teszik ezzel értékesebbé az armálist;¹ pedig a pallosjog adományokat, ha önálló oklevélbe foglalják, be szokták igtatni.²

Sőt nem vezettek be oly armálist sem, mint a milyent II. Lajos királyunk 1519 május 31. szigeti Litteratus Györgynek adományozott; pedig ebben a címeradomány mellett nemcsak nemesítés és egy telek s tartozékainak adómentessége foglaltatik, hanem a főcímerszerzőnek és testvérének azt is megengedi a király, hogy Mármaros-Szigeten két malmot építtessenek *«absque tamen preiudiciis iuris aliorum, illic molendina habencium»*.³

Ugy a nemesítés és immunitás, mint a ius gladii és molendini az utódoknak is szól, már csak ezért is privilegiális; mindenik mások érdekkörébe vág, így megtámadásnak van kitéve; mindenik oly előnyöket biztosít, hogy hamisításra csábít s így a királyi könyvekbe való be-

igtatás által a hitelesség legbiztosabb megállapításáról kellett volna gondoskodni, és mégis elmulasztják, mivel a formára fektetik a fősúlyt.

Az említett oklevelekben ugyanis kidomborodik, uralkodik az armális jelleg; a többi jog csak járulék, melyet a nagyfoku érdemek, vagy a királyi kegy pazar megnyilvánulása told az armálishoz és azzal úgy összekapcsolja, abba úgy beleolvastja, hogy formailag csak *egy* oklevél, *armális* marad, akárhány jogot ad, és így mindenben az armálisoknál követett szokás szerint kezelik.

Ez összeolvadás, ez egység hiányzik a Cseh-armálisban. Két, külön-külön is egész és ellenkező jogi érvényű oklevél van egymás mellett: egy ideiglenes és egy örökérvényű. Az örökérvényűhöz alkalmazkodik a titkospecsétű privilegiális kiállítás, a mely azonban csak abban az esetben vonatkozhatik az egész hártára, illetve a másik jogi érvényű oklevélre is, ha a feltétel, a beigtatás ellenmondás nélkül megtörtént. Ezt fejezi ki a register-jegy, a mit az is bizonyít, hogy az *oklevél datuma és a regisztrálás között két hónapnyi időkülömbőség van*.

Az oklevél 1514 november 30. kelt és csak 1515. év februárjában vezették be II. Ulászló királyunk ötödik registerének XXXVI. lapjára. Kevés kockázattal még a napot is megállapíthatnók, mert a Nemzeti Múzeum levéltárában levő Forgách-levéltárban van egy privilegiális levele Ulászlónak a Harasztiak részére, a mely *1515 febr. 2.* kelt és szintén az említett register 36. lapjára vezették be.

Feltűnő e késelem, mert tudjuk Hajnik fejtegetéseiből, hogy az adomány tényét még patens alakban kiállított okleveleknél is mindjárt a kiadáskor bevezették a királyi könyvbe, «a privilegiális kiadás pedig az első igtatáshoz csak hozzá jegyeztetett.» A nagy késelem okát adatok hiányában csak a dolog természetéből folyó hipotézissel fejthetjük meg.

Oklevelünkben — mint láttuk — tulajdonkép kétféle jogi természetű oklevél foglaltatik: egy ideiglenes és egy privilegiális. Az ideiglenes csak a beigtatás után lehet privilegiális; de formailag (a mi a középkori jogban sokat jelent) már előre privilegiálissá teszi a címerlevéllel járó függő pecsét, daczára annak, hogy az csak sigillum secretum. Hogy a statutiót ne tegyék az alak

¹ Radoványi Keczer és Paulik Bertalan (1514.), Versendi, másképp Tharjani Ferencz és fia János 1515. (Nemzeti Múzeum levéltára.) Dessewffy (1525.) és Révay (1521.) (Palma: Heraldicæ regni Hungariæ specimen. 97. és 110. l.).

² Hajnik i. m. 8. l.

³ Eredetije a leleszi convent tulajdona; másolat a M. N. M. levéltárában.

által feleslegessé és hogy jogi bonyodalmaknak elejét vegyék, *kiállítják az oklevelet a királyi elhatározás napján; de az jogérvényessé csak a statutio és regisztrálás után válik*, ugy hogy valószínűleg az előtt nem is adják át a feleknek. Szokásos és világosabb kifejezés szerint a *datum* az *actum* helyett áll; azaz az *oklevél visszadatált*.

Természetes, hogy előtolakodhatnak itt másféle feltételek is; de ezek között a legutolsó és legvalótlanabb az lehet, hogy az armális hamisítvány. Tele van az ugyan szokatlanabb ellentétekkel és hibákkal szerkezeti szempontból: de e hibák mind olyanok, hogy — a mint láttuk — csak növelik és megerősítik hitelessége iránti bizodalunkat.

Ehhez kell vennünk, hogy az írás tökéletesen korhű; egyetlen vonása, vagy szava sem jogosít gyanura, ezenkívül a Keserü Mihály aláírása is egyezik többi aláírásaival. Az oklevél élére festett címér pedig annyi rokon vonást árul el a többi egykoru címérral, hogy ha a szövegből egy betűt se látunk, már akkor is megmondhatjuk, hogy 1500—1526 között festették.

A hitelesség mellett legutolsó érvként hozom fel — minthogy a leggyengébb is — azt, hogy Báthory Zsigmond az armalist megerősítette.

Mielőtt e második armalist bemutatnám, szükségesnek tartom oklevelünket tisztán heraldikai szempontból is ismertetni; ezzel aztán a figyelmes olvasónak még a legvégső kételyei is eloszlanak a hitelesség iránt.

Valamint a birtokmegerősítés, úgy a címéradomány is a három Cseh testvérnek, Jánosnak, Gábornak és Mihálynak szól. A címéradományozó rész azt is elárulja, hogy Jánost nemcsak korszerint illeti meg az elsőség, hanem ő volt a legvitézesebb testvérei között; legalább is az ő hőstettét méltatták arra, hogy a címérrben megörökítsék.

Kitűnt ugyan Tomori Pál fogarasi kapitány jelentéséből, hogy a végeken mindhárom testvér vitézkedett és szolgálatot tett a szent koronának; de a címérrbe még sem harci, hanem oly vadászati jelenet került bele, a mely a képzetet jobban megragadja, hosszabb ideig foglalkoztatja, mint a legtöbb harci jelenet.

János fiatalabb korában Geréb Mátyásnak, Dalmatia, Horvátország és Slavonia bánjának

volt vadásza. Egy alkalommal urával a horvát hegységekben vadászgatott. Egyszer csak váratlanul rájuk tört egy vadkan. A hű szolga meg akarta menteni urát, azért fegyvertelenül szállt szembe a vaddal, megragadta füleit és visszatartotta, míg a bán használva a kedvező pillanatot, gerélyével megölte.

E jelenet kerül a páratlanul művészi alkotásu címérrbe, a melyet blazonálni már különös szerkezeténél fogva sem lehet. Heraldikai szempontból csak annyit jegyzek meg, hogy a jelenetből a térre való tekintettel természetesen kimaradt a bán és csak a hős áll szemben a vaddisznóval. Hős tette *eredményének* feltüntetésére a disznó nyakán a gerely át van döfve. A tökéletesen természetes, történeti hűségre törekvő kompozíciót csak ily csekélységben zavarja a kivétel nehézsége, a pajzs szűk kerete, de semmi esetre sem a külföldön divatos és nálunk nem követett heraldikai szempont.

Mivel a pajzskép elárulja a cselekvés eredményét is, nem heraldikai, de természetes logikai szempontból feleslegessé válik a sisakdísz. Hiszen ugyanis lehetetlen a pajzsalak szokásos ismétlése és majdnem kivihetetlen valamely segéd-sisakdíszben — mint a hogy a Kistárkányin látjuk — részleteiben való feltüntetése, mert itt egészen más helyzete van az alakoknak. Minthogy pedig a hőstett eredménye a pajzsalakban ugyanis fel van tüntetve, elmarad a sisakdísz, bár alapja, a sisak megvan. E helyett azonban a sisakon művészi érzékkel festett virág foglal helyet. Mert a főczél nem az, hogy heraldikai szempontból *teljes* és helyes címert állítsanak elő, hanem az, hogy a címér az érdemes cselekedetet méltóan megörökítse és a címérrszerzőket, utódaikat, sőt másokat is követésre intse, a mely célzt már az arenga is nyilván, kétségtelenül kifejez: A király méltán jutalmazza alattvalóit, «ut ex hoc etiam subditorum ipsorum animi ad promerenda ea, quibus sese cohonestatos a regia celsitudine conspiciunt, studiosius acrisque inflammentur.»

Tehát e címér is — mint annyi más címérrünk — a való életből veszi alakjait és adományozásának célja nem a lovagjátékokra való képesítés (hiszen sisakdísz sincs), hanem a magyar felfogásnak megfelelő jutalmazás és a való élet irányítása. Minden ízében heraldikai szem-

A MARTONFALVI CSEH CSALÁD 1514. ÉVI CZÍMERE.

Handwritten text, possibly a signature or initials, located in the center of the page.

pontoktól feltétlenül ment, minden ízében természetes!

A címér nem csak azért érdemel nagy figyelmet, mert kétségtelenül megtörtént cselekedet képe, hanem azért is, mert az ábrázolás historiai hűségre törekszik. Meglátszik ez már az armális szövegéből is, a mely nem tud formulához ragaszkodni, kimért lenni, úgy hogy mihelyt a blazonálásban a vaddisznóhoz jut, a stylus curialis ellenére elmondja a címérmkép történetét és csak azután folytatja a blazonálást, annyira elragadja az elismerés heve!

A blazonálásból a historiai elbeszéléshez az átmenet a következő: «*quem olim aprum*» — Johannes Cseh — — nudis et inermibus manibus apprehendens sistit. Ha már az armális szövege a címérbe festett vadkant azonosítja azzal, a melyet Cseh János megragadott, következtethetjük, hogy a címérmírónak nemcsak hogy jellemzetesen kellett festeni, hanem a címérm-szerzőt is arczképhűséggel utánozni. Egyetlen egy címérmünk sincs 1526 előtt, a melynek arczképisége mellett annyi biztos adat bizonyítana, mint épen e mellett. És ez adatok koronája a pajzsfőben két initiale, a mely a címérm-szerző névjegye: I(oannes) C(heh). Ennek bizonyító erejét nem ronthatja le az, hogy a címérm-szerző neve oly címérmben is előfordul, a melyben még emberi alak sincs,¹ mert e címér nemcsak a Johannes Cheh-é, hanem egyenlő joggal a három testvére; de *azon alak, a ki a pajzsban van, maga Johannes Cheh*, bárha a jellemzetesség kedvéért fiatalítva. A festő alakjának kidomborítására nagy műgondot fordít. Fővege talán ép a helyzetnek megfelelően nincs, szőke fűrtjei szabadon omolnak alá, bajuszt és szakállt nem visel. Helyzete és nyitott, kissé félrevont szája, nagy erő kifejtésre mutat.² Ha tehát a címérmkép

¹ Péld. Pyber Benedeké, Kanizsay Lászlóé (1519.) A Brodarich-címérmben szintén ott a B. István névjegye (S. B.), ezt azonban nem a főalakkal, hanem a hollóval és babérkoszorúval kell összeköttetésbe hozni. Különben e névjegyek mind a pajzs fölött és nem a pajzsban fordulnak elő.

² Ha valaki az alak arczképiségében kételkednék, felhivom a figyelmét arra, hogy hasonlítsa össze a jellemzetes alakot a nagyszántói Ányos-címérm vadászalakjával, a melynek első megtekintésénél akaratlanul is valami fabáb jut eszünkbe. Színes másolata található a M. N. M. levéltárában.

historiailag az ábrázolásban is hű, külön nem is szükséges kiemelni, hogy mennyire becses viselettani forrás. Bizonyos, hogy megismerjük belőle az akkori vadászgerely alakját; azt azonban még sem merném állítani, hogy ruhája vadászruha, bárha a Báthori Zsigmond megerősítő oklevele még azt is el akarja hitetni. Azt írja ugyanis a címérmleírásban: *vir habitu venatorio*.

Azonban, ha összehasonlítjuk vadászt és vadászcímérmleírást, azt találjuk, hogy csak a Paulik-armális alakjának ruhája hasonlít ehhez, de e hasonlóság is inkább csak feltétel, sejtetem, mert az említett armálison a címér majd a láthatatlanságig elmosódott.¹ Megegyezik a vörös mente, a zöld nadrág; de a Cseh armálison még a mente zöld galléra, a mente alól a dolmány zöld ujja is látszik. Minden ruhadarab, még az ocrea is *aranyval* gazdagon díszítve!

Tudjuk azt, hogy a főurak mily nagy súlyt fektettek kísérmők, cselédek ruhájának cifraságára, gazdag díszítésére; de azt mégis nehéz elhinni, hogy oly diszes, vadkergető ruhában vadásztak volna. Mennyivel más, mennyivel czélszerűbb akár az Ányos-, akár a Kánthor-címérmben levő ruha vadászatra!

De nemcsak a ruha diszes volta, hanem a dolog természete is kizárja azt, hogy vadászkosztümmel lenne dolgunk.

Bizonyos, hogy a címérmradomány és a Cseh János hőstette között sok idő telt el. Ez az időkülönbség is kizárja, hogy a rajz a ruházatig pontosan feltárja a jelenetet; a ruha diszes volta pedig azon feltételre csábit, hogy a festő a címérm-szerzőt azon ruhájával ábrázolja, a melyben éppen látta, feltéve hogy látta.

Az érdekes armális szövege a következő:

Wladislaus dei gracia rex Hungarie et Bohemie etc. Vobis, fidelibus nostris *nobilibus* Johanni, Gabrieli et Michaeli Cheh filiis fidelis nostri nobilis quondam Valentini similiter Cheh de Marthonfalva, salutem gracieque et favoris nostri regii incrementum. Cum principum rerumque moderandarum (fastigium tenencium) status ex eo maxime ampliari elucescereque, vel ipsa experientia testante consueverit. idque ad famam et gloriam eorum illustrandam plurimum accedere videatur, ut subditorum suorum obsequiis ac meritis digna

¹ Eredetije M. N. M. levéltárában.

quadam trutinacione pensatis quenquam eorum, non solum condignis ac debitis, verum plerumque maioribus honorum accessionibus regia liberalitate condecorant atque remunerent, ac in eos sese quam graciosos et perbenignos prebeant, ut ex hoc etiam subditorum ipsorum animi ad promerenda ea, quibus sese cohonestatos a regia celsitudine conspiciunt, studiosius acriusque inflammentur. Sane igitur nos considerantes fidelitatem et servicia fidelia, que nobis et sacre regni nostri Hungarie corone pro virili parte vestra, uti ex relatione et locupletissimo testimonio fidelis nostri egregii Pauli Thomori, castellani castri Fogaras didicimus, fideliter et viriliter in plerisque confinibus istius regni nostri exhibuistis et quottidie impendere non cessatis; accedente etiam nihilominus supplicatione eiusdem Pauli Thomori per eum nostre maiestati pro vestra parte porrecta et oblata, totales porciones possessionarias, duas videlicet sessiones nobilitares in possessione Marthonfalwa, item unam sessionem similiter nobilitarem in possessione Kawas vocata una cum duabus sessionibus nobilitariibus in possessione Iwanfalwa appellata, eisdem per magnificos condam Petrum Gereb palatinum regni istius nostri ac iudicem Cumanorum nostrorum etc. ac Mathiam similiter Gereb, alias regnorum nostrorum Dalmacie, Croacie, Sclavonie banum etc. pro eorum serviciis donatas et inscriptas, item quatuor sessiones iobagionales ex fassionibus nobilium dominarum condam Brigide, fidelium nostrorum nobilium Casparis de Bolya ac Catherine, Francisci, filii Michaelis Mihalfy de Gezt consortium pro nece condam Benedicti Byro ipsorum vitrici in predicta Marthonfalwa et rursus decem sessiones iobagionales in dicta Iwanfalwa per fideles nostros nobiles Sigismundum filium condam Pancracii de Bolya et alterum Sigismundum similiter de Bolya perhemnaliter eisdem in certa pecuniarum summa inscriptas, omnius in comitatu Albensi Transsilvaniensi existentes et habitas, in quarum pacifico dominio se ipsos persistere asserunt etiam de presenti; sed literas et literalia eorum instrumenta superinde confectas et emanata in ista preterita rusticorum sedicione et insurrectione Chanadini pro securiore eorum custodia et conservacione reposita, rustici et homines populares penitus destruxerunt et incinerarunt. Item totum et omne ius nostrum regium, si quod in predictis porcionibus possessionariis ac sessionibus nobilitariibus et iobagonalibus qualitercunque haberemus, aut nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret maiestatem ac pariter cum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis fenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis aquarumque decursibus, molendinis molendinorumque locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis existentibus — premissis sicut prefertur stantibus et se habentibus, — memoratis Johanni, Gabrieli et Michaeli Cheh ipsorumque heredibus et posteritatibus universis nove nostre donacionis titulo dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenendas, possidendas, pariter et habenda, salvo iure alieno, harum nostrarum vigore et testi-

monio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Et insuper volentes vos ob merita vestra maioris honoris fastigio honestare atque decorare, vos, vestrosque heredes et posteritates utriusque sexus universas a (igy) statu ignobilitatis et rusticitatis, in quo hactenus fuistis, de regia nostre potestatis plenitudine et gracia speciali eximentes in prelibatis porcionibus possessionariis et sessionibus tam nobilitariibus, quam iobagonalibus, in veros nobiles huius regni preficiendos et creandos cetuique et numero ceterorum nobilium huius ipsius regni ascribendos et annumerandos duximus; imo eximimus ac preficimus et creamus, ascribimusque et annumeramus presencium per vigorem, — decernentes, ut a modo in posterum veri nobiles huius regni habeantur et reputentur — omnibusque illis libertatibus et prerogativis, quibus ceteri veri nobiles huius regni nostri utuntur, vos quoque libere uti, frui et gaudere possitis atque valeatis, heredesque et posteritates vestre universe valeant atque possint. In cuius quidem nostre erga vos gracia ac munificencie signum apertum, volentes vos insigniis quoque nobilitariibus exornare, hec arma: scutum videlicet cuius scuti forma superne lata, ad imum cuneacior est, superficies eius plana et cereuleo colore tota intincta fulmineum aprum a cervice venabulo per iugulum transfixum effigies hominis per ambas aures utraque manu apprehendit, quem olim aprum predictus Johannes Cheh, dum in saltibus regni nostri Croacie una cum prelibato condam Mathia Gereb venaretur, ex insperato eisdem occurrentem, cum venabulum e manibus suis deposuisset, nudis et inermibus manibus apprehendens sistit, ne dictus dominus suus per eum offenderetur. Sumpta exinde idem dominus suus occasionem arrepto venabulo beluam confecit. Galea est scuto imposita variis coloribus decore ornata, prout in principio presencium literarum nostrarum pictoris artificiosa manu distinctius sunt expressa et depicta — animo deliberato et ex certa nostra sciencia ac de benignitate et munificencia nostra regia dedimus, donavimus et contulimus, imo damus et conferimus et presentibus elargimur, ut vos vestrique heredes et posteritates vestre utriusque sexus universe prefata arma, seu nobilitatis insignia more aliorum armis utencium ubique in preliis, duellis, velis, torneamentis, annulis, vexillis, cortinis, auleis, papilionibus, ten(t)oriis et aliis quibuscunque rerum et expeditionum generibus et exercitiis nobilitariibus et militariibus ferre, gestare insuperque omnibus et singulis graciis, honoribus, quibus ceteri nobiles militesque huius regni nostri armis utentes quomodolibet de iure, aut consuetudine uti sunt et gavis; uti, frui et gaudere in evum possitis et valeatis, heredesque et posteritates vestre universe possint et valeant. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam presentes literas nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas, vobis duximus concedendas. Datum Bude in festo beati Andree apostoli, anno domini millesimo quingentesimo decimo quarto, regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo quinto, Bohemie vero quadragesimo quinto.

Relacio reverendi domini
Michaelis Keserw episcopi Bosnensis,
secretarii regie maiestatis.

A plicatura belső oldalán Keserű Mihály sajátkezű jegyzete: Relatio magnifici domini Joannis Bornemhyza Mich. Kess.

Kivül: Regestrata folio XXXVI. anno etc. 1515.

Közel egykoru irással: Donacio cum armis super possessionibus Martonfalwa, Kávás et Iwankafalwa.

Eredetije az Erdélyi Orsz. Múzeumban a «címeres levelek könyvtára»-ban.

A címeradományt megerősíti Báthory Zsigmond 1584 szeptember 10.

Czímermegerősítést már a középkorból ismerünk, az új korból pedig éppen nagy számmal; azért nem a megerősítés ténye, hanem az átírás módja érdemi megfigyelünket.

Az oklevél szövege a következő:

Nos Sigismundus Bathori de Somlio, vajvoda Transsilvaniæ et Siculorum comes etc., memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod pro parte et in personis nobilium Francisci et Georgii, filiorum nobilis quondam Georgii Cheh, iudicis regiæ civitatis nostræ Meggies, exhibitæ sunt nobis et præsentatæ quædam literæ illustrissimi quondam principis domini Christophori Bathori de Somlio vajvodæ Transsilvaniæ et Siculorum comitis etc. domini genitoris nostri desideratissimi in regali papiro patenter confectæ sigilloquæ eiusdem authentico et manus subscriptione roboratæ super perpetua exemptione possessionis ipsorum Pochtelke vocatæ, in comitatu de Kikkelleo existentis, portarumque in eadem connumeratarum defalcatione emanatæ tenoris infrascripti, — supplicatumque est nobis humiliter, ut nos easdem literas ac omnia et singula in eisdem contenta ratas, gratas et accepta habentes præsentibusque literis nostris verbotenus inseri et inscribi facientes perpetuo valituras, gracie confirmare dignemur. Quarum quidem literarum tenor sequitur in hunc modum:

Nos Christophorus Bathori de Somlio, vajvoda Transsilvaniæ et Siculorum comes etc. memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod nos attententes et considerantes præclaram fidem, integritatem ac fideliam servitiæ nobilis et circumspecti Georgii Cheh, iudicis regiæ civitatis Meggies, quæ ipse primum huic regno, deinde nobis pro temporum et locorum varietate in omnibus fortunæ casibus summa cum animi sui dexteritate exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est, totalem et integram possessionem suam Pochtelke vocatam, in comitatu de Kikkelleo existentem, quæ quidem possessio a divis quondam regibus et principibus Hungariæ et Transsilvaniæ, ut literæ eorundem exemptionales superinde confectæ et nobis in specie exhibitæ testabantur, ab omni censuum, taxarum et contributionum solutione exempta et supportata, tempore solummodo serenissimi quondam principis Joannis secundi, electi regis Hungariæ etc. ad octo portas connumerata fuisse perhibetur, eandem possessionem ab omni censuum, taxarum et contributionum, tam ordinariorum, quam extraordinariorum, lucrique et subsidii cameræ nostræ solutione de novo et ex novo in perpetuum eximendam, supportandam et libertandam, præfatasque octo portas in

eadem connumeratas defalcandas et decidendas duximus, imo eximimus et supportamus defalcamusque præsentium per vigorem. Quocirca vobis magnificis, egregiis nobilibus, comitibus, vicecomitibus et iudicibus nobilium, item contributoribus, dicatoribus contributionumque exactoribus dicti comitatus de Kikkelleo modernis et futuris præsentium notitiam habituris harum serie committimus et mandamus firmiter, quantum vos quoque a modo in posterum successivis semper temporibus præfatum totalem possessionem Pochtelke in dicto comitatu existentem ab omnibus censibus, taxis et contributionibus tam ordinariis, quam extraordinariis lucrique et subsidii cameræ nostræ solvendis exemptam et supportatam habere, neque ipsam possessionem in posterum connumerare, neque ipsum Georgium Cheh, aut heredes et posteritates suas universas propterea in persona, rebus et bonis eorum turbare, molestare seu damnificare debeatis, nec sitis ausi modo aliqui. Secus nullo modo facturi, præsentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Albæ Juliæ, ultima die mensis Februarii, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo octavo. Et paulo inferius scriptum erat: Christophorus Bathori de Somlio mp.

Nos igitur præmissa supplicatione nobis modo, quo supra, porrecta benigne exaudita et admissa præscriptas literas exemptionales non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspitione carentes præsentibusque literis nostris de verbo ad verbum, sine diminutione et augmento aliqui insertas et inscriptas quoad earum omnes continentias clausulas, articulos et puncta eatenus, quatenus eadem rite et legitime existunt emanatæ viribusque earum veritas suffragatur, acceptamus, approbamus, roboramus ac pro præfatis Franciscio et Georgio Cheh ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis perpetuo valituras gracie confirmamus.

Et nihilominus attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis eorundem Francisci et Georgii Cheh nobis et huic regno pro locorum et temporum varietate exhibitis et impensis ac in futurum quoque exhibendis et impendendis eosdem Franciscum et Georgium Cheh, alioquin nobiles et ex nobilibus parentibus ortos denuo in cœtum et numerum verorum regni Hungariæ et Transsilvaniæ nobilium annumerandos, aggregandos et ascribendos duximus, prout annumeramus, aggregamus et ascribimus decernentes expresse, ut a modo deinceps ipsi, hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universæ pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem et argumentum novæ huiusmodi nobilitationis, hæc arma, seu insignia ipsorum paterna et avitica: scutum videlicet triangulare cœlestini coloris, in cuius campo aprum silvestrem per iugulum venabulo transfixum vir habitu venatorio et ocreis indutus ambabus auribus ex adverso arreptis currentem spumantemque fortissime retinere conspicitur — supra scutum galea clausa posita existens, renovandum, confirmandum et denuo donandum et præterea, ut eo maiori gratia nostra ornatos se esse conspiciant, regio diademate augendum duximus. Quod quidem diadema regium, gemmis unionibusque ornatum in summitate galeæ est positum. Latera autem scuti teniæ, sive lemnisci diversorum colorum hinc inde defluentes

pulcherrime ambiunt et exornant; prout hæc omnia in capite, seu principio præsentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato et ex certa scientia ac liberalitate nostra memoratis Francisco et Georgio Cheh hæredibusque et posteritatibus eorundem utriusque sexus universis dedimus et contulimus annuentes et concedentes, ut iidem præscripta arma, seu nobilitatis insignia ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, nec non sigillis, vexillis, cortinis, velis, annulis, auleis, domibus, clipeis, tentoriis, sepulchris et generaliter quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub meræ et sinceræ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, dignitatis et præminentie homines existant, dici, nominari, teneri et reputari volumus, ferre et gestare omnibusque et singulis illis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus prærogativisque, quibus ceteri veri et nati regni Hungariæ et Transsilvaniæ nobiles et militares homines quomodocunque de iure et consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent; uti, frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentis literas nostras pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas, memoratis Francisco et Georgio Cheh hæredibusque et posteritatibus eorundem utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra Alba Julia decima die mensis Septembris, anno domini millesimo quingentesimo octogesimo quarto.

Sigismundus Bathori
de Somlio (m. p.).

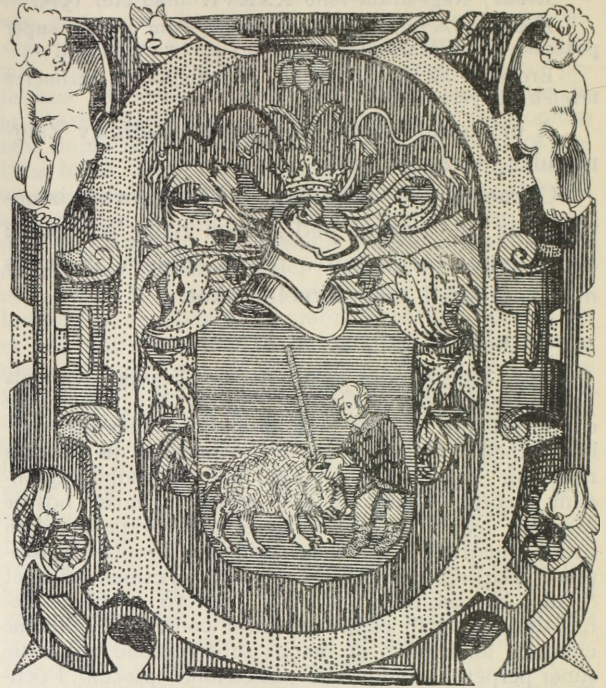
Volfgangus Kowachocz
cancellarius secr.

Eredetije ép függő-pecséttel az Erdélyi Országos Múzeumban.

Látjuk az oklevélből, hogy ennek is szövege — mint az eredeti armálisnak — igen zagyva. Báthori Zsigmond átírja atyjának, Krisztofának 1578 február 29. kelt patens alaku adómentesítő oklevelét Cseh György medgyesi királybíró fiai, Ferencz és György, kérésére; ugyanakkor érdemeikért megerősíti és megújítja régi nemességüket és címerüket ugyanezen átíró oklevélben.

Ez oklevél élén áll az 1514. címer másolata; másolata, mert a pajzsalakokon alig történt változtatás. Hogy személyi jellegét elveszítse, elhagyták az I. C. siglákat és a pajzs fölé koro-

nát tettek, «hogy annál jobban ékesítettessenek a királyi kegyelem által».

Bár a koronának nincs mindig jelentősége, ez esetben fejedelmi kitüntetés, a mely arra indította a festőt, hogy a virágdiszt a koronába helyezze és ez által sisakdisz jelleggel ruházza fel.

Ennyi változáson megy át az eredeti címer, de még meg kell említenem művészettörténeti szempontból egy óriási változást: az újabb címerrajznak hasonlíthatatlanul durvább technikáját, az eredeti renaissance-korbéli remekkel szemben.¹

A kettő között 70 év különbség van — és egy óriási lejtő, a melyet még meredekebbé tesz az a tény, hogy az Ulászló festője eredetiben tudott remeket alkotni, a Báthori Zsigmond címerirója pedig még másolni sem tud jól.

R. KISS ISTVÁN.

¹ Képünk a címert kb. felére kisebbítve mutatja be.

VIZAKNA VÁROS CZIMERE ÉS PECSÉTJE.¹

(Három pecsétábrával.)

Három évtized óta Vizaknán közóhaj, hogy hiteles okmányok s egyéb adatok nyomán valaki, a ki a heraldikában és a szfragisztikában kellő képzettséggel s jártassággal bír, felderítse és meghatározza, hogy a városnak 1848/49 előtt törvénykezési és közigazgatási okiratoknál különböző időkben, vegyesen használt három czimeres pecsétnyomóján levő czimere közül, melyik Vizakna tulajdonképeni czimere?

A város tanácsa és képviselőtestülete ez ügyben, a milleniumi ünnepély alkalmával az Országos Levéltárhoz folyamodott, mivel a diszfelvonnuláznál szükség volt a város zászlaján a czimerre is. Azonban Vizakna czimere tekintetében közmegegyezésre megállapodni, czimeradományozási királyi levél s egyéb kellő adatok hiánya miatt ekkor sem lehetett.

Azóta levéltárakban talált adatok nyomán s összehasonlítások alapján sikerült a valószínűséghez eljutni Vizakna város czimere meghatározása tekintetében. E sorok célja az eredmény felmutatása.

Mielőtt azonban tulajdonképeni tárgyamra térnék, szükségesnek látom tájékozás végett Vizakna multjából egyet s mást elmondani.

Vizakna mint testület már 1173-ban létezett, a mely időben lakói sóvágással foglalkoztak. Hihetőleg a bányák művelésére sz. István, sz. László és később II. Géza által behívott németajku telepések alapították, a mit sejtet a «*Salzburg*» német elnevezés is.

1222-től 1455-ik évig, hol «*Salisfodium*», hol «*Terra Salis-Fodium*» (1346),² hol «*Wyz*» (1263),³ hol, és így leggyakrabban «*Wyzakna*» (1277—1428),⁴ nevezet alatt fordul elő. «*Salzburg*» néven csak a régi német iratokban és a Honter János által 1532-ben készített erdélyi térképen nevezetik.

¹ E dolgozatot a szerző Vizakna r. t. város tanácsának felkérésére készítette s a városi tanácshoz azzal nyújtotta be, hogy megbírálás végett a M. Heraldikai és Genealogiai társasággal közöltessék.

² Szebeni Pál: «Project.» 29. l.

³ Theiner T. I. p. 559.

⁴ Prælium fundi relig. 1881. sz. 764. v

Mint «*Villa Wyzakna*» 1330,¹ és 1388-ik évi okmányokban, mint «*Oppidum Wyzakna*» pedig 1417-től szerepel.²

II. Endre magyar király, 1222-ben Budán kelt privilegiális levelével *Vizaknai Imre* beszercei grófnak Vizaknán levő házát megnevesítette, mely «*Gerébház*» nevezet alatt sok átalakítások után ma is fennáll; Vizaknai Imrét és utódait pedig Vizakna örökös királybirájává tette.³ Minek folytán Vizaknát Fejérmegye joghatósága alól kivévén, önállóságba helyezte, úgy, hogy senkinek itélethozása elébe állani Vizakna lakosai és vendégei ne tartozzanak, hanem csak az örökös királybirónak és az általa választott bírónak (villici). A beligazgatás és igazságszolgáltatásban az örökös gróf és bíró mellett néhány egyénből álló tanács (jurati seniores) is állott.⁴

Legtöbb kedvezményben és kiváltságban V. István király (1270—1272) részesítette Vizaknát. III. Endre megerősítette alapkiváltságait, ősidőktől fogva érvényben levő szokásait.⁵ — Zsigmond 1419-ben, V. László pedig 1455-ben⁶ *ius gladii*-t adott, melyet a városi hatóság, a Gerébházat tényleg birtokló királybiróval egyetemben, csupán a Gerébházban gyakorolhatott. Ős idők óta menedék-adási joggal is birt városunk.

Immunitásokkal, privilegiumokkal és sok kedvezményekkel a királyok és fejedelmek Vizakna polgárait és vendégeit azért látták el, a mint Ferdinánd 1553 július 1-én Haller Péter kincstárnoknak s vizaknai örökös királybirónak adott

¹ Róbert Károly kir. lev. Fejér Cod. Dipl. T. VIII. vol. III. 411—416. l.

² Zsigmond királynak 1417 in festo B. Clem. martyris Constánzból irt levele, melynek «oppidani nostri de Salisfodio» kifejezése világosan mutatja, hogy ekkor már Vizakna város volt.

³ Turul. XV. k. 19—28. l.

⁴ Városi levélt. Lit. priv. Sigismundi in fest. b. Barthol. ap. 1419.

⁵ Városi levélt. Mátyás királynak Budán 1465 feria prox. fest. resurr. Dni; hasonlóan Nagy-Szebenben 1467 fer. 2-da prox. post fest. s. Luca ev. költ. consensualis és confirm. levele.

⁶ Városi levélt.

instructiójában kifejezi,¹ «ut camerarum nostrarum usibus et necessitatibus serviant, sectatorisque ac celeritas et alios ministros præbeant». — Később csak «*só-quantum*» kivágásra redukáltatott a Vizaknaiaknak e többféle kötelezettsége.

Azonban Vizakna kezdettől fogva mindezek daczára, szabad és kiváltságolt mezőváros volt; nem pedig oppidum fiscale et pure saline. Ilyen értelemben ítélkezett a királyi tábla is 1707-ben.²

1417-ben Vizakna mint város először Zsigmond királynak Constanczából irt levelében fordulván elő, hihetleg az 1387—1417. évek közti időben lett városossá.

S miután 1222-től szabad, kiváltságolt, bíraskodási joggal s ius gladii-val bíró helység volt, az 1417 előtti évektől fogva város is, s miután 1466-ban (ifj. Vizaknai Miklós királybirósága alatt) czimeres pecséttel is birt;³ nem alaptalan az a feltevés, hogy czimert 1466 előtt kapott valamelyik királyunktól.

Lássuk az elősoroltak után a Vizakna hatósága által használt három darab pecsétnyomót s a rajtuk levő czimereket.

Az első pecsétet Vizakna városának hatósága 1631 óta használta.⁴ Átmérője 26 mm., szélét

levélkoszoru szegélyezi; ezen belől szalagkeret van, melyen latin majuszkula-betűkkel e körirat olvasható:

«SIGILLUM OPPIDI VIZAK: 1631.»

A pecsét mezején tojásdad czimerpajzson, melyet két oldalt, nyakánál fogva pántvas által a pajzshoz szegzett, kifelé fordított fejű, fulánk-ját kiöltő, lábait és szárnyait leeresztő két sárkány fog körül, fogazott oromzatu, kövekből

¹ Vizaknai m. k. sóbányahiv. levélt.

² 1767 Deliberatum Incl. Tabulæ Regiæ.

³ A m. kir. orsz. levélt. dipl. oszt. őrz. pecsétek mutatója 1889. p. 37. Vizakna város 1466. sz. 30880.

⁴ Teljesen tiszta lenyomata látható az 1681 év előtti okmányokon.

rakott várfal van, leeresztett vasrácsu, félkörivezetü kapuval; a várfal két szélén hosszú zászlórudról lefelé csüngő keskeny szalagszerű lobogók lengenek. A várkapu mögött középen két tagozatu sugár bástya-torony emelkedik ki magas csúcsban végződő fedélzettel, alsó tagozatában négyszögü ablaknyílással; a csúcson felül szelvitorla forma ékitmény van, kétfelé kissé lehajoltan egy gömb alatt, melyen fölül két más kisebb gömb látható; ezek közé ékelve egy levél-kereszt van, két, egymással szembe néző félhold-karima között. A torony fedélzete irányában jobbról fogyó félhold, a torony balfelén pedig egy hat sugaru csillag ragyog. A torony mellett balra, a várfalon belül, egy épület félkörivezetü ablakkal látható, a mi hihetleg a 682 éves Gerébházat tünteti elő és örökíti meg. Ezen czimeres pecsétnyomó valószínűleg az 1466 és 1598-ban használt czimeres pecsétnyomók alakja és formája után készült. Hogy hű másolat-e, azt ez időszert nem tudjuk megállapítani.

Hogy e czimer a várost illeti, s nem mint némelyek hiszik, a Vizaknai Imréé, az nem szenved kétséget, miután a Vizaknai család czimere lilios koronából kiemelkedő s szablyát tartó pánczélos kart tartalmaz; a sisakot strucztoll disziti.¹

E czimeres pecsétnyomó elkopása után róla több másolat készült, mindinkább az eredetitől eltérve.

Az 1681 tájt készült² egy kicsivel nagyobb, köriratán a betűk is sokkal nagyobbak. 1800-ban készült a második másolat³; 1838-ban a harmadik;⁴ 1849-ben a negyedik. Ez utóbbi igen elferdítve készítettett; a zászlórudakon nem lobogó, hanem két kigyó van, fejénél átdöföten felakasztva. Körirata magyar: «Vizakna Városa pecsétje 1849».

Használatban volt a városi hatóságnál egy másik czimeres pecsétnyomó is, melyet Hajdu György készítettett.⁵ Átmérője 34 mm.; kettős vonalkeretbe foglalt körirata így hangzik:

¹ Turul. XV. k. 27. l.

² Dézsi Varga család iratai 1681. Városi levélt. 1701, 1749.

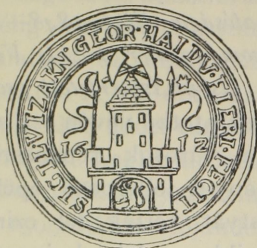
³ Városi levélt. Majorsági pénzt. számadások 1800 sz. 35.

⁴ Városi levélt. Prot. pol. 1839 sz. 160, 332, 392.

⁵ Hajdu György, Hajdu Bálint főbíró fia, Vizaknán előbb főbíró, azután a sóbányánál számtartó volt később kamaraispán és a török portán követ.

«SIGILL. VIZAKN. GEOR. HAIDV. FIERI.
FECIT.»

A pecsét mezején ormós bástya emelkedik ki a belső keretszalagból, félkörívű nyílt kapu-

val. A kapuban jobbra fordulva két hátulsó lábain ágaskodó oroszlán első lábaival szablyát tart.¹ A kapu két oldalánál levő falban mind a két felől egy-egy négyszögletű hosszukás ablaknyílás van. A várkapu mögött háromszor tagozott torony emelkedik, melynek csucsat keresztbe tett két hegyes bányász-csákány ékiti. A torony felső tagozatában két, a közepén egy, az alsón ismét két ablaknyílás látható. A várfal két szélső ormáról, a torony csucsáig felérő hosszú zászlórudról lefelé csüngő, szalagszerű lobogó leng. Jobbfelől a zászló csucsánál a torony felé forduló félhold, a balfelőli részen, hatsugarú csillag van. A várfal szélső hadiorma és a pecsét belső kerete közt jobbfelől Ió, balfelől pedig IZ, tehát az 1612-ik évszám olvasható.

Ezt a pecsétnyomót Hajdu György még mint vizaknai városi főbíró készítette; mert 1617 július 17-én dézsaknai kamaraispán volt, midőn Bálint testvérével Bethlen Gábornak Gyulafehérvárt kelt levelével nemességet nyert,² bár az előtt már Báthory Gábor erdélyi fejedelemtől meg volt nemesítve. 1620—1634 táján vizaknai, 1635-ben tordai kamaraispán, 1640-ben Fehér vármegyei főszolgabíró, 1644-ben a török portánál követ volt, kitől 9 drb. jelentés olvasható az orsz. levéltárban.

Hogy 1612-ben városi főbíró volt, kitűnik nagyobb leánya, özv. idecspataki Rác Györgyné, Hajdu Erzsébet egy 1668-diki periratából, a hol felemlítettik: «eő kegyelme Biróságában magánál lett pecsét Haydu György Urnál; eő

¹ Turul XI. k. 9. l.

² Gyulafehérvári káptl. levélt. Prot. Joan. Debreczeni fol. 249—251.

kegyelme tsináltatott volt petsétet a város számára».¹

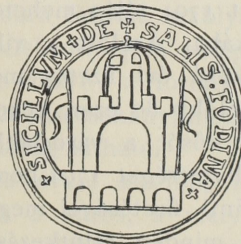
A város hatósága e pecsétet használta ugyan, mint azt láthatni a város levéltárában 1630 május 1-én és 1774 február 20-án kelt okmányokban s az Orsz. Levéltárban, a II. József császárnak 1782-ban letett homogialis-eskü okmányán, de igen ritkán használta; sőt midőn a város pecsétje elvászott s mást kellett metszteni, erről új pecsétet nem készítettett, hanem 1782 után a pecsétnyomót megsemmisítette.

Lehet, hogy azon okból, mert ez Vizaknának czimerét nem híven foglalta magában s a Hajdu György név is rajta volt; de lehet azon indokból is: hogy ott lévén a bányász jelvény, a két csákány, ezáltal a fiskussal, illetőleg a kamarával szemben függetlenségét látta veszélyeztetve, úgy gondolkozván, hogy a ki ezt látja, azt gondolja, miszerint Vizakna sóvágó város (oppidum salinare fiscale) s a kamarától függ.² Már pedig még a királyi tábla 1767-diki deliberátumában is kimondta Vizaknának a kincstártól való függetlenségét.

Harmadik pecsétje is van Vizaknának, a mit a városi hatóság 1849-ig s azután is néha használt. Régi czimeres pecsétnyomó ez; a betűk rajta jelenleg alig láthatók, annyira elvászott a használat alatt. Átmérője 34 mm., vonalkeretbe foglalt latin betűs felirata így szól:

* SIGILLUM * DE * SALIS : FODINA *

Mezején kettőstagozatu sima bástya látszik. Az alsó alacsony tagozatban öt félkör alakú

nyílás van. Ennek a két végéről jobb és bal oldalon hosszú póznán lófark alakú zászló leng. A közepén egy nagy várkapu van, leeresztett vasrácsosattal. A bástyán korona forma nyug-

¹ Városi levélt. 1668.

² 1762—1782 közt a helyi kamaraház és a város között elkeseredett perlekedések voltak.

szik, melynek csucsát szélvitorla ékíti, közepén egy kis gömbbel. E felső koronaforma épületen felül két keret, azon alul pedig két hosszú nyílás van.

Némelyek az alsó öt félkörű nyílást ugyanannyi bástya-lyuknak, az ezen levő nagy várkaput pedig nagy körivű bánya bejárati kapunak állítják.

Én ezen czimeres pecsétet, noha újabb időben a városi hatóság használta, mégis a bánya czimeres pecsétjének tartom, a mit erősít a körirat is. Ha a köriratban «de Salisfodio» volna, akkor inkább el lehetne hinni, hogy a város pecsétje, mivel Vizakna régi latin neve «Salisfodium» volt; de «Salisfodina» kétségkívül sóbányát, sóaknát jelent.

Ezen czimeres pecsét az osztrák uralom alá jutás előtt a Sóbánya pecsétje volt, mit kiszorított a kétféjű sasos pecsét, hol a sas egész mellét egy jó darabig Erdély czimere foglalta el a fejedelmi koronával.¹ Körirata latin majuskula betűkkel:

«SIGILUM . OFFICII . SALINARIS . VIZAK-
NENSIS.»

Egy régi hiv. irat a sóbányahivatal levéltárában azt mondja: «*Usum Sigilli, salicidis antea concessum*». A pecsét használati jog e szerint a sóvágóknak előbb lett volna adományozva, mint a városi közönségnek; de ezt igazoló adat sem a sóbánya sem pedig a városi levéltárban elő nem fordul.

Ezen pecsét 1701 táján mehetett át a városi hatóság birtokába. Azelőtt a villicus, a város főbirája 500 kősó évi fizetés mellett² köteles volt évenként előbb 80 ezer, 1639 tájt 60 ezer, azután 40 ezer kősót a városiakkal kivágtatni; de ezen kötelezettséget 1701-ben a város 1200 rfrtnak évenkénti fizetésével megváltotta, s így a sóbányával minden érintkezés megszűnván, miután a sóbányánál kétféjű sasos pecsét készítettett, ezen pecsét a főbirónál, illetőleg a városi tanácsnál maradt, a hol később feledve a

¹ Idővel a fejedelmi korona onnan kihagyatott.

² 1491-ben, II. Ulászló király ezen évi oklevele szerint a villicus és a plebánus 12 öl szöveten s egy rókamálás paláston kívül 1000 kősót kaptak.

multat, mint a város hivatalos pecsétje használatni kezdetett.

* * *

Az elősoroltak folytán a bemutatott, és Vizakna város hatósága által 1848–49-ig használt három pecsétnyomó-czimer közül, Vizakna eredeti czimerének az elsőül ismertetett pecséten levő czimert tartom, tekintetbe vévén azt, hogy a XV-dik század előtt a városok rendszerint a várost vagy erődítményét jelképező épületet, tornyot, toronykapubástyát vettek fel czimerökül s vésettek pecséteikbe s kértek jogot és szabadalmat a legfőbb hatalomtól annak törvényes használatára. De a királyok is egyes városoknak czimer-adományozásánál erre figyelemmel voltak. Már pedig, az elsőn levő czimer szimbolizálja leghivebben Vizakna templomkastélyát¹ s az annak szomszédságában levő Gerébházat.

Vizakna ritka szép kiváltságok, szabadalmak, mentességek és kedvezményekben részesítetvén egyes királyok és fejedelmektől, iparkodott jóltevői iránt hű lenni, nekik hasznos szolgálatot tenni, előttök érdemeket szerezni; erős a hittem, hogy valamelyik királytól hűsége és hű szolgálatainak fejében kapta czimerét, kedvezmény és kitüntetésképpen, mely őt reprezentálja s melyet pecsétjein, hadijelvényein, középületein s egyebütt használjon.

Ugy családi, mint községi czimereknél fontos a színeknek tudása is.

Miután a Vizakna czimerét adományozó kir. oklevél elveszett, vagy valahol a feledés pora alatt pihen, miután festményben, színezetten Vizakna város ősi czimere nem ismeretes s a pecséten levő czimernél srafirozás nincs, határozottan megmondani nem lehet annak színezetét. Azonban a heraldikai tudomány alapján s hasonló czimerek színezete nyomán szerény véleményem szerint *Vizakna czimerének színei a következők volnának*: A czimerpajzs kerete és ékítménye: arany színű, a két sárkány természetes színű, a pajzs mezeje piros, a kis halom, illetőleg emelkedés, melyen az ormós bástyafal

¹ Rogerius állítása szerint, a tatárok eltávozása után az erdélyi részekben azonnal számos vár épült, a templomok várforma kerítéssel vétettek körül. A vizaknai templom-várkastély is ekkor épült.

és torony nyugszik: zöld, a bástyafal és torony szürkésfehér, a torony fedele sötét vörös, a szélvitorla és gömbök aranyszínűek, a félhold ezüst, a csillag aranyárga, zászlórúd sötétpiros, a zászlók lobogója világoskék, a zászlórúd csucsa arany, a bástyafal félig leeresztett vasrács ajtaja fehér, fekete árnyalattal, az ablaknyílások feketék, arany szegélyzettel. A XV-dik században legkivált Zsigmond király által adott városi czimerek színezete általában ilyen. Legkivált látható ez Pozsony város 1437 július 9-dikén nyert czimerén¹ s hasonlóan Segesvár 1509-diki zászlóján levő czimeren is.²

¹ Turul XIX. k. 136—137. l.

² Turul XI. Rajz 9. laphoz.

Dr. Pauler Gyula orsz. főlevéltárnok a színekre vonatkozólag ezt írja a városhoz intézett átíratában: «Színek tekintetében egyik pecsét sem ad felvilágosítást, mert srafirozás rajta nincs s ennél fogva a czimer mezeje alkalmasint, sőt alig lehet benne kételkedni, kék, a bástyafal természetes szürke vagy ezüst, s így tehát a város színe kék-fehér, és tekintve az arany napot, sárga lehetne».

Szerény véleményem szerint, miután teljesen bizonyos, hogy Vizakna városa zászló-színe kék, az általam ajánlott színezés inkább megfelelő!

SZENTKATOLNAI BAKK ENDRE.

VÉLEMÉNY VIZAKNA R. TAN. VÁROS CZIMERE FELŐL.²

(Egy czimerképpel.)

Azon tartalmas dolgozat, a melyet Vizakna város czimeréről szentkatolnai Bakk Endre r. kat. főesperes ur a város felszólítására készített, három régi pecsétet ismertet s ezek alapján kísérl meg Vizakna czimerének meghatározását.

Bárminő tisztos koruak is az ezen munkában bemutatott pecsétek (a legrégebb 1612-ből való), még sem szolgálhatnak a czimer megállapításánál egyedüli alapul; nem pedig azért, mert a városnak ezeknél jóval régebbi pecsétje is létezik.

Ha e legrégebbi pecsétet is bevonjuk vizsgálódásunk körébe, úgy három különböző századból négy olyan emlék áll rendelkezésünkre, a melyek lehetővé teszik a czimer szabatos megállapítását.

A pecsétek a városi czimer fejlődésének különböző fázisait tüntetik fel.

A legkorábbi, a mely az Országos Levéltárban Dl. 30,880. sz. a. őrzött 1466-diki okiraton van, sajnos, már nem ép; körirata olvashatatlan, nagyobbik fele hiányzik; annyit azonban elárul, hogy mezején a pecsét széleit érintő, közepén kapuval ellátott rovátkos várfal látható, a melyből torony emelkedik ki.

¹ E vélemény Vizakna város felkérésére, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság választmányának megbízásából készült.

1466-tól egész a XVII-dik századig nem ismerjük Vizakna pecséteit s így nem tudjuk, minő változásokon ment át ez idő alatt a város czimere. A mikor 1612-ben a város főbirája, Hajdu György új pecsétet véset, azon a régi czimerkép megváltozva s tetemesen megváltoztatva jelenik meg; a pecsétmezőt teljes szélességben elfoglaló falból alacsony, tömör, kör alakú, ormós bástya válik, a melyből keskenyebb, de szintén kör alakú, csucsos cseréptető torony emelkedik ki; a bástyába közepén köríves kapu van vágva, nyílásában jobbra fordult szablyát tartó orszálgánnal, két szélső ormójára pedig egy-egy lobogós kópja van tűzve; a torony fölött két keresztbe tett bányászcsákány, mellette jobbról félhold, balról csillag látható.

Tizenhét évvel később, 1631-ben újabb pecsétet véset a város, a melyen az 1612-iki czimer alapján elváltoztatva nyert alkalmazást. Ovális czimertáblán (a melynek barokk hajló czifraságait a pecsét első ismertetője a czimer részeinek nézve) félkörbe hajló ormós falat látunk (szélei nem érintik a czimertábla széleit), leeresztett rostélyú félköríves kapuval, a fal mögül tornyával jobbra néző, templom emelkedik ki; a torony derekán erkély fut körül, teteje kupolalaku, mellette jobbról félhold, balról csillag;

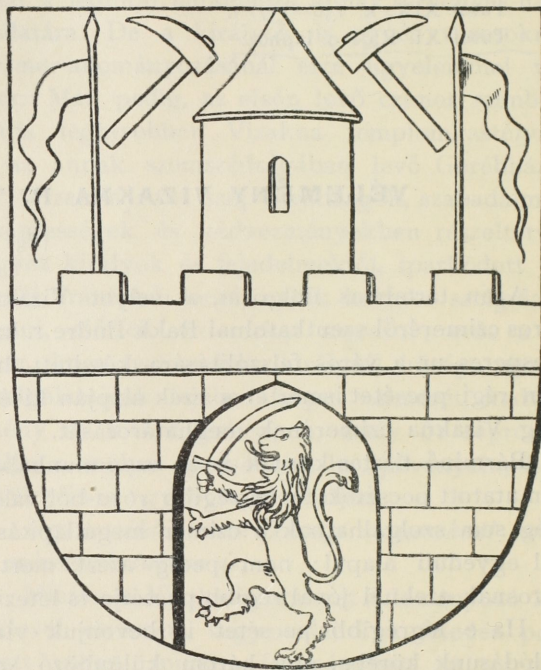
a fal szélső ormaira egy-egy lobogós kópja van tűzve.

Az ezt korban követő negyedik pecsét a XVIII. században készülhetett, még pedig az 1612-ikinek valamely rossz lenyomatáról. Mezején lehetetlen alaku, toronyszerű építmény látható két szélére tűzött lobogókkal. Miután e pecsét szemmel láthatólag csak rossz másolata az 1612-ikinek és semmi olyat, a mely abból hiányoznék, nem tartalmaz, a czimer megállapításánál bátran számításon kívül hagyhatjuk.

Vizakna czimerének rekonstruálásánál az erre felkért főesperes ur sajátságos módon az általa bemutatott három pecsét közül nem a legrégebbit, a mely egyben a legtetszetősebb is, vette alapul, hanem az 1631-ikit, talán egyedül azon oknál fogva, mert az általa látott okleveleken legsűrűbben ez a pecsét szerepelt. E választást semmivel sem lehet indokolni; sőt ellenkezőleg, az 1631-iki pecsétet, ép úgy, mint az utolsóinak ismertetett XVIII-dik századbelt ki kell hagyni a czimer megállapításához szolgáló anyagból, miután, némi lényegtelen módosításoktól eltekintve, ez sem egyéb az 1612-iki pecsét hibás másolatánál. Azok az alapelemek, a melyek a Hajdu György főbíró által vésetett pecsétet alkotják, itt is megvannak: a bástya, a torony, a lobogós kópják, a félhold s a csillag azonosak; a mi benne új, a torony melletti épület, az kétségtelenül önkényes és semmivel sem indokolható megváltoztatása az 1466 — óta használt czimerképnek és hihetőleg nem más, mint a czimervész szeszélyének alkotása.

Marad tehát a két régibb emlék. Közülük az 1466-iki pecsét képe a maga egyszerűségében a legmegfelelőbb czimer egy olyan város számára, a melynek története a középkorba nyulik vissza. Ám eredeti alakjában alkalmazva két hibája lenne; egyrészt hiányoznék belőle az egyéni vonás, az individualitás s egészen azonos, vagy nagyon hasonló lenne más városok régi czimeréhez, másodszor nem tüntetné fel azt a változást, a melyen a város czimere átment, a mikor felsőbb adományozás útján, vagy önkényesen (a mi teljesen mindegy) a zászlós kópjakkal, a félhoddal és a csillaggal, a bányászjelvényekkel s az oroszlánnal bővült, mely utóbbi bizonyára Hajdu György főbíró czimeréből vétett.

Ennélfogva, nézetem szerint, a város czimerét az 1466-iki és az 1612-iki pecsétek czimerképeinek stilszerű egyesítése útján kell megszerkeszteni. A régi czimer egészen meghagyandó; a pecsétet, vagy a pajzsot átmetsző egyenes bástyafal sokkal jobban megfelel a heraldikai izlésnek, mint a szabadon álló körbástya; a falra, a torony és a pajzs széle között középre, tűzendők a lobogós kópják, a tornyot kísérvé jobbról s balról egy-egy bányász-csákány, a kapuboltban pedig álljon az oroszlán, a czimert bővítő néhai városbíró emlékére. A félhold és a csillag, mint a czimernek nem jellemző részei s mint több-

nyire csak a pajzs üres téreinek kitöltésére használt, jelentőség nélkül való alakok a tulterhelés elkerülése okából mellőzendők.

A czimer ezen alakban sem történelmi, sem heraldikai szempontból nem lesz kifogásolható.

Hátra van még a czimer színeinek meghatározása. Erre vonatkozólag semmiféle emlék nem áll rendelkezésünkre s így tág tere nyílik a találgatásnak. Ám, ha a heraldika szabályaihoz szorosan ragaszkodunk s a hazai szokást tekintetbe vesszük, sikerülni fog kielégítő eredményre jutni.

A főczimeralak, t. i. a bástyafal és a torony színe fehér (ezüst) vagy vörös lehet. A hazai szokásnak az előbbi szín felel meg s Vizakna

czimerénél is ez a megfelelőbb. Ha a czimeralak e szerint fémmázu, úgy a pajzsnak vörösnek, vagy kéknek kell lenni. A kék mellett szól az újabb időbeli gyakorlat, a melynek megfelelően jelenkori városi és megyei címereink nagy részében kék az alapmező. Ugyanezen érv azonban egyuttal arra is int, hogy a szókással ellentétben a vörös pajzsmezőt választjuk, miután ez jobban megfelel a heraldika azon követelményének, mely szerint minden címernek lehetőleg egyéninek s más címerektől könnyen megkülönböztethetőnek kell lenni.

A vörös színt ajánlja még az is, hogy korábbi, a XV-dik és XVI-dik századból való városi címereinknél gyakori a vörös pajzs.

A mellékalakok színeit ezután már könnyű meghatározni. A szabályok szem előtt tartásával az oroszán csak arany lehet, a kópják hasonlóan aranyosak, a rajtuk levő lobogók fehérek, a csákányok ezüst színűek, arany nyelekkel.

E címernek megfelelően a zászló (esetleg a takaró) színeinek vörös-fehérnek kell lenni.

VARJÚ ELEMÉR.

A PRIMÓCZI SZENTMIKLÓSSY-CSALÁD.

Ez ősrégi családnak származását s korát megállapítani, kellő adatok hiányában, alig lehetséges; a meglevő és felkutatott adatokból csak annyi tűnik ki, hogy ősei Liptó- és a szomszéd Szepesmegyében nyerték birtokaikat és ott a család egyik ága, a mely a mai *Primócz* (hajdan Prym) helységet s vidékét bírta s innen előnevét is nyeré, huzamosabban élt. Egyes tagjai azután onnan elköltözve, az ország különböző tájain honosodtak meg, mint különösen a XVII. században II. György, ki Gömörmegyébe nősülvén, Uzapanyiton telepedett meg s maradékai e tájon maig is élnek.

Vajjon a szentmiklósi és óvári Pongrácz-család ősei, kiknek első ismert törzse Hauk-Polkó 1250. évben kapta II. András királytól Liptómegyében Magyarfalut s kinek unokái 1286-ban a jövevények sorából a nemesek közé vétettek fel és Szentmiklós helységet is adományul nyerték, nem a primóczi Szentmiklóssyakkal egy törzsből származtak-e; továbbá vajjon azon Donch, Detre és Demeter, Esre Péter fiai, kik 1323-ban az egrí káptalan előtt János fia Ogouchcsal megsztokodtak, a mely alkalommal Donch és örököseinek Chépan és Chákán; Detrének és Demeternek *Szentmiklós*, Kazinc, Ouzd, Synkov és Hurusou Borsodmegyében; Ogouchnak pedig Csernej jutott,¹ egykor nem voltak-e a primócziakkal atyafiak, nem tudjuk; szintúgy nem ismeretes, hogy azon *Szentmiklósi Pál fia Gergely*, ki

1376-ban Keche és Ond nevű birtokok szomszédjául említettik,¹ velük egy eredetü-e?

Annyi azonban bizonyos, hogy a XIII. században a primóczi ágbeliek már ott birtokos nemesek valának, mint azt a szepesi káptalan levéltárában levő adat igazolja,² melyben ez foglaltatik: *Nicolaus filius Bod de villa Prym mediam partem suæ portionis cum quadam particula de molendino Aegidio de Sancto Andrea, generis ejusdem Bod et Helbrando de dicta villa Prym pro decem marcis grossorum perennaliter vendidit. Anno 1317.*» Vagyis, hogy az 1317. évben Bódnak fia Miklós Prym helységben részjóságának felét s az ottani malomnak (évenként két ezüst súlyt jövedelmező) részét vették, Szentandrassy Egyednek és Primi Helbrandnak tíz márka garasért örök áron eladta. A Szentmiklóssy-család e Bód-ot tartja egyik őseinek s bizonyos, hogy a XVI. század végső negyedében a Szepességen a Szentmiklóssy nevű nemesek már elterjedt családot képeztek, mint az szintén a szepesi káptalannak okirataiból kitűnik.

Ugyanis néhai *Szentmiklóssy János* gyermekei *György*, *Miklós*, *Zsófia* és *Hedvig*, kiknek anyjuk *Dorottya* volt, azzal a panaszzal járultak 1439-ben Albert király elé, hogy nagybátyjuk *András*, *Szentmiklóssy Jakab* fia, az őket szülőiktől illető javakban megkárosította; miért is az uralkodó az úgy megvizsgálására a szepesi káptalant, a kije-

¹ Fejér, VIII/II. k. 480. l.

¹ Ugyanott IX/VII. k. 593. l.

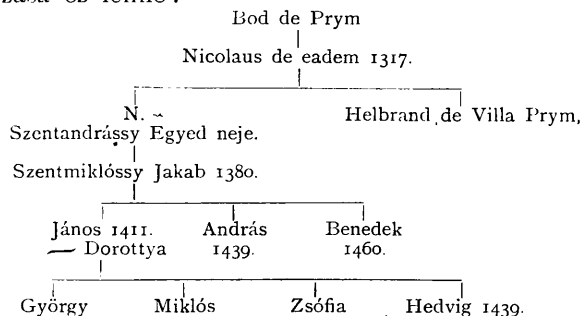
² Szepesi káptalan, 9. szekr. 3. csomó, 28. szám.

löltek közül választandó királyi emberrel együtt, kiküldé. A királyi leiratból kitűnik, hogy a panaszlók örökségét nemcsak fekvő vagyron, hanem bőséges gazdasági felszerelés, családi fegyverek, ékszerek s egyéb értékes ingóságok képezték, melyeket a bevádolt gyám tizenhárom éven át nemcsak hűtlenül kezelt, hanem el is foglalt.

De a család akkori jólétét s vagyonos helyzetét igazolja az is, hogy *Szentmiklóssy Miklós* fia *András*, *Berzeviczy* Henrik fiának Szaniszlónak pénzt kölcsönözvén, ez zálogul kakaslomniczi, sopfalvai és erdőfalvi birtokait adta neki; melyeket azonban kötelezettségéhez képest fenntartani s jövedelmezővé tenni vonakodván, e miatt 1439-ben panaszszal járult Albert királyhoz, ki az ügy elintézésével, a fél megintetésével s esetleg törvény elé való idéztetésével, szintén a szepesi káptalant bizta meg. Ez pedig a rendelet foganatosisására Unghi János áldozárt Aranyosy Oszvald királyi emberrel kiküldvén, ők a király nevében meginték Berzeviczy Szaniszlót az iránt, hogy az elzálogosított javakat vagy tartsa fenn s tegye használhatókká, vagy a zálogösszeget letevén, így váltsa vissza s a panaszló Szentmiklóssy Andrásnak (Andreas de Zenthmiklos) mindenben tegyen elégtételt.

Hová sorozandó azon *Szentmiklóssy Mihály*, kinek neje Dorottya volt s kinek 1453-ban Dolinay Péter fia István a Vidafeldi család rész-birtokát zálogba adta Liptóme gyében,¹ valamint azon *Szentmiklóssy Fános* (Joannes de eadem), ki, valamint fia Péter, királyi emberül (homo regius) emlittetik a kalocsai káptalan kiküldötte által,² szintén meg nem állapítható.

Az eddig ismert adatok szerint a XIV. századtól kezdve a Szentmiklóssy-család leszármazása ez lenne:

¹ Turul, XVII. foly. 190. l.

² Fejér, X/VII. k. 297. l.

A fentebb említett Jakabnak Benedek nevű fiáról 1460-ban történik említés.¹

Szentmiklós a XVI. század elején Szentmiklóssy Miklós és Pongrácz testvérek birtokában volt,² kiknek a Szepességen is voltak birtokaik, de őket elhelyezni nem tudván, a fentebbi nemzedékrendi leszármazást meg kell szakítanom 1526-ig, a midőn Szentmiklóssy Domokos lép előtérbe, ki másképp *Mósi*-nak is neveztetett s kitől a család napjainkig biztosan levezethető.

E *Mósi* melléknévről, melyet még más későbbi leszármazottak is nyilván és okmányilag használtak, megjegyzendő, hogy az aligha összefüggésben nincs azon Moch (Mós) nevű comes-sel, ki Lukács fia volt s kinek Károly király 1340-ben hű szolgálatok jutalmazásául Turóc-megyében Gay és Polun nevű birtokokat adományozott.³

Domokosnak csupán egy fia volt, II. János (Domokos), kinek neje volt *Legendy Margit*, leánya pedig Katalin, Almássy Pál neje. Ez mint özvegy 1617-ben óvást emelt a szepesi káptalannál az ellen, hogy Almássy Kristóf és Gergely a Szepesmegyében fekvő filiczei földet Bossányi Mihálynak eladták.⁴

II. János hasonnevű fiának III. Jánosnak 1606. két neje volt; első *Possay* János leánya Zsuzsánna,⁵ utánna pedig 1623 *Szennyey Katalin* (Szennyey Péter és Chaztay Magda leánya);⁶ egyetlen leánya *Dorottya*, Kontz János nejevé lön.⁷

Ez időben Várday Kata, bedeghi Nyáry Pál özvegye, Király Helmecczen, 1624. deczember 12-dikén egy a zemplénmegyei Varannán fekvő udvartelket bizonyos *Szentmiklóssy Fánosnak* és nejeének Nyirő Erzsébetnek s utódaiknak, hűséges szolgálataik jutalmául, adományozott s azt nemesi joggal inscribálta; ennek hovatarozósága azonban bizonytalan.⁸

¹ Kaprinay Dipl., II. k. 447. l.

² Tört. Tár, 1897. évf. 524. l.

³ Fejér, VIII/VI. k. 176. l.

⁴ Szepesi kápt. levélt. prot. 1616. folio 97. és Borsodi lev. Specim. XIV./II. csomó 189. sz. és Spec. III. fasc. 1. N. 6. 1590., 1606. l.

⁵ Egri kápt. lev. 1599. prot. 108. N. 97. l.

⁶ Borsodi lev. Spec. XIII. fasc. IX. N. 153—154. l. és Spec. XI. fasc. III. N. 98. és 101., 1624. l.

⁷ Ugyanott, 1606. Spec. III. fasc. 1. N. 6.

⁸ Egykoru másolat a család iratai közt.

III. Szentmiklóssy Jánosnak két fia volt: *András és II. György*. András 1624-ben Szepesmegyében csontfalvai birtokát elzálogosította Záborszky Jánosnak 230 forintért;¹ ez, valamint öccse, de elődei is az illető okmányokban leginkább de eadem, tehát: de Szentmiklós előnévvel illetetnek. Andrásnál külön volt öccse *II. György*, kinek neje *Komoróczy Borbála* volt s ki amellet, hogy vagyonát szaporítá, még késmárki *Thököly Zsigmondnak* 1659-ben prefektusa s jószágainak igazgatója is volt.² Ő és nevezett neje 1657-ben óvást tettek a szepesi káptalan előtt Závor Izsák és Thluk Anna közt történt osztály ellen.³ 1660-ban *Thököly Miklós* Sárosmegyében fekvő lipniki és matiszovai összes birtokát 2000 tallérban átíratá rá;⁴ 1655-ben pedig Thököly Zsigmond szepesmegyei grenicei és 1656-ban sárosmegyei orsovikai és viztránkai, másképp pusztamezői birtokát 950 ftban íratá rá a szepesi káptalan-nál;⁵ majd 1664-ben Thököly Miklós a felső golopi (Abaujme gyében) és monoki (Zemplénben) rész birtokait örökösen neki vallotta.⁶

Závor László 1666-ban György és neje ellen óvást emelt a szepesi káptalan előtt, a miatt, hogy elhunyt atyja, Závor Izsák Szentmiklóssy Györggyel és nejével Komoróczy Borbálával a Szepességen fekvő *Specigarovszka* nevű prediális birtok iránt, melyet a *Grigovszky*-családtól örökáron megszerzett volt, egyességet kötött.⁷

1667. évben Thököly Miklós is dobosi rész birtokát, valamint Tokajban és Tarczalón egy egy házat rávallott Szentmiklóssy Györgyre; azon évben ugyan ő még Sárosmegyében fekvő *Somos* helységben egy és zempléme gyei Monokon is két házat íratott Györgyre.⁸

1670-ben tiltakozott György az ellen, hogy Budaházy Mária, Faigel Izsák neje, a csencsici javakat elfoglalta;⁹ de hasonló okból 1676-ban

tett óvást Thököly Zsigmond ellen is a dobi és monoki javak elfoglalása miatt;¹ ugyanekkor tiltakozott a savniki kastély tisztje is a greniczi lakosok ellen a miatt, hogy őt földesuri jogai gyakorlatában háborgatták.² — 1678-ban szerzett György még Kisóczon (Szepesben) is Szta-vács Miklóstól bizonyos rész birtokot, az egyezséget azonban az eladó felbontotta.³ E szerint György jó vagyonszerzőnek bizonyult, ki azután tetemes javait két fiára *III. Miklósrá és III. Györgyre* hagyta.

E III. György, kinek mellé neve szintén *Mósi* volt, uzpanyiti *Uza Sándor* leányát, *Máriát*, ve-vén nőül,⁴ Gömörme gyébe telepedett s ott tekintélyes vagyonra tett szert. Testvére III. Miklós *Ghilányi Máriával* lépett házasságra, két leánya közül *Mária Anna* Ruttkay András és *Eszter* Koczka István neje lett. Ezek 1729-ben óvást tettek néhai atyjuk végrendelete ellen a szepesi káptalan előtt.⁵ Volt egy fia is, névszerint *János*, ki a Szepességen élt és 1721-ben a szepesi káptalan előtt esküt tett.⁶ Miklós elhunyt 1724-ben.

III. Györgynek egy fia I., István és egy leánya, *Klára* született, ki *Püspöky Tamáshoz* ment nőül⁷ és 1734-ben Lökösházán már özvegyül említettik.

Már II. György, mint Thököly Zsigmond tisztje, gyakran megfordult volt Gömörme gyében, hol 1659-ben szkárosi *Farkas* Istvánnal is viszálykodott, ki Borosznok helységében két népes telek miatt perlekedett, melyeket ez utóbbinak elődei, György és János már 1613-ban visszaszerezni igyekeztek. 1673-ban runyai Soldos István is törvénykezett Szentmiklóssy Györggyel. Valószínűen atyja közbejöttével nőszült meg azután III. György⁸ Gömörben, elvevén *Uza Máriát*, ki anyja részéről Ujszászy Lőrincztől és Geszthy Annától eredt. Így itt megtelepedvén, szintén hivataloskodással és vagyon-

¹ Szepesi kápt. 1624. fasc. 5. N. 14 és borsodi levél, 1677. Spec. XVIII. fasc. XII. N. 829.

² Gömöri lev. 1659. prot. fol. 199. l.

³ Szepesi kápt., 1656. prot. fol. 74. l.

⁴ Ugyanott, 1675., 36. és 245. l.

⁵ Ugyanott, 1656. fol. 471. l.

⁶ Ugyanott, prot. 1656. fol. 591. l.

⁷ Ugyanott, prot. 1667. folio. 12. és 172. l.

⁸ Ugyanott, folio 13. és 24. l.

⁹ Ugyanott, 239. l.

Turul. 1904. III.

¹ Ugyanott, 1675. folio 163. l.

² Ugyanott, folio 168 l.

³ Ugyanott, 304. l.

⁴ Ugyanott, Gömöri lev. 1699. prot. 209. és 1692. 105. l.

⁵ Szepesi kápt., 1724. prot. 243. l.

⁶ Ugyanott, 1715. folio 372. l. «deposuit juramentum procuratorium.»

⁷ Gömöri lev. 1732. I. csomó S. 62. szám.

⁸ Ugyanott, B. a. Lor. . fasc. XVIII. k.

gyűjtéssel foglalkozott. 1676-ban perelt *Holzner*, másképp *Rozmann* Mártonnal Királyiban levő birtok miatt.¹ 1678-ban szolgabairónak választatott;² ez évben törvénykezett *Ragályi Jánossal* is, ki neki *Méhüben* egy paripáért részbirtokot adott tizenhét tallér értékben és tizenégy nap multán vissza akarta venni.³ 1686-ban ismét megválasztott szolgabirónak,⁴ 1688-ban pedig ő és *László* táblabiróvá neveztetettek ki.⁵ 1691-ben súlyos betegeskedése miatt megvált hivatalától és azon évben óvást tett határosai ellen, a *Köbánya*, *Teresztene* és *Hosszuszó* nevű puszták érintése miatt.⁶ De ismét felépülvén, 1697-ben összeíró biztosul működött; 1699-ben szatmári Király Jánossal perlekedett bizonyos Farkas Ortván és Fejes Lázhelye nevű birtok elfoglalása miatt.⁷ Majd ő és neje Uza Mária pereltek Uza Klárával egy Királyiban elzálogosított jobbágytelek miatt. — 1706-ban, a Rákóczy-féle hadjáratban, gyöngéledése miatt a nemesi felkeléstől felmentetett,⁸ de 1709-ben *alispánnak* jelöltetett ki s ugyanezen évben *Szentimrey Sámuellel* követségbe küldé őt Gömörmege gróf Bercsényi Miklóshoz.⁹

Fia *I. István* szintén, mint atyja, Gömörmegegyében élte világát, hivatalokat viselt, vagyónát tetemesen szaporitá és kilencz gyermeknek atyja lett, három nőnek lévén boldog férje. Első nejétől *Madarassy Zsófiától* születtek: *Pál*, *II. István*, ki bárói rangra emelkedett; *Zsuzsánna*, *Mária*, *Bora* és *Zsófia*; második nejétől *Tornallyay Katalintól*¹⁰ született *I. Ferencz*; végre harmadik nejétől *Tornallyay Annától* született *Antal* és *Anna*.

I. István még ifju korában *Andrássy Ferencz*czel bizonyos Uza-Dósai-féle birtok iránt szerződésre lépven, ez ellen atyja György 1699-ben óvást emelt;¹¹ majd 1700-ban szolgabirónak

kandidáltatott és 1702-ben helyettesnek, 1704-ban pedig rendesnek meg is választatott Gömörmegegyében.¹ 1705. évben megkapta Királyiban *a postamesteri állást*;² 1706-ban perelt a Hamvay-családdal a recskei birtok iránt; 1707-ben a megyétől bizonyítványt kapott a Királyiból Pelsüczre vezető postaut állapotára iránt s akkor összeíró biztosul is alkalmaztatott és perlekedett *Török Andrással* a *Teresztene* pusztára és 1708-ban a *Köbánya* nevű pusztára iránt. 1711-ben tiltakozott *Madarassy Istvánnal* együtt a csoltói malom ügyében a helység többi közbirtokosai ellen. Azon évben *alispánnak* választatott meg s törvényszéki táblabirónak is kijelöltetett. — 1712-ben eltiltotta a határos birtokosokat Miklósfalva és Köbányapuszta használatától. Ugyanakkor Gömörmegegye közönsége tőle *egy paripát* 100 forintért megvásárolt, melyet *Löffelholcz császári tábornoknak ajándéknak* adtak.³ — 1713-ban eltiltotta, hozzátartozói nevében is, néhai *Andrássy*, másképp *Andorjássy* Ferencz fiait Lászlót és Lajost az uzapanyiti kastély s tartozékai elidegenítésétől⁴ s ez évben még a megye száz tallért fizetett neki, melylyel Gömörmege anyai nagyatyjának, Uza Sándornak, mint volt soproni követének díjul tartozott.⁵

1714-ben négyesi Szepessy János Girinczi Annától született gyermekei nevében s mint földesur, óvást tett a kerepesi birtok használása ellen, mire Szentmiklóssy István s birtokos társai: Doncs István és Lajos, Tornallyay Zsigmond és Márton, Kecskeméthy Ferencz, Bárczay Sándor és Zsigmond szintén viszonttiltakozást adtak be.⁶

Amidőn a Rákóczy-féle szabadságharc eredménytelen befejezése után a császári katonaság közreműködésével szedettek be az adók és egyéb terhek, némi kellemetlenség érte Szentmiklóssy Istvánt, mint alispánt; ugyanis gróf Lauthermann nevű parancsnok a Cuzani-féle ezredből, Pelsüczről, a számadás helyétől, erőszakkal, katonai kísérettel elvitette őt *Csetnekre*. Ez ellen azután a megye felszólalván, a nevezett

¹ Ugyanott, prot. 424. l.

² Ugyanott, 1678. 80. l.

³ Ugyanott, 84. l.

⁴ Ugyanott, 1679. prot. 52. l.

⁵ Ugyanott, 1688. 170. l.

⁶ Ugyanott, 1691. prot. 63. l.

⁷ Ugyanott, 228. l.

⁸ Ugyanott, 1706. prot. 256. l.

⁹ Ugyanott, 299. l.

¹⁰ *Tornallyay Katalin* eredt ifjabb *Tornallyay Ferencz*től és Fáy Ilonától; *Katalin* huga volt *Borbála*, előbb négyesi Szepessy Márton, utóbb Bükk Ferencz neje.

¹¹ Gömörmegegyei lev. 1699. prot. 209. l.

¹ Ugyanott, 173. l.

² Ugyanott, 104. és 181. l.

³ Ugyanott, 183. l.

⁴ Ugyanott, 1713. prot. 8. l.

⁵ Ugyanott, 34. l.

⁶ Ugyanott, 243. l.

ezredes azzal menté magát, hogy ő az alispánnal számadási ügyben személyesen akart értekezni, azért őt magához hívatta s ott illően marasztotta és vendégképpen ellátta.¹ Ez évben különben ujonnan megválasztott alispánnak.

Mint Uzapanyit egyedüli birtokosa ismét tiltakozott Andrassy László ellen; ugyanakkor (1714.) azon károkért, melyeket a császári katonaság Rozsnyóra való utjában okozott, a megye kárpótlásul neki adta az 1218 frt 23 denárnyi adóhátralék fejében Soldos Pétertől lefoglalt runyai és répási részirtokokat, használatra a kiváltásig.²

Viszont ő a megyének kisegítésül kölcsön száz körmöczi aranyat adott 8 százalékos kamatra. Ugyanakkor kiküldé őt a vármegye *Szentimrey Sámuel* főjegyzővel együtt az 1714. szeptember hó 8-dikára Pozsonyba kitűzött országgyűlésre, öt forint napidij és lótartási költségének megtérítése mellett, ellátván őket illő előleggel.³

1715-ben perelt ifj. Szakmári Miklóssal és saját nővéreivel, Erzsébettel Ráthonyi Györgynével lászlófalvai zálogbirtoka iránt, melyet István Ladányi Jánostól 300 frton illetéktelenül kiváltott.

1716-ban kérelmére igazolta a megye, hogy ő Györffy Katalin Tornallyay Mártonnének anyai ágon utódja. Ugyanakkor leszámolt a megyénél azon 3975 rénesforintról is, melyet a főntebb említett országgyűlésre való kiküldetése alkalmával előlegül kapott, a midőn is a megye közönsége számadását elfogadván s helyeselve, a felmaradt 55 frt 40 krnyi összeget neki odaajándékozta.⁴ Majd azon évben zálogul átvette Rédey Mihály özvegyétől, Vay Judittól annak simonyi részjógát s 1717-ben perlekedett Vay Katalinnal és báró Vécsey Sándorral Lehi nevű birtok iránt.

1718-ban ő és neje, Tornallyay Katalin perelnek Dobozy Zsuzsánna Gáll Ferencznével; majd tiltakozik Kőbánya, Mikóháza, Puhaháza, Bánréve, Miklósfalva és Szanács nevű birtokra nézve, melyek őt s nejét Tornallyay Ferencz és Fáy Ilona jogán illeték.⁵ 1720-ban István neje és fia Ferencz, úgy Bükk Ferenczné tiltakoznak

a határos birtokosok ellen Bánréve, Szanács, Kőbánya, Mikóháza, Puhaháza, Trája, Ujfalufölde, Vasas, Lapsa és Cselén nevű birtokok iránt; majd 1722-ben Méhi, 1725-ben Alsóbátka, 1626-ban Monókon lévő Nyáry-féle birtokra nézve, báró Andrassy György és Péter ellen; 1728-ban Zelenei, 1729-ben pedig Czékus Sámuel ellen Alsó-Vályi és Derencsényi-féle javak iránt.⁴

1728-ban királyi tanácsossá neveztetett ki. 1732-ben ő és fiai, II. István és Ferencz Tiszakeszi, Dézs és Szaázd nevű pusztákra nézve nádori adományt nyertek; új tulajdonukba őket Bükk András nádori ember ünnepélyesen be is iktatta.¹

1733-ban ő és *harmadik neje Tornallyay Anna*, mint a gersei Pethő grófok engedményesei, óvást emeltek néhai Fáy István örökösei ellen, Gice, Nasztraj és Mikolcsány részirtokok ügyében.²

Még 1730-ban megyehatósági bizonyítványt kapott arról is, hogy Geszthy Annától és Ujzászay Lőrincztől származik le;⁸ 1732-ben pedig kihirdettetett a gömörmegei közgyűlésen a *Szentmiklóssy-családnak régi nemességéről szóló Szepesmegyétől kiadott bizonyítvány*.⁴

István 1734-ben elhunván, a megye még négy év multán, 1738-ban is bekívánta fiától, ifjabb (vagyis II.) Istvántól a nála netalán még találtató hivatalos iratokat.⁵ A boldogult 1733-dik évi január 27-dikén Uzapanyiton tett végrendeletében⁶ harmadik nejének, *Tornallyay Annának* és ettől származott kiskoru fiának *I. Antalnak* hagyta az uzapanyiti kastélyt s ahhoz tartozó javakat, úgy a mikóházi és suhaházi pusztákat, kápolnai, szácsi, ablonci, kútyai, csenkházi, góbisházi, vaskapui, szabóki, alsó-bátka, csáki, csompéri, iványi, alsó-recskei, kis-recskei, lóczi, szentdemeteri, felső- és alsó-suhai, tornallyai, méhi, szanácsi, lászlófalvi, simonyi, bánrévei, liczei és iványi részirtokait, a Zay-pusztá felét, kezei szőlőbeli jogát, Alsó-Balogon két ház helyet, a Derencsényi-féle jószágban bugyikfalusi, siliszteyi s kőbányai szerzeményeit, a kövi mal-

¹ Ugyanott, 1714. 245. l.

² Ugyanott, 274. l.

³ V. ö. 360. l.

⁴ Ugyanott, 1616. 136. l.

⁵ Ugyanott, 206. l.

¹ Ugyanott, 456. és 674. stb. l.

² Egri káptalan hiteles kiadványa.

³ Gömöri lev. 1733. I. cs. 175. l.

⁴ Ugyanott, 1730. prot. 117. l.

⁵ Ugyanott, 1732. prot. 223. l.

⁶ Ugyanott, 376. l.

⁷ Egri főkáptalani levéltár 1736. regist. pag. 261.

mot, a sajomelléki Királyiban levő jogát és udvarházát, oly feltétellel, hogy az özvegy férjhez menetele esetében a vagyon egészen fiára, Antalra szálljon; azonkívül hagyta Antalnak még külön Zemplénmegyében levő Mádi nyolczadát, melyet gróf Aspermonttól vett és Jeszte-falut. Nejének hagyta még *Tályán* a Duka és Hetény nevű szőlőket és Monokon a Sándor-nevűt; azonkívül még mindkettőjöknek Tályán egy házat, Golopon kúriát, Monokon házhelyet, oly kikötéssel, hogy Antal netaláni elhunytá esetére a Duka és Hetény szülő *Ancsa* leányára szálljon; hagyta még nekik Csorba Gyurka nevezetű kondását fiaival együtt és Antalnak külön Oláh Istókot és egy Hubai Sózó nevű almást is.

Fiának *II. Istvánnak* hagyta a *monoki kastélyt*, s a gróf Nyáry Zsigmondtól szerzett javak fele részét, monoki szőlőket, tokaji kuriáját Verebes nevű szőlővel; Gömörmegyében a recskei birtokot és jogot, kúriát, malmot, sör- és szeszfőzdét; a Bán nevű pusztát és korcsmát tizezer forintban; Borsodmegyében Tapolcsányt; Gömörben még Kis-Recskén, Lócson, Szentdemeteren, Felső- s Alsó-Szuhajon porciókat, jobbagyokat és hegyi szőlőt a hegyjoggal együtt.

Pálnak hagyta Nógrádmegyében Tarcsa nevű faluját, Soltmegyében Dunavecse helységnek negyed részét; Zemplénmegyében gr. Nyárytól vásárolt jószágai felét; Tarczalón egy házat szülőkkel, korcsmával és tályai dézsmás szülőkkel együtt.

Ferencznek hagyta Gömörmegyében Gicze-falut, malmával s tartozékaival, tornallyai részeivel, a méhi részt, runyai malmot, a szanáczi és lászlófalui részeket, a simonyi falubeli részt és Lehi-pusztát; Borsodban a szentpéteri szőlőt és Abaujmegyében Szikszón házat és szőlőt.

Első nejétől, Madarassy Zsófiától született leányai, Mária, Zsuzsánna, Borbála és Zsófia kaptak a nővérétől, Szentmiklóssy Klárától osztályrészül kapott birtokon felül egyenként háromezer forintot; kiskoru fia, Antal és leánya Ancsa pedig még külön négy-négyezer forintot. A miskolci minoritáknál s a szendrői és füleki barátoknál misealapítványokat tett, stb.

Természetes, hogy leginkább a leánygyermek nem voltak megelégedve atyjok rendelkezésével, mi ellen nem is mulaszták el a törvényes lépéseket megtenni; de 1736. november

28-dikán az *egri káptalan* előtt barátságos egyességre léptek a testvérek s érdekeltek, oly módon, hogy az öt leány az atyai ingatlan vagyonról a fiörökösök javára lemondott s a helyett négy-négyezer forinttal megelégedtek. Akkor az özvegy, ki nemcsak saját két gyermekének, Antalnak és Ancsának, hanem a Tornallyai Katától született kiskoru Ferencznek is gyámja volt s ki az egyezkedés alkalmával Anna részére pótlékul 5800 frtot kötött ki, a családi birtoklási iratokat is letette az egri káptalannál,¹ és az időközben 2335 frt 35 krajczárnyi adósságok és terhek kifizetése után nála fenmaradt 12,000 frtból hatvezret megtartott maga és Antal számára, a másik hatvezret pedig István, Pál és Ferencz kezéhez bocsátotta, kik azt magok közt feloszták.²

Az özvegy azután néhány év multán *Frenyó Sámuelhez* ment férjhez s midőn még akkor is a Szentmiklóssy-féle javakat használta, 1743-ban Szentmiklóssy István (II.) biróilag megintette őt az iránt, hogy előbbi férje nevét többé ne bitorolja s a geszti és királyii birtokot, valamint a Hubai-Sózó almást el ne idegenitse. István e tiltakozó iratában felhossa, hogy az özvegy gyámkodás ürügye alatt udvarába fogadta nemes Frenyó Sámuel s később vele titokban, alattomosan meg is esküdött. Ennek ellenében azonban ennek fia Antal szintén nem késett vizonttiltakozást intézni a protestáló István ellen. Végül István báró a felséghez fordult panaszával az özvegy ellen, kérvén őt a gyámkodástól és vagyonkezeléstől eltiltatni és felmentetni, mi ellen azonban *Pletrich László*, mint az özvegy meghatalmazottja, tiltakozott.³

Nem lesz érdektelen most I. István kilencz gyermekének sorsáról megemlékezni. 1. fia *Pál* volt, ki 1730-ban Gömörben táblabiróvá kineveztetett; 1753-ban helytelenül Kállaynak is neveztetett és Losonczon lakván, Gömörmegye nemesi bizonyítványt állított ki részére.³ Pálnak utódjai nem maradtak.

2. fia *II. István*, ki 1743-ban *báróságra* emeltetett, 1729-ben a nádori kancelláriánál feles-

¹ Egri kápt. lev. 1736. Ellench. szog. 2008 és G. G. No. 178.

² Ugyanott, hiteles kiadvány 1738. szeptember 15.

³ Borsodmegyei levélt. Spec. X. fasc. VIII. sz. 970. és Gömöri levélt. 1743. Prot. folio 250.

⁴ Ugyanott 1753. folio 33.

küldött irnokká és *Kubinyi Zsigmond Imre* követ helyetteseül működött.¹ 1730-ban Gömör megyében táblabíróvá kineveztetett; 1739-ben perelt Abaffy Sándorral bizonyos kártétel miatt; 1743-ban pedig mostoha anyjával, Tornallyay Annával. Ugyanakkor megbizta ügyvédeül Görgey Lászlót a végből, hogy a családnak *Szepes megyében, Primócz helységben levő részbirtokát szerezze vissza.*² Annak, hogy ez megtörtént volna, nyomára nem akadtam. Majd Sennyey Istvánnal kötött egyességet egy nagymihályi részjóság iránt, mely egyezményt azonban ennek fia Ferencz 1774-ben visszavont.³ A báró szintén utódok nélkül hunyt el.

3. *Zsuzsanna Máriássy István* nejevé lön és 1698-ban özvegyül emlittetik.

4. *Mária*, kis-csoltói *Ragályi Zsigmondhoz* ment nőül. Gyermekei voltak: *Ragályi József*, *István*, *Gedeon* és *Ábrahám*. 1762-ben már mint özvegy élt Alsó-Szentgyörgy-Szuhán s vizsgálatot kért az ottani terménytized iránt. 1766-ban perelt *Repeczky Juliával*⁴ és 1776-ban *Rozlósna* nevű községgel.

5. *Borbála* benedekfalvi *Kiszely Péterné* 1735-ben.⁵ 1744-ben, már mint özvegy, meghatalmazottjául megnevezé *Szentmiklóssy István* bárót.⁶

6. *Zsófiának* első férje volt 1736-ban minoji *Bornemisza István* Góbisházán,⁷ második *Korponay Gábor*; 1767-ben már mint özvegy perelt *Vay Judittal*, simonyi foglalatás miatt. 1768-ban fiait, *Bornemisza Istvánt* és *Antalt* meghatalmazottjaiul vallja.⁸ 1777-ben perelt szentkirályi *Pletrich Imrévei* és *Györggyel* hatezer forint iránt, 1778-ban pedig *Pletrich Imre* feleségével, báró *Perényi Antonióval* oldalfalvai birtokfoglalás miatt.

7. *I. Ferencz* egyetlen gyermek a második házasságból; neje volt *palocsai Horváth Anna*, kitől születtek *Károly*, *Pál*, *Charitasz*, *Sándor*, *Anna* és *Johanna*, kikről alább lesz szó. *Ferencz* 1738-ban eltiltá szomszédos birtokosait a

szánaczi erdő és legelő használatától:¹ 1749-ben *Uza Imrétől* származó testvérei *Antal*, *Mária*, *Zsuzsána*, *Borbála*, *Zsófia* és *Anna* nevében perelt az urai lakosokkal; majd *Máté* és *Bánréve* iránt is. 1753-ban a megyétől igazolást kapott *Dulárfölde* iránt; 1756-ban törvénykezett *Szabó Zsigmonddal* a miatt, hogy vizét a runyai malomtól az új méhii malomra elvezettette.² 1757-ben szolgabírái minőségben kiküldetett; 1760-ban alispánnak kandidáltatott; 1769-ben ügyvédet vallott.

8. *Anna*, első ura volt *Paukovics István*, 1753-ban özvegyül emlittetik;³ de csakhamar ismét férjhez ment, még pedig szentkirályi *Pletrich Lászlóhoz*,⁴ kit 1746-ban mint férjét, meghatalmazottjául vallott.⁵ *Pletrich László* Gömör megyében 1745—1757. években alispán volt, azután itélőmester és helytartósági tanácsos. Fia *László* szintén Gömör megyében 1770—1786 között alispánul működött, míg ennek öccse *Imre* 1764-ben aljegyzőül emlittetik.

I. Antal 1722-ben született, s tisztes és tevékeny pályafutás után derék utódokat hagyott maga után. Ő Gömör megyében már 1747-ben törvényszéki táblabíróvá kineveztetett;⁶ 1743-ban óvást emelt báró *Szentmiklóssy István* ellen vagyoni megrövidítés miatt;⁷ 1753-ban alispánnak jelöltetett, 1757-ben pedig királyi tanácsosi címet nyert s erről szóló okirata a közgyűlésen kihirdettetett.⁸ Neje *Czingely Zsófia* volt, *Czingely Gáspár* és *Bencsics Évának* leánya.⁹ *Antal* 1769-ben kiküldetett *Fáy Józseffel* együtt a megye részéről gróf *Koháry* temetésére. 1781-ben neje már özvegy volt s mint ilyen perelt *Szentmiklóssy Gábor*-, *László*-, *Ferencz*- és *Miklóssal* a mikóházi puszta iránt. Maradt hat gyermeke: *László*, *Gábor*, III. *Ferencz*, II. *Antal*, IV. *Miklós* és II. *Zsófia*.

I. Ferencznek, mint fentebb érintetett, hat gyermeke volt, három fia: *Sándor*, *Károly* és

¹ Gömör megyei levéltár, 1753, 6. l.

² Ugyanott, 267. l.

³ Szepesi káptalan 1774 prot. folio 6. l.

⁴ Gömöri levélt. prot. 1762. 1. cs. 4. sz.

⁵ Ugyanott, prot. 400. l.

⁶ Ugyanott, 1744. VIII. csomag, 863. sz.

⁷ Ugyanott, prot. 1776. folio 121. l.

⁸ Ugyanott, 79. l.

¹ Ugyanott, 399. l. és VIII. csomag, 1007. sz.

² Ugyanott, 1756. évi prot. 457. l.

³ Borsodi levélt. XVII. csomag, 1220. sz.

⁴ Gömöri lev. 1746. prot. 85. l.

⁵ Ugyanott, VIII. csomag, 842. sz.

⁶ Ugyanott, 311. l.

⁷ Ugyanott, 1743. II. csomag, 253. sz.

⁸ Ugyanott, 101. l.

⁹ Ugyanott, 1764. 13. l.

Pál; és ugyanannyi leánya: Charitasz, Anna és Johanna.

Pál 1777-ben alszolgabirónak kandidáltatott; 1784-ben ő és Sándor öccse osztozkodtak atyai örökükön, a kiskoru Károly részéről megjelent tiszti ügyész jelenlétében. Utódjai nem maradtak.

Sándor életfolyama sokkal érdekesebb; ő Pál bátyjával együtt 1760-ban Gömörmegyében másod-assessorrá kineveztetett, 1761-ben pedig magyar királyi gárdistának ajánlatott; 1765-ben tiszteletbeli aljegyzővé, 1770-ben táblabíróvá neveztetett ki.¹ Ez időben bajba keveredett a miatt, hogy nemes *Gömör Eszterrel* szabálytalanul, kihirdetés nélkül, református pap által megeskettetett, mikor is az esztergomi káptalan ellene «botrányos eljárás» miatt vizsgálatot indítván, 1772-ben feloldó ítéletet hozott, melyet végrehajtás végett Gömörmegye közönségéhez átküldtek.² Ő azonban a végrehajtás kiigazítását kérelmezvén, 1773-ban arra kényszerítettet, hogy reverzállissal kötelezze magát születendő gyermekeinek a római kath. vallásban való nevelésére. A kívánatnak eleget tenni akarván, ki is állított ily térítvényt, azt azonban a szentszék megfelelőnek nem találván, visszaküldé s követel, hogy a megye színe előtt nyíltan állítsa ki a formális reverzálist, melyet azután a hatóság előtt kiállítván s aláírván, így végre házassága föloldatlan maradt s a nagy port felvert ügy lecsendesült.³ 1783-ban Károly árvái részére gyámul kineveztetett. 1786-ban perelt a tornallyai birtokosokkal az ottani közös erdő pusztítása miatt, és a Herencsényiekkel, valamint Pletrich Györggyel a mikolcsányi, nasztraji és giczei részbirtokok iránt. Vagyonszerzési hajlamára mutat, hogy még 1775-ben megszerezte Ferencz és Antal testvéreivel és Pletrich Imrével Tornallyay Mihálytól tizenötezer forint lefizetése mellett az Alsó- és Felső-Tornallyán, Ujfaluföldén, Lapsán, Vasason, Cselén és Zanácspusztán levő részbirtokokat, melynek bevallása a szepesi káptalan előtt történt.⁴

1787-ben a II. József császár abszolút s né-

¹ Gömöri levéltár, 1746. prot. 159. l.

² Ugyanott, 1772. 239. l.

³ Ugyanott, 1776. 269. l.

⁴ Szepesi kápt. 1775. prot. 29. l.

met kormányzata idejében vizzálykodásba bocsátkozott Sándor, a tornallyai ref. predikátor, *Kiss András* miatt, Losonczy Lászlóval és Tornallyay Mártonnal; majd Abaffy nevű ottani cs. k. szolgabirósági segéddel (Adjunkt); 1789-ben pedig tornallyai jobbágyaival a tized megtagadása miatt. Még 1794-ben is előfordul a hivatalos iratokban, mint ki a kis-recskei közbirtokosokkal perlekedett. Ő is utódok nélkül halt meg.

Károly 1765-ben mint rendkívüli esküdt szolgált Gömörmegyében, a következő évben pedig már mint táblabíró. 1782-ben néhainak iratik. Neje *Krajnik* leány volt s két gyermeknek adott életet, úgy mint *Józsefnek* és *Máriának*. *József* szintén Gömörben gazdálkodott, 1790-ben tiszteletbeli aljegyző volt; 1794-ben másod aljegyző; 1799-ben a megye elküldé az egri püspök temetésére. 1808-ban perelt az uzapanyiti lakosokkal; 1815-ben főjegyzőnek választatott s 1818-ban alispánnak kandidáltatott. 1825-ben megválasztotta *Gömörmegye országgyűlési követté*; 1827-ben megbízott a nádori porták összeírásával, erről azonban a következő évben lemondott és újból alispánnak jelöltetett. Két neje volt; első *Almássy Francziska*, a második pedig *Draskóczy Anna*; ettől csupán két leánya született: *Emilia*, ki báró Luzsénszky Jánoshoz¹ és *Panna*, ki báró Vay Alajoshoz ment nőül Bánrévére. *Mária*, báró *Gaizler* Józsefné lett; fia *Emanuel*, kinek szintén egy fia volt, József.

Károly nővére, *Charitasz*, fületineczi Kelcz Antalné; ennek 1760. augusztus hó 29-dikén született leányát *Erzsébetet*, idős *Zombory Gábor* vette nőül 1782. július 9-dikén; kinek azután két gyermeke született, ugymint *Zombory Gábor*, ki magtalanul hunyt el és 1805. *Magda*, ki *Kenessey József* hitestársa lett. Ezeknek utódaik nem voltak.

Anna Dessewffy Jánoshoz ment nőül, ki 1805. Dessewffy Ignáczzal gömörmegyei oldalfalvai birtoka iránt perelt, 1813-ban pedig Gerhard Tamással egy sajjögömöri ház miatt. Végre I. Ferencz utolsó leánya:

Johanna, Eszenyi Gábor neje volt.

I. *Antalnak* Czingely Zsófiától született hat gyermekét illetőleg feljegyzem a következőket:

1. László 1780-ban lett Gömörmegyében

¹ Szepesi káptalan, prot. 1818. folio 169. l.

tiszteletbeli aljegyző, 1782-ben táblabíró,¹ 1783-ban aljegyző. 1793-ban fivérei nevében is Sturmann László, Miklovicz András és Julia, Sturmann Erzsébet, Zsófia, Magda és Ilona ellen visszahelyezési ügyben perelt. Később Nógrádba a családnak ottani birtokára *Erdő-Tarcsára* költözött. Nőül birta báró Sándor Krisztinát. Gyermekai voltak: János, Alajos (a költő), ifjabb László és Mária, kikről alább lesz szó.

2. *Gábor* 1778-ban jurátus volt és ügyvéd lett. 1780-ban a putnoki járásba szolgabírónak választották,² de a következő évben lemondott. A II. József császár alatti német világban nem vállalt hivatalt, de azután 1794-ben táblabíró lett. 1804-ben számvevői állásra ajánlott; 1820-ban perelt a kőbányai pusztá iránt; 1824-ben Sebe Mihály indított ellene és Ágoston ellen visszahelyezési pert; 1828-ban pedig birtokait eladóvá tevén, törvényes szokás szerint, azokkal megkínálta atyafiait,³ a minthogy ezek később el is adták a kápolnai pusztát 5000 frtéért; de az eladott javak ára sequestráltatott Szentmiklóssy Rudolf felterjesztése folytán. Gábor 1840. augusztus hó 11-dikén halt meg; neje nagydaróczi *Kovách Teréz* volt, ki több ezer forint értékű kelengyét és ékszert hozott magával; egy arany- és ezüsttel átszőtt ruháját megvette később egyházi öltözéknek a *pásztoi templom*; a hozzá való egyik váll 150 frtra becsültetett; gyöngye 450 és pártája 350 frtra stb. Nyolcz gyermeke maradt, úgymint: Ágoston, Lajos, Teréz, Klára, Karolina, Antonia, Anna és Ágnes, kikről lentebb megemlékszünk.

3. *II. Ferencz* 1786-ban fivérével, IV. Miklóssal bátyja, László ellen azzal a követeléssel lépett fel, hogy az osztozkodásnál rövidítést szenvedett;⁴ majd perelt az uzapanyiti lakosokkal birtokháborítás miatt; később bizonyos Göde István bepanaszlá őt a megyénél, hogy a pusztáján levő tanyai *gunyhója* latrok menedékeül szolgál s így elpusztítandó.⁵ 1788-ban a német kormánynál panaszt emelt Kohler nevű alkalmazott földmérő ellen, helytelen eljárása s önkényes földbecslése miatt, mennyiben az a föld-

birtokosok és nemesek nem csekély boszuságára adókitetési alapul szolgált. Maradt két gyermeke: *Viktor* és *Alojzia*, ki Bélikné lön.

4. *II. Antal* is atyai örökségén gazdálkodott Gömörben. 1777-ben tiszteletbeli jegyző volt, 1786-ban perelt Raksányi Imrével; 1787-ben Gesztesen eladott részeket Bornay Mártonnak; 1788-ban azután e miatt testvéreivel viszálykodott. 1789-ben neje *Balogh Teréz* panaszkodott a megyénél hűtlen visszaélései miatt s a hosszan tartott tárgyalások csupán 1805-ben értek véget;¹ a mennyiben pedig javait elzálogosítani és elidegeníteni meg nem szünt, testvérei panaszára a megyétől megintést és eltiltást kapott. Majd a rozsnói püspök feljelentése folytán kereset alá fogták azért, mert *Lukács Erzsébet* nevű gazdasszonyával benső viszonyt folytatott, mi neje részéről évek hosszú során át folyó válópert vont maga után.² Végre 1826-ban elhunyt, de végrendekezése úgy az örökösök, mint természetes gyermekeinek anyja részéről még sokáig viszálykodás tárgyául szolgált.³

5. *IV. Miklós* szintén az öröklött vagyonon élt. 1787-ben Bornemisza Antalt nevezé meghatalmazottjául s ugyanakkor kérte a császári kormánytól az Uzapanyitnál folyó Balog viznek szabályozását.⁴ 1790-ben Gömörmegye szolgabírónak választá meg, de 1794-ben erről leköszönt. 1796-ban táblabíróvá neveztetett ki; 1819-ben jobbágyai bevádolták illetéktelen zaklatások és tulterhelhetésük miatt. Nejétől *Jekelfalussy Borától* (János leányától) született két fia, Rudolf és II. Antal és egy leány, *Ludovika*, kit *Fáy Miklós* nőül vett s kitől azután születtek *Fáy Barnabás*, *Anna*, Szentimrey Bertiné, N. Koós Pálné és Bora, *Fajgel Gyuláné*.⁵

I. Antal fiának, *Lászlónak* öt gyermekéről is szóljunk egyet-mást. *III. János* nőtlenül halhatott meg; 1825—1826-ban a megye javait zár alá vétette és 1832-ben ismét összeírást kéretett.⁶

¹ Ugyanott, 458. l.

² Ugyanott, 1806. 363. l. 1822. 521. l. stb.

³ Ugyanott, 1827, 1390. l.

⁴ Ugyanott, 1480. sz.

⁵ Ez időben a Szepességen is éltek még Szentmiklóssyak; így 1781-ben Szentmiklóssy (Sztavács) Godofrid óvást emelt a szepesi káptalan előtt a tanulmányi alap ellen az ottani tybei uradalmi birtok bevonása miatt. Szepesi kápt. Prot. 1781. 166. l.

⁶ Gömöri levélt. prot. 1832. 653 l.

¹ Szepesi kápt. prot., 1780. folio 7. és 1782. f. 454.

² Ugyanott, 5. l.

³ Ugyanott, 905. l.

⁴ Ugyanott, 260. l.

⁵ Ugyanott, 866. l.

Alajos 1818-ban Gömörmegyében táblabírónak választatott meg,¹ jóllehet, hogy Nógrád-megyében, *Erdő-Tarcsán* lakott s ott megyei aljegyző is volt 1826-ig, a midőn visszavonultan egyedül az *irodalomnak* élt. Emlékezete annál tiszteletreméltóbb, mert mint drámairó, lyrai és meseköltő erre érdemeket szerzett. Született Gömörmegyében Királyiban 1793. október 12-dikén és meghalt 1849. április 6-dikán ötvenhat éves korában. Ő is, mint öccse *László* és nővére *Mária*, utódok nélkül hagyta el földi pályáját; úgy *Ferdinánd* is, ki 1817-ben arra kérte Gömörmegye közönségét, hogy *őt gárdistának ajánlja*;² Szentmiklóssy Ferencz özvegye 1827-ben úgy *Ferdinánd*, mint *Alajos* ellen birtokpert indított.³

I. Antal második fiának, Gábornak Kováts Teréztől való nyolcz gyermeke a következő:

1. *Ágoston*, ki 1804-ben nyert ügyvédi oklevelet; 1807-ben Gömörmegye a magyar királyi testőrségbe ajánlá,⁴ de e helyett a franczia háboru alkalmával a felkelő seregbe lépett, majd pedig a *nádor huszárokhoz* ment át, hol 1809-ben már mint hadnagy szolgált. Ezrede május hó 22-dikén Bécsnél meg is ütközött a francziákkal, hol ő, valamint ezredese báró Luzsénszky is, sebet kaptak.

1810-ben párbaft vivott bizonyos *Kocsó Józseffel* (ki 1791-ben nyert II. Lipót királytól czimeres nemes levelet), mely ügyben azután a megye hatósági vizsgálatot is tartatott. Később ősei vagyonán gazdálkodott; 1825-ben táblabíró lett, 1831-ben pedig a vaskói járásban főszolgabíró.⁵ Nejétől *Csernyus Zsuzsánnától* négy gyermeke született, úgymint *Gusztáv*, *József*, *Amália* Gömör Pálné és *Zsuzsánna*.

2. *Lajos* papi pályára lépven, 1806 november hó 16-dikán nagy ünnepélyességgel felszenteltetett Rimaszombatban, azután Polomkán és Murányalján lelkészkedett; 1822-ben kérelmére kapott a megyétől érdemeiről szóló igazolást,⁶ és egyszersmind a rozsnyói káptalanhoz kanonokká ajánltatott, hol mint ilyen fejezte be életét.

¹ Gömöri levélt. prot. 1363. l.

² Ugyanott, 250. l.

³ Ugyanott, 1. l. 1827.

⁴ Ugyanott, 277. és 342. l.

⁵ Ugyanott, 1019. l.

⁶ Ugyanott, 857. l.

⁶ Ugyanott, 102 és 107. l.

3. *Teréz* 1803-ban *Reviczky Pál* nejévé lett, Kozmán, hol 1840. márczius 4-dikén meg is halt. Három gyermeke közül *Máriát* elvette melétei *Barna Mihály*, sátoralja-ujhelyi ügyvéd és több főcsalád uradalmi ügyésze, *Terézt* pedig biharfalvi *Urbán* Ferencz; *Ágoston* közpályára lépett.

4. *Klárát* goczith-szentimrei *Károlyi Ferencz*, gróf Kohárynak uradalmi prefektusa vevé nőül, 1809-ben. Hat gyermeknek adott életet, úgymint: *Jánosnak*, *Máriának*, ki Mocsáry hitvese lett, *Lászlónak*, ki 1826-ban nádori titkár volt; *Miksnak*, ki kapitány vala, *Ferencznek*, ki az Ebeczky-családból nősült és *Paulinának*, kit Gömör dr. vett el.

5. *Karolina* (Lotty) udvardi Kossuth Miklóshoz ment nőül 1818. márczius 25-dikén, Sárospatakra, honnan férje, mint állami hivatalnok, Varasdra, Szlavoniába költözött, hol 1839-ben el is hunyt.

6. *Antonia* Bollyoky Miklós földbirtokoshoz ment nőül Bollyokra, hol férje 1839. október 4-dikén meghalt.

7. *Anna* lácza *Szabó Lajos* felesége lön; férje korai elhunyt után fia *Alajos* a református hitről a római katolikus vallásra tért át.

8. *Ágnes* 1827-ben járdánházi *Csomós Mihály* földbirtokoshoz menven férjhez, tőle születtek *Teréz*, *Bertalan*, *Zsigmond*, *Sándor*, *Antal* és *Ferencz* nevű gyermekei.

Szentmiklóssy *Ágostonnak* Csernyus Zsuzsánától született fia, *Gusztáv* (*Ágoston*) Gömörmegyében 1842—1845-ig szolgabíró volt s ősei földén gazdálkodott, *Török Balint* leányát, *Zsuzsánát* birván feleségül, kitől csupán *Augusztina* nevű leánya született. *Gusztáv* meghalt Uzaponyiton 1849-ben. Öccse *II. József* pedig 1827-ben nőül vette özvegy Rudnaynét.

II. *Ferencznek* két gyermeke volt: *Alojzia* (Bélikné) és *Viktor*, kinek neje *Szathmári Király Anna* volt. *Viktort* Gömörmegye 1831-dik évben megválasztá szolgabírónak s egyszersmind kineveztetett táblabíróvá is.¹ 1836-ban kijelöltetett alispánnak, de megbukván, a raskói járásba *főszolgabírónak* tétetett.² Majd 1839-ben országgyűlési követ lett. Gyermekei valának: *Aladár*, *Antal* kinek neje báró Luzsénszky Emilia, gyer-

¹ Ugyanott, 547. l.

² Ugyanott, 330. l.

mekei pedig Viktor és István) és *Klementina*, kinek első férje Fáy Kálmán volt, második pedig *Draskóczy László*; gyermekei az első férjtől; Fáy Mária és Viktor, a másodiktól: *Draskóczy László* és *Ilona*.

IV. *Miklósnak* nejétől *Jekelfalusi Borától* született három gyermeke: *Ludovika*, *Rudolf* és III. *Antal*. *Ludovikáról*, Fáy Miklósnéról fentebb már megemlékeztünk; *Rudolf* 1818-ban szolgabíró Gömörben,¹ és 1821-ben kineveztetett táblabíróvá. Birtokait rendezvén, 1836-ban perelt *Dancz Lajossal*. Nőül birta *Abaffy Saroltát*. Fivére III. *Antal* 1821-ben tiszteletbeli esküdtté neveztetett ki szintén Gömörmegyében, hol *Uzapanyiton* lakott. 1827-ben táblabíró lett;² majd 1839-től 1845-ig *alispánul* buzgón működött. Az 1848—49-diki forradalom idején nem csak a megyei teremben tollal és szóval küzdött az igaz ügyért, hanem, mint nemzetőri százados, fegyverrel is. A magyar sereggel táborozott a *Lajthánál* s később *Murány* alatt a *Hurbán-féle* tót csapatokkal vívott győzelmes ütközetben is kitüntette magát. E hazafias viselkedéseért később elfogott és bebörtönöztetvén, halálra ítéltetett; utóbb megkegyelmeztetvén, szabadságát visszanyeré. Végre 1870. június 9-dikén *Uzapanyiton* elhunván, diszes temetésén június 12-dikén *Nagy Pál* rimaszombati ref. pap tarta koporsója felett gyászbeszédet.³ Hű nejétől, *Ragályi Apolloniától* született következő kilencz gyermeke:

1. *Pál*, ki Gömörben már 1861-ben mint szolgabíró, majd mint megyei főjegyző és alis-

pán sokáig hivataloskodott s most Budapesten nyugdíjban él. Néhai nejétől *Kossuch Etelkától* (János és *Kuhinka Karolina* leányától) születtek: *Etelka*, *Rochler Ferencz* losonczy ügyvéd és városi ügyész neje; *Pál*, született 1870. márczius 16-dikán Budapesten, m. kir. honvédfőhadnagy; *Elemér*, *Albin* és *János*, ez utóbbi szintén honvéd tiszt.

2. *János* és

3. *Miklós*, kik ifjan haltak meg.

4. *György* birtokos, neje *Latinák Irma*; gyermekeik: *Elemér* és *Sándor*.

5. *Sándor*, neje *Vályi Ida*.

6. *Andor* és

7. *Antal*, utódok nélkül haltak el.

8. *Mária*, *Bónis Lajos* neje; ennek fia *Lajos* korán hunyt el; *Lenke* leánya él.

9. *Erzsébet*, *Vályi Kálmán* neje; gyermekei *Kálmán* és *Sándor*.

Megemlékezés méltó, hogy a XVI. század első felétől, tudniillik, *Szentmiklóssy Domokostól* kezdve, mint azt a mellékelt nemzedékrend világosan feltünteti, *Pál*ig kilencz nemzedék élt, úgy mint *Domokos*, II. *János*, III. *János*, II. *György*, III. *György*, I. *István*, I. *Antal*, IV. *Miklós*, III. *Antal*, III. *Pál*, kitől 1870-ben tizedikül IV. *Pál* származott. E szerint körülbelül 354 év lefolyása alatt kilencz generáció élvén, átlag negyven év esik egyre, mi a rendes számításnak megfelel.

A család czimere a következő: kék pajzsban fészkén ülő és fiait vérével tápláló pelikán; sisakdisz koronába tűzött kiterjesztett fekete szárny pár közt kivont kard felfelé áll, hegyére tűzött turbános török fejfel. Foszladék jobbról kék-arany, balról veres-ezüst.

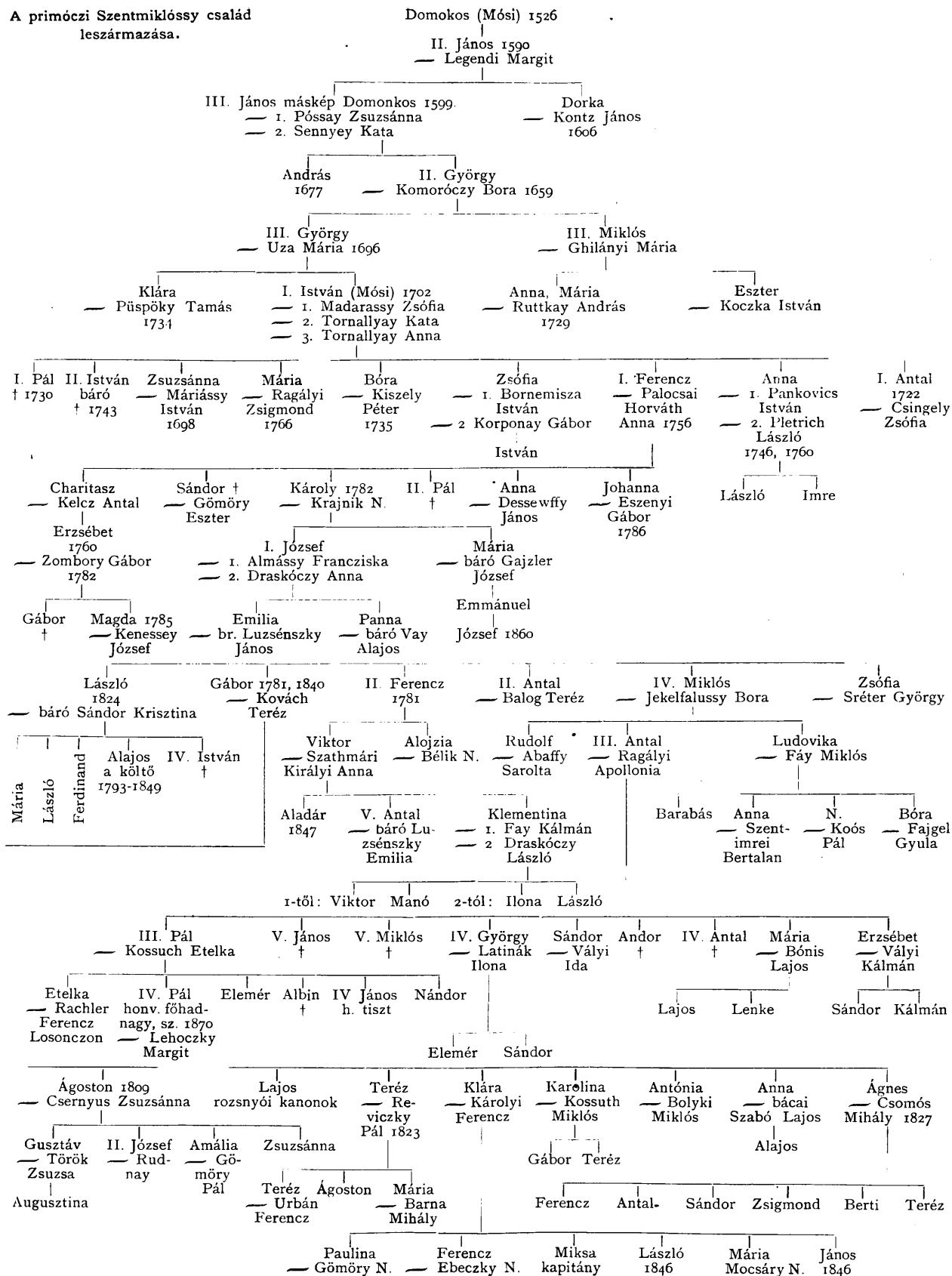
LEHOCZKY TIVADAR.

¹ Ugyanott, 1344. l.

² Ugyanott, 1526. l.

³ Megjelent nyomtatásban Rimaszombatban 1870.

A primóczi Szentmiklóssy család
leszármazása.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Harmadik közlemény.)

7. Csanád.

a) *Waffa országnagy.*

Hogy a lázadó Ajton leverője (1030 körül), Szent István állítólagos rokona: Csanád az e néven ismért nemzetségnek őse, az mai napság az összes kutatók részéről általában elfogadott tény; igazolják e tényt a Csanádról ismert adatok és a nemzetség birtokviszonyának összhangzása, mihez nem éppen mellékes módon az is hozzájárul, hogy az ősatya nevével a nemzetség sokkal későbbi tagjainál is találkozunk.

Csanád és azon nemzetségbeli tagok között, kiktől kezdve a nemzetség legrégebb ágának összefüggő nemzedékrendét levezethetjük, több mint egy század fekszik, melyet kitölteni nem tudunk; valamint azt sem tudhatjuk, hogy Csanád és az első ősul szereplő két fivér: Belények és Bogyoszló között hány nemzedék élt-e tulajdonképpen, mert az ilyen esetekben középszámú elfogadott számok, egyéni és egyéb természetű okok következtében felette ingadozók. Mindamelllett egy újabb nemzedékrendi táblán¹ *határozottsággal* ki van írva, hogy Csanád és Belények között *három* ismeretlen nemzedék élt, bár ezen állítás bizonyítékait vagy indokolását sem a táblán, sem a szövegben nem találjuk.

Midőn bizonyos Péter comes Salamon király idejében (1063—1074) a Borsodmegyében feküdt százszdi monostort alapította, az alapításról szóló okmányba a királyon és a királyi hercegeken kívül, még számos országnagy nevét is beleírták, köztük bizonyos comes *Wefa*-ét.²

Ki lett légyen ez?

A már fent említett Belényeknek egy *Waffa* vagy mint a kútfők mondják *Woffa* (egyszer *Vofa*) nevű fia volt, ki 1256-ban már nem élt és kinek fiaitól a Csanád nemzetség makófalvi és tömpösi ágai származtak; tudjuk továbbá, hogy Belények unokaöccse Pongrácz, a Csanád

nb. Kelemen bán fia, 1247-ben a Csanádmegyében feküdt Waffa-ülése, másként Kőkényér nevű helység felének a birtokosa.¹ Ebből az utóbbi körülményből kitűnik, hogy Kőkényér nem Kelemen bán fivéréből, Waffától vette a Waffaülése nevet, mert ez esetben az egész falu az ő fiai kezében lett volna; de miután annak Kelemen fia Pongrácz is egyik rész-tulajdonosa, világos, hogy e birtok a nemzetség egyik korábbi urától kapta nevét, kiből Belények és Kelemen bánnak közös elődjét, vagyis őst ismerjük fel. Tekintettel már most arra, hogy a Wofa név tudunkkal csak a Csanád nemzetségben van képviselve és hogy a Salamon király és a királyi család tagjai oldalán a többi főurakkal tanuskodó Wefa comes nem lehetett valami közönséges ember, hanem kétségkívül előkelő család vagy nemzetségnek tagja: azt hiszem, bizonyosra vehetjük, hogy a Wefa csak sajtóhiba, és *hogy e 1065 körül szereplő Wofa comesben a Csanád nemzetség egyik őseire kell ismernünk.*

Az, hogy a Csanáddal kezdő nemzedéksorozatnak hányadik helyére illesztendő? nem képezheti kérdés tárgyát. Miután Csanád 1030 táján még javakorbéli férfi volt, világos, hogy a csak harmincz és egynehány évvel utána szereplő *Wafa csak is Csanád fia lehetett.*

b) *Pongrácz főispán.*

Azon tanúk sorában, kik 1164-ben III. István oldalán Miska comes fia István végrendekezésénél szerepelnek, találjuk Pangratius comest is.² Midőn III. Béla 1180 körül bizonyos Kaba nevű birtokosnak végrendeletét helybenhagyja, a király kíséretében volt országnagyok között ismét ott van Pancracius; Temesmegye főispánja.³ Azt hiszem, hogy Temesmegyének

¹ Wenzel, VII. k. 220. l.

² Fejér. VI/II. k. 413. l., hol a keltezés helytelenül 1174-re van téve.

³ Wenzel, I. k. 69 l. Az illető okiratnak nincs keltezése; de ez, a benne foglalt adatok szabatos egybevetése útján az 1180 körüli időre esik.

¹ Dr. Karácsonyi János, «A magyar nemzetségek» I. k. 346-ik lapján.

² Wenzel: I. k. 27. l.

ezen első ismert főispánja az 1164-ben szereplő Pongrácz nevű országnagygal azonos.

Tekintettel arra, hogy a Csanád nemzetségnek birtokai tulnyomó részükben Arad-, Csanád- és Temes megyében feküdtek és hogy a Pongrácz név 1247 óta e nemzetségnél többször előfordul, joggal feltehetjük, hogy Temes megyének e főispánja, illetőleg az 1164-ben előforduló Pongrácz nevű országnagy is e nemzetség őseinek sorába tartozik; amit azonban — és ezt különösen akarom hangsúlyozni — korántsem állítunk oly határozottsággal, mint pl. Waffa comes odartartozandóságát.

— A nemzedékrendi táblán való elhelyezése nem oly könnyű, mint Waffaé. Waffa fiának azért nem vehetjük, mert ez esetben atya s fiu között több mint 100 év időkülönbség volna, amit teljesen kizárnak tartunk; Belények és Bogyoszló atyjául pedig azért nem, mert életkora és szereplése nagyon is e két fivér fénykorával egyidejűnek mutatkozik. Így tehát — ha a nemzetséghez való tartozandóságát elismerjük — leghelyesebben járunk el, ha benne a nemzetség egyik oldalására ismerünk, mely esetben több mint valószínű, hogy ő a bézi ágak egyenes őse.

c) Kelemen bán.

1214-ben bizonyos Kelemen Aradmegye főispánja;¹ 1247-ben pedig Csanád nb. «Kelemenus» bán fia, Pongrácz nemzetségi birtokait határoltatja, miből következik, hogy atyja akkor már nem élt. A bán különben Belényeknek a fia, Waffának a fivére.

Hogy az 1214. évi aradi főispán a bánnal azonos, az tudva levő dolog; bánága ideje és helye azonban nem ismeretes. Bánága nézetem szerint az 1214 utáni időre esik; tekintettel arra, hogy birtokai az ország délvidékének közepében feküdtek és őt a szlavóniai (horvát-dalmát-tenger-melléki) bánok sorában sehogy sem tudjuk elhelyezni, bánága nem is Szlavóniában, hanem *Szörény*-ben keresendő, ami annál is hihetőbb, amennyiben a Csanád nemzetség Krassó megyében is birtokos volt.

Hogy miért nevezik némelyek a bánt «Kelemenös»-nek, nem értjük. Az okmányokban elő-

forduló «Kelemenus» nem a magyar Kelemennek latinra fordítása, mert ez «Clemens», hanem a magyaros hangzású névnek a latinosítása, melyben az «us» a latin alanyesetet képviseli; ha ezt elejtjük, visszamarad az eredeti Kelemen. Amint az okirat 1214-ben az aradi főispánt nevezi.

Életéből mindaddig csak azt tudtuk, hogy főispán és bán volt és hogy 1247-ben már nem élt. A következő adattal akarok történetéhez hozzájárulni. III. Honorius pápa 1224-ben kijelenti, hogy az egresi apátság és II. András király között bizonyos birtokok ügyében egyezés jött létre, melyet «nobiles viri Kenaz és Clemens» közvetítettek és melyet ő (a pápa) helybenhagy.¹ Miután fel nem tételezhető, hogy az ügyet közvetítő két «nobilis vir» az apátságnak holmi közöséges tisztviselője, hanem bizonyosra vehető, hogy mindketten főurak voltak és miután az egresi apátság akkor Csanádmegyében (Egres jelenleg torontálmegyei helység) létezett: nem szenvedhet kétséget, hogy az itt szereplő Clemens a Csanád nb. Kelemennel azonos, ki tehát 1224-ben még élt. Vajjon ő az egresi apátság kegyura volt-e és a vele együtt szerepelt Kenéz (nem Kenaz) nemzetségbeli rokona-e? nem tudjuk, de a valószínűség ez utóbbi körülmény mellett szól.

d) László főispán.

Vetuk fia László 1234-ben Csanádmegye főispánja;² oly személy, kivel sem 1234 előtt, sem az után nem találkozunk. Azon László, ki vele együtt 1234-ben egyszer mint országbíró és Bács megye főispánja, s egyszer mint Moson megye főispánja szerepel, nem más, mint az ismert Kán nb. László, ki pályáját 1217-ben mint lovászmester kezdte és 1245 végén mint Szlavónia herceg-bánja végezte. De ki lett légyen Vetuk fia László?

Tudvalevő dolog, hogy a *Véty* vagy *Vétye* név régi okmányainkban a legkülönfélébb variációkban fordul elő; ilyenek pl. Wechich, We-tich, Weyceh, Veyceh, Vech, Weche, Weytich, Weech, Veich, Weychych, Weyteh és így nem mondunk valami hihetlent, ha azon vélemény-

¹ Fejér, III./I. k. 163. l.

¹ Fejér, III./I. k. 452. l.

² Wenzel, VI. k. 549—552. l.

nek adunk kifejezést, hogy a «Vetuk» sem más, mint a Véty névnek egyik variációja. Már most ez és a csanádi főispánság elég alkalmas arra, hogy Vetuk fia László meghatározását megkíséreljük. Amennyiben t. i. a Véty név a Csanád nemzetségnél többször van képviselve, birtokainak legnagyobb része Csanádmegyében feküdt és tagjai között egynehányan e megyét kormányozták, jogosítva vagyunk feltételezni, hogy e László főispán is a Csanád nemzetség sarja.

A nemzedékrendi táblába való elhelyezésére nézve a következő megjegyezni valónk van: a Telegdi-ághoz nem tartozik, mert abban a Véty név nincsen képviselve. A Bogyoszló-ágban van ugyan két Véty, de mindketten csak 1256-ban szerepelnek, úgy hogy nem igen hihető, hogy egyikük vagy másikuknak a fia már huszonkét évvel azelőtt főispán lett volna; különben sem ismerjük utódjait. Van azonban egy ág, melybe László nagyon is beleillik.

A Turul 1898. évf. 116—117. oldalain, azt hiszem, bebizonyítottam, hogy bizonyos Csanád nb. Vétynek, ki 1199-ben Csanádmegye főispánja, 1199-től 1200-ig pedig királynéi udvarbíró és Nyitramegye főispánja volt, két fia maradt, kiknek egyike, Tivadar, 1222-ben rövid ideig nádor volt. Ennek fivére Véty 1255-ben már nem él. A kronologia megengedi tehát, hogy László főispánban Véty harmadik fiát ismerjük fel.

e) *Canaco nb. Benedicta.*

Azon tanuk sorában, kik 1276-ban Arpádházi Margit szentté-avattatása ügyében vallanak, bizonyos «Domina Benedicta, filia quondam Domini Stephani de genere Canaco» margitszigeti apácza is szerepel.¹ Családi viszonyairól csak annyit tudunk, hogy életkorát nem tudta megmondani, hogy előbb a veszprémi zárdában élt, a Margitszigeten pedig 20 év, tehát 1256 óta tartózkodik.

«Canaco» vagy — mert az O itt valószínűleg csak az olaszosítás szüleménye — «Canac» nevű nemzetséget nem ismerünk; de miután tudjuk, hogy ez idézett kutfő a magyar nemzetségi és földrajzi neveket elég gyakran a fel nem ismerhetőségig elferdíti, biztosak lehetünk benne, hogy ily nevű nemzetség nem is létezett. Az is-

meretek közül pedig a Csanád nemzetség az mely phonetikai tekintetben a «Canac»-cal legáltalóbban olvasható össze.

Tényleg találunk is egy Csanád nb. Kelemen bán fia Csomor fia Istvánt, ki 1256-ban rokonaival együtt a közös birtokokat felosztja s kiről 1256 után mit sem tudunk. Így tehát nagyon is hihető, hogy leánya 1256-ban már zárdában tartózkodhatott, maga István pedig 1276-ban már «néhai» volt.

f) *Lambert országbiró.*

Az 1313. év második felében² bizonyos Lambert mint országbiró és csanádi főispán tűnik fel, mely két tisztséget félbeszakítás nélkül 1324 első feléig viseli; a mellett 1322 óta nyitrai és 1322-ben árvai főispán is. 1324 július 10-én már nem él. Miután fel nem tételezhető, hogy pályáját az országbirósággal kezdte volna, nagyon valószínű, hogy már 1313 előtt is valamely közhivatalt viselt, csak hogy ezt nem ismerjük. Az általa kiadott számos okirat csak országbirói minőségében hozott ítéletekről szól, személyi viszonyait egyik sem érinti. A királyi okmányok záradékai pedig kivétel nélkül csak egyszerűen Lambertnek nevezik, a nélkül, hogy valahol származási viszonyairól egyetlen egy betűvel is szólnának. Egyik heraldikusunk² ez országbirót határozottan Lezenyei Lambertnek hívja, de ez éppenséggel lehetetlen. Leszenye egy még most is Hontmegyében fekvő helység, melyről Hontpázmán nb. Lambert magát már 1244-ben «Leszenyei»-nek nevezi; ennek fia Miklós folytatja a leszenyei ágat; ennek fia II. Lambert 1303-ban több fiu atyja, 1312-ben már nem is él; hozzá járul még az is, hogy Lambert országbiró egy a Hontpázmán nemzetségitől teljesen eltérő czimert használ; érthetetlen tehát, hogy miért nevezte b. Nyáry Albert e Lambertet «Leszenyei»-nek.

Van azonban egy okiratunk, a mely, bár csak mellékesen, mégis Lambert országbiró néhány birtokáról szól és így alkalmas arra, hogy a heraldikai adatok segítségével e férfiú hovatarozandóságát megvilágítsa.

¹ Fejér, VIII./I. k. 438. és Suppl. Anal. Scepus. II. k. 43. l. szerint már 1312-ben, de ez felette gyanus.

² Br. Nyáry Albert, a heraldika vezérfonala 57. old.

¹ Mon. rom. episc. Vespri. I. k. 246—252. l.

Lambert országbíró 1324 első fele végén, vagy július kezdetén halt meg, mire ugyanazon évi július 15-én Mátyás nevű káplánja a csanádi káptalan előtt urának egyik végrendelezéséről tesz jelentést. Előadja, hogy néhai ura többek között *nejének* meghagyta, hogy a *Teyed*, *Kozmahúza* és *Wyk* nevű birtokaira vonatkozó irományokat *nővérének*: *Pózsa fia Ihones fia Tamás nejének* kiadja.¹

Miután Lambert tizenegy évig Csanád megye főispánja volt és e jelentés a csanádi káptalan előtt lett téve, kénytelenek vagyunk a fentebbi három helységet első sorban az ország déli vidékének közepén keresni. Úgy találjuk, hogy Krassó megyében 1471-ben egy Kozmafalva, 1337-ben egy Tejes(d) vagy Fejesd és 1471-ben egy Wegh nevű helység létezett, melyek közül Tejes(d) 1337-ben a Csanád nemzetség birtokát képezte.² Miután egyetlenegy más megyében sem találunk három ily hangzású falut, biztosak lehetünk benne, hogy Lambertnek fentebbi birtokai Krassó megyében feküdtek; hisz «Wyk», helyesen kiejtve csak «Vék» vagyis a későbbi Wegh, Teyed egyenlő Tejes(d) del. Kozmaházából pedig az idők folyamán könnyen lehetett Kozmafalva.

Lambert pecsétjének több példányát ismerjük; egy 1313-ból származónak a körirata. «S Magistri Lampe(rti) iudicis Domini regis» címerképe pedig *madarat* ábrázol.³ De a Csanád nemzetség ősi címere is — amint ezt most már összes heraldikusaink elismerik — madár és pedig *sólyom* és így Lambert címere a Csanád nemzetségével egynemű. Mindezek alapján, azt hiszem, bebizonyítottnak vehető, hogy *Lambert országbíró*, ki 11 évig Csanád megyének főispánja is volt, a *Csanád nemzetség tagja*.

Atyjának nevét nem ismerjük, fiutódai, úgy látszik, nem maradtak, mert különben azokat és nem nejét bizta volna meg azzal, hogy fentebbi birtokaira vonatkozó irományait nővérének átadják. Kérdés már most, hogy hol szerezzünk neki helyet a nemzedékrendi táblán? Eddigi ismereteink alapján a főágakba be nem oszthatjuk és így egyelőre azzal a feltevéssel kell beérnünk, hogy

vagy az 1213-ban szereplő Gyárfástól, vagy az 1237-ben előforduló Maty fia Mihálytól származik.

Nejéről csak azt tudjuk, hogy őt túlélte. Nővérének nevét nem ismerjük; férje pedig Pózsa fia Jhones fia Tamás, ki 1324 július 15-én életben van. Ez is egyelőre ismeretlen személy, kinek meghatározásához talán a következő adat fog elvezetni.

Bodoni Pózsa fia Tamás fia János 1347-ben a csongrád megyebeli Arnátytelke birtokosa.¹ Miután 1337-ben Temes megyében Bodon nevű helységet találunk és a fentidézett kutfők egyikében a nemzedékek sorrendje valószínűleg el van hibázva, azt hiszem, hogy Lambert sógora a Bodoni család tagja.

g) Adalék a Tömpösi család ismeretéhez.

Hogy a Tömpösi család szintén a Csanád nemzetség egyik ágát képezte, ezt egyik kutatónk² oly biztosan állapította meg, hogy ennek fejtegetése teljesen felesleges. Jelen sorokkal mi csak e családnak hézagossá nemzedékrendjét akarjuk egy kis adattal kiegészíteni.

Péter csanádi püspöki helytartó Csanádon, 1403 márczius 10-én kelt oklevele szerint, *Thempesi «Wapha» András* Pál fia Lőrincz és Iván fia Miklós özvegyeit felszólította, hogy az arad megyei *Fejéregyház* birtok felének tulajdonjogát igazoló okmányait a bíró előtt felmutassák. Az illető oklevél hátán egykoru írás azonban még azt is feljegyzi, hogy a felperes: *Vapha fia László fia Tömpösi András*.³

Azon körülmény, hogy András nagyatyja a «Vafa» nevet viselte, kétségtelenné teszi, hogy ez esetben a Csanád nemzetséghez tartozott Tömpösi családdal van dolgunk.

8. Gatal nemzetsége s a Gyanur-fiak.

Miután a következő sorokból kiviláglik, hogy kettejük között egy alkalommal összekötő kapcsolatot kerestek, szükségesnek találjuk a kettőt együtt tárgyalni.

a) Gatal nemzetség.

Hogy «Gatal» a legrégebbi időktől fogva keresztnévnek használtatott, arra több példánk

¹ Anjoukori okmánytár, II. k. 148. l.

² Csánki II. k. 104, 108, 109. l.

³ Nyáry, Heraldika, V. tábla 38.

¹ Fejér, IX/I. k. 554. l.

² Makay Dezső ur a Turul 1896. évf. 183. oldalán.

³ Sztáray okmánytár II. k. 30. 31. l.

van. Midőn II. Géza király 1156 körül a Frankóiak őseit egynéhány sopron- és vasmegyei jószággal megajándékozta, az erről szóló adománylevél záradékában Gatal comes és fivére Farkas is helyet kapott.¹ Miután pedig e Farkas a megajándékozottak ügyében pristaldusként működik, biztosra vehetjük, hogy sopronmegyei ember. Gatal valószínűleg Sopronmegye főispánja és a Gatal nemzetség őse lehetett. — 1221-ben Gergely fia Gatal comes a Vas megyében fekvő Pornó sziget határjárásával van megbizva.²

A Gatal nemzetség első megbízható nyomára csak 1292 november 29-ikén akadunk. Buzád-Hahót nb. Stridói Arnold Sopron megyében lévő *purbachi* (ma Feketeváros) birtokát trautmanni Stuchs Albert osztrák ministerialisnak zálogba adta; e birtokot *rokonai* (affines et cognati), *Gatal fiai*, *Ivánka és László*, sopronmegyei földesurak 63 márkáért visszaváltották, mire Arnold fentebbi napon a kiváltott birtokot 400 márkáért Gatal fiainak eladta.³ Arnold nemzetségi rokonai úgy látszik nem szívesen egyeztek bele az eladásba, mert Buzád-Hahót nb. Jakab Purbachra vonatkozó kereseti jogát Gatal fiai Ivánka és László ellen 1301 november 29-ikén nemzetségbeli rokonaira, Arnold és Mihályra ruházta át.⁴ Gatal fiai Ivánka és László különben már 1296 körül Gutkeled nb. Majádi Lászlóval bizonyos tartozás ügyében pörben álltak, melyben meg nem jelenésük miatt meg lettek bíróságolva.⁵

Legközelebbi nyomukra csak 1332-ben akadunk,⁶ midőn arról van szó, hogy a Gyanurfiak

¹ Sopronm. okmánytár, I. k. 2. l. Hazai okmánytár, VI. 3., kb. 1162-ből.

² Hazai okmánytár, VI. k. 13. l. — E Gergely, kit az utókor «öreg»-nek (magnus) nevezett, IV. Bélától a Vas megyében fekvő Lugos-t kapta. Fiai Gergely és Gatal Miskóc nb. Domonkos bán fiától, Barstól megvették az ugyanazon megyében fekvő ivánczi és vizsáki birtokot. Öreg Gergely utódja, Rendes (Zalamegyében) András fia Miklós mindezeket 1353-ban leánysukai Ajkas Miklós fiainak adja el (Anjoukori okmánytár VI. k. 61. l.).

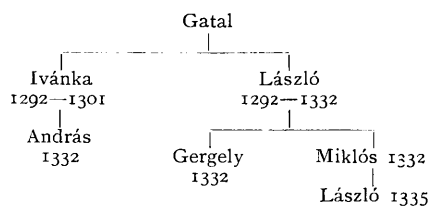
³ Wenzel, X. k. 87. l.

⁴ Anjoukori okmánytár I. 19. l.

⁵ Sopronmegyei okmánytár, I. k. 60. l.

⁶ Gatal fia Miklós, ki 1325-ben a bácsmegyei Ders helység statuálásában vesz részt (Anjoukori okmánytár, II. k. 177. l.), úgy látszik, bácsmegyei ember.

bizonyos sopronmegyei birtokaikat Gatal fiainak elzalogosították és közülük egyik azzal állott elő, hogy e zálogbaadás nem volt törvényes. László akkor (1332 május 10-én) még él; mellette két fia is van: *Gergely és Miklós*; Ivánka már meghalt, helyette *András* nevű fia szerepel. *Gatal nb. Miklós fia László* pedig 1335 február 9-ikén a császári káptalan előtt *saját és fiacskája (filiolus) Bálint fia Péter* nevében kijelenti, hogy a körsömegyei *Racsicza* nevű birtokát, melyet valamikor János fia Mikecztől vétel útján szerzett, Beke fiainak, Tamás, András és Jánosnak adja el.¹ Hogy e fiúcskát hová illesszük be, nem tudjuk; Bálint nevű családtagra az eddig tárgyaltak sorában sem akadunk, nincs tehát más magyarázat, mint feltenni, hogy e Péter Gatal nb. László nejének édes, Lászlónak pedig csak mostoha fia volt. A Gatal nemzetségnek tehát csak a következő nemzedékrendi töredékét ismerjük:

b) *Gyanur utódai.*

Keszői Simon krónikásunk mondja: «Csákányi Myurk is Venczel és Jakab testvéreivel Morvaország fejedelmétől veszi eredetét; Magyarországnak új lakosai IV. Béla királylyal sógorsági összeköttetésben vannak.»

A krónikásnak ezen az Árpádok és különösen IV. Bélának családtörténelmi viszonyaival össze nem egyeztethető állítása már számos, de nem sikerült magyarázatra adott okot. Utóljára dr. Pauler Gyula magyarázta, ki a krónikás előadását teljességében elfogadva,² a három fivér atyját bizonyos Ján úrban találja fel, Méretet pedig (a krónikás Myurkját) IV. Béla kedvencének és cseh embernek tartja, ki a cseh királyi családdal tartott rokonsága révén magát IV. Bélával sógorságban lévőnek tekintette s ki fivé-

¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 131. l.

² A magyar nemzet története 1301-ig. II. k. 358. l.

reivel, Venczellel és Jakabbal együtt vándorolt be Magyarországba.

Nézzük már most, hogy a rendelkezésünkre álló okirati anyag hogy és miképpen támogatja ezen feltevéseket?

A nyitrai káptalan előtt 1251. júl. 10-ikén a *Kolon falubeli Gyanur* (= *Fanur*) az esztergomi érsek egyik tisztviselőjével a köztük fenforgott ügyet elintézte. Gyanurnak egyik szabadon bocsátott embere, Dénes fia *Gerencséri* Jakab, megölte az érseknek Pogránban lakott Mancsa nevű vinczellérét. Mielőtt Gyanurt ez ügyben a király ítélőszéke elé idézték volna, a két fél között oly egyezkedés jött létre, hogy Gyanur 12 márka vérdíjat fizet, melyből Gyanur hat márkát Mancsa fiának, Petknek lefizetett, a hátralévő hat márka erejéig pedig *Csekej* nevű birtokát az esztergomi érseknek engedte át, a mibe Gyanurnak jelen volt fia, *Boroszló* beleegyezett.¹ Gyanur és fia Boroszló további nyomait nem ismerjük.

Midőn IV. Béla halála után egynéhány magyar főúr cseh Ottokárhoz átpártolt és várait Ottokár rendelkezésére bocsátotta, vezéremberek között a Güsszingiek, Aba nb. Lőrincz tálnokmester és Geregye nb. Pál volt országbiró fiai mellett, még *Gyanur* fiát Merket (= Merch) is találjuk, ki a tulajdonát képező sopronmegyei *rovi* várat Ottokárnak átadta. Az 1271. július 3-ikán V. István és II. Ottokár között létrejött békeszerződés egyik pontja kiemeli, hogy Ottokár a magyar várakat visszaadja s a hozzá szökött pártosokat többé nem támogatja. Hogy Merkkel 1271 után mi történt, nem tudjuk, de miután be van bizonyítva, hogy a Güsszingiek, Pál fiai és Aba nb. Lőrincz nem sokára megint Magyarországon szerepelnek, biztosra vehetjük, hogy Merk is visszatért hazájába.²

Csak husz évvel később bukkanunk megint Gyanur utódaira. Már fentebb mondtuk, hogy Buzát-Hahót nb. Stridói Arnold 1292. november 29-ikén purbachi birtokát Gatal fiainak, Ivánkának és Lászlónak eladta. Ezt most már azzal kell kiegészítenünk, hogy a következő személyek egyeztek bele az eladásba; 1. *Gyanur fia Venczel* saját, *fióvere Jakab* és egyéb rokonai ne-

vében, 2. *Merkur* (Myrkus) *fia Jakab* saját és összes rokonai nevében.¹ Miután az erre vonatkozó okmány egy árva betűvel sem mondja, hogy a beleegyezők az eladónak vagy a vevőknek rokonai, okvetlenül fel kell tételeznünk, hogy az említett személyek az eladásba beleegyezésüket csak mint szomszédok adták. Merkur --- mert helyette már fia Jakab szerepel --- akkor valószínűleg már nem élt.

Hosszu idő mulik, míg megint rábukkanunk a családra; a legközelebbi nyom csak 1327-ben található.

Harsendorfer Volfing, Károly királynak Alsó-Ausztriából származó kedves embere előadta a királynak, hogy *Gyanur fia Jakab fia Pető, a Gatal nemzetség sarja*, Sopronmegyében fekvő *Felcsákány* és *Szék* nevű birtokait hűtlenség miatt elvesztette, kéri tehát a királyt, hogy azokat neki adja. A szorongatott Pető erre urához, a király kedves emberéhez, Magyar Pálhoz fordult, mire ez a királyt arra nézve felvilágosította, hogy Pető az említett ősi birtokait nem hűtlenség miatt vesztette, hanem hogy Güsszingi János azokat erőszakkal tartja elfoglalva. A király 1327. február 8-ikán felhívta a győri káptalant, hogy az ügyet vizsgálat tárgyává tegye. Öt nappal később megjött a jelentés, hogy igen számos sopronmegyei nemes tanusága szerint Gyanur fia Jakab fia Pető *nem a Gatal nemzetség tagja* s hogy Güsszingi János nádor említett ősi birtokait valóban erőszakos módon ragadta magához.²

1332. május 10-ikén Gyanur összes utódaival megismerkedünk. Merkur fia Jakab tudniillik *széki, szentpéteri és csákányi* birtokrészeit Gatal nb. Gatal fia Lászlónak és unokaöccsének adta zálogba. Pető, *ki most már a «Koloni» nevet viseli*, tiltakozik ez ellen s előadja, hogy unoka-fivére, Merkur fia Jakab nem volt jogosítva birtokait elzálogosítani, mert *Merkur* (Jakab atyja), *Jakab* (Gyanur fia, Pető atyja), *Venczel* és *Fános* között, *kik mindnyájan Gyanur fiai*, az ősi birtokok felosztása még meg nem történt és így az elzálogosított részek kiváltása őt, t. i. Petőt, *fióvérét, Miklóst* és Venczel fiait, *Mihályt, Miklóst* és *Detrét* illeti, holott Gatal fiai az ellenkezőt val-

¹ Knauz I. k. 387. 1.

² Wenzel, III. k. 249. 1.

¹ Wenzel, X. k. 88. 1.

² Sopronmegyei okmánytár, I. k. 114—115. 1.

lották. Nagymartoni Pál országbiró Petőnek és rokonainak az eskütételt ítélte; az ügy végét azonban nem ismerjük.¹

Koloni Pető (e nevet már most mindig használja) 1335 április 24-ikén Nyitramegyében az Elefántiak egyik ügyében bizalmi férfi;² 1338 április 22-én a nyitrai káptalan előtt tanu, midőn Bézs bán unokája, Kónya Miklós és Bézs nb. Váradai Péter bizonyos barsmegyei birtokukat maguk között felosztanak.³ Különben nyugtalan és perlekedő ember. 1338-ban a turóczi prépostság tulajdonához tartozó sellyei birtok határjárása ellen tiltakozott, miáltal egy 1340-ig huzódó pert idézett elő, mely végre a prépostság győzelmével végződött;⁴ 1344-ben mint jószágbitorlóval találkozunk vele.⁵ 1355 április 2-ikán semptei alvárnagy és akkor maga és rokonai nevében az ellen tiltakozik, hogy 1. Miklós fiai: *Ravi Mihály, Venczel és László*, 2. *Detre fia János és István*, 3. *Miklós fia István Rav*, Tótsákány, Szentpétertelke és Csáka nevű birtokukat Osl nb. Höfleini Belednek eladják. Rokoni pedig a következők: 1. *fia László*, 2. *leánya Erzsébet*, 3. *nepotesei: Gyula fia András fia Miklós és Péter*.⁶ Hogy a «nepotes»-ek alatt kit értsünk, nem tudjuk; Gyula nevű esetleges fivérét nem ismerünk és miután 1332-ben csak egy (Miklós) fivérét említi, valószínűnek látszik, hogy e nepotes-ek egyik leányának fiai lehettek. — 1358 szeptember 10-ikén Sopronmegyének Csepregen tartott közgyűlésén az ellen tiltakozik, hogy Jenzel János, felcsákányi lakos, Tótsákány nevű birtoka határában egy malmát jogtalanul használja.⁷ Az utolsó róla szóló hír megint csak viszálykodásról szól; oszlopi Trautmann Bertalan 1374 nyarán *Ravi Detre fia János* és Koloni Pető ravi, széki és *edemőczyi* birtokain többrendbeli garázdálkodásokat követett el, minek következtében a károsultak ellene panaszt emeltek. A makacs Bertalan többszöri birói felhívásnak sem engedvén, Szepesi Jakab országbiró őt 1375 jul. 5-ikén

harmadizben megidéztteti.¹ Az ügy végét nem ismerjük.

Koloni Pető fia *Lászlónak* rossz vége lett. Nyitra- és Trencsénmegye közgyűlése 1388 május 25-ikén notorius bünössé nyilvánította, mire István nádor *Kovácsi, Pöstény* (Nyitramegyében), Száka és Szék nevű birtokait birság címén elkobozta. Petőnek volt azonban Miklós nevű fivére, kinek fia *Koloni Mihály* e birtokokat ugyanazon évi június 29-én a nádortól kiváltotta.

Időközben a sopronmegyei Gyanurfiak is hanyatlanak. 1393 január 5-ikén olvassuk, hogy a napról-napra emelkedő és kiterjeszkedő Osl nb. Kanizsaiakat Székben, Szákában és Okában statválják; két nappal később kijelenti Hontpázmán nb. Szentgyörgyi Tömmel (=Templinus = Tamás), hogy azon széki és szákai birtokrészeket, melyeket *Ravi László* és *Széki Mihály* neki zálogba adtak, az utóbbiak jelenlétében a Kanizsaiakra ruhazza át. 1402 november 22-ikén pedig a pozsonyi káptalan tanusítja, hogy *Széki Miklós fia Mihály és fia Péter*, zilált anyagi viszonyaik miatt, Száka vagy Oka nevű sopronmegyei birtokban a maguk részét 198 font bécsi dénárért Siebenhirter Wolfgangnak és Wélnek eladják. Hat évvel később ugyanezen Székiek a Szék, Hof és Felcsákány nevű birtokok közt elterjedő Harras és Ramsav nevű erdőket és a ramsavi szőlők után őket illető hegyvámot Scharfenecki Frigyesnek elzálogosítják.² Mindezen elzálogosított birtokokat nem sokkal később már idegen kézen találjuk, miből világosan kitűnik, hogy a zálogba adók, nem lévén képesek a kölcsönvett összegeket visszatéríteni, az elzálogosított birtokokat eladták. Az új tulajdonosok többnyire a Kanizsaiak, kik pl. Szákát Siebenhirteréktől 1415 márczius 14-én örök áron megvették és kiknek kezeiben 1420 körül Ravot is találjuk.³

Gyanur utódaira a rendelkezésünkre álló okirati anyagban 1408 után már nem akadunk. Az eddig napfényre került és a fentebbi sorokban felhasznált adatok alapján a következők a fentebb megemlített törödeléket birjuk összeállítani.

¹ Ugyanott 128. l.

² Anjoukori okmánytár, III. k. 156. l.

³ Barsmegye okmánytára 22. l.

⁴ Anjoukori okmánytár, IV. k. 24. l.

⁵ Fejér, IX/I. k. 213. l.

⁶ Sopronmegyei okmánytár, I. k. 245. l.

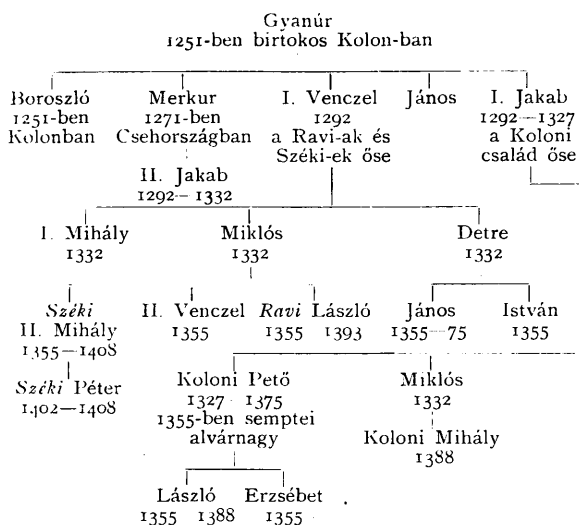
⁷ Ugyanott, 292. l.

Turul. 1904. III.

¹ Sopronmegyei okmánytár, 412. l.

² Ugyanott, 490., 511., 514., 515., 559., 585.

³ Ugyanott, II. k. 20., 56. l.

Vajon az 1251-ben szereplő Borozslou neve alatt nem Venczeslő (= Wynchloo) lappang-e? nem merjük határozottsággal állítani; miután úgy Fejér, mint Knauz a nevet Borozslou-nak olvasta, hajlandók vagyunk elfogadni, hogy az olvasás helyes.

Fentebb láttuk, hogy Koloni Pető 1355-ben «nepotes»-eit, Gyula fia András fiait Pétert és Miklóst említi s hogy ezeket nem tudjuk a nemzedékrendi táblába kellő helyen beilleszteni, úgy hogy azon véleménynek adtunk kifejezést, hogy nevezettek talán nem is Petőnek nemzeti rokonai, hanem inkább leányának fiai. E helyen még csak azt akarjuk kiemelni, hogy ez csak azon esetre áll, ha az okmány eredetijében tényleg «Gyula» és nem esetleg «Gyanur» található. Az 1355-ben említett Miklós fiát Istvánt szintén nem tudjuk beilleszteni.

* * *

Az 1327-ben felvett tanuvallomásokból kitűnik, hogy Gyanur utódai nem a Gatal nemzetség tagjai, de azt is látjuk, hogy bármely néven nevezendő más magyar nemzetséghez sem tartoznak s így Keszői Simonnak azon állítása, hogy bevándorolt nemzetség, ez oldalról meg nem támadható. Hogy első, okiratilag kimutatható ősök, Gyanur már 1251-ben, fiával, a szláv névvel bíró Borozslóval, a nyitramegyei Kolonban földesur, szintén nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ő vagy egyik egyik őse a szomszédos Morva- vagy Csehországból bevándorolt volna. Hogy és mikor kapta ő vagy fiai a

sopronmegyei birtokokat, nem tudjuk, de annyi áll, hogy fia Merkur, midőn IV. Béla halála után a legelőkelőbb és leghatalmasabb nemzetiségek képviselőinek oldalán V. István ellen fellázadt és cseh Ottokárhoz átpártolt, már az ország főiri családainak kötelékébe kétségkívül fel volt véve.

Szerény véleményem szerint éppen a Csehországba való kivándorlás és az onnan történt hazatérés leghelyesebb magyarázata a Keszői Simon-féle előadásnak. Képzeltük, hogy a hazatért lázadók, a Csehországban töltött időt és az ott élt napokat otthon a legélénkebb színekkel festették és hogy a külföldön kötött ismeretségeikkel és összeköttetésekkel nagyon dicsekedhettek. Gyanur fiai Cseh- vagy Morvaországban nemzetségük egyik ottmaradt ágával találkozhattak, melyben a Przemyslidákkal valamikor talán létrejött rokonsági vagy sógorsági kapocsról szóló hagyomány még friss emlékezetben volt és így könnyen hihető, hogy a hazatértek e régmúlt dologról, mint valamely újabb eseményről szólván, ezt még a Przemyslidákkal rokon IV. Bélára is kiterjesztették. Keszői Simon csak a visszatértekről kapott tudomást; *e visszatérést ő első bevándorlásnak tartotta*, mert arról, hogy a visszatérteknek atyja, Gyanur, már 1251-ben Nyitramegyében mint egyszerű falusi birtokos élt, neki halvány sejtelve sem volt.

9. Gutkeled.

1. István herceg és családja.

Tudvalevő dolog, hogy a Gutkeled nemzetség tagjaival csak a XIII. század második harmadában kezdünk sűrűbben találkozni; ezeknek egyike *Dragun* (helyesen *Dragon*) fia *István*.

Atyjáról, nevén kívül mitsem tudunk. István maga azzal kezdi pályáját, hogy előbb II. Andrásnak, azután fiának Andrásnak (1227 óta halicsi fejedelemnek) szolgálatába lép.¹ A fiatal herceg halála után († 1234) IV. Bélának tesz szolgálatokat, ezeket azonban nem ismerjük közelebbről. A tatárjárás, úgy mint sok másnak, neki is elegendő alkalmat nyújtott arra, hogy hűségét és tehetségét érvényesítse. Az első betörés-

¹ Hazai okmánytár, VIII. k. 45. l. Wenzel, VII. k. 187. l.

től kezdve egészen a tatárjárás végéig Béla király oldalán találjuk, ki a megbízható embert lovászmesterének nevezte ki; e minőségben szerepel 1242 márczius 14-ikétől 1245 április 26-ig s a mellett 1243 óta még orbácsi főispán is.¹ 1245 június 12-én már országbíró és Nyitra megye főispánja, mely magas tisztségét 1246-ig viselte.² Még 1246-ban megkapja a nádorságot (a mellett ugyanazon évben somogyi főispán is); 1247 június 29-én még mint ilyen szerepel.³ 1248 október 26-ikán Béla vejének, Rosztizló orosz hercegnek utódja a szlavóniai báni méltóságban; mint bán oly kiváló érdemeket szerzett magának, hogy Béla őt 1252-ben Szlavónia hercegének nevezte ki, mely minőségben egészen élte végeig maradt.⁴ Ez volt életének legfényesebb korszaka.

Az utolsó Babenberginek 1246-ban bekövetkezett halála IV. Bélának okot adott arra, hogy a babenbergi örökséget maga számára igényelje s ennek az lett a kifolyása, hogy a magyarok 1250 nyarán Ausztriába betörték. Azóta Bélának cseh Ottokár királyfival viselt háboruszkodásai állandó jelleget öltöttek, úgy hogy a magyar hadsereg műveletei Ausztriára, Morva-Stájerországra és valószínűleg Csehország szélére is kiterjedtek. A mindkét részt legnagyobb mérvben kifárasztó háború 1254-ben azzal végződött, hogy a két uralkodó (Ottokár azalatt Csehország királya lett) képviselői 1254 április 3-ikán Budán találkoztak, hogy a kötendő béke módozatait megbeszéljék. A magyar királyt Benedek kalocsai érsek és királyi korlátnok, Ratold nb. Roland nádor és Pozsony megye főispánja, Csák nb. Csák tárnokmester és soproni főispán és végre a mi Istvánunk, szlavóniai herceg, képviselték.⁵

Miután a békekötés egyik pontja értelmében

¹ Fejér, IV. I. k. 264., 293., 324. l., XI. k. 406. l. Wenzel, VII. k. 133., 157., 170. l., XI. k. 340. l.

² Fejér, IV. I. k. 388. l. Hazai okmánytár, I. k. 24. l., VII. k. 32. l., VIII. k. 45. l. Wenzel, II. k. 190. l. VII. k. 187., 199., 215. l.

³ Fejér, IV. I. k. 454. l., VII. I. k. 203. l., VII. III. k. 28. l. Kubinyi, I. k. 25. l.

⁴ Fejér, IV. II. k. 98., 166., 218., 284., 451. l., VII. I. k. 297. l. Hazai okmánytár, IV. k. 37. l., VII. k. 87. l. VIII. k. 74. l. Wenzel, II. k. 253. l., VII. k. 290., 320., 328., 395., 421., 439., 458., 478., 484., 491., 503., 510. l., XI. k. 359., 431., 439., 447., 452., 464. l.

⁵ Fejér, VII. I. k. 300. l.

Stájerország magyar fennhatóság alá került, alkalma nyílt Bélának arra, hogy István érdemeit rendkívüli módon díjazza; kinevezte tudniillik az érdemes férfit szlavóniai báni méltóságának fennmaradása mellett Stájerország főkapitányává,¹ mely magas tisztében István úr haláláig megmaradt.

Stájerországi működésének ecsetelése nem tartozván e sorok keretébe, itt csak arra szorítkozom, hogy további pályáját röviden vázoljam. 1260 július 12-ikén Roland nádorral és Güsszingi Henrik országbíróval együtt IV. Béla oldalán állt a Morva magyar partján, hol a szerencsétlen kroissenbrunni csatának, mely Ottokár győzelmével végződött, szemtanuja volt; de ez a róla szóló utolsó hír.² Miután Güsszingi Henrik országbíró még 1260-ik évi novemberben a nádorságot, Roland nádor pedig a szlavóniai báni méltóságot átvette és Istvánról 1261-ben már mint «néhai»-ról tesznek említést,³ ennél fogva minden kétséget kizáró módon megállapíthatjuk, hogy e nagyérdemű férfi 1260 második felében halt meg.

Számos birtokszerzései közül dolgozatunk megvilágítására a következők szolgálnak:

1. 1245-ben megkapja Bélától a *szabolcsme gyei* Halász, Timár, Nagyfalú és Gáva nevű helységeket.⁴

2. 1246-ban megveszi rokonától, Gutkeled nb. Miklós fia Páltól annak a *Szamos* mentén feküdt széplaki birtokát.⁵

1254-ben megveszi a) Csák nb. Jánostól a fejérmegyei Gút-ot, mely már előbb is a Gutkeled nemzetség birtokát képezte; b) Aba nb. Betha fia Matyántól a *szabolcsmegyei* (Tisza; Dadát, c) Hontpázmán nb. Hont fia Gergelytől a zemplénmegyei Gerepse, Bodoló és Géres nevű birtokokat.⁶

Nejét nem ismerjük.⁷ Négy fia volt: Miklós,

¹ Legelőször találom őt e minőségben 1254 szeptember 10-én (Wenzel, II. k. 253. l.).

² Hazai okmánytár, VII. k. 87. l.

³ Wenzel, XI. k. 510. l.

⁴ Wenzel, VII. k. 187. l.

⁵ Ugyanott, 215. l.

⁶ Hazai okmánytár, VII. k. 44. l.

⁷ 1245 június 12-én kijelenti IV. Béla, hogy Istvánnak a Berencs nb. Miklós birtokában volt két Bölgyén, Szolcsán, Nyárhid és Bossán nevű nyitra megyei birtokokat adományozta. Később visszavette tőle Nyárhidát és

Joákim, István és Pál, kiket egyenkint akarunk megismertetni.

a) *Majádi Miklós bán.*

1263-ban, mint a királyi tálnokok korlát-noka merül fel és kemleki főispán, mely utóbbi minőségben 1266 augusztus 25-ikéig maradt. A Béla és (V.) István között kitört viszályok alatt Szerémszék főispánja volt, mely minőségben Bélától Istvánhoz átpártolva, Dráván inneni és Dráván tuli összes birtokait elvesztette. V. István, trónra jutása után azzal kártalanította őt, hogy országbíróvá és Somogy megye főispánjává nevezte ki és néhány gömör megyei jószággal ajándékozta meg. Országbírói minőségben találjuk őt 1270 június 13-ikától 1272 június 14-éig. Erre — úgy látszik — lovászmester és szebeni főispán lett, mely tisztsége 1272 augusztus 3-ikán meg meg van. István halála után 1273 december 19-ikétől 1274 szeptember 25-ig országbíró, gacska és zenggi főispán; 1275 április 3-ikától augusztus 11-éig horvát-dalmát és tenger melléki bán és a mellett Gacska főispánja; 1278 november 6-ikán Szlavonia bánja, mely minőségben 1280 október 30-ig található. 1283. évi október havában csak címzetes bán; ugyanaz 1288 július és augusztus hóban és 1290 július 23-án; 1291 október 9-ikétől nov. 25-éig címzetes bán és Valkó megye főispánja.¹

Bossánt, melyekért őt az ugyanazon megyében fekvő Chrenóczczal (Hornouc) és Prasiczczal (Periese) kártalanította (Hazai okmánytár, VIII. k. 46. l.). Figyelemre méltó már most az, hogy a Csák nb. Máté tárnokmester és Pozsony megye főispánja 1244-ben szintén Chrenóczcon kap birtokot, (Knauz, I. k. 458. l.) és hogy fia Máté nádor, midőn 1283 április 25-én végrendelkezik. Perieset (= Prasiczot) örökölt birtokának mondja (Wenzel, IX. k. 360. l.) A birtokviszonyok azonossága a Csák nemzetség ezen ága s a Gutkeled nb. István közötti valamely sógorsági kapcsolatot gyanított. Egy másik rokoni kapcsolatot derített fel a következő adat: IV. Béla 1251-ben (Blagaj-oklevéltár 13. l.) a horvátországi Pesztecsnök vártól elszakított Rezicsa nevű földet, Istvánunk (ki akkor szlavóniai bán) kérésére «consanguineusának»: *Lőrincz comes fiának, Apa vicebánnak* adományozza, ki Istvánt több ízben helyettesítette s magát nevezetesen a Stroycha nevű vár ostrománál tüntette ki. Hogy mily rokonságot kell itt értenünk, nem tudjuk; nagy valószínűség szól a mellett, hogy csak anyai vagy sógorsági kapcsolatról van szó.

¹ A mit a Századokban 1875/366. l. Miklós valkói főispánnak macsói bánágáról (1291—1293) olvasunk, nincs bebizonyítva.

Két fia volt: *János és László*, kikkel legelőször 1278 november 6-án találkozunk, midőn Sándor bán fiával együtt a Blagajiak őseinél túsok.¹ *János* 1291 október 21-ikén már önállólag merül fel, *László* csak 1296 július 13-ikán; mindketten a sopron megyei *Majád* birtokosai.² Kiemelendő, hogy *László* 1296-ban Majádon lévő (még ma létező) Uebermasse nevű birtokát osztrák hűbéri jog szerint másra ruházza át. 1300 május 12-én felosztja a két fivér a közös birtokot. *László* megkapja *Majádot*, két *Oszlopot*, *Meggyest* és *Szentgyörgyöt*.³

További nyomaira nem akadunk. 1395 április 24-ikén arról értesülünk, hogy István herceg fia *Pál* dédunokái: a *Butkaiak* és társaik *Majád*, *Oszlop*, *Szabómarton*, *Meggyes*, *Bánlaka* és *Órpordán* nevű birtokok elfoglalásától a *Kanizsaiakat* tiltják;⁴ ebből pedig kiviláglik, hogy *Miklós bán* fiutódai akkor már nem éltek.

b) *Joákim bán.*

1263-ban Béla királyi tálnokmestere; azóta már nem szerepel IV. Béla alatt. V. István

¹ Blagaj okmánytár, 35. l.

² *Mayád* comes és neposa *Miklós*, ki 1219-ben (Fejér VII/1. k. 199. l.) a szabolcs megyei *Henye* és *Tófej* nevű helységek ügyében szerepel, valószínűleg a sopron megyei *Majád* tulajdonosa. Biztosan tudjuk, hogy *Gutkeled* nb. *Miklós* fia *Pál*, kivel már fent (1246-ban) találkoztunk, 1246-ban és 1254 szeptember 26-án *Majád* birtokosa (Hazai okmánytár, VI. k. 78. l.). E *Pál* részt vett 1259-ben azon stájerországi ütközetben, mely ifj. István király stájerországi uralmának végét vetett; ez alkalommal *Pálnak* két rokona, *Majád* fia *Ladomér* és *Pordányi Lőrincz* esett el. Maga *Pál* fogságba került, melyből csak úgy tudott szabadulni, hogy *majádi* birtokát eladta; a valószínűség már most a mellett szól, hogy István herceg akkor szerezte *Majádot*. *Érdemei* elismerésül megkapta *Pál* (V.) István királytól a szatmár megyei *Aranyos-Medgyes* alá jövő sóval rakott hajóktól beszédni szokott vámot. *Pál* fia *Lothard* bán (bánságát nem ismerjük) kitüntette magát *Gutkeled* nb. *Joákim bán* (István herceg fia) oldalán 1273-ban a csehek ellen, — résztvevett 1278-ban a morvamegyei csatában, 1282-ben harcolt a kúnok ellen, hol bizonyos *Domonkos* nevű rokona elesett) utoljára tüntette ki magát fiával, *Lászlóval* együtt az 1291-ben az osztrákok ellen menesztett hadseregben és a lázadó *Güsingiek* ellen. Mindezekért megerősíti őt is, fiát is, III. *András* 1292 június 22-én az aranyosi vármegyében (Wenzel, V. k. 66. l.). *László* további nyomát nem ismerjük.

³ Fejér, VII/V. k. 564. l.

⁴ Sopronm. okmánytár, II. k. 520. l.

trónraléptével Szlavónia bánja, mely tisztségben 1270 június 13-ikától 1272 június 14-éig találjuk. Ez időtájt elszöktette András királyfit, minek az lett a következménye, hogy István őt báni méltóságától megfosztotta. István halála Joákim viszonyaiban hatalmas változást idézett elő, a mennyiben mint a szép Erzsébet anyakirályné befolyásos embere nagy szerepet vitt. 1272 szeptember 3-ikán újra szlavoniai bán, ugyanazon évi november 27-ikén királyi tárnokmester és pilisi főispán, mely minőségben 1273 márczius 30-áig találkozunk vele; akkor eltűnik; 1273 jun. 7-ikén azonban megint tárnokmester és pilisi főispán, mely állásban (a mellett pozsonyi főispán is), 1274 szeptember 25-éig maradt. 1275 nyarán újra tárnokmester, Pilis- és Baranyamegye főispánja; 1276 augusztus 9-ikén újra szlavoniai bán, mint ilyen (1276-ban bekövetkezett rövid félbeszakítás után) 1277-ben a Blagajiak ősei elleni csatában életét veszté.

Horneck rímes krónikája azt mondja, hogy Himbergi Gertrud (Babenbergi II. Frigyes unokahuga, az 1250-ben elhalálozott Bádeni Hermann özvegye) és Halicsi Román hercegfő (egybekeltek 1252-ben) leánya, István bán («Zágrábi herceg») fiához ment férjhez és miután Joákimot a magyar királyi család rokonának (cognatus) mondták, igaza volt dr. Pauler Gyulának, midőn rámutatott arra, hogy Román és Gertrud veje alatt Joákim értendő. E Joákim leánya — más gyermekeiről nincs tudomásunk — 1337 január 20-án mint az ismert Borsa nb. Roland vajda özvegye végrendelkezik.¹ Atyja után reá szállt leánynegyedét és anyja hitbére után őt illető, atyjának Dráván inneni és Dráván tuli birtokaiból fedezett részét három fiára ruházta át.

c) *Majádi István bán.*

1263-ban még fiatal emberként említik; 1272 november 27-én boszniai bán, mely minőségben 1273 május 27-ikéig maradt.² Innen kezdve nyomát veszítjük, míg csak 1278-ban arról nem értesülünk, hogy IV. László őt ez évi jun. 19-én kegyébe visszafogadja, országbíróvá és mosoni főispánná teszi, ezer márka évi fizetést rendel

¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 19. l.

² Hazai okmánytár, VI. k. 194. l., VIII. k. 148. l. Knauz, II. k. 21. l. Wenzel, IX. k. 5., 11., 18. l.

neki és összes birtokaiban megerősíti.¹ 1279 márczius 13-án előbbi méltóságai mellett még a báni czimet is viseli. 1284 október 16-ikán mint czimzetes bán a zalamegyei csatári apátság kegyura.² 1288 márczius 27-ikén szlavoniai bán; e napon átengedi zágrábi palotáját egyik ottani polgárnak.³ Minden valószínűség a mellett szól, hogy 1288 második felében halt meg, mit abból következtetünk, hogy 1288-ban fivéreinek ügyeiben már részt nem vett. 1291 jul. 17-ikén róla már mint «néhai»-ról van említés téve. Özvegye (nevét nem ismerjük), ki 1300 jul. 22-ikén margitszigeti apácza, nevezett napon néhai férje fivérének, Pálnak fiaitól, hitbéri és hozományi követeléseinek kielégítésére, a szabolcsmegyei dadai birtokot kapja. Záradécul még megjegyzendő, hogy egyik 1318-ik évi okirat őt Majádi Miklós bán fivérének, Majádi István bánnak nevezi.⁴ Miután özvegyének öröklési igényeit unokaöccsesei elégítik ki, világos, hogy fiörökösök nélkül halt meg.

d) *Málczai Pál bán.*

1263-ban még fiatalkoru, s hivatalt nem visel. Későbbi pályáját nem tudjuk ugyan apodiktikus bizonyossággal indokolni, de miután az ő korában más Pál nevű főurat nem ismerünk, kire az archontologiai adatok rá illenének, azt hiszem, hogy ezeket ő reá vonatkozóknak vehetjük. Ezek szerint pályafutását következőleg rajzolhatjuk meg. 1271 július 3-ikától 1272 augusztus 3-áig czimzetes bán és Bácsmegye (a mellett 1272 április 26-án Szerémmegye) főispánja.⁵ 1272 november 27-ikétől 1275 augusztus 11-éig szörényi bán; 1273-ban Valkó és

¹ Fejér, V/II. k. 492., 507. l. Hazai okmánytár, VIII. k. 190. l. Wenzel, XII. k. 253. l.

² Fejér, V. III. k. 261. l.

³ Tkalčić, Mon. civit. I. k., Zagr. 60. l.

⁴ Soproni okmánytár, I. köt. 18. l.

⁵ Századok 1875. évf. 366. old. szerint 1269-től 1272-ig Solymosi Pál macsói bán bács-bodrogye megyei főispán. Hogy e Pál alatt István herceg fia értendő, világos, mivel tudjuk, hogy Pál bán, Miklós fivére, a zemplénmegyei solymosi várt építette (Wenzel, X. k. 427. l.), de macsói bansága nincs bebizonyítva. Fentebbi tisztségét bizonyítja: Fejér, VI/II. k. 395. l. Hazai okmánytár, VIII. k. 145., 439. l. Tkalčić 47 l. Wenzel, III. k. 253., 73. l., VIII. k. 343., 346., 380—393. l., XII. k. 53. l.

Dobokamegye főispánja.¹ 1281 végén (e kelet nem egészen megbízható, mert Fejér, V III. k. 90. l. ezt még 1271-re teszi) kimondja László király, hogy fivére büneiben ártatlan, miért is szabolcs- és szatmármegyei birtokaiban megerősíti; 1288-ban csak «Pál comes», 1291 június 17-ikén «Pál mester»; 1300-ban már nem él. Ő volt az egyedüli, ki István herczeg családját folytatta.

Három fia volt: *Vid, Miklós, István* és egy névleg ismeretlen leánya.

Leánya kétszer ment férjhez. Első férje Koppán nb. Bábonyi (Gergely, ki 1319-ben már nem él; a második: Azarjás fia András, (felmerül 1316-ban, a szabolcsmegyei Both és Szilas nevű helységek részirtokosa. Pál leánya 1319 május 1-én atyjának birtokán, a szabolcsmegyei Huguaj-on tartózkodik.²

Miután Pál bán fiainak családi története nem e sorok keretébe való, csak azt akarom kiemelni, hogy Vid a *Ráskaiak*,³ Miklós a *Butkaiak*, István a *Csatáriak*, *Márkiak* és *Málczaiak* ősatya.

2. A Dobiak és Diószegieik.

A székesfejérvári káptalan tanusítja 1275 augusztus 1-én, hogy előtte a Gutkeled nemzetségbeliek a biharmegyei Egyedmonostor kegyuraságának birtoklását, családi áganként, maguk között egy-egy évre meghatározták.⁴ E családtagok között vannak *Dorog comes fiaí Páter, Lőrincz és Miklós* is. 1278 szeptember 1-én visszakapják László királytól a tatárjárás óta nemzetségüktől elidegenített biharmegyei ősi birtokukat, Székelyhidát, mely alkalommal arról értesülünk, hogy

¹ Fejér, V/II. k. 397 l. (tévesen 1277.); Hazai oklevéltár 65. l. Hazai okmánytár, II. k. 11. l., III. k. 23. l., VI. k. 193. l., VII. k. 138. l., VIII. k., 148., 152., 164., 178. l. Knauz, II. k. 21. l. Tkalčić 53. l. Wenzel IV. k. 2., 23., 27., 35., (tévesen szépesi bán) 50. l. IX. k. 2., 3., 5. 11., 23., 34., 51., 53—82., 115. l., XII. k. 71., 93—111., 138. l. Zalam. okmánytár I. k. 78. l. Zichy okmánytár, I. k. 32., 35. l.

² Fejér, VIII/I. k. 24c. l.

³ Fejér, X/I. k. 207. l. szerint Ráskai Balázs nógrádmegyei főispán leánya 1384-ben Ákos nb. Bőbék Imre országbírónak a neje. E Ráskai Balázst, a Gutkeled nb. Ráskaiakról szóló eddig ismeretes adatok alapján ki nem mutathatjuk; különben is megjegyzendő, hogy 1384-ben nem Bőbék Imre, hanem Balog nb. felsőlendvai Szécsi Miklós az országbíró.

⁴ Hazai okmánytár, VII. k. 124., 154. l.

Péter már István ifj. király zászlaja alatt (1266) a bolgár Vidin előtt, IV. László alatt pedig (1278) a morvamezei csatában érdemeket szerzett magának.¹ 1292 július 6-ikán a szabolcsmegyei Ihász és Baranyos helységek birtokosai.² Utoljára vannak együtt, midőn 1296 febr. 5-ikén biharmegyei telegdi birtokukat a szatmármegyei Romáddal felcserélik.³

Péter 1297-ben halt meg. Ez évi május 27-ikén már *Dorog* nevű fiával találkozunk, ki nagybátyjaival együtt bizonyos birtokok megbecsülése iránt intézkedik;⁴ hasonló ügyben szerepelt már 1297 április 3-án is, mikor egyuttal fivéreit is képviselte.⁵ Ezekkel csak később találkozunk, neveik: *Joákim* és *Péter*. Hogy e Dorog nagybátyjaival együtt magát 1301-ben Sándor bán és fia György legközelebbi örökösének vallja, és hogy Sándor bán palkonyai és tarjáni birtokát tényleg örökölte, ezt majd alább fogjuk kiemelni. 1311 január 1-én elmonja a váradi püspök, hogy e Dorog, Borsa nb. Kopasz nádor fogságába került és hogy bizonyos várát felgyújtották.⁶ 1313 május 8-ikán fivéréivel, *Joákim* és *Péterrel* együtt nagybátyja, Miklós fiával kibékül.⁷ 1313 után már nem találkozunk Doroggal; 1319 június 3-ikán már csak fiverei, Joákim és Péter szerepelnek.⁸ Károly király egyik okleveléből tudjuk, hogy Dorog 1317 előtt a Kopasz nádor által ostromolt mindszei (=egyedi) monostorában megöletett.⁹ Hogy gyermekei maradtak volna, arról nincs tudomásunk.

Péter, ki fiverei mellett az ostromolt Egyedmonostorban harczolt, még 1338 márcz. 29-ikén szerepel, midőn Nagymartoni Pál országbíró a Dorog utódainak ősi birtokaik felosztása iránt az általuk választott bírák előtt kötött egyezségét megerősíti; de akkor is képviseltette magát.¹⁰ Utoljára 1338 szept. 26-ikán akadunk rá, midőn rokonai ellen bírói vizsgálatot kér.¹¹

¹ Wenzel, IX. k. 196. l.

² Ugyanott X. k. 92. l.

³ Ugyanott, 247. l.

⁴ Zichy okmánytár, I. k. 85. l.

⁵ Hazai okmánytár, VII. k. 259. l.

⁶ Anjoukori okmánytár, I. k. 219. l.

⁷ Ugyanott, 297. l.

⁸ Zichy-okmánytár, I. k. 166. l.

⁹ Anjoukori okmánytár, II. k. 218. l.

¹⁰ Zichy okmánytár, I. k. 530. l.

¹¹ Anjoukori okmánytár, III. k. 503. l.

Joákim, családjának legkimagaslóbb tagja, önállóan 1313 május 8-ikán merül fel. Midőn a lázongó Borsa nb. Kopasz nádor sólyomkői (Biharmegyében) várába visszavonult, Károly király Joákimot és ennek rokonát, Gutkeled nb. Apaj fia Istvánt megbizta, hogy Sólyomkőt körül fogják, mit Joákim oly szerencsésen vitt véghez, hogy Kopasz maga is kezére került és a király elé mint fogoly vezetettet.¹ Az 1338 márczius 29-én történt birtokosztás alkalmával többek között fivérével, Péterrel együtt a biharmegyei *Diószeg* helység egy részét kapta;² utoljára találkozunk vele 1344 május 3-án, midőn mint *Diószegi* Joákim a Bátoriak bizalmi embereként működik.³ Esetleges utódait nem ismerjük.

Dorog fia *Miklós*, kivel 1278 szeptember 1-én találkoztunk, 1301 június 29-ig szerepel, mely napon szintén Sándor bán örökösének vallja magát. Minden róla szóló adat csak arról tanuskodik, hogy a közpályán — úgy látszik — nem működött.

Öt fia volt: *János*, *Konrád*, *Keled*, *Miklós* és *Lökös*.

János 1310 deczember 13-án merül fel legelőször;⁴ 1311 január 1-én (l. f.) arról értesülünk, hogy Kopasz nádor fogságába került. 1313 május 8-án tudunkra adatik, hogy atyai örökségét: Hatház, Dömötör, Dorogles és Csehi nevű birtokait büntetési következtében elvesztette s hogy fivérével együtt, Péter és Joákim kegyelméből, Tamási, Vid és Monyoros helységeket kapta.⁵ Többé nem szerepel. Az 1338. évi birtokfelosztás alkalmával arról értesülünk, hogy az «*Ördög*» melléknevet viselte s hogy garázdálkodásai folytán diószegi birtokát már régen elvesztette. 1351-ben vizsgálatot tartottak az iránt, vajjon Péter fia Dorog, «*Ördög*» János, Miklós és Konrád hadházi birtokukat eladták-e? de az illető okiratból⁶ nem vehető ki, vajon egy már sokkal régebben történt, vagy csak

1351-ben lezajlott dologról van-e szó. — A legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy az esemény már korábban történt.

Lökös egyetlen egyszer szerepelt, 1313 május 8-ikán (l. f.), midőn a rokonai birtokadományozásában részesült.

Miklós, ki 1313 május 8-ikán tűnik fel, szintén nem szerepel többé. Csak annyi ismeretes róla, hogy ő is beleegyezett a hadházi birtok eladásába.

Konrád, kit 1313 óta ismerünk, fivérével, Keleddel, az 1338-ban történt viszálykodás alkalmával többek között Diószeg egy részét kapván, magát «*Diószegi*»-nek nevezte. 1352 nov. 6-ikán újra felmerül, midőn fiával, *Lászlóval* együttesen bizonyos birtokcserét hajt végre;⁷ utoljára 1353 május 4-ikén találkozunk vele, midőn a Dobiakkal és a Debreczeniekkel bizonyos erdőt feloszt.²

Fivére *Keled*, kit szintén 1313 óta ismerünk, mindazon birtokszerzési és eladási ügyekben részes, a melyekben fivérével találkoztunk. Utoljára 1347-ben akadunk rá.³ Utódjairól csak azt tudjuk, hogy fia, *Miklós Dorog* nevű fiut hagyott hátra, ki fiörökösök nélkül maradt. Erről majd alább lesz szó.

Drug fia *Lőrincz*, kivel 1275-ben találkoztunk, csak mint földbirtokos ismeretes, mely minőségben 1300 első feléig szerepel. 1319-ben már fiára, *Istvánra* akadunk.⁴ Ez az 1338-ban történt osztozás alkalmával a következő birtokokat kapta: 1. *Dob*, 2. Tamási, 3. Begécs (Szabolcsmegyében), 4. *Palkonya*, 5. *Tarján* (*Sándor bán örökségéből* Borsodmegyében), 6. Kelemér, 7. Poszoba, 8. Kisfalud és 9. Fancsal (Gömörmegyében). *Dob után felvette a Dobi nevet*. Utoljára 1353 május 4-ikén szerepel.⁵

Két fia volt: *Dorog* és *Péter* s egy leánya, *Erzsébet*.

Dorog és *Péter* 1347-ben merülnek fel legelőször; az utóbbi akkor még zsengekora.⁶

Mindkét fivér fiörökös hátrahagyása nélkül

¹ Ugyanott II. k. 218. l.

² Diószeg már atyjáé, Péteré volt. Ladomér váradi püspök (1268—1279) IV. Lászlónak jelentette egyszer, hogy Drug fia Péter az egyedi monostor épületeit lerombolta és az abból nyert kövekből Diószegen tornyot építtetett. (Hazai okmánytár, VII. k. 170. l.)

³ Anjoukori okmánytár, 415. l.

⁴ Ugyanott, I. k. 215. l.

⁵ Ugyanott, 297. l.

⁶ Zichy okmánytár, II. k. 460. l.

¹ Anjoukori okmánytár, V. k. 619. l.

² Ugyanott, VI. k. 64. l.

³ Fejér, IX/IV. k. 057. l. X/IV. 368. l. Zichy okmánytár, II. k. 229. l.

⁴ Zichy okmánytár, I. k. 166. l.

⁵ Anjoukori okmánytár, VI. k. 63. l.

⁶ Zichy okmánytár, II. k. 229. l.

halt meg, mire a Diószegiek és a Dobiak összes birtokai nővérükre *Erzsébetre* szálltak át. Erzsébet 1364-ben Bogátradván nb. Mihálynak a neje.¹ Családjának magvaszakadtán megengedte Lajos király, hogy Erzsébet a dobi, poszobai, keleméri, tarjáni, hadházi és péresi birtokokat örökölje. Monoki Mihály és Erzsébet fia, Péter felvette a Dobi nevet.

Erzsébet halála után e Péter nővérével, Ilonával, Tornai Lászlónéval a Dobiak összes birtokait örökölte. 1400-ban Péter pör utján ragadta ki örökségét Ilona kezéből azzal a kikötéssel, hogy utód nélküli elhalálozása esetén Tornai László és Ilona fia, Tornai Tamás lesz az örököse.

Az 1400-ik évi nagy örökösödési per folyamán több okirat lett bemutatva, melyek az utolsó Diószegiekre és Dobiakra némi világosságot vetnek, csakogy Fejér, X/II. k. 769. l. ezen okiratokat igen zavarosan közli. Az egyik azt tartalmazza, hogy Nikodém (ez téves; Miklósról van a szó) fia Diószegi Dorog magvaszakadása után ennek birtokait 1397-ben Albisi Márton fia Dávid zólyomi főispán kapta.² Midőn ez Dobi Pétert

¹ Fejér, IX III. k. 580. l.

² Ezen család nemzedékrendje nem tartozván jelen

(Monoki Mihály fiát) beperelte, utóbbi szintén okiratokat mutatott fel, melyekből kiderült: a) hogy Keled fia Miklós (?) fia Diószegi László (?) 1374-ben Dorog birtokainak mások általi elfoglalása ellen tiltakozott. Midőn t. i. Dorog fia Lőrincz fia István fia (Dobi) Dorog és ennek rokona (Diószegi) Dorog mag nélkül elhalt, akkor Lajos király a nevezett István leányának Erzsébetnek, Monoki Mihály nejének és ennek rokonainak (Czudar) János fiainak: László szegszárdi apátnak, Péternek és Miklósnak adományozta e birtokokat. A mag nélkül elhalt Dorog atyja Miklós volt, kinek atyja viszont az öregebb Dorog fia Miklós, a kinek atyja Keled volt.

Dr. WERTNER MÓR.

dolgozat keretébe, itt csak a következőket akarom kiemelni II. Pius pápa 1459 szept. 13-án felhívja a csanádi püspököt és a váradi prépostot, hogy azon ügyet, mely már hosszabb idő óta Dengelegi László fia Bernát, az erdélyi egyházmegye laicusa mint felperes és néhai *Thomas Zobny de Dyozegey* fiai s örökösei, *László, Tamás* és *Dávid* között bizonyos hitbéri és leánynegyedi követelések miatt fennforog, vizsgálja meg (Theiner, Mon. Hung. II. k. 336—337.). «Zobny» nem más, mint a «Zólyomi» ferditése; az említettek az albisi Zólyomi család tagjai; nevezetes ezen regestában az, hogy a család előneve itt «*diószegi*».

VEGYES.

Adalékok a Pozsony vármegyei nemesek névsorához.

A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi országos könyvtárának levéltári osztálya az elmúlt évben többek között a Szögyény-Marich család levéltárát is megkapta, örök letéteménykép, mely jelenleg már rendezve áll a kutatók használatára. A 8630 darabot kitevő anyag 1 drb XIII. századi oklevelet, — 1291-ből — 11 drb XIV., 37 drb XV., 27 drb XVI. századi mohácsi vész előtti oklevelet tartalmaz, a többi a XVI—XIX. századi iratokra, az elenchesokra, genealogiai táblákra stb. esik. A levéltár anyaga a Szolgaegyházi Marich, Románfalvi Fehérváry, a Magyar-Szögyéni Szögyén és a velök rokon családokra vonatkozik. A középkori oklevelek egy része a XVI. század első felében kihalt Zuhodoli, továbbá a Gathalóczi családról szól. Bővebb adatokat találunk azonkívül, főleg a

levéltár későbbi anyagában, a Kisvárdai családra is. Czimereslevelekből a levéltár öt darabot tartalmaz, köztük egy, eddig ismeretlen középkorit is. E czimereslevelek 1. II. Lajos királynak 1516 december 16-án, Budán, a Zuhodoli család részére adott armálisa, 2. II. Miksa czimeres levele 1568 márczius 28-áról Barbel' másképp Kassos Pál részére, 3. Bucskay István czimeres levele 1606 május 5-ről Kisvárdai Chuta Miklós részére, 4. III. Ferdinand czimereslevele 1649 május 28-ról a Lepossa család részére, 5. Boroviczeny Sámuel czimerkerő folyamodványa, 1659 szeptember 13-án kelt engedélyezési záradékkal. E czimereslevelek közül az első négy a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára czimjegyzékének II. kötetében közöltetett, a Boroviczeny-féle czimerkerő folyamodvány, csak később kerülvén elő a levéltárból, a czimjegyzékbe már nem volt felvehető és annak közlése a pótkötetre maradt. A Zuhodoli család czimerét alkalmunk lesz e folyóirat olvasóinak színes hasonmásban is be-

mutatni, a mikor is a levéltár oklevelei alapján a család történetét is vázolni fogjuk.

A levéltár XVII. századi anyagában két füzeten Pozsony vármegye jegyzőkönyveit őrzik az 1650—1657. és 1665—1671. évek közötti időkből. Ugy látszik, e két füzet a jegyzőkönyvek rapulaturája, melyek a vármegye történetére érdekes adatokat tartalmaznak. Tudjuk azt, hogy a vármegyei jegyzőkönyvek az 1614—1664. évekből egészen elvesztek, 1664-től kezdve megvannak ugyan, de mint eziránt a vármegyei levéltárhoz intézett megkeresésemre érkezett felvilágosítás mondja, nem teljesen. E két jegyzőkönyvfüzet szövegét, tekintettel arra, hogy az 1614—1664. évekből jegyzőkönyvek nem maradtak fenn, más helyen fogjuk közzétenni; egyelőre e helyt a jegyzőkönyvek azon részeit közöljük, melyek a megyegyűléseken történt armális-kihirdetésekre vonatkoznak, hogy ezzel is adalékot nyujtsunk a vármegye nemességének történetéhez.

I.

Anno 1650 feria secunda proxima post dominicam Jubilate, id est 9. mensis. Maii celebrata est congregatio generalis, simul et sedes iudiciaria in clyti comitatus Posoniensis.

Certæ literæ armales productæ publicatæ sunt sub hoc tenore: Anno d. 1650 feria 2-da proxima post dominicam Jubilate, stante congregatione generali in clyti comitatus Posoniensis, præsentis literæ armales egregii Volffgangi Friderici Anglperger, ac Elisabethæ Meirlin consortis eiusdem exhibitæ sunt et præsentatæ perfectæque sunt simul et publicatæ, nemine pœnitus contradicente. In oppido Samaria, solito videlicet loco celebrationis congregationis generalis sedisque iudiciariæ eiusdem comitatus Posoniensis, Joanne Dersffy substituto iurato notario existente.

Feria tertia proxima post dominicam Jubilate.

Armorum insignia per nobilem Joannem Sakss exhibitæ, pro eodem publicatæ sunt.

Anno 1651 feria 2. proxima post dominicam Oculi, in oppido Samaria celebrata sedes iudiciaria et congregatio generalis in clyti comitatus Posoniensis.

Michæl Muher, Christophorus Sleger, Christophorus Raiter, Petrus Szilvasi, Joannes Thordai et Michael Földes, recepti in numerum nobilium comitatus huius publicatis eorundem armalibus nemine contradicente.

Anno domini 1651 die 10. mensis Maii, in oppido Szempcz celebrata generalis congregatio in clyti comitatus Posoniensis.

Literæ armales nobilibus Georgio Dick, Mattheo Bakonyi, Valentino Nagy et Christophoro Geramb in comitatu hoc Posoniense publicatæ sunt, iique in numerum nobilium comitatus recepti.

Anno 1651 in oppido Szempcz, feria 5. proxima ante festum s. Michaelis archangeli celebrata generalis congregatio in clyti comitatus Posoniensis.

Nobilis Franciscus Mihalyi, Elisabetha Rotol consors eiusdem, Emericus Mihalyi, Stephanus Takacz recepti in numerum nobilium huius comitatus, publicatis eorundem armalibus nemine contradicente.

Anno 1652 feria 2. proxima post dominicam Rogationum in oppido Samaria, stante in clyti comitatus Posoniensis congregatione generali et sede iudiciaria.

Ferdinandus Albertus Giebl receptus in numerum nobilium comitatus Posoniensis.

Feria 3. proxima post dominicam Rogationum. Nobilis Blasius Remetey receptus in numerum nobilium comitatus Posoniensis, publicatis armalibus suis.

Anno domini 1652 die 13 Julii in oppido Szempcz celebrata congregatio generalis comitatus Posoniensis.

Nobilis Blasius Szabo ac per eum Elias Eörves socer eiusdem, nec non Stephanus et Lucas Szabo, item Andreas Floricz ac Susanna Corony consors eiusdem etc. in numerum nobilium comitatus Posoniensis recepti sunt nemine contradicente.

Anno domini 1652 feria 2. proxima ante festum decollationis S. Joannis Baptistæ in oppido Samaria stante congregatione generali et sede iudiciaria comitatus Posoniensis.

Nobiles Mathias Cselnigh, Anna Rotburnyay, Michael Haranko et Joannes Haranko, item Lucas Hamar, Maria Rieteni consors eiusdem, Andreas et Jacobus similiter Hamar, necnon admodum reverendus dominus Nicolaus Hegi, Martinus Kalmar alias Csatory, Elisabetha Hegy, consors eiusdem. recepti sunt in numerum nobilium huius comitatus Posoniensis, publicatis eorundem armalibus, nemine contradicente.

Anno domini 1652 feria 2 proxima ante festum S. Thomæ apostoli in oppido Samaria celebrata est congregatio generalis in clyti comitatus Posoniensis, simul et sedes iudiciaria.

Protestatur egregius Joannes Pinnidy in nomine illustrissimi domini comitis Nicolai Pálffy etc. super publicatione armalium Michaelis Kovacz, uti subditi sui in oppido Csötörtek commorantis in insula Csallóköz facta, vel fienda.

Joannes Kovacz una cum consorte sua Sara Bödy recepti sunt in numerum nobilium comitatus Posoniensis, publicatis eorundem armalibus literis nemine contradicente.

Thomas Lukaczicz ac per eum Gregorius et Martinus Lukaczicz recepti sunt in numerum nobilium, publicatis armalibus literis, nemine contradicente.

Anno 1653 feria 2. proxima post dominicam Iudica celebrata est congregatio generalis et sedes iudiciaria in oppido Samaria in clyti comitatus Posoniensis.

Pro egregio Nicolao Andicz exhibitæ sunt et præsentatæ literæ testimoniales comitatus Jauriensis super nobilitate eiusdem, eæque sollemniter publicatæ.

Joannes Rakher receptus in numerum nobilium comitatus, publicatis eiusdem armalibus seu nobilitatibus litteris.

Anno 1653 feria 2. proxima post dominicam Misericordiæ in oppido Samaria congregatio generalis et sedes iudiciaria celebrata est.

Georgius Forest cum sua consorte et liberis receptus in numerum nobilium consorte Anna Maria Lindenfallven, dandæ testimoniales.

Anno domini 1653 die 3 mensis Novembris, id est feria 2-da proxima ante festum s. Emerici ducis Hungariæ celebrata est congregatio generalis et sedes iudiciaria in oppido Samaria.

Egregii nobiles Andreas Zolomi et per eum Georgius et Joannes ac Laurentius Zolomi fratres ipsius

carnales, nec non Samuel Prasko patruelis ac David Zaniator matruelis, recepti sunt in numerum et cœtum verorum nobilium huius comitatus Psoniensis, publicatis eorundem literis armalibus, nemine contradicente.

Armales publicatæ pro nobili Joanne Christophoro Rottner, ac per eundem Anna Regina Raitami, consors eiusdem, nec non Maria Elisabetha, Zophia et Ursula filiabus suis, sub dato in sacri romani imperii civitate Ratisbona, die 10. mensis Julii anno 1653.

Armales publicatæ pro nobili Christophoro Vinditsch, ac per eundem Regina Elisabetha consorte sua, necnon Francisco Christophoro filio eorundem, sub dato in civitate Vienna Austriae, die 15. mensis Januarii anno 1651.

Anno 1654 die 8. mensis Junii celebrata congregatio et sedes iudiciaria in clyti comitatus Psoniensis.

Paulus Koszak, per eum Joannes, Paulus et Georgius Koszak recepti in numerum nobilium publicatis eiusdem armalibus.

Anno domini 1654 die 23. mensis Martii id est feria 2-da proxima post dominicam Judica celebrata est congregatio generalis et sedes iudiciaria in clyti comitatus Psoniensis.

Egregius Michael Petten receptus in numerum nobilium comitatus Psoniensis, publicatis eiusdem armalibus etc.

Egregius Paulus Sigmond receptus est in numerum nobilium comitatus Psoniensis, publicatis eiusdem armalibus.

Feria 3-tia proxima post dominicam Judica . . .

Egregii Petrus Demekovich, et Nicolaus Demekovich filius eiusdem, ac per eundem Margaretha Indianovich consors dicti Nicolai Demekovich, nec non Joannes filius eiusdem, ac Anna Catharina et Dorothea similiter Demekovich, filiae eiusdem Nicolai recepti sunt in numerum nobilium comitatus Psoniensis, publicatis eorundem armalibus.

Anno 1654 die 14. Decembris in oppido Samaria celebrata est congregatio generalis comitatus Psoniensis et sedes iudiciaria.

Jacobus Luzeniczky una cum Sophia Stegrerin sua consorte et Cipriano ac Catharina Soller recepti sunt in numerum nobilium huius comitatus, publicatis eorundem litteris armalibus, nemine contradicente.

Paulus Handrovich et posteritas eiusdem recepti sunt in numerum nobilium huius comitatus, publicatis armalibus nemine contradicente.

Anno 1655 die 13. Maii in oppido Szempcz, celebrata est congregatio generalis in clyti comitatus Psoniensis.

Pro Joanne Georgio Spiller scribendæ testimoniales super publicatione armalium.

Pro Michaele Barsich et consorte eiusdem Anna Buday scribendæ testimoniales super publicatione armalium.

Anno domini 1655 die 18. Januarii in oppido Szempcz, stante congregatione generali in clyti comitatus Psoniensis præsentibus litteræ armales seu nobilitares sacratissimæ suæ maiestatis pro introscriptis personis etc. eundem itaque Joannem Farkas, ac per ipsum Stephanum similiter Farkas parentem et Catharinam Thassy consortem eiusdem necnon fratrem germanum Michaelem Farkas ac coniugem Helenam Mariam, filiumque Joannem Farkas, fratrem denique eiusdem carnalem Thomam ac sorores germanas Eli-

sabetham et Catharinam itidem Farkas suos exhibitæ sunt et præsentatæ ac solenniter publicatæ, etc.

Anno 1656 die 3. Aprilis celebrata est congregatio generalis in oppido Samaria.

Publicatæ armales :

Nobilis Joannes Szentei et Magdalena consors eiusdem ac filii Joannes, Samuel, Michael et Andreas Szentei recepti in numerum nobilium comitatus Psoniensis, publicatis eorundem armalibus nemine contradicente, testimoniales scribendæ.

Similiter Georgius Veres de Magyarbél, filius Benedictus, filii Adami Veres, ex nobili olim Anastasia Bely susceptus et Elias Zabogha (igy, nyilván Elisabetha-nak kellene állnia) Nagy, consors eiusdem, ac Michael filius, Juditha, Katharina, Susanna, filiae eorum recepti sunt in nobiles comitatus Psoniensis.

Prætere Voffgangus Rospeundtner ac per eum Christophorum Sigfridum, Honorium, Joannem, Carolum et Paulum similiter Rospeundtner, filios nepotesque eiusdem Georgium et Andream ex præfatis Christophoro Sigefrido et Honorio susceptos, in numerum nobilium comitatus Psoniensis.

Daniel Castelmur et Susanna Solcz consors eiusdem, nec non Christophorus Kamel privignus, ac Anna filia eorundem, in numerum nobilium comitatus sunt recepti, publicatis eorundem armalibus.

Item nobiles Petrus Horvath et Catharina consors eiusdem, ac Stephanus et Helena liberi eorundem recepti sunt in numerum nobilium comitatus Psoniensis

Confirmatio privilegii et armalium nobilium Thobiae Villandt alias nobilitari prærogativa gaudentis, sed iniuria temporum (. . . igy!) ac per eundem Jeremiam Villandt fratrem germanum, hæredesque et posteritates utriusque sexus universæ. Testimoniales dandæ.

Nobiles Valentinus Béczey et Anna Huszár, ac hæredes eorundem recepti sunt in numerum nobilium comitatus Psoniensis.

Nobiles Georgius Szlezinger et consors eiusdem, necnon hæredes eorundem recepti sunt in numerum nobilium comitatus Psoniensis.

Nobiles Andreas Szternenszky et per eundem Elisabetha ac filius Georgius cum consorte sua Susanna, filius Johannes et Georgii filios Michael, Georgius et Martinus in numerum nobilium comitatus Psoniensis recepti sunt.

Georgius Georgyóczy alias Szabo et filii eiusdem recepti sunt in numerum nobilium comitatus Psoniensis.

Georgius Hezinger et Elisabetha Meszar (os?), consors eiusdem recepti sunt in numerum nobilium comitatus Psoniensis.

Nobiles Thomas Fiszer, filius egregii olim Joannes Fiszer et filius Rudolphus Fiszer recepti sunt in numerum nobilium comitatus Psoniensis, publicatis adhuc parentum suorum literis armalibus.

Nobiles Joannes Sogulnicziczki ac per eundem Margaretha Ternonczicz consors eiusdem ac hæredes et mater, nec non soror eiusdem in numerum nobilium comitatus Psoniensis recepti sunt, et publicatis eorundem armalibus; testimoniales scribendæ.

Nobiles Joannes Gondol et Elisabetha Ranniger consors eiusdem et eorum hæredes in numerum nobilium comitatus Psoniensis recepti sunt, publicatis armalibus. Testimoniales scribendæ.

Nobiles Georgius Longo, ac per eundem Franci-

scus filius eius et Michael frater carnalis et uterinus, ac Thobias Rosa, nec non Joannes et Franciscus filii eiusdem in numerum nobilium comitatus Poseniensis recepti sunt, publicatis eorundem armalibus.

Nobilis Martinus Seuter et hæredes eiusdem in numerum nobilium comitatus Poseniensis est receptus, publicatis eorundem armalibus literis. Testimoniales scribendæ in pargameno.

Nobiles Abraham German in numerum nobilium comitatus Poseniensis est receptus, publicatis eiusdem armalibus. Testimoniales scribendæ in pargameno

Anno 1657 die 8. mensis Januarii celebrata est congregatio generalis in oppido Szempcz etc. incltyi comitatus Poseniensis.

Publicatæ armales.

1. Valentini Fekete, ac per ipsum Catharinæ Lippold consortis, necnon Michaelis, Matthiæ et Gregorii similiter Fekete filiorum.

2. Matthiæ et Joannis Osztaricz, ac per eos Mariæ Spettin et Annæ Mihalkovicz consortium.

3. Michaelis Steuriczky ac per eundem Sophiæ consortis, nec non Martini et ejus consortis, item Michaelis, Pauli, Joannis filiorum, atque Annæ et Catharinæ filiarum.

4. Joannis Lanczkroner.

5. Petri Petrassvelniczky ac per eum Michaelis, Blasii, Andreæ, Martini fratrum.

6. Joannis Fros-Ernreicz ac per eum Judithæ Aradi, consortis.

7. Joannis Hellepronth ac per ipsum Elisabethæ Silesell consortis ac Casparis fratris uterini.

8. Andreæ Aigner ac per eum consortis, filiorumque et filiarum eorundem.

9. Gregorii Marussy.

10. Dominici Handll, ac per eum Magdalenæ Branczer consortis eiusdem.

II.

Anno 1666 die 12. Aprilis, id est feria 2-da proxima post dominicam Judica in oppido Samaria in generali congregatione incltyi comitatus Poseniensis dominorum magnatum et nobilium frequenti numero præsentium, ac annexa eidem sede quoque iudiciaria.

Exhibitæ sunt literæ armales privilegiales sacratissimæ cæsareæ regiæque maiestatis pro parte et ad instantiam Michaelis Wolmuth ac hæredum suorum utriusque sexus universorum, nemineque contradicente publicatæ sunt.

Aliæ similiter armales parte Joannis Kerekes et Catharinæ Tuiza consortis eiusdem, hæredumque et posteritatum utriusque sexus universorum exhibitæ et solenniter nemine contradicente publicatæ sunt.

Anno 1666 die 12. mensis Augusti, in generali congregatione comitatus in libera ac regia civitate Baziniensi primitus indicta et celebrata.

Exhibitæ armales privilegiales familiæ Holovich utpota Catharinæ Hornyák, relictæ condam Georgii Holovich et fratruelis eiusdem Andreæ Holovich pro se, hæredibusque suis, utriusque sexus universis, per suam maiestatem collatæ.

Anno 1667.

Anno itidem prænotato die vero nona mensis Maii similiter in generali congregatione comitatus in oppido Samaria celebrata.

Exhibitæ literæ armales privilegiales pro parte nobilium Georgii Soós ac fratrum eiusdem Stephani et Petri similiter Soós, nemine contradicente.

Item aliæ similiter armales ad instantiam egregii Joannis Bernardi Egger ac per eum consorti eiusdem, Sophiæ Schremzerin clementer collatæ, quibus licet per egregium Samuelem Kaczerium nomine civitatis liberæ ac regiæ Poseniensis contradictum extitit, quia tamen idem instantes personæ conciviles, consequenterque sub iurisdictione eorundem minime existentes haberentur, præmissa contradictio per incltyum comitatum fuisse rejecta.

Anno 1668 dei 30. mensis Januarii id est feria 2-da proxima post dominicam Septuagesimæ in generali congregatione comitatus in oppido Samaria, una cum iudiciaria indicta et celebrata.

Exhibitæ armales privilegiales egregii Petri Spacz, nemine contradicente.

Anno 1668 id est feria 2-da proxima post dominicam decimanquintam sacratissimæ et individuae Trinitatis in generali congregatione comitatus in oppido Samaria una cum sede iudiciaria indicta et celebrata.

Exhibitæ literæ armales privilegiales sacratissimæ cæsareæ regiæque maiestatis, domini domini clementissimi, pro parte nobilis Andreæ Buchany, consortis eiusdem ac hæredum universorum clementer elargitæ, nemine contradicente publicatæ.

Anno 1670 die 28. mensis Aprilis in libera ac regia civitate Poseniensi ac generali congregatione incltyi comitatus Poseniensis indicta et celebrata.

Exhibitæ literæ armales privilegiales egregio Stephani Doka suæ maiestatis sacratissimæ solenniter publicatæ nemine contradicente.

ÁLDÁSY ANTAL.

Középkori pecsét Veszprémből.

(Egy pecsétképpel.)

Számos adat maradt fenn arra nézve, hogy a veszprémi székesegyház, midőn még egész nagyságában és fényében állott, harminczhat oltárral diszeskedett, ugyanennyi levén a káptalani tagok száma, kik egyszersmind a veszprémi XIII. századbéli egyetem tanártestületét képezték.

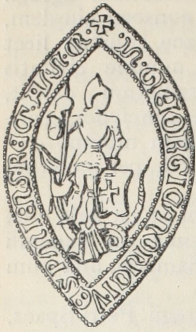
Néhány év előtt Veszprém környékén egy pecsétnyomó találtatott, jelenleg Jánosy Ágoston kanonok ur tulajdona, melynek felirata, mint az itt bemutatott, a lenyomat után készült ábra felüti, a következő:

S(igillum) GEORGI(i) (I)ARONICI VESP(ri)MIER-S(is) RHOT oris. AL taris) S(anctæ) CR(ucis).

A pecsét mezején a középkor szokása szerint a tulajdonos védszentjének, itt szent Györgynek szokott alakját látjuk, úgy ábrázolva, a mint a lábai alatt levő sárkány torkát szúrja keresztül lándzsájával; leeresztett baljában tartott pajzsán kereszt látható.¹

¹ A pecsét, a mint betüinek alakja, főleg pedig Sz. György fegyverzete mutatja, a XIV. század második feléből való.

E pecsét, illetve a pecsétnyomó érdekes emlék az egykor oly nagyszerű székesegyházról. Egyrészt kétségtelen bizonyítékot vélünk

benne találni arra nézve, hogy az egyes kanonokok meghatározott oltárok nevére (titulus) és szolgálatára nevezettek ki, másrészt az is valószínűvé válik ez által, hogy az egyes, mint pl. a szent kereszt-oltár kanonokja is, pecséttel bíró, jogi személy volt, vagyis birt olyan jogokkal, melyek kanonok társaival nem voltak közösek. Megnevezvén az oltárt, melynek rektora, persona juri-

dicanak kellett lennie, kinek jogköre kicsinyesnek látszanék, ha csupán egy oltár gondozása képezte volna feladatát. Minő volt jogköre? azt adatok hiányában felderíteni egyelőre nem lehet.

A székesegyháznak kereszt-oltára még ma is van, még pedig éppen az ősrégi székesegyházból maradt szentélyben; nincs tehát kizárva a lehetőség, hogy e helyen állott hajdan az is, melynek rektorául a bemutatott pecsét György kanonokot mondja. Azonban, hogy a mostani kereszt-oltár nem ama bizonyos, melyről szólunk, azt határozottan állithatjuk; mert ez, az Eszterházy Imre által történt restaurálás alkalmával, a földből itt-ott kiásott, sőt még ma is a földszinén heverő régi templom romjainak zöld márványából készült. KÖSZEGI SÁNDOR.

Aspremont-Rákóczy utódok.

Az ily czim alatt a Turul mult évi folyamában megjelent dolgozathoz szolgáljanak az alábbiak pótlásul, illetve kiigazításul.

Ca) Wenzl von Sternbach.

- II. Amália bárónő szül. 1820, meghalt 1899, férje Bernhard Cles 1804—1870. Gyermekei:
1. Ferdinánd báró szül. 1845; neje: Irene von Visintainer-Lebenberg szül. 1849. Gyermekei:
Ferdinánd szül. 1874.
Bernát szül. 1877.
Amália szül. 1878.
Herman szül. 1880.
Irma szül. 1881.
Guidó szül. 1883.
Hildebrand szül. 1886.
Károly szül. 1889.
 3. Bernát báró, szül. 1847; neje Dal Lajo von Sternfeld Lujza 1855—1898. Gyermekei:

Otto szül. 1882.

Viktor szül. 1886.

Mária szül. 1891.

2. Erneszta bárónő, szül. 1846.

4. Hildebrand báró, szül. 1860.

III. Mária bárónő † 1890, férje: De Maffei Szczipió, † 1900. Utódaik nincsenek.

C) Wolkenstein-Wenzel.

33. d) Wilhelmine bárónő † 1860, férje: Braun báró †. Gyermekei:

Adelheida †.

Hedvig szül. 1816 †

Károly † 1862, neje? Gyermekei:

Vilma.

Konrád szül. 1859, kinek gyermekei:

Konrád és Valéria.

13. b) Arz.

35. 3. Antonia grófnő szül. 1849; férje: Bassetti Róbert † 1898 vagy 1899. Utódaik nincsenek.

Ca) Wenzl von Sternbach.

36. 2. Gabriella bárónő szül. 1881, férje: Eckbrecht von Dürckheim - Montmartin György gróf.

B. CLES HILDEBRAND.

A Csentevölgyi-czimer helyes színjelzése.

Magáról a Csentevölgyi czimerről azok után, a miket Csoma József¹ és Fejérpataky László² róla elmondottak, megjegyezni valónk nincsen.

Ha ezen 1398. évi czimeres levél szövegét gondosan elolvassuk és a Csoma József által a már idézett helyen adott rajzzal összehasonlítjuk, a megfejtést *mintaszerűnek* kell jelezniünk, a Siebmacherben látható, túlterhelt, önkényes czimerrel szemben.

Mintaszerű a kakas csőréhez hasonló füllel ellátott, nyeldeklőjén kakastaréjas nyílal átlótt farkasfej megszerkesztése — a kissé csakugyan bonyolódott szövegezés alapján.

Annál inkább csodálkoztunk, a mikor *Áldásy Antalnak* csak e napokban megjelent és a magyar heraldikára nézve rendkívül becses műve³ előszavában (XI. o.), azt olvastuk, «*hogy a czimer képéről, szerkezetéről helyes fogalmunk nincsen, s ezért heraldikusainak legkiválóbbjai is másképen rajzolják azt meg*».

¹ «Az első magán czimeradományozások», *Turul*, 1900. 4. l.

² «A magyar czimeres emlékek» I. k. 12. 1.

³ «A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának czimjegyzéke». II. Czimereslevelek.

Mert heraldikánknak tudós művelője, *Csoma József* a czimert illetőleg csakis egyben tévedett; és ez: *a pajzs kék színe. Fejérpataky*¹ már helyesebben értelmezi a «*flaveum seu lazaro (így!) colore depictum*» kitételt, csakhogy a «*lazaro*»-t minden szükség nélkül «*lazuro*»-nak olvassa, a mi pedig nem lehet egy és ugyanaz. A czimernek leírása ugyanis így kezdődik: «*Unum clipeum flave seu lazaro (így!) colore depictum*».²

Ezt pedig *kék-re* magyarázni nem lehet és nem szabad.

Mert *flaveus* = *flavus*; a mi aransárgát jelent; tehát a «*lazaro colore*» kifejezésnek, a melyben *Csoma* is *lazuro*-t sejtethetett, sem szabad mást jelentenie, mint aransárgát!

¹ Magyar Czimeres Emlékek, I. f. 14. o.

² *Fejérpataky*, id. m. 13. l. az oklevél hasonmásában és *Aldásy* id. m. 4. l.

A latin *lasar* vagy *laser* pedig nem egyéb, mint az aszatkóró, melynek halványsárga virága van; továbbá gyökerének *sárga mézgája*, a mely mint gyógyszer «*bűzaszat*» (ördögsár) néven ismeretes.¹

Ebből a *lasar*-ból hibás írás következtében lett a *lazar*, a mely főnevet a czimerleírás helytelenül melléknévként használ.

A «*lazaro colore*» tehát *halványsárgát, aransárgát* jelent.

A *Csoma* által mintaszerűen megszerkesztett Csentevölgyi-czimer pajzsszíne ennél fogva *nem kék*, hanem *aransárga*. Ebbe a mezőbe azután jobban is illik a hamvasszinü (barna) farkasfej, fekete fül, fekete nyíl, vörös taréj.

HORVÁTH SÁNDOR.

¹ *Finály*, A latin nyelv szótára, és Molnár-Beer Dictionarium Latino-Græco-Germanico-Hungaricum, 1753.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1904 szeptember 29-ikén ülést tartott, melyen *Fejérpataky László* másodelnök elnöklelete alatt *Barabás Samu*, *Boncz Ödön*, *Karácsonyi János*, *Pettkő Béla*, *ifj. Reiszig Ede*, *id. Szinnyei József*, *Varjú Elemér*, ig.-vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző és *Tóth Arpád* pénztárnok vettek részt.

Napirend előtt az elnök meleg szavakkal emlékezett meg amaz ünneplésről, a melyben a társadalom *id. Bánó Józsefet*, a társaság másodelnökét, 80-dik születésnapja alkalmából részesítette; indítványára az igazgató-választmány elhatározta, hogy a társaság részéről is csatlakozik az ünneplőkhöz és érdemekben megöszült másodelnöke irányában üdvözlő iratban ad kifejezést jókívánatainak.

Ugyancsak napirend előtt üdvözölte továbbá az elnök *Karácsonyi János* ig. vál. tagot, a ki mióta a budapesti egyetemen tanári állását elfoglalta, először vett részt az igazgató-választmány ülésében.

Szentkatolnai Bakk Endre ig. vál. tagnak *Vizakna* város czimeréről szóló értekezését *Varjú Elemér* ig. vál. tag olvasta fel, bemutatva annak kapsán a város pecsétje és czimere ügyében a városi közönség kérelme alapján az igazgató-választmány megbízásából kidolgozott véleményét.

Ugy a dolgozat, mint a vélemény a Turul hasábjain fog közzététetni; az utóbbit azonkívül az igazgató-választmány magáévá téve, elrendelte annak *Vizakna* város közönségével leendő közlését.

Schönherr Gyula titkár bemutatta a Magyar Nemzeti Múzeum legújabb kiadványát, a múzeumban őrzött czimereslevelek jegyzékét, mely *Aldásy Antal* nemzeti múzeumi őr szerkesztésében jelent meg. Az igazgató-választmány örömmel vett tudomást ez értékes kiadvány megjelenéséről, mely tartalmánál fogva a társaság minden tagja részéről a legteljesebb érdeklődésre tarthat számot.

Új tagokul megválasztottak, valamennyien az év-dijas rendes tagok sorába: *Kakaslomniczi és Berzeviczei Berzeviczy Béla* szolgabíró Szobon, Hont várm. (aj. ifj. Reiszig Ede), *Veskőczy Budaházy Béla* telek-könyvi tisztviselő Nyiregyházán, (aj. Benkó Imre) és *Csanády Béla* városi főjegyző Krasznán, (aj. Karakas Imre).

A nagygyűlés napjaul december 15-ike tüzetett ki a következő tárgysorozattal: 1. Elnöki megnyitó, 2. felolvasás, 3. titkári jelentés, 4. pénztárnoki jelentés, 5. esetleges indítványok, utasítatván a titkár, hogy a felolvasás tárgyában a novemberi ülésen terjessze elő javaslatát.

A titkár jelentést tévén a felől, hogy az igazgató-választmány kebelében egy hely vár betöltésre, az igazgató-választmány tagjai felkértek, hogy ajánlataikat a november 24-iki ülést megelőző napig küldjék be az elnökséghez.

A pénztárnok jelentése szerint az ülés napjáig a társaság pénztárába befolyt 3499'61 kor., kiadott 3082'15 kor.), maradvány 417'46 kor. Vagyonállás: 1. alapítványi tőke a) értékpapirokban 21,800 kor.,

b) kötelezvényekkel biztosított alapítványok 4400 kor.,
c) kötelezvény nélküli alapítványok 800 kor., együtt 27,000 kor.; 2. alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés 3400 kor.; 3. A Nemzetiségi Zsebkönyv alapján takarékpénztárban elhelyezve 100 kor., 4. pénztári készlet 417'46 kor. Összesen 30,917'46 kor.

Ifj. *Reiszig Ede* ig.-vál. tag a Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv szerkesztősége részéről részletes jelentésben tájékoztatta az igazgató-választmányt a szerkesztési munkálatok eddigi eredményei felől, s bejelentve, hogy a II. kötet kéziratából mintegy 18 ív anyag már ki van szedve és hogy 22 család jelentkezett késznek a családi címérének színes vagy fekete nyomásban való közlésével járó költségek fedezésére, határozatot kér a mellékletek ügyében, a kötet ívszámát 40-ben kérte megállapítani és intézkedést kért az előfizetési felhívások mielőbbi szétküldése tárgyában. Az igazgató-választmány a jelentést tudomásul véve kimondta, hogy a címerrajzok közül csupán a színesek adandók külön mellékletül, a kötet ívszámát, tekintettel a mellékletek számára, a névmutató betudásával 38 ívben állapította meg, s az előfizetési felhívásoknak szöveg- és képmutatvánnyal kapcsolatban való szétküldése idejéül október hó elejét tűzte ki, felhatalmazva az elnökséget, hogy azt megszövegezze és a szétküldés iránt a szerkesztőség útján intézkedjék.

A jegyzőkönyv hitelesítésére *Barabás Samu* és *Karácsonyi János* ig.-vál. tagok kéretvén fel, az ülés véget ért.

SAKIRODALOM.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címerlevelei. 1200—1868. Leírta dr. Áldásy Antal. (A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címerjegyzéke. II. rész). Budapest, az Athenaeum nyomása, 1904. 8°. XX. f. 495. old. 258 címerképpel.

A hazai heraldika kétszáz éves multja dacára még sok tekintetben a kezdet nehézségeivel küzd. Rendszeres, tudományos alapokon nyugvó művelése nagy nehézségekbe ütközik; történetét, különleges fejlődését véglegesen tisztázni, szabályait, műnyelvét megállapítani nem lehet, mert a feldolgozásra előkészített anyagkészlet aránylag igen kicsi. Családi címereinknek alig egy tizede van kiadva s a kiadottaknak csekély százaléka van úgy közrebocsátva, hogy tudományos feldolgozáshoz anyagul szolgálhasson. Örömmel kell tehát üdvözlönnünk minden olyan vállalatot, a mely a címertani források közlését tűzi ki feladatául, a mely csekély fegyvertárunkat, készletünket kívánja gyarapítani.

E célzt szolgálja s mondjuk ki előre: kitünően szolgálja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának

imént megjelent katalogusa, a mely a könyvtár levéltári osztályában s az ugyanott elhelyezett családi levéltárakban levő gazdag armális anyagot ismerteti meg kitünő regesztákban s részben ábrákban is.

A katalogus tartalmas voltáról s egyben Múzeum ezen csoportjának gazdagságáról tanuskodik az, hogy a jegyzék nem kevesebb mint 631 darab címeradományozó oklevélről (beleszámítva a címerkerő folyamodványokat is) számol be. Ez az anyag több mint száz év alatt gyűlt egybe, részben ajándékokból s letéteményekből (családi levéltárakkal), de legnagyobb részben tervszerű vásárlások útján. Ennél nagyobb gyűjteményt csak az Országos Levéltár bír felmutatni; ám ennek gazdagságával szemben áll a múzeumi kollekció belső értéke. XIV. századi címerleveleinek itt őrzött legbecsesebbjei, a későbbi mohácsi vész előtti páratlan sorozata, az ezután keltek között levő sok ritkaság, érdekes kuriózum, a maga nemében egyedülív teszük a múzeumi könyvtár armális-gyűjteményét.

A felsorolt 631 oklevélből 575 hazai, 56, tehát az egész anyagnak kb. tíz százaléka külföldi eredetű. Ez az arány hovatovább, mindinkább változni fog, miután a jövőben a magyar rész növekedése mellett a külföldi gyarapodása előreláthatólag elenyészően csekély lesz.

A magyar anyagból a XIV. századra négy darab esik. Sajnos, a legkorábbi, a Blagayaknak állítólag 1200-ban Imre királytól nyert armálisa hamis. De még mint hamisítvány sem nélkülözi az érdekességet, miután 1571-ben Miksa király kancelláriája hiteles gyanánt átírta. A másik három jól ismert kincse heraldikánknak; kettő Károly Róbert királytól való (Doncs mester és Kolos fia Kolos mester sisakdíszéről), a harmadik Zsigmond király első teljes címeradományáról szól.¹ A XV. századot és a következőnek 1526-ig terjedő első negyedét *ötvennyolcz* armális képviseli; ebből *negyven* eredeti, a többi másolat. A XVI. század mohácsi vész utáni feléből 101, a XVII. századból 312 a XVIII.-ból 86, a XIX.-ből pedig 14 oklevelet találunk a kötetben. Feltünő az aránytalanság a XVIII. és a következő két század armálisainak számában; az ok egyrészt abban keresendő, hogy a Leopoldok századában rengeteg armalist osztogattak, másrészt pedig, hogy a XVII. századi nemes családok közül jóval több halt ki, mint a békességes XVIII. és XIX. századokban keletkezettekből s így a XVII. századból több armális maradt gazdátlanul, mint a rákövetkezett időkben.

¹ Tekintve, hogy a katalogus a gyűjteményben levő másolatokat is felsorolja, bátran ide sorozható lett volna még Nagy Lajos király címerlevele Kassa város számára, a melynek kitünő fényképe megvan a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

A külföldi armálisok közül egy a XV. századból (1492), 6 a XVI.-ból, 24 a XVII.-ből, 17 a XVIII. és 8 a XIX. századból való. Megjegyzendő, hogy ezek között is akad magyar vonatkozású. Így például a német czimerleves családok közül nem egy Magyarországon élt, részben polgári sorban (*Parscht, Flanckenaer, Grueber, Lienpacher*, stb.) részben mint indigena (*br. Imbsen, br. Baldaczi, br. Vermatti*). Vannak aztán tősgyökeres magyar családok, a melyeknek idegen armálisát vagy bárói oklevélét sorolja fel a katalógus, ilyen p. o. a Holló család *lengyel* indigenátusáról szóló diploma (1676), vitézvári Simonyi József (1804), Stipsics József altábornagy (1806) és jobbaházy Döry Gábor (1855.) osztrák bárói oklevele.

A gyűjtemény érdekességeit felsorolnunk tér hiján lehetetlen. Legyen szabad figyelemgerjesztésül annyit megemlítenünk, hogy a mohácsi vész előttiek közt több olyan van, a mely még szakembereink előtt is alig ismeretes. Ilyen a Goszthonyi család 1467-iki kiadatlan czimerlevele, a melynek eredetijét az Országos Levéltár 1759-ben hitelesített, czimerképpel ellátott másolatát a múzeumi levéltár őrzi. Kiadásra vár még Somogy megye érdekes czimere is 1498-ból; ezt is csak hiteles másolatban bírja ugyan a gyűjtemény, de a másolaton hüen lefestett czimerábra van. Csak a Siebmacherben volt eddig közölve az Erchy-és Ányos-czimer jóformán egészen ismeretlen volt, pedig a sajnos, elmosódott ábrájú Paulik-armális 1514-ből, radoványi Keczer Ferencz kitünően fentartott czimerlevele ugyancsak 1514-ből, a mártonfalvi Cseh családe 1515-ből (színes hasonmása a jelen füzetben), Zuhodoli János deáké 1516-ból és Sáfár Tamásé 1520-ból.

Már ennyiből is látható, minő érdekes új anyagot visz be Áldásy Antal jegyzéke heraldikánk készlet-tárába. Pedig a középkori mellett igen becses a sokkal nagyobb számban bemutatott újabbkori anyag is. A XVI—XVIII. századból szövegükben is ismertett armálisaink száma eddig igen csekély, holott az ezen korbéli czimeradományozó oklevelek fontossága tagadhatatlan. A nemesség adományozása körüli jogszokásaink, heraldikánk műnyelve csak ezek alapján lesznek rekonstruálhatók; a czimeradományozások körülményei egy sereg (néha másünnen, nem ismert) történeti eseményhez, maguk a czimerek pedig viselettörténetünkhöz szolgálnak forrásul. Természetesen csak az esetben, ha kiadásuk oly módon történik, mint a jelen munkában, a hol a czimeradományozót, a kitüntetettek neveit s a pontos keltet feltüntető regesták mellett ott található először az oklevélnek a czimert leíró, másodsor a czimerszerző érdemeit, családi körülményeit, vagy személyiségét illető része is.

A munka érdemét nagyban emeli azon körül-

mény, hogy benne az eddig kiadatlan czimerek, pontosan egy negyedre kisebbitett, hü ábrákban vannak közölve. Ez ábrák azt, a ki a viselet vagy a magyar kancellária miniátorainak történetéhez keres adatokat, nem fogják kielégíteni, a heraldikus azonban kifogástalannak fogja őket találni.

Sok mindent mondhatnánk még, ha a munkát dicsérni akarnók; ezt tennünk azonban tiltja az a körülmény, hogy úgy a szerző, mint azok, a kik rajta kívül a munka kiadásával érdemet szereztek, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társulattal s így közvetve folyóiratunkkal is szorosabb viszonyban állanak. Annyit mindenesetre szabad konstatálnunk, hogy a szerző érdemes munkát végzett; nagy fáradságot és figyelmet igénylő feladatát úgy oldotta meg, hogy belőle a magyar tudományosságnak maradandó haszna lesz. Köszönet illeti meg azonban a munka kiadásának eszközlőjét, *dr. Fejérfataky Lászlót*, a Széchényi Országos Könyvtár igazgatóját és *dr. Schönherr Gyulát*, a levéltári osztály vezetőjét is, a kik részt vettek a szöveg felülvizsgálatának kimerítő munkájában s így a maguk részéről is hozzájárultak ahhoz, hogy Áldásy könyve a magyar Heraldikai irodalom egyik legmegbízhatóbb és leghibátlanabb forráskiadványa legyen.

Bibliophil.

Szilágy vármegye monographiája. Szilágy vármegye törvényhatósági bizottságának megbízásából írta dr. Petri Mór. V. kötet. Kiadja Szilágy vármegye közönsége, 1904.

E nagyszabású munkának immár ötödik kötete fekszik előttünk, mely genealogiai tekintetben a legbecsesebb anyagot tartalmazza. A míg az előző kötetekben az egyes városok, falvak és elpusztult helyek, továbbá a várak urai és egyes nagy családok történetét adta a szerző, addig a most megjelent kötetben a vármegye hajdan való birtokosainak, az ott élt és élő családoknak történetét nyitja.

Óriási anyag állott e tekintetben szerző rendelkezésére nemcsak az oklevelekben, hanem a különböző czélú összeírásokban is, melyek tulajdonképeni becse ép a családok, a birtokosok történeténél tünik ki legszembeötlőbben. Miként az előző kötetekben, úgy a jelen kötetnél is minden lapon nyomát találjuk annak a hangyszorgalomnak, melylyel a szerző a legkisebb adatot is igyekszik felkutatni, és céljaira értékesíteni. Alig van család, melyről egynéhány adatot ne tudna felhozni, és alig hisszük, hogy szerzőnek valamely forrásadat kikerülte volna figyelmét.

A kötet a vármegyében birtokos családokat betűrendben sorolja fel és azoknak történetét a reájuk vonatkozó irodalom és levéltári anyag segítségével oly bő-

ven adja elő, hogy az egyes családoknál egész hosszú tanulmányra nötte ki magát. Genealogiai táblázatok teszik egyes nagyobb családoknál a leszármazás összefüggését megérthetővé és helyenként a címér rövid leírását is adja szerzőnk. Maga a kötet anyaga a K betűig terjedő részt foglalja magában, a hátralévő hatodik kötet fogja a mű befejezését tartalmazni.

Szükségtelen bővebben indokolni azt a jelentőséget, melylyel a monographia e kötete a családtörténetre nézve bír. A genealogus kitűnő segédkönyvet nyer e monumentális munkában, melynek értéke a családtörténeti kutatásokra nézve mindinkább ki fog tűnni a későbbi idők folyamán. Szilágy vármegye büszke lehet e munkára, oly monographia ez, milyennel a többi vármegyék közül csak egy-kettő dicsekedhetik.

—L.

Hoffähigkeit. Eine Studie von Baron Hermann Tinti. Wien und Leipzig, Braumüller, 1904.

E kis munka megjelenése a napi sajtóban is portvert föl. Bizonyos tendenciákat tulajdonítottak a füzetnek, összeköttetésbe hozva azt az uralkodó család egyes tagjainak az utóbbi időkben kötött nem egyenrangú házasságaival. Azonban, ha a füzetet átlapozzuk, úgy találjuk, hogy szerző korántsem akart e nem egyenrangú házasságok egyenrangúsításáért sikrasszalani, voltaképen egész más indokok vezették őt tanulmányának megírásában.

Tanulmánya első részében az udvarképeségről szól, vagyis arról a jogról, melyet a magyar és az osztrák monarchia régebbi nemessége formálhat arra, hogy az udvarnál megjelenhessenek. Az udvarképesség mai formája százados fejlődésre tekint vissza és egyelőre addig tart, míg az uralkodó másként nem határoz. A leszármazás bizonyos számú apai és anyai nemesi ős-től, másszóval a kamarási próba adta meg eddig az udvarképesség jogát, mely alól természetesen kivételek voltak. Már most egy ház az családfán, egy házasság, melynek kötésénél a leszármazás kifogástalan voltára tekintettel nem voltak, az utódokat kizárta e jogból, bármily régi történetek a kamarási méltóság adományozásánál is kivételek, még pedig elég gyakran a régi, igazán érdemeket szerzett nemesség rovására. E helyzet megszüntetése céljából szerző bizonyos reformokat javasol. Utal arra, hogy pl. a csillagkeresztes rend mai határozatai nagyon szigorúak és hogy pl. az alapítványképeséggel bíró nő, amennyiben férje nem kamarás, udvarképességét elveszti. Ebből kifolyólag állítja fel szerző azt a követelést, hogy a nem nemes nő, ha nemes férfihez megy nőül,

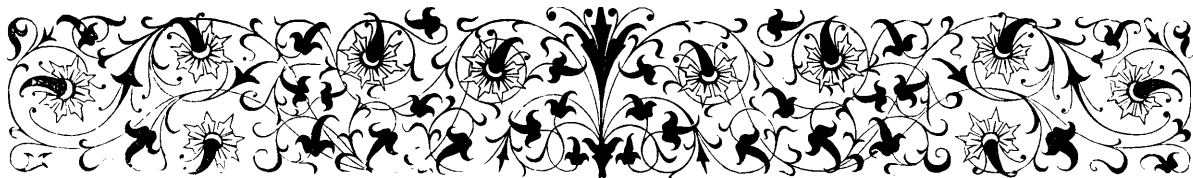
az egyházi esketés által ipso facto 'férjével egyenrangú legyen, akkor is, ha férje szuveréni méltósággal bír.

A második fejezetben szerző a bárói méltósággal foglalkozik és itt bővebben kiterjeszkedik azon — szerinte — mellőzésre, mely a régi bárói családokat napjaink tömeges bárósítása és nemesítése által érte, és hangsúlyozza azt, hogy azért bizonyos rekompenzáció illetné meg e családokat. A harmadik fejezetben végül «reformjavaslatok»-kal áll elő. E reformjavaslatok részben a kamarási méltóságra, részben a csillagkeresztes rendre vonatkoznak.

A kamarási méltóságra nézve azt kívánja, hogy erre jogigénnyel bírjanak a) Ausztria és Magyarország hercegi, grófi és bárói családjaik nagykorú férfitagjai a mennyiben ki tudják mutatni, hogy nemességük a kérvény benyújtásának napjától visszafelé számítva legalább 150 éves és ha a folyamodó anyja nemesi származású, b) a «ritterbürtig» családok tagjai a manapság érvényben lévő öspróba letévése mellett. A csillagkeresztes rendre nézve ugyancsak a) a hercegi, grófi és bárói családok nagykorú nőtagjai, a mennyiben férjeik a kamarási rangot bírják és legalább 150 éves nemességet ki tudnak mutatni és ha anyjuk nemesi származású, b) a «ritterbürtig» családokból származó nők, a ma is érvényes öspróba letétele mellett és ha férjeik kamarási méltósággal bírnak. Továbbá követeli, hogy udvar- és alapítvány-képességgel ruháztassanak fel Ausztria és Magyarországnak 1848 óta miniszterelnökei nejeikkel együtt és egyenes férfi utódjaik, a mennyiben nemesi ranggal bírnak. Követeli továbbá, hogy a régi osztrák, feudális bárói családok az «új» bárókkal szemben bizonyos megkülönböztetésben részesüljenek, továbbá, hogy mindennemű különbség a régi és új módon öspróbát tevők között elvileg kizárassék. Az utolsó fejezet végül magyarázatokat tartalmaz e követelésekhez. Ezekből kiemeljük, hogy a 150 évi időközt szerző azért kívánja, hogy idővel azok a családok is elnyerhessék a kamarási méltóságot, melyek nemessége ma még nincs 150 éves. A régi bárók rekompenzációját az «új» bárókkal szemben részben a grófi rang adományozásában látja, azonban hangsúlyozza, hogy felfogása szerint a grófi cím és rang adományozása régi bárói családok részére tulajdonkép nem tekinthető ezekre nézve számottevő kitüntetésnek.

Tinti báró röpirata elég érdekesen van megírva, azonban a benne foglalt «reformok» oly radikális változást jelentenének az udvar- és alapítvány-képességet illetőleg, hogy valószínűleg hosszú időre csak pium desideriumoknak fognak maradni.

—J.

PAULER GYULA EMLÉKEZETE.

Felolvastatott a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904 december 15-ikén tartott nagygyűlésén.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Ha a rohanó éveket tartanám földi életem legfőbb kincseinek, fel kellene most nekem is jajdulnom a római költővel: Eheu fugit irrevocabile tempus! Ime már én is odajutottam, hogy emlékbeszédet tartatok, még pedig nem csupán megbízásból, még kevésbé fenhéjazásból, hanem azért, mert személyesen is ismertem azt a férfit, a kinek emlékét a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmányának felszólítására ez alkalommal feleleveníteni becsületbeli kötelességemnek tartom!

De én nem törődöm a hajamat már tépdeső és csipdeső hosszú évsorral, hanem csakis azon veszteség, a mely Pauler Gyula elhunytával a hazai történettudományt és e Társaságot is érte, borítja el bánattal a szívemet!

De vajjon csakugyan Társaságunkat is veszteség érte Pauler Gyula halálával? Mert látjuk, hogy gyászolja őt a Magyar Tudományos Akadémia, gyászolja a Magyar Történelmi Társulat s bennünket megelőzőleg már szép emlékbeszéddel áldozott emlékének a Szent István-Társulat. Ámde, ha végig megyünk az Akadémia kiadványain, ha beletekintünk a Történelmi Társulat folyóiratába, mindenütt ott látjuk Pauler Gyula tevékeny, éles elméjének maradandó alkotásait, ellenben hiába forgatjuk át Társaságunknak immár 21 kötetre terjedő «Turul»-ját, vagy egyéb kiadványait, nem leljük azokban Pauler Gyula dolgozatait. Csak mint igazgató-választmányunknak tagja vett részt kezdettől fogva Társaságunk felvirágoztatásában.

Csak hogy egy Társaság célját nem csupán

közvetlenül lehet előmozdítani. Ha valaki például egy középülethez telket, vagy 10 ezer darab téglát ad, sokkal többel járul hozzá, mint az a kőműves, a ki pénzért a téglákat közvetlenül egymásra rakosgatja.

Éppen nem kellett fáradságosan kutatnom, mindjárt eszembe ötlött, oly nyilvánvaló igazság az, hogy Pauler Gyula, ha közvetlenül egyes értekezések írásával nem is szolgálta Társaságunk ügyét, egész irodalmi irányával és működésével annál inkább előmozdította Társaságunk céljait.

Mert vegyük csak elő régi, összes multunkkal foglalkozó történetiróink könyveit! Látjuk, hogy a XVIII-ik századbeliek mind kormánypártiak és csak «hungarus»-ok, de nem magyarok; látjuk, hogy a XIX. századbeliek egész talán 1880-ig mind ellenzékiek és nemzetiek; de azt látjuk, szomoruan látjuk, hogy mindannyian kritikátlanok.

Pedig megfordítva, se nem kormánypártiaknak, se nem ellenzékieknek, hanem bírálóknak, csakis a valót kutatóknak, csakis a valót elfogadóknak kellett volna lenniök. Mert, mint Pauler Gyula mondja, a tudomány lehet hézagos, lehet tökéletlen, de valótlanúságot soha sem vehet fel magába. (Századok, 1871. 570.)

Pauler Gyula hazánkban, ha nem is úttörője, de mindenesetre elsőrangú harczosa lőn a történelmi bírálatnak, a kritikának. Már pedig ezt megerősíteni, felvirágoztatni Társaságunknak is szoros és eddig hiven teljesített teendője.

Alkalmassá tette Pauler Gyulát e bírálatra az, hogy ő történetirói munkálkodását előzőleg

bölcséletileg sokat gondolkozott a történelem valódi hivatásáról s a hibás kiinduló pontok veszélyeiről. E közben magasan felülemelkedett a hétköznapi politikai, vallási, osztálykülönbségi pártviszályokon s így nem vezethette őt félre sem a nemzeti hiúság, sem a túlzott vallási túrelmetlenség, sem a múltban is saját magát kereső pártpolitika, még kevésbbé valami, napjainkban felkapott üres jelszó.

Megkezdette pedig bírálati tevékenységét 1883-ban. Ekkor jelent meg «Anonymus külföldi vonatkozásai» cz. értekezése s ezzel állott azok sorába, a kik helyesen azt hirdették, hogy nem elég a történelmi kutfők tudósításait jólrosszul összeállítani, hanem előbb meg kell állapítani valamely régi íróról, mikor élt, mit tudott és szavahihető-e?

Egy évvel később «A Hartvik-legenda és pesti codex-e» cz. értekezésével Szent István életiratainak összehasonlítását indította meg és ez ügyben még kétszer felszólalt.

De legnagyobb munkát a kutfőbírálat terén nagy művének «A magyar nemzet története az árpádházi királyok alatt» készítése közben vitte véghez. Ekkor fogott hozzá hazai krónikáink legnevezetesebbikének, a Bécsi Képes Krónikának bírálatához. Összeszedte éles elméjének minden erejét, ismereteinek bőségét, hogy szétválaszsa e krónikában a régi, hiteles tudósításokat a későbbi toldásoktól és megállapítsa azt, hogy az árpádkori részek mikor irattak? Fejezetről-fejezetre, sokszor mondatról-mondatra kimutatja, melyek valók III. Béla, melyek IV. Béla korából s melyek 1282 után írt toldások. Folytatá e nagy fáradtsággal járó s látszólag annyira hálátlan kutatását 1900-ban megjelent «A magyar nemzet története Szent Istvánig» cz. műveírásakor. Ekkor derítette fel azon viszonyt, a mely Anonymus műve és a Képes Krónika részei közt van, ekkor állapította meg, hogy mindkettőnek mily gyarló ismereteik voltak a honfoglalásról és a külföldi kalandozásokról. És ha majd egyszer egész tisztára meg lehet határozni, hogy a Képes Krónika hány részből áll s egyes részei mikor keletkeztek, azt jó részben Pauler Gyula nagy tudásának, lelkiismeretes kutatásának lehet köszönnünk.

Már most az a genealogus, a ki tudja, hogy a Képes Krónika kutforrása a magyar nemzet

aranyága: az Árpád-család nemzedékrendjének; a ki tudja, hogy Anonymus művében és a Képes Krónikában vannak legrégebb tudósításaink a magyar nemzetségekről és a jövevény családkról, az hálával fogadja Pauler kutatásainak eredményét. Az ilyen genealogus megtudja becsülni azt, hogy Pauler Gyula neki utmutatást adott e kutfők értékére nézve s megmenté őt attól, hogy a nemzedékrendeket és hozzáfűzött magyarázatait homokra építse.

Ha itt megállapodnánk, akkor még keveset mondottunk volna azon érdeméről, a melyeket Pauler Gyula a genealogia terén szerzett.

Ha azt mondja valaki, hogy a genealogia a hízélgés tudománya, én nem csodálkozom, mert a látszat sokszor e mellett szól. A genealogia és heraldika leginkább a nagy urakkal, az előkelő családokkal foglalkozik és tagadhatatlan, hogy eddig egy-egy genealogiai mű gyakran a családi hiúságnak vagy fitogtatásnak köszöné keletkezését.

Ámde az igazi genealogiára e szemrehányás mégis igaztalan. Az igazi genealogia nemcsak a felemelkedés, a hősiesség küzdés példáit tárja elénk, hanem a csúf elfajulás, a gyászos enyészet eseteit is pártatlanul felsorolja. Az igazi genealogia csak annyiban foglalkozik jobban és sürűbben a legnevesebb, a legjelesebb és érdemesebb családokkal, a mennyiben a földrajz is első kötelességének tartja leírni a kimagasló hegylánczokat, mert azok szabnak irányt a folyóknak s az alsóbb rétegek elhelyezkedésének.

Egyet azonban, mélyen tisztelt Közgyűlés! el kell ismernünk. S ez az, hogy, ha a genealogiai tudomány kritikátlan, akkor valóban hízélgő élősdívé válik, akkor a történelem elősegítése helyett borzasztó tévedéseket okoz, és tanítás helyett szégyenletes mesékkal ámitja az embereket. A számos nagyzó és zagyvalékos nemzedékrendeken kívül Lehoczky Stemmatographiája egymagában is igazolja ezt. Sőt, nagyon jól tudjuk, mélyen tisztelt Közgyűlés, hogy egyes, tisztátalan szándéku és a genealogiai tudományt nem előmozdító, hanem meggyalázó írődéakok, attól sem riadtak vissza, hogy koholt nemzedékrendjeik támogatására hamisítványokat is készítsenek vagy közöljenek és így még inkább tönkre tegyék a genealogia hitelét. Kell-e emlitenem Skalich Pált, továbbá a Trophæum Estora-

sianum szerzőjét, Szklenárt, Szirmay Antalt és Kemény Józsefet? Nemde ezek valóságos farkasvermeket ástak a genealogiai tudomány művelői elé az ő hamisítványaikkal?

Épp azért Társaságunknak a legnagyobb örömmel kellett fogadnia és üdvözölnie azon, Társaságunk egyik céljául is kitűzött működést, a melyet Pauler Gyula az oklevél-bírálat terén kifejtett.

Pauler Gyula 1888-ban, a magyar királyságnak a meghódított Horvátországhoz való viszonyát vizsgálgtván, ütődött bele azon kőbe, a melyet koholt vagy hamis oklevélnek nevezünk. Azelőtt, nem pillantván bele az eredeti kutforrásokba, ő is könnyedén átvette mások véleményét egy-egy iratról, mint azt pl. a Szilveszterbulláról 1884-ben irt szavai elárulják. De 1888-tól kezdve, bár igazi diplomatikussá már nem képe-sithette magát, mégis teljes erejével rajta volt, hogy az igazi leveleket a hamisaktól megkülönböztesse.

Mekkora sikere volt mindjárt 1888-iki kutatásainak, megmondja Fejérpataky László első rangú diplomatikusunk a zárai és spalatói 1102—1103. évekre tett levelek koholásának ismertetésében: «Igazán volt Pauler Gyulának, midőn e két oklevél tarthatatlanságát, a melyek felett a kritika addig úgyszólván észrevétlenül átsiklott, meggyőző történelmi okokkal kimutatta. Nem vezették őt félre az oklevelek formulái, a melyek a dalmát-horvát oklevelek mintáját követik». (Kálmán király oklevelei, 77. l.)

Ez ügyben szerzett tapasztalataival mintegy fölfegyverkezve indult neki Pauler Gyula a magyar történelem árpádkori részének. Mily alapos, nem csupán az előző történetírók szavait változtató, hanem mindenütt az eredeti kutforrásokra épített művet irt, nagyon jól tudjuk, hisz mindig használjuk, ha árpádkori dolgokról kell írunk vagy magunkat valamiben tájékoztatnunk. E művének megírásakor azonban a magyar családtörténetnek is nagy szolgálatot tett, mert mintegy 30 darab iratról derítette ki, esetleg másoknál meggyőzőbben mutatta meg, hogy ezek éppen nem oklevelek, hanem a történelem mezejéről kiirtandó gyomok. Bárha ez iratok gyakran oly fényes nevű családokat érintettek, mint a Frangepán vagy a gróf Kemény valának, oly nevezetes egyházak érdekeit védni látszóttak, mint a veszprémi, pécsi, pannonhalmi, a történelmi igazság kimondásától el nem állott.

Ha igazán akarjuk megítélni Pauler Gyula működését, még egyet nem hagyhatunk figyelmen kívül. Vegyük csak például mily szintelen még Szalay Lászlónak vagy Horváth Mihálynak történelmi könyveiben az árpádkori vezérférfiak névsora. Szalay az 1217-ben szentföldi hadjáratra induló magyar főurak közül csak egynek tudja nemzetségét, családját. Sajnos, e tudása is hamisítványon alapszik és így helytelen. (Magyarország története, I. 287.) Ellenben ha Pauler Gyula művében ugyanazon névsort végig nézzük, látjuk, hogy mindenik főurnak nemzetsége, némelyiknek családja és családi fészke is meg van jelölve!

Még jobban értékesítette Pauler Gyula az árpádkori nemzetségek és családok multjáról, részben éppen Társaságunk folyóiratában kiderített eredményeket IV. vagy Kún László uralkodásának előadásánál. Csak így, hogy az egyes pártvezérek nemzetségét, várait, rokoni összekötéseit feltünteti, árad világosság arra a mélységesen sötét két évtizedre; így nem lesz az többé, Pauler Gyula szavaival élve, «érthetetlen chaos, a melyben semmi összefüggést sem lehet felismerni».

Éppen ebben áll tehát Pauler Gyula nagy érdeme, hogy a genealogiai tudomány vívmányait belevitte a magyar általános történelembe. Mit is érne minden fáradozásunk, a hazai családok történetében tett minden fölfedezésünk, ha azt a részletes kutatásokat összefoglaló, általános történetírók föl nem használnák, s a művelt közönség kezében forgó nagy műveikbe bele nem szőnék és így Társaságunk nagy vívmányait lassan-lassan közkinccsé nem tennék?!

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Méltán áldozik tehát Társaságunk is Pauler Gyula emlékének! Azon már csak váratlanságánál és hirtelenségénél fogva is megdöbbenő hír, a mely 1903 július 8-án Pauler Gyula halálát hirdetve, hazánkon végig futott, nem ok nélkül sujtá Társaságunkat is, nem ok nélkül kelté a súlyos veszteség érzetét bennünk is!

De azért, ha oly, igazán magasra emelkedett történetírói érzéssel keressük és szeretjük az igazságot, mint Pauler Gyula kereste és szerette, ha a történelmi bírálatnak akkora ereje és szeretete él bennünk, mint ő benne élt, akkor Pauler Gyulának csak testét szakítá el tőlünk a halál, nemesebb része, igazságszerető lelke velünk marad.

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

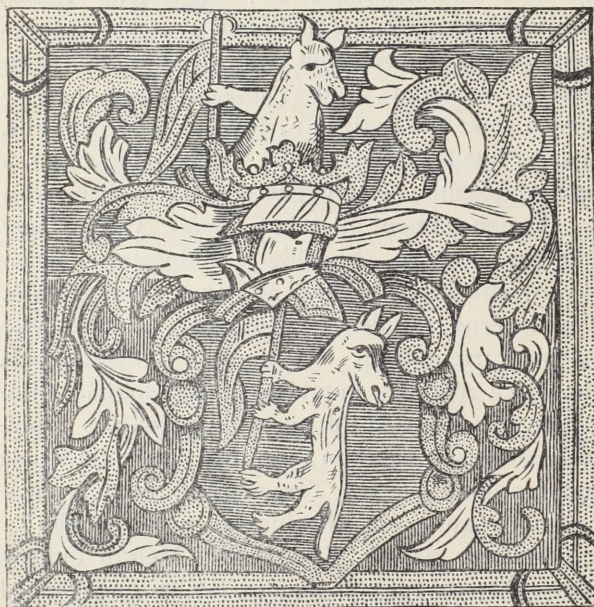
NÉGY CZIMERLEVÉL.

(Négy czimerképpel.)

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság kiváló feladatai közé tartozik régi címereink teljes sorozatának összegyűjtése, még pedig lehetőleg az eredeti címereslevelek alapján. E czélnak kívánok szolgálni, a midőn alább négy eddig ismeretlen czimerlevelet mutatok be.

Kor szerint menve, az elsőt Báthory István lengyel király és Erdély fejedelme adományozta *Csókássy Mihálynak*, 1582 április 10-dikén.

Csókássy Mihály erdélyi vitéz nemes ember, ki fejedelmét Lengyelországba is követte, elpanaszolta a fejedelemnek, hogy őseinek címeres-

levele a mostoha idők viszontagságai között elveszett, ennél fogva a király és fejedelem őt és mindkét ágon lévő maradékait újból felvette Erdély és Magyarország kétségtelen nemesei közé. Ezen fejedelmi kegyre vitézünk bőven reá szolgált a lengyelországi hadjáratokban, a megelőző években ugyanis részt vett négy ellenséges vár vivásában, melyeket sikerült is a királynak a moszkvai nagyfejedelemtől visszafoglalni és saját hatalma alá hajtani, ezenkívül Plescovianak hosszú ideig tartó ostrománál a legnagyobb készséggel és bátorsággal végezte hűséges szolgálatait.

Az újra adományozott ősi czimer a következő; kék mezejű pajzsban balra fordult, ágaskodó, hátranéző, természetes színű farkas, két első lábával aranyos zászlót tart. Sisakdisz a pajzsalak leveles koronából kinőve; takaró: ezüst-arany.

A czimer az oklevél élén áll s négyszögletű arany keretbe van foglalva. A czimer és a keret között lévő ür felső fele kék, alsó fele vörös.

A czimer úgy szerkezet, mint kivitel tekintében igen gyöngye; úgy látszik, hogy a királyi udvarban nem igen volt akkor jártas kezű címerfestő. Még a kancellária ellen is kifogást emelhetünk, mert a szövegben lévő címerleírást igen hanyagul fogalmazta, adván a kitüntetettnek háromszögletű fekete (!) pajzsban fekete farkast.

Hogy a Csókássyak régibb címere milyen volt, nem tudjuk, így azt sem határozhatjuk meg, hogy az elődök által használt czimer volt-e befolyással a fejedelem által ujonnan adományozottra?

Az oklevél szövege a következő:

Nos Stephanus dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Massoviae, Samogitiae, Cioviae, Voliniae, Podlahiae, Livoniaeque etc. dominus, nec non Transilvaniae princeps, memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod nos, cum ad nonnullorum fidelium consiliariorum nostrorum humillimanum supplicationem majestati nostrae propterea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis nostri egregii Michaelis Chiokassy, quae ipse majestati nostrae Polocensis, Velkilucensis, Zavolociensis, Ostroviensisque arcium hostilium expugnatione, quas a magno Moscorum duce superioribus proximis annis armis nostris in potestatem nostram redegit, ac denique diuturna obsidione civitatis Plescoviensis, summa cum animi sui promptitudine et alacritate fideliter exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibiturus et impensurus est, ex speciali igitur gratia munificentiaeque nostra regia eundem Michaellem Chiokassy, alioquin etiam maiorum suorum nobilitate insignem, sed quorum documenta litteris mandata, per injuriam temporis amissa esse perhibentur, haeredesque et posteritates ejusdem utriusque sexus universos de novo in coetum et numerum verorum Transilvaniae et Ungariae nobilium cooptandos, assumendos, ascribendos, annumerandos et aggregandos, ac hoc modo eam monumentorum nobilitatis jacturam, nostris hisce praesentibus sarcindam esse duximus, decernentes, expresse, ut idem Michael Chiokassy haeredesque et posteritates ejusdem utriusque sexus universi, omnibus iisdem privilegiis, libertatibus indultis, immunitatibus et juribus,

quibus ceteri veri Transilvaniæ et Ungariæ nobiles utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere in perpetuum possint et valeant; imo cooptamus, assumimus, ascribimus, annumeramus et aggregamus, atque amissa priora documenta revocamus in integrumque restituimus, ac si nullo unquam superiore tempore interiissent. Pro ampliori vero, erga eum exhibita nostra liberalitatis regiæ argumento hæc arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet triangulare nigri coloris, (*helyesebben «coerulei coloris»*) in cuius campo lupus nigri coloris sursum erectus depictus est, ore hianti, lingua exerta et collo versus tergum reflexo, qui anterioribus pedibus vexillum auratum tenere cernitur. Supra scutum galea est militaris, in cuius superficie diadema regium collocatum est; ex quo dimidius lupus priori, in scuto depicti per omnia similis exurgit. Scutum per utraque latera teniæ seu fasciæ aurei et nigri coloris, ex summitate galeæ descendentes, haud indecore exornant, quemadmodum hæc omnia in capite seu principio præsentium litterarum nostrarum depicta et arte seu manu pictoris, suis ad id accommodatis coloribus clarius expressa, ac figurata conspiciuntur, eidem Michaeli Chiókássy, ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, dedimus, donavimus et contulimus, annuentes, animoque deliberato et ex certa scientia nostra concedentes, ut iidem hujusmodi arma seu nobilitatis insignia, more aliorum Transilvaniæ et Ungariæ nobilium armis utentium, a modo in posterum, ubique in præliis, duellis, monomachiis, torneamentis, hastiludiis, clypeis et aliis quibuslibet exercitiis nobilitaribus et militaribus, nec non sigillis, tentoriis, velis, cortinis, domibus, auleis, annulis, vexillis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus et singulis cujuscunque status, conditionis, dignitatis et præminentiae homines existant, insignitos dici et nominari haberique et reputari volumus, ferre gestare, illisque uti, frui et gaudere in perpetuum possint et valeant. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentis litteras nostras, secreti sigilli nostri, quo in rebus Transilvanicis utimur, pendentis munimine roboratas eidem Michaeli Chiókássy, ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis clementer duximus esse dandas et concedendas. Datum per manus magnifici fidelis nobis sincere dilecti Martini de Berzevicze, equitis et per Transilvaniam cancellarii nostri ac capitanei Starogradiensis in arce nostra regia Rigensi, decima die mensis aprilis anno domini millesimo quingentesimo octogesimo secundo, regni vero nostri sexto.

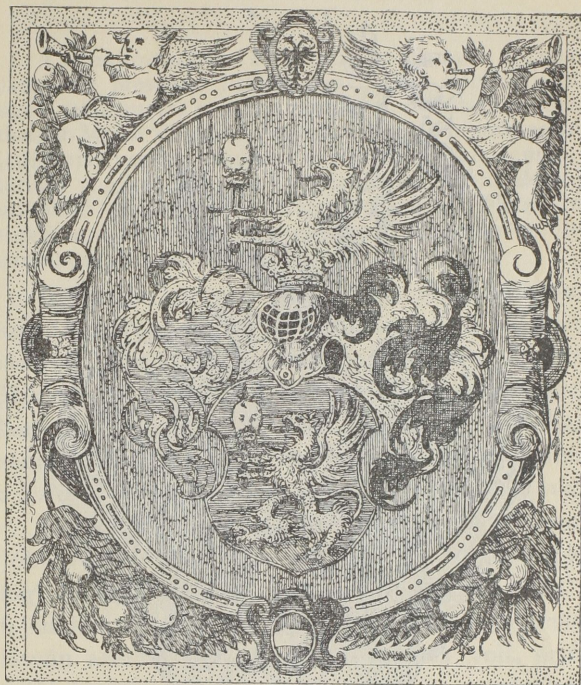
Stephanus, rex.

Martinus de Berzevicze, cancellarius.

Eredetije Horváth-Rhédey Johanna grófnő levéltárában van Alvinczen.

Jártasabb kezű czimerfestő munkája a szépen stilizált Iwchych czimer. Prágában, 1592 április 3-dikán adományozza ezt II. Rudolf, teljesített és még teljesítendő hű szolgálatai fejében Iwchych Mátyásnak és általa Péter, Márton és Ilona nevű testvéreinek. Az oklevél szövege elmondja, hogy a Iwchych-ek nemes szülőktől származtak

ugyan és mindig nemesi szabadságnak örvendettek, most azonban, a király, hogy érdemeiket kitüntesse, újból felveszi őket Magyarország valódi és kétségtelen nemesi sorába, megengedve, hogy mint eddig, úgy ezután is mindkét nembeli utódaikkal egyetemben nemesi kiváltságokkal éljenek. Együttal kegyelme bizonyosságául és kétségtelen nemességük jeléül a következő czimert adományozza nekik: kék pajzsban, hármas zöld halmon álló jobbrafor-

dult arany griff, első lábaival véres törökfőn átszúrt kétélű kardot tart. Sisakdisz: koronából növekvően a pajzsalak. Takaró: kék-arany és fekete-arany.

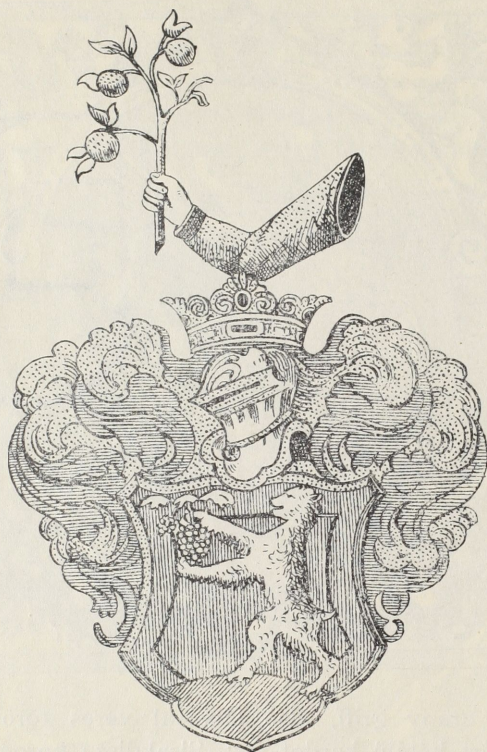
A czimerlevél szövegében a czimer leírása következő:

«Scutum videlicet militare erectum caelestini coloris, cuius campum triugis viridis monticulus occupat, cui integer crocei coloris gryphus alis expansis ore hianti, lingua exerta caudaque elevata posterioribus pedibus dispositis ac in dextrum scuti latus progrediens insistere, anterioribus vero bipennem nudum cum infixo illi capite Turcico cruore madentem capilotenus fortiter apprehensum tenere cernitur. Scuto impositam galeam militarem apertam, regia corona dimidium, priori per omnia similem gryphum producente ornatam. A summitate vero, sive cono galeæ laciniis, seu lemniscis hinc crocei et caelestini, illinc nigri et crocei similiter colorum in scuti oram fluitantibus illudque decenter adornantibus, prout hæc omnia in capite

seu principio præsentium literarum nostrarum pictoris manu et artificio propriis suis coloribus recte depicta esse cernuntur».

A czimerlevél, melynek hártýára írott eredetije szintén Horváth-Rhédey Johanna grófnő levéltárában Alvinczen van, 1598 május 5-dikén lett Bihar vármegyében kihirdetve, mint azt nemes Maiadi László, a vármegye jegyzője bizonyította.

A harmadik levél is nemesítéssel kapcsolatos czimeradományról szól. II. Ferdinánd Bécs-

ben 1632 december 20-dikán, tekintetbe vévén a félnemes (agilis) *Almássy Istvánnak* különböző helyeken és időkben teljesített hűséges szolgálatait, őt nem nemes állapotából kiveszi, feleségével Kuun Katalinnal és hasonlóan Katalin nevű leányukkal valamint unokatestvérével, Almássy Jakabbal egyetemben felveszi Magyarország és kapcsolt részeinek kétségtelen nemesei sorába, ennek látható jeléül következő czimert adományozva nekik: vörös pajzsban zöld alapon balra fordult természetes színű medve, első lábával leveles kék szőlőfürtöt tart. Sisakdisz: leveles koronán vörös ruhás könyöklő kar, markában zöld levelű almafa ágat tart három vörös-arany almával. Takaró: kék-arany.

A czimer az oklevél élén tojásdad keretben aranszélű, diszitett kék szőnyegre van fektetve; az egész igen szépen festett barokk izlésű alkotás.

A czimerlevél szövege így hangzik:

Nos Ferdinandus secundus dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ, Ramæ, Serviæ, Galliciæ, Lodomeriæ, Cumania, Bulgariæque etc. rex, archidux Austriæ, (*etc. teljes czim*) memoriæ commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis, quod nos, cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam supplicationem nostræ propterea factam majestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelium servitiorum meritis, fidelis nostri agilis Stephani Almassy, que ipse, sacre primum regni nostri Hungariæ coronæ et deinde majestati nostræ, pro locorum et temporum varietate, fideliter exhibuit et impendit, seque imposterum quoque exhibiturum et impensurum pollicetur; cum igitur ob id, tum vero ex gratia et munificentia nostra regia, qua quosque de nobis et republica christiana bene meritos et virtutis colendæ studiosos, antecessorum nostrorum divorum quondam Hungariæ regum exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum monumenta, quæ ad majora quæque præstanda eos incitare possent, decernere consuevimus; eundem itaque Stephanum Almassy, simul cum conjuge ipsius Catharina Kuun, ac filia similiter Catharina, sed et patruæ, Jacobo scilicet Almassy, suis e statu et conditione ignobili, in qua hactenus perstitisse dicuntur, de regiæ nostræ potestatis plenitudine et gratia speciali eximentes, in cœtum et numerum verorum et indubitatorum regni nostri Hungariæ et partium ei adjectarum nobilium duximus cooptandos, annumerandos et adscribendos. Annuentes et ex certa nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi, a modo imposterum, futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis gratis, honoribus, indultis, privilegiis, libertatibus, juribus, prærogativis et immunitatibus, quibus cæteri veri et indubitati, regni nostri Hungariæ et partium ei subjectarum nobiles, hactenus quomodolibet, de jure vel consuetudine usi sunt et graviter utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint et valeant, hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universi valeant atque possint. In cuius quidem nostræ, erga ipsos exhibitæ gratiæ et clementiæ ac liberalitatis testimonium, veræque et indubitatæ nobilitatis signum hæc arma sive nobilitatis insigma, scutum videlicet militare erectum rubri coloris, fundum illius viridi campo occupante, in quo integer niger ursus divaricatis et distentis posterioribus pedibus et tota corporis mole arrecta erecte stare, atque anteriorum pedum sinistro ad rapiendum protenso, dextro vero botrum uvæ ostentare, inque dextram scuti partem conversus esse cernitur; scuto incumbentem galeam militarem clausam regio diademate, dextrum brachium humanum rubra manica indutum, ac in vola ipsa ramusculum pomiferum foliis virescentibus et pomis turgentem, proferente ornatam; a summitate vero, sive cono galæe lacinis, seu lemniscis, utrinque cæruleis et candidis, in scuti extremitates sese diffundentibus scutumque, ipsum decenter exornantibus,

quemadmodum hæc omnia, in principio seu capite præsentium literarum nostrarum, pictoris edocta manu et artificio, propriis et genuinis suis coloribus depicta et dilucidius ob oculos intuitum posita esse conspiciuntur, eidem Stephano Almassy ac per ipsum supra nominatis personis, ipsarumque heredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose danda duximus et conferenda. Decernentes et excerta nostra scientia animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo imposterum futuris et perpetuis semper temporibus, eadem arma sive nobilitatis insignia, instar aliorum verorum et antiquorum, dicti regni nostri Hungariæ et partium ei subjectarum nobilium sub iisdem iuribus, prærogativis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus iidem vel natura, vel consuetudine usi sunt et gavisii utunturque et gaudent, ubique in præliis, certaminibus, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis omnibus et quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, auleis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub veræ, vetustæ et sinceræ nobilitatis titulo, quo eos ac hæredes ipsorum utiusque sexus universos, ab omnibus cujuscunque status, dignitatis, conditionis et præeminentiæ homines existant, insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus et mandamus, ferre, gestare illisque uti, frui et gaudere possint et valeant, hæredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus, universi valeant atque possint. Imo nobilitamus, damus et concedimus præsentium per vigorem. — In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, præsentis litteras nostras privilegiales, secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariæ utimur, impendentis communitas, eidem Stephano Almassy simul et conjugii suæ Catharinæ Kuun ac filiæ, similiter Catharinæ, sed et patrueli Jacobo similiter Almássy, ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum per manus fidelis nostri, nobis dilecti reverendi Stephani Sennyei de Kis Sennye, episcopi Jauriensis, locique ejusdem comitis perpetui, consilarii nostri et aulæ nostræ per Hungariam cancellarii, in civitate nostra Vienna Austriæ, die vigesima mensis Decembris, anno domini milesimo sexcentesimo trigesimo secundo, regnorum nostrorum Romani decimoquinto, Hungariæ et reliquorum decimo quinto, Bohemiæ vero anno decimo sexto. Reverendissimis ac venerabilibus in Christo patribus dominis Petro sanctæ Romanæ ecclesiæ presbitero cardinale Pazmany, metropolitana Strigoniensis et Joanne Telegdy, Colocensis et Bachiensis ecclesiarum canonicè unitarum archiepiscopis, Johanne Pyber, electo Agriensis Francisco Ergelio Zagrabiensis, Emerico Lossy Varadiensis, antelato Stephano Sennyei Jauriensis, Paulo David Vesprimiensis, Georgio Draskovich Vacziensis, Benedicto Vinkovich electo Quinquæecclesiensis, antefato Joanne Teleghdino administratore Nitriensis, Gregorio Nagyfalvy electo Sirmiensis, Joanne Iwancsy Timiniensis, Georgio Dubowszky Chianadiensis, comite Vincentio . . . conj electo Rosonensis, Ladislao Hosszuthóthy Transilvaniensis, fratre Joanne Baptista Agatich electo Segniensis et Modrusiensis, ac Joanne Tomko Bosnensis ecclesiarum episcopis, ecclesiis Dei feliciter gubernantibus. Item spectabilibus ac magnificis comite Nicolao Esterházy de Galántha, regni nostri

Hungariæ palatino, comite Paulo Rákóczy de Felső-Vadász iudice curiæ, comite Sigismundo Erdeodi de Moniorokerek dictorum regnorum nostrorum Dalmatiæ, Croatia, Slavoniæ bano, comite Christoforo Bánffy de Alsóindva tavernicorum, comite Paulo de Nádasdt cubiculariorum, comite Nicolao a Zrinio agazonum, comite Stephano Nyary de Bedegh janitorum, Thoma Bósnyák de Magiarbél dapiferorum, Paulo Pállfy de Erdeod pincernarum, Emerico Czobor-Szent-Mihály curiæ nostrorum regalium in Hungaria magistris, ac Stephano Pállffy de dicta Erdeod comite Poseniensi, ceterisque quam plurimis regni nostri comitatus tenentibus et honores. Ferdinandus. Stephanus Sennyei eppus Jauriensis.

* * *

A felhajtót szélén : Publicatæ, proclamatæ et extractæ sunt presentes litteræ armales seu nobilitatis insignia feria quarta proxima post festum visitationis beatissimæ Mariæ Virginis in oppido Zemplén in sede nostra judiciaria, per me Michaelem Kachiandy juratum notarium comitatus huius Zempleniensis. Anno domini milesimo sexcentesimo trigesimo tertio. Idem qui supra m. p. Coram me Stephano Butkay vice-comite comitatus Zempleniensis.

Eredetije hártján fehér, kék, sárga és rózsaszin zsinóron függő természetes színű viaszpecséttel, Tarna-Mérán volt, néhai Török-Szent-Miklósi és Zsadányi Almássy Vincze könyvtárában. A czimerszerző Almássy István azonban semmi családi összeköttetésben sem látszik lenni, a czimer-levél utolsó tulajdonosának családjával.

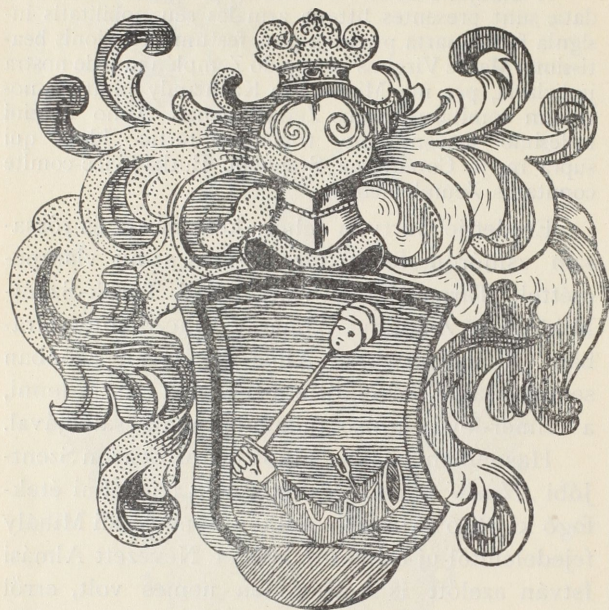
Hasonlóan más családhoz tartozott azon Szent-Jóbi *Almási* alias *Körmives István* fejedelmi étekgő ki 1676 október 29-dikén nyer Apafi Mihály fejedelemtől új czimeres levelet. Nevezett Almási István azelőtt is kétségtelen nemes volt, erről szóló levelei azonban, akkor, midőn a törökök Szent-Job (Szent-Jog) várát elfoglalták, megsemmisültek. A fejedelem tekintetbe vétén étekgőjének eddigi és még ezentúl is teljesítendő, hűséges szolgálatait, új czimeres nemeslevelet ad neki, a következő czimerrel: kék pajzsban zöld alapon nyállal átlőtt, arany paszomántos vörös ruhás balkar, markában egyenes kardot tart, a melyre turbános török fő van szurva. Sisakdisz nincs, csupán bogláros arany korona fedi a sisakot. Takaró: ezüst-vörös, arany-kék.

A czimer az oklevél élén, egyszerű arany szegélyű zöld kerettel határolt négyszögben áll.

A czimerlevél szövege következő :

Nos Michael Apafy Dei gratia princeps Transilvaniæ, partium regni Hungariæ dominus et Siculorum comes etc. memoriæ commendamus tenore præsentium significantes quibus expedit universis, quod

cum principalis intersit dignitatis circa suorum subditorum conditionem cura pervigili suæ considerationis oculos dirigere, eorumque merita et virtutes in suis præcordiis crebro reminiscentiæ stylo notare, ut quos virtutum opera laudabilia dignos offerunt, emeritis gratiarum donativis debeant condecorari, quatenus per hoc et principalis dignitas in sublime crescat, et status rei publicæ in pluralitate nobilium optata suscipiat incrementa. Exempla itaque illustrissimorum Regni nostri Transilvaniæ alias principum pro exigentia rerum nostrarum ex immensa divinæ bonitatis clementia, nostræ dispensationi et arbitrio concessa, hac in parte imitaturi, cum ad nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum singularem nobis propterea factam intercessionem, tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis

geregii *Stephani Almási* alias *Kömives de Szent-Job*, dapiferi nostri, quæ ipse nobis intra aliquot annorum revolutionem, pro locorum et temporum diversitatibus fideliter exhibuit et impendit et quæ deinceps exhibiturum eundem et impensurum nulli dubitamus, eundem itaque *Stephanum Almási*, hactenus etiam libertate nobilitari gaudentem, verum litteris armalibus in fatali arcis *Szent-Job*, a *Turcis* occupatione (ut refertur) destitutum, de speciali gratia et principalis nostræ potestatis plenitudine denuo in cœtum et numerum verorum, natorum, indubitatorum, insignitatorumque regni huius *Transilvaniæ* et partium *Ungariæ* eidem annexarum nobilium, annumerandum, aggregandum, cooptandum et adscribendum duximus, prout annumeramus, aggregamus, adoptamus et adscribimus præsentium per vigorem; decernentes expresse, ut a modo deinceps successivis semper temporibus idem *Stephanus Almási*, hæredesque et posteritates ipsius utriusque sexus universi, pro veris natis, indubitatis, insignitisque nobilibus habeantur et reputentur. In signum autem huiusmodi veræ ac perfectæ nobilitatis eorum hæc arma seu nobilitatis insignia: scutum videlicet militare cœlestini coloris, in cuius

campo sive area brachium quoddam humerotenus resectum, sagitaque traiectum, ense evaginato, et in eo caput turcicum sursum tenere conspicitur; supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contigit diadema regium gemmis atque unionibus decenter exornatum, e cono vero galeæ teniæ seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout hæc omnia in capite seu principio præsentium literarum nostrarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur, animo deliberato et ex certa scientia, liberalitateque nostra principali memorato *Stephano Almási*, ipsiusque heredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus; annuentes et concedentes, ut ipsi præscripta arma seu nobilitatis insignia, more aliorum, verorum natorum, indubitatorum, insignitorumque nobilium armis utentium, ubique in præliis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitariis, sigillis, vexillis, cortinis, velis, auleis, amnulis, clypeis, tentoriis, domibus sepulchris, generaliter vero quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub meræ ac perfectæ nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis, cujuscunque status, conditionis, gradus, honoris, ordinis, officii, dignitatis, præminentia et functionis hominibus, insignitos dici teneri, nominari et reputari volumus ferre et gestare, omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis indultis, libertatibus, immunitatibus et prærogativis, quibus ceteri veri nati, indubitati insignitique nobiles et militares præfati regni nostri *Transilvaniæ* et partium *Hungariæ* eidem annexarum homines, quomodocumque de jure et ab antiqua consuetudine utuntur et gaudent, perpetuo uti, frui et gaudere valeant atque possint. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam, præsentis litterarum nostras pendentes et autentici sigilli nostri munimine roboratas, memorato *Stephano Almási*, ipsiusque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dandas duximus et concedendas. Datum in civitate nostra *Alba Julia*, die vigesima quinta mensis *Octobris*, anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto, principatus vero nostri decimo quinto.

Michael Apafi, m. p.

Az oklevél felhajtott szélére irva a kihirdetés olvasható: Anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto, die ultima currentis mensis *Novembris* in generali dominorum regnicolarum trium nationum regni *Transilvaniæ*, partium *Hungariæ* eidem annexarum conventu ad diem vigesimam primam prædicti mensis *Novembris* in civitatem *Albam Juliam* ex edicto suæ celsitudinis principalis indicto, celebrato, exhibitæ, lectæ, publicatæ, proclamatæque sunt præsentis litteræ armales, sive nobilitares nomine et in persona introscripti, nemine penitus contradictore apparente. Per magistrum *Joannem Kenty de Nagy Kend*, illustrissimi domini domini principis *Transilvaniæ* protonotharium.

A fatokban lévő 48 mm. átmérőjű vörös viaszpecsét vörös fehér és kék zsinóron függ. Hártyára írott eredetije *Tarna-Mérán*, néhai *Almássy Vincze* könyvtárában volt.

Hogy ezen új czimeres levelet nyert Szent-Jóbi Almási István családja összefüggésben volt-e azon Boros-Jenőn lakó Almási Istvánnal, ki 1608 augusztus 2-dikán nyert Báthory Gábortól czimeres levelet, adatok hiányában eldönteni nem tudom. Valószínűnek azonban a pajzs alak-

nak némi hasonlósága alapján¹ sem tartom, miután annyi czimerünk van kardot tartó karral, hogy ebből egy eredetre következtetni merész dolog lenne. B. RADVÁNSZKY BÉLA.

¹ Csergheő Géza: Der Adel von Siebenbürgen. Text 113, Tafel 51.

A KARCSAYAK A XIII. SZÁZADBAN.

A pozsonymegyei alsó-csallóközi járásban fekvő Karcsa nevű helyeket már a XIII. század elején említik.

II. Endre király 1215-ben az esztergomi érsek kértére quosdam homines Zida, Alg, et eorum consanguineos Bucha et Paulum, -- a kiknek elei várjobbágyok voltak, -- a várjobbágyi kötelékből felmenti, esztergomi érseki nemesekké teszi s megengedi, hogy ad villam nomine *Corcha* (azaz Karcsa) tartozó földeiket ezen-
tul is birhassák. (F. C. D. III. I. 169).

Hogy a Knauznál (Monum. Strig.) említett piscina Corchan -- mint Pauler a Honfoglalás kútfoiben lehetők tartja, -- szinte Karcsához tartozott-e, nehezen dönthető el. Mellette szólna az, hogy a Karcsa szélén tényleg sok tó volt. Az 1253-iki határjárásban (B. C. II. M. V.-ben említetik az Agtó, Kech, Gyolcs, Stagnum Barcs, Nog-tó, Stagnum Álvan, Curlous-tó, mi a vidéknek akkori vízbőségét bizonyítja.

Épp úgy nehéz meghatározni, hogy a már 1138-ban Deáki néven említett csallóközi helységhez (Knauz M. Str. 97--99.) tartozott-e a XIV. században többször említett Deáki-Karcha, a mely ma ép úgy eltűnt, mint az akkor még létező Érsek-Karcha, Nipe-Karcha, vagy Bartal-Karcha. Úgy látszik, hogy ezek mind Egyház-Karcha körül feküdtek.

Maga a *Karcsa* név a XIII. században mint *Corcha* (1225), 1240-ben (W. Arp. O. XI. 316.) mint *Caracha* 1248-ban (W. II. 209.) *Karchan* és *Carchan*, 1253-ban mint *villa Karcha*, *Karcra* és (B. C. II. M. III.) *Karcsa*, 1255-ben mint *Karasha*, 1315-ben mint *Karcha* (Stephanus de Karcha), 1347-ben *Karcza* (Ladislau Nobilis de Karcza) jön elő; míg később a *Karcha* és (1256-ban mint *Karacha* W. XI. 427. 1282-ben ismét mint *Corcha* Knauz II. 154). *Karcsa* írás

váltakozik, mely utóbbi a mohácsi vész után állandóan megmarad.

A most meglévő Karcsák közül -- Damasos-Karcsa, azelőtt Damasa-Telke nevet Damasára (1253.) vezeti vissza, Királyfa-Karcsa a «veri filii Jobagionum Scti.-Regis» a Karcsaiak régi jogviszonyaira emlékeztet. Etre-Karcsa az Etre- (Ethuruh, Eguruh) a XV. században Etre Tamással a Csallóközben magbanszakadt nemzetséget juttatja eszünkbe. Kulcsár-Karcsa pedig a Kulcsár, vagy Kulchár-családra vezeti vissza nevét.

A már 1329-ben említett Solymos (Zoulmos)-Karcsa tekintettel arra, hogy a sólyom a régi magyarban és a törökben is Kerecse volt, etimologiailag a Karcsa szót megmagyarázhatná, de ennek ellene szól az, hogy a Karcsa legrégebb formája a *Corcha* és *Karchan* más eredetre valanak.

A XIII. században élt karcsai birtokosokat s azok vérségi összeköttetését az okiratok alapján a következőkben állapíthatjuk meg.

a) A XIII. század első felében éltek.

I. 1215-ben Zida, Alg, Bucha és Pál karcsai birtokosok. (II. Endre okirata C. D. III. I. 169).

1240-ben van említve először Karcsai Remigius (W. XI. 316).

1253-ban Ethuruh jobbagio castri Posonien-sis és fia Simon, Serafin s Péter Karcsán földet kapnak. (W. II. 206, B. C. II. Mant. XI. lap). Ebben említve van Vogya és Kencz (Kerecz? Querch), Thoma és Gutha. Említve van az ecclesia Bartholomaei Apostoli.

1253-ban a karcsai várjobbágyok és a várnépek közt vívott perdöntő párbajban említve vannak:

a) mint *Jobbagiones*: Ethuruh és fia Serafin, Silvester fia Arazag, Silvester fia Ebed, Othmár fia János és Joachim, Zolunta fia Inek, Cle-

mens fiai Dobeck és Otk, Choby fia Cheka, Mamley fia *Moramus* — fiával *Jánossal* és Jakab fia Bodo.

b) mint várnépek (Populi Castri Posonien-sis): Syda fia Wogya, Quencer clericus, Kenes fia Kemenz, Machow fia Jakab, Elias fia Ivánka, Michael fia Mauritius az egyik Karcsából, Fyntur, Fényes, Tuka, Meza, Chiper — joculátor — és rokonaik a másik Karcsáról.

Az ezen párviadalt követő határjárásnál említve van Abraham filius Delus comitis, Saulus-földje és Buzád-földje.

1253-ban Béla királynak Damasa karcsai birtokáról szóló megerősítésében említvük:

a) mint felperesek Atanas fia Iván, Bodo fia Heym, Remig fia Bartholomeus.

b) mint alperes Zolougus fia Damaza. — Említve van még Mortunus.

Az ugyanezen okiratban átirt, 1243-ból kelt káptalani okiratban említve van: Barnabas de villa Karasha, ki Mortunus özvegyét hozománya fejében 50 márkával és leányrészében 14 járom szántóval, két hold erdővel, nyolcz hold réttel, nádassal és egy Holmey nevű szolgálóval elégti ki.

Mint tőszomszédok conterminales) szerepelnek Remig, Mortunus, Paul, Degre, Basilleus filius Buzád, qui dicitur fuisse pristaldus és comes Latus.

1254-ben (B. C. II. M. I.) az Ethuruh nemzetséghez tartozó telkek (mansiok) birtokosai Béla király okiratában a következők: Sebee, Othus, Mortunus, Jacobus, Elias, Orság, Othmár, Ethuruh, Clemens, Texe.

1255-ben a Béla királynak a gutakarchai jobbagy-fiak (veri filii Jobbagionum Sancti Regis) számára adott kiváltságlevelében (B. C. II. Maut. II.) van: Ombud fia Tamás, Gutha (kitől Guta Karcsa neve) Heyder, Condja, Demen (Dömény) Vega fia Zoyzlo, Milván fia Tamás.

1247-ben (átírva a Giletfi nádor ítéletében) B. C. II. M. XXIII. a pozsonyi káptalan előtt Beretszeg (Bereczk ?), Lucas comes, a kik Hees, Dobor rokonuk örökségéből 40 jármot, ex consilio Comitis Buzad de Karcza, Remig comesnek és fiának, Bartholomeusnak eladnak.

1262-ben (Árp. O. XI. 523. 1, 356.) Karchai Remig és fiai Bartholomeus és Laugrab Iván fiai Márk és Bodonnal, Buzád comes beleegyezésével (permittente et consiente Buzád

de Karacha) Árky-erdőre nézve egyezséget kötnek. Említve van itt a fundus curiae Barlei (Basilei helyett) filii Buzád és az Ecclesia Scti Bartholomæi.

Az Árky erdőre nézve a felperesek állítják, hogy: «silva illa Árky vocata semper fuit silva eorum *haereditaria*»; továbbá, quod illa eadem silva semper fuerit patris ipsorum comitis Remigii videlicet *avorum* ipsorum et quod per manus hominum sylva memorata de glandibus seminando fuit procreata. Mindkét mondat bizonyítja, hogy már a XIII. század *elején* birtokolták a Karchayak ez erdőt.

Egy XIII. századi évnélküli káptalani okmányleirat említi Belét és Petrust, kik Benedek fiának, Leustachnak egy darab földet átadnak; mint prolei homines említvük comes Farkasius filius Andreæ, magister Petrus frater eiusdem comitis, Comes Farkasius filius Chene, Ylic filius Bartholomæi de Karcha, Bolda filius Chege et Mauritius filius Clementis. (Bartal-letét az Akadémia irattárában).

1260—80. közt Hazai okmánytár III. 14. 19. lap jegyzetében közölt feljegyzésben említvük: Olgyay Lőrincz, Gregorius de Bele, Paulus de Karcha, comes Buzád, comes Saulius, Remigius, comites nobiles de Karcha.

1282-ben (Knauz 621.) Chene Chugut fia két szolgálóját eladja. Tanui: Belud filius Buzád és Turcha de Corcha, nobiles de comitatu Posoniensi.

1299-ben Damasa fia János, Iván fia comes Lukácsnak Damasatelkét nyolcz márkáért és három pensa bécsi dénárért átadja. A fassioba beleegyezik comes Luca bátyja, comes Coneh és Mathias. (Pozsonyi káptalani elenchus a muzeumi Bartal-letétben).

1276-ban említve van Margit hercegasszony beatificatiójának jegyzőkönyvében Stephanus et Michael de Karcha, Galai Bodo comes tisztjei. (Monum. Vaticana Epis. Weszprimiensis I.) Ugyanott Petrus presbiter Eccl. Szt. Bartholomæi de Kata (Karcsa).

1289. Karcsai Saul fia László, sógornőjét Aglonthát, Karcsai Sándor özvegyét kielégíti. (W. IV. 346. 1.)

1298-ban az Olgyay Péter részére a pozsonyi káptalan által Fulobonban (Fel.-Abonyban) végzett határjárás levelében említve van a terra

Elye et Stephani de Korcha nobilium és a terra nobilium de Korcha, Belud fily Buzad. (Hazai oklevéltár 164—165. 1.)

1299. Karcsay István vérdij egyessége Hideg-hét földesurával. (W. V. 225. l. 148. sz.)

1300. Knauz 513. II. 488. Nicolaus et Joannes filii Ladislai de Karcha pro se et pro omnibus cognatis et generationibus suis bizonyítják, hogy egy szolgafijukat eladták.

1347—1352-ig a Dobozi örökség közreerestéseért folytatott perben (B. C. II. Mant. VII.) a Giletfi nádor által kiadatott ítéletben említvük: 1. Benedictus fia, Eustach fia László (Ladislaus-Nobilis de Karcha) mint felperes Karchai Bele Dénes és Karchai István fia Péter, mint alperesek, továbbá Karchai István unokája, Péter fia Bele, Péter testvére János, Bele Dénes testvére Mihály.

Továbbá az 1307-iki káptalani bizonylatban, mint Belyud fiai Bele, Péter és Mihály, kik Bele Dobor örökségéből Benedek fiától *Eustachtól* 40 holdat visszatartottak, kivel őseik harmadizi rokonsági osztályban voltak (quia avi eorum inter se per modum æqualis divisionis ad triplices lineales cognationes separati essent).

1287-ben a káptalan előtt Király fia Karchai Pethen fia, Oswald fia Péter egy Karchai birtokrészt Igrich (Etre) Karchai Miklós fia, János fia Péter és Miklósnak, mint anyjuknak, Dominikának leányrészét átadja (Bartal-letét a Muzeumban).

1341-ben Rafael, filius Eliae fil. Bartholomæi és Bartholomeus frater uterinus eiusdem Rafaelis atyai örökségükben osztozkodnak. (Ugyanott.)

Bartholomeus kapja «villam circa Ecclesiam beati Bartholomæi,» Rafael kapja «villam Dyaky Patronatu nihilominus Ecclesie beati Bartholomæi supradictæ, communiter juri fratrum utrorumque deputato cessissent divisione, ut dictum est, inter se et suos successores perpetue duratura».

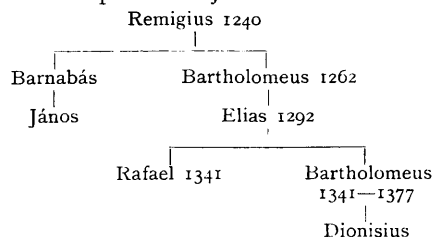
1373-ban Beled Karchai István fia János részére Erzsébetnek, Karchai Miklós fia János nejének leányrészét és hozományát kiadja, melynek egy része a Leustach-földön fekszik. (Ugyanott.)

1377-ben Gara Miklós nádor ítélete szerint Karchai Pál fia Miklós felperes János fia András, egy második János fia Istvánt és László fia Jakabot, (de Egyházas Karcha) perli Egyházas Karcha, Bartal-Karcha, László-Karcha és Deák-Karcha részeiért. (Ugyanott.)

1400-ban Egyház-Karchai Pál fia Miklós a

fenti Egyház-Karchaiakkal a Dobormagalát megosztja. Ugyanott.

Mindezen okmányok alapján az egymással vérségi, illetve rokonsági viszonyban álló ágakat következőképp állíthatjuk össze.

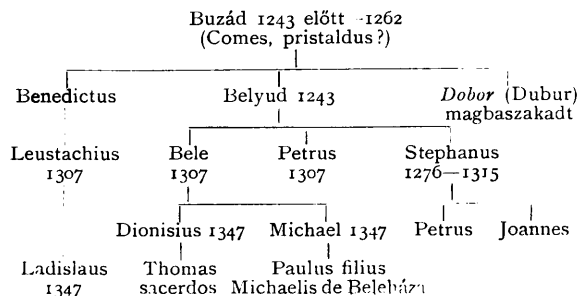

A Rafael és Bartholomeus által megosztott birtokokat, Deáki- és László-Karchát megtaláljuk később 1455-ben, a midőn Mathias filius Stephani, et Joannes filius Michaelis de Egyházas-Karcha maguk és utódaik számára új adomány címén kérik V. László királytól s meg is nyerik a következő birtokrészeket: egy részt in loco *Dobormagala* et Aprohalom, alio nomine Ujföld, in portione *Bartholomæi*, condam avi ipsorum olim pro dotibus filiae *Barnabas*, *Bartholomæi fratris, consorti vero Damasi* quartali puellari datam, továbbá egy részt in terra Korláthföldre, melyekbe őket a pozsonyi káptalan ellentmondás nélkül be is igtatta.

1564-ben pedig: Georgius Somogyi de Deregh et Elisabetha consors eiusdem (Karcsay Mátyásnak Borbála, Amadé Lászlóné után maradt unokája) nec non altera Elisabetha filia Michaelis Karcsai, consors vero Ladislai Rahocsi totalem curiam cum prædio in László-Karcsa, item in prædio Diak-Karcha et Bartal-Karcha, post defectum seminis Michaelis et Mathiae Karchai Ferdinánd királytól maguk és Somogyi György fiai Farkas és György számára megkapják és ezekbe be is igtattatnak.

Karchay Mátyás 1543-ban Pozsonymegye alispánja volt.

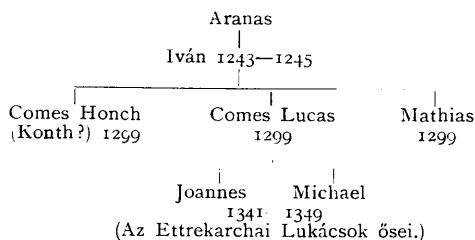
Lesz tehát a leszármazás a következő:

Buzád ágának a Remigius és Iván fia Lukács comes ágával való vérségi összeköttetését bizonyítja, hogy Remig fainak 1262-iki egyezsége Iván fiai Márk és Bodóval «permittente et consciente comite Buzád de Karcha» történik, ép úgy a Dobor örökségének comes Lucas által Remig fia Bartholomeusnak történt eladása «ex consilio comitis Buzád» — történik.

Továbbá Dobor földjeinek egy részét (Dobor-magalát) már 1400-ban az Egyházas-Karchaiak kezén találjuk. Végre 1579-ben Somogyi György, Karchai Erzsébet neje «totalem possessionem Beleháza (a XIII. században fundus curiae Belyud filii Buzád) per defectum seminis hominum familiae Bele alias Berky cum adnexo jure regio a locumtenente Radecio impetrat et statutur contradicentibus Thoma et Michaele Bele de Beleháza.» Ezek azonban már egy évre rá Beleházában statuáltak. Thomas et Michael de Beleháza curiam in possessione Beleház-Karcsa cum jure regio pro haeredibus et posteritibus univrsis titulo novae donationis a rege Rudolpho impetrant et statuuntur contradicente Georgii Somogyi et eius consorte Elisabethe.

III. ág. Comes Lucas ága így származik le:

IV. László ága. A XIII. század végén két Karchai Lászlóval találkozunk. Az egyik: Ladislaus filius Eustachii filii Benedicti, a Giletfi-per felperese s ennek tanulsága szerint 1347-ben még élt, de 1352-ben már meghalt.

A másik Ladislaus filius Sauli de Karcha, a ki 1289-ben Aglonthát, Karchai Sándor nejét, sógorasszonyát kielégíti (W. IV. 346., IX. 504. 363.).

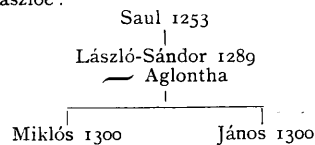
Melyiknek fiai voltak Nicolaus et Joannes filii Ladislai de Karcha, kik 1300-ban egy szolgálójukat eladták (Knauz II. 483), nem tudjuk.

Azt sem könnyű megállapítani, kinek fia volt János, a ki mint Gara nádor 1377-ben kiadott

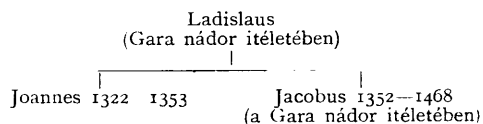
ítélő levelében mondatik: 1322-ben, 1339, és 1353-ban Bele Dénes és Karchai István fiaival szerepel, de 1377-ben már nem él, mert akkor már Egyház-Karcha, Deák-Karcha, László-Karcha, Bartal-Karcha megosztásánál csak Jacobus fil. Ladislai szerepel, ki akkor még kiskorú volt s kívül 1400-ban, Jacobus filius Ladislai de dicta Egyházas-Karcsa néven találkozunk és kinek neve 1418-ban a László-karcsai Török Pálnak adott armalisban is előfordul.

A már 1289-ben nagykoru Saulus fia, László-nak 1377-ben *kiskoru* fia alig lehetett. Ép úgy az 1300-ban már nagykoru Miklós és János alig lehettek az 1377-ben még kiskoru Jakab testvérei, hanem inkább Saul fia László fiai. Minthogy ezek ketten 1300-ban már nagykoruak voltak s legalább is 1270. körül jöhettek a világra, úgy atyjuknak, Saul fia Lászlónak is már 1250 körül élnie kellett, a mi kizárja, hogy az 1377-ben szereplő kiskoru Jakab apja lehessen. Így hát a XIII. században élő László ágát kétfelé kell osztanunk.

I. Saul fia Lászlóé:

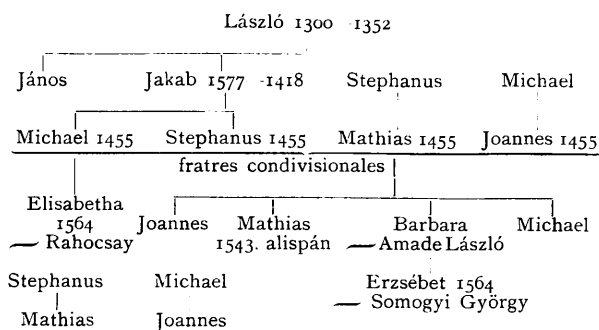
II.

Ezen Jacobus fiait megtaláljuk 1455-ben az egyházas-karcsai birtok révén; nevezetesen egy elenchusban olvassuk: cum mandato statutorio Ladislai V. regis Hungariæ ad capitulum Poson. anno 1455. pro parte Mathiæ et Joannis, ac per eos Michaelis et Stephani filiorum Jacobi de Egyházas-Karcha fratrum condivisionalium titulo novae donationis adnexique juris regii in possessionem Egyházas-Karcsa introducentur.

Ugyanazon évben iktatták be Egyházas-Karchai Mihály-fia Jánost Sipos-Karcsán, nova donatio alapján.

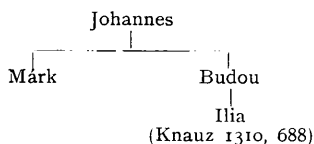
Így tehát most ezen László ágára nézve a következő leszármazásra jutunk az egyházas-karcsai és dobormagalai birtokrészek tekintetbe vételével.

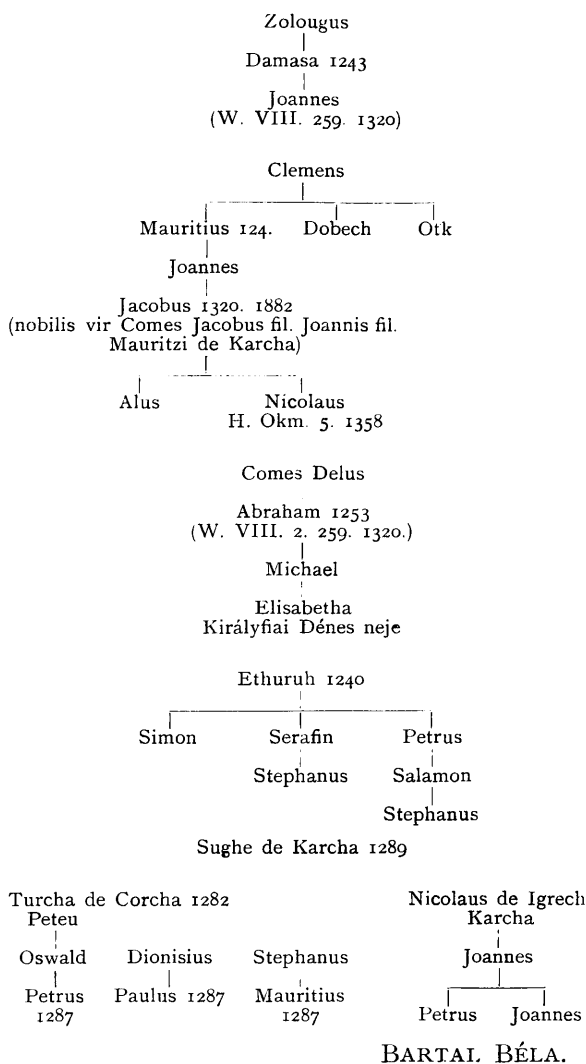
Tekintetbe véve tehát, hogy *László* fia *Jakab*, örökösének kezén találjuk Dobormagalát a Dobor-örökség egyrészét, melyért Eustach fia *László* perelt 1342-ben, s hogy *Karchai Erzsébet* igényt tart 1579-ben a *Beleházi*-birtokra, mely 1243—1262-ig Dobor testvéreinek *Belyud*-nak tulajdona, a legvalószínűbb az, hogy *László-Karchai* vagy *Egyház-Karchai László*, *Eustach* fiával azonos.

IV. A XIII. századbeli *Karchaiak* negyedik csoportjába sorozhatjuk azokat, a kiknek vérségi összeköttetését a fentiekkel meg nem állapíthatjuk.

Ezek:

kik 1262-ben *Remigiussal* perelnek, bár ezeket is valószínűleg a *Remig* atyafiai közé kell számítanunk. Meghatározhatatlan ágak még ezek is:

BARTAI. BÉLA.

A ZEKCHEWI ÉS ZILAHAI HERCZEGH CSALÁD.¹

(A szövegben foglalt adatok és családi hagyományok alapján).

I.

A *Várad* Regestrumban 1235-nél bizonyos *Benedikt*ről olvasunk, a ki a *Bors nemzetségéből* származó *Herczeghnek* felesége. (Regestrum *Varadiense* 1903. évi kiadás, 307. No. 389/142.)

¹ E cikket érdekes adatai miatt közöljük, azonban szükségesnek látjuk annak hangsúlyozását, hogy a benne foglaltakkal, főleg a mi a ma is élő *Herczegh* családoknak a XVI. században kihalt *Szekcsői Herczegektől* való eredeztetését illeti, nem értünk egyet. Szerk.

Az itt említett *Benedicta* férje az a *Herczegh* volt, a ki 1201-ben mint biharmegyei comes említetik. Ezek a *Herczegh*ek a *Bors*, vagy *Burs* nemzetségből már az aranybulla keletkezésekor *Biharmegyében* is birtokosok voltak. (Anjou okm. tár III. k. 130. — Orsz. levélt. Neo. reg. fasc. 1686. N. o.).

Ezen adatok szerint tehát, valamint az alább következő tények alapján is kétségtelen, hogy a *Zekchewi Herczegh* család a *Bors* (*Burs*, *Borsa*, *Borsu*) nemzetségből származik, melyről még a következő helyeken van említés.

a) Ugyancsak a váradi regestrumban anno 1222, 282 lap. Nro 340, (237), és anno 1214, 187 lap. Nro 97. (323);

b) A Garam melletti szent Benedeki apátság 1075. évben kelt privilegiumában (*Fejér C. D.* I. k. 428; II. k. 67.);

c) Egy 1295. évi oklevélben (*Szeredai, Hist. episc. Transylv.* 31.);

d) Egy 1299. évi oklevélben (*Grossinger, Tabul. Cronolog.* 14.);

e) Egy 1307. évi oklevélben (Gróf *Széchenyi* Diplomatarium) és

f) *Horváth István*, Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről. 1820. 49 lap.

A *de genere* jelzés okmányainkban már 1135. évtől fogva használtatik. — Nagy baj, hogy a jelzést úgy az akkori ítélő bírák, mint a hiteles helyek igen sokszor elhagyták, melynek hiányában aztán a vérségi leszámazást igen sokszor más körülményekből, az *első foglalási földek* megosztásából, átszármazásából, a szállásbirtokra vonatkozó osztályos atyafiságból, vagy családi hagyományokból kell kipuhatolni.

A Bors nemzetségből származó családok *röppülő sast* használtak czimerükben és *három czölöpöt*. Amannak eredete a turulmadár körül, emezé pedig Bors vezérnek országhatár jelölésében keresendő (*Kezai Simon: De origine Hungarorum*, 89.).

A *Bors* (Burs, Borsa, Borsu) nemzetségről pedig eképen ír *Anonymus* (1060—1063):

A negyedik kun vezér (a ki a többiekkel együtt már a honfoglalás előtt *Kiew* ostrománál (887) felajánlotta szolgálatait a magyaroknak) *Böngér* volt, a ki a honfoglalás után azon nagy földön telepedett meg, mely a Tapolcza vizétől a Sajó vizéig terjed (ma Miskolcz). Ugyanott kapta *Böngér* vezér a *Győr* (ma Diósgyőr) nevű várat is.

Böngér fia volt *Bors* vezér, a kit a *pusztaszeri* nemzetgyűlés erős haddal a lengyel határszélek felé küldött, hogy ezeket ott megszemlélvén, gátakkal megerősítse egész a Tatra hegyiségig s azon vidéken az arra alkalmas helyen várat építsen. — Miután pedig Bors ezen nehéz megbízást teljesítette, a Boldva vizénél várat épített, melyet a nép ő róla *Borsodnak* nevezett. Az ország határszéleit czölöpök, gátak és halmok által kijelölte, megerősítette s az ottani

lakosoktól kezesekül túszoikat kívánván, a Tát-rán keresztül visszatért *Árpádhoz*, a ki Borsot vitézi nagy érdemeinek elismeréséül az általa épített várnak ispánjává s azon vidék főnökévé tette. Dux Borsum in eodem castro comitem constituit et totam curam illius partis sibi condonavit. — Később Bors e várat egy vármegyévé egyesítette atyjának *Böngérnek Győr* (Diósgyőr) várával. Et illud castrum filius suus Borsu cum suo castro, quod dicitur Borsod, unum fecit comitatum (*Anonymus: 18. 31. fej.*)

Anonymus még másutt is emlékszik Bors vezérről. Midőn, úgymond, *Árpád* Gömör, Nógrád és Nyitramegyék elfoglalására *Szoárd*, *Kadocsa* és *Huba* vezéreket hadcsapataikkal elbocsátá, ezek a Garam vizén túl, Várad nevű erősség alatt várakoztak *Bors* vitéz segítő hadaira, melyek mikor megérkezének, félelemmel töltöték el a vidék lakosait, kik azonnal meghódolának.

Majd a vezérek hadi tanácsa Borsot a zólyomi erdőkbe küldte, hogy az ország határszéleit kő és fatorlaszokkal ott is megerősítse a csehek és lengyelek ellen. Bors tehát elindula vitézeivel a Garam folyó mellett. Midőn véletlenül egy szarvas ugrott föl előtte, azt a hegytetőről nyíllal leterítette s ott a föld népével egy erődítményt emeltetett, melyet *Bors* (ma Bars) várának neveztek. — Innen a zólyomi erdőkig hatolván, itt ismét egy *Borsodzólyom* nevű köerösséget (ma Pusztivád a Szalatna vizén túl) épített. (*Anonymus 34, 57. fej. Gyár-fás: Jász-kunok története* II. k. 32. l. *Jászay: A magyar nemzet napjai az aranybulláig.* 1855: 196, 203, 205).

II.

A *Zekchewi* Herczegh család a *Tamásy* családdal állott közelebbi vérrokonságban. Ezt onnan tudjuk, hogy *Zsigmond* király 1405. április 24-én írást adott ki arról, miszerint *Tamásy János*, erdélyi vajda kérelmére megengedte, hogy ennek több vármegyében, névszerint *Baranya*, *Somogy*, *Tolna*, *Valkó*, *Arad* és *Csanád* megyékben fekvő javai, melyek 5 várból, 4 városból s mintegy 127 faluból állottak, *magszakadás* esetén az ő legközelebbi vérrokonaira: *Zekchewi* Herczegh *László* és *Istvánra* szálljanak. *Tamásy János* vajda ugyan nem halt meg gyermekek

nélkül, mert két fia maradt, *László* és *Henrik*, mindamellet ezek maguk is hozzájárultak atyjuk illetén rendelkezéséhez s néhány évvel később atyjuk halála után maguk is személyesen könyörögtek a király előtt, hogy atyjuknak említett végakarátát erősítse meg, illetve az erről már korábban kiadott oklevelet újabb formában bocsássa ki és lássa el királyi jóváhagyásával. Zsigmond a fiuk ezen kérelmét teljesítette s az erre vonatkozó megerősítő okmányt is kiadta 1411. július 12-én. (Ez oklevelek *Mátyás* király 1464. évi átiratában az Orsz. Levéltárban 1846. sz. a. vannak. Közölve II. *Lajos* király 1523-ban hozott ítéletében is *Verböczy* aláírásával, kinek egyik felesége Zekchewi Herczegh Katalin volt (M. tört. tár VI. 5. 57. l. *Horváth István*: *Verböczy* emlékezete II. k. 185. XCV. *Höke Lajos*: Fővárosi Lapok 1878. évf. Dombóvár hajdan és most).

A Zekchewi Herczegh család birtokaihoz tartoztak az akkor még Csanádmegyében fekvő *Hódmező-Vásárhely*, *Tarján*, *Csomortány*, *Kutas*, *Kamarás*, *Tornya*, *Tompa*, *Battonya*, *Gorda*, *Csorvás*, *Csókás*, *Derekegyháza* is. (*Fejér*: Cod. dipl. X: 895). — Ezen uradalmak miatt sokáig folyt a *pör* a Herczegh család és az országhormányzó *Hunyady János* között, melyben előbb a Herczegh család, utóbb pedig Hunyady János lett a nyertes, a ki akkor már Csanádmegye főispánja, szörényi és temesi bán s erdélyi vajda volt, — a szerencsétlen *várnai* csata után pedig az ország kormányzójává lett 1445. (*Teleky*: Hunyadyak kora X. k. 248—256; 259—262. *Szeremley Samu*: *Hódmező-Vásárhely* története 1901. II. k. 137. l.).

Itt a zekchewi Herczegh család *védelmére*, mint annak egyik ivadéka, fel kell hoznom, hogy nem áll az a ráfogás, mintha a most felsorolt birtokokhoz a Herczegh családnak semmi jogszertü alapja nem lett volna és mintha azokhoz az okirathamisítások miatt tüzhalálra ítélt *Zömlini Gábor* királyi jegyző által koholt levelek alapján jutott volna; különösen pedig, mintha ezek gyártását Zekchewi *Herczegh Rafael* választott püspök és testvérei *Fülöp* és *Pál* pénzért rendelték volna meg. Mert ha e ráfogás igaz lenne, akkor Herczegh *Rafaelt* nem léptették volna elő a *knini* püspökségre, később pedig nem nevezte volna ki ötlet épen *pörbeli* ellenfele, *Hunyady János* kormányzó a *kalocsai érsek*-

ségre. És testvére Herczegh *Pál*, mint előkelő főúr (Mátyás király alatt főpohárnok) nem ülhetett volna tisztességben és becsületben az ország főrendei közt, nem maradhatott volna benn a király és az ország tanácsában s nem találkoznánk nevükkel az ország nagy urai közt akkor is, midőn ezek Mátyás királyért egyetemlegesen kezességet vállaltak arra nézve, hogy az országra több rendkívüli adót kivetni nem fog. (*Teleky*: Hunyadiak kora II: 169; III. 157; IV: 160. Budai polgári lex. 204—205.).

Ezen ráfogással szemben épen a később történtek kétségtelenül bizonyítják, hogy a Zekchewi Herczeghek a hódmezővásárhelyi uradalomhoz nem minden alap nélkül ragaszkodtak. Ennek birtoklásától ugyanis a pernyertes Hunyady Jánost V. *László* király megfosztotta és azt 1445. április 24-én a *Zekchewi Herczegekkel való rokonság czimén* az öreg Harapkői Bothos András leányának adományozta, névszerint Bothos Annának, férjezett Zekchewi *Herczegh Pálné*nak a Valkó, Szerém, Bács, Arad és Csanád megyékben fekvő nagy kiterjedésű Bothos-féle uradalmakkal együtt. — Az idevonatkozó adománylevél indokolásképen hivatkozik *Herczegh Rafael* kalocsai érseknek és testvéreinek Herczegh *Pálnak* azon hadi érdemeire s kitaró hűséggel teljesített egyéb szolgálataira, melyeket *Zsigmond* és *Albert* királyok, úgy nem különben *Erzsébet* királyné és V. *László* király irányában szereztek (Adománylevél: Orsz. Lt. Dlt. 14942; Századok 1895. évf. 153.).

A Bors nemzetség tagjai közül a Zekchewi Herczeghnek úgy az *Árpád* királyok, mint különösen *Róbert Károly* alatt is hatalmas főurak voltak. Büszke, de mindig hű emberei a királyoknak (*Szilágyi*: Magyarország története III. k. 37.).

III.

A Zekchewi Herczegheket kevéssel a mohácsi vész előtt az u. n. *kalandosok* társaságában találjuk, mely a római «calendæ»-től kapta elnevezését. Németországban *Kalandsbruderschaft* név alatt volt nagyon elterjedve. Leginkább a városokban működött. Nálunk Kecskeméten, Segesváron és Nagyszebenben, de az országban másutt is voltak székhelyeik. (*Századok* 1876. évf. 87, 343; *Fraknoi*: U. o. 626.).

De azon kalandosok egyesülete, kik közé

Herczegh Miklós is tartozott, *politikai* célokat szolgálalt és országos jellegű volt s legtöbbszörre előkelő urakból állott, mint Tomory, Keglevics Péter, Artándy Pál, Móré László, Bornemisza János, Rozgonyi István, Kanizsay László és Décsy Ferencz. — Esküvel kötelezték magukat hűségre a király és a kir. család iránt; azon feladattal, hogy a király és családtagjai irányában bármily ellenséges ármányt meghiusítani törek-szenek és hogy soha sem lesznek olyan párt tagjai, mely a király személye, állása és méltósága ellen irányul. *Elvük* volt: összeesküvésbe nem elegendni, pártütöket kibékíteni, egyesíteni, az országot lehetőleg megmenteni úgy a török hódítástól, mint azon veszedelemtől, mely *Szapolyai János* és más hatalmas zászlós urak mindenhatósága részéről fenyegette a hazát. Ezen kalandosok voltak azok, kik az 1526-iki *budai* országgyűlésen *Verböczy* nádort megbuktatták.

A kalandos társaság elnöke akkor *Bornemisza* volt, a ki *Herczegh Miklós*t küldötte *Szapolyai János* erdélyi vajdához, hogy ötlet fölvilágosítsa, kibékítse és megnyerje. Mert *Szapolyai* 40,000 emberrel rendelkezett s így az ország java és a király trónjának erőssége legelső sorban, legfőképen az ő akaratától függött. — *Szapolyai* ugyanis végtelen elkeseredéssel volt eltelve a király és udvara iránt azért, hogy ez a magva szakadt *Ujlaky* herceg birtokait nem neki, hanem másoknak (*Thurzó Eleknek*, *Batthányiaknak* és *Móré Lászlónak*) adományozta. Holott pedig azon birtokoknak egy *testvérré fogadás*i szerződés (adoptio fraternalis) szerint örökségképen a *Szapolyaiakra* kellett volna szállani. — *Szerémi György* hosszasan ír az *Ujlaky Lőrincz* herceg nádor birtokaira vonatkozó ezen örökségi *perről* s részletesen elbeszéli, miként csinált *Móré László* hamis okmányt, melyben *Ujlaky* visszavonja a *Szapolyaiakkal* kötött örökösödési szerződést (M. tört. emlékek I. k. 77--78). *Ujlaky* özvegye *Bakacs Magdolna* második házasságra *Móré László* főpohárnokkal lépett, a ki ez uton az *Ujlaky-örökség* felének birtokába jutott. (*Istvánffy* 1758. évi kiad. 27. l.).

Herczegh Miklós, ki utóbb *Szapolyai János*-nak a törökök elleni küzdelmeiben egyike volt a legszerencsésebb hadvezéreknek (törökrémnek hívták), minden áron rá akarta venni *Thurzó*, *Batthányi* és *Móré* adományosokat, hogy az *Uj-*

laky örökségről mondjanak le *Szapolyai* részére, mint a kit az különben is megillet azon említett testvérré fogadás alapján. De az adományosokban nem volt meg erre a hajlandóság, hallani sem akartak ilyen nagylelkű áldozatkészségről. Ámbár bizonyos, hogy ezen hazafias tettük által az országot a bekövetkezett mohácsi vésztől és más csapásoktól megmenthették volna.

Herczegh Miklós e tekintetben is jeles bizonyosságát adta *hazafias önzéstelenségének* és hogy követésre méltó például szolgáljon nagybirtokos társainak: egy nemesi kurián kívül, a hol lakott, minden vagyonát, ősi és szerzeményi jószágait elzálogosította s az ezekért kapott összeget az ország üres *had*i *pénztárába* fizette a török háboru költségeinek fődözésére.

Érdekes itt megemlíteni, hogy *Herczegh Miklós* ekkor már jegyben járt *Verböczy István* leányával, kit a családi hagyomány *Ilonkának* nevez. *Verböczy* nádorispán, midőn meghallotta, sőt az ország kincstárnokának elismervényéből olvasta is *Herczegh Miklós*nak ezen nagylelkű felajánlását, ezt *oktalanságnak* nevezte és nyomban kijelentette, hogy ilyen *könnyelmű* emberhez nem fogja leányát férjhez adni. Ha koldussá tette magát, ugymond, más ajtón kopogtasson. Nagyon bosszantotta *Verböczyt*, hogy a gazdag vőből egyszerre szegény ember lett.

A házasság azonban mégis létrejött. Mert később országos állásánál fogva mégis restellte ilyen kicsinyes ok miatt megtagadni beleegyezését, melynek megadására nézve nem csekély befolyással működött közre *Verböczy* felesége, *Herczegh Katalin* is, ki *Herczegh Miklós*sal rokonságban állott.

Ez a *Herczegh Miklós* lelkesítette harcra a pécsi egyetemi ifjúságot is és vezette a *mohácsi* csataterre, hol az ifjak csaknem mindnyájan ott maradtak. *Herczegh* is halálos sebet kapott. Isten csodája, hogy felépült belőle. Török fogolylyá lett; de *Solimán* megkegyelmezett neki és szabadon bocsátotta.

Testvére *Herczegh Ferencz* *Baranya* vármegyét képviselte az 1505. évi országgyűlésen (*Fászay*: Magyarország a mohácsi vész előtt. 157.).

IV.

A *Zekchewi Herczegh* család a mohácsi vész után sohasem tudott többé feljutni az ország

nagy birtokosai közé. Tagjai Herczegh hazafias nagylelkűsége és vagyonának a haza oltárára való feláldozása folytán u. n. *bevégezett földesurakká* lettek, a köznemesek sorába kerültek, az előkelő és honfoglaló ősapáktól öröklött merész szívvvel, nemes lélekkel, hazafias szellemmel és nemzeti érzülettel.

A Zekchewi Herczegh családot *Miskolczi* előnévvel feltaláljuk *Miskolczon* is László és Mátyás királyok idejében, mint egyik ágát a *Bors nemzetségnek*, mely Miskolczon a család egyes ősi birtokait tartotta s azokban, nevezetesen a kuriában és a Szinva felett álló uralomban *Mátyás király és Beatrix királyné* által 1460. júli 19-én, 1461. júli 13-án, 1466. január 2-án és 1489. ápril. 12-én kiadott oklevelek tanúsága szerint újból megerősítettett (Orsz. levéltár. Diplom. oszt. 15478. sz.).

A Bors nemzetségből származó ezen *Miskolczi* Herczegh család egyes tagjai a későbbi időkben elhagyják a Herczegh elnevezést; csak a *Miskolczi* előnevet tartják meg. Amazok közül *Herczegh András* úgy említették, mint II. *Rákóczy Ferencz* miskolczi ezredének vitéz katonája, a ki 1705. január 31-én hős halállal mult ki. (Dr. *Szendrei*: Miskolcz város története, I. k. 122, II. k. 419, III. k. 91—101. lap).

A Zekchewi Herczeghekutóbb Erdélyországba is elszármaztak, a hol régi nemesi szabadalmait *zilahi* előnévvel *Apaffy Mihály* fejedelem erősítette meg 1685. november 8-án, a mit az erdélyi kir. tábla is elismert 1717. január 20-án Nagy Szebenben hozott határozatával.

Azoknak a Herczegheknek pedig, kik Csongrád megyében az egyik *ősi fészekben*, Hódmezővásárhelyen maradtak, vagy ide visszajutottak, még régi nemességük is kétségbe vonatott. — Elannyira, hogy már-már paraszt sorsra jutottak, mint ez a XVII. században időközben a Wesselényiekkal is történt akkor, midőn a nemesség általános vizsgálata alkalmával nemességüket nem tudták gyökeres levelekkel bizonyítani.

Kénytelen volt tehát a Herczegh család is régi nemességének igazolása végett *Csongrád megye közgyűléséhez* folyamodni, mely azután 1834. április 30-án 482. sz. a. a család nemességét nyilvánosan elismerte, közhírré tette s erről a szokásos bizonyítványt minden ellenmondás nélkül kiadta s meg ujra beiktatta a magyar nemes családok névjegyzékébe.

A Hódmezővásárhelyen maradt Herczegheknek a zilahiakkal való rokonságát pedig *Középszolnok vármegyének* három bizonyságlevele igazolja:

a) az egyik kelt *Tasnádon* 1791. november 23-án aláírva Kattva Mihály megyei jegyző által;

b) a másik kelt *Zilahon* 1818. december 12-én, aláírva báró *Wesselényi József*, m. kir. adminisztrator, Keövér Gábor viczeispán, Bölöni Imre főtáblabíró stb.;

c) a harmadik is *Zilahon* kelt 1834. április 16-án, aláírva gróf *Dégenfeld Miklós* főispán, Laskay Lajos alispán, Étfalvi Halmágyi János főjegyző, Mándi Kovács János táblabíró stb.

Édes atyám Herczegh Pál (felesége Kmetty Zsófia) 94 éves korában halt meg Hódmezővásárhelyen. Fiai: Pál, Ferencz, László, János és Mihály, kik közül már csak én és János testvérem vannak életben.

Ferencz testvérem *Biharmegyébe* költözött, a tenkei járásban főszolgabíró volt s Koszta Antoniát vette nőül 1847-ben, annak a *Koszta Mártonnak* nővérét, a ki az 1848-iki forradalomban honvédkapitány volt s a ki az *európai nemzetközi jogban* is példaképen említették, mint a ki magyar emigrans levén és az amerikai polgári jogot is megszerezvén, midőn Magyarországra akart visszajönni, *Smyrnában* az osztrák hatóság által elfogatott, de az *északamerikai* államok reklamációja folytán ismét büntetlenül kiadatott, — azzal fenyegetődzvén Amerika, hogy különben összeágyuztatja az osztrák hajókat (*Apáthy István*: Tétéles európai nemzetközi jog 1888, 158. lap, 4. jegyzet).

ZEKCHEWI és ZILAH dr. HERCZEGH MIHÁLY.

CSALÁDTÖRTÉNETI ADATOK «FEJÉRVÁRMEGYE TÖRTÉNETÉBEN.»¹

Csak imént került ki a sajtó alól Károly János, cz. püspök s székesfejérvári nagyprépostnak tartalmas és érdekes műve «Fejérvármegye Történetének» V. s utolsó kötete. Ezzel befejezést nyert azon kiváló irodalmi alkotás, melynek kiadásával Fejér vármegye közönsége a magyar nemzet ezredéves fennállásának ünnepét, saját körében, minél fényesebbé s tartalmasabbá kívánta tenni.

A nagytudományu szerző ifjabb és férfi kora kutatásainak s tanulmányainak gazdag tárházából építette fel Fejér vármegye s Székesfejérvár város nagy és fényes, de szomorú eseményekben is gazdag történelmi multját.

Rengetegnek mondható azon anyaghalmoz, melyet évtizedek során összegyűjtött s melyet kritikailag feldolgozott munkájában. Valóságos tárháza e mű a vármegyére, városra, a vármegye községeire és családaira vonatkozó történelmi becsü adatoknak s régi fényében mutatja a koronázó város és az annak keretét képező vármegye ragyogó, de sokszor szomorú multját.

Minket e nagy munkából főleg és kiválólag a családtörténeti részek érdekelnek s ezuttal e helyen csupán azokkal szándékozunk foglalkozni.

A mult századokban a főszerep a közélet terén, főleg a nemességé volt, ez adta nagyrészt a megyék, sőt az ország vezérlő férfait is.

Fejér vármegye birtokos nemessége sok előkelő történelmi alakot adott a hazának s a megye a középkorban nem kis szerepet játszott, amellet, hogy sokszor nagy és súlyos csapások nehezettek rá. A tatárjárás keményen megviselte, a mohácsi vész után még nagyobb rázkódtatásnak volt kitéve; mondhatni azt is, hogy a régibb birtokosok túlnyomó részét a török invázió elseperte, úgy hogy egy része nyomtalanul eltűnt.

A mohácsi katasztrófa által Fejér vármegye lakossága etnografiai szempontból is tetemes változáson ment keresztül.

A mohácsi vész előtt a vármegye túlnyomó részét telivér magyar lakosság lakta, felső része

tiszta magyar volt, alsó déli részén, a Tolna s Veszprémmegyékkel határos területen bessenyő- és kun-telepek voltak, melyek szoros összekötetésben állottak a Kunsággal, sőt korábban Soltszékkel egy hatósági területet képeztek.

A török invázió alatt a magyarság nagy mérvben elpusztul, a kun- s bessenyő-telepek teljesen eltűnnek. A tiszta magyar lakosság nyomai a Székesfejérvárt környező községek egy részében (Seregélyes, Pákoz, Moha, Pátka, Zámoly stb.) maradnak fenn.

A megye dunamelléki községeit idegen ajkú lakosság foglalja el, rác (szerb), német, tót stb. keverve magyarral, az őstelepek majdnem nyomtalanul eltűnnek.

A megye felső északi részén leginkább németek, néhol tótok telepednek le s a korábban majdnem tiszta magyar lakosságú vármegye a különféle ajkú népek keverékévé válik s csak lassu és hosszú fejlődési folyamokon át nyeri ismét vissza magyar jellegét, bár még mindig vannak német, tót és szerb ajkú községei, leginkább magyar lakossággal vegyesen.

A török invázió azonban, mint már említettük, nemcsak a köznépet üzi és pusztítja el, hanem a birtokos nemesség is súlyos csapásoknak van kitéve, túlnyomó része elpusztul, eltűnik.

Hogy a vármegye népességében ily nagy változások álltak elő, azt nem csodálhatjuk, mert a megye dunamelléki részén vonult egész hosszában a nagy had-út, melyen a török hadak keresztül vonultak, tehát a megye folyton a legnagyobb dúlásoknak s pusztításoknak volt kitéve, sőt a török invázióval, mint vármegye megszűnt létezni s a török hódoltság megszűntéig Fejér vármegye hivatalosan nem szerepelt, a hatósági jogokat s intézkedéseket a szomszéd megyék, Veszprém s Komárom gyakorolták, melyek közt a megye hivatalosan fel is osztatott.

Midőn tehát Fejér vármegye családainak történelmével foglalkozunk, két korszakot különböztetünk meg: *a*) a török hódoltság előtti, és *b*) a török hódoltság után következő korszakot.

Áttérve tulajdonképeni tárgyunkra, Károly János műve alapján is megállapíthatjuk, hogy Fejér vármegye hajdan virágzó családai közül nem

¹ «Fejérvármegye Története», írta Károly János, I—V. kötet. Megjelent Székesfehérvárott 1896—1904. években. Kiadja Fejérvármegye közönsége.

egy országos szerepet vitt. E megye területének nagy részét maga az uralkodó Árpád-család foglalta el, mint ezt a monographia I. k. 159—167. lapján olvassuk: «Árpád Székesfejérvár vidékét tartá magának, azon területeken kívül, melyeket a Csepelsziget, Solt és Tas vidéke magában foglal, valamint Vaálon kívül, melynek létet és nevet Árpád fia adott». Továbbá írja a szerző: «a Sárvíz mellékét meghódító Vajta vezérnek emléke a mai Vajta község nevében él. Az akkori Bodok, ma Vértes hegység nagy része pedig Elődnek, Szabolcs atyjának, a Csákok ősenek tulajdonába ment.»¹

A megye tehát már a honfoglaláskor gazdát kapott, megosztatott a honfoglaló ősök között s nagy része a fejedelmi család birtoka lett.

A hosszú viharos idők változásai, annyi bel- és külharcok után, egy ezredév viszontagságai között azonban, a honfoglaló hősök egykori birtoka nagyon sok gazdát cserélt.

E megye területén feküdt a hajdani főváros, Székesfejérvár, ugyancsak a megye közelségében vala Buda, a későbbi királyi székhely, s ily módon a vármegye a királyi udvarhoz mindig közel állott, sőt felső részének erdős vidéke, még Hunyady Mátyás idejében is, a királyi vadászatok kedvelt helye. Ez okból a főrangú családok szívesen kerestek benne birtokot, hogy közelebb lehessenek a fényes udvarhoz. Sok előkelő és szerepet vivő családnak volt itt kisebb-nagyobb területe.

Árpád családján kívül az első nagyobb birtokos a Csák nemzetség volt, melynek tagjai a megye felső vidékén Csákvár táján, a Vértesek aljában laktak, de a megye más vidékein is nagy területeket birtak, oklevelekben már a XIII. század elején előjönnek, sőt e nemzetség tagjai építették a XIII. század második felében a történelemben is szerepet vivő Csókakő várát.

E nemzetség tagjainak, mint megyei birtokosoknak a XV-ik században is nyomuk van, sőt szerző azt véli, hogy a «Csiglérén» (Pusztánádas-Ladány mellett) letelepedett Csákok lettek volna a Csilléry-család ősei. (III. k. 294. l.) Nézete szerint a Csigléri vagy Csilléri Csákok, miután a Csák nemzetség nagyon elszaporodott,

mint kisebb birtokosok Fejér vármegyében Csiglérén és Zerje vagy Zernye Bakonyán telepedtek le, aztán elhagyván ősi nevüket a Csákok, lettek belőlük a ma is élő Csilléryek. (III. köt. 186. lap.)

A XVII. században is jelentkeznek még a Csák nemzetséghez tartozók; így Máté tatai lakos Alapból bizonyos részt követel. A Csákok azonban lassanként vagyonilag lefogytak, szereplésük és nyomuk mindinkább kevesebb. «De azért azt hiszem, nem halt ki e család — mondja a szerző III. k. 295. lapján — mely őset a honfoglaló Szabolcs vezérben tisztelheti, erős meggyőződéssem, hogy ma is élnek az utódok, élnek Fejérmegyében Velegen, de már nem gazdagságban, hanem egyszerű földmivesek szerénységében, viselven máig is a Csáky nevet. 1720-iki conscriptio tanúsága szerint Pátkán található e híres család egyik elszegényült tagja, mint egyszerű jobbágy».

A messze mult egy másik hatalmas birtokosa volt a megyének a básztéji Básztéj nemzetség, mely eredetét éppen ezen vármegye területén levő mai nap hivatalosan Vasztély, a nép ajkán «Básztéj» nevet viselő pusztától veszi. Az árpád-kori és anjoukori okmányokban Bozteh név alatt jön elő e család, úgy a helység is (V. k. 421. l.)

E család okleveles nyomai 1240-ig felvisznek s ebből rajzoltak ki a Básztéji Wertesiek, az Anyosok, a Dinnyés Vasok vagy miként később neveztek a Vasdinnyeiek és a Gajgerek; de ebből származnak a megye, sőt az ország történetében is oly nagy és fényes szerepet vitt Rozgonyiak is. Ugyanis Pásztéji László V. István királytól adományképen megkapja Rozgony helységet és ennek nevét családi névül felveszi. A Rozgonyiak viselt dolgait, birtok- és családi viszonyait a II. köt. 304—317. lapjain olvashatjuk, úgy Csókakő történetében, melynek szintén urai voltak.

A Basztéji család leányági leszármazói még 1756-ban is előjönnek a megyében. Részletes leszármazásukat s a családra vonatkozó igen sok érdekes történelmi adatot az V. kötet 420—432. lapjain olvashatunk.

A Guthkeled nemzetség ősi fészke Guth, szintén Fejérvármegye területén fekszik s ezt 1254-ben Guthkeled István bán, Stiria kormányzója Csák Miklós fiától Jánostól 33 márkáért

¹ «Csókakő vára és várbirtokai». A fejérvármegyei városi történelmi s régészeti egylet Évkönyve. 1892. 7. lap.

visszavásárolta s ezen vásárt IV. Béla ugyanazon évben megerősítette. Ebből a nemzetségből ágazik ki a várkonyi Amade család, mely 1835-ig volt megyei birtokos, tulajdonosa Guth községnek. Ugyancsak «guthi» előnevet használt Ország Mihály nádor is, kinek családjáról azt tartják, hogy a Guthkeled nemzetségből származik. Részletesen közli a leszármazást s a történelmi adatokat a IV. k. 177—188. lapja.

A Bukén nemzetség Batthyán községet birta 1274-ben, e nemzetség tagjai mind e megye, mind az ország történetében szerepeltek, a megyében Batthyánon kívül még Polgárdi és környéke volt az övék; e család egyik tagja Bukén Péter bán, később hűtlenségbe esett. Ugyancsak az Árpádok korában 1274-ben megyei birtokos volt Balinka községben a Zolouk nemzetség, úgy 1287-ben Sárkány községben a Pylis nemzetség.

A megye egyik legrégebb birtokos családja a Dorugcha nemből származott alapi Salamon család, melynek 1263-ból van az első okleveles nyoma. Az Alapi családból ágazik le s annyi századokon át részben még ma is birtokos Alap községben. A vármegye középirtokos szerepítő családja, a régi kortól fogva a közügyekben mindenkor részt vesz a legujabb időkig, e megyében való tartózkodását csupán a török hódoltság szakítja meg, mely idő alatt Vas megyében lakik, annak elvonulása után — mint a családi hagyomány tartja — egyik ősök családi okmányait tarisznyába tévé, nyakába akasztja, haza lovagol Alapra, ősei birtokára s a Zichyek foglalása s részökre történt királyi adomány ellen tiltakozva, az ősi földet birtokba veszi.

A megye déli részén levő bessenyők közül származott és nagy szerepet vitt a megye közéletében a XIII. századtól fogva a Zedveghi család, a mely a XVI. században tűnik el. Részletesen szól e családról szerzőnk Alsó-Szent-Iván község történetében, de számos adat van még más községek leírásában is e nagytekintélyű bessenyő nemzetségről.

Árpádházi királyaink korából még oklevelek szólanak a Korláth (1202), Berki Chom (1268), Berki Nána (1236), Verebi (1299), Rummy (1291), Almásy (1277), Szigetfői (1275), Cseklészi (1290), Csetei vagy Czecey (1276), Dádi vagy Dodai (1279) stb. családokról.

A vegyesházbeli királyok korában, az ország történetében szereplő családok közül nem egy volt megyei birtokos s vett részt a megyei közügyek intézésében. Okleveles nyomok szerint itt voltak birtokosok Pókateleki Zumun (1342), Szentmártoni (1395), Saági (1345), Tinódi (1397), Ugali (1324), Szentiványi (1324), Bessenyei (1342), Szentágotai Bessenyei (1342), Tharcsay (1399), Erdőhalmi (1399), Bicskey (1306), Sidókői Pósa (1337), Szentágotai (1344), Sitkei (1324), Hardi (1325), Vajthay (1346), Himfy (1353), Csiszár (1339), Zeghy (1374), Abai (1364), Páztohi Kakas (1387), Simontornyai (1382), Kővágó Örsi (1382), melyből a Batthyányi család származik, Vasvári (1325), Ormándi (1349), Bodméri (1349), Csoori nemzetség (1333), Fánecs (1358), Csuthy vagy Felcsuthy (1358), Syke (1369), Igari (1348), Szentgyörgyi Vincze (1358), Kálozdi (1394), Nyéki (1394), Naszlai (1347), Zarka (1358), Tatárteleky (1358), Varsányi (1384), Alapi Dombó (1384), Szilasy (1384), Csányi (1389), Berényi (1389), Péchy (1402), Mária (1408), Tatár-falvi Erdős (1411), Sikátory (1416), Erdélyi (1429), alapi Sárny (1482), Szentpéteri (1482), Tinódi Lászlóffy (1498), Baracska (1444), Guttori Nagy (1448), Kálnai (1448), Szécsenyi Frank (1454), Haraszi (1486), Csigliéri (1436), Pettendy (1429), Csápy (1428), Sós-kuti Pohárnoki (1454), Parlaghy (1454), Day (1457), Becsei Töttös (1407), Labdasvarsányi (1422), Étyi-Ruszkai Korniss (1455), Chuty (1484), Endrédi Somogyi (1489), Arany (1499), Fajsz Ányos (1492), Enyingi Török (1473), Halmy (1424), Eszényi (1427), Móri (1445), Baracska Pálffy (1507), Serédi (1517), Dobokai Sárközy (1511), továbbá a XIV. és XV. században még előjönnek a Daróczy, Telekesi Török, Szárhalmi Somogyi, Cseffey, Körtvélyessy, Jenői Berenthey, Fertőfenéki, Bothka, Zerdahelyi Emreffy, Felcsuthi és Távvoli Balassa, Tinódi Apsa, Szerdahelyi Ders és Dancs stb. családok.

Tysza tárnokmester 1313-ban és 1322-ben kap donációt Róbert Károlytól Ladány, Érd és Szaár községekre, ezekből bizonyos részeket egyik utód, egy Tysza András elzalogosít. Mint megyei birtokos szerepel Konth Miklós 1391-ben Barok pusztán, Ozorai Pipó 1380-ban, Kanizsai 1411-ben, Ujlaki Miklós 1453-ban; Garai László nádor 1457-ben kapja Czokolát, Szabolcsot, Szent-

mihályt, Magyar Balázs 1464-ben kapja Adonyt, Illésházy 1525-ben kap birtokadományt.

Mint már említettük, az Árpádok idejében szerepeltek itt bessenyő családok is. Az Anjouk alatt szintén tekintélyes szerepet visznek, úgy látszik, teljesen beolvadnak a nemzet testébe s nemcsak nagy birtokaik vannak, de fontos megyei hivatalokat is viselnek. E korszakban, mint birtokos nemes családok jönnek elő a bessenyők közül a már említett Szentágotai, Bessenyő, Zedreghi, Csetei vagy Czecei, Hardi, Tinódi családokon kívül még a Gerényi, Zerethi Bichkele, Töbörzsöki stb. bessenyők.

A közép-nemes családok közül nagy szerepe volt a megye közéletében az Ugali és Szentgyörgyi Vincze családoknak. Az előbbieknél terjedelmes birtokaik voltak, s megyei és országos tisztségeket is viseltek, egyik horvát bán volt; az utóbbiak perlekedő és erőszakos természetükkel tűntek ki. Különösen Zsigmond uralkodása alatt oly sok erőszakoskodást követtek el, hogy magát a királyt is és az ország kormányát többször foglalkoztatták. Ezen család viselt dolgairól szerző Iszka-Szent-György községnél emlékezik meg, sőt még egy külön értekezésben is szól róluk a fejérvármegyei történelmi s régészeti egyesület Évkönyve II. kötetében «Birtokbiztonság Fejérmegyében a 14. és 15-ik században» cím alatt. Később az utódok jobban megbecsülik magukat, megyei tisztségeket is viselnek, sőt Székesfejérvár város polgárai bizalmát megnyerve, e városban szerepelnek, tisztségeket viselnek; így 1452-ben Szentgyörgyi Vincze Benedek a város bírja volt.

A maig virágzó Szentiványi családnak Alsó-Szent-Ivány községben több birtokrésze volt s erről okleveles adatok vannak már 1326-ból,¹ 1429-ben pedig Augustinus de Zentywan «jurator assessor» volt, az ugyanakkor tartott megyei közgyűlésen, midőn az gonosztevők felett ítélezett. Azonban, hogy miképen vesztette el itteni birtokait, azt nem tudjuk, valószínű a török dúlások elől menekülve többé reá nem gondoltak a zivataros századok alatt s uratlanul hagyott birtokuk adomány útján mások kezébe került.

Bicske község a XIV. században hasonnevű

család tulajdonában volt; ezen család Nyitra-megyében is birtokot szerezvén, egyik ága nyitrai birtokairól Zerdahelyi nevet vette fel. Az erre vonatkozó adatok nagy számmal soroltatnak fel Bicske község történetében. E családból származott Zerdahelyi Emreffy Mihály, Fejérvármegye utolsó főispánja a mohácsi vész előtti időből.

A Mátyás és Jagellók korában főhivatalokat viselt Buzlayaknak Lovasberényben volt birtokuk. E család fiágon ugyan kihalt — még a mohácsi vész előtt — leányágon azonban a baracsikai Pálffy családban fenmaradt; részletesen ismertette szerző bonyolult, de érdekes birtokpereiket Lovasberény község leírásában.

Régi családja a megyének a mai napig is élő és kiterjedt Dobozy család, a melyből származott a költők által többször megénekelt Dobozy Mihály; 1539-ben Dobozi birtokukban, melyet már őseik korábban is birtak, megerősítettek. Egyike azon családoknak, mely annyi viszontagságot kiállva vagyoniilag ugyan megfogyva, még büszkén viseli ősei nevét.

A XV. század végéveiben s a XVI. század elején nagy állásokat viselő Somi Józsa temesi bán Vál és Tabajd birtokosa volt; leszármazási táblázata és birtokviszonyai e községeknél közöltek.

A török invázió előtti időszakból utolsó alispánja a megyének Ágszentpéteri Nagy Benedek, ki a török elől a vármegye megmaradt tisztviselőivel Veszprémbe menekül, hogy közgyűlést tartson. Ennek családja még a múlt század negyvenes éveiben is élt, azóta azonban nyomtalanul eltűnt s hogy fi- vagy nőágon létez-e még? nem tudjuk.

Az imént előadottakban ismertettük a vármegye birtokos és szereplő családait a török invázió előtti időből. Ezek tulnyomó része a török hódoltság rettenetes időszakában eltűnik, alig marad az utókorra néhány hirmondó.

A mohácsi vést megelőző beharczok és küzdelmek, a parasztlázadás, melynek hullámai ide is elhatoltak, az oligarchia dúlásai stb. már lényegesen átváltoztatják a megye birtokviszonyait. 1543-ból, tehát ugyanazon évből, melyben a várost a török elfoglalta, de még a város bevétele előtti időből maradt fenn egy dicalis conscriptio, mely azonban csupán a megye egy

¹ Turul 1900. évi I. füzet 18. lap.

szolgabirói járásáról, a Cseh Gergelyéről szól s melyet Szentágotai Lázár diák dicator irt össze.

E szerint e járásban létezett 20 helységben alig volt már régi birtokos; mint újabb birtokos szerepel Révay Ferencz és Podmaniczky János, egyik sem régi megyei családból való, a régiek közül Batthyáni Ferenczet, Benethey Jánost, Csizlési Pált találjuk. A községeknek több mint fele papi kézben van, a Székesfejérvárhoz közel fekvő Batthyánt már akkor a török feldulta. E jegyzékben alig találjuk fel azon elemet, a mely «jó birtoku nemesek» neve alatt szerepelt.¹ Ezen járás birtokviszonyainak ily gyors átváltozásából következtethetünk a vármegye többi helységeinek viszonyaira is.

A régi fejérmegyei birtokos nemes családokra a legsúlyosabb csapást a mohácsi vész utáni török dúlások mérték, de különösen Székesfejérvárnak a török által való elfoglalása, mely 1543-ban következett be.

A török vonulások egyik főútja — mint már említettük — a Dunamentén, a megye egész hosszában vezetett keresztül; tehát a bevonuló kisebb s nagyobb hadak dúlásainak s rablásainak a megye községei folyton ki voltak téve, s úgy látszik, e sík vidék, a Duna melletti táj, valamint a megye középső rónája pusztult el legelőször; lakossága még mielőtt Fejérvár török kézre került, megtizedeltetett, sok helyen teljesen kiöletett vagy elszéledt, nemesi birtokosai pedig a köznép sorsát osztották. Midőn Székesfejérvár is elesett, az egész megye állandóan a legnagyobb dúlásoknak volt kitéve s a török hordák alaposan kifosztották s lakosságát vagy felkoncizolták, vagy rabszolgaként elhurczolták, az itthagytakat pedig súlyos szolgálatokra kényszerítették.

A régi birtokosok közül csak kevés tartja fenn birtokjogát, rendszerint ugyan a töröknek hódolt megyében nem is tartózkodik, hanem a szomszédos, sokszor távolabbi de biztosabb helyekről, várakból, Komárom, Győr vagy Vas megyéből intézi uri jogait; a török kiűzése után azonban lassankint visszatér. De emlékezet maradt fenn oly esetekről, hogy a magyar birtokos ur a török alatt is birtokán marad s a törökkel

barátságos viszonyban él; ezt mondják a sár-bogárdi Tinódiakról.

A kevés számú visszatérők közé tartozik a Batthyáni, alapi Salamon, abai Arany, Dobozy, Csuthy, várkonyi Amadé és Czeczai család, továbbá a Korláth, a baracscai Pálffy család, Bászteji nemzetség női ágon való leszármazói stb.

De voltak oly családok is, melyek a török elől elmenekülve, soha többé vissza nem tértek, sőt volt birtokaikra igényüket fenn nem tartották. Így a Hatvani család Erdélybe menekül, hol Hatvani Zsigmond 1610—15-ben dobokai főispán s több ízben portai követ volt. A Szent-Iványi család hasonlóképen Alsó-Szentiványon birt javait elhagyva, arra többé nem reflektál s az mint uratlan birtok más kézbe kerül.

Az elhagyott javakra nézve már a török uralom fennállása alatt megkezdődtek a királyi adományozások, jóllehet a beigtatásokat nem a helyszinén, hanem rendesen a szomszédos biztos várakban, melyek magyar kézben voltak, tartották meg.

Az elpusztult s feldult Duna mellékét a határos Pestmegyétől egész Tolnamegyéig mint uratlan birtokokat 1560-ban és 1581-ben a Paksyak kapják, de a dunamelléki községeken kívül még más helyeket is kapnak a megye különböző vidékei.

A török hatalom gyengülésével, midőn már az elnyomott s üzött magyarság bátrabban mer fellépni s terjeszkedni, a birtokadományozások még nagyobb mérvben előfordulnak; az uratlan területekre az adománykérők nagyobb számmal jelentkeznek. Különösen a szomszédos vármegyékben szereplő előkelő emberek, a háborukban s a közügyek egyéb ágaiban érdemeket szerzett férfiak iparkodtak birtokokat szerezni. Győr-megyeiek többen kérnek s kapnak donatiókat, így Szapáry Péter, Farkas András, Csajághy, stb.

Zichy István győri vicegenerális 1650-ben 34 helységre kap adományt, rengeteg birtokot nyer, melyek közül azonban többeket a volt birtokosok később jelentkező utódai vissza követelnek. Így az alapi Salamonok, kik a hódoltság alatt Vas megyében laktak, visszakövetelték s vissza is kapják Alapot.

Szapáry Péter 1650-ben nyer adomány Ercsi, Rácszentmiklós és Besnyő községekre, melyek a Paksy család férfiágának kihalásával szálltak

¹ A fejérmegyei és Székesfejérvár városi tört. s rég. egyeslet Évkönyve. 1885. 99. lap.

a koronára. Ugyancsak ennek sógora, Farkas András győri alispán s királyi harminczados és Lendvay János, szintén a Paksy fág magvaszakadtával megkapják Rác-Almás, Alsó-Szent-Ivány és Kulcs helységeket. 1659 és 1660-ban adományt kapnak Bossányi, Eölbei és Szeghy. 1667-ben Toldy Márton és társai stb.

Miután Székesfejérvár és vele a vármegye 1688-ban a török uralom alól felszabadult, még inkább nyilvánvalóvá lett az uratlan birtokok nagy száma. 1691-ben nyeri adományul Hochburg János báró fő-hadiszállító azon 60 ezer renus forint fejében, melyet a kincstárnak adott, Mór községet s vidékét 34 helységgel. Beházasodás utján e nagy terjedelmű birtokon utódai lettek leányágon a gróf Lamberg, Karancsberényi gróf Berényi, Triptri báró Bérge, gróf Zichy, báró Lutzsenszky, gróf Wimpfen, báró Perényi, gróf Festetich, gróf Széchen, gróf Mensdorf Pouilly, gróf Merán, gróf Ludvigsdorf, báró Trautenberg, Tallián, báró Fiáth, gróf Stahremberg, gróf Brigido, báró Miske stb. családok.

1694-ben gróf Esterházy, Szekeres István s Delnei Miskei, 1698-ban Mátéffy és Korláth nyerne adományt.

A XVIII. században is történtek még nevezetes birtokadományozások. 1700-ban Szekeres és Baranyai, 1702-ben Meszlényi és Fiáth, 1719-ben gróf Esterházy Csákvárra s vidékére, 1731-ben Beniczky, 1774-ben gróf Győry, 1775-ben Pázmándi Kempelen, Verebi Végh és Ürményi, 1789-ben gróf Brunsvick nyerne adományos birtokokat.

A gróf Cziráky család Lovasberényt, Nadapot, Ráczkereszturt, Börgöndöt és Técset 1730-ban vétel utján szerzi meg a Heisztter családtól, 1632-ben ugyan Cziráky Mózes adományt kapott Várpalotára és tartozékaira, melyek e megyében voltak, azonban e birtokokat soha el nem foglalta s az adomány érvényét veszítette. A Nádasdy család 1716-ban kap birtokot itt királyi adományul, később vétel utján nagyobb birtokot is szerez. A gróf Károlyi család nagy birtokait 1834-ben vétel utján szerzi meg.

A XVIII. század második felében történt adományozások többnyire a régi egyházi javakra szóltak, melyek a szerzetes rendek eltörlésével szálltak a koronára.

A XIX. században történt az utolsó birtok-

adományozás, midőn 1836-ban József nádor adományul kapta V. Ferdinand királytól Alcsuthot a hozzá tartozó birtokrészekkel.

De visszatérve ismét az elmondottak után, a török elvonulását követő benépesítési mozzanatokra, megállapítjuk azt, hogy a vármegye lassankint benépesül s az uratlan birtokok gazdát kapnak.

Hogy a benépesedés mily lassan megy, azt a hivatalos összeírások igazolják legjobban. Az első portalis conscriptio szerint, mely közvetlen a török elűzése után történt, 1696-ban birtokok voltak: Hochburg Miklós örökösei, Esterházy Ferencz örökösei, Vasdinnyei János, Battyány János, Király János özvegye, gróf Zichy Pál örökösei, Fördös család, Vásárhelyi Nagy Ferencz, gr. Batthyányi Ádám, Vörös Pál, Roboz Pál, Salamonvári János, Szegedi Bálint, Lázár János, Szápári Péter, ezek részint mint tulajdonosok, részint zálog utján vannak a birtokban; a megyének majdnem fele papi kézben volt. De még ekkor a lakosság nagyon gyér volt s azon mozgalmas idők nem voltak alkalmasak arra, hogy a feldult megye visszanyerje régi képét, mint milyen volt korábban, a jobb időkben.

Az 1702-ből fenmaradt birtokösszeírás némi változást mutat fel, de általában hasonló az előbbihez. Ekkor birtokosok voltak: gróf Batthány Ádám, gróf Heister Siegbert, báró Hochburg, gróf Zichy István és Imre, gróf Esterházy Antal, Várkonyi Amadé Antal, báró Szapáry Péter, Meszlényi János, Vásárhelyi Nagy Ferencz, Sajnovits Mátyás, Balogh János, özv. Sándor Istvánné, Geller János, Kollát Farkas, Miskei István, báró Ancendorf, özvegy Király Jánosné, Kutas István Ferenczi György, Balassa Ferencz, Fiáth János, Fördös Mihály, Komáromi Zsigmond, Vörös János, Madocsányi Antal, Mecséri Ádám, Szekeres István, Kolossváry Mihály, Csajági család, Tinódi család, Márkus György, Salomváry János, Daróczy István. Ezen birtokokon kívül még a székesfejérvári és veszprémi káptalan, a jezsuiták s pálosok szintén nagy területeket birnak.

A békés birtoklást a XVIII. század elején nagyon megzavarja a császári katonák harácsolása s dulása. Az újjáalakult megyének mindjárt kezdetben igen sok kellemetlensége volt ezekkel, különösen a Hoffkirchen- és Hohenzollern-

ezredek tisztjei ellen panaszkodik a megye felségfolyamodványaiban, kik katonáikkal együtt a megyét zsarolják, verik, némelyeket füst által megfojtatnak s a legundokabb és vadabb kegyetlenségeket követték el.¹ Majd e dulások s az ország jogainak s alkotmányának elkobzása folytán kezdetét veszi a Rákóczy-féle szabadságharcz s a megye viszonyai teljesen összekeverednek, a hivatalos élet rendszeressége megszűnik, a megye birtokosainak tekintélyes része a szabadságért küzdők sorába állt, ezek közt Szekeres István ezredes, Bolfahrt, Fördös, Kennessey különösen kitűnnek. A város azonban a császári hadak birtokában van és marad.

E zavaros időkben a megye köz- és kisgyűléseit nem Fejérvárott, hanem a biztosabb Győrben, sokszor egyes községekben, mint Tabajdon is tartotta. A birtokosok egy része szomszédos megyékben, Veszprém-, Győr-, Komárom-, sőt Vas megyében, vagy biztos várakban s városokban, mint Győr, Komárom, Veszprém, Pápa stb. lakik s birtokait onnan kormányozza, sőt a birtokos nemesség egy része csak a XVIII. század közepe táján szállingózott vissza állandó lakásra a megyébe.

A beharczok lecsillapultával a rendes viszonyok helyreállanak s a birtokviszonyok részben a neoaquistica commissio működésével (1730—1731) úgy a hogy rendeztettek s lassankint a vármegye nemes birtokosságának azon kerete, mely 1848-ig fennállott, kialakult. A már említett családokon kívül még a következőket említjük meg, kiknek nagyrésze házasság, családi összeköttetés vagy öröklés, csekélyebb része donáció czimén nyert birtokot a megyében, ú. m.: Kennessey, Sándor, Mészöly, Rosty, Szentgyörgyi Horváth, Hajós, Nádasdi Sárközi, Kápolnásnyéki Balassa, Jablanczy, Barcza, Mentler, Jankovich, Baracskai Szüts, Tabajdi Balogh, Zuber, Rudnyánszky, Bóné, Kettyei Finta, Nagy-Kaszap, Buus, Ásvai Jókay, Hollósi Somogyi, Dersikai Erős, Dercsikai Huszár, Vasonits, Borkó, báró Száraz, Kégl, Torkos, Dallos, Igalfy, Jékey, Komáromi, Dienes, Vámosy, Farádi Veres, Hymer, Halász, Kazay, Magyarai-Kossa, Kocsi Horváth, Belágh,

Gányi, Csanády, Véghelyi, Csontos, Koller, Szluha, Szőke, Botka, Nedeczky, Borsitzky, Podhorszky, Molnár, Losonczi Farkas, Mérey, Tassy, Naszvadi stb.

Nagy birtokokat szerzett itt a megyében a báró Sina család is vétel útján, utódai leányágon most is birják.

Nagy tekintélyt vívott ki a török hódoltság utáni időközben beköltözött családok között a Románfalvi Fejérvári család, ezek női ágon való leszármazói a Szolgaegyházi Marichok. E családba házasodik idősb Szögyény László, a nagynevű államférfi, s fusítás folytán megalapítja az ujabbkori történelmünkben nagy szerepet vivő Szögyény-Marich családot.

A megye közéletében nagyon becsült Mészlényi család egyik ágába házasodik történetünk egyik legnagyobb alakja, Kossuth Lajos s így ennek gyermekeit közvetlen vérségi kapocs fűzi megyei családainkhoz.

E vármegyében Ercsiben volt birtokos a báró Eötvös család beházasodás útján, melyből báró Eötvös József a nagy nevű költő és miniszter származik. Szerző részletesen leírja a család leszármazását s családi és birtokviszonyait Ercsi történetében.

Az egyes községek történetében részletesen megemlékezik szerző az ottani közbirtokosságokról is.

A közbirtokosság a régi magyar nemesi világ egy sajátos intézménye; alapja a közös adományostól, mint őstől való vérségi leszármazás s ezzel kapcsolatosan és ebből kifolyólag az adományos birtokoknak s azok jövedelmének s tartozékainak leszármazási fokok szerint való megosztása az utódok között. A hajdani időben rendszerint az adományostól való közös leszármazók a birtokot közösen birták s időnkint felosztva, illetve kihasítva egy-egy területet használták, később már a birtok nagy részét maguk között megosztották, csak bizonyos birtokrészeket vagy jogokat (italmérés, halászati s nádlási jog) hagytak közös természetűeknek s azokat közösen kezelték. Eredetileg csupán vérségbeliek, a leszármazási fokozat szerint, voltak a közbirtokosság javainak illetve azok jövedelmeinek részei, később azonban, midőn már ily jogokat mások is szerezhettek, nem vérségbeliek, idegenek is, vétel s egyéb jogügyletek útján tagjai lettek.

¹ Megyei levéltár adatai nyomán Hattyuffy D., «Fejérmegye történelmi vázlata» 26—27. l. Rosty Zsigmond: Rajzok Fejérvármegye multja és jelenéből. 47—53. lapok.

Ezen régi közbirtokosságok vérségi jogon levő tagjai jogviszonyainak, vérségi összeköttetésének tanulmányozása igen tanulságos. Azonkívül, ha belső életüket kutatjuk, sok érdekes, jó és rossz vonást találunk a magyar középosztály régi életviszonyairól. Családtörténeti szempontból az ily közbirtokosságok viszonyainak tanulmányozása s kutatása nagyon háladatos tárgy, s igen fontos adatokat fedezhetünk fel poros aktáik közt. Jelenleg még az utódok utbaigazítása mellett a családtörténelem számára igen sok adat összegyűjthető s megmenthető, holott idők multával, midőn a gyorsabb birtokváltozások s a családok eltávozása folytán egyes vidékeken még a nyomok is eltűnnek, alig állítható össze a régi birtokosok névsora, családtörténeti adatai; nyomuk elvész, még nevük is feledésbe megy az újabb birtokosok előtt, kikhez rendszerint semmiféle kapocs sem csatolja őket. Nagyon czélszerű tehát, ha az ily közbirtokosságok multját addig, míg a nyomok el nem mosódnak, számbaveszünk s tanulmányozzuk, hogy a mi megmenthető, azt a családtörténet részére megmentjük.

A közbirtokosságok a megyék közéletében, különösen politikai tekintetben nagy szerepet vittek. Megyénkben főlg a 40-es évek korszakalkotó reform-mozgalmaiban tüntek fel, rendesen mint a liberalismus hívei és harcosai s nem egy országos szereplőt adtak a hazának.

Egyes községek leírásánál, mint már megemlítettük, szerző részletesen ecseteli az ottani közbirtokosság birtokviszonyait, ismerteti a családok történetét, leszármazását, főleg leszármazási táblák közlése által, családtörténeti szempontból igen érdekes adatokat nyújt.

E megyei közbirtokosságok közül különösen tüzetes képet ad az abai, sárbogárdi, alapi, ráczalmási, ceczei, baracska, felcsáthi, velencei, gárdonyi, kápolnás-nyéki, sárkereszturi stb. közbirtokosságokról.

Hogy egyes ily közbirtokosság multja mily érdekes, tagjai közül mily s hány országos hírű férfiu került ki, azt éppen e müben látjuk, ha valamelyiknek leírását olvassuk. Érdekfeszítő események, példára alkalmas történetek tárnak elénk. Hogy mily kiterjedt volt némelyik s mily tekintélyes férfiak váltak ki köréből, például a ráczalmásit röviden bemutatjuk. Ennek egyik alapítója Farkas András györmegyei

alispán, Szapáry Péter sógora. 1659-ben nyer Ráczalmás és Alsó-Szentiványra királyi adományt. Ennek négy gyermeke volt; első nejétől, Szapáry Judittól Farkas Borbála, második nejétől Anyaray Krisztinától: Farkas Ilona, Farkas Judit és Farkas Mihály.

I. Farkas Borbála Dergi Somogyi Györgynének három fia s egy leánya volt, ú. m. Somogyi Ferencz, János, Péter és Julianna.

a) Ferencz ágán beházasodnak a családba a Méhkeri Mitkovics, Zámory, Nedeczky, Mezőszegedi Szegedy, Nyéki Németh, Rosty és báró Rauch családok.

b) János ágán beházasodnak: Boncz, Sebő, Modrovich, Kreskay, Simonyi, Zámory, Salamon, Szluha, Tassy, Fliegler, Rumpler családok.

c) Péter ágán beházasodnak: Szentiványi, Szép, Lidertejedi Nagy, Vermes, báró Tallián, Bittó, Hagyarosi Zalay, Hegyessy, Jeszenszky, Imrédy, Fabinyi, Bartal, Hlatky, Szeles, Kardos, Fekete, Dobos, Petrovics, Pimpelli és Ravasz családok.

d) Juliánna ágán beházasodik a pestmegyei Bernáth család.

II. Farkas Andrásnak második leánya volt Ilona, ezt nőül vette Szentgyörgyvölgyi Csupor Ádám, ennek ágán beházasodtak a Boronkay, Hertelendy, Döry, Perczel családok.

III. Farkas Judit férjezett Tavasz Gergelynének két leánya volt.

a) Tavasz Borbála Motkószentlászlói Motkó Pálné ágán beházasodtak a Simonyi és Kocsy családok.

b) Tavasz Zsuzsánna Hunkár Antalné ágán beházasodnak: Gonda, Zámbo, Keresztes, Veszprémi, Salamon, Borovszky, Miskolczi, Kovachich, Muzsik, Paczona, Mesteri, Mike, Ulmer, Germaetz, Lehoczky, Horváth, Antalóczy, Babits, Hathalmi, Radinkovits és Kertész családok.

IV. Farkas Mihály ágán, kinek neje Szalay Erzsébet volt, beházasodnak a Fiáth, Márfi, Pethes, Szalai, Szekeres, Fördös, Zámory, Bábai Bay családok.

Farkas András adományos társa Lindvay János kir. harminczados volt, ennek utódai közé beházasodtak a Plathy, Jezerniczky, Simonyi, Szunyogh, Jeszeniczei Jankovich, Hrabovszky, Lehoczky, Miskey, Lovászik, Bárdy, Rusznyák, Márkus stb. családok.

E rövid ismertetésből is láthatjuk, hogy a családi neveket figyelembe véve, a ráczalmási közbirtokosság vérségi leszármazói közül mily sok országos szerepvivő vált ki; az egyesek megemlítését nem tartjuk szükségesnek, mert maguk a nevek utalnak arra.

Az imént előadottakban bemutattuk rövid keretben azon érdekes családtörténeti adatokat, melyeket Károly János nagy történelmi műve magában foglal. Azonban ismertetésünk csak halvány fogalmat adhat azon tartalomról, melyet e mű átölel.

Előadása egyszerű, keresetlen s igen érdekes leírásokat foglal magában, érdekfeszítőleg ír le egyes vidékeket, s csevegi el egyes családok belső viszonyait.

Hálával adózik Fejér vármegye közönsége a szerzőnek, hogy önzetlenül, saját nemes keblének vonzalmát követve, megajándékozta oly művel, melyből megismerheti fényes, de sokszor mégis szomorú múltját s az utódok megismerhetik belőle őseik követésre méltó önzetlen hazaszeretetését.

Dr. HATTYUFFY DEZSŐ.

UJABB NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Negyedik közlemény.)

Gutkeled.

3. Sándor bán.

1. Gutkeled nb. Hados (a Szokolyiak őse) 1291-ben tanusítja, hogy *Gutkeled nb. György fia Sándor bán* birtokai: a borsodmegyei *Palkonya*, a szabolcsmegyei *Bököny*, *Miske* és *Györk örökösödési jogon* István bán-herczeg fiaira szálltak és hogy ő (t. i. Hados) ezekért nekik gréczi palotáját cserébe adta.¹

Tényleg találjuk is, hogy István bán fia Pál bán utódai 1329-ben Miskén és Bökönyön földesurak.²

2. Gutkeled nb. Dorog fia Miklós és rokona, Péter fia Dorog kijelentik 1301 június 29-ikén a nagyváradi káptalan előtt, hogy Ákos nb. Ernő fia (Borsodi) István és fia Miklós már hosszú évek óta ellenségeik és hogy ezeknek erőszakoskodásától félvén, már régóta nem mennek Borsodmegyébe fekvő *Tarján* és *Palkonya* nevű birtokaikban tartózkodni. E birtokokat pedig *Sándor bán és fia Györgynek magvaszakadtán mint legközelebbi rokonok* örökölték, miért is azoknak bárki által történendő elfoglalása ellen tiltakoznak.³ Ennyi, a mit egyenes és határozott okleveles adatok alapján Gutkeled nb. Sándor bánról tudunk.

* * *

Karácsonyi János ismert munkájában¹ olvassuk, hogy az idézett 1301. évi okmányban tévedés lesz, mert ha Sándor bánnak fia lett volna, nem örökölt volna utána még 1291 előtt I. István bán ága. Úgy kell tehát lenni, hogy a jegyző hibásan irt «Alexander banus et Georgius filius suus» t «Georgius et Alexander banus filius suus» helyett. Mielőtt azonban ezen állítás jogosultsága felett határozottan ítélnénk, szükséges megállapítani, vajjon Sándor bánnak egyáltalában volt-e fia vagy nem?, miután fentebbi helyen² a fiu (II. György) csak kérdőjel alatt áll.

Határozottan kimutatjuk, hogy Sándor bánnak igenis volt fia!

Gutkeled nb. István bán-herczeg fiai: Miklós szlavoniai bán, István országbíró, Mosonmegye főispánja és Pál mester az egyrésztől a Vodicsai István fiai (a Blagajiak ősei), másrésztől a Vodicsai István bán által a csatában megölt Gutkeled nb. Joákim bán halála következtében kitört viszálykodások beszüntetése céljából 1278 november 6-ikán Zágrábban tárgyalván, Gutkeled nb. Miklós az ellenségeskedések folytatásáról lemond és a béke megerősítéseül többek között kiköti, hogy Vodicsai István tartozik visszaadni a Gutkeled nb. Miklós bán két fiát és *Sándor bán fiát*, mihelyt a pápának a királyi kiváltságlevelet megerősítő okirata kezé-

¹ Tkalčić mon. civit. Zagrab, I. k. 63. l.

³ Zichy okmánytár, I. k. 337. l.

² Zichy okmánytár, I. k. 103., 104. l.

¹ A magyar nemzetségek II. k. 90. oldalán.

² Ugyanott, 88. l.

hez jut; határideje 1279 április 9-ike; ha Miklós a pápai megerősítést ki nem eszközli, akkor a nevezett túsok Timoteus zágrábi püspöknek visszaadatnak.¹ Miután fentebb láttuk, hogy István bán-herczeg fiai Sándor bán után örökölték és miután apodiktikus bizonyossággal kimondható, hogy az 1278-ik évi egyezség létrejötté alkalmával Miklós bán fiai mellett csakis a családnak valamelyik legközelebbi rokona mehetett túsul, világos, hogy az 1278-ban említett Sándor bán csak az lehetett, ki után István herczeg fiai 1291 előtt örökölték, ebből pedig kiviláglik, hogy az 1291-ik és 1301-ik évi okmányok közötti elvitázhatatlan ellenmondás egészen másképen oldandó meg. A helyes tényállás az, hogy úgy István herczegnek, mint Dorognak fiai Sándor bán fia magvaszakadtán örökölték; az 1301-ik évi okirat szövegezése teljesen helyes, míg az 1291-ik éviben «*Alexander banus filius Georgii*» helyett «*Georgius filius Alexandri bani*»-nak kell állnia. A bán atyjának nevét tehát nem ismerjük.

Ki volt már most e Sándor bán?

Egy Sándor mester albán és Zágrábmegye főispánja 1252-ben fordul elő; egy Sándor mester 1259-ben tengeremléki bán és zágrábi főispán;² lehet hogy itt egy és ugyanazon személylyel van dolgunk, azt pedig, hogy ezen bán a Gutkeled nb. Sándor bánnal azonos, azért nem tartjuk valószínűnek (bár nem lehetetlen), mert Sándor tengeremléki bán 1259-ik évi ítéletlevelében az akkor vele együtt hivatalban volt Gutkeled nb. István bánt csak «*dominus noster*»-nek nevezi, holott, ha bármily fokban is rokona lett volna, a hatalmas és előkelő Istvánt kétségkívül a «*rokon*» jelzővel emelte volna ki. Családja nyomait tehát más uton kell keresnünk.

Ákos nb. Ernő bán 1267 előtt egyik hű emberének, *Dorog fia Sándornak* odaajándékozta a Borsodmegyében feküdt Kazincz, Lubna és Hrasztovicza falvakat. Ugyanazon okiratból tudjuk, hogy Dorog fia Sándor, *Szabolcsmegye főispánja* akkor a borsodmegyei Borsod, Edelény, Chazta és *Olasz* nevű birtokokat is megkapja.³ István ifj. király pedig egy oklevelében elmondja

1268-ban, hogy *Drug fia Sándor, Szabolcsmegye főispánja* személye körül rendkívüli érdemeket szerzett magának. Elkíserte őt (1264) a fekete-halmi várba, leterített egy ellenséget, kinek pajzsát, a győzelem első jeléül, Istvánnak megküldte; az isaszegi ütközetben (1265) pedig Istvánnak közvetlen közelében egy a királyt támadó ellenséget szerencsésen levágott. Mindezen érdemeinek elismeréséül tehát neki adja 1268-ban a szatmármegyei *Málka* nevű földet, melyet Szakállos Mika valamikor Sándor atyjától, Drug comestól kapott, továbbá a zemplénmegyei *Keszthelyt*, mely eddigi birtokosának, Kelemennek, magvaszakadtán a koronára szállt és végre a borsodmegyei *Alán*-t, mely Alán nevű urának magvaszakadtán szintén királyi birtok lett.⁴ E helységekről azonban mindjárt megmondhatjuk, hogy nevük vagy el van ferditve, vagy pedig, hogy más alakban később más megyékben fordulnak elő; fentebbi nevükön egyiköket sem találjuk a megjelölt megyékben. Hogy mikor lett Drug fia Sándor Szabolcsmegye főispánja és meddig maradt e hivatalban? nem tudjuk. Közvetlen elődje 1262-ben István király hive Miklós, utána pedig csak 1270-ben találjuk Vasztej nb. Rajnaldot, a Rozgonyiak őst.

Miután az 1291-ik és 1301-ik évi okmányokból tudjuk, hogy Sándor bánnak birtokai Borsod- és Szabolcsmegyében feküdtek és Sándornak, Szabolcsmegye főispánjának atyja, Drug, e név (Dorog) pedig a Diószegiei őseinél is előfordul, jogosítva vagyunk arra, hogy a Dorog név és a birtokviszonyok alapján *Sándor bánt Dorog fia Sándor főispánnal azonosítsuk, a mire annál is inkább jogosítva vagyunk, a mennyiben Ákos nb. Ernő 1267 előtt Dorog fia Sándornak három borsodmegyei birtokot adományoz és ugyanazon Ernő fia István 1301-ben Sándor bánnak Borsodmegyében fekvő tarjáni és palkonyai birtokait hosszabb idő óta elfoglalva tartja, mire való jogát kétségkívül az atyja által történt adományozással hozta összeköttetésbe.*

Mikor lett Dorog fia Sándorból bán? nem tudjuk; de miután 1268 előtt és 1268-ban csak Szabolcsmegye főispánja, bizonyosra vehetjük, hogy

zincz és Lubnára vonatkozólag lásd Wenzel, VII. k. 100—102. l. A többit dr. ifj. Reiszig Ede úr szives közlése után ismerem.

⁴ Hazai okmánytár, VI. k. 153. l.

¹ Blagay okmánytár, 35. l.

² Wenzel, XI. k. 382., 464., 510. l.

³ Karácsonyi i. m. I. k. 116. l., hivatkozással az Országos levéltárban DL. 636. alatt őrzött oklevélre. Ka-

V. István, mihelyt trónra jutott, érdemes és annyiszor kipróbált hivatást valamely bánsággal ruházta fel. 1278-ban — úgy látszik — még életben lehetett, mert ellenkező esetben róla mint néhairól szóltak volna. Fia György 1278-ban — mint láttuk — Gutkeled nb. Majádi Miklós fiaival együtt Horvátországban tús; 1291-ben azonban már nem él, mire magvaszakadása következtében birtokait részben e Majádi Miklós és fivérei, részint pedig Dorog utódai, a Diószegiei örökölték.

Kérdés már most, hogy mily foku rokonságban állott a nevezettekhez? Azon körülmeny, hogy mindhárman egy és ugyanazon nemzetség tagjai, itt azért nem elegendő, mert István herceg utódai és a Diószegiei a Gutkeled nemzetségnek két különböző ágát képviselik; másrészt pedig el nem tagadható, hogy Sándor bán fia úgy az egyik, mint a másik félnek legközelebbi rokona. Szerintem a kérdés csak úgy oldható meg, ha a «Dorog» nevet és a birtokviszonyokat tesszük fejtegetésünk kiindulópontjává.

Tudjuk, hogy István bán-hercegnek Dragun az atyja, míg a Diószegiei és Dobiak bizonyos Dorognak az utódai és hogy Drug, Doroggal azonos. Hogy «Dragun» azonos Drug = Doroggal, azt, bár korántsem lehetetlen, nem akarjuk éppenséggel állítani, de mert István társkirály 1268-ik évi adománylevelében előadja, hogy Szakállos Mika Sándor bán atyjától, Drug comestől valamikor a szatmármegyei Málkát kapta, Szakállos Mika pedig biharmegyei birtokos volt és a Diószegiei ősi birtokai szintén Biharmegyében feküdtek, bizonyosra vehetjük, hogy István herceg fiai, Sándor bán fia Györgynek bizonyos birtokait — bár nemzetségi rokonai voltak — csak anyai révén örökölték, a mennyiben anyjuk valószínűleg Sándor bán nagynénje vagy leánya lehetett, míg Dorog fiai és unokái György után a nemzetségi jog alapján örökölték. Ez esetben I. Dorognak két fia maradt: Sándor és II. Dorog; ez utóbbiban pedig a Diószegiei őseire ismerünk. Öregebb Dorog, ki Szakállos Mikának a kortársa, már a XII. század kezdetén szerepelhetett.

4. A zemplénmegyei Bolyi-ág.

Midőn a Gutkeled nemzetség tagjai: Keled fiai Péter és István, az ugyanazon nb. Várdai

Aladárral a szabolcsmegyei Belsőszöd nevű birtokra nézve 1284 körül kiegyeznek, az utóbbiak bizalmi férfiai Apaj comes és *Szólát fia Kilián*.¹ 1304-ben arról tanuskodik Aba nb. Amadé nádor, hogy rokona (soror) Csala, bizonyos Ágoston leánya, *Szólát fiának: Bolyi Péternek özvegye*, férjének fivéreitől, *Pelbárt- és Miklóstól* hozományi követeléseire nézve 10 márkával ki lett elégitve,² a miből tehát kitűnik, hogy Szólát fia Bolyi Péter fiörökös hátrahagyása nélkül halt meg.

Ez után sokáig mit sem hallunk e családról. Csak 1329-ben olvassuk, hogy *Kilián fia Kilián* a Gutkeled nb. Várdaiaknak egyik birtokperében tanuként működik.³ 1331-ben pedig tanúsítja az egri püspök helyettese, hogy *Miklós fiai: Bolyi Mihály és László, Bolyi Kilián fia Kilián özvegyét, Erzsébetet*, az ungmegyei Németi János leányát, kit fivére, Szócyik, képvisel, kötelesek elhalt férjének birtokaiból, *melyek országos szokás szerint rájuk szálltak*, hitbéri és hozományi követeléseire nézve kielégíteni.⁴

1332-ben Miklós fiának, Bolyi Lászlónak az Ákos nb. Miczk bán helmeczi jobbágysai ellen bizonyos ügye van, melyet a zemplénmegyei alispán elhalaszt,⁵ miből minden kétséget kizáró módon kiviláglik, hogy e Boly alatt a hasonnevű zemplénmegyei helység értendő. 1334-ben arról értesülünk, hogy Bolyi László vagyoniilag igen rossz állapotban van. A Szabolcs és Bereg vármegyék részéről Záhony-on tartott közgyűlésen «*Ithem*» *Miklós fia László* azzal áll elő, hogy Szabolcsmegyében fekvő győri (ma Győröcske) és zemplénmegyei *szábrági* birtokát el akarja adni, mert szegénysége rákényszeríti; kéri tehát az elnöklő főispánt, kérdezze meg, vajjon vannak-e a jelenlevők közül ellentmondók? Erre azonnal a Gutkeled nemzetség négy tagja kijelentette, *hogy László az ő legközelebbi nemzetségi rokonuk* és hogy ennek következtében a tőle szándékolt birtokeladás ellen óvást emelnek.⁶ Ezzel azonban az ügy még nem lett véglegesen elintézve; mert, mint az egri káptalan-

¹ Zichy-okmánytár, I. k. 61. l.

² U. ott, IV. k. 623. l.

³ Zichy-okmánytár, I. k. 330. l.

⁴ Anjoukori okmánytár, II. k. 559. l.

⁵ Ugyanott 629. l.

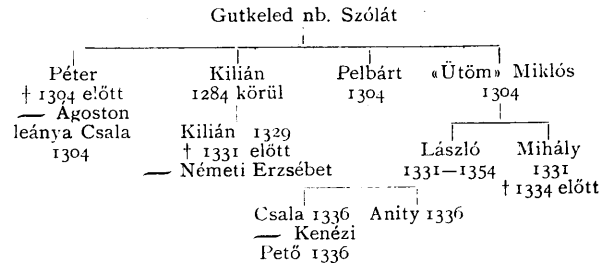
⁶ Zichy-okmánytár, IV. k. 629. l.

nak egyik okiratából tudjuk, «Itum» Miklós fiai: Bolyi László és Mihály 1336 előtt győri és zábrági birtokrészeket *Szólát fia Bolyi Pelbárt leányainak, Anitynak és Csalának* 50 márka erejéig zálogba adták. Mihály meghalt, mielőtt a kiváltás ideje megérkezett. László nem tudta a zálogösszeget lefizetni, mire Pelbárt leányainak rokona, János fia Németi Szótyik 1336-ban azon követeléssel állott elő, hogy az elzálogosított birtokrészek Csalának, ki most már Kenézi Egyed fia Petőnek, szabolcsmegyei birtokosnak a neje volt, tulajdonába menjenek át. László beleegyezett ebbe, de Várdai Pelbárt és János 1336 kezdetén az egi káptalan előtt kijelentették, hogy László az ő legközelebbi nemzetségi rokonuk, miért is a tervbe vett birtokelidegenítés ellen óvást emelnek.¹ László erre módot keresett, hogy az ügyet más uton intézze el és tényleg találjuk, hogy Kenézi Pető 1336 október 6-án kijelenti, hogy «Ytum» Miklós fia Bolyi László neje, Szólát fia Bolyi Pelbárt leányát, Csalát, úgy anyai hozományi mint leánynegyedi követeléseire nézve 50 márkával kielégítette.² Nem szenvedhet kétséget, hogy ezt csak valamely módos rokonának segítségével tehette. Találjuk is, hogy Gutkeled nb. Várdai János 1336 február 25-én az Itum Miklós fia Lászlótól zálogban birt zábrági és győri birtokrészt ennek visszabocsátja, a mit azzal indokol, hogy László a legközelebbi nemzetségi rokona és szegénysége miatt nem képes a zálogba adott jószágok után járó kiváltási összeget lefizetni.³ 1337-ben Itum Miklós fiának, Bolyi Lászlónak újabb pöre van, a mennyiben győri és zábrági birtokát Hontpázmán nb. Batyáni Péternek akarta örökbe vallani, a mi azonban nemzetségi rokonának, a Gutkeled nb. Bacskai Lászlórak ellenmondására nem sikerült.⁴ 1339-ben az országbíró újra kimondja, hogy Bacskai Lászlónak Bolyi László birtokainak megszerzésére nagyobb joga van.⁵ 1354-ben László még él.⁶

Az eddigiekből tehát megczáfolhatatlanul kiviláglik, hogy Szólát fia Miklós, ki 1304-ben

fordul elő, azon Bolyi Miklóssal azonos, kit a későbbi okiratok az «Ütöm» (ezt tartjuk helyesnek) melléknéven emlitenek és hogy ennek következtében Szólát a Gutkeled nemzetséghez tartozik.

Nemzedékrendje tehát a következő:

10. Héder.

A Tamási-család ismeretéhez.

A Güssingiek családjából származott III. Henrik bánnak, II. Majs nádor († 1280.) vejének két fia maradt, kiknek egyike, János, a Tolnamegyében törzsökös Tamási-családot alapította. A következő sorokban egynehány e családra vonatkozó, eddig ismeretlen adatot akarunk bemutatni, melyeknek egyike egyuttal egy másik, nem kevésbé jelentékeny nemzetségről szóló ismereteinket is gyarapítja. A veszprémi püspökség római okirattára III. k. 74. lapja azon supplicatiókat tartalmazza, melyeket a Tamásiak 1432 január 30-án a pápához intéztek és ezekben a következő adatokat találjuk:

a) Tamási *Henrik, János és László édes fivérek* a pécsi egyházmegyében fekvő, sz. István királyról czimzett szerdahelyi (in oppido Zerdahelyi) templomuk lelkésze számára kéri, hogy egyszer minden évben bizonyos püspöki teendőt végezessen. Ugyanezt kéri a Tamásiban lévő, Sz. Istvánról czimzett templomuk lelkésze számára, kiemelvén, hogy e templomban temetkezési helyük van.

Az itt nevezett Tamási fivérek János erdélyi vajda fiai, e vajda pedig fentebbi Henrik bán fia János unokája. Az eddigi irodalom János vajdának csak Henrik és László nevű fiait ismerte; az 1432-ben szereplő *János tehát e családnak eddig ismeretlen tagja*, kinek további sorsa eddig azonban ismeretlen. Minden valószínűség a mellett szól, hogy fiatalon és fiutódok hátrahagyása nélkül halt meg.

¹ Zichy-okmánytár, I. k. 485. l.

² Ugyanott IV. k. 630. l.

³ Anjoukori okmánytár, III. k. 250. l.

⁴ Anjoukori okmánytár, III. k. 379. l.

⁵ Anjoukori okmánytár, III. k. 574. l.

⁶ Zichy-okmánytár, II. k. 550. l.

b) *Henrik fia Tamási János özvegye Anna*, veszprémi egyházmegyebeli nő hordozható oltárt és — mert már öreg — bizonyos bőjti engedményeket kér. Itt tehát Tamási János erdélyi vajda nevével illetve özvegyével van dolgunk, kit a forrás Annának nevez.

Ezen adat egyuttal a Hermann nemzetségre nézve is érdekes. Tudjuk, hogy a Hermann nb. Vajdafi György leányai 1404-ben már férjnél vannak. Katalin férje a Ratold nb. Kaplai János orosz vajda fia, Roland, Annáé pedig Héder nb. Tamási János.¹ Fentebbi adatból már most tudjuk, hogy a Hermann nb. Lackfi-család ezen utolsó tagja 1432-ben még életben volt.

c) Ugyanezt kéri — de nem hivatkozva az életkorra — János fia Henrik és *neje Zsófia*. Ezen Zsófiát mindeddig nem ismertük. Férje a Tamási János vajda fia, Henrik, kivél 1445-ig találkozunk.

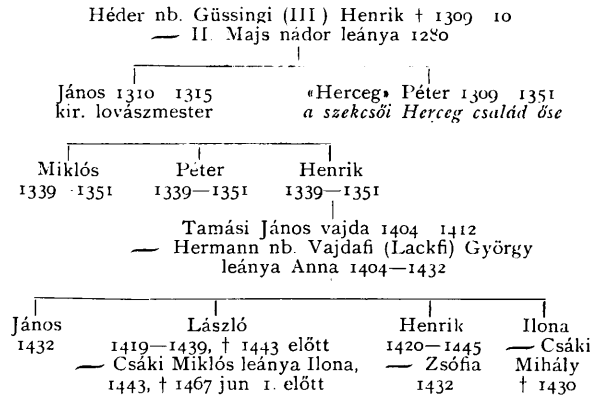
d) A fentebb idézett okmánytár 187. oldalán II. Pál pápának 1467 június 1-én kiállított levelét közli, mely a következőt tartalmazza: *Tamási László vajda özvegye, néhai Ilona* asszony végrendeletének végrehajtásával Miklóst, a Sz. Máriáról címzett budavári templom plébánosát bizta meg. Ez már most Hédervári Imre bánt azzal vádolta, hogy egynehány ingatlant és ingóságot, melyeket nevezett Ilona kívánsága szerint tőle vissza kellett követelnie, jogtalanul visszatartott és kiadásukat megtagadta, minek következtében ő (t. i. Miklós) a bánt Simon antivárii érseknél, János esztergomi érsek helyettesénél bepörölte s pörét meg is nyerte. Hédervári Imre az érsek ítéletét a pápához felebbezte, mire a pápa fentebbi napon a csanádi prépostot

¹ Karácsonyi, II. k. 171., 177. l.

felhívja, hogy még két egyházi férfival együtt e hagyatéki ügyet vizsgálja meg.

Ezen Ilona az 1426-ban elhalálozott Csáki Miklós erdélyi vajda leánya, kit eddigi adataink szerint 1443-tól 1459-ig ismerünk. A fentebbi adat értelmében 1467 június 1-én már nem élt, de nincs kizárva, hogy már 1467 elején meghalt.

Az eddigiek alapján megkapjuk a Héder nb. Tamási-család következő bővített és javított nemzedékrendjét :

Azon körülmény, hogy Tamási János vajda nejének nővére Katalin (l. f.) Rátót nb. Kaplai János orosz vajda fia Rolandhoz ment férjhez, megmagyarázza azon mindeddig teljesen érthetetlen körülményt, hogy a Tamásiak pl. 1423-ban e Roland fiát Serkei Györgyöt «proximus et consanguineus»-uknak,¹ 1445-ben pedig ugyan-

² Csánki, II. k. 573. l.

azt pláne «frater condivisionalis»-nek mondják.³

³ Hazai okmánytár, VII. k. 465. l.

Mint két nővér utódai a Lackfi György vagyona örökölték, minek révén «osztályos atyafiak» lettek.

Dr. WERTNER MÓR.

V E G Y E S.

Nagykapusi Hofmaisster Miklós küküllői főesperes és testvérei, János, Bertalan és Gáspár czimereslevele 1454-ből.

(Szines czimerképpel.)

Az alábbiakban egy V. László király által adományozott, több tekintetben érdekes czimereslevelet óhajtunk ismertetni. A czimereslevél eddigelé «*Hofmannsdorf*» néven szerepelt

Tagányinál,¹ a kitől ezt az adatot *Bárczay*² az 1526 előtti eredeti festett czimerlevelek jegyzékében hibásan vette át. Ugyanazon czimereslevél ez, a melyről *Nagy Iván*³ az állítja, hogy

¹ Jegyzéke az Orsz. Levéltárban található hercegi stb. és nemesi okleveleknek. Budapest, 1886., 30. o.

² A heraldika kézikönyve, 416. o.

³ Magyarország családai, V. köt. 66–67. old.

a jelenleg is élő Hatfaludyak ősei, a Hatmansdorffok nyerték fentnevezett királyunktól.

Végül a Siebmacher magyar részének II. kötete (240. o. és 186. tábla) «*Hofmanstorf*» néven az erdélyi részben pedig (166. o. 104. tábla) hivatkózással ezen 1454. évi czimeres levélre hattmansdorfi Hatfaludy név alatt közli, e helyütt egészen más, sokkal fiatalabb czimert adván nekik. Pedig a Prágában, 1454. okt. 9-én kelt czimereslevél¹ *nagykapusi Hofmaister Miklós, kükküllői főesperes, a király kedvelt udvari káplánja és testvérei János, Bertalan és Gáspár* részére kelt.

A czimerszerzők vezetékneve csak egyszer, a szöveg elején fordul elő, és e névben XVIII. századi hamisítási kísérletnek a nyoma látszik; az első *P* betűt a hamisító kivakarta és *n* betűvé változtatta át; a szó végére pedig ügyetlen *f* betűt irt oda.

Maga a szöveg ekképen szól:

Ladislaus dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. rex, dux Austrie, marchioque Moravie etc. Ad perpetuam rei memoriam notum facimus tenore presentium universis, quod nos antique et laudabili consuetudini per predecessores nostros, dive memorie Hungarie reges, qua nobilitare suos, armorumque insigniis decorare consueverunt, hactenus observare inherentes considerantesque honorabilis ac fidelium nostrorum dilectorum Nicolai, archidiaconi de Kukulow, cappellani nostri devoti dilecti, ac Johannis, Bartholomei et Caspar germanorum Hofmaister de Kapus Maiori apellatorum, approbatam fidelitatis constantiam et circumspectam legalitatis industriam, aliaque multiplicia probitatis et virtutum insignia, quibus persone eorundem laudabiliter decorantur, necnon grata fideliaque ipsorum obsequia nobis et predecessoribus nostris, ac sacre corone regni nostri Hungarie hactenus exhibita et in futurum prestantius exhibenda, non per errorem aut inprovidentiam, sed animo deliberato et ex certa scientia, nostrorumque baronum, consiliariorum et nobilium accedente consilio, tamquam rex Hungarie et de regie potestatis nostre plenitudine et gratia speciali, dictis Nicolao, Johanni, Bartholomeo et Caspar germanis, infradepicta arma, seu nobilitatis insignia talia: videlicet clypeum de argento, in quo leo aureus constitutus est, coronam auream in capite et catenam argenteam in collo dependentem gestans; supra clypeum galeam, tectura aurea et argentea decoratam, super qua leo sedet in forma et colore, ut in clypeo et prout hec in medio presentis littere pictoris ingenio clarius et distinctius sunt depicta, ac bannerium, vexillum, seu papilionem de coloribus, rubeo, albo et flavo² deferendum, ipsis et cuiuslibet ipsorum dedimus et vigore presentium gratiosius elargimur, decermentes expresse ac statuentes, ut predicti Nicolaus, Johannes, Bartholomeus et Caspar et eorum

¹ Eredetije az Orsz. Levéltárban, DL. 29081., régi jelzete: Kolosm. kono. Cista Armalium H. no. 47 ¹/₂.

² A «*flaveo*» szó alatt, a mely különben sárgát, aranszinüt jelent itt, éppen úgy, mint Kassa város czimerében, kék értendő.

cuiuslibet heredes legitimi ex eorum lumbis masculini sexus geniti et genituri exnunc et inantea perpetuis temporibus eadem arma et nobilitatis insignia, ac bannerium, vexillum, seu papilionem predictos, in duellis, bellis, sigillis, et aliis omnibus militaribus et honestis actibus, tam ad iocum, quam ad serium, ubique locorum et terrarum, more aliorum nobilium ferre et gestare, ac eis conjunctim et divisim uti et gaudere possint et valeant, conditione et impedimento cessantibus quorumcumque. Nolentes tamen, ut per presentem concessionem armorum alicui hominum quantum ad arma sua preiudicium aliquid gereretur, quocirca omnibus et singulis comitibus, baronibus, nobilibus, proceribus, capitaneis vicecapitaneis, communitatibus, heraldis, perscuandis (így!)¹ ac omnibus et singulis aliis nostris subditis, ubilibet constitutis, de prefate regie nostre potestatis plenitudine districte precipiendo mandamus, quatenus dictos Nicolaum, Johannem, Bartholomeum et Caspar, et eorum cuiuslibet heredes, ut prefertur memorata arma, ac bannerium vexillum, seu papilionem predictos in duellis, bellis, sigillis, ac omnibus aliis honestis actibus ad iocum ac ad serium, uti, frui et gaudere faciant, ipsosque in huiusmodi ferendis, utendis et fruendis, nequaquam impediunt, seu molestent, nec alios eodem impedire ac molestari permittant. Secus sub obtentu gratie nostre non facturi. Datum Prage, nono die mensis Octobris, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, regnorum nostrorum Hungarie etc. quintodecimo, Bohemie vero primo.

Az oklevél hátán XVII. századi kézzel: Revisiora és Indorsatoria való Levelek vad az írási közben.

Ezen íráson átírva, XVIII. századi kézzel; *Hatmanstorf Miklós, János, Bartholomeus és Gáspár Armalissa László királytól*. Más kézzel: *de Anno 1454*.

Az elég jó állapotban megmaradt hártýáról a függő királyi pecsét hiányzik.

A czimeres levél czimere a rendes magyar gyakorlat ellenére a szöveg közepére van festve, a mely eljárás a német birodalmi gyakorlatnak felel meg.²

A czimer — a rajta haladó behajtás következtében is — megrongálódott; színei — az egy oroslánt kivéve — úgy szólván teljesen letöredeztek; mindamellett a leírásból teljesen megállapíthatók. Aranynyal keretelt kék táblára van festve, a melynek magassága 8'9, szélessége pedig 8'8 cm. Leírása a következő: Jobbra hajlott, kerekalju, jobboldalt tárcsaszzerű pajzs ezüst mezejében jobbrahaladó, mellső lábait ragadozásra nyújtó, arany koronás, vörös nyelvét kinyújtó arany oroslánt, melynek nyakáról hátrafelé ezüst láncz csüng le; a csőr-sisak disze ugyanazon oroslánt, ülő alakban. Takarók

¹ Ezen szónak értelmét megadni nem tudom; azonban éppen úgy, mint a «heraldis» valami hivatalt, foglalkozást jelent.

² Erre nézve ld. *Fejérfataky L. Magyar Czimeres Emlékek* cz. műve I. füz. 150., és a 4. alatti jegyzetet.

arany- ezüst. A czimer magassága 7·8, a pajzsé 3·3, a sisaké a diszszel együtt 4·5 cm.

Azonkívül az egész czimernek különleges érdekességet nyújt — a mint azt a többi között a Siebmacher is megemlíti — a czimertől teljesen külön álló, a tábla jobb felső sarkába helyezett piros-fehér-kék lobogó. Eddig ismert hazai, középkori czimeres emlékeink egyike sem tüntet fel ilyen, a tulajdonképeni czimertől teljesen különálló jelvényt.

Ez is inkább a birodalmi gyakorlatnak felel meg, daczára annak, hogy V. László nem volt német-római császár; valószínű, hogy ebben az időben külföldi festő állott a szolgálatában.

Egyébként ilyen zászlóviselési engedély, a birodalmi gyakorlatban sem igen található; hanem inkább a címerek mellé festett, u. n. «*társasági jelvények*» szerepelnek.¹

A lobogó a szász színeket tüntetvén fel, talán a czimerszerzők *nemzetiségére* akar célozni; mert az, hogy ők szászok voltak, különben kétségtelen.

Érdekessége azonkívül ezen czimernek még az is, hogy *ezüst* alpra *aranyat*, tehát *fémre fém* rak; sőt az *ezüst színre* ugyancsak *ezüstöt* ad, az oroszlán nyakáról lógó láncban.

Ez tehát ellene mond a *Bárczay*² által is hangoztatott azon szabálynak, mely szerint «*színek színre, fémnek fémre való helyezése kerülendő*»; mert ezen czimer az általa elősorolt kivételek első csoportjába, az u. n. *kétes címerek* közé csak nem sorolható!

A czimerszerzők a középkori medgyesi szász székben ma Nagy-Küküllőmegye) fekvő Nagykapus helységben lehettek birtokosok.

A szász eredetre enged következtetni a «Hofmaisster» név is.

Csakhogy ezen a néven a nemességszerzőkre vagy családjukra nézve okmánytárainkban semmiféle közelebbi adatot nem lehet találni.

A szász származás alapján tovább kutatva *Theil Rezsőnek* a két szász szék (Medgyes és Selyk) történetéről irt cikkében³ azon jegyzék végén, a melyben a nevezett két széknek plebánosait, egyházi méltóságait sorolja elő, a következő adatot találtam:

«1455. *Nicolaus de Kapus, archidiaconus de Kykellew, canonicus ecclesiae Albensis, protototarius cancellariae.*»

Azt hiszem, hogy ennek alapján nem lehet tovább kételkedni abban, hogy az 1454-ben czimeradományt nyert, *Hofmaisster Miklós*, küküllői főesperes, udvari káplán, egy és ugyan-

azon személy azzal a *Kapusy Miklóssal*, a ki 1455-ben szintén küküllői főesperes. Kedvelt embere lehetett a királynak, mert ebben az időben már a fejevári kanonokságot is bírja, és azonkívül a királyi kancellária főjegyzője.

Ez az adat azonkívül azt is bizonyítja, hogy a közéletben csak *Kapusy* néven szerepelt, és ez — nézetem szerint — feljogosít arra, hogy ezen érdekes czimereslevél ezentul «Kapusy» néven szerepeljen a heraldikai irodalomban. Ez a név egyébként nem ismeretlen a hazai történelemben.

Kapusi Bálint, Lőrincz fia,¹ pálosrendi szerzetesnek dömösi perjelsége tette azt ismeretessé, a mely perjelség miatt Hunyady János kormányzóinak összeütközése volt V. Miklós pápával.²

Erről a Kapusi Bálintról ezenkívül csak annyit tudunk, hogy Rómába visszatérvén, ott pápai káplán és római apostoli gyóntató lett; és, hogy 1473. nov. 13. a. előtt ugyanott meghalt.³

Nem akarom biztossággal állítani, de valószínűnek tartom, hogy ez a Bálint ugyanabból a családból való, a mit azonban részletes adatok hiján kétségtelenül támogatni egyelőre nem lehet. Végül még egy érdekesség fűződik ezen nevezetes czimeres levélhez. Az oklevél hátára XVIII. századi kézzel irt feljegyzésben ez a név olvasható: «*Hatmanstorf*».

Nagy Iván és Siebmacher nyomán tovább indulva, az Orsz. Levéltárban feltaláltam Hatmanstorffer Ferencz névmagyarosítására vonatkozó, III. Károly király által 1736. aug. 17-én adott engedélyt,⁴ a melynek alapján nevüket — Hofmansdorfi előnévvel — Hatfaludyra változtatják; ebből az okmányból megtudjuk, hogy a névváltoztató atya Németországából vándorolt be, és Erdélyben «annonae commissarius» volt; anyja pedig erdélyi magyar családból származott.

A névváltoztató pedig az «arendarum decimarum fiscalium in Transylvanicae principatu inspector» tisztjét viselte, és ebben az állásban szerzett érdemei alapján nyerte el a királyi engedélyt.

Ezzel kapcsolatban előkerült id. Hatfaludy Ferencznek, 1771-ben folytatott nemességigazoló pere,⁵ a melyből kitűnik, hogy nevezett az itt

¹ *Theiner*, Vetera Monum. Hung. II. 252. 399.

² Erre nézve ld. A Magyar nemzet tört. IV. köt. 110—112. M.; *Fraknoi V.*, Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székek stb. II. köt. 79—85. M., a hol a név hibásan *Kaposi* alakban iratik; *Fraknoi V.* cikke: «A dömösi conflictus», (Századok, 1903. 385—397. II.; ebben a név már helyesen szerepel.

³ *Czuih Gilbert*, Regesták a római Dataria-levéltárban, Tört. tár, 1899. évf. 6. o. A név hibásan: Kaposi.

⁴ Kolosm. konv. -Arm. H. No 47. sz. és Erd. Kir. könyvek VIII. 567.

⁵ Orsz. Levéltár, Protoc. Product. J. 8. Doboka, 295. o. 5. sz.

¹ Ld. *Ströhl*, Heraldischer Atlas, XXVI. és XXXV. tábla.

² A heraldika kézikönyve, 64. o. VI. a.

³ Archiv d. Vereins für Siebenbürg. Landeskunde, 1887. évf. 309. o.

tárgyaltam czimeres levelet *eredetiben* mutatta fel. Az ügyész ugyan elvetette a czimeres levél érvényességét azon a czimen, mert nem erdélyi fejedelemtől való. Kifogásolta továbbá a hibás és hiányos leszármazást is.

Mindamellett Dobokamegye őt azon az alapon, mert III. Károly király a czimeres levelet megerősítette — pedig az idézett névváltoztató okmányban a czimeres levélről szó sincs — és mivel 28 subditusa és 10 inquilinusa volt, őt *armalista* nemesnek ismerte el. Ezen az alapon a kancellária¹ is megerősítette a megye ítéletét. Az idézett XVIII. századi feljegyzés ugyanazon kéztől ered, mint a nemességvitató per jegyzőkönyvét írta.

A XVII. századi feljegyzés pedig arra enged következtetni, hogy ez a czimeres levél valami nagyobb levéltárból került elő. Kétségtelen tehát az elmondottakból, hogy ezen czimereslevél a névváltoztatás alkalmával Hatmannstorffer Ferencz birtokában még nem volt, mert különben — hacsak a kancellária a családságot észre nem veszi — az okmányban megemlítette volna.

Abból pedig, hogy a czimereslevél a névváltoztató okmánnyal együtt 1771. után a kolosmonostori konvent levéltárába került, azt következtetem, hogy azt id. Hatfaludy Ferencz eredetileg is onnan valami módon — talán kölcsön képen — megszerezte, a megkisérelt hamisítást sajátkezüleg, avagy más útján eszközölte és a per befejeztével oda, — hála fejében az 1736-ival együtt — ismét visszaadta.

A XVIII. században Erdélybe szakadt Hatmannstorffereknek, később Hatfaludiaknak tehát ezen czimereslevélhez és az abban leírt czimerhez semmi közük sem volt, az őket nem illette, miután az, hogy czimereslevelünk joggal nevezhető a *Kapusy* családnak, az előzőekben igazolást nyert.

HORVÁTH SÁNDOR.

Simonyi óbester származása.

Titokzatos homály fedi Simonyi óbester végnapjait; s hogy egyénisége még titokzatosabb legyen, szét kell rombolnom, illetve kétségessé kell tennem idáig biztosnak vélt tudásunkat származásáról is. Történelmi tudásunk egy adattal szegényebb lesz ugyan, de talán idővel egy igazsággal gazdagabb is.

Simonyi József, saját állítása szerint, Simon Pál és Hetesényi Zsuzsánna házasságából 1777 február 18-án született, Nagy-Kállóban. Ezen kelt

helyességét már Déri Gyula kétségbe vonja;² mert ha ez igaz, akkor az óbester már öt éves korában, 1782-ben be lett volna írva a piaristák debreczeni algimnáziumába mint rendes tanuló, s tizenkét éves korában, 1789-ben már részt vett volna a törökök elleni táborozásban és Pancsova mellett egy éjjeli csatában átesett volna a vérkeresztiségen.

Allitólagos apja, Simon Pál a borbácsi Simon családból származott volna, melynek őse Benedek 1637-ben III. Ferdinándtól kapta a nemességet. Fia, János is említve van a nemesi levélben; ennek fia volt András, kinek unokája, Pál Magyar-Óvárról 1737-ben négy esztendőskorában Szabolcs vármegyébe szakadt Veszprémi nagykállai főespereshez, rokonához. Pál itt nevelkedett fel, mészárosmester lett s nőül vette Hetesényi Zsuzsánát.²

Ezen adatok valóságát kétségbe vonni nincs jogom; annál kevésbbé, mert Simon Pál és neje Hetesényi Zsuzsánna sokat szerepelnek a nagykállai római kath. egyház anyakönyveinek első kötetében.

Gyermekeik voltak:

I. János. Szül. 1768 július 2. Keresztszülők Györfi József és Fischer Mária.

II. Júlia. Szül. 1769 szept. 20. Keresztszül. Korniczky György és Fischer Mária.

III. Zsuzsánna. Szül. 1770 jan. 25. Keresztszülők u. a.

IV. József. Szül. 1771 márcz. 18. Keresztszülők u. a.

V. Zsuzsánna. Szül. 1773 április 29. Keresztszülők u. a. † 1773 máj. 22.

VI. Anna. Szül. 1774 jul. 21. Keresztszülők Fekete Gábor és Tündikné Mária. — A Simon név kijavítva Simony-ra.

VII. József. Szül. 1777 febr. 18. Keresztszülők Korniczky György és Fischer Mária. — E bejegyzés a többi hasonló bejegyzéstől feltűnően eltérő irással van írva. Parochus helyett parocus.

VIII. András. Szül. 1778 nov. 29. Keresztszülők Pócsy György és Pongrácz Katalin. — † 1778 decz. 1.

IX. Pál. Szül. 1780 febr. 5. Keresztszülők Kiss László és neje Pongrácz Katalin.

X. Zsuzsánna. Szül. 1782 jan. 12. Keresztszülők Fekete Gábor és neje Mituk Zsuzsánna.

XI. Anna. Szül. 1785 ápr. 28. Keresztszülők Fekete Gábor és Farkas Terézia. † 1786 febr. 2.

A halottak rovatában találunk egy **Simon Józsefet**, Simon Pál fiát, ki három éves korában, 1775 decz. 20-án halt meg.

A házassultak rovatában **Simonyi** Zsuzsánát

¹ 1786. évi 8868. szám.

Turul. 1904. IV.

² Pallas-lexikon. XIV. kötet. 1108. l.

² Ugyanott, 1105. l.

S. Pál és Hetesényi Zsuzsána leányát, ki, mint Huszár István özvegye, 47 éves korában férjhezment Némethy Józsefhez, Némethy Ábrahám és Saffner Erzsébet 32 éves fiához. Tanu Simonyi János Laskodról. A házasuló felek nemesek.

Ezen Némethynéről Nagy-Kállóban mindenki úgy tudta és tudja, hogy Simonyi óbesternek édes nővére volt, ki a vitéz ezredestől mesés ékszereket kapott ajándékba.

Hetesényi Zsuzsána, Simonyi Pál özvegye 1822 december 26-án halt meg.

Ha ezen adatokat vizsgáljuk, mindenekelőtt azon lehetetlenül rövid idő tűnik fel, mely a II. és III. szám alatt említett gyermekek születése között telt el (négy hónap), hacsak a II. szám alatt szerepelt Juliát nem nagyon későn keresztelték meg s a bejegyzés nem a születés, hanem a keresztelés idejéről szól, mi valószínű is.

Ha a VII. szám alatt feltüntetett Józsefről szóló bejegyzés hiteles, a IV. szám alatt szereplő József nem lehet az óbester, s e József egy személy az 1775 decz. 20-án elhalt Józseffel, mert hiszen a szülők akkor 1777 febr. 18-án született fiokat megint Józsefnek keresztelték. De az óbester 1777-ben, mint láttuk, nem születhetett, s akkor nem Simon Pál és Hetesényi Zsuzsána gyermeke.

Ha azonban csakugyan e szülők gyermeke, akkor az 1777-iki bejegyzés későbbi korból való — hamisítvány.

Simonyi Józsefnek Simon Páltól és Hetesényi Zsuzsanától való származása tehát kétséges, és kétszeresen kétséges, ha tekintetbe vesszük, hogy ő magát 1777-ben születettnek állítja (a mi lehetetlenség), s az anyakönyvnek éppen ezen bejegyzése az írásban elűt a többi hasonló bejegyzéstől, továbbá, hogy ismerünk egy Simon Józsefet, szintén Simon Pál fiát, ki már 1775-ben elhunyt.

Nem akarom azonban állítani, hogy épenséggel nem lehetett volna a gyakran említett szülők gyermeke, de ha az volt, csak úgy lehetett, ha 1771. márcz. 18-án született, ha az 1775-ben elhalt Simon József más Simon Pál fia, s ha az 1777-iki bejegyzést későbbben, előttünk ismeretlen okokból, vezették be — úgyszólván mondva csinálták — 1777-re, az 1771-iki februáriust is elvétele márcziusra (a nap kelte mindkét esetben 18.).

Mindez elegendő ok arra, hogy Simonyi származását kétesnek, nyílt kérdésnek tekintsük; mert inkább kételkedjünk, mintsem a történelmi igazság rovására egy kétes, esetleg hamis adatot valónak fogadjunk el.

KÁLLAY UBUL.

Pótlások.

I.

A «*Turul*» 1903. évi folyamában megjelent, «*Aspremont-Rákóczy utódok*» című cikkemhez báró Cles Hildebrand úr több rendbeli pótlást küldött be, a melyek a «*Turul*» 1904. évi 3. füzetében jelentek meg. Cikkem teljességéhez most magam is újabb adatokkal járulhatok, a melyeket gr. Széchényi Imre úr szivességének köszönhetek, a ki azokat a német lovagrend bécsi központi irattárából gr. Wurmband Ehrenreich lovagrendi komtur által hitelesített másolatban megszerezte. Ez adatok Rákóczy Julia hercegnő férjének, gr. *Aspremont-Lynden und Reckheim Ferdinand Gobertnek* ősfáját képezik és nálunk nagyrészt ismeretlenek.

Gr. Aspremont-Lynden und Reckheim Ferdinand Gobert, 1643—1708, a kinek **szülei**:

1. Gr. Aspremont, Lynden und Reckheim Ferdinand, 1611—1665. Neje 1643.:
2. Fürstenberg-Heiligenberg und Werdenberg Erzsébet tartománygrnő, 1621—1662.

Nagyszülei :

1. Gr. Aspremont-Lynden und Reckheim Ernő, 1583—1639. Neje 1609.:
2. Gouffier Anna Antónia, Marquise de Bonnivet.
3. Fürstenberg-Heiligenberg und Werdenberg Egon tartománygróf, 1588—1635. Neje 1619.:
4. Anna Mária, Hohenzollern-Sigmaringen und Vehringen hercegesített grófnője (gefürstete Gräfin), † 1652.

A nagyszülők szülei :

1. Gr. Aspremont-Lynden Hermann, vétel útján 1566 óta Reckheim bárója, † 1603. Neje:
2. Landrys-Hamal Mária, Vriessel úrnője (Frau).
3. Gouffier Henrik, Marquis de Bonnivet. Neje:
4. Boholz Johanna, Grevenbruch úrnője (Frau).
5. Fürstenberg-Heiligenberg und Werdenberg Frigyes tartománygróf (Landgraf), 1563—1617. Első neje:
6. Sulz Erzsébet grófnő, Landgräfin im Kleggau, † 1601.:
7. Hohenzollern János György fejedelem (Fürst), Sigmaringen és Vehringen grófja, 1577—1623. Neje 1598.:
8. Salm-Vinstingen Francziska grófnő (Wild und Rheingräfin zu Salm und Vinstingen), † 1619.

A nagyszülők nagyszülei :

1. Gr. Aspremont-Lynden Dieterich, Dormal örökös várgrófja (Erbburggraf), † 1560., gróf Aspremont-Lynden Istvánnak, Dormal

- örökös vágróffjának († 1507.) és Bronchorst Walpurgisnak a fia. Neje:
2. Eldern Mária, Sart és Saint-Gilay úrnője (Frau).
 3. Landrys-Hamal Konstantin, Vriessel ura. Neje:
 4. Werve Katalin, Hœvorst úrnője (Frau).
 5. Gouffier Ferencz, Marquis de Bonnivet, Baron d'Angoudissant, Czeveceur (Crèvecoeur?) ura. Neje:
 6. Carnazet Anna, Saint Vrain és Braceux úrnője (Frau).
 7. Bocholz Gottfrid, Baron de Grevenbruch. Neje:
 8. Alexandrina, Wittenhorst úrnője (Frau).
 9. Fürstenberg-Heiligenberg und Werdenberg Joachim gróf, 1538—1598., gr. Fürstenberg Frigyesnek (1496—1559.) és Montfort Anna grófnőnek, Heiligenberg és Trochtelfingen örökösének († 1554.) a fia. Neje:
 10. Zimmern Anna grófnő, † 1602, gr. Zimmern Frobén Kristófnak és Eberstein Kunigunda grófnőnek a leánya.
 11. Gr. Sulz Alwig, Landgraf im Kleggau, † 1572., Sulz Joachim Lajos grófnak, Kleggau tartománygróffjának († 1566.) és Zweibrücken Erzsébet grófnőnek a fia. Neje:
 12. Helffenstein Borbála grófnő, gr. Helffenstein Ulrichnak († 1548.) és Truchsess von Waldburg-Sonneberg Katalinnak a leánya.
 13. Gr. Hohenzollern-Sigmaringen und Vehrigen Eitel Frigyes, † 1605., gr. Hohenzollern-Sigmaringen und Vehrigen Károlynak († 1576.) és Zähringen Annának, Baden örgrófnőjének (Markgräfin) a fia. Neje:
 14. Zimmern Szibilla grófnő, gr. Zimmern Frobén Kristófnak és Eberstein Kunigunda grófnőnek a leánya.
 15. Salm-Neuville és Vinstingen Frigyes gr. (Wild und Rheingraf), 1547—1610., Salm-Dhaun Fülöp Ferencz grófnak (Wild und Rheingraf) († 1561.) és Öttingen Mária Aegyptiana grófnőnek a fia. Első neje:
 16. Salm Francziska grófnő, Salm-Badenweiler VII. János grófnak († 1548.) és Steinville Lujza bárónőnek a leánya.

Ezek ősei egyszersmind, mint Aspremont-utódoknak az *Ambrózy*, *Jeszenszky* és *Luzsénszky* bárói; a *Batthyány*, *Berchtold*, *Draskovich*, *Erdődy*, *Károlyi*, *Somssich*, *Széchényi*, *Szirmay*, *Teleky* és *Zichy* grófi és az *Odescalchi* hercegi családok — csupa magyar család — egyes ágainak, a melyeket cikkemben lehető pontossággal kimutattam.

2.

Rákóczy Julia hercegnő ősfáját sem közölték eddig, a mint tudom. Az ő ősfája egyszersmind öcscsének, II. Rákóczy Ferencznek, legnagyobb

nemzeti fejedelmünknek ősfája lévén, időszerű most közölni.

Felső-Vadászi Rákóczy Julia hgnő, 1672—1717. (1691 óta Aspremont-Lynden und Reckheim Ferdinánd Gobert gr. neje) és *II. Rákóczy Ferencz fejedelem*, 1676—1735., testvérek.

Szüleik:

1. I. Rákóczy Ferencz fejedelem, 1645—1676. Neje 1666.:
2. Zrinyi Ilona grófnő, 1643—1703.

Nagyszüleik:

1. II. Rákóczy György fejedelem, 1621—1660. Neje 1643.:
2. Somlyói Báthory Sónia, 1629—1680.
3. Gr. Zrinyi Péter, 1621—1671. Neje 1641.:
4. Frangepán Anna Katalin örgrófnő, † 1673.

A nagyszülők szülei:

1. I. Rákóczy György fejedelem, 1593—1648. Második neje 1616.:
2. Serkei Lorántffy Susanna, 1600—1660.
3. Somlyói Báthory András. Neje:
4. Zakrzewska von Felden Anna.
5. Gr. Zriny György, 1598—1626. Neje:
6. Rimaszécsi Széchy Magdolna (Katalin) grnő.
7. Frangepán Farkas örgróf (Marchio), 1590—1650 után. Második neje:
8. Ignozer Orsolya, a kinek a szüleit nem ismerjük.

A nagyszülők nagyszülei:

1. Rákóczy Zsigmond fejedelem, 1544—1608. Felső-vadászi Rákóczy Jánosnak (1521., 1558.) és (Nagymihályi?) Pongrácz Borbálának a fia. Második neje 1592 körül:
2. Gerendy Anna, † 1596 (1597.), Gerendy Jánosnak († 1595.) és Somkerekai Erdélyi Katalinnak a leánya.
3. Serkei Lorántffy Mihály, † 1614., Serkei Lorántffy Lászlónak (1571., 1578.) és Horváth Erzsébetnek a fia. Neje:
4. Zeleméry Borbála, † 1610 előtt, Zeleméry Kamarás Miklósnak (1565.) és Hennyey Margitnak a leánya.
5. Somlyói Báthory István, Somlyói Báthory Andrásnak († 1563.) és Szunyogszeghi és Fogarasi Majláth Margitnak a fia. Első neje:
6. Pelsőczy Bebek Anna (1563.), Pelsőczy Bebek Györgynek († 1567.) és Patócsy Zsófiának († 1583.) a leánya.
7. Zakrzewsky von Felden János Braunschweighból Lengyelországba költözött német ősnemes családból. Neje:
8. Podlodowska Dorottya.
9. Gr. Zrinyi György, 1549—1603., gr. Zrinyi Miklósnak, Szigetvár hősnének († 1566.) és Frangepán Katalin örgrófnőnek a fia. Második neje:

10. Stubenberg Zsófia úrnő (Herrin zu Stubenberg), Stubenberg Farkasnak és Pögl Susannának a leánya.
11. Rimaszécsi gr. Széchy Tamás († 1618.), Rimaszécsi Széchy Györgynek (1572.) és Rhédey Magdolnának a fia. Harmadik neje:
12. Ghymesí Forgách Margit bárónő, Ghymesí Forgách Simon bárónak († 1598.) és Pemflinger Orsolyának a leánya.
13. Frangepán Gáspár örgróf, Frangepán Kristóf örgrófnak és ismeretlen nőnek a fia. Neje:
14. Lenkovich Katalin, Lenkovich Kristófnak († 1652.) és Haller Katalinnak a leánya.
15. Ignozer ismeretlen, Neje:
16. Ismeretlen.

3.

Ugyancsak gr. Széchényi Imre úr sziveségéből kaptam meg a német lovagrend központi (bécsi) irattárából, szintén gróf Wurmbrand Ehrenreich komtur által hitelesített másolatban *Nagy-Bossáni gróf Bossányi Juliának*, Tolnai gr. Festetich Pál hitvesének ösfáját, a mely Nagy Ivánnak és Wurzbachnak számos tévedését igazítja helyre és valósággal nagy hézagot pótol a Bossányi Julia grófnőtől származó *Festetich* és *Széchényi* grófok családjának történetében.

Nagy-Bossányi Bossányi Julia grófnő, Tolnai Festetich Pál gróf neje.

Szülők:

1. Nagy-Bossányi Bossányi Imre, gróf lett 1774. Neje:
2. Labsi báró Korláthkeöy Éva.

Nagyszülők:

1. Nagy-Bossányi Bossányi Péter. Neje:
2. Nagy-Bossányi Bossányi Krisztina.
3. Labsi báró Korláthkeöy László (*Ladislaus Labsánszky: Baro Korláthkeöy de Labs, virtute Benigni Privilegii Leopoldini cognomen hoc adeptus est et in Haerodem Mascul. eius familiae substitutus*). Neje:
4. Ozori és Kohanóczi Ottlik Juliána.

Nagyszülők szülei:

1. Nagy-Bossányi Bossányi Ádám. Neje:
2. Kosztoláni Kosztolányi Katalin.
3. Nagy-Bossányi Bossányi Ádám (nem egy személy az előbbivel). Neje:
4. Egresdi Egresdy Ilona.
5. Labsi Labsánszky János. Neje:
6. Szentmiklósi és Óvári báró Pongrácz Klára
7. Ozori és Kohanóczi Ottlik György. Neje:
8. Farkasfalvi Czebányi Éva.

Nagyszülők nagyszülei:

1. Nagy-Bossányi Bossányi Mihály. Neje:
2. Ordódi Ordódy Mária.

3. Kosztoláni Kosztolány István. Neje:
4. Precsini Precsinszky Mária.
5. Nagy-Bossányi Bossányi Gábor komáromi kapitány. Neje:
6. Péchújfalusi Péchy Mária.
7. Egresdi Egresdy Boldizsár. Neje:
8. Szentgyörgyi Armpruszter Susanna.
9. Labsi Labsánszky Kristóf. Neje:
10. Mátyásfalvi Passuth Margit.
11. Szentmiklósi és Óvári báró Pongrácz Ferencz. Neje:
12. Cserneki Dessewffy Anna.
13. Ozori és Kohanóczi Ottlik János. Neje:
14. Mednyánszky Ilona.
15. Farkasfalvi Czebányi Imre. Neje:
16. Korosi Korossy Eufrozina.

4.

A napi sajtóban, újabban mind gyakrabban merül fel az az állítás, hogy gróf Tisza István nagyanyja zsidó volt. Ez merőben téves. A történelmi igazság a következő:

Degenfeld Agoston grófnak (sz. 1835.), herczeg *Odescalchi* Gyuláné -- Degenfeld Anna grófnőnek (sz. 1836.), *Tisza* Kálmánné -- Degenfeld Ilona grófnőnek (sz. 1849.), báró *Podmaniczky* Gézáné -- Degenfeld Berta grófnőnek (sz. 1843.) és gr. *Károlyi* Tiborné -- Degenfeld Emma grófnőnek (sz. 1844.) anyja régi magyar nemes családból ered, a miből a következő hiteles ösfa meggyőzhet mindenkit:

Bökönyi Bek Paulína Susanna, 1815—1856., (1834 óta) gr. Degenfeld-Schonburg Imre (1810—1883.) hitvese.

Szülők:

1. Bökönyi Bek Pál, Hajdú-Téglás örökös ura, cs. és kir. kamarás (hogy lehetett volna zsidó!), 1761—1827. Neje 1804.:
2. Bárczai Bárczay Anna, 1781—1848.

Nagyszülők:

1. Bökönyi Bek János. Neje:
2. Kéméndi Várady Anna.
3. Bárczai Bárczay Miklós. Neje 1778.:
4. Bályoki Szénásy (-Hégen) Zsuzsanna.

Nagyszülők szülei:

1. Bökönyi Bek János. Neje:
2. Damonyai Zánthóházy Krisztina.
3. Kéméndi Várady (ismeretlen). Neje:
4. Benyovszky Mária.
5. Bárczai Bárczay László. Neje:
6. Nagy Lónyay és Vásáros Naményi Lónyay Klára.
7. Bályoki Szénásy (-Hégen) József. Neje:
8. Terjéný Rebeka.

5.

Sem Nagy Iván, sem Wurzbach, sem a gothai Gräflhes Taschenbuch nem tud róla, hogy *Andrássy Manó* (1821—1891.), *Andrássy Gyula* (1823—1890.) és *Andrássy Aladár grófok* anyja, Andrásy Károly grófnak (1792—1844.) hitvese kinek a gyermeke. Azért ezt is pótoljuk.

Gróf Andrásy Károlyné — *Szapáry Etelka grófnő* (1798—1876.)

Szülei:

1. Gr. Szapáry Péter, 1766—1814. Neje:
2. Csáky Juliána grófnő, 1766—1838.

Nagyszülei:

1. Gr. Szapáry Péter Ignác, tábornok 1758-ban. Neje:
2. Stadler Júlia grófnő.
3. Gr. Csáky Imre, 1796-ban a tőke-terebesi kastély építője. Neje:
4. Engel Rozália grófnő.

ZARÁNDY A. GÁSPÁR.

Ki az angol főkamerasi méltóság magyar igényjogosultja?

Zarándy A. Gáspár ur a Turul folyó évi mássodik füzetében megjelent cikkében azt mondja: «hogy a büszke Anglia főkamerasi méltósága tulajdonképeni» leányági igényjogosultja Csapó Vilmos. Az ezen cikkhez mellékelte családi leszármazás szerint Dillon Ferenc bárónak és nejének Spindelov Erzsébetnek három gyermeke maradt: úgy mint Károly, Rozália és Antónia. Károlynak ága a leszármazási tábla szerint már az első nemzedéknél kihalt s így Rozália, tagyosi Csapó Pálné, mint legidősebb leány leszármazói lennének a főkamerasági méltóság igényjogosultjai.

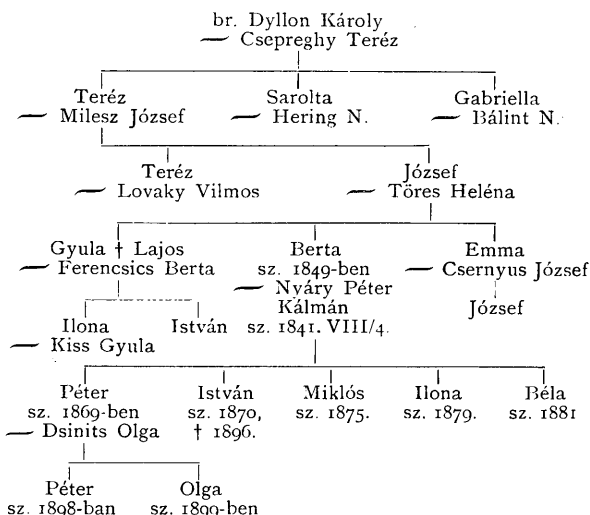
Zarándy urnak ezen állítása, az általa közölt családfa szerint, teljesen igaz; minthogy azonban Rozália fivérének Károlynak Csepregy Teréztől való leszármazói még ma is élnek, Csapó Pál leszármazói csak másodsorban igényjogosultjai ezen méltóságnak.

Családunk levéltári adatai szerint Dillon Károlynak három gyermeke maradt; úgy mint:

1. Teréz, Szentkirályi és Daróczi Miliesz Józsefné;
2. Sarolta, Heringné, 3. Gabriella, Bálintné. Ezen két utóbbi leány leszármazóit nem ismerem. Miliesz Józsefnek két gyermeke maradt u. m.:

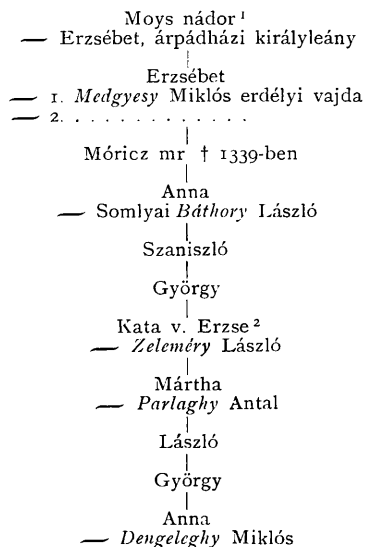
1. Teréz, Lovaky Vilmosné és József, kinek

neje Töres Heléna volt. A mellékelt családfa szerint József leszármazója a nyáregyházi Nyáry család, melyből a legidősebb élő tag: Péter (szül. 1869.) s így az angol főkamerasi méltóság igényjogosultjának Pétert, illetve ennek fiát szintén Pétert tekinthetjük.

Zarándy úr közli a Chapóknak Dyllon révén több uralkodóháztól, ezek között az Árpád-házi királyoktól való leszármazását is.

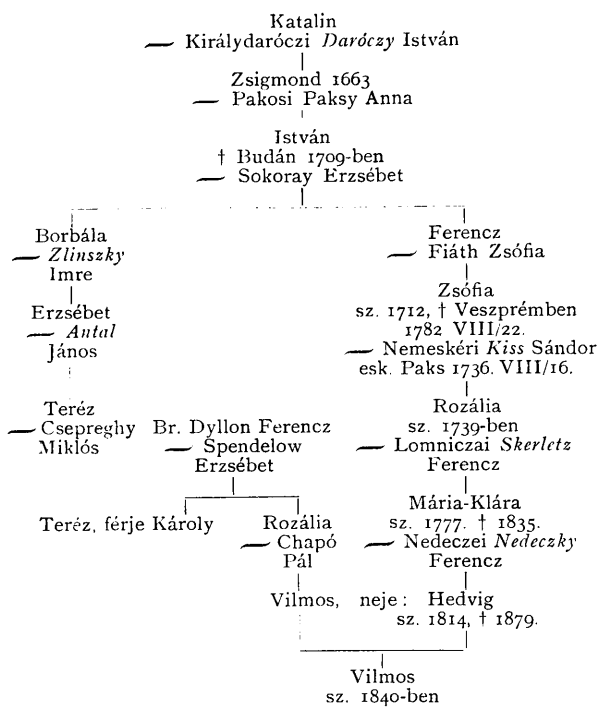
Kiegészítése, álljon itt egy másik az Árpád-házi királyoktól való, ez ideig még ismeretlen leszármazás.

(Folytatását lásd a 190. oldalon).

¹ Kiss B.: Árpádok kir. vére Magyarország családaiban.

² Daróczy cs. lt.

KIRÁLYDARÓCZI DARÓCZY ZOLTÁN.

A Pázmány-nemzetség.

Cs. E. bírálónak a Turul f. é. 2. füzetében kis családtani művemről mondott kritikájára következő megjegyzéseim vannak:

A család történetét a legnagyobb sajnálatomra új alapra fektetve — mint óhajtja — lehetetlen megírni, mivel eleddig meg nem állapítható, sem a Knauz-féle, sem egyéb okmánytárak, illetve levéltárakból, mely évben (minden jel arra mutat, hogy a XV. sz. eleje előtt), s mily körülmények közt (tán éppen a nyomasztó politikai viszonyok között adva magát egy hatalmas főpap pártfogásába) jutott a család a komárommegyei Szilas községhez?

Tény az azonban, s letagadhatatlan, hogy *egy szomszédos megye határán él ötszáz év óta, helyi szereplésével a középkorba átjártak, egy genusnak nevét saját nevében folyton használja, s ugyanazon genus donációis, s ez által is használt birtoknevével a XVI. sz. elején királyi diplomában lesz előnevezve.* Hogy e familiának, a mi mellett több százados hagyománya is beszél, az említett genusból való leszármazása feltétlenül kizártnak mily jogon tekinthető? azt részemről nem vagyok képes felfogni. A bíráló teljes önkényvel a pannonhalmi konvent levelét is magában foglaló donációis levélben az előnév körül tévedés lehetőségét vitatja. Én ezzel szemben a fenti körülményekre, mint összetett bizonyítékokra,

s négyszáz éves eredeti okmányra hivatkozom. Valóban csodálatos tévedés ilyen családnév mellett, midőn eredményeként egy genus neve birtoknevével együtt bontakozik ki! Magyaroztatát a donácziós és statucziós levelekben jelentkező előnév-dualizmusnak abban találok, hogy a szentmártoni konvent, illetve a győri káptalan, s utánok a királyi kancellária okmányok után dolgozva, a családot a felmutatott irások alapján a már félig-meddig feledésbe ment (XIII. s XIV. századbéli) huntpázmáni, *de zselézes* előnévvel illeti. A gyakorlatban azonban a már századok óta birt nemesi birtokuk s tényleges lakóhelyök után, a miről a budai káptalani kiküldött is személyesen könnyen meggyőződhetett, a *de zylas* előnevet használták.

Nem áll Cs. E. az az állítása sem, hogy a maradékok sohasem irták szőlősieknek magukat. A győrmegyei levéltár szerint (I. 1639/64. sz.) a XVII. században élő Segesdy Istvánnéknak családi neve Pázmán, másképp Szőlősy Zsófia.

Bíráló szerint Szilas helyett véletlenül ir Szőlöst 1518-ban az íródeák, mivel a komárommegyei hasonló nevű községben érseki predialisták laktak. Igaz ugyan az, hogy a család egy tagja a XVII. században a másképp Szovátnak nevezett Szőlösön is bir; azonban semmi irott emlék nincs, a mely a komárommegyei Szőlösökön (mivel a legújabb időben is még kettő van, arról azonban, hogy predialisták laktak volna, Fényes mit sem tud; egy érseki Szőlös az okmánytárak szerint Födemes mellett, tehát Pozsonymegyében terült el) a család által a XVI. sz. elején birtokolt jószágokról beszélne. A tévedésre vonatkozólag pedig, ha a Szilas helyett véletlenül Szőlösnek irt község alatt bíráló a Tata mellettit érti, megdől a távolságból merített érve; mivel Szilastól ez is majdnem annyira van, mint a pozsonymegyei. Hozzátehetem, hogy az említett hiteles helyek a kis távolság mellett, minthogy Győrtől Szilas kocsin 2 óra, nagyon valószínű, több ízben is láthatták, maguk előtt a család egy vagy más tagját, s ismerhették tényleges lakóhelyöket. A királyi íródeák pedig, a kinek a kezéből az ország minden vidékére kerültek ki diplomák, nem nagyon hiszem, hogy nyilvántartotta és így összetévesztette volna az egyes, donációis joggal bíró, közjogi méltóságok helységeit, a melyekben úgy sem donálhatott a király. De ha ez csak feltevés, az mindenesetre nagyon is figyelemre méltó tény, hogy a «téves» előnév ellen eleink nem tiltakoznak, azt nem javítatják; noha írástudásuknak (a nőknél is) kétségtelen jelével birunk. S csak századok mulva kísérli meg a harmonia erőszakos helyreállítását a két első helyen, s itt is tökéletlenül, egy avatlatlan kéz, a melynek tulajdonosa az oklevelet végigolvasni sem bir türelemmel vagy képességgel.

Bíráló nem akarja kutatni, nem tévedtem-e a kérdéses előnévre vonatkozólag? Feleletem: vagy 14 éve bemutattam az okleveleket — ha ugyan még emlékeznek rá — Csánki és Pettkó uraknak; jelenleg pedig Ortway apát úr történetudósunk elé terjesztettem azokat.

Az 1639-iki czímeres levelet, mint emlitem is, nem ismerjük. Kőszeghi úr szives értesítése szerint semmi több bejegyzve nincs. Ezért nem közlöm még keltét sem; nem pedig mintha ez fényt vetve a leszármazásra, megdöntené a hunt-pázmáni eredet «romantikus meséjét». Az 1619-iki leszármazás pedig csak 2—3 nemzedékre terjed; s ez is lányágon. Közlése, mint egyéb iratoké is, a családi regesták közt kerül sorrendre.

Nem áll az, hogy a családot a panaszi Pázmányokkal tartva rokonnak, ennek és csupán a hagyománynak alapján a szerző a familiát «a Hunt-pázmán genusból eredezteti». Épp fordítva, a Hunt-pázmán-eredet okmányilag igazoltatván, tartja szerző a panasziakat a szőlősi, illetve szilasi és laki családdal *generikus* összeköttetésben levőnek, s ezt is csupán odavetőleg.

Végül élek az alkalommal, hogy reámutassak a legtöbb magánjogi munka tévedésére, a melyek szerint a főpapi donáció csak nem nemeseknek volt adható. Legyen szabad az ellenkező igazolására saját érseki és főpáti donációknak mellett a praediumokkal is birt Ghyczy-családra, s ismételten érseki donációkra is hivatkozni. Ez utóbbi szerint ugyanis gróf Esterházy Imre hercegprimás, esztergomi érsek méltóságos lerchenauai Managetta János György úr, *római szentbirodalmi lovag* s császári előadó tanácsos számára is több prediális kuriát donált.

PÁZMÁNY ZOLTÁN.

A Pázmány «nemzetség.»

(Válasz Pázmány Zoltán úr hasonczimű megjegyzéseire.)

Nem vagyok barátja a polemiának, miután tapasztaltam, hogy az irodalmi viták vajmi ritkán vezetnek a felvetett kérdés tisztázására, ellenben igen gyakran fajulnak el — teljességgel nem irodalmi színvonalú — czivódásokká. Szokásom ellenére mégis felelek Pázmány Zoltán úr megjegyzéseire, nehogy azt higgye, mintha bírálóját fényes «érvei» elhallgattatták volna s így hallgatásommal téves nézeteiben megerősítem.

A legegyszerűbb volna újból elmondani azt, a mit már inkriminált bírálatomban elmondtam; szakembernek ez tökéletesen elég lenne. Azonban a történelmi bizonyítás módszerében szemmel láthatólag járatlan s a régi magyar család-történetet nem ismerő laikussal levén dolgom, kénytelen vagyok *ad oculos* demonstrálni, minő

lehetetlen állításokat koczkáztat meg másodsor is Pázmány úr.

Pázmány úr szerint «okmányilag igazoltatott» hogy a Szilasi és Laki Pázmány család a Hunt-Pázmán nemből veszi eredetét, mert:

1. a Hunt-Pázmánokéval szomszédos megye határán él ötszáz év óta.

2. Helyi szereplésével a középkorba átjászik.

3. A Hunt-Pázmán genusnak nevét saját nevében folyton használja.

4. Ugyanazon genus donációs s ez által is használt (?) birtoknevével a XVI. század elején királyi diplomában lesz előnevezve.

Ez állítások mindenike *téves*, minek következtében *logice* tévesnek kell lenni az előrebocsátott következtetésnek is.

Ime pontozatai való értékükre leszállítva:

1. Az, hogy a L. és Sz. Pázmány család a Hunt-Pázmánokéval szomszédos vármegyében lakott, *teljességgel nem bizonyít semmit*. Különböben kíváncsi vagyok rá, mit nevez Pázmány úr a Hunt-Pázmány nembeliek megyéjének? A nemzetség legősibb birtokai Hontban feküdtek (ez, a Pázmányok megyéjével, Komárommal nem szomszédos); a középkor végén pedig olyan kiterjedt a nemzetség s a mellett olyan gazdag, hogy Magyarország felső felében legalább tíz vármegyében vannak jelentős birtokai.

2. Épp ennyit bizonyít az, hogy a család «helyi szereplésével» (?) a középkorba is «átjászik.» Pázmány úr ugyan adós maradt annak a bizonyításával, hogy csakugyan családja ősei voltak e a 1518-iki oklevélben említett Pázmán-ok, feltéve azonban, hogy ezt idővel be tudja igazolni, mit ér el vele a Hunt-Pázmán genusból való származást illetőleg? Semmit.

3. Minden híjával van a bizonyító erőnek az a tény is, hogy a L. és Sz. Pázmány család neve hasonló a Hunt-Pázmán nemzetségéhez sőt ugyanaz, mint a belőle eredt Panaszi Pázmányoké. Ennek csak akkor lenne néminemű értéke, ha *genealogiai bizonyítékok* is támogatnák. Ezek nélkül annyit ér, mint p. o. Balog vagy a Kemény név azonossága a hasonnemű nemzetségeivel. Ilyen alapon a Péchyek a Pécs nemzetségből, a Széchenyiek a középkori Szécsényiektől, stb. eredeztethetnék magukat.

4. Ugyanilyen, a negyedik «döntő állítás is, a mely szerint (magyarra fordítva Pázmány úr szavait) a Pázmány családnak XVI. századi királyi oklevélben említett előneve egy olyan községtől van véve, a mely a Hont Pázmán nemzetség donációs birtoka volt.

Ha Pázmány úr arról szóló oklevelet mutatna, hogy elődei a Hunt-Pázmán nemzetség valamelyik ősi birtokát *öröklik*, úgy lenne valami értelme a feltevésnek, hogy a Hunt-Pázmánokkal vérségi összeköttetésben voltak; de abból,

hogy egy olyan község nevét használják 1518-ban prédikátumul, amely községben a Hunt-Pázmán nemnek birtoka feküdt, nevetséges lenne akármit is következtetni. Hiszen az a birtok századokon át tíz egymással rokonságban nem levő gazda kezén is megfordulhatott, s mind a tíz nevezhette magát utána! Ez tehát mit sem érő bizonyíték. De van ám ennek az állításnak más hibája is, az t. i. hogy ténybeli tévedést rejt magában. Ugyanis az 1518-beli Pazman Simon és Lőrincz komárommegyei nemesek s előnevük (ha ugyan *Zevlevsiek* s nem, a mint sokkal hihetőbb *Zylasiak*) valamelyik *komárommegyei Szőlősrre mutat vissza*, míg ellenben az a Szőlős, a mely a XIII. század elején Hunt-Pázmán birtok *Pozsonymegye nyugati részén* Pozsony városhoz közel feküdt! Így tehát merőben nem állván az, hogy az 1518-ban említett Pazmanokat a Hunt-Pázmán nembeliek

által hajdanta birt Szőlősről «előnevezik», megdől minden erre épített következtetés.

Természetes Pázmány úrnak e bizonyítékok (a melyek a könyvről szóló ismertetésben is, nem ugyan így csoportosítva, de megvoltak) nem elegendők és ha kénytelen lesz is elismerni azt, hogy családjának a Hunttól és Pázmántól való eredeztetése minden alapot nélkülöz, akkor is azt fogja kérdezni, a mit most: «*e familiának az említett genusból való leszármazása feltétlenül kizártnak, mi jogon (!?) tekinthető!*» Ám erre a kérdésre a feleletet keresse meg Pázmány úr önmaga. Ismerje meg a történelemből, minő szerepet játszottak a Hunt-Pázmán nemzetség, illetve a belőle származott családok a középkorban s aztán ítélje meg, lehet-e a 1518-beli komárommegyei kismemeseket a hatalmas dinasztiák vérrokonainak tartani. Cs. E.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1904 november 24-én ülést tartott, melye báró *Kadvánszky Béla* elnöklete alatt *id. Bánó József* másodelnök, *Barabás Samu*, *id. Daniel Gábor*, *Eble Gábor*, *dr. Illésy János*, *dr. Karácsonyi János*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *Pettkó Béla*, *dr. ifj. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szimneyi József*, *Thaly Kálmán*, ig. vál. tagok, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Elnök az ülést megnyitván, *dr. Karácsonyi János* ig. vál. tag felolvassa *Kállay Ubul* ig. vál. tagnak *Simonyi öbester* származásáról szóló dolgozatát, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyóügyek élén évdijas taggá megválasztott *Szentmihályi Dezső* nagybirtokos Andorházán (aj. *Makay Dezső*). Következett az igazgató-választmányban megüresedett hely betöltése és levelező tagok választása; a titkár bemutatta az elnökséghez a kitűzött határidőn belül beérkezett egyetlen ajánlatot, melyből kiténik, hogy *Pettkó Béla* és *dr. ifj. Reissig Ede* ig. vál. tagok *Magyary-Kossa Sámuel* és *Sárközy Imre* évdijas tagokat levelező tagságra ajánlják. Az igazgató-választmányi tagsági hely, ajánlat hiányában, nem kerülvén betöltésre, a levelező taggá ajánlott tagok felett a titkos szavazás megejtettet s annak eredményeképp *Magyary-Kossa Sámuel* egyhangulag, *Sárközy Imre* 16 szavazattal 1 ellenében a társaság levelező tagjaivá megválasztattak.

A *Ferencz József* tanítók-háza ama kérése, hogy

a Turul az említett intézet ifjúsági könyvtára részére díjmentesen küldessék meg, tekintettel a társaság anyagi helyzetére, elutasított.

Dr. ifj. Reissig Ede ig. vál. iag a magyar Nemzetiségi Zsebkönyv szerkesztősege részéről jelentést tesz a zsebkönyv I. kötete nyomdai munkálatának előhaladásáról és kéri a példányszám megállapítását. Az igazgató-választmány a jelentést tudomásul véve, a példányok számát 2000-ben állapította meg, s a könyvadások útján való terjesztés tárgyában a titkárt a szükséges tárgyalások megindítására utasítja.

A nagygyűlésen tartandó felolvasás tárgyában a végleges határozat ez ülésre tartatván fenn, az igazgató-választmány a titkár jelentése alapján tudomásul vette, hogy *dr. Karácsonyi János* ig. vál. tag emlékbeszédét *Pauler Gyula* felett a nagygyűlésen fogja megtartani.

Bemutattatván a Szent-István-társulat tudományos és irodalmi osztályának nov. 9-iki ülésére szóló meghívója, melyen *Békefi Remig* tartott emlékbeszédet *Pauler Gyula* felett, a titkár jelenti, hogy a társaságot ez ülésen *dr. Fejérpataky László* másodelnök és *dr. Áldásy Antal* jegyző képviselték.

A pénztárnok jelentése a társaság vagyoni állapotát az ülés napjáig a következőkben tüntette fel: Bevétele 4733'56 kor., kiadás 3666'56 kor., maradvány 1067 kor.; vagyonállás: 1. alapítványi tőke értékpapirokban 21,800 -kor., kötelezvényekben 4400 kor., kötelezvény nélkül 800 kor., összesen 27,000 kor.; 2. alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés 3400 kor.;

ULLMANN J. PIR BUDAPEST

NAGYKAPUSI HOFMAISSTER MIKLÓS CZÍMERE 1454-BŐL.

3. a Nemzeti Zsebkönyv céljaira takarékpénztárban elhelyezve 656 kor.; pénztári készlet 1067 kor.; összesen: 32,123 kor. Az igazgató-választmány e jelentése tudomásul véve.

A pénztár s az évi számadások megvizsgálására s az 1905. évi költségvetés előkészítésére a titkár javaslatára *id. Szinnyi Főzsef* elnökle alatt *Békefi Remig* és *Borovszky Samu* ig. vál. tagok küldettek ki.

Több tárgy nem lévén, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *dr. Karácsonyi János* és *id. Szinnyi Főzsef* ig. vál. tagokat érte fel, s ezzel az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság

1904 december 15-ikén tartotta meg ez évi nagygyűlését, melyen *dr. Fejérpataky László* másodelnök elnökle alatt *id. Bánó Főzsef* másodelnök, *dr. Schönherr Gyula* titkár, *dr. Áldásy Antal* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok, *Barabás Samu*, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *Emich Gusztáv*, *Éble Gábor*, *Fraknoi Vilmos*, *dr. Illésy János*, *dr. Karácsonyi János*, *Kollányi Ferencz*, *dr. Komáromy András*, *Nagy Gyula*, *Pettkó Béla*, *dr. ifj. Reiszig Ede*, *id. Szinnyi Főzsef*, *Varjú Elemér* ig. vál., *Sárközy Imre* lev. tagok, *Szilassy Aladár* alapító tag, *Döry Ferencz*, *br. Győrffy Soma*, *Horváth Sándor*, *Küffer Béla* és *Rákóczy Aladár* évdijas tagok vettek részt.

Dr. Fejérpataky László másodelnök bejelentve, hogy báró *Radvánszky Béla* társ. elnök akadályozva van az elnöklésben, megnyitja a nagygyűlést és kegyeletos szavakkal utal ama jelentőségre, a melyet a *Pauler Gyula* felett tartandó emlékbeszéd a jelen összejövetelnek kölcsönöz.

Dr. Karácsonyi János ig. vál. tag felolvasta néhai *Pauler Gyula* ig. vál. tag feletti emlékbeszédét, mely a Turulban jelenik meg.

A felolvasás befejezte után az elnök a társaság nevében köszönetet mond *Karácsonyi János*nak a szép szavakért, a melyekkel az elhunyt emlékét megörökítette, köszönetet mondva egyuttal *Pauler Gyula* családjának, a mely a nagygyűlést ez alkalommal megjelenésével megtisztelte, a nagygyűlést néhány perczre felfüggeszti.

A nagygyűlés újból megnyitván, *dr. Schönherr Gyula* társ. titkár felolvasta jelentését a társaság 1904. évi működéséről. A nagygyűlés a jelentést, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közöltik, egyhangulag tudomásul vette.

Tóth Árpád társ. pénztárnok felolvasta jelentését a pénztár állapotáról. A pénztári eredményt a nagygyűlés napjáig a következő adatok tüntetik fel:

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1903-ról ...	416 kor. 91 fill.
2. Értékpapírok kamatai (25,000 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsönkötvény után) ...	1008 " — "
3. Be nem fizetett alapítványok kamatai 5% ...	140 " — "
4. Tagdíjakból:	
a) pártoló tagok után ...	1854 " — "
b) évdijas tagok után ...	2259 " — "
5. A társulati kiadványok eladásából:	
a) a Czimeres Emlékek után	
b) egyéb kiadványok után ...	216 " 50 "
6. Alapítvány-befizetés ...	200 " — "
7. Postai megbízások költségeiből megtérülés ...	39 " 06 "
8. Rendkívüli bevétel ...	12 " 92 "
Összesen	6136 kor. 39 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.) ...	1600 kor. -- fill.
2. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai ...	1105 " 50 "
3. Nyomdai költségek ...	1256 " 34 "
4. Szinnyomatok készítése ...	400 " — "
5. Metszetek, rajzok készítése ...	264 " 74 "
6. Postai megbízások ...	53 " 93 "
7. Irodai átalány ...	120 " — "
8. Társulati szolgálata díjazása ...	120 " — "
9. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb. ...	177 " 75 "
10. A Nemzeti Zsebkönyv II. részének munkálataira ...	375 " 16 "
11. Alapítvány-tőkésítés ...	196 " 80 "
12. Rendkívüli kiadás ...	— " — "
Egyenleg 1904 decz. 14-ikén	466 " 17 "
Összesen	6136 kor. 39 fill.

Vagyonállás 1903. decz. 31-ikén:

1. Alapítványi tőke:	
a) értékpapírokban (21,800 kor. koronajáradék) ...	21,800 kor. — fill.
b) kötelezvényekkel biztosított alapítványok ...	4400 " — "
c) kötelezvény nélküli alapítványok ...	800 " — "
2. Alapítványi jelleggel nem bíró tőkésítés (3200 kor. koronajá- Átvitel	27,000 kor. — fill.

	Áthozat	27,000 kor. — fill.
	radék és 200 kor. jelz. hitelbanki kölcs.-kötvény)	--- --- --- --- 3400 « — «
3.	A Nemzeti Zsebkönyv alapja a takarékpénztárban két könyvecskére:	
	a) színes mellékletekre	600 kor.,
	b) a szöveg közötti címerekre	--- --- --- 106 kor.
	c) előfizetési díjakra	120 « 826 « — «
4.	Túloldali egyenleg	--- --- --- 466 « 17 «
	Összes vagyon 1904 decz. 14-ikén	31,692 kor. 17 fill.

Mintogy az igazgató válaszmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári jelentést ideiglenesen tudomásul vette.

Indítványok nem tétetvén, a napirend ezzel ki lett merítve s elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *dr. Karácsonyi János* ig. vál. és *Horváth Sándor* évdíjas tagokat kérve fel s a megjelent tagoknak érdeklődésükért köszönetet mondva, a nagygyűlést beárta.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904. évi működéséről.

Mélyen tisztelt Nagygyűlés!

Huszonkettedik évét zárjuk be a mai napon a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság életének; ez év munkásságának eredményeiről van szerencsém jelentésemet megtenni, kérve annak kegyes meghallgatását.

Jelentésem nem fog hosszúra terjedni és nem fogja meglepő dolgokkal felhívni magára a figyelmet. A kik évtizedek óta — s köztük nagy számmal az alapítás idejétől kezdve — dolgozunk együtt e társaság kebelében és munkálkodunk annak céljai érdekében, mindnyájan tisztában vagyunk e célok s az azok elérésében reánk váró feladatok természetével és jelentőségével, ismerjük az eszközöket, a melyek munkásságunk folytatására rendelkezésünkre állanak, és az ezek által megszabott mederben folytatva ezt a munkásságot, biztos menetben haladunk a célunkhoz vezető úton előre.

Feladatunk most is az, a mit alapítóink elibenk kítűztek: a magyar történelem segédtudományai, és ezek között elsősorban a magyar családtörténet és czimertan tudományos alapon álló művelése, és e tudományzakoknak a gyakorlati élettel való kapcsolatba hozatala, valamint a művelt közönség irántuk való érdeklődésének ébrentartása és azok érdekében való értékesítése.

Tudományos feladataink terén kifejtett munkás-

ságunk eredményeiről, mint mindig, társaságunk szakközlönye, a «Turul» ad számot, ez az immár 22-dik évfolyamát betöltő folyóirat lévén hivatva az összekötést fentartani társaságunk és a nyilvánosság között.

E folyóiratnak a legutóbbi nagygyűlés óta megjelent négy füzete, az abban közzétett dolgozatokkal adja hű képét a lefolyt év tudományos munkásságának s azoknak az eredményeknek, a melyekre a heraldikai és genealogiai tudományzakok s a társaságunk által művelt többi történelmi tudományág fejlődésének menete az elmúlt év folyamán vezetett.

Szemlét tartva e füzetek tartalma felett, az előző évek eredményeitől eltérőleg megállapíthatjuk, hogy a társulatunk által első sorban művelt kettős tudományzak mindenike egyenlő mértékben van abban képviselve. Míg az elmúlt évek alatt a genealogiai tanulmányok léptek előtérbe és ismételten sajnálkoztunk a felett, hogy a czimertan gazdag anyaga nem dicsekedhetik megfelelő munkásokkal, ezuttal a nemzeti és családtörténelmi vonatkozású dolgozatok mellett tartalmas cikkek sorozata számol be a hazai és külföldi czimertan terén tett tanulmányok eredményéről.

Első helyen kell kiemelnem itt, mint általános heraldikai kérdést tárgyaló dolgozatot, *Kiss István* tagtársunknak «Természetes ábrázolás az 1526. év előtti magyar czimerekben» című közleményét, mely tavaly megkezdett cikksorozatának befejező részül jelent meg a Turul 1903. évi IV. füzetében s melynek tartalmáról és jelentőségéről már múlt évi jelentésemben volt alkalmam megemlékezni. Általános szempontokból indul ki és gazdag adatkészlet feldolgozásának eredményeit tárja elénk *Csoma Fózsef* ig.-vál. tagtársunknak, ez elsőrangú magyar heraldikusnak a XVI. századi magyar heraldikát tárgyaló dolgozata, egybefoglaló képet nyújtva a mohácsi vést követő korszak heraldikájának fejlődéséről, midőn a Mátyás és Jagellók alatt meghonosodott olasz renaissance a Habsburg-ház által behozott német renaissance-szal folytatta küzdelmét, átmenetet képezve a tiszta heraldikai stílus virágzásából annak hanyatlásához.

Ghyczy Pál ig.-vál. tagtársunk Gelre Heroldnak a XIV. század derekáról származó, jelenleg a brüsszeli királyi könyvtárban őrzött czimerkönyvében a heraldika fénykorának egyik legbecsesebb emlékét ismerteti a Victor Bouton francia heraldikus szerkesztésében megjelent hasonmás-kiadás nyomán. A rendkívül becses anyagból, mely az élő heraldika alapelveinek megértéséhez igen sok adattal járul, minket Nagy-Lajos királyunk czimerének leírása érdekel leginkább; a mely az által vonja magára a figyelmet, a királyi családi czimerének, a magyar, lengyel és dalmát czimereknek egy kapocsban való egyesítésével

teljesen magában áll Lajos király eddig ismert címerei között.

Középkori magyar czimereink színes hasonmásainak sorozata folyóiratunk ez évi közlései révén két új darabbal gyarapodott. Bethlenfalvi Szepesi Gergelynek és Fodor Jánosnak 1456-ban V. Lászlótól kapott czimerét *Horváth Sándor* tagtársunk ismertette, az országos levéltárban őrzött eredeti armális czimerképéről, megcáfolni igyekezve ama felfogást, mely abban a Bethlenfalvi Thurzók első czimeradó-mányozását vélte felismerhetni. *Kiss István* pedig «A Martonfalvi Cseh család két armálisa» című dolgozatában II. Ulászlónak egy igen érdekes oklevelét ismerteti, az erdélyi múzeum levéltárából, melyben a király 1514-ben Martonfalvi Cseh Bálint fiait birtokaikban új adomány címén megerősítve, nekik egyuttal czimert adományoz, s mely e kettős, egymástól egészen külön jogi alapon álló tény egybefoglalásával a heraldika és a kancelláriai praxis hanyatlási korának jellemző termékei közé tartozik.

Korábban ismert középkori czimereink közül a Desseffy család czimerének keletkezése és fejlődése körül érdekes polemia fejlődött ki egyik heraldikus tagtársunk és a Desseffyek történetirója, *Éble Gábor* ig. vál. tag között, melyben az «F.» jegyet használó heraldikus azt bizonyítja, hogy a Desseffyek 1525-iki armálisában a czimer helytelen színekkel van megfestve, és hogy II. Lajos király saját családi czimeréből adományozván nekik a Jagellók koronás ezüst királyi sasát, a családot a 400 éves gyakorlattal szemben is nem a naturalisztikus ábrázolású barna színű sas, hanem a lengyel királyi czimerről azonos fehér sas illeti meg. Megemlítem itt még *Horváth Sándor* tagtársunk rövid közleményét, melyben egy szótári adatra támaszkodva, a Csentevölgyi czimer leírásában a «flaveum seu lazaro colore depictum» «*lazaro*» szavában az eddigi magyarazattól eltérőleg nem a kék, hanem a sárga szín jelzését ismerve fel, ez alapon kísérel meg e czimer helyes blazonálását.

Naményi Lajos tagtársunk Szenczi Kertész Ábrahámnak, a Rákóczyak e híres könyvnyomtatójának II. Rákóczy Györgytől 1648-ban kapott czimerében a czimerszerző foglalkozását jelző czimernek egy szép példányát mutatta be megfelelő magyarazatok kíséretében.

A pecsétant három kisebb közlemény képviseli folyóiratunk cikkei között. *Köszegi Sándor* tagtársunk egy a XIV. század második felében élt veszprémi kanonoknak, Györgynek pecsétnyomóját ismerteti; *Szentkatolnai Bakk Endre* tagtársunk a Vízakna város czimere és pecsétje megállapításához szükséges adatokat tette közzé a városi tanács számára készült emlékiratban, s dolgozata, illetve az abban

foglalt javaslat társaságunk igazgató-választmányának birálata alá bocsáttatván, *Varu Elemér* ig.-vál. tag, a Turul társszerkesztője, az igazgató-választmány elé benyújtott külön jelentésben mondott e kérdésben véleményt, Bakk Endre javaslatától eltérőleg a város két legrégibb pecsétjét ajánlva alapul az új czimer és pecsét megállapításánál.

A genealogiai kutatások terén ezuttal is a régi magyar nemzetségekre vonatkozó adatok összegyűjtése és feldolgozása az a tárgy, mely leginkább foglalkoztatta szaktudósainkat. E kérdés régi buvára, *dr. Wertner Mór* ig.-vál. tag «A Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig» című munkára tett megjegyzései befejező közleményében, a Turul múlt évi IV. füzetében, a Tibold, Tolcsva, Tomaj, Tördemicz, Türje, Vázsony, Zak, Zsádány és Zsidó, s a függelékben a Csab és Subich nemzetségekre vonatkozó adatokkal egészíti ki *Karácsonyi János* ig.-vál. tagtársunk nagy munkájának anyagát. S ugyanő «Ujabb nemzeti kutatások» cím alatt a további füzetek mindenikében ivekre terjedő közleményekben számol be az egyes nemzetségekre vonatkozó újabb adatok összegyűjtése és feldolgozása terén kifejtett munkássága eredményeiről; közleményeinek eddig megjelent részeiben az Aba, Balog, Bána, Bézs, Bogát-Radván, Csák, Csanád, Gatal és Gutkeled nemzetségekre vonatkozó gyűjtését dolgozza fel, tehát még jóformán kezdetén van eme kifogyhatatlannak ígérkező adatkészlet értékesítésének.

Lehoczky Tivadar tagtársunk a Primóczi Szentmiklóssy-családról szóló értekezésében Liptó vármegye egyik legrégibb családjának tanulságos történetét állította össze okleveles adatokból. Az újabb korbéli genealogia terére vezet *Zarándy A. Gáspár* az Aspremont-Rákóczy utódok elágazását feltűntető, nagy terjedelmű és adatokban gazdag közleménye, melynek adatait *B. Cles Hillebrand* egészítette ki néhány új adalékkal, továbbá a magvaszakadt Csapody-család története *Gyömörey Vincze* tagtársunktól, az 1626-ban II. Ferdinándtól nyert czimer ismertetésével, és a Pejácsevich család leszármazásának története, melyet gróf Pejácsevich Juliánnak kézirat gyanánt kiadott nyolczkötetes munkája alapján szintén *Zarándy A. Gáspár* állított össze.

Kisebb részletkérdéseket igyekeznek megvilágítani a régiebb és az újabb nemzetségek és családok történetéből *Kállay Übul* ig. vál. tagnak a hűtlen Kozmafiakról, a Gutkeled-nembeli régebbi Majádiakról, a Majs nemzetségről, László nagyvárad kanonok származásáról, Tamás várad püspökről, a Subity nemzetségről, az Ómarjayak nemzetségéről és a Dobó, Bátor és Palóczy családokról szóló apróbb közleményei, továbbá *Karácsonyi János* ig. vál. tag közlése a Baksa nem-

zetség eredetéről, *Wertner Mór* az első Edkiekről és *Stessel Főzsefé* a Fraknóiak és Persteinok azonosságának kérdéséről és *Antonidesé* az Üchtritz család elágazásáról. *Dr. Áldásy Antal* ig.-vál. tag Pozsony vármegye jegyzőkönyveiből közöl becses adatokat az 1650., 1666—68. években történt nemességki hirdetésekről, adaléku a Pozsony vármegye nemeseinek névsorához.

A külföldi genealogiai irodalom egy nagybecsű termékét, a spanyol monarchia genealogiai és heraldikai történetét Don Francisco Fernandez de Bethencourt tollából ismerteti *Zarándy A. Gáspár*, mely munkából eddig négy kötet jelent meg. A nagy szabásúnak ígérkező munka két részre van tervezve; az első rész az összes uralkodóházaknak, a melyek Spanyolországban a trónon ültek, a második rész a spanyolországi nagyoknak leszármazását tárgyalja. Amabból még csak egy, a másodikból három kötet jelent meg; minket mind a két rész azért érdekel, mert egyrészt a spanyol uralkodóházak sokszoros vérségi kapcsolata voltak az Árpádokhoz fűzve s más oldalról csaknem az összes spanyol főnemesség törvényes vagy törvénytelen uton a régi királyoktól származtatja magát s e spanyol országnagyok közül igen sok szerepel magyar főrangú családok őseiként. S tényleg már a most megjelent kötetek, bár mindössze négy főrangú nemzetség leszármazását adják, százával mutatják fel a kapcsolatot az illető nemzetségek és a magyar főuri családok között s maga az a mutatóvány, a mit *Zarándy* ebből az óriási adathalmazból közöl, csupán a *Dietrichsteinok* és a velük rokon *Pálffyok* révén hasábokat tölt meg a *Turul* egyik füzetében.

Miként ez a közlemény, nagyobb rész genealogiai kuriozum számba megy *Zarándy A. Gáspár* buzgó munkatársunknak egy másik nagyterjedelmű dolgozata, «Az angol főkamaraesi méltóság magyar igényjogosultja.» Ebben a dolgozatban az a genealogiai kapcsolat van megvilágítva, mely az angol *Dillon* családot s ennek nőágon élő leszármazóit, köztük a *Tagyosi Chapó* magyar nemes családot az ősrégi *De Vere* házbeli *Oxfordokkal* összeköti s mely *Chapó Vilmos* kamarás tagtársunknak annak bizonyítására nyújtott alkalmat, hogy az angol főkamaraesi méltóság, a melyet *Aubrey de Vere* 1133-ban átöröklési joggal kapott I. Henrik angol királytól, őt és unokatestvéreit a *Coreth* és *Starkenbergek* grófokat illeti meg.

A könyvismertetések, a melyek a *Turul* egyes füzeteiben megjelentek, beható részletességgel igyekeztek tájékoztatni közönségünket a hazai és külföldi szakirodalom munkásságának eredményei felől. Önálló kritikai tanulmány értékével és jelentőségével bír az a nagy terjedelmű cikk, a melyben *Varjú*

Elemér szerkesztőtársam *Csoma József* «Magyar nemzetségi czimerek» című munkáját, a «Magyar nemzetségek története» méltó befejezését ismertette és bírálat tárgyává tette. Ez a dolgozat *Csoma* korszakalkotó munkáját érdeme szerint méltatja, de egyuttal nem egy kérdésben jelöli ki a megoldás új irányát vagy járul az eddigi adatokhoz oly kiegészítésekkel, melyek egyes, a heraldika igen fontos szempontjait érintő részletekben az eddigi ítéletek lényeges módosítására szolgáltatnak alapot.

Bővebb ismertetés foglalkozik a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött czimerlevelek jegyzékével, a mely *dr. Áldásy Antal* ig.-vál. tagtársunk szerkesztésében mint a múzeumi könyvtár katalogusainak második kötete látott ez év folyamán napvilágot. A hazai szakirodalom termékei közül az *Inárcsi Farkas* család története *Benkó Imrétől*, a *Szilasi és Laki Pázmány* nemzetség története *Pázmány Zoltántól*, a *Genealogiai Füzetek* 2. évfolyama és *Szilágy vármegye* *Petri Mór* által irt monografiája V. kötetének család-tani és heraldikai vonatkozásai részesültek kisebb-nagyobb ismertetésekben érdemük szerint való méltatásokban. A külföldi munkák közül a *Rietstap-féle* híres *Armorial Generalhoz* a párisi czimertani intézet által kiadott czimeratlaszról, *Zernicky-Szeligának* a lengyel nemzetségi czimerekről irt nagy munkájáról, a *Ströhl-féle Städte-Wappen* második kiadásáról, *Blanchesnek* a francia pecsétani irodalom repertoriumát tartalmazó kis füzetéről, *Tribolati* olasz czimertani katekizmusáról, báró *Tintinek* az udvarképességről irt német munkájáról és a *Kämmerer-Almanach* czimen megindult új vállalat első kötetéről jelentek meg ismertetések s rövid kivonatok tájékoztattak az egyes külföldi folyóiratok, köztük az *Adler* és a *Herold* ez év folyamán megjelent füzeteinek tartama felől.

Igazgató-választmányunk a lefolyt évben 4 rendes és egy rendkívüli ülést tartott.

Február hó 25-ikén tartott ez évi első ülésünkön újított meg a jelentéstevő társulati titkárnak és *dr. Áldásy Antal* jegyzőnek az első öt évi ciklus végén lejárt mandátuma újabb öt évi tartamra. S ez ülésen tárgyalatott és állapított meg a zárszámadások tudomásul vétele kapcsán a társaság 1904. évi költségvetése. *Tavaszi, őszi és 1. téli* rendes üléseink április 28-ikán, szeptember 29-ikén és november 24-ikén folyó ügyeink elintézésével foglalkoztak s ezen kívül június 14-ikén rendkívüli választmányi ülést tartottunk a Magyar Nemzetségi zsebkönyv ügyeinek tárgyalása végett.

A mai nagygyűlést megelőzőleg tartott utolsó ülés feladata lett volna az igazgató-választmányban betölteni azt a helyet, a mely *Pauler Gynla* halálával még az előző év nyarán megüresedett. Ez üres helyre azonban nem érkezett be ajánlat s az ülésen csupán

levelező tagjaink sorát volt alkalmunk kiegészíthetni *Magyary-Kossa Sámuel* és *Sárközy Imre* tagtársaink személyében, a kiket *Pettkó Béla* és *ifj. Reiszig Ede* ig. vál. tagok, mint a Nemzeti zsebkönyv szerkesztői az annak előmunkálatainál kifejtett buzgalmuk elismeréséért hozták e megkülönböztetésre ajánlatba.

Üléseink főtárgyát az egész év folyamán e Nemzeti Zsebkönyv ügyei képezték és mindnyájunk igaz örömeire jelenthetem helyről, hogy azok a fáradozások, a melyeket e vállalat megújítása érdekében társaságunk vezetői kifejtettek, immár az óhajtott eredmény elérésével kecsegtetnek. A szerkesztéssel megbízott szakférfiaink, *Pettkó Béla* és *ifj. Reiszig Ede* ig.-vál. tagok derekasan megfeleltek az elvállalt megbízatásnak s az ő buzgó munkásságuknak köszönhető, hogy a nemes családokat tárgyaló új sorozat első kötetének nyomdai munkálatait már meg lehetett kezdeni s az előfizetési felhívások néhány héttel ezelőtt szét voltak küldhetők.

Tagtársaink számában a lefolyt év vége, sajnos, csökkenést mutat. Társaságunk a múlt év végén 500 tagot, az elhunyt alapítókkal együtt 522 tagot számolt. Az év folyamán halálozás folytán 4 alapító, 4 pártoló és 3 évdíjas tagunkat veszítettük el és 1 pártoló, 7 évdíjas tag lépett ki a társaság kebeléből. Új tagjaink száma pedig belépések által egy pártoló, 6 évdíjas taggal gyarapodott. Van most 4 ezerkoronás, 23 négyszázkoronás, 21 kétszáz koronás alapítónkon kívül 124 pártoló, 315 évdíjas tagunk és így két 1000-koronás, 12 400- és 11 200-koronás elhunyt alapító mellett összes élő tagjaink száma 488. A társadalomnak az új nemesi zsebkönyv megjelenése révén várható érdeklődése társaságunk munkássága iránt remélhetőleg módot fog nyújtani arra, hogy e számbeli veszteséget rövid időn belül kipótolva lassuk.

Kérem a mélyen tisztelt Nagygyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Budapesten, 1904 december 14-ikén.

Dr. Schönherr Gyula
titkár.

SAKIRODALOM.

Zarándy A. Gáspár. Árpád vére. I. rész. Hohenlohe. Budapest, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája, 1904. 4-r. Ára?

Nincs olyan család, a melynek jól kidolgozott története, feltéve, hogy tagjai a mindennapiasság porát lerázták magukról, valamely tekintetben némi érdeket ne nyújtana. Már pedig, ha ez a szerényebb körben mozgott családokra nézve áll, akkor az uralgó családokra tiszteres súlylyal alkalmazandó.

Hogy a magyar genealogiai kutatásnak lélekemelőbb feladata alig lehet, mint az, hogy első nemzeti dinasztáink, az Árpád-ház eddig ismert családtörté-

nelmi adatait kibővítse, hézagait kitöltse, kétséges adatait megvilágítsa és helyreigazítsa, ez oly világos, hogy közelebbi indokolása felesleges. És ha az Árpádok genealogiáját tárgyaló számos újabb keltezésű önálló könyvek és egyes, bár hol megjelent értekezések mellett, egy új mű jelenik meg a könyvpiacra, mely az eddigi munkák hézagait kitölti, a megjelenésük óta felmerült újabb anyagot feldolgozza, szóval bizonyos tekintetben eddig ismeretlen adatokkal rendelkezik vagy — hogy a számitó könyvkiadó nyelvén beszéljünk — ha egyáltalában egy ily természetű újabb munkára szükség van: akkor ezen új termék jogosultságát és hasznos voltát akármikor el fogjuk ismerni.

Zarándy Gáspár művének főcíme «*Árpád vére*» arra enged következtetni, hogy csak az Árpádok genealogiájával van dolgunk; az utána következő második cím «*Hohenlohe*» azonban már arra tanít bennünket, hogy a Hohenlohe család genealogiáját is tárgyalja. Hogy kerül ez a kettő együvé? Szerző könyvének első felében tényleg az Árpád-ház teljes genealogiáját, a másodikban a Hohenlohe-családot nyújtja, a kettőnek egy és ugyanazon könyvben történt összekapcsolását pedig azzal indokolja, hogy a *Hohenlohe-család is az Árpád-háznak egyik hajtása*.

Az Árpád-ház családi történetét tárgyzó újabb művek és apróbb dolgozatok megjelenése óta — tudunkkal nem látott napvilágot valamely lényeges felfedezés, a mely egy újabb önálló genealogiai munka kiadását szükségessé tette volna. A könyv átlapozása hamarosan meggyőz arról, hogy Zarándy ur e tekintetben újat egyáltalában nem hoz; ő legfeljebb az ismert anyagot gyurja át, helylyel-közzel csak kárára; amiért is lelkiismeretesen — sine ira et studio — mondhatjuk, hogy az Árpádok családfájának — mert a könyv csak a száraz izenkénti származást adja minden egyéb fejtegetések nélkül, — új ruhában történt bemutatására szükség nem volt.

Hogy a Hohenlohe-családfa magyar kiadására volt-e szükség? az kétségkívül nem mindennapi kérdés. Ha valaki nálunk egy, az összes történeti jelentőségű családokat magába foglaló egyetemes vagy nemzetközi genealogiai mű irására vállalkozik, mint ezt annak idején a külföldön Henniges Jeromos és újabb időben Hopf Károly tervezte, akkor annak kétségkívül a Hohenlohe családdal is kell foglalkozni; de hogy más célzattal magyar ember valamely német főrangú család genealogiáját, Magyarországon, magyar nyelven tegye közzé azt, ha valaki e könyv megjelenése előtt mondja, el sem hisszük, mert magyar családtörténetünknek még annyi a megoldatlan kérdése, annyi a megírásra váró szebbnél-szebb részlete, hogy el sem képzelhetjük, mért kelljen a magyar genealogusnak külföldre menni témáért.

A szerző érzi is, hogy magyarázattal tartozik s

előszavában meg is adja a telvilágosítást. Azt mondja, hogy a sajtót és a *közönségnek a történelmi igazságot behatóan nem ismerő részét* indokolatlan, sőt érthetetlen izgatottság fogta el abból az alkalomból, «hogy egy Hohenlohe herczeg magyar földesúr lett»; pedig szerinte, az új földesurnak hármias jogczime van ahhoz, hogy ne igaztalan gyanuval, hanem *igazolt örömmel fogadjuk*, mint magyar földesurat.» E jogczimek közül kettő társadalmi, illetve politikai jellegű lévén, nem tartozik ide; a harmadikat abban leli szerző, hogy a Hohenlohe-család néhány őst többirányu uton az Árpádoktól származtatja le. Történik pedig ez a leszármaztatás a következő módokon:

Gyécsa magyar fejedelem leánya, Ilona, olvassuk, férjhez megy Orseolo Ottó velencei doge-hoz; ennek leánya, Frovila férjhez megy Bábenergi Adalbert osztrák örgrófhhoz, kinek utódja a női ágon leszármazó Würtembergi Adelheid Hohenlohe II. Kraft-hoz megy férjhez. Gyécsa fejedelemtől III. Kraft grófig a leszármazás *négyszer van nő által megszakítva*.

Ezen leszármaztatásnak lényeges fogyatkozásai vannak.

Mindenek előtt kiemelendő, hogy Gyécsa fejedelem leányának, Orseolo Ottó nejének nevét biztosan ma sem ismerjük, holott szerző őt oly határozottsággal Ilonának nevezi, mintha ez minden kétséget kizárólag már meg volna állapítva. Forrásul Litta «*Famiglie celebri italiane*» nevű munkáját említi, melyben csalhatatlan bizonyítékot lát. Litta művét a múlt század elején írta, oly időben, midőn a genealogiai kutatások eredményeit még nem igen vették komolyan. Ő az adatokat akármely krónikás vagy újabb író nyomán közli, a nélkül, hogy azokat a kritika bonczkése alá helyezte volna; benne csalhatatlan forrást látni éppen annyit jelent, mintha valaki azt állítaná, hogy Piccolomini Octáviának egy Miksa nevű fia volt és forrásul Schiller Wallenstein-jét idézné. De szerző chronológiája sem helyes. Nem bizonyos, hogy Orseolo Ottó magyar neje 973 körül született és nem áll, hogy 1000-ban ment férjhez; a születési év későbbre esik, a férjhezmenetel pedig 1009-ben történt, midőn a 18 éves Ottó doge lett. Sokkal lényegesebb azonban a második fogyatkozás. Szerző t. i. határozottan állítja, hogy Orseolo Frovila és Bábenergi Adalbert fia Ernő osztrák örgróf, kitől a Hohenlohe-családot levezeti. Csakhogy ezt egyetlenegy megbízható forrás sem állítja, mert Adalbertnek Orseolo Frovila a második neje és senki sem tudja biztosan, vajjon Ernő a második házasságból származik. Miután Ernő 1027-ben született, a legnagyobb valószínűség szerint nem Frovilának a fia; így tehát, miután Frovila anyasága e tekintetben annyira ingatag, *elesik az egész leszármaztatás*.

Ám, ha ez nem válik be, szolgál a szerző más

hasonló leszármaztatással. I. András király leánya Adelheid, férjhez megy II. Vratiszló cseh királyhoz, kitől Oettingen Margit grófnő származik, ki 1455-ben IV. Hohenlohe Kraft-hoz megy férjhez. I. Andrástól ezen Margitig a származás *hétyszer van nő által félbeszakítva*.

Ezzel sem merül ki a leszármazások sora. I. Béla király leányától Zsófiától származik Würtembergi Ilona, ki 1476-ban V. Hohenlohe Kraft-hoz megy férjhez. Itt a leszármazás *kilencszer van nő által félbeszakítva*. A II. Bélának Gertrud nevű leánytól *ötszöri félbeszakítással* származik szintén Oettingen Margit. II. Gyécsától levezeti a családot *hétsszeri félbeszakítással*. IV. Bélának Konstancia nevű leányától *tízsszeres félbeszakítás* után és így megy az tovább még néhány Árpád-házi leány nyomán.

Felesleges volna, hogy minden egyes leszármaztatást izenkénti megbízhatóságára nézve elemezzünk, mert ha csak egyetlenegy is helyes, akkor is be van a családnak az Árpádoktól való illetén leszármaztatása kifogástalan alakban bizonyítva.

De hát minő tudományos és gyakorlati haszna van az ilyfajta leszármaztatásnak?

A szigorú genealogiai kutatás és a közvélemény az alatt, hogy valaki egy bizonyos családtól származik, rendszeren a *fiágon* való levezetést érti és ebben csak a természet utmutatását követi, mely arra utal, hogy az egyéni tulajdonságok az esetek oroszlánrészében mint *atyai* örökrész szállanak át az utódokra. Helyes-e ezen módszer vagy nem? ennek kifejtése nem annyira jelen sorok keretébe, mint inkább a fiziologiába tartozik. Azt sem lehet tagadni, hogy a *közvetlen nő-elődnek* is van valamely faj kialakulására befolyása, annak tehát, hogy valaki valamely család ősanynak, vagyis a felmenő összes ősapák nejeinek a család fejlődésére, testi s lelki tulajdonságaira, érzelmeire, stb. gyakorolt hatását kutatja, van valmi értelme; de mit mondjunk szerző leszármaztatási eredményeihez, melyekből kitűnik, hogy a Hohenlohe-család és az Árpádok között a levezetés legalább *négyszer*, de nem egyszer *tízsszeresen* van nő által félbeszakítva. Hogy mit érnek az ilyen leszármaztatások, csak az egyszeri bortermelő példájával tudjuk illusztrálni, a kinek 1868-ban egy hordó kitűnő bora termelt, melynek révén egynéhány év múlva vagyonos ember lett. Minden évben eladott ebből a borból bizonyos mennyiséget, a támadt hiányt megfelelő mennyiségű újabb borral egészítve ki. Így árult éveken át s árul még most is «hatvannolczadikát»; de hogy csak pár év múlva is mi maradt az eredeti termésből a hordó mai tartalmában? azt még a leggondosabb vegyi elemzés sem tudná megállapítani.

De még azt sem mondhatjuk, hogy szerző ezen leszármaztatási táblákkal valami fárasszó s már azért is elismerésre méltó munkát végzett volna. A laikus-

nak a nagy névhalmaz persze imponál; a szakembernek nem, ez a dolgokat már más szemmel nézi.

Fiatal koromban hallottam valakitől, hogy ő, *talán* a török szultánt kivéve, az összes európai uralkodó családokat Nagy Károly császártól tudná levezetni, magától értetődik: női ágon. Az illetőnek teljes igaza volt. Mi is állítjuk, hogy nemcsak a ma élő összes európai uralkodókat, a szerb király, a török szultán és a montenegrói fejedelem kivételével, hanem akár melyik német és talán nem német főrangú családot, nem csak Nagy Károlytól, hanem akár Árpádtól is le tudnók származtatni. Nem is kell ahhoz valami nagy készség; egy kis jártasság és egy megbízható és kimerítő egyetemes genealogiai kézikönyv elegendő. Az ember az illető külföldi főrangú sarj összes ősanijait mindaddig felkutatja, míg valamely uralkodó családból származóra akad; ha nem kell a nők által előidézett félbeszakításokkal nagyon fukarkodni, megvan, ha szükséges a keresett Árpád-vér. *Játék az egész, nem egyéb.*

Ha akarjuk tudni, hogy a műnek tulajdonképpen mi a valódi célja és szükséges volt-e a közzététele, akkor egyenesen szerző előszavához kell fordulnunk, melyben a következő választ adja: «igazoltuk, hogy egyáltalában nem szerencsétlenség hazánkra nézve, ha a legfényesebb magyar nemzetségek leányági utódjai, a kiknek kicső ősei vérüket is áldozták (!) honunkért és a kik maguk is folyton igekeznek *tettekkel bizonyítani, mennyire szeretik hazánkat*, nálunk birtokot szereznek. Az ellenben igazán szerencse lenne, ha meg is honosodnának. De ezt nem gyűlölködéssel és gyanusitással fogjuk elérni.» «Reméljük, hogy a magyar közvélemény nem fogja többé idegenkedéssel fogadni az új földesurat, a ki már ősi családi hagyományai folytán *is szereti szép hazánkat?*»

Ezeket olvasva egyszerre tisztába jövünk azzal, miért kellett tudományos köntösbe öltöztetett genealogiai játékokkal egy kötetet megtölteni. Azért, hogy annak az állításnak, miszerint a nálunk latifundiumokat vásárló Hohenlohe herceg szereti «szép hazánkat», valami látszólagos alapot lehessen adni. Azonban ezen az alapon legfeljebb rendkívül naiv olvasókra lehet hatni.

Ha már minden áron be kellett bizonyítani, hogy az új földesur ereiben Árpád vére folyik, Isten neki! legyen! vegyük a bebizonyítást sikerültnek; de *ebből* ne következtesse azt Zarándy úr, hogy az ilyen «Árpád-ivadék» ezért már egyszerűen jó magyarrá is lett! Hiszen ezen az alapon a német főurak java részének sovén magyarrá kellene válni! Ugy hisszük azonban, hogy ilyen okból sem hg. Hohenlohe, sem más idegenek nem lesznek magyarokká. Ha pedig — a minek a bizonyításával adós maradt a szerző — hg. Hohenlohe csakugyan megszerette hazánkat, úgy nincs szüksége, nem lehet szüksége a tudományosság köntösébe

öltöztetett talmi genealogiákra, mert ilyeneknek a közzététele gyanussá teheti s teszi a magyarság szimpátiájának megnyerésére irányuló összes törekvéseit. Hazánk üdvére különben nem az mérvadó, vajjon valamely bevándorló külföldi földesur ereiben mult századokbeli fiziológiai szitákon keresztül szűrt magyar vér csörgedez-e, hanem az: *hogy mi az illetőnek egyéni értéke a magyarság szempontjából*; akar-e, tud-e igaz és hű fia lenni ennek a hazának? Ehez azonban első sorban szükséges lenne a régi hazájával való szakítás, nemzetiségének, nyelvének, tradícióinak teljes megtagadása, mert hiszen egyszerre jó német és jó magyar nem lehet valaki.

A tendencia konstatálása után a könyvet, melyről kisült, hogy a tudományosság álarcza alá bújt «társadalmi» röpirat, joggal félretehethők. Azonban a szerző akkora önézettel hangoztatja művének tudományos érdemeit, hogy szinte kihívja maga ellen a bírálatot. «Közöljük — írja — az Árpádok őseinek és unokáinak olyan nemzedékrendi történelmét, *a melyhez hasonló teljességű családi nemzedékrendi történelem tudtunkkal még egyáltalában nem jelent meg.*»

Vegyük hát egy kissé bonczkés alá a páratlan teljességű s pontosságú levezetések.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy szerző a forrásanyag kimutatásában egyáltalán nem felel meg azon követelményeknek, melyeket egy tudományos jellegre igényt emelő munkához fűzünk. Felhasznált p. o. bizonyos adatokat, melyek csak a legújabb kutatás eredményei s melyek épen azért még át nem mentek a köztudatba; ilyenek pl. III. Béla Margit nevű leányának harmadik férjhez menetele, vagy Trencsényi Csák Máté¹ özvegyének második házassága a nélkül, hogy forrásait egy szóval is megemlítené. A kevésbé jártas, vagy éppen laikus olvasó persze bámul az új felfedezéseken; de, bárminő kíváncsi legyen is, bővebb felvilágosítást hiába keres, azt meg miként találja ki, hogy a Trencsényi Máté utódairól szóló tanulmány a Turul 1902 évf. 104—112. oldalain található? Épp ilyen gyökeres hibája a munkának, hogy szerző bizonyos adatokat, melyek a forrásművekben csak kérdéseknak lettek felvéve, számos helyen bebizonyítottaknak vesz s ezeket még csak meg sem kérdőjelezi.

Igy bizonyos nála pl. hogy Zoltán fejedelem neje Mén Marót leánya, szerepelnek nála Szent István állítólagos gyermekei, bár egyidejűleg azt is elismeri, hogy Imre az egyedül kétségtelenül biztos gyermek. Bizonyos nála az

¹ Mellékesen legyen felemlítve, hogy ezen megjelölés nem szabatos. Ilyen megjelölés alatt mindenki az ismert oligarchára gondol, pedig nem ennek, hanem fiának özvegyéről van szó. Továbbá kell hangsúlyoznunk, hogy «Csák» nem volt az oligarcha családi neve, hanem csak azon nemzetség megjelölése, melyből származott; ő sohasem nevezte magát «Csák»-nak. Az okiratok sokszor «Trencsényi»-nek nevezik és így bátran elfogadjuk e megnevezést családi névének.

is, hogy I. Béla Zsófia nevű leányának Richárdisz és Willibirg nevű leányai voltak, a mi mai napig mindenütt csak kérdőjel mellett szerepel.

II. Gyécsának Gyécsa nevű fiánál megjegyzi: (Nagy Géza véleménye szerint talán az ő) utódjai (és ha egyáltalán *Árpád vérei*): Croy, Crouy-Channel és Rubempré. Művének 43-ik oldalán pedig már «a Croy herczegek fiági *Árpádvérebeli származása szinte kétségtelen*»; a legnagyobb valószínűség mellett tehát a legnagyobb bizonyosság!

Hogy III. Béla Margit nevű leányának Montferatói Bonifáczzal kötött házasságából nem származtak gyermekek, az egészen új dolog, csak hogy ezt az állítást szerző egyetlen egy érveléssel sem támogatja. Mi úgy tudjuk, hogy e házasságból egy Demeter nevű fiu származott.

A 23-ik oldalon a következő adatot olvassuk: a bolgár Aszen Mihály czár leánya Aszen Mária férjhez ment Terterij I. Györgyhez, Valacho-Bulgária királyához († 1295) és ennek fia Szvetosláv Jakab (Tódor) Valacho-Bulgária királya (1295—1322) második nejeül veszi V. István magyar királynak egy névtelen leányát. Ez már igazán a legeslegújabb genealogiai felfedezés, melyért — ha beválik — szerzőnek nem csak a bolgár, hanem a magyar genealogia is hálával adóznék; csak hogy — sajnos — nem igaz. Azt mi is tudtuk, hogy bizonyos Szvetisló Jakab nevű bolgár despota (nem Valacho-Bulgária királya) első neje halála után V. István magyar királynak egyik leányát vette nőül, de ezen despota nem uralkodhatott — mint szerző kétszer állítja — 1295-től 1322-ig, mert már 1277-ben meghalt. Hogy I. Terterij György lett volna az atyja, nem áll, mert atyját és származását egyáltalában nem ismerjük; utódairól sincs tudomásunk. Az ezen oldalon szerző által nyújtott bolgár genealogiai adatok annyira eltérnek az igazságtól és az olvasót oly kűszált tömkelegbe vezetik, hogy a legnagyobb jártassággal alig lehet benne tájékozást találni. Mi csak azt akarjuk kiemelni, hogy I. Terterij György fiának: Szvetosláv Tivadar czárnak igenis két neje volt, de ezeknek nevei: a) Fruzsina b) Palaiologa Theodora. Hogy ezen Szvetosláv Tivadarnak egy Bojszláv nevű fia lett volna, az sem áll, mert ezen Bojszláv (Kopsia despotája) I. Terterij Györgynek a fia, stb. stb. Sok helyet kellene elfoglalnunk, hogy azon helytelenségeket, melyeket szerző itten elkövet, helyreigazítsuk.

A 27-ik oldalon olvassuk a következőt:

III. Endre magyar király született 1265-ben, uralkodott 1301-ig. *Van neki két természetes, névtelen fia, kikről 1271-ben tétetik említés.* Ez is egészen új állítás, csak hogy el nem fogadható. III. Endre, szerző szerint, 1271-ben ötéves fiu volt és így fiziológiai lehetetlenség, hogy akkor két természetes fia lett legyen. Mi úgy tudjuk, hogy III. András atyja, Ist-

ván, 1271-ben két természetes fiát emliti, kiknek neveit azonban nem ismerjük.

Hogy V. István Katalin leányának, leánya Erzsébet férje: Kotromanics István 1272-ben lett volna Bosznia bánja, nem áll. A legújabb kutatás eredménye az, hogy az 1272-ben szereplő boszniai bán a magyar Gutkeled nemzetség sarja, István herczegnek és stájer kormányzónak a fia.

Hogy szerzőnek munkája teljességéről mondott szavai fizikai értelemben sem állják meg helyüket, bizonyítja például azon körülmény, hogy a 28—29. oldalon IV. Béla leányának, Annának, hatodik gyermekét, ifj. Margitot, a nyulakszigeti apácát hiába keressük nála.

Azt hiszszük, hogy ezen szemelvények elegendők arra, hogy az olvasó a mű ezen részének tudományos értékéről és megbízhatóságáról magának véleményt alkothasson.

A mi a munka második részének, a Hohenlohe-család genealogiájának tudományos értékét illeti, azzal röviden végezhetünk. Nem foglalkozunk német főrangú családok genealogiájával, nem rendelkezünk a Hohenlohek levéltárával és így a munka ezen részének megbízhatóságát meg nem bírálhatjuk. Egyet azonban még sem hallgathatunk el, mert általános vonatkozású. Ez pedig az, hogy szerző a Hohenlohek mondaí = mesés (helyesebb volna: koholt) nemzedékrendjét is közli, mely a frank Merovechtől kezdve a családot a Karolingoktól és egynéhány frank dinasztától többszörös női ágon levezeti. Bár a szerző erőteljesen védelmezi ezen eljárást és bár magunk is elismerjük, hogy valami, a mi nincsen okirattal bebizonyítva, esetleg mégis igaz lehet, ezen koholt leszármazás felelevenítését nem helyeselhetjük. Ezen luxust megengedhette magának Hübner János a XVIII. század első harmadában; Hopf Károly, ki 1858-ban megjelent «Historisch-genealogischer Atlas»-ába még elég gyanus dolgot is felvett, ilyesmire már nem volt hajlandó. Legfőbb ideje, hogy a genealogia középkorában gyártott levezetéseket és koholmányokat örök időre kiirtsuk, hogy hírük hamva se maradjon. E mesék újabb közzététele a genealogiának nehezen kivívott tudományos jellegét kockáztatja, nagy kárára a komoly történetírásnak.

Elég ennyi Zarándy Gáspár úr nagy igényekkel fellépő munkájáról. Végig menve rajta lehetetlen, hogy eszünkbe ne jusson Lessing örökre nevezetes mondása: «Ezen könyvben sok a jó és sok az új, csak az ár, hogy a jó nem új és a mi benne új, az nem jó.»

Bús Viador.

A Turul I—X. évfolyama a Név- és Tárgymutatóval együtt eladó. A példány teljes, csupán az első évfolyamból hiányzik két és a hatodikból egy színes melléklet. Az eladó címét érdeklődőkkel tudatja a Szerk.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1904-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és célja.

1. §. A társaság neve: «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság». — Székhelye: Budapest.
2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot a) az alapító, b) a pártoló, és c) az évdíjas tagok alkotják.
4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: a) azok, kik a társaság céljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, b) azok, kik 200 o. é. forint alapítvánnyal járulnak, c) az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frt-nyi alapítványt tesznek. Ezen c) alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi joggal.
- Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejáratú határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztlit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapírosokban fizetendő be.
5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk célját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tiz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tiz forint tagdíjat befizet.
6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíjat befizet.
7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúltá után is fennmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.
9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másod-elnökből áll.
- Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.
10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.
11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.
- A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.
12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.
13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató választmány intézkedik.
- Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 fitig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízta meg a szerkesztői teendőikkel.
15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.
16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.
18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.
19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtik meg a választás.
20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.
21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit: meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.
22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.
- Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekeltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.
23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivéven, ha valamelyik a tisztikarba választott.
24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.
25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A rendkívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanolyan módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.
- A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja cízzel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnököl, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítettnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezéseiket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évnek első választmányi ülésén döntenek el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököt, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlévő összes tagjai, úgy mint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképesége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlévők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkekkel kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítja.

37. §. A társaság egyes családok megbizásából elfogadhatja oklevelek sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. § és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természetűek nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmányi rendeletéből, részben a társaság pénzübeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznek még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia-vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmányi rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitérítve.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlévő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendő fel jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlévő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», második sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyonát a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» címűen tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományszakok művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendőek.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendőek fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egy-letli tagok vagyoni értéke veszélyeztetnének, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselek.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.

Ötödizben megválasztatott 1902 deczember 20-án.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

Másodizben megválasztatott 1903 deczember 10-én.

Id. BÁNÓ JÓZSEF.

Megválasztatott 1900 deczember 20-án.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.

Másodizben megválasztatott 1904 február 25-én.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.

Másodizben megválasztatott 1904 február 25-én.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.

Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.

Megválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. SCHÖNHERR GYULA

Megválasztatott 1897 február 27-én.

VARJU ELEMÉR

Megválasztatott 1901 február 28-án.

II. Igazgató választmány.

Gróf Apponyi Sándor. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	15 Éble Gábor. Megválasztatott 1900 november 29-én.	Ifj. Kubinyi Miklós. Megválasztatott 1903 november 26-án.
Dr. Áldásy Antal. Megválasztatott 1896 november 26-án.	Dr. Fejérpataky László. Megválasztatott 1883 február 25-én.	30 Lehoczky Tivadar. Megválasztatott 1887 november 24-én.
Barabás Samu. Megválasztatott 1892 november 24-én.	Dr. Fraknói Vilmos. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	Makay Dezső. Megválasztatott 1894 november 29-én.
Gróf Bánffy György. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Géresi Kálmán. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	Báró Mednyánszky Dénes. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.
5 Idősb Bánó József. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Ghyczy Pál. Megválasztatott 1900 november 29-én.	Nagy Gyula. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Dr. Békefi Remig. Megválasztatott 1898 november 24-én.	20 Dr. Illésy János. Megválasztatott 1894 november 29-én.	Némethy Lajos. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Boncz Ödön. Megválasztatott 1892 november 24-én.	Kammerer Ernő. Megválasztatott 1883 február 25-én.	35 Báró Nyáry Jenő. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Borovszky Samu. Megválasztatott 1897 november 27-én.	Dr. Karácsonyi János. Megválasztatott 1890 november 27-én.	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Bunyitay Vincze. Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.	Kállay Ubul. Megválasztatott 1902 deczember 11-én.	Dr. Ortvai Tivadar. Megválasztatott 1883 február 25-én.
10 Dr. Csánki Dezső. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Dr. Károlyi Árpád. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.	Lovag Óváry Lipót. Megválasztatott 1883 február 25-én.
Csoma József. Megválasztatott 1887 november 24-én.	25 Baczkamadarasi Kis Bálint. Megválasztatott 1893 november 30.	Petrovay György. Megválasztatott 1898 november 24-én.
Id. Daniel Gábor. Megválasztatott 1899 november 30-án.	Kollányi Ferencz. Megválasztatott 1901 november 28-án.	40 Pettkó Béla. Megválasztatott 1899 november 28-án.
Dr. Dézsi Lajos. Megválasztatott 1898 november 24-én.	Dr. Komáromy András. Megválasztatott 1887 november 24-én.	Pór Antal. Megválasztatott 1890 november 27-én.
Emőkei Emich Gusztáv. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Kövényi László. Megválasztatott 1883 február 25-én.	Báró Prónay Dezső. Megválasztatott 1885 ápril 30-án.

- Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Ifj. Reissig Ede. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 45 Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
 Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 50 Dr. Szentklára Jenő. *Megválasztatott 883 február 25-én.*
 Idősb Szinnyi József. *Megválasztatott február 25-én.*
 Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

- Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 55 Csekei Varjú Elemér. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 58 Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*

Levelező tagok.

- Királydaróczy Daróczy Zoltán. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
 Doby Antal. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Dudás Gyula. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*

- Nádudvari Györy Árpád. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
 5 Hattyúfy Dezső. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Dr. Hodinka Antal. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Jedlicska Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
 Kandra Kabos. *Megválasztatott 1902 december 11-én.*
 Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
 10 Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Magyary Kossa Sámuel. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*
 Sárközy Imre. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal:

- † Gróf Andrássy Manó.
 † Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
 Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
 5 Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
 Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

- Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
 † Báró Atzél Béla. *Budapest.*
 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
 10 Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
 † Gróf Csáky László.
 Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
 † Gróf Cziráky János.
 Gróf Desseffy Aurél. *Budapest.*
 15 Gróf Erdődy Rudolf. *Novimaro.*
 Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
 Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
 Gróf Festetic-könyvtár. *Keszthely.*
 Báró Inkey Imre. *Budapest.*
 20 † Ipolyi Arnold.
 † Gróf Károly Gyula.
 Gróf Károlyi László. *Budapest.*
 † Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
 Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*

- 25 † Lanfranconi Grazioso Enea.
 Gróf Majláth György. *Zavar.*
 † Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
 Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
 † Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
 30 Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczo,* u. p. Kis-Tapolcsa.
 Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
 Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
 † Báró Radák Ádám.
 Báró Révay Gyula. *Budapest.*
 35 Sigmund Ákos. *Budapest.*
 Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárca,* u. p. Aszód.
 † Gróf Sztáray Antal.
 † Gróf Tisza Lajos.
 † Idősb báró Vay Miklós.
 40 Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
 Gróf Wass Jenő. *Czege.*
 Gróf Zselénski Róbert. *T.-Ujfalu.*

III. 100 forintos alapítvánnyal:

- Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
 Babics József. *Zsombolya.*
 45 Balásházy Bertalan. *Kődombpuszta,* u. p. Henczida.
 † Báró Bánffy Ádám.
 † Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
 Bay Ilona. *Debreczen.*

- † Beöthy Ákos. *Budapest.*
 50 † Báró Bésán N. János.
 Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
 Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
 Budapest székesfőváros könyvtára.
 Burchard-Bélaváry Konrád. *Bpest.*
 55 Csapó Vilmos. *Tengelicz,* u. p. Gindly-család.
 Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
 † Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
 Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
 Karczag István. *Bécs.*
 60 Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
 Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi,* u. p. Déva.
 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
 † Kellemesi Melczér István.
 † Alsó-Szopori Nagy Imre.
 65 † Báró Nyáry Albert.
 † Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
 † Ormós Zsigmond.
 Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
 Pettkó Béla. *Budapest.*
 70 Sopron vármegye közönsége.
 Szilassy Aladár. *Budapest.*
 † Szontágh Pál. *Horpács,* u. p. Nagy-Oroszi.
 † Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
 † Tisza Kálmáné, sz. gróf Degenfeld Ilona. *Budapest.*
 75 Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

- Ajkay Béla. *Kisfalud-Mihályi*.
 *Gróf Almássy Dénesné. *Gyula*.
 *Báró Ambrózy István. *Malonya*.
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely*.
 5 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest*.
 *Gróf Andrásy Géza. *Bettlér*.
 *Gróf Andrásy Gyula. *Budapest*.
 *Gróf Andrásy Tivadar. *Budapest*.
 Andreánszky Antal. *Budapest*.
 10* Báró Apor István. *Aporfalva*,
 u. p. Dicső-Szent-Márton.
 Antal János. *Budapest*.
 Dr. Áldásy Antal. *Budapest*.
 Baán Elemér. *Körmöczbánya*.
 Baditz Lajos. *Kapuvár*.
 15 Dr. Baghy Béla. *Kengyel*.
 Szentkatolnai Bakk Endre. *Vízakna*.
 Dr. Ballagi Aladár. *Budapest*.
 Bödi Balogh Gyula. *Szombathely*.
 Balogh Tihamér. *Pusztá-Szent-Kozma*, u. p. Berettyó-Ujfalu.
 20 Barabás Samu. *Budapest*.
 *Baranyay Mária. *Budapest*.
 Baranski Emil László. *Budapest*.
 Barlanghy Árpád. *Temesvár*.
 *Baross Károly. *Budapest*.
 25 Bartal Béla. *Fadd*.
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár*.
 Ludányi Bay Ferencz. *Fászfűz-Kisér*.
 *Idősb Bánó József. *Budapest*.
 Bárczay Elemér. *Tisza-Roff*.
 30 Komoróczy és Szentandrás Bencsik
 István. *Király-Helmecz*.
 *Beniczky Ádám. *Zsámbok*, u. p. Tura.
 *Beniczky Elemér. *Heves-Csehi*.
 *Beniczky Ferencz. *Budapest*.
 *Beniczky Géza. *Homok*, u. p. Tisza-Földvár.
 35 Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton*.
 *Benke Gyula. *Budapest*.
 Benkó Imre. *Nagy-Kőrös*.
 Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-Tengelicz*.
 *Berczik Árpád. *Budapest*.
 40 Berseny Béla. *Arad*.
 Berzeviczy Béla. *Szob*.
 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres*.
 *Dr. Bezerédy Viktor. *Budapest*.
 Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
 45 Dr. Békefi Remig. *Budapest*.
 Ifj. Bobula János. *Budapest*.
 Dr. Boldizsár Kálmán. *Debreczen*.
 Bolgár Emil. *Budapest*.
 Dr. Boncz Ödön. *Budapest*.
 50 Dr. Borovszky Samu. *Budapest*.
 Borsay Jenő. *Báthmonostor*.
 Bosnyák László. *Kaposvár*.
 Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes*.
 *Botka Béla. *Bánlak*.
 55 Bölöni László. *Bánfi-Hunyad*.
 *Bronts Viktor. *Susa*.
 Veszkóczy Budaházy Béla. *Nyiregyháza*.
 Budapesti egyetem tört. szeminariuma.
 Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
 60 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad*.
 Felsőpulyai Bük Géza. *Lébény-Szt-Miklós*.
 Csanády Béla. *Kraszna*.
 Csata Gyula. *Debreczen*.
 *Gróf Csáky Albin. *Budapest*.
 65* Gróf Csáky Ödön. *Föréu*.
 Dr. Csánki Dezső. *Budapest*.
 *özv. Csergheő Gézáné. *Budapest*.
 Csernátony Gyula. *Besztercze*.
 Csernovics Diodor. *Arad*.
 70* Báró Csollich Géza. *Budapest*.
 *Csoma József. *Devecser*, u. p. Forró-Encs.
 Eördöghfalvi Csuhá Malva. *Császlóc*, u. p. Ungvár.
 *Gróf Cziráky Béla. *Dénesfu*, u. p. Cziráka.
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest*.
 75 Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks*.
 *Szamosujvári Dániel László. *Ó-Léc*, u. p. Szerb-Bóka.
 Debreczen város könyvtára.
 Dedek Crescens Lajos. *Budapest*.
 Deési kaszinó-egylet.
 80* Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás*.
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen*.
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák*.
 *Gróf Degenfeld Sándor. *Erdőszáda*.
 Dely Imre. *P.-Peres*, u. p. Furta.
 85 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest*.
 Dessewffy Antal. *Vése*.
 *Dessewffy Arisztid. *Budapest*.
 Délmagyarországi rég. és tört. egyelet. *Temesvár*.
 Dévai főreáliskola.
 90 Dr. Dézsi Lajos. *Budapest*.
 Doby Antal. *Homonna*.
 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely*.
 Domahidy Viktor. *Budapest*.
 Dorgó Albert. *Kolozsvár*.
 95 Dr. Döry Ferencz. *Budapest*.
 *Dráveczky Gyula. *Ér-Mihályfalva*.
 Dudás Gyula. *Budapest*.
 *Báró Duka Géza. *Kádár*, u. p. Rittberg.
 *Dr. Duka László. *Nagy-Becskek*.
 100* Br. Edelsheim - Gyulay Lipót. *Budapest*.
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest*.
 Eölvédi-Bresztóczy József. *Budapest*.
 *Gróf Erdődy Ferencz. *Galgócz*.
 Gróf Erdődy Imréné szül. gróf Migazzi Irma. *Aranyos-Maróth*.
 105* Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár*.
 *Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész*.
 *Gróf Esterházy Miklós Mórlicz. *Budapest*.
 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kismarton*.
 Dr. Esztégár László. *Budapest*.
 110 Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
 Éble Gábor. *Budapest*.
 Fáy Béla. *Dédács*, u. p. Piski.
 *Fáy István. *Serke*, u. p. Feled.
 *Fáy László. *Nyustya*.
 115 Báró Feilitsch Bertold. *Nyiregyháza*.
 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest*.
 Dr. Fejérpataky László. *Budapest*.
 Fekete Albert. *Szkáros*, u. p. Zsadány.
 Fest Lajos. *Eperjes*.
 120* Gróf Festetich Andor. *Szeleste*.
 Dr. Fialka Gusztáv. *Budapest*.
 Fiáth István. *Nagy-Hantos*.
 özv. Fogarassy Samuné. *Susák*.
 Gróf Forgách László. *Mándok*.
 125 Dr. Fraknoi Vilmos. *Róma*.
 Freyseisen Virgil. *Sopron*.
 *Gyulai Gaál István. *Büssü*.
 Gachal Sándor. *Budapest*.
 Dr. Gárdonyi Albert. *Budapest*.
 130 Gerold és társa. *Bécs*.
 Dr. Géczy Dezső. *Budapest*.
 Géresi Kálmán. *Debreczen*.
 Ghyczy Pál. *Csendespuszta*, u. p. Nagy-Lapás.
 Gombos Kálmán. *Kismarton*.
 135 Bilkei Gorzó Nándor. *Gyoma*.
 Dr. Goszthony Mihály. *l'árdi-Bükk*.
 Gózony László. *Zala-Egerszeg*.
 Graenzenstein Béla. *Budapest*.
 Gyarmathy Sándor. *Budapest*.
 140 Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó*.

- Gyömörey Vincze. *Ukk.*
 Báró Györfly Samu. *Budapest.*
 Nádudvari Györy Árpád. *Bécs.*
 Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
 145*Hajós József. *Budapest.*
 Halmágyi Sándor. *Budapest.*
 Dr. Hampel József. *Budapest.*
 Harmos István. *Sopron.*
 Hattyúfy Dezső. *Székesfehérvár.*
 150 Hedry József. *Alsó-Láncz,* u. p.
 Buzita.
 Hedry Lőrincz. *Kassa.*
 Hets Ödön. *Budapest.*
 Hodinka Antal. *Bécs.*
 Hontvármegyei múzeum-társaság.
Ipolyság.
 155 Horváth Emil. *Budapest.*
 Horváth Sándor. *Budapest.*
 *Huszár Béla. *Balogh,* u. p. Balassa-
 Gyarmat.
 Huszár Dezső. *Duna-Adony.*
 *Bárá Huszár Károly. *Abafája,*
 u. p. Szász-Régen.
 160 Ibrányi Mihály. *Galga-Györk.*
 Dr. Illésy János. *Budapest.*
 *Nagyilovai Ilosvay Aladár. *Nagy-
 Váth.*
 Nagyilovai Ilosvay Bálint. *Buda-
 pest.*
 *Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-
 Rhéde.*
 165*Ívány Tihamér. *Budapest.*
 *Draskóczi és Jordánföldi Ivánka
 László. *Budapest.*
 Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor.
Budapest.
 Jankovics József Mihály *Munkács.*
 Jasztrabszky Kálmán. *Budapest.*
 170 Jedlicska Pál. *Nagyszombat.*
 Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
 *Jeszenszky Imre. *Gödre.*
 Jékey Zoltán. *Géberjén,* u. p.
 Győrtelek.
 *Jékey Zsigmond. *Géberjén,* u. p.
 Győrtelek.
 175 Juhász Zsigmond. *Bécs.*
 Junkovich Gyula. *Samobor.*
 *Ifj. Justh György. *Neczpál.*
 Kalocsai érseki könyvtár.
 Kammerer Ernő. *Budapest.*
 180 Kandra Kabos. *Eger.*
 Karakas Károly. *Nagyvárad.*
 Dr. Karácsonyi János. *Budapest.*
 *Gr. Karácsonyi Jenő. *Budapest.*
 Kazinczy Gábor. *Kaposvár.*
 185*Kazy József. *Budapest.*
 Kállay András. *Nagy-Halász.*
 *Kállay Lipót. *Budapest.*
 Kállay Ubul. *Nagy-Kálló.*
 Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
- 190*Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
 *Kecskeméti kaszinó.
 Aszalói Kecskés Dezső. *Sopron.*
 *Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-
 Ujfalu.*
 *Bárá Kemény Gyula. *Pusztá-Ká-
 marás,* u. p. Mocs.
 195 Kempelen Béla. *Abauj-Szántó.*
 *Pázmán di Kempelen Imre. *Székes-
 fehérvár.*
 *Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
 Kenessey László. *Székesfehérvár.*
 *Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém.*
 200 Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
 *Gróf Khuen-Héderváry Károly.
Bécs.
 Kilián Frigyes. *Budapest.*
 Baczkamadarasi Kis Bálint. *Ma-
 gyar-Igen.*
 Kisfaludy László. *Budapest.*
 205 Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
 Kiss István. *Sajóháza.*
 *Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
 Kollányi Ferencz. *Budapest.*
 Kollár Jánosné szül. Szentmihályi
 Klementina. *Pucsa.*
 210 Kolosy István. *Kecskemét.*
 Dr. Komáromy András. *Budapest.*
 Komlósi Komlós Béla. *Bereg-
 Ilosva.*
 Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
 Korizmicz Antal. *Alexandria.*
 215 Dr. Kormos Béla. *Budapest.*
 *Ruszkai Kornis Ferencz. *Débre-
 czen.*
 Lovag Kotz József. *Arad.*
 Berenczei és Járdánházi Kovács
 Jenő. *Homok,* u. p. Mikola.
 Kőszeghy Antal. *Budapest.*
 220 Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
 *Kőváry László. *Kolozsvár.*
 Krahl Ernő. *Bécs.*
 Bállai Krémer Sámuel. *Deés.*
 Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva - Vár-
 alja.*
 225 Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
 *Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
 Láng Mihály. *Budapest.*
 Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
 Leleszi prépostság.
 230 Leövey Sándor. *Budapest.*
 Bilkei és Gorzói Lipcsey József.
Budapest.
 Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór.
Szolnok.
 Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
 Kisfaludi Liphay Kornél. *Buda-
 pest.*
 235*Olaszliszkai Liszkay Bálint. *Nagy-
 Becskerek.*
- Losonczy István. *Miskolcz.*
 Luby Károly. *Szafhmár.*
 *Magyary-Kossa Sámuel. *Budapest.*
 Makay Dezső. *Budapest.*
 240 Makay Emil. *Temesvár.*
 Makkay József. *Nagyvárad.*
 Malatinszky György. *Budapest.*
 Bohuszlaviczi Malobiczky János.
Budapest.
 Mátiássy Ödön. *Mád.*
 245 Meczner József. *Korlát,* u. p.
 Vizsoly.
 Melhard Gyula. *Attala,* u. p.
 Csoma.
 *Meszleny Bencze. *Velencez.*
 *Meszleny Pál. *Velencez.*
 Apsai dr. Mihályi János. *Mára-
 maros-Sziget.*
 250*Bárá Miske Kálmán. *Kőszeg.*
 Miskolczy Imre. *Vönöczk.*
 Miskolczy Jenő. *Débrecezen.*
 Miskolczy ref. lyceum könyvtára.
 *Bocsári Mocsáry István. *Budapest.*
 255*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
 *Mosonmegyei történelmi és régé-
 szeti egyesület. *Magyar-Óvár.*
 Nagy Géza. *Budapest.*
 Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
 Eözbéghi Nagy Ignác. *Pusztá-
 Varjas,* u. p. Bőös.
 260 Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
 Dr. Borzovai Nagy Ottó. *Szolnok*
 Nagyenyedi Bethlen-főiskola
 könyvtára.
 Nagyiday Ferencz. *Verböcz,* u. p.
 Tisza-Ujlak.
 Nagyszebeni városi levéltár.
 265 Nagyvárad közs. iskolai könyvtár.
 Nalácz Ödön. *Hátszeg.*
 *Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
 *Nemzeti kaszinó könyvtára. *Buda-
 pest.*
 Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székes-
 fehérvár.*
 270 Németh Titus. *Budapest.*
 Némethy Lajos. *Esztergom.*
 *Bárá Nyáry Béláné. *Pozsony.*
 *Orczy Dezső. *Budapest.*
 Orczy Zoltán. *Budapest.*
 275*Országh Lajos. *Kis-Telek,* u. p.
 Magyar-Mecske.
 *Országos kaszinó. *Budapest.*
 Országos levéltár. *Budapest.*
 Dr. Ortway Tivadar. *Pozsony.*
 Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
 280 Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
 Ögróf Pallavicini Adolfné szül.
 Bárczay Anna. *Kassa.*
 *Ögróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
 Pannonhalmi főapátság.

- *Paulovics József. *Turóc-Szucsány*.
- 285 Payzsos Andor. *S.-A.-Ujhely*.
*Gróf Pálffy Sándor. *Marchegg*.
Pálfiszei Pálffy László. *Pacs*.
Páll Albert. *Ungvár*.
Pálmay József. *Székely-Udvarhely*.
- 290 Dr. Pászthor Bertalan. *Eger*.
Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét*.
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék*.
Peőcz Elek. *Budapest*.
Peőcz Ferencz. *Torda*.
- 295 Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü*.
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Eperjes*.
Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü*.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Harasz*, u. p. Verseg.
- 300 Gróf Pongrácz Frigyes. *Pozsony*.
Gróf Pongrácz Jenő. *Bashalom*.
Pongrácz Kálmán. *Nyitra*.
Pór Antal. *Esztergom*.
Dr. Pósta Béla. *Kolozsvár*.
- 305 Pozsonyi kir. jogakadémia.
Pozsonyi Toldy-kör.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony*.
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky József. *Félegyháza*.
- 310 Radocza János. *Budapest*.
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza*.
*Dr. Radvánszky György. *Budapest*.
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Vársány*, u. p. Hatvan.
Báró Ragályi-Balassa Ferencz. *Ragály*.
- 315 Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse*.
Rakovszky Endre. *Kassa*.
*Rakovszky Ferencz. *Novák*.
Rakovszky György. *Budapest*.
Rákóczy Aladár. *Budapest*.
- 320 Ráth György. *Budapest*.
Reiner Zsigmond. *Budapest*.
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest*.
*Reviczky Ambró. *Budapest*.
Rexa Arthur. *Budapest*.
- 325 Dr. Récey Viktor. *Győr-Szent-Márton*.
*Báró Rédl Béla. *Budapest*.
Dr. Réthy László. *Budapest*.
- Révai Leó. *Budapest*.
Romhányi János. *Nyitra*.
- 330 *Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor*.
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskepek*.
Rudnay Béla. *Budapest*.
*Rudnyánszky György. *Felső-Atrak*.
Rumbold Bernát. *Budapest*.
- 335 Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár*.
Sarlay Sámuel. *Budapest*.
Sárközy Aurél. *Komárom*.
Sárközy Imre. *Nagy-Bajom*.
Schiller Bódog. *Budapest*.
- 340 Dr. Schönherr Gyula. *Budapest*.
*Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa*.
Sigmund József. *Budapest*.
Kissolyosi Simó Ferencz. *Budapest*.
Simonffy Imre. *Debreczen*.
- 345 Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth*.
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi*.
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor*.
Somogyi Zsigmond. *Budapest*.
- 350 Soproni kaszinó-egyesület.
Sóvári Soós Elemér. *Budapest*.
*Báró Staudach Adolf. *Budapest*.
Stessel József. *Kis-Marton*.
Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes*.
- 355 Szabadkai közs. főgimnázium.
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr*.
Szalay Gábor. *Budapest*.
*Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók*.
Szamosújvári főgymnasium.
- 360 Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly*.
*Gróf Szápáry Gyula. *Taskony*.
Szegedi Somogyi könyvtár.
Szemere Lajos. *Budapest*.
Dr. Szendrei János. *Budapest*.
- 365 Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Szent-Ivány Margit. *Liptó-Szt-Iván*.
*Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár. *Bélad*, n. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Arkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
- 370 *Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton*.
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár*.
- Szentmihályi Dezső. *Andorháza*, u. p. Pacsa.
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős*.
Dr. Szentpétery Imre. *Budapest*.
- 375 Özv. Négyesi Szepessy Andrásné született Okolicsányi Mária. *Miskolcz*.
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz*.
Széll Farkas. *Debreczen*.
Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár*.
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest*.
- 380 Idősb Szinnyi József. *Budapest*.
Dr. Szombathy Ignác. *Budapest*.
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger*.
Szögyény Béla. *Alvincz*.
Sztankay Béla. *Kassa*.
- 385 *Sztankovánszky János. *Kajdacs*.
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár*.
Tagányi Károly. *Budapest*.
*Tahy István. *Galgagyörk*.
*Szili Taund Jenő. *Bécs*.
- 390 *Széki gróf Teleki József. *Tetétlen*, via Solt.
Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest*.
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
Temesvári állami főgymnasium.
- 395 Terray István. *Rimaszombat*.
Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs*.
Dr. Thaly Kálmán. *Budapest és Pozsony*.
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt*.
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest*.
- 400 Torkos László. *Budapest*.
Tóth Arpád. *Budapest*.
Tóth Endre. *Nagy-Becskepek*.
Dr. Tóth-Szabó Pál. *Nagyvárad*.
Török Kálmán. *Munkács*.
- 405 Törös Sándor. *Ipolság*.
Töttössy Gyula. *Nyulas*.
Turóc-szentmártoni múzeumi tót társaság.
*Ugron István. *Varsó*.
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly*.
- 410 Ujhelyi Hugó. *Nagybánya*.
Ujj György. *Budapest*.
Ullmann József. *Budapest*.
Ungvári kir. kath. főgymnasium.
*Dr. Gróf Üchtritz-Amadé Emil. *Budapest*.
- 415 Csekei Varjú Elemér. *Budapest*.
Vasvármegyei kultur-egyesület. *Szombathely*.
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolca*.
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász*.

